DE WEST-INDISCHE GIDS

De

West-Indische Gids

ONDER REDACTIE VAN

Dr. H. D. BENJAMINS, Prof. Dr. J. BOEKE,
Mr. B. DE GAAY FORTMAN, JOH. F. SNELLEMAN,
C. A. J. STRUYCKEN DE ROYSANCOUR

DERTIENDE JAARGANG 1931/1932

VEERTIENDE DEEL

'S-GRAVENHAGE
MARTINUS NIJHOFF
1932

INHOUD VAN DEN DERTIENDEN JAARGANG

Thomas E. Penard

THOMAS E. PENARD

In order to describe Thomas E. Penard, who observed his thirtieth Edison anniversary February 7, in a fashion to do him justice it would require a modern Boswell and a special edition of Edison Life! Versatile, adaptable to problems requiring logical analysis, he combines the qualities of a successful engineer, scientist, and educator, as well as those of a delightful conversationalist, raconteur, and friend.

Mr. Penard has always been with the Station Engineering Department, and was Head of the Electrical Division until recently when he was appointed Assistant Superintendent of the Department. Previous to coming to the Edison Company, he was associated with the New England Structural Company and Norcross Brothers, structural engineers. His activities with the Edison Company are reflected in the design of every one of the Company's stations, from generating to substantion, as well as in that of much of their equipment. He has contributed in no small degree to their efficiency without excessive capital expenditures. He has given able assistance and wise counsel to many other Company interests, and especially as Technical Editor of Edison Life.

Although reticent about his outside achievements, Tom's contributions to natural history and folklore, particularly in relation to his birthplace and boyhood home, Dutch Guiana, have gained him international note. His collection of South American bird skins, as well as his library in the same category, compare with those of the U. S. National Museum and the Museum of Comparative Zoology at Harvard University.

He was largely instrumental in the inception and

development of the Evening Polytechnic School of Northeastern University. He served as Dean of the School until 1929. The school is now a part of the Lincoln Institute.

Tom's interest in his work, as well as in all his hobbies, is as keen and active as ever. He is a member of the A. I. E. E., the N. E. L. A., the Engineers Club, Boston City Club, and scientific societies too numerous to mention. He has contributed important notes and papers to the publications of these societies.

Het ontbreekt ons aan de gegevens om den levensloop van dezen begaafden, veelzijdigen Surinamer naar behooren te schetsen. Wij ontleenen daarom bovenstaand stuk aan „*Edison Life*" van Maart 1931.

Thomas E. Penard is op jeugdigen leeftijd naar de Vereenigde Staten vertrokken, maar hij heeft in zijn nieuw vaderland zijn geboorteplaats niet vergeten. Zijne vele artikelen in „De W. I. Gids" zijn daarvan een bewijs.

In 1921 bracht hij met zijn gezin een bezoek aan Suriname. Van deze reis vindt men een beschrijving in „*Edison Life*" van December 1921.

„*Edison Life*" wordt uitgegeven door de „Edison Electric Illuminating Company", 39 Boylston Street Boston. Mass. Red. W.I.G.

„SNEKI-KOTI"

INENTING TEGEN DEN BEET VAN VERGIFTIGE SLANGEN

II

DOOR

DR. H. D. BENJAMINS

> „Es ist unmöglich durch aüsserliche Betrachtung jede Giftschlange als solche zu erkennen". BREHM.

Of ik had verwacht, door mijn betoog over de sneki-koti in het Maartnummer 1930 van dit tijdschrift, een eind te zullen maken aan een diep-ingeworteld volksgeloof als de sneki-koti, vroeg mij een vriend in Suriname, in een overigens waardeerenden brief.

Neen, zóó naïef ben ik niet. Daarvoor ken ik mijne Pappenheimers daarginds maar al te goed. Niettemin ben ik teleurgesteld. Uit brieven, die ik uit Suriname ontving — ook van medici — is mij gebleken, dat men zich niet eens de moeite heeft gegeven het betoog behoorlijk te lezen. De tegen mijn artikel geuite bezwaren maken op mij den indruk, dat men daar den moed mist tegen dit volksgeloof den strijd aan te binden. Men schijnt er liefst niet aan te willen tornen, ofschoon het toch zoo eenvoudig is de ondeugdelijkheid van de talrijke koti's aan te toonen.

Meer instemming vond ik bij een landgenoot in Ned. Indië, den heer W. F. R. Essed, Arts, hoofd van het Gewestelijk Laboratorium voor Midden Java te Semarang, die mij schreef dat hij het geheel met mij eens is. Hij voegde daarbij:

„„Voorbeelden van beten van giftige slangen, die, na min of meer ernstig ziekzijn, gunstig verloopen, zijn in de litteratuur vele te vinden, zoodat inderdaad het gevaarlijke experiment van van Tol niets bewijst".

Vóór ik de bezwaren bespreek, die in een Surinaamsch blad en in een particulieren brief tegen mijn betoog zijn aangevoerd, wil ik meedeelen wat ik in de litteratuur vond omtrent gevallen van

slangenbeet. Men moet ver terug gaan om door medici in Suriname behandelde gevallen vermeld te vinden.

In *Hippocrates Magazijn*, Rotterdam 1819, blz. 318—340 een artikel van F. A. Kühn, Stads Med. Doctor en Direkteur der Hospitalen te Paramaribo: *Iets over de In Suriname, onder den naam van Oroekoekoe Sneckie bekende slang, benevens eene waarneming van derzelver beet*".

Kühn beschrijft deze in Suriname zeer gevreesde slang als *Crotalus mutus*.

Een jonge man, oud 22 jaar, „van een robust sanguinisch-cholerisch gestel",werd gebeten door een slang van ruim 6 voet. De jonge man was met een kameraad op de jacht. Een der honden jaagde een koni-koni (Surinaamsch konijn) in een hollen boom. Daar het diertje er niet uit wilde komen, bracht de jager in een der gaten hooger op aan den stam een stok, dien hij eenige keeren rechts en links naar binnen stootte. Toen het konijn toch niet te voorschijn kwam, stak hij de rechterhand naar binnen en werd aan de muis van de hand gebeten. Onmiddellijk na den beet — op 1 November — voelde hij zich „als van den bliksem getroffen". Hij viel krachteloos ter aarde, lag daar bewusteloos, braakte en had defecatie. Daar er op den militairen post Oranjewoud aan de Boven-Cottica geen geneesheer aanwezig was, bonden de negers den voorarm,even boven den handwortel met een liaan af en pasten de snekikoti toe.

Kühn heeft de slang niet gezien; de negers, die den boom in brand staken en zoo de slang er uit dreven en doodsloegen, noemden die een Oroekoekoe.

Vóór ik verder ga, het oordeel van Kühn over de sneki-koti:

> „Niet alleen de Negers, maar ook de Creolen, zoo blanken als kleurlingen, ja zelfs Europeanen, welke langzamerhand zich door de vooroordeelen en het bijgeloof laten weg slepen, stellen in dergelijke snijdingen groot vertrouwen....'
>
> „Overigens heeft de snijding tegen den slangenbeet geen het minste nut, want de ondervinding heeft mij geleerd, dat gesnedenen niet van aanmerkelijke gevolgen vrij zijn gebleven. Nog niet lang geleden, had ik eenen van het korps guides in het hospitaal, welke zonder spoedige en gepaste hulp zeker den voet zoude verloren hebben, na den beet eener giftige slang, niettegenstaande hij daartegen gesneden was."

En dan merkt de schrijver ondeugend op:

> „Gelukkig, dat de meeste slangen onschadelijk zijn; anders had reeds lang dat zoogenaamde voorbehoedmiddel allen *crediet* verloren".

De jonge man was 's morgens omstreeks halfnegen gebeten. Om 1 uur kwam hij weer tot zich zelf, klagende over groote benauwd-

heid, met bestendige neiging tot braken. Hij werd naar den post Belair aan de Boven-Cottica, 4 uur van Oranjewoud, gebracht, waar hij in den nacht tusschen elf en twaalf uur aankwam en dadelijk door den aanwezigen officier van gezondheid werd onderzocht en in behandeling genomen. De nauwelijks merkbare wondjes werden „gescarificeerd", supuratief verbonden en de arm in met olie bevochtigde lappen gewikkeld". Hand en arm buitengewoon ontstoken en gezwollen. Den 7en, des morgens, werd hij naar het hospitaal te Paramaribo overgebracht, waar hij in den namiddag van den 8sten werd opgenomen. Kühn vond hem

> „uiterlijk sterk opgezet in het gezigt, de oogen daarbij mat, verder een kleinen, snellen pols, drooge belegde tong, aanhoudenden dorst, drooge brandende huid, sedert zeven dagen geene *urien*-ontlasting, noch stoelgang, bestendige ondragelijke pijnen, die zich van de hand tot in de borst uitstrekten; de hand en de vingers waren sterk gezwollen, en te eenenmale gevoelloos, de muis van de hand, de plaats waar de beet was toegebragt, was in een ruimen omtrek *gegangraeneerd*" . . . .

Ik zal de behandeling en den toestand van den lijder, die van dag tot dag worden aangegeven, 's morgens en 's middags, niet volgen. Den 11n was hij koortsvrij en aanmerkelijk beter. Den 18n dag na de beet gevoelde hij zich, buiten de pijn in den handwortel en den elleboog vrij wel. Alle natuurlijke verrichtingen gingen ongestoord hun gang. De *destructie* was evenwel zoo aanmerkelijk, dat op den 24sten dag na de beet tot *amputatie* moest worden overgegaan „vijf dwarse vingers onder de elleboogsgeleding". Den 50sten dag na den beet was de patiënt hersteld.

Kühn acht het waarschijnlijk dat de slang door het aanhoudend stooten in den hollen boom verscheidene malen in den stok heeft gebeten, waardoor het grootste gedeelte van het vergif is uitgestort vóór de beet werd toegebracht. Ten slotte deelt de schrijver mede dat keukenzout, dadelijk op de wond gelegd, in navolging van de Noord-Amerikanen, misschien wel een der beste middelen is. Dit middel heb ik nergens anders vermeld gezien en ik betwijfel sterk de juistheid der mededeeling.

Wat leert dit geval? Feitelijk niets, daar er verschillende middelen zijn aangewend en men dus niet kan zeggen welk middel heeft geholpen. Zou men willen beweren dat de „koti" den man in het leven heeft gehouden, dan moet worden toegegeven dat de koti niet heeft gegeven wat de „koti-dokters" zeggen te garandeeren, want de man is zeer ernstig ziek geweest. Een povere uitwerking dus.

Of is het geval eenvoudig een nieuw bewijs dat de beet van een vergiftige slang niet onder alle omstandigheden doodelijk is?

Een tweede geval is medegedeeld in het *Nederlandscd Lancet*, 2e Serie, vijfde jaargang, 's-Gravenhage 1849—1850, blz. 249—258: *Waarneming van een vergiftigen slangenbeet*, door H. Schorrenberg, officier van gezondheid der 1ste klasse in Suriname.

„Jan van der H. . . . , geboren te Amsterdam, oud 26 jaren, matroos aan boord van het stoomschip Suriname, werd 1 January 1848, des morgens om half zes ure, toen het stoomschip in de rivier Suriname voor de stad Paramaribo ten anker lag, door een slang, welke hij als een eind touw in elkaar gevleid op de raderkast zag liggen, en die hij aanpakte, gebeten aan de spaakbeenzijde van den regter arm, omtrent één palm van het elleboogsgewricht".

Het bleek later een Oeroekoekoeslang te zijn. Dadelijk na de verwonding gevoelde hij een brandenden pijn in de wond en vervolgens in den geheelen arm.

„Weldra vertoonden zich onrust, benauwdheld in den hartekuil, spoedig daarop versnelde, moeijelijke ademhaling, een bleek, angstig, met koud zweet bedekt gelaat, kleine onregelmatige pols, geneigdheid tot braken, verwarring der denkbeelden".

De wond werd door een kruissnede verwijd; vervolgens ontlastte men, door herhaalde malen op de vergroote wond aangezette kopglazen, den patiënt van veel bloed.

„Middelerwijl begon de voorarm, en langzamerhand de geheele arm te zwellen, terwijl een half uur na de braking twee onwillekeurige walgelijke ontlastingen volgden".

Den 2en Januari waren ook de schoudertop, de rug tot aan het linkerschouderblad, de geheele wervelkolom tot aan het staartbeen, de rechterheup en bil, de rechterborst tot langs de inplantingen van de groote borstspier aanmerkelijk gezwollen.

Ik zal de ziekte geschiedenis niet op den voet volgen, evenmin de behandeling, welke verschilde van die van Kühn. Tot 9 Januari was de toestand gunstiger. Gedurende den nacht van 10 Januari was het hoofd meermalen met de ruggegraat achterwaarts gekromd geweest. De patiënt lag in den morgen van den elfden geheel verstijfd op zijn matras. Eenige minuten vóór vijf uur stierf hij plotseling, onder hevige kromming van de ruggegraat.

In een noot deze aanteekening:

„Enkele boschbewoners, zoo van de stammen der Indianen als boschnegers, bereiden een mengsel of poeder, hetwelk in kleine en niet diepe scarificatiën, zoo rondom de wond als op andere deelen van het ligchaam, wordt ingestrooid, waarbij tevens acht of tien greinen van het

poeder inwendig worden gebruikt. Deze behandeling schijnt voldoende om het vergif te beteugelen.

Bij eene eerste zich daartoe aanbiedende gelegenheid zal ik de deugdelijkheid van dit poeder, hetwelk ik van een' welbekenden giftmenger heb bekomen, beproeven."

Ik heb niet kunnen nasporen of die gelegenheid zich heeft aangeboden. Daar hij blijkbaar de deugdelijkheid van het middel niet a priori verwierp, is de vraag gerechtvaardigd waarom hij het niet heeft doen toepassen, terwijl de lijder van 2 tot 11 Januari onder zijn behandeling was. Kotidokters waren te Paramaribo niet moeilijk te vinden.

* * *

Een ander geval vermeld ik hier — hoewel de slang in Suriname niet voorkomt — om de hevige en snelle werking van het vergift en omdat uit een mededeeling in het artikel tevens blijkt dat zelfs van deze slang, de brilslang (*Naja tripudians*) de beet niet steeds doodelijk is.

Het geval is medegedeeld in *The Lancet* van 30 October 1852 en daaruit in het *Nederlandsche Weekblad voor Geneeskundigen* van 5 December 1852, blz. 495/496.

In den Zoölogischen tuin te Londen werd een sterk, wel gebouwd en gezond man van 30 jaren, bewaarder der slangen, in beschonken toestand, in den vroegen morgen van 20 October door een brilslang aan den wortel van den neus gebeten. Hij werd naar het gasthuis vervoerd, waar hij 40 miniuten na het ongeval aankwam.

„Er was geene zwelling, doch de beide regter oogleden waren donkerrood. Kunstmatige ademhaling werd gedurende 50 minuten in het werk gesteld en daarna galvanisme; doch de zwakte werd spoedig door stupor opgevolgd, er ontstond paralysis der extremiteiten en de lijder overleed in een comateusen toestand, 53 minuten na zijne komst in het gasthuis".

„De gedurende het leven waargenomen verschijnselen, komen veel overeen met die van blauwzuur-vergiftiging."

Ten slotte wordt herinnerd aan een mededeeling van Russell van *4 gevallen, waarbij na de beet der brilslang volkomen genezing volgde.*

* * *

In het *Nederlandsch Weekblad voor Geneeskundigen"*, 15 Januari 1853, blz. 24/26, schrijft Dr. Chs. Landré over den beet van de Surinaamsche Oeroekoekoe.

Ik citeer daar uit het volgende:

„De negers in deze kolonie houden over het aigemeen de meeste slangen voor vergiftige, en niet zelden hoort men hen de meest vreemdsoortige slangen met den naam van *Oeroekoekoe Snekki* bestempelen, hetgeen tot onjuiste gevolgtrekkingen, vooral bij het aanwenden hunner geheime tegengiften, aanleiding geeft. Evenzeer is dit van toepassing op het beveiligend vermogen, dat de Indianen en boschnegers aan zekere bewerking [1]) toeschrijven, waardoor zij den mensch voor eene lange reeks van jaren meenen te vrijwaren tegen de schadelijke gevolgen van den beet van vergiftige slangen".

. . . . „Algemeen gelooft men in deze kolonie aan dit behoedmiddel, en treft men vele lieden uit verschillende standen der maatschappij, die zich aan deze bewerking hebben onderworpen".

„Proeven door Russell (Serp. I, pag. 86) in het werk gesteld, hebben bewezen dat de kracht om slangen af te weren, die men aan zekere in Azië wassende plant (de *Ophiorrhiza mungor*) toeschreef op volksvooroordeelen berustte. Ik houd mij overtuigd, dat, wanneer door onbevooroordeelde lieden, die in staat zijn de verschillende soorten van slangen behoorlijk te onderkennen, dusdanige proeven genomen werden omtrent bovengenoemd voorbehoedmiddel onzer Indianen en boschnegers deze tot geene andere resultaten zouden leiden. Vooroordeelen en op bijgeloof berustende volksoverleveringen hebben ook hier de waarnemingsgeest op eene ongewone wijze onderdrukt".

De gebetene was de neger Samuel van de plantage Livorno, die in den vroegen morgen van 25 Mei 1848 door een vergiftige slang was gebeten aan den grooten teen op de pezen van de musculi extensores. Dr. Landré neeft de slang niet gezien. Volgens de negers, die den gebetene vergezelden, was ze een Oeroekoekoe van ongeveer 2½ voet lengte.

Dadelijk na de verwonding had de man een brandende pijn gevoeld, die zich door het geheele been uitstrekte, waarop allengs zwelling was gevolgd. Tegen den middag werd de lijder naar het hospitaal van Dr. Landré gebracht. Hij was toen bijna bewusteloos. Het been was tot aan de dij aanmerkelijk gezwollen en pijnlijk, het gelaat ontsteld, de oogen rood opgeloopen, de mond droog, de pols versneld.

De dokter had juist in dien tijd in eenige nummers van de *Medical and Surgical Boston Journal* [2]), over gunstige waarnemingen gelezen na het inwendig gebruik van *oleum olivarium* bij den beet

---

[1]) De „Sneki-koti".

[2]) Vol. XXXVII. blz. 449 en XXXVIII, blz. 98.

van de ratelslang (*Crotalus horridus*) en besloot de olijfolie aan te wenden. De wond werd door insnijdingen verwijd en met warme pappen bedekt om de bloeding te bevorderen. Het geheele been werd herhaalde malen met *ung. hydrargyri* ingewreven. Alle 2 uren werden twee eetlepels olijfolie ingegeven. Den volgenden dag dezelfde behandeling. Tegen den avond had zich de toestand zoodanig verbeterd, dat de toediening van de olie kon worden stopgezet. Gedurende de volgende dagen verminderde de zwelling van het been, de wond werd tot eind Juni door Spaansche-vliegenzalf opengehouden, waarna de lijder geheel hersteld tot den veldarbeid terugkeerde.

Aan het slot schrijft Dr. Landré:

> „Ik heb in lateren tijd geene gelegenheid gehad dit middel andermaal te beproeven, dewijl het hier medegedeelde geval van slangenbeet, het eenigste is, dat mij sedert mijne komst in de kolonie in 1840, is voorgekomen".

Dus weer een geval van een beet van een vergiftige slang, die niet doodelijk verliep. De slang was voor een Oeroekoekoe klein, de hoeveelheid vergift in de wond waarschijnlijk gering.

Het middel olijfolie heb ik na dien nooit vermeld gevonden. Het lijkt mij wat heel simpel tegen zoo'n hevig vergift als dat van de Oeroekoekoe.

De behandeling van de lijders door Kühn, Schorrenberg en Landré geeft mij den indruk dat men zoo'n beetje lukraak er op los dokterde. Alcohol als geneesmiddel scheen toenmaals niet in gebruik.

* * *

In het nummer van 4 Juni 1853, blz. 244—246 van het *Nederlandsch Weekblad voor Geneeskundigen* vond ik een artikel *Volksmiddelen tegen den slangenbeet* in Nederlandsch Indië, n.l. rhinoceroshoorn en de slangensteen. De verhalen zijn zoo wonderbaarlijk, dat ik meen ze als ongeloofwaardig te moeten voorbijgaan [1]). Voorts is er in het artikel sprake van de slangenplant van Zuid-Amerika, de Bejuco di Guaco, waarvan het sap der bladeren een beproefd middel tegen *alle* vergiftige slangenbeten zou zijn. Omtrent de onwaarde dezer plant verwijs ik naar blz. 508/509 van mijn artikel in het Maartnummer 1930 van dit tijdschrift. Ook

---

[1]) Ik vind dit bevestigd door Dr. Felix Kopstein in zijn door de Ned. Ind. Natuurhist. Vereeniging uitgegeven boek *De Javaansche Gifslangen en haar beteekenis voor den mensch*. blz, 9. Weltevreden 1930.

omtrent de medeelingen over genezingen door de „koti" en door inlandsche plantendeelen in *Eigen Haard* van 1892, blz. 224, 496 en 639 verwijs ik naar blz. 511 van genoemd artikel. Na de onderzoekingen in het Instituut Butantan is het gerechtvaardigd de geloofwaardigheid van die wonderverhalen — niet door medici gedaan — in twijfel te trekken.

Dit geldt ook de mededeeling in *Het Koloniaal Weekblad* van 4 Januari 1917 — overgenomen uit het *Algemeen Landbouwweekblad voor Nederl. Indië* — dat het drinken van het uit een pisangplant geperste sap een zeer goed middel is tegen den beet van giftslangen. (Zie „Encyclopaedie van Nederl. West-Indië", blz. 776).

Een lange reeks van volksgeneesmiddelen geeft Pater C. van Coll in *Gegevens over land en volk van Suriname*, 1903, blz. 110—113.

* * *

Vóór ik de mededeelingen in de Surinaamsche bladen, naar aanleiding van mijn vorig artikel over „Sneki-koti" bespreek, nog het een en ander over de behandeling van gebetenen door inwendig gebruik van alkohol.

Dr. H. ten Kate schreef mij uit Carthago (Tunis):

„Ter loops gezegd, ik ben overtuigd dat groote doses alkohol, d. i. kleine doses met korte tusschenpoozen (15 à 20 minuten) per os het doodsgevaar na slangenbeet kunnen bezweren. De dood volgt door hartverlamming, die belet wordt door den stimuleerenden alkohol. In het voormalige Far West was het *het* middel. Hoe het nu is in „dry America" weet ik niet. Mijn hoogvereerde vriend, wijlen Dr. A. W. M. van Hasselt, toxicoloog, bevestigde mij jaren geleden, wat ik hier zeg".

En in een lateren brief:

„Wat dien museumdirecteur Fitzsimons te Port Elisabeth aangaat, zijn uitspraak zegt niets tegen alkohol als geneesmiddel bij slangenbeet. Door „te veel alkohol" en dat misschien in ééns toegediend, kan ook een overigens gezond mensch, niet aan sterkendrank gewoon, maar met een eenigszins zwak hart sterven. Ik sprak uitdrukkelijk van *kleine* doses met korte tusschenpoozen. Of men iemand $\frac{1}{4}$—$\frac{1}{2}$ l. whisky of cognac in ééns laat drinken of verdeeld over een paar uren, maakt alle verschil. En hoe weet Fitzsimons dat „die pasjent andersins kon herstel het". Bewijzen doet hij niets bij beide beweringen."

In de *Slange en die Behandeling van Slangbyt*, deur F. W. Fitzsimons, bygestaan door V. F. M. Fitzsimons, M. Sc. Nasionale

Pers, Beperk, Kaapstad, Stellenbosch en Bloemfontein, 1929 [1]) lees ik op blz. 10:

„Dit word algemeen geglo dat dit heilsaem vir dir slag offer is om baie alkohol te drink; dit is egter nie die geval nie, daar die organe wat die gif behoort uit te filtreer, dan genoodsaak word om hul kragte te wije aan die afskeiding van die alkohol of dit in die lewer te hou totdat dit deur die niere afgeskei kan word." ....

En op blz. 53/54:

„Vir baie jare is alkohol, gewoonlik in die vorm van brandewyn, as 'n geneesmiddel teen slangbyt gebruik en wel in feitlik al die lande van die wereld waar dit van slange wemel. Die pasiënt word groote hoeveelhede brandewyn ingegee totdat hij begin dronk word, wanneer dit veronderstel word dat hy van die gevaarlike uitwerking van die slang gif begin herstel. Dit is ongetwyfeld waar, hoewel die rede gans verskillend is van die wat gewoonlik as die werklike rede beskou word. In gevalle waar die pasiënt herstel het, was die gif wat ingespuit is, hoegenaamd nie genoeg om die dood ten gevolge te hê nie. Weens die verlammende uitwerking van die gif, verloor die maag tydelik sy krag om vloeistowwe op te neem, en die alkohol lê dus daar onveranderd totdat daardie nadelige gevolge van die uitgewerk het. Sodra die maag weer sy gewone werk begin doen, word die alkohol vinnig opgeneem, met die gevolg dat die patiënt dronk word. Dit is dus heeltemal duidelik dat die alkohol hoeggenaamd nie genees nie, maar slegs as 'n aanwyser dien van die pasiënt se gesteldheid." ....

In *Kosmos, Handweiser für Naturfreunde*, Juli 1930 schrijft S. A. Sure in een artikel *Bisse von Giftschlangen. Gibt es eine Immunität gegen den Bisz von Giftschlangen?"*

„Es wird mancher überrasschen, wenn ich ausdrücklich betone, dasz die bisher übliche — wenigstens in Deutschland übliche — innerliche Anwendung von Alkohol als Gegenmittel bei Giftschlangenbissen m. E. nichts anders als eine neue Vergiftung bedeutet."

Het door het „Reichsgesundheitambt" im Verlag van Julius Springer Berlin erschienene *Kreuzotter-Merkblatt* schrijft:

„Das Einflöszen grössere Mengen konsentrirter Alkolika ist nicht nur unzweckmäszig, sondern vielfach sogar schädlich."

---

[1]) Om de aanwijzingen voor de behandeling van slangenbeet zou ik dit boekje, al zijn de Afrikaansche slangen niet dezelfde als die in Suriname, in handen wenschen van alle medici aldaar.

Van denzelfden schrijver is nog een grooter werk in den handel: *The Snakes of South Afrika. Their Venom and the Treatment of Snake Bite.* 3e verbeterde uitgave, 566 bladzijden, 250 illustraties.

Uit deze aanhalingen, gevoegd bij die op blz. 504/505 van mijn vorig artikel, mag men m. i. afleiden dat de aanwending van groote hoeveelheden alkohol is af te raden.

* * *

Nu enkele berichten en artikelen in Surinaamsche bladen [1]) na de verschijning van mijn even genoemd artikel:

De West van 13 Mei 1930:

„*Sneki koti*. Men meldt ons uit Boven-Suriname: Op Dinsdag 29 April werd op Carolina een man, Julius Westfa, door een makaslang, een onzer giftigste slangen, gebeten. Hij was met eenige anderen in het veld, toen zijn hond een makaslang achtervolgde. Het reptiel kroop in zijn hol en in zijn ijver om het beest te dwingen weder te voorschijn te komen, beging de man de onvoorzichtigheid om zijn hand in het hol te steken. Met het gevolg, dat de slang hem in den duim beet. Julius viel met een luiden gil achterover en zijn toestand was ernstig. Hij werd thuis gebracht, waar hem *sneki-koti* werd toegediend. Den volgenden dag scheen het twijfelachtig of de man zou opkomen. Maar daarna trad volledig herstel in. Natuurlijk is de omgeving overtuigd, dat hij aan de sneki-koti het behoud van zijn leven dankt".

Wel een summiere ziektegeschiedenis!

De *Makàslang*, ook *Kapassí slang* genoemd, is de meest gevreesde slang van Suriname. In Britsch-Guiana draagt zij den veelzeggenden naam van *Bushmaster*.

Wat beoogde de heer Westfa toen hij zijn hand in het hol stak? De slang er uit halen zou hij alleen kunnen, wanneer het een kleine slang was. Is de slang na dien gevangen, gedood en door een deskundige herkend als een makàslang? Ik moet hier opmerken dat de creolen zeer slecht de slangen kennen. Uit het feit dat Westfa zijn hand in het hol stak, mag men m. i afleiden dat hij niet wist met een makàslang te doen te hebben. Had hij reeds een koti, waarop hij vertrouwde? Zoo ja, dan heeft *deze* koti gefaald, want volgens de kotidokters had de slang hem niet *kunnen* bijten.

De uitwerking van den beet is zeer snel, maar niet zóó snel, dat de gebetene dadelijk met een luiden gil achterover moet vallen. Blijkbaar waren de gil en het achterover vallen een gevolg van schrik. Heeft men hier te doen met een geval als Fitzsimons beschrijft, l. c .blz. 51:

[1]) Wegens ziekte en andere omstandigheden heb ik niet alle bladen, die ik ontving, nauwgezet kunnen doorzoeken. De redacties zouden mij ten zeerste verplichten door mededeeling, zoo mogelijk, van de nummers waarin iets staat over slangenbeet. Op de artikelen in „De West" werd mijn aandacht gevestigd door een vriend in Suriname.

„So sterk is hier die vrees vir slange en hul gif dat daar baie gevalle geboekstaaf is van mense wat ineen gestort en gesterf het nadat hulle deur niet-giftige slange gepik is. Ons het nog nie werklike sterfgevalle gesien nie, mar ons het hulle in 'n toestand van algehele senuwee-ineenstorting gesien, bloot as gevolg van vrees en angs, omdat hulle vas geglo het dat hulle waarskynlik sou sterf".

Ook de na den beet toegediende koti heeft niet gegeven wat de kotidokters verzekeren, want den volgenden dag scheen het twijfelachtig of de man zou opkomen.

Jammer dat er geen geneesheer aanwezig was om den patiënt te observeeren.

* * *

Daar men in Suriname vrij algemeen denkt dat hij, die door een vergiftige slang wordt gebeten, per se sterft, zoo hij geen „koti" heeft of er daarna een krijgt, wil ik hier een aanhaling laten volgen uit de voortreffelijke studie van Dr. N. van der Walle: *Een en ander over gifslangen en slangengif*, voorkomende in het *Natuurkun-Tijdschr. voor Ned. Indië,* tweede afl. van deel XC, Batavia 1930, blz. 232:

„Ten slotte mag er nog wel eens met nadruk op worden gewezen, hoe uitermate voorzichtig men moet zijn met de beoordeeling van een in een bepaald geval toegediend geneesmiddel. Wij zagen immers, dat slangengif intoxicatie geenszins altijd laethaal verloopt; bij Viperidenbeet is de prognose quo ad vitam zelfs gunstig te noemen. Indien de omstandigheden medewerken, kan de gebetene een dosis gif binnen krijgen, welke kleiner is dan de laethale dosis en de verschijnselen blijven dan plaatselijk of zijn van voorbijgaanden aard. Zeer treffend is dan ook de volgende opmerking van Kiewit de Jonge": „sterft de patiënt niet, dan beginnen op een gegeven oogenblik de verschijnselen terug te gaan; dit gaat in vele gevallen verwonderlijk snel, zoodat iemand enkele uren, nadat hij aan den rand van het graf stond, zich weer volkomen hersteld kan voelen." "

Kliniek en experiment geven dus beide de aanwijzing, dat men vooral niet elke aanwijzing ten gunste, welke na toediening van een of ander middel mocht optreden, zonder critiek aan de therapie mag toeschrijven, hoe gaarne men wellicht geneigd mocht zijn. dit te doen."

* * *

Een regelrechte bestrijding van mijn artikel schreef de heer C. A. Spong in *De West* van 6 Juni 1930: *Sneki kotti* [1]) *is geen kwakzalverij".*

[1]) Ik moet eerst een spellingkwestie met mijn geachten bestrijder uitvechten. Ik schreef *koti*, de heer Spong zegt dat het *kotti* moet zijn. Ik ben in goed gezelschap. Mr. H. C. Focke schrijft in zijn *Neger-En-*

De heer Spong maakt de bespreking van zijn artikel niet gemakkelijk. Hij zal eenige gevallen mededeelen, die hij *zelf heeft medegemaakt*, en begint met een geval dat „omstreeks 1870" heeft plaats gehad. Nu is de heer Spong ± 68 jaar oud en was toen dus 8 jaar. Derhalve een jeugdherinnering, misschien aangevuld door latere mededeelingen van zijn vader.

De gebetene wilde een ratelslang vangen, die hij in de rivier zag. Er wordt niet vermeld of de slang werkelijk is gevangen. Zoo niet, hoe werd zij dan herkend? Zij zal wel haar ratel niet boven water hebben gestoken. De ratelslang is bij uitstek een landdier en het zal zelden voorkomen dat men die in het water tegenkomt [1]). Ook de aard van de wond wordt niet medegedeeld.

Door een kenner van middelen tegen slangenbeet, den ouden stalknecht, Arnold Veer, van des heeren Sprong's vader, werd den gebetene een stuk liaan te kauwen gegeven, waarvan het vocht moest worden ingeslikt. Daarna werd door Arnold Veer een zwart poeder gewreven in de inkervingen, die gemaakt waren rondom den *half rottenden arm*. Vermeld wordt niet hoe lang na den beet de behandeling plaats vond. maar het was waarschijnlijk kort na den beet. Daarna had een dramatische scène plaats. Op verzoek van Arnold Veer liet de oude heer Spong met zijn rijtuig dadelijk den waarnemenden Chef van het Militair Hospitaal, Dr. Leysner [2]) afhalen, voorts zijn huisdokter Colaço Belmonte, eenige stadsgeneesheeren en ten slotte de zwarte dokters Gravenberch en Heintje.

> „De eenparige conclusie van de mannen der wetenschap was, dat onverwijld de arm moest worden afgezet, wilde de zieke niet reeds denzelfden dag sterven".

Als de arm *half verrot* was, dan hadden de heeren volkomen gelijk dien te willen afzetten.

Arnold Veer stelde aan de geneesheeren voor de behandeling aan hem over te laten. De arm behoefde niet te worden afgezet.

---

gelsch Woordenboek, Leiden 1855 *koti*. Dat doet ook Lou Lichtveld in zijn artikel in *De W. I. Gids* van Juni 1930. Ik durf beweren dat geen enkele Surinamer *kotti* zegt. Het woord moet niet uitgesproken worden als *kooti*. De *o* luidt als de *o* in „korist", maar met den nadruk op de *o*. Ook de negernaam *Kofi* wordt niet uitgesproken als *Koffi*.

[1]) Everard F. im Thurn *Among the Indians of Guiana*, London 1883, blz. 133 zegt van de ratelslang: „The last mentioned kind is seen, if at all, on the dry savannahs."

[2]) Is dit juist? Leysner was Chef van den Militair Geneeskundigen Dienst van 11 Juli 1881 tot 1 November 1885.

„Gelach, doch eenparige toestemming" van de geneesheeren en ook van de ouders van Arons, den zieke.

„Binnen zes weken ging Arons genezen door onzen ouden stalknecht, rond bij de verschillende doktoren, die zijn genezen arm betastten en hun verwondering uitspraken over het geval".

N.B. de „half verrotte arm"!

Binnen zes weken. Dus niet een van de wonderbaarlijke genezingen in een ommezien, maar nog iets langer dan de behandeling zonder koti, door Dr. Landré. De verdere behandeling na de toediening van de te kauwen liaan en het verrichten van de koti blijft in het duister.

Ik doe hier opmerken dat het middel van Arnold Veer — zooals hieronder zal blijken — in handen van den heer Spong sneller werkte dan in die van den vervaardiger, behalve in het geval van de kinderen, waarover later.

Zou de oude stalknecht hebben geweten dat de beet van de ratelslang en ook van andere vergiftige slangen niet altijd doodelijk is?

Het tweede geval, dat de heer Spong te berde brengt, is de mislukte proef van van Tol. Ik heb den indruk, dat de heer Spong hetgeen ik daarover schreef niet aandachtig heeft gelezen. Hij zegt dat van Tol na eenige weken, „na gebruik van versche koti", is genezen. Na het geen ik vroeger over deze mislukte proef heb geschreven, ga ik er niet weer op in. Ik wil alleen opmerken dat van Tol niet is „geroepen", maar zich heeft aangeboden voor de proefneming.

In het volgende geval werd de „koti" door den heer Spong zelf verricht uit het fleschje dat Arnold Veer hem had geschonken. Een vrouw was aan een teen gebeten door een Ouroekoekoe slang. Zij gilde van de pijn en rolde over den vloer. Toen de heer Spong bij haar kwam was de voet reeds sterk gezwollen. Hij maakte eenige inkervingen in den voet, wreef de snijwonden met het middel in en liet de patiënt een weinig van het poeder, opgelost in cognac, innemen. Den volgenden morgen was het been genezen en weer normaal.

Ik trek het verhaal niet in twijfel, maar ik denk hierbij aan de woorden van Vital Brazil, directeur van het slangenpark Butantan:

„Beaucoup de ces cas accompagnés de symptomes graves et impressionants se terminent spontanément par la guérison, parce que le venin inoculén' avait pas atteint le minimum mortel". (*W. I. Gids*, Maart 1930, blz. 505).

Als jongeman hield de heer Spong veel van jagen. Op zoo'n jacht liep een zijner kameraden, die awara's (de vrucht van een palm) wilde plukken, een slangenbeet op. In het begin dacht men, dat hij zich aan een doorn — de stam van de awara zit vol scherpe stekels — had gestoken. Doch op een gegeven oogenblik zakte hij in een, zijn been zwol op en hij werd doodsbleek. De heer Spong onderzocht de wond. en kwam tot de ontdekking dat de kameraad door een slang was gebeten. Het fleschje van Arnold Veer werd voor den dag gehaald en het middel aan den patiënt toegediend.

Na een half uur was deze weder in staat te loopen en kon zelfs weder de roeispaan ter hand nemen.

Ik merk hier op dat de slang *niet was gezien*. De mogelijkheid dat de jonge man door een groote schorpioen was gestoken of door een boschspin gebeten, is m.i. niet uitgesloten. Het gift van deze dieren werkt soms zeer heftig.

Het volgende geval heeft de heer Spong niet zelf bijgewoond: wijlen de boer P. Overeem werd door een kapassislang gebeten en hierdoor „zoodanig verlamd en opgezet, dat hij op den weg moest neerzitten en reeds bloed spuwde". Een oude neger diende hem de koti toe en Overeem kon een uur daarna naar huis loopen.

Ik weet niet wanneer het geval heeft plaats gehad en uit de hoeveelste hand de heer Spong het heeft vernomen, maar die genezing in een uur lijkt mij zeer onwaarschijnlijk.

Overigens vestig ik de aandacht op de zooeven aangehaalde woorden van Vital Brasil en op de opmerking van Kiewiet de Jonge, hiervoor geciteerd.

Opmerkelijk dat in geen van de beschreven gevallen wordt medegedeeld of de slang gedood en behoorlijk geïdentificeerd is.

Daarna vervolgt de heer Spong:

„Ten slotte kan ik nog verklaren, dat ik meermalen gezien heb, dat kinderen, door slangen gebeten, werden binnengedragen op ons erf, waar de oude Arnold Veer woonde en na behandeling door hem, met Sneki koti, te voet weder konden vertrekken."

Hier geeft de goede heer Spong mij een moeilijk te slikken pil. Hij die weet hoe snel en heftig de beet van vergiftige slangen bij volwassenen werkt, zal toch weten dat het gift te sneller en heftiger werkt naarmate het gebeten dier kleiner is. (Referte aan de proeven door Prof. Joest genomen. *W.-I. Gids*, Maart 1930, blz. 507). Het is of de kinderen bij den ouden stalknecht kwamen om zich even een kies te laten trekken.

„Zoo zou ik boekdeelen kunnen vullen", aldus vervolgt de heer Spong.

Men zou onder den indruk komen dat het in en om Paramaribo wemelt van kapassi slangen, ouroekoekoe- en ratelslangen en dat slangenbeten aan de orde van den dag zijn.

Maar hoe zit het daarmee?

Eerst wil ik in herinnering brengen, dat de giftige slangen slechts 5 % uitmaken van de slangen in Suriname. Voorts dat de zoo even genoemde slangen op hoog, zandig terrein leven, nachtdieren zijn, die bij dag opgerold liggen, alsdan zeer lui zijn, zich niet zelden laten trappen zonder zich te bewegen, en, zooals Sure, l.c. zegt „tatsächlig höchst ungern ihr Gift auf ein Wesen verschwenden, das sie hinterher nicht fressen können".

Dr. van der Walle, l. c., blz. 211 schrijft:

„Overdag is een gifslang indolent en schuw; zij trekt zich terug bij nadering van den mensch en bijt alleen als deze het ongeluk heeft haar aan te vatten of te betreden. Brengt zij dan een beetwond toe, dan is het gevaar minder groot, omdat er 's nachts met de spijsvertering veel gif verloren ging".

En wat zeggen oudere en nieuwere schrijvers over de frequentie van slangenbeten in Suriname?

In het bekende in 1765/66 door Gouverneur Jan Nepveu opgestelde manuscript — zie *De W.-I. Gids* van April 1930, blz. 581— lees ik:

„*Droevige ervarentheid van een kleynder slag* (dan de groote waterslangen) *venijnige slangen* ken ik niet. Ik heb gedurendde 40 jaaren mijns verblijf in Suriname nooit gehoord dat ijmand gestorve is, van een slange beet; alleen is 't eens of tweemaalen gebeurt, (zooveel ter mijner kennisse is gekomen) dat slaaven daarvan gebeten zijn, dog die na gebruik van eenige kruijden volkomen hersteld zijn" [1]).

Zooals uit Dr. Landré's hiervoren aangehaalde mededeeling blijkt, is hem in Suriname in 12 jaren slechts één geval van slangenbeet voorgekomen.

Kappler, die lang in Suriname heeft gewoond en een groot kenner van het dierenleven was, maakt van slechts 2 gevallen melding. Zijn interessante mededeeling [2]) volge hier:

---

[1]) Ook geciteerd in het tijdschrift *West-Indië*, Haarlem 1858, tweede deel, blz. 149.

[2]) *Surinam, sein Land, seine Natur, Bevölkerung und seine Kulturverhältnisse.* Stuttgart 1887, blz. 135.

„Ich selbst habe nur zweimal gesehen, dass Menschen von giftigen Schlangen gebissen wurden. Der erste war mein Neffe, den auf dem drei Kilometer vom Hause entfernter Kostacker eine braune Schlange in die Wade biss, die ein Chinese sogleich aussaugte. Der Biss schmerzte ihn anfänglich so, dass man ihn nach Hause tragen musste, aber schon am anderen Tage war er volkommen genesen. Die andere war eine Indianin, die in den Schenkel gebissen war und die ihre Familie zu mir brachte, um die Wunde, welche ebenfalls sehr schmerzte und beträchtlig angeschwollen war, zu schröpfen, was denn auch den gewünschten Erfolg hatte, so dass das Mädchen nach einigen Tagen wieder gehen konnte".

De gebetenen hadden geen koti.

De lezer stelle zich nu voor, dat de heer Spong bij deze gevallen tegenwoordig ware geweest. Het fleschje van Arnold Veer zou voor den dag gehaald en de koti toegepast zijn. Wanneer dan de patiënten herstelden — en spoedig herstelden — dan zou dit op het crediet van de koti gesteld zijn.

De onderscheidene wetenschappelijke expedities, die maanden lang in de binnenlanden vertoefden hebben geen last van slangen gehad, en mijn eigen ervaring is dat men te Paramaribo zelden slangen ziet. Ook op mijn inspectiereizen in de verschillende districten is het slechts een paar malen voorgekomen dat ik een slang zag.

Ten slotte een aanhaling uit *The Geographical Journal* van Juli 1930, waarin een lezing van Major R. W. G. Kingston over *The Oxford University Expedition to British Guiana*, in 1929. De expeditie bestond uit 11 geleerden, specialisten op allerlei gebied, voorts uit 10 Arowakken en 2 nakomelingen van Britsch-Indische immigranten, te zamen 23 personen, die bijna 4 maanden in het oerwoud kampeerden bij de Moraballi-kreek, een zijtakje van de Essequebo, bezuiden Bartica.

Major Hingston constateert:

„No one was bitten by a poisonous snake" (blz. 9).

„Poisonous snakes were not numerous. All we met with were the Treeviper and the Fer-de-Lance". (blz. 17).

Nog eenige opmerkingen over het artikel van den heer Spong moet ik mij veroorloven. Hij schrijft dat het de Para-negers en de Indianen zijn, die deugdelijke Sneki-koti bezitten. Kappler, l.c. blz. 136 zegt:

„Das „Cotti", wie man es nennt, ist ein afrikanischer Gebrauch, an den die Indianer, die übrigens die giftigen Schlangen von den ungiftigen nicht zu unterscheiden wissen, ebenso wenig glauben als ich" [1])

[1]) Zie ook mijn aanhaling uit *De Surinamer*, op blz. 500 van mijn vorig artikel.

De heer Spong beweert dat de koti „eigenlijk niet verkocht mag worden". Van Tol verkocht zijn middel wèl. Rigot op Phaedra, aan de Boven-Suriname, ook. Het gaat niet aan te beweren dat de koti-dokters aan vreemdelingen, voor veel geld, „dotti" (vuil) inplaats van „koti" verkoopen. Dit is een te goedkoope manier om het falen van de met het middel genomen proeven te verklaren.

Dr. Morton C. Kahn [1]) vertoefde na zijn terugkeer in de Vereenigde Staten een morgen in het reptielenhuis in Bronx Zoo, gewapend met een door hem uit Suriname medegenomen koti, geruimen tijd voor de hokken der slangen. Bij deze merkte hij niets vreemds op. Naar het mij voorkomt was zijn opmerking „however glass was interposed between the Snakes and myself", ironisch bedoeld. De heer Spong is er echter als de kippen bij met een verklaring:

> „Een dergelijke oppervlakkige proefneming — waarbij men bij voorbaat uitsluit dat de lucht of de reuk van het middel de dieren bereikt, heeft natuurlijk geen waarde."

Hier is de heer Spong in goed gezelschap, want niemand minder dan Alexander von Humboldt onderstelde dat de plant „guaco" of „micania guaco" (die de Indianen gebruiken om slangen van zich af te houden) misschien aan de huid een lucht geeft, die de slangen tegenstaat en hen weerhoudt te bijten [2]).

Aan het adres van wijlen Arnold Veer heb ik iets op het hart: De heer Spong vertelt:

> „Onze trouwe knecht Arnold Veer, die met zijn vrouw gedurende veertig jaren, onder genot van vrije woning en voeding, plus loon, mijn familie heeft gediend en bijna als familielid werd bejegend, heeft — trots mijn dringend verzoek en het herhaald verzoek ook van onzen huisdokter, die bij gevallen van stuipen en bloedstelping, de kracht zijner inentingen tegen verschillende ziektevormen bewonderde — [die middelen niet] willen bekend maken."

Van de dooden niets dan goeds.

Het is mij niet mogelijk mij in dit geval daaraan te houden. Met zulke kostbare geheimen het graf in te gaan, getuigt van een mentaliteit, waarvoor ik geen naam weet, een mentaliteit, die men in Suriname niet mag dulden. Wij zijn daar niet in Afrika.

En de man was niet konsekwent: Voor het huis van den heer Spong „plantte hij een gewas waarvan de bladeren een heilzame werking tegen slangenbeet bevatten".

[1]) *West-Ind. Gids*, Maart 1930, blz. 498.
[2]) *W. I. Gids*, Maart 1930, blz. 509.

Ik zou den man dronken hebben gemaakt, hem hebben laten hypnotiseeren om hem zijn geheimen te ontrukken, en zoo dat niet gelukte, hem hebben gepensionneerd en aan het werk gezet om niet een „fleschje" maar een damejeanne en meer van het middel te vervaardigen. Nu is het „fleschje" van den heer Spong op, dat zoo prachtig had kunnen dienen voor proeven op dieren, omdat het „koti" en geen „dotti" bevatte.

De heer Spong schrijft dat het velen in Suriname leed heeft gedaan, dat een zoon van het land de uitspraak deed: *Sneki-koti is kwakzalverij*!

Natuurlijk had ik niets liever gewild dan te kunnen verklaren dat men in Suriname beschikt over een afdoend middel tegen den beet van vergiftige slangen, maar mijn studie van het onderwerp leidde tot de andere conclusie en ik meende die te moeten mededeelen.

* * *

In *De West* van 13 Juni 1930 het volgende bericht:

„*Sneki Koti toegepast.* De agent eerste klasse Karsters, postcommandant op Poelepantje, wandelde Woensdagavond op slippers op het terrein nabij zijne woning, toen hij zijn voet voelde omstrengselen door een slang. Hij schopte het dier van zich af en voelde plotseling een stekende pijn in zijn voet. De slang, vermoedelijk een ouroekoekoe verdween in de duisternis. Karsters, die als liefhebber van jagen steeds voorzien is van Sneki koti, haastte zich dit middel zelf in te enten op zijn voet. Hoewel de voet opzwol en Karsters later ook koorts kreeg, was daags daarna zijn toestand bevredigend. Men kan op dit oogenblik nog de zwelling zien. Drukt men den vinger daarin, dan blijft een kuiltje achter.

Ook in dit geval wordt weder de genezing toegeschreven aan de inlandsche inenting".

De slang *vermoedelijk* een ouroekoekoe. Waarschijnlijk weinig vergift in de wond gekregen, een licht geval, dat spontaan zou zijn genezen. Ik moet volstaan met te verwijzen naar de uitspraken van Vital Brazil en van Kiewiet de Jonge, hiervoren geciteerd.

* * *

In *De West* van 4 Juli 1930 een artikel van den Off. v. Gez. B. Gerritsen: *De gevaren der binnenlanden,* waaraan het volgende is ontleend:

„Ten achter blijven bij de besproken groote gevaren, de andere meer accidenteele. In de eerste plaats de slangenbeet. Men is verplicht een

expeditie voor het binnenland van Suriname hiertegen te wapenen. De Sneki Koti is een vraagteeken: is vermoedelijk evenwel onschadelijk. De werkdadigheid van Sneki Koti is niet strict bewezen, de aanneming hiervan berust op persoonlijke ervaringen en meeningen. De overtuiging van het nut van Sneki Koti berust bij de meesten op geloof en vertrouwen. Het zal goed zijn die geloovigen daarmede in te enten, mits aangenomen mag worden, dat schade door de inenting buitengesloten is.

De wetenschap heeft ook middelen tegen den slangenbeet. Tijdelijk afbinden van het getroffen lidmaat; uitzuigen van de wond; de wond inwrijven met kaliumpermanganaat; het tegenserum. Deze middelen dienen zoo mogelijk in elk geval ook te worden toegepast. Dat deze middelen nut kunnen doen is bewezen."

Het is reeds een stap vooruit, dat een geneesheer de sneki-koti een vraagteeken noemt. Zou het inenten van de „geloovigen" de heilzame vrees voor slangen niet verzwakken en zoodoende kwaad doen?

De heer Gerritsen zou het „vraagteeken" kunnen doen verdwijnen door proeven op dieren in het laboratorium van het Militair Hospitaal of door het middel naar Butantan te zenden voor onderzoek.

Bijna 30 jaren geleden schreef Pater C. van Coll [1]:

„Ervaren geneeskundigen zouden derhalve het geheele volk verplichten met deze zaak te maken tot een punt van ernstig onderzoek".

Ik herinner hierbij aan de uitspraak van Dr. Vital Brazil:

„Et l'unique moyen de juger avec certitude, est d'expérimenter sur les animaux en leur injectant des doses connues de venin et en essayant ensuite les substances dont on veut vérifier les effets".

Omtrent het kaliumpermanganaat zijn de meeningen der geleerden verdeeld.

* * *

En nu de brief uit Suriname van iemand, die het niet eens is met mijn artikel en mij zijn motieven mededeelt, welke bewijzen hoe zelfs een ontwikkeld man bevangen kan zijn waar het een oud volksgeloof geldt.

Ik zal die motieven zoo kort mogelijk teruggeven. De briefschrijver logeerde op een plantage. Wanneer hij tusschen 3½ en 4 uur langs den dam liep gebeurde het geregeld dat een slang den dam kruiste. Bang zijnde voor het dier, dat telkens den kop ophief

[1]) L.c. blz. 103.

durfde hij niet verder te gaan. Hij vertelde het geval aan een ouden jager, die hem een zwart poeder gaf, dat hij met water innam. Een week later, weer den dam opwandelende zag hij op ongeveer 7 meter dezelfde slang als dood liggen. En dit gebeurde telkens als hij den dam opging, Wat ten slotte van de slang is geworden, wist hij niet omdat hij die later niet meer heeft gezien.

Voorwaar een wonderlijk verhaal!

Hoe wist de wandelaar dat het telkens dezelfde slang was, die hij niet durfde naderen? Het beest zal den dam wel niet hebben gekruist om hem te plagen. Misschien ging ze naar een drinkplaats. Hier zou men te doen hebben met een koti, die reeds op 7 M. afstand werkte. Het verband tusschen het innemen van het zwarte poeder en het als dood liggen van de slang zie ik niet.

In het tweede motief is mij de samenhang der gebeurtenissen nog onduidelijker. In een gezin werden, tot 2 keer toe, kinderen na de geboorte geel en stierven. Kort na de bevalling was een vrouw „die zwaar was ingeënt"— met de sneki-koti n.l. — in de kraamkamer gekomen. (De koti zou n.l. het leven van pasgeboren kinderen bedreigen).

Toen er weer een baby kwam bleef dit in leven.... „omdat de vrouw, die zwaar was ingeënt, niet meer aan huis mocht komen".

Elke geneesheer zou wel weten waaraan de geel geworden kinderen zijn gestorven. In elk geval geloof ik niet dat de ambtenaar van den burgerlijken stand als doodsoorzaak zal hebben aanvaard het in de kraamkamer komen van een vrouw „die zwaar was ingeënt."

* * *

Ik moge in mijn vorig artikel niet hebben aangetoond dat de sneki-koti kwakzalverij is, zeker is het dat de „gevallen" van den heer Spong en die van den briefschrijver niet onomstootelijk bewijzen dat de sneki-koti *geen* kwakzalverij is.

Maar ik zal nu de zaak van een anderen kant bekijken. Immuniteit voor slangengift is niet onmogelijk. In de slangenparken voor de serumbereiding maakt men paarden immuun.

Sure, l.c. blz. 243, die zich „Giftschlangenzüchter" noemt, verkreeg na jaren een *gedeeltelijke* immuniteit.

> „Ob mehr zu erreichen ist, läszt sich heute noch nicht übersehen; die Zukunft musz es lehren — ein Anfang wurde gemacht."

Maar Sure's methode is iets van te langen adem om practisch nut te hebben.

Ik wil nu voor een oogenblik aannemen, dat de sneki-koti werkelijk snelwerkende voorbehoedende en genezende kracht bezit, zij het zonder de wonderen, die men in Suriname er om heen dicht.

In Britsch-Indië schommelt het jaarlijksch sterftecijfer ten gevolge van slangenbeet voor de laatste 30 jaren tusschen 20.000 en 25.000. Op Ceylon is het jaarlijksch gemiddelde 200, in Brazilië 19.200. Cijfers van andere landen staan mij niet ten dienste.

Wat er jaarlijks aan groot en klein vee ten gevolge van slangenbeet te gronde gaat laat ik buiten beschouwing.

Voor de bereiding van serums tegen het slangengift zijn er slangenparken te Butantan, Philadelphia, Port Elisabeth, Algiers, Bombay, Bangkok,Saigon,Nhatrang, Kasauli, Sydney, Bandoeng, Rijssel. Misschien zijn er meer. Deze instellingen kosten schatten. De serums bereiken weinig gebetenen en kunnen alleen door deskundigen worden toegepast.

Voor de sneki-koti heeft men niets anders noodig dan een fleschje of zakflaconnetje en een klein lancet of een scherp zakmesje, dingen die ieder bij zich kan dragen, zelfs een sober gekleede Indiaan of Boschneger. Voor de toepassing is geen deskundige noodig.

Verdwenen is het gevaar van de slangenbeet!

Welk perspectief opent dat voor Suriname!

Wat nu?

De eerste stap moet zijn de wetenschappelijke wereld te overtuigen dat de sneki-koti een genees- en voorbehoedmiddel *is*.

De heer Spong zal wel willen gelooven dat die overtuiging buiten Suriname nog niet bestaat. Om dat te bereiken is er slechts één weg: het Surinaamsche Gouvernement verschaffe zich een behoorlijke hoeveelheid „koti" en zende die b.v. naar het Instituut Butantan voor onderzoek op dieren.

Is de uitkomst negatief dan is de zaak uit, en zoo de Surinaamsche bevolking voor rede vatbaar is, hebben de koti-dokters afgedaan. Datzelfde is het geval wanneer men inmiddels door chemisch en mikroskopisch onderzoek de samenstelling van het middel mocht ontdekken, wat ik niet waarschijnlijk acht.

Bevestigt het onderzoek de juistheid van het Surinaamsche volksgeloof dan begint voor de Overheid een omvangrijke taak. Zij kan trachten van de koti-dokters hun geheim af te koopen en zelf de koti bereiden. Voor geen eisch van deze schrikke men terug.

Van Tol wilde zijn geheim verkoopen voor *f* 30.000 + een vrije reis heen en terug naar Europa. Een matige eisch voor een zoo kostbaar geheim.

Zijn de koti-dokters er niet toe te bewegen, op grond van een of

ander uit Afrika afkomstig bijgeloof, dan neme het Gouvernement hen in dienst tegen hooge loonen en late het aan hen over het geheim te bewaren, zooals Arnold Veer heeft gedaan. Daarna een reusachtige reclame, waarbij geen geld moet worden gespaard.

Laat ik de teugels van mijn verbeelding schieten, dan zie ik in een nabije toekomst een groot slangenpark in Suriname verrijzen, met fabriek berekend op levering van het geheime middel aan de geheele wereld. Een groote staf van ruim bezoldigde geneesheeren wordt aangesteld om nauwgezet toezicht te houden op de deugdelijkheid van het fabrikaat.

Misschien zal de medewerking van de Rockefeller Foundation moeten worden ingeroepen.

Zooals het jawshospitaal aan de Saramacca-rivier kon worden gesloten na de triomfantelijke expeditie daarheen van Koch en Flu met hun lading salvarsan, zoo zullen de meeste slangenparken kunnen verdwijnen. Niet alle, want Suriname zal niet genoeg vergiftige slangen kunnen leveren, waarvan de koppen en misschien andere deelen voor de bereiding van de koti noodig zijn. De overblijvende slangenparken zullen aan Suriname slangen moeten leveren.

In de toekomst zie ik de verplichte inenting met de koti in alle landen waar vergiftige slangen veel voorkomen.

Suriname zal dan eindelijk een uitvoer-artikel — zij het geen landbouwproduct — hebben, dat geen ander land bezit.

Daarbij kan zich aansluiten uitvoer in het groot van slangenhuiden.

In Suriname begint de victorie over het slangengebroed!

Den Haag, Sept. 1930.

ANTWOORD OP „INDRUK VAN SURINAME" VAN IR. IMAN G. J. VAN DEN BOSCH

DOOR

J. A. LIEMS

Onder het hoofd: „Indruk van Suriname" komt in het Nov. no. van dit blad een artikel voor van Ir. Iman G. J. van den Bosch.

Er is in de laatste jaren veel over Suriname geschreven door reizigers, die het land korten tijd bezochten. In een kleine gemeenschap als de Surinaamsche, komen al deze spoedreizigers met dezelfde menschen in contact, hooren dezelfde ideeën, komen bijna allen dan ook tot dezelfde conclusie, nl. dat de groote landbouw het voornaamste, zoo niet eenige, middel is ter verbetering van den economischen toestand. Van den kleinen landbouw zien ze heel weinig en hooren ze meestal in ongunstigen zin praten.

De politiek van de Nederlandsche Regeering en het Koloniaal Bestuur werden, tot kort geleden, geheel door dit idee beheerscht.

Eerst in den laatsten tijd is men tot het inzicht gekomen, dat de ontginning van het land weinig aan de eigen bevolking ten goede komt, wat een natuurlijk gevolg is van het feit dat de exploitatie bijna uitsluitend geschiedt met vreemd kapitaal. Men meent nu dat een ontwikkeling van den kleinen landbouw — waarop thans alle aandacht gevestigd is — het middel zal zijn om de kapitaalkracht in het eigen land op te voeren.

Dit nieuwe geluid werd na het optreden van den tegenwoordigen landvoogd voor het eerst van zekere zijde gehoord.

Blijkbaar voelt Ir. van den Bosch niet veel voor deze stelling, althans hij schrijft: „Wanneer men bedenkt, dat de welvaart van Suriname draait om het plantageleven, dan is zeker de tegenwoordige toestand niet rooskleurig. Maar deze schijnt hoopvoller te zijn geworden sedert eene lezing, die door den Heer S. H. Gonggrijp in Nov. 1917 werd gehouden voor de plantersvereeniging. In die lezing deed men uitkomen, dat degenen, die in de laatste 35 jaren hun kapitaal in den Surinaamschen landbouw gestoken hebben, weinig of geen rente van hun kapitaal gezien hebben. 48 on-

dernemingen, d.i. 60% van de bestaande plantages in de kolonie, zouden van eigenaren verwisseld en gekocht zijn voor nog geen 25% door elkaar van de werkelijke waarde, terwijl onder de plantages welke niet in andere handen overgingen er waren, die in geen 25 jaren een cent dividend aan hunne eigenaren konden uitkeeren."

Dat de tegenwoordige toestand hoopvoller zou zijn, kan allerminst worden toe gegeven. Gaarne zou ik het optimisme van den heer van den Bosch willen deelen, maar met de feiten, ook recente, voor oogen, zie ik de toekomst van den grooten landbouw in Suriname, zeer donker in.

Het voortbestaan van de groot-cultures, in den tegenwoordigen vorm, is afhankelijk van den aanvoer van immigranten onder poenale sanctie. De immigranten verlaten echter na vervulling hunner werkovereenkomst, vrij wel allen de ondernemingen. Aanhoudende aanvoer is dus noodzakelijk.

Op 31 Dec. 1928 waren er in Suriname 63819 Aziaten (Britschen Ned. Indiërs), waarvan onder contact 13592 en niet onder contact 2110 op de plantages werkzaam.

Van de ruim 50000 vrije Aziaten, vroegere koelies op de plantages, werken er dus slechts 4% als vrijen op de plantages. Ik laat buiten beschouwing dat dit kleine aantal meestal speciale diensten verricht als mandoer, wachter, machinedrijver, enz.

Er is geen enkele aanwijzing, dat de nu aangevoerde en nog aan te voeren vrije immigranten zich voor arbeid op de plantage zullen beschikbaar stellen. Maar ook als ik mij hierin vergis, dan is deze immigratie te duur (*ƒ* 1000 per gezin) om consequent doorgevoerd te worden.

Ir. v. d. B. stelt 2 dingen vast, waarmee ik het geheel met hem eens ben, nl. dat de Surinaamsche planters erg hun best doen en dat de grond in het poldergebied van uitstekende hoedanigheid is.

We zien echter, dat niettegenstaande er twee zulke gunstige voorwaarden aanwezig zijn, de groote landbouw afhankelijk blijft van den aanvoer van goedkoope Aziatische werkkrachten, terwijl de naburige landen — niet koloniën — zonder deze goedkoope arbeiders, dezelfde producten, cacao, koffie, suiker, enz. voor de wereldmarkt voortbrengen.

Nu niemand meer aan de afschaffing van de poenale sanctie twijfelt, moet de Surinaamsche planter er op bedacht zijn een andere bedrijfsvorm in te voeren. Keurt men mijn plan af, dan vind ik dat best, mits men iets beters en dat wèl uitvoerbaar is, aangeeft. Want de tegenwoordige bedrijfsvorm leidt binnen korten tijd tot een catastrophe.

Blijkbaar is de heer v. d. Bosch niet bekend met de geschriften van den heer Tj. Pyttersen, die reeds jaren lang propaganda maakt voor mechaniseering van het landbouwbedrijf in Suriname. Althans de heer P. wordt niet genoemd, wèl Dr. Lens en mijn persoon als voorstanders van een „plan, dat voorzeker getuigt van grootschen opzet en veel durf, maar waar men in Suriname zeer sceptisch tegenover staat", aangezien reeds genomen proeven met mechanische grondbewerking in Suriname geen gunstige resultaten hebben gegeven, enz. Alsof dit een argument kan zijn!

Hiertegen wil ik opmerken, dat ik bedoelde proeven van nabij heb mede gemaakt en juist die proeven aanleiding hebben gegeven tot het door mij ontworpen plan, omdat toen gebleken is welke de bezwaren zijn die overwonnen moeten worden en ook dat tractoren niet de gewenschte trekkrachten zijn.

Zullen dergelijke proeven slagen, dan moeten ze onder deskundige leiding worden uitgevoerd — wat niet het geval is geweest.

Gebleken was, dat de verschillende werkzaamheden slechts korten tijd mogelijk waren. In den regentijd was de grond te kleverig en in den drogen tijd steenhard. Slechts gedurende de kenteringen was hij goed bewerkbaar en verliepen de werkzaamheden vrij vlot.

Het bezwaar van den regentijd is moeilijk te ondervangen, maar beschikking over bevloeiïngswater moet het mogelijk maken den grond in den drogen tijd in den voor de bewerking gunstigen vochtigheidstoestand te *brengen* en in den voor plantengroei gewenschten staat te *houden*.

Dit denkbeeld is door mij in grove lijnen uiteengezet in de W.-I. Gids van Nov. 1925 onder het hoofd: „Over den kleinen landbouw in Suriname". Dit artikel vond toen in Suriname geen bestrijding, wel eene gunstige beoordeeling in het in planterskringen veel gelezen dagblad De West.

Eerst na mijne komst in Nederland, was het mogelijk met deskundigen dit idee uit te werken tot een meer vast omlijnd plan. Eigenaardig is, dat het plan toen tegenstand ontmoette.

Het is niet juist, dat het plan op een *nieuw systeem* voor afwatering en inpoldering berust. De hoofdzaak is, dat er *altijd* over bevloeiïngswater moet kunnen worden beschikt. Inpoldering, aan- en afvoerkanalen zijn ontworpen volgens het op alle Surinaamsche plantages voorkomend systeem. Alleen in de onderverdeeling van het land bestaat er verschil met de oude plantages.

Op de oude plantages loopen de 8—10 M. breede en 100 M. lange akkers (bedden zegt men in Suriname) meestal evenwijdig aan

de kanalen. In het nieuwe plan moeten ze er haaks op staan. Aangezien in den regentijd rijst geteeld wordt en de andere gewassen in den drogen tijd, kunnen de akkers breeder en langer worden, m. a. w. het drainage-systeem kan minder intensief zijn dan tot nu gebruikelijk, wat het gebruik der werktuigen vergemakkelijkt.

Een oude plantage naar dit systeem omwerken, brengt met zich mee het dempen van slooten en greppels, wat zeer kostbaar is en bovendien het groote nadeel heeft, dat de niet te dikke bouwlaag voor een deel afgegraven moet worden om in de greppels te verdwijnen.

Waar het hier om een polder gaat, is er dus nooit sprake geweest van een terrein *buiten* het polder gebied. De aandacht werd gevestigd op een nog niet ontgonnen, maar boom- en wortelvrij stuk land, gelegen tusschen andere bebouwde gronden in het poldergebied, omdat dit terrein, zonder bizondere kunstwerken, gemakkelijk en goedkoop bevloeid kan worden, ook in den drogen tijd.

Hoewel ik voor mij de overtuiging heb van de uitvoerbaarheid, schreef ik in mijn bovengenoemd artikel, dat het niet de pretentie heeft van *de* oplossing van het vraagstuk aan te geven, maar beschouwd moet worden als een punt van uitgang uit een der vicieuze cirkels om ons heen. Zoowel in dat artikel als later heb ik er op gewezen, dat de eerste polder met *goede* irrigatie als *proef* zal moeten dienen om een nieuwen bedrijfsvorm te vinden.

In de vijfde van zijne in 1924 gehouden serie lezingen over Surinaamsche problemen, zegt de heer S. Beck, dat er nieuwe bedrijfsvormen voor den kleinen landbouw gevonden en geschapen moeten worden om het bedrijf loonend te maken. Thans is dit ook voor den grooten landbouw noodzakelijk geworden.

Maar de proeven zullen dan ook zóó ingesteld en geleid moeten worden, dat de kansen van slagen zoo groot mogelijk moeten zijn. Daarvoor zijn menschen noodig, die volkomen vertrouwd zijn met de te gebruiken machines en werktuigen — vakmenschen dus, die momenteel niet in Suriname te vinden zijn.

Eerst bij welslagen van de proeven zal de tijd gekomen zijn voor de in de kolonie aanwezige Holl. kolonisten om te overwegen of ze hunne tegenwoordige bezittingen kunnen prijs geven om op een ander terrein een geheel nieuw bedrijf te beginnen. Behalve deze kolonisten zijn er in Suriname andere elementen die aan den verderen opbouw van het systeem kunnen werken.

Er zijn verschillende en bizondere redenen w. o. persoonlijke, waarom men in Suriname sceptisch staat tegenover de proefneming en het verwondert mij geenszins, dat de heer v. d. B. na

alleen in Suriname ingelicht te zijn, tegenstander is van het plan.

Maar het heeft thans geen zin meer hier verder op in te gaan, aangezien reeds eene kentering in de meening is ingetreden. Ik verwijs naar het hoofdartikel in De West van 12 Augustus 1930 getiteld: „In de goede richting". En naar de mededeeling van den Gouverneur van Suriname aan de Koloniale Staten, luidende: „Besprekingen met den heer Pyttersen en Ir. van Dijk van het Ingenieursbureau van Dijk hebben mij, met instemming van den Minister, doen besluiten een post voor proefneming op het gebied van mechanische landbouwbedrijven op de ontwerp begrooting voor 1932 te brengen."

Het praktische landbouwkundig gedeelte van het rapport-van Dijk kreeg, na bespreking met mij, vasten vorm.

Den Haag, December 1930.

CASSAVECULTUUR IN SURINAME

DOOR

L. JUNKER

Voor ongeveer twee jaren is er sprake van geweest, dat met behulp van amerikaansch kapitaal in Suriname een nieuwe cultuur in het leven zou worden geroepen. De vooruitzichten waren goed, omdat voor het product een afzetgebied werd aangeboden. In de Vereenigde Staten was behoefte aan een grondstof voor de lakfabricatie. De alcohol verkrijgbaar uit het zetmeel van de bittere cassave schijnt bijzonder goede eigenschappen te bezitten voor de samenstelling van fijne metaallakken.

Met het oog op het voornemen om uit Suriname de grondstof van den alcohol te betrekken, hield zich gedurende de tweede helft van het jaar 1927 een Amerikaansche zakenman in Suriname op. Doch eerst een jaar later werd aan het plan van eene cassavecultuur in Suriname, in Nederland meer aandacht geschonken en volgde een nader onderzoek in de Kolonie.

Suriname is echter niet gelukkig! Worden zijne kansen niet door overdreven optimisme bedorven, dan geschiedt dit zeker door ongerechtvaardigd pessimisme. In beide gevallen moet bijna altijd de hoofdoorzaak worden gezocht van onjuiste meeningen, althans omtrent de toestanden in het binnenland, in de onbekendheid met den werkelijken toestand. Zoo is het met een cassavecultuur voor Suriname, notabene de oudste Zuid-Amerikaansche cultuur, weder op eene mislukking uitgeloopen! Dat de cultuur niet tot stand is gekomen, daarin zal men moeten berusten. Ergerlijk is het echter dat tengevolgevan het onderzoek naar de mogelijkheid daarvan ingesteld, omtrent de cultuurwaarde van Suriname een onjuist en ongunstig oordeel werd geveld. Dat dit is geschied in een serieus Nederlandsch tijdschrift, de Economisch Statistische Berichten, verhoogt de beteekenis daarvan ten zeerste.

Er is ontegenzeggelijk veel geschetterd over de onuitputtelijke vruchtbaarheid van Suriname; hier tegenover staat echter dat de toestand in geen geval is zooals hij in hiervoren vermeld tijdschrift wordt beschreven.

Uit Suriname werd de pessimistische uitspraak omtrent de cultuurwaarde der Kolonie niet tegengesproken, een feit dat den toestand typeert. Ten aanzien van tal van onjuiste voorstellingen echter, die voorkomen in het communiqué dat de heer Kasteleijn na het eindigen van zijn onderzoek de locale pers deed toekomen werd stelling genomen in een ingezonden stuk in de N. R. C. van 30 Mei 1929.

Beknopt samengevat komt de inhoud van de mededeelingen in de E. St. B. op het volgende neer:

1. Voor ondernemingen op grooter schaal is niet voldoende aaneengesloten cultuurland te vinden. In het algemeen is de bodem, met uitzondering van de kleigronden in het alluviale land, niet zeer vruchtbaar.

2. Wat speciaal cassave aangaat zijn de opbrengsten, 8 à 9000 Kg. per akker, gering. In Oost-Indië wordt op eene gelijke groote oppervlakte 30.000 K. geoogst.

3. Het is kenschetsend voor den toestand in Suriname dat voor een proefaanplant van vijftig akkers geen plantmateriaal verkregen kon worden.

Deze stellingen, vermoedelijk op in de kolonie ontvangen mededeelingen gebaseerd, moeten als onjuist worden beschouwd.

Gedurende de laatste twee jaren heeft schrijver dezes geene zich hem aanbiedende gelegenheid voorbij laten gaan om meer van de cassavencultuur te weten te komen. Oude ervaringen toetste ik opnieuw aan de werkelijke toestanden en ik nam een kleine proef met plantmateriaal. De opgedane ervaringen, in de hierna volgende beschouwingen vervat, willen slechts als een bijdrage tot de kennis van Suriname beschouwd worden.

Onderzoek op grootere schaal van land geschikt voor den landbouw heeft in het jaar 1922 ten behoeve van den heer Pyttersen plaats gehad. Toen is gebleken, dat zoowel ten westen van de Suriname-rivier als ook ten oosten daarvan in het heuvelland wel degelijk aaneengesloten stukken land, voor landbouw geschikt, worden aangetroffen.

Ten westen der rivier is het vooral het stroomgebied der Marechal-kreek, het oudste cultuurland van Suriname, dat met vrij uitgestrekte plateaux goede gelegenheden aanbiedt. Ten oosten van de Suriname-rivier strekte zich het onderzoek uit tot het stroomgebied van de Tempatie.

Het geheele onderzochte gebied is heuvelachtig. Naar het noorden dringt de savanna soms diep het heuvelland binnen, veelal in de formatie van savannabosch. Hoe uitgestrekter de plateaux zijn,

hoe dikker de vruchtbare zandlagen die de steenverweeringen bedekken. De laatste bestaan uit graniet, ijzerdioriet, diabas en kwarts. De gemengde grond, steenen, klei en zand, is de vruchtbaarste met de uitzondering wanneer kwarts een gedeelte van het conglomeraat vormt.

De boschformatie is in den regel de indicatie van het grondtype. De kennis van de eerste stelt den onderzoeker in staat conclusies te trekken aangaande de meerdere of mindere vruchtbaarheid van den grond. Het zou te ver voeren hier verder op in te gaan: men onthoude dat deze mededeelingen zijn gebaseerd op het nagaan van honderden kostgronden, zoowel met het oog op hun ligging, als op hun productie, in de eerste plaats op die van bittere cassave.

In het onderzochte gebied werden ongeveer veertig grondmonsters genomen. Dit geschiedde, volgens de aanwijzingen van den toenmaligen landbouw-scheikundige, op deskundige wijze. De verzamelde grondmonsters werden destijds bij het landbouwproefstation ingeleverd.

Gedurende de laatste maanden van het jaar 1927 onderzocht eene Duitsche commissie het land ten westen van de Surinamerivier naar zijne geschiktheid voor den landbouw. De deskundige dier Commissie, een oud tropenplanter uit de Delischool, de heer Loag was van oordeel, dat het heuvelland aldaar groote mogelijkheden voor cacao, koffie, tabak en oliepalmen aanbood. Aan de bodem-gesteldheid werd bijzondere aandacht geschonken; op vele plaatsen werden een meter diepe gaten gedolven teneinde de samenstelling van den grond nauwkeurig te kunnen nagaan.

Het savannabosch dat met uitgestrekte plateaux tegen de steriele savanna aanleunt, had de bijzondere aandacht van den heer Loag. In de nabijheid van de Irakoekakreek werden in deze boschformatie humuslagen aangetroffen van meer dan een meter diepte.

De hiervoren vermelde onderzoekingen kunnen of hadden kunnen aantoonen dat het met de cultuurwaarde van Suriname niet zoo is gesteld als men het heeft doen voorkomen.

Bij beoordeeling van de samenstelling van bouwgrond wordt veelal slechts met de analytische uitkomst rekening gehouden. Het ontbreken van een stof, bijv. van kalk of fosfor, die volstrekt noodzakelijk voor den opbouw van een cultuurplant wordt geacht, leidt tot de conclusie dat de bodem ongeschikt is. Het aanpassingsvermogen der plant wordt buiten beschouwing gelaten.

Juist bij cassave speelt dit aanpassingsvermogen een groote rol. Een vraag met betrekking tot een ander cultuurgewas, waarop ik

echter het antwoord schuldig blijf, dringt zich nog naar voren.

Waarom dragen de sinaasappelboomen, die de boschnegers planten, dus in het heuvelland, zoo rijkelijk en smaken de vruchten niet zoo laf als die van de boomen, die met groote zorg in de zware klei van het alluvium worden gekweekt?

Met betrekking tot de mededeelingen omtrent de opbrengst van cassave in Suriname moet worden gezegd, dat men den heer Kasteleijn in deze aangelegenheid bijzonder slecht met inlichtingen heeft gediend. Het dwingt in ieder geval bewondering af dat hij na de teleurstellende mededeelingen ontvangen te hebben nog heeft besloten tot de moeielijke reizen naar het binnenland. Een van deze eerste slechte indrukken deed op deze reizen de heer K. nabij cassavegrond aan de Tempatie op. Men liet hem daar een verwaarloosd boschnegergrondje zien. Niet gevraagd werd hoe lang dit grondje reeds in cultuur is geweest. De grond werd ongeschikt verklaard omdat de oogenblikkelijke productie zeer gering was.

En toch behoorde het land rondom het in oogenschouw genomen kostgrondje tot het beste in Suriname voor cassavecultuur.

Het volkomen gelijke grondtype wordt in de omgeving van Bergendal aangetroffen. Aldaar heeft zich de cassave-cultuur sedert langen tijd tot eene ware volkscultuur ontwikkeld. Het product is aldaar niet alleen voedingsmiddel, de bereiding van zetmeel, van de zoogenaamde gomma, is aan de Boven Suriname tot eene kleine industrie uitgegroeid. Dit is alleen mogelijk geweest omdat de gewone kostgronden een groot surplus aan product leverden. Dat eene enkele plant in den gemengden grond (zand, steenen en klei) 20 à 30 Kilo knollen levert is geen zeldzaamheid.

Onbegrijpelijk is het, dat bij het begin van het onderzoek de literatuur niet werd geraadpleegd. Daar is in de eerste plaats het bulletin no. 23 van het Landbouw-departement in Suriname verschenen in 1910. Daarin wordt door Dr. Sack vermeld dat bittere cassave (Manihot utilissima Pohl) op vruchtbaren zandgrond 30.000 Kg. per hectare aan knollen levert.

Kappler, die cassave in het heuvelland nabij Albina verbouwde, zegt dat op niet zeer vruchtbaren grond op 25.000 Kg. per hectare kan worden gerekend en op vruchtbaren grond op *meer* dan het dubbele. Hij doet nog opmerken, dat enkele knollen van 4 à 5 Kg. gewicht geen zeldzaamheiden zijn. (A. Kappler, Surinam, Stuttg. 1887, 348).

Dat de aangehaalde cijfers volstrekt niet uit de lucht zijn gegrepen, kon bij herhaling gedurende de laatste twee jaren worden

nagegaan. Nabij de Taskreek werd een stoel cassave gerooid waarvan een enkele knol 7,1 Kg. woog. Van een andere stoel, uitgegraven aan de Simonkreek, woog een enkele knol zes Kilogram; in beide gevallen knollen tusschen de steenen uitgegraven.

Op de hooge zandgronden nabij de Jodensavanna, in de Para en elders zijn de opbrengsten geringer. Uitzondering maken gedurende jaren met gemiddelden of geringen regenval de zandklei- en lichte kleigronden. De productie, gedurende deze perioden van betrekkelijke droogte, kan op deze gronden enorm groot zijn.

Uit den aard van de zaak kunnen echter betrouwbare gemiddelde gegevens voor bepaalde eenheden oppervlakte niet worden verkregen. De creolen, boschnegers en indianen planten allen op dezelfde primitieve wijze. Van regelmaat der plant-afstanden is te eenenmale geene sprake. Ook worden door deze landbouwers bepaalde oppervlakten niet in eens afgeoogst. Van grooten invloed is verder de keuze van het bouwland. Op kostgronden in oorspronkelijk woud aangelegd zijn de opbrengsten veel geringer dan op kostgronden aangelegd in secundair bosch (Kapewerie) met een ouderdom van vier à tien jaren. Tenslotte spelen de varieteiten die uitgeplant worden geen geringe rol. Onder den dwang der noodzakelijkheid heeft de indiaansche vrouw gedurende vele eeuwen bewust geselecteerd. Als gevolg van deze selectie beschikken de primitieve landbouwers over een aantal zeer goede varieteiten van bittere cassave. Het aanpassingsvermogen der plant komt bij deze selectie goed uit. De geringe aanzet van knollen bij cassave door indianen verbouwd op hoog zandland had mijn verwondering gaande gemaakt. De eigenaar van den kostgrond zeide dat het zeer natuurlijk was dat de geplante varieteit niet kon beantwoorden en wel omdat niet de voor haar bestemde grondsoort was gekozen. De indiaan kon aantoonen dat hij gelijk had. Een andere kostgrond, aangelegd op een heuvel waarvan de grondsoort bestond uit zand, klei en ijzersteenen en die uitsluitend met de eene soort bittere cassave was beplant, stond prachtig; ofschoon de planten nauwelijksch vijf maanden oud waren, hadden ze reeds rijkelijk knollen aangezet.

Teneinde nu aan eenigszins betrouwbare gegevens voor de berekening van opbrengsten van bepaalde oppervlakten te kunnen komen werden op vele plaatsen enkele stoelen cassave uitgegraven en de knollen gewogen. Men bevond, dat de knollen van een stoel cassave gemiddeld tien kilo wegen. Met behulp van deze uitkomst is het niet moeilijk de mogelijke productie van cassave per hectare (2¼ akker) te berekenen. Bij rationeele beplan-

ting, zooals dit zeker bij de proefstations op Java plaats heeft, kunnen per hectare 8 à 9000 stoelen worden geplant. Summa summarum kan men de opbrengst aan bittere cassave in Suriname per hectare op 80 à 90.0000 Kg stellen, wat met 33 à 40.000 Kg. per akker overeenkomt.

Misschien zijn deze getallen niet volstrekt betrouwbaar maar in elk geval kunnen zij als vingerwijzing dienen voor de richting waarin een onderzoek dient te worden ingesteld.

De voortplanting der cassave heeft in Suriname uitsluitend door middel van stekken plaats. Nooit wordt cassave uitgezaaid. Men beweert dat zaailingen hoogstens een of twee knollen van geringe grootte aanzetten.

Naarmate de oogen aan de stammen dichter of verder van elkaar afstaan worden de stekken korter of langer gekapt. Als regel plant men op afstanden van drie à vier voet en twee stekken bij elkaar en spreekt men dan van een stoel. Op kostgronden in oorspronkelijk bosch aangelegd rijpen de knollen eerst na één en een half jaar, op Kapewerie-gronden heeft dit binnen een tijdsverloop van één jaar plaats. In het heuvelland waar de capillaire werking der gesteenten het vochtigheidsgehalte van den grond in meer of mindere mate regelt blijven de knollen tot drie jaren toe in goeden staat, op de zand- en kleigronden van het lagere land rotten deze gedurende jaren met grooten regenval reeds voor het rijpworden weg. Dit wijst erop dat de manihot een gewas van het hooge land is. Dit bewijst trouwens ook de geschiedenis van de plant. De volkenkunde leert dat de indianen, die ten huidigen dage de Guyanas bewonen, van de hoogplateaus van Brazilië en Peru afstammen. Deze hebben de cassave uit hun stamland medegebracht. De ethnologie vermeldt verder de uitvinding van het giftvrij maken van den cassave-wortel, waardoor het zetmeel voor de consumptie geschikt werd gemaakt, als een gewichtig cultuur-historisch feit.

De Creolen en boschnegers hebben de cultuur der cassave van de indianen overgenomen. Aan de Boven Suriname alleen, in het gemakkelijk te bereiken gebied stroomafwaarts van de vallen, zijn voortdurend ongeveer een honderd en vijftig hectaren in cultuur. Dit leidt onwillekeurig tot bespreking van de derde onjuiste bewering in de mededeelingen omtrent de cultuurwaarde van Suriname.

Hiervoren is vermeld dat cassave uitsluitend door middel van stekken wordt voortgeplant. In de omstreken van Bergendal heeft eene varieteit, de Koemelebo der Caraïbische vrouw, bij de

creolen Koeletikki [1]) genoemd, alle andere cassavesoorten verdrongen. Aan de stammen dezer varieteit zitten de oogen zeer dicht bij elkaar. Van eene tienmaanden oude plant, die 24.5 Kg. aan knollen heeft opgeleverd, werden zes en dertig stoelen opnieuw geplant. Als men nu aanneemt dat op de hiervoren genoemde cultuuroppervlakte in een kleingedeelte van de Kolonie per hectare slechts 4000 stoelen worden gevonden, en dat iedere stoel voor twintig nieuwe stoelen plantmateriaal kan leveren, dan kan men berekenen dat ongeveer een tiende van de beschikbare stammetjes voldoende is om voor eene oppervlakte van vijftig akkers plantmateriaal te vinden.

Typisch moet dan ook de vraag van den schoolmeester te Bergendal worden genoemd die na het lezen der meergenoemde mededeelingen werd gesteld:

„Weten de heeren dan werkelijk niet dat hier in de omstreken zooveel cassave wordt verbouwd, of willen zij het niet weten''.

Paramaribo, Maart 1931.

---

[1]) Koeletikki een woord samengesteld uit het Saramacaansch en het neger-Engelsch. Koele = rennen, loopen in dit geval uitloopen. De tikki = stok loopt met vele oogen uit. De stok van deze varieteit loopt met vele stammetjes uit waardoor een breed bladerendak wordt gevormd. Het gevolg hiervan is een groote assimilatie, een der groote voordeelen dezer varieteit manihot.

MARIA SIBYLLA MERIAN
(1647—1717)

DOOR

C. K. KESLER

In 1705 verscheen te Amsterdam een prachtwerk, waarin op hoogst artistieke en wetenschappelijk nauwkeurige wijze een groote hoeveelheid Surinaamsche insecten en andere dieren, maar in het bijzonder vlinders afgebeeld en beschreven worden. Dit was geheel het werk van een Duitsche kunstenares, die niet alleen, zooals destijds door vrouwen wel meer geschiedde, op artistieke wijze het werk van andere schrijvers over natuur-wetenschappelijke onderwerpen illustreerde, maar die, zoowel in tekst, als afbeeldingen het resultaat van haar eigen onderzoek wereldkundig maakte.

Die ontwikkelde en artistieke vrouw was Maria Sibylla Merian, dochter van een beroemden kopergraveur en uitgever te Frankfort. De familie Merian was uit Bazel afkomstig, waar genoemde uitgever, Mathäus Merian, der Ältere, zooals hij ter onderscheiding van zijn gelijknamigen zoon genoemd werd, in 1593 geboren werd. Na een studiereis door een groot deel van Europa, waarop hij ook de Nederlanden bezocht, vestigde hij zich op 31-jarigen leeftijd te Frankfort a/M. en begon daar een weldra wereldberoemde zaak, die zich voornamelijk door het uitgeven van prachtwerken op verschillend gebied bekendheid verwierf. De twee voornaamste dezer werken zijn „Topographien" en vooral „Theatrum europaeum", het laatste in 21 deelen. Dit bevat meer dan 3000 kopergravuren, afbeeldingen van de voornaamste steden van Europa, die voor een groot deel door Merian zelf naar de natuur geteekend waren.

De beide zoons van den patroon, Mathäus, der Jüngere en Kaspar en de dochter Maria Sibylla ontwikkelden zich in dezelfde richting, als hun vader. De eerste, een leerling van Sandrart, en daardoor eenigszins onder den invloed van de Hollandsche schilderschool der 17e eeuw staande, is vooral bekend, als portretschilder; de tweede zoon was een begaafd etser.

Maar het beroemdste lid dezer kunstenaarsfamilie is de dochter Maria Sibylla, die in weerwil van aanvankelijke tegenwerking, evenals haar broeders een artistieke en daarbij een wetenschappelijke loopbaan koos en het op haar gebied tot een, voor haar tijd buitengewone, hoogte bracht. Reeds als kind hadden bloemen en insecten een groote aantrekkelijkheid voor haar en de kunstenaarsomgeving, waarin zij haar jeugd doorbracht, leidde er vanzelf toe, dat zij reeds vroeg zich ermede begon bezig te houden, planten en dieren na te teekenen. Haar moeder, Johanna Sibylla Heiny, was met deze richting, waarin haar dochtertje zich ontwikkelde, alles behalve ingenomen. Wellicht zou haar vader daaromtrent andere inzichten gehad hebben, maar deze stierf in 1650, toen het kind nog slechts vier jaar oud was. De moeder, die kort na den dood van Mathäus Merian hertrouwd was met een miniatuur- en bloemenschilder, Jakob Morell, trachtte eerst met zachtheid, later door strenge maatregelen haar dochter in andere richting, dan de door deze gekozene, te leiden. Toen dit echter nutteloos bleek, troostte zij zich ten slotte met de gedachte, dat, zij, toen zij het kind verwachtte, zelf een eigenaardige voorliefde voor het verzamelen van muggen, rupsen, steenen en dergelijke objecten gehad had en dat daaraan wellicht de neiging van haar dochter was toe te schrijven. De stiefvader steunde deze inmiddels zooveel in zijn vermogen was.

De jonge kunstenares ontwikkelde haar talent op voorspoedige wijze. Allereerst hield zij zich bezig met de levenswijze van den zijdevlinder en kwam zoo vanzelf tot de waarneming, dat ook de prachtigste vlinders zich uit onaanzienlijke rupsen ontwikkelden. Deze gedaanteverwisseling bestudeerde zij met de meeste aandacht en teekende de waargenomen objecten in kleuren op perkament na.

Tot verdere ontwikkeling kwam haar talent tijdens de eerste jaren van haar huwelijk met den dieren- en bloemenschilder Johann Andreas Graff uit Neurenburg, met wien zij op 18-jarigen leeftijd trouwde. In de eerste jaren van haar huwelijk werkte zij met haar man samen en ging daarna meer haar eigen weg. Regelmatig streefde zij ernaar, haar techniek steeds te verbeteren en haar wetenschappelijke ontwikkeling uit te breiden. Voor het laatste zette zij zich aan de studie van het Latijn, ten einde wetenschappelijke werken op het gebied, dat haar in het bijzonder interesseerde, in de oorspronkelijke taal te kunnen lezen. Kunstkenners en geleerden haalden haar in die periode over, haar teekeningen te reproduceeren en een verzameling daarvan uit te geven.

Zoo verscheen in 1671 te Neurenberg het eerste werk der kunstenares, een verzameling van 36 kopergravuren van bloemen in drie deelen onder den titel „Florum fasciculi tres". (Drie bundels bloemen.) Het eigenaardig wetenschappelijke daarvan was, dat zij niet uitsluitend artistieke afbeeldingen van bloemen en planten waren, maar, dat de kunstenares zich beijverd had, vooral op de betrekkingen tusschen bloemen en insekten het licht te doen vallen.

De laatste hadden weldra haar haast uitsluitende aandacht en zoozeer verdiepte zij zich in haar studiën, dat zij, om daaraan haar vollen tijd te kunnen besteden, zich uit den gezelligen omgang met familie, vrienden en kennissen zoo goed als geheel terugtrok. Als resultaat van deze ijverige studie verscheen in 1679 te Neurenberg het eerste deel van haar hoofdwerk „Erucarum ortus, alimentum et paradoxa metamorphosis". (Het ontstaan, de voeding en de eigenaardige gedaanteverwisseling der rupsen.) Vier jaar later gaf de firma Merian te Frankfort het tweede deel daarvan in het licht.

Het werk is, behalve uit een artistiek oogpunt, opmerkelijk door de zakelijke wijze, waarop zonder omhaal van woorden, waar aan tijdgenooten zich nogal eens schuldig maakten, bij de afgebeelde objekten de beschrijving ervan gegeven wordt. Ieder dier, dat daarvoor in aanmerking komt, is geteekend op de plant, waarmede het zich voedt en nauwkeurig beeldt de teekenares de ontwikkeling van de rups uit het ei en de verandering in pop en vlinder af. Hoe nauwkeurig haar waarnemingen waren blijkt wel uit de omstandigheid, dat zij bij rupsen zelfs parasieten opmerkte. Dit is te meer opmerkelijk, daar het nog niet zoo heel lang geleden was, dat de middeleeuwsche opvatting, dat rupsen en maden uit rottende stoffen ontstonden, de leer van de z.g. generatio spontanea, onhoudbaar gebleken was. In 1671 had Redius [1]) aangetoond, dat deze uit eieren voortkwamen, terwijl ook de onderzoekingen van Malpighi [2]) die acht jaar te voren zijn verhandeling over de zijderups had gepubliceerd, destijds tot de nieuwste literatuur over dergelijke onderwerpen behoorde.

De jonge kunstenares was dus wel op de hoogte van den stand

[1]) Redius, (Francisco Redi, 1626—1697) was o.a. lijfarts van den Groothertog van Toscane.

[2]) Marcello Malpighi (1628—1694), Hoogleeraar aan de Universiteit van Bologna, was lijfarts van Paus Innocentius XII. Zijn verhandeling over de zijderups werd nog in 1878 in Fransche vertaling opnieuw uitgegeven.

der wetenschap op het gebied, dat haar in het bijzonder interesseerde. Wat haar techniek betreft, hield zij zich voortdurend met proefnemingen bezig, om haar uitgaven artistiek te kunnen verbeteren. In de eerste uitgave komen verschillende platen voor, die zij op een eigenaardige wijze zelf bewerkte. Zij legde n.l. een afdruk van de koperen plaat, zoolang deze nog nat was, op een vochtig vel perkament en verkreeg zoo een zeer flauwen afdruk, die zij dan met de hand bijwerkte. Hiertoe gebruikte zij bij voorkeur plantaardige kleurstoffen en slaagde er zelfs in, licht- en waschechte verven samen te stellen. Vooral haar aquarellen op zijde waren buitengewoon fraai en waren aan beide zijden van het gebruikte doek even duidelijk zichtbaar. Tot in de hoogste kringen trok haar werk de aandacht; zoo was de Groothertogin van Baden-Baden buitengewoon ingenomen met het bezit van een door Maria Sybilla Merian beschilderd tafelkleed.

Het is wel jammer, dat haar huwelijksleven niet even gelukkig verliep, als haar kunstenaarsloopbaan. Nadat in 1668 een dochter Johanna Helena en in 1678 een tweede, Dorothea Maria Henrika, geboren was, verhuisde de familie Graff in 1684 naar Frankfurt. Hier kwam het tot een breuk tusschen de echtgenooten en verliet de kunstenares voor goed haar man. In het volgende jaar 1685 sloot zij zich met haar moeder en haar beide dochters bij de secte der Labadisten aan. De oorzaak van de scheiding der echtgenooten is onbekend; zeer waarschijnlijk is het echter, dat misdragingen van de zijde van Graff er aanleiding toe gegeven hebben. Het is tevens opmerkelijk, dat Maria Sibylla, ook reeds vóór den tijd harer echtelijke moeilijkheden, haar verschillende werken steeds onder haar meisjesnaam Merian uitgaf. De verklaring hiervan zal wel gezocht moeten worden in het feit, dat deze door de reputatie van haar vader reeds lang in de geleerde en in de kunstenaarswereld een goeden klank had. Het is dus niet bepaald noodzakelijk, dat juist de tegenspoeden in het huwelijksleven daarop invloed gehad hebben.

Haar aansluiting bij de Labadisten gaf een nieuwe richting aan haar wetenschappelijke en artistieke werkzaamheid.

Zooals bekend is, behoorden tot deze secte verschillende aanzienlijke en op den voorgrond tredende vrouwen uit het laatst der 17e en het begin der 18e eeuw. Genoeg is het hier in herinnering te brengen de bekende Anna Maria van Schurman, de trouwe volgelinge en vereerster van De Labadie, die in 1674 bij zijn sterfbed te Altona stond, verscheidene voorname Haagsche dames en de drie zusters van den Gouverneur van Suriname Cornelis van Aerssen

van Sommelsdijk, Anna, Maria en Lucia. Het slot Thetinga-State bij Wieuwert in Friesland, niet ver van Bolsward, was, zooals bekend is, eenigen tijd het middelpunt der Labadisten.

Na een waren zwerftocht door Europa waren zij daar ten slotte terecht gekomen. Hun leider, Jean de Labadie, was uit Frankrijk verbannen; het verblijf te Middelburg, te Amsterdam en te Utrecht was hem achtereenvolgens ook ontzegd en ten slotte begaf hij zich met een aantal volgelingen naar Herford in Westfalen, waar de secte gedurende twee jaar de bescherming genoot van Elisabeth van de Paltz, abdis van het daar bestaande Vrouwenstift, de dochter van Frederik van de Paltz, den Winterkoning. Herford behoorde destijds aan Brandenburg en de Groote Keurvorst, die reeds herhaaldelijk protesten van de Luthersche predikanten tegen de bescherming, die de abdis den Labadisten verleende, had ontvangen, ontzegde hun in 1672 het recht tot verblijf in zijn gebied. Daarbij kwam de oorlog van dat jaar, door welke beide oorzaken de Labadisten genoopt werden, zich wederom elders te vestigen. Hun keus viel toen op Altona, waar zij tot 1675 bleven en waar, na een kortstondige ziekte, De Labadie op 13 Februari 1674 overleed.

De gemeente kwam nu onder leiding van Pierre Yvon en besloot, toen een oorlog tusschen Zweden en Denemarken dreigde, te verhuizen naar Wieuwerd, waar de freules Van Aerssen hun gastvrijheid hadden aangeboden. In Mei 1675 kwamen zij daar aan.

Daarheen begaf zich tien jaar later ook onze kunstenares en, ofschoon in het volgende jaar haar man beproefde, haar tot terugkeer naar Frankfort te bewegen, weigerde zij en bleef zij aanvankelijk in Holland. Op het Waltha-slot (een andere naam voor Thetinga-State), vond zij een verzameling exotische vlinders, die uit den aard der zaak haar bijzondere belangstelling gaande maakten en die haar aandacht vestigden op de prachtige vormen van de tropische dierenwereld. Bij een bezoek aan Amsterdam kwam zij bovendien in aanraking met den bekenden burgemeester Nicolaas Witsen, met Frederik Ruysch en met Swammerdam.

Witsen, Bewindhebber van de O.I.C. was in het bezit van een dier kostbare verzamelingen tropische objecten, zooals er destijds zoovele in Amsterdam aanwezig waren en de bestudeering daarvan, alsmede de omgang met den anatoom Ruysch en den insectoloog Swammerdam deden bij Maria Sibylla het besluit rijpen, zelf ter plaatse de tropische dieren- en plantenwereld te gaan bestudeeren. Zoo begaf zij zich naar Suriname, waar zij na een vrij onvoorspoedige reis in Juni 1699 aankwam.

Waarschijnlijk had zij gehoopt en verwacht, van haar geloofsgenooten hulp en voorlichting te verkrijgen; hierin werd zij echter teleurgesteld. De vestiging der Labadisten toch op La Providence was destijds reeds sterk in verval en zou tien jaar later voor goed verlaten worden [1]).

Niettemin werkte zij met ijver en volharding en maakte in de kolonie tallooze aanteekeningen en vele aquarellen. Hoewel zij er gaarne langer gebleven was, bleek haar gezondheid niet tegen het vochtige, tropische klimaat bestand te zijn en reeds 23 September 1701 was zij weer in Amsterdam terug. Het verblijf in Suriname had aan haar werkkracht echter niet geschaad, want onmiddellijk begon zij aan de bewerking van het meegebrachte materiaal, schelpen en opgezette insecten, en aan de voorbereiding der uitgave van haar in Suriname gemaakte teekeningen.

In 1705 verscheen het, in het begin van dit opstel genoemde, werk „Metamorphosis insectorum Surinamensium", een prachtuitgave met Latijnschen tekst. Nog thans is dit een sieraad voor iedere boekenverzameling; destijds beteekende het ook een belangrijke aanwinst voor de kennis van de tropische dieren- en plantenwereld. Dit laatste vooral, omdat de schrijfster aan haar systeem getrouw bleef, de dieren met de erbij behoorende planten en, zoo daartoe aanleiding was, ook de omgeving af te beelden. Vooral hierdoor heeft en had het werk vooral in den tijd der uitgave belangrijke wetenschappelijke waarde en vermeerderde het de kennis van de lagere dierenwereld van Suriname, o.a., wat de biologie betreft. Dat er ook vergissingen in voorkwamen, is bij den toenmaligen stand der wetenschap met betrekking tot tropische vormen volkomen vergeeflijk. Zulk een vergissing is b.v. de meening, dat naast de ontwikkeling van larve tot kikvorsch er ook een omgekeerde gedaanteverwisseling bestond. De omstandigheid dat de teekenares een vorm had waargenomen, waarvan de larve veel grooter is dan het volkomen ontwikkelde dier had daartoe aanleiding gegeven. (De *Pseudis paradoxa*).

Ware het niet, dat langzamerhand de last der gevorderde jaren zich bij de kunstenares deed gevoelen, dan had zij wellicht tot uitbreiding harer kennis nogmaals een reis naar Suriname ondernomen. Nu moest zij die achterwege laten, maar de beide dochters verleenden haar moeder nu hulp. De oudste was gehuwd met een koopman, Johann Herold, die handelsbelangen in Suriname had. Op een zakenreis daarheen vergezelde zijn vrouw hem en deze, die

[1]) Zie hierover: Prof. Dr. L. Knappert, De Labadisten in Suriname, West-Indische Gids, 8e jaargang, blz. 193 e.v.

door haar moeder tot een deskundige helpster was gevormd, verzamelde nieuwe voorwerpen en deelde haar na terugkomst in Holland haar waarnemingen mede.

Zoo werkte Maria Sibylla Merian voort tot in het laatst van haar leven veelvuldige ziekten haar den arbeid onmogelijk maakten. Haar laatste twee levensjaren was zij zoo goed als geheel verlamd. Zij overleed op 13 Januari 1717 te Amsterdam.

In haar werk leefde zij echter voort. In 1719 verscheen van haar werk over Suriname een nieuwe druk, vermeerderd met twaalf nagelaten kopergravuren [1]) en tot het einde der 18e eeuw volgden nog nieuwe uitgaven met in het Duitsch, het Hollandsch en het Fransch vertaalden tekst.

Ook op andere wijze bleef de naam Merian in de geleerde wereld in herinnering. Linnaeus, die overigens niet gul was met het opnemen van namen van beroemde personen in zijn nomenclatuur, gebruikte haar naam bij de benoeming van een mot-soort, Tinea Merianella.

---

[1]) Deze was verzorgd door haar jongste dochter Dorothea Maria Henrica, gehuwd met den portretschilder Gsell. Een der dochters uit dit huwelijk trouwde met den beroemden mathematicus en astronoom Leonhard Euler.

NEGEN EN TWINTIGSTE JAARVERSLAG VAN HET VAN EEDEN-FONDS (OVER 1930)

De Nederlandsche en de Surinaamsche Commissie ondergingen geen verandering in samenstelling.

De eerste bestond uit:

Mr. Dr. C. F. Schoch, Voorzitter,
W. H. D. Baron van Asbeck,
Dr. H. D. Benjamins,
Prof. Dr. A. Pulle,
Prof. Dr. L. P. de Bussy, Secretaris-Penningmeester.

Baron van Asbeck vertoefde in het buitenland.

De samenstelling van de Surinaamsche Commissie was:

Prof. Dr. G. Stahel, Directeur van het Landbouwproefstation, ex officio
Dr. D. S. Fernandes, plantkundige aan het Landbouwproefstation;
J. W. van Dijk, landbouwscheikundige aan het Landbouwproefstation, Secretaris;
Mr. A. van Traa.

Botanisch materiaal uit Suriname werd in 1930 niet ontvangen.

De voorbereidende maatregelen voor een Flora van Suriname zijn belangrijk gevorderd, zoodat spoedig een begin met het drukken gemaakt zal kunnen worden.

Op 31 December 1930 bezat het van Eeden-fonds aan:

Boekwerken:

Bulletin No. 38	26 stuks
„ „ 47	7 „
Boldingh, Flora enz.	111 „

Gelden en Effecten:

Waarde effecten op 31 December 1930	*f* 39337.40
Dagelijksch deposito bij de Surinaamsche Bank . .	„ 1889.09
Kassaldo	„ 0.69½

w.g. C. F. SCHOCH, *voorzitter*
w.g. L. P. DE BUSSY, *secretaris.*

EEN ALBUM

DOOR

H. D. BENJAMINS

De Wereld in Beeld. Serie II. De groote Indische Cultures, met beschrijvenden tekst door Ir. L. J. M. Feber en inleidend woord door Mr. D. Fock, oud-gouverneur generaal van Nederl. Indië. Uitgave: N.V. Zeepfabrieken „Het Anker" v.h. Gebr. Dobbelmann, Nijmegen.

Plaatjes in koperdiepdruk en album in boekdruk uitgevoerd door de N.V. Drukkerij de Spaarnestad. Haarlem [1931].

In het Aprilnummer 1930 van dit tijdschrift gaf ik een bespreking van de eerste serie *„Onze Overzeesche Gewesten"*, voor zoover West-Indië betreft. Ook van dit nieuwe album komt hier alleen ter sprake het gedeelte dat betrekking heeft op West-Indië.

Aan de bespreking van de groote Indische Cultures laat de heer Feber voorafgaan een voortreffelijk overzicht van het ontstaan dier cultures, waarbij het voorgeslacht en in het bijzonder de Bewindvoerderen der Compagnie niet gespaard worden.

Wat de Surinaamsche cultures betreft is de schrijver dadelijk in den tegenwoordigen tijd:

„De Surinaamsche cultures staan in het moederland in een kwaden roep. Nadat de baten in vroeger tijd mild hebben gestroomd, schijnt Suriname, uit zakelijk oogpunt beschouwd, een hopeloos geval te zijn geworden, zooveel als het land van de altijd durende mislukkingen over heel de linie van de groote cultures. En omdat er geen schatten meer te verdienen vallen, daarom is de belangstelling voor dit deel des Rijks beneden het vriespunt gezonken .... Waartegenover de beste kenners van de kolonie, van haar bodem en van haar klimaat, haar buitengewone geschiktheid voor de groote tropische cultures met klem van redenen volhouden".

Het zij mij veroorloofd hier te doen opmerken dat de kolonie zich niet heeft te beklagen over gebrek aan belangstelling van de zijde der Staten-Generaal. Jaarlijks treden bij de behandeling van de Surinaamsche begrooting vele leden — daaronder de heer Feber zelf — in het geweer voor de belangen van dit gewest.

Waarom Suriname „het land van de eeuwigdurende mislukkingen" heet? Omdat bij den eersten tegenslag de zaak dadelijk uit is. Anders dan in Oost-Indië. Wil kapitaalkrachtig Nederland niet blind blijven dan zal misschien de geschiedenis der Indische cultures, zooals de heer Feber die schrijft, de oogen openen.

De beschrijving van de geschiedenis der cultures zet de schrijver aldus in:

> „De geschiedenis der groote Surinaamsche cultures vervult ons met zeer gemengde gevoelens, afgescheiden van de bitter slechte uitkomsten van later tijd. Het is een geschiedenis van Nederlandsche energie, van een technische kundigheid, die ons volk als aangeboren is èn van beschamende schande; een geschiedenis namelijk van waterbouw, die er wezen mocht èn van slavernij."

Dat is kort, krachtig en juist gezegd. Juist is ook de beschrijving van het slavenleven op de plantages.

Uitvoerig wordt dan de geschiedenis verteld van de onderscheidene cultures, waarbij ik den schrijver niet zal volgen.

En ten slotte behandelt de heer Feber het vraagstuk van het mechanisch landbouwbedrijf, aldus eindigend:

> „Derhalve zou het mechanisch landbouwbedrijf den weg openen voor een kolonisatie van Suriname in den letterlijken zin van het woord; Suriname zou een deel kunnen opnemen van de overbevolking, waarmede het moederland binnen afzienbaren tijd geen raad zal weten. Of er echter in het moederland veel lust zal bestaan tot landverhuizing, naar het land der mislukkingen nog wel, is een andere vraag. Maar die lust kan ontwaken, wanneer de mogelijkheid eener bloeiende maïscultuur in Suriname proefondervindelijk bewezen is."

De N.V. Zeepfabrieken „Het Anker" hebben een lofwaardig werk gedaan met de uitgave van deze tweede serie van „De Wereld in Beeld", in alle opzichten een mooi album, dat zal medewerken tot vermeerdering der kennis van Nederland over zee, en de lezers zullen op prijs weten te stellen dat de heer Feber bereid is gevonden den begeleidenden tekst te schrijven.

Zes — slechts zes — foto's telt het gedeelte dat over de Surinaamsche cultures handelt.

Den Haag, 31 Maart 1931.

BIBLIOGRAPHIE

Ons Zeewezen, 15 Januari 1931. Iets uit de Geschiedenis van den Zeeroof en van de Vrijbuiters in de Lage Landen. De Boekaniers, door L. C. Vryman. (Geïll.)

Idem. 15 Maart 1931. Boekaniers van Hollandschen oorsprong, door L. C. Vryman. (Geïll.)

Idem, 15 April 1931. Jan Erasmus Reyning, door L.C. Vryman (Geïll.)

De Indische Culturen (Teysmannia). 1 Februari 1931. Nuttige afvalproducten (een nieuw materiaal uit maisstengels).

Tijdschrift van het Koninklijk Nederlandsch Aardrijkskundig Genootschap, tweede reeks. Dl. XLVIII No. 2. Maart 1931. Dr. H. F. C. ten Kate†.

De Christelijke Onderwijzer, 4 Maart 1931. Christelijke school 1897—1 November 1931. Paramaribo, door J. M. Blufpand.

Verslag West-Indische Leergang over 1930 door Mr. F. G. Schalkwijk.

Algemeen Landbouwweekblad voor Nederlandsch-Indie, 7 Februari 1931. Werkwijze voor het veredelen van koffieboonen. (Uitvinding door O. Lendrich, L. P. B. Lendrich geb. Reiseman, beiden te Hamburg en E. C. Wemmering, geb. Lendrich in Brazilië, waarvoor patent is aangevraagd no. 43321 Ned., openbaar gemaakt 15 Januari).

Idem, 28 Febr. 1931. De benutting van de vruchten van den koningspalm.

Petrus Donders, Maart 1931. Een Protestant over Pater Donders, door A. Kuipers. Van Koloniaal tot Monnik. II. — † In Memoriam Pater Antonius Nuyten en Pr. Gerardus Schröder (met platen), door A. Kuipers. — Pater A. Nederveen, de vader der Majella (met platen), door K. van Ams.

Onze Aarde, Maart 1931. Nicaragua, door C. K. Kesler. (Geïll.)

Tropisch Nederland 9 Maart 1931. De bevolking van onze West. III. De Joden, door C. K. Kesler. (Geïll.)

Idem. 23 Maart en 6 April 1931. Van slavenstaat naar Boschnegermaatschappij, I en II, door dr. H. van Cappelle.

Nieuw-Nederland. Febr.-Maart 1931. Ook Nederland moet koloniseeren. — Ons standpunt. — Mechanische groot-landbouw in Suriname. — Naar de Tibiti, door E. Essed, XI.

Kantoor van Arbeid. Veertiende verslag van de Arbeidsinspectie voor de Buitengewesten. (1929). Weltevreden, Landsdrukkerij. [Hoofdstuk VI bevat: Suriname en het buitenland.]

Kon. Akademie van Wetenschappen. Proceedings. Vol. XXXIV, No. 1, 1931. The occurrence of foreign pebbles on the isle of Bonaire, by P Pijpers. (With map).

Idem, Proceedings. Vol. 34, No. 2, 1931 bl. Geology of Central-Cu-

raças, by L.W.J. Vermunt and M.G. Rutten. (With' map and figures).

In- en Uitvoer, 16 Maart 1931. De landbouw-situatie in Suriname.

Idem. 23 Maart 1931. Portret van de week. (Mr. Dr. C. F. Schoch).

De Groene Amsterdammer, 21 Maart 1931. Even tijd voor Suriname, door W. I. Koloniaal.

Nederlandsch Tijdschrift voor Geneeskunde, 7 Februari 1931. Geneeskunde en hygiëne op de slavenschepen in den compagnietijd, door Dr. M. A. van Andel. (Geïll.)

Edison Life. Published by the Edison Electric Illuminating Company. Boston. Mass. March 1931. Thomas E. Penard.

Neerlandia, April 1931. Nederlandsche Herinneringen in Britsch Guyana, door Fred. Oudschans Dentz. (Met 2 prentjes).

Het Koloniaal Weekblad, 9 April 1931, Suriname in ,,De Groene", door C.S. Sutirame.

Idem, 16 April 1931. Jaarverslag 1930. van de Vereeniging ,,Oost en West".

Djuka. The Bush Negroes of Dutch Guiana, by Morton C. Kahn. With an introduction by Blair Niles and a foreword by Clark Wissler. The Viking Press. MCMXXXI. New York. (Rijk geïllustreerd en met een schetskaart aanwijzende de woonplaatsen der onderscheidene Boschnegerstammen).

Ons Suriname. Zendingsblad uit de Ev. Broedergemeente. Maart 1931. Komen en gaan te Zeist. (Geïll.).

Zuid-Zuid-West, door Albert Helman, 5e druk. De Gemeenschap, Utrecht 1931.

De Wandelaar. Geïllustreerd Maandblad, gewijd aan natuurstudie, natuurbescherming, heemschut, geologie, folklore, buitenleven en toerisme, onder leiding van Rinke Tolman. Uitgegeven door A. G. Schoonderbeek, Laren. April 1931. Dr. Herman F. C. ten Kate †, 21 Juli 1858—5 Februari 1931 door Dr. H. van Cappelle. (Met 2 portretten van ten Kate).

Economische en sociale kroniek van Nederland, de overzeesche gewesten en het buitenland, over het vierde kwartaal 1930. Uitgave van het Centraal Bureau voor de Statistiek.

De Indische Gids. April 1931. Indië en de Nederlandsche Volksvertegenwoordiger. Surinaamsche begrooting, door Mr. J.J. van Bolhuis.

Koloniaal Missie Tijdschrift, 15 April 1931. De Missiën in Oost- en West-Indië op de Internationale Koloniale Tentoonstelling te Parijs, door P. C. Groenen (met afb.)

Handelsadresboek voor Ned. West-Indië. (Tweede uitgave 1931). Samengesteld door Vereeniging ,,Bureau voor Handelsinlichtingen", Amsterdam. Met kaarten en platen.

De Indische Mercuur. 8 April 1931. Enkele bijzonderheden van het Surinaamsche kwassiehout, Quassia amara L., door Ir. W. Spoon (met afb.). — De begrooting van Suriname voor 1932. — De begrooting van Curaçao voor 1932.

De rijkseenheid. 22 April 1931. Creolenbrief VI, door Zorgvol.

DE CORANTIJNKWESTIE

NIEUW LICHT UIT OUDE BESCHEIDEN

DOOR

DR. H. D. BENJAMINS

Krachtens Kon. Besl. van 12 Mei 1930 (Staatsblad no. 165) is nu ook het Surinaamsche oudarchief van 1828 tot eind 1845 naar het Algemeen Rijksarchief overgebracht.

Deze bescheiden zijn nu „geschiedenis" geworden.

Te vroeg is dat niet als men bedenkt dat het jongste stuk 86 jaar oud is. Bij deze „geschiedenis" geworden bescheiden bevinden zich eenige, die licht kunnen werpen op het Corantijnvraagstuk en die hieronder zullen volgen. Ik kende de stukken reeds vele jaren geleden, toen ik in Suriname de grenskwesties bestudeerde, maar zij konden, jammer genoeg, niet eerder gepubliceerd worden, omdat ze nog geen „geschiedenis" waren.

Had de Regeering gevolg gegeven aan den herhaalden aandrang van de Staten-Generaal om al de over deze grenskwestie handelende stukken te publiceeren, dan ware deze kwestie reeds lang opgelost.

De Britsche Regeering had reeds in 1840 de hierna te noemen „Parliamentary paper" over het aan Schomburgk opgedragen grensonderzoek van Britsch-Guiana gepubliceerd.

Tot recht verstand van zaken zal ik het een en ander moeten herhalen dat reeds in vorige artikelen is gezegd.

In zijn klassiek werk „*Beschrijving van Guiana of de Wilde Kust in Zuid-America*", Amsterdam 1770, deel II, blz. 521 schrijft Mr. Jan Jacob Hartsinck:

> „De Colonie van Suriname wordt van die van Berbice, door een Grenspaal, omtrent halver wegen tusschen de Rivieren Berbice en Corantin aan het Breede Water, afgescheiden; welke bepaling door den Heer Cornelis van Aarssen van Sommelsdijk en den Heer van Peere gemaakt is."

Jhr. C. A. van Sypesteyn „*Beschrijving van Suriname*", 's-Gravenhage, 1854 zegt op blz. 53:

„*Ten westen* is de rivier de Corantijn de grensscheiding tusschen Nederlandsch- en Britsch-*Guiana*. Eertijds was deze grens afgebakend door eenen paal, halverwege tusschen de rivieren de *Corantijn* en de *Berbice* geplaatst, ingevolge overeenkomst tusschen de Gouverneurs *Van Aerssen van Sommelsdijk* en *Van Peere* (ook eigenaar van *Berbice*). Later werd als grensscheiding aangenomen eene lijn, loopende in eene rigting Z. t. W. door den mond der *Duivelskreek*, vallende in zee drie mijlen van de *Berbicerivier*. Hierdoor ontstane verschillen werden uitgemaakt door eene overeenkomst, in 1799 gesloten tusschen de Gouverneurs *De Frederici* en *Van Batenburg*, waarbij de rivier *de Corantijn* als grensscheiding werd aangenomen."

Het is met de overeenkomst tusschen van Batenburg en de Friderici een eigenaardige geschiedenis. Berbice en Suriname waren beide in Engelsche handen toen de overeenkomst werd gesloten.

Uit het Journaal van de Friderici blijkt dat van Batenburg voor de bespreking van deze kwestie van 7—17 December 1799 in Suriname is geweest, maar hoewel de overeenkomst in Berbice is gepubliceerd — zie mijn artikel „*De Grenzen van Nederlandsch Guiana*" in het „*Tijdschr. v. h. Kon. Nederl. Aardrijkskundig Genootschap*", December 1898, blz. 851/853 — is er in het Surinaamsche oudarchief niets te vinden, dat er op wijst dat de overeenkomst ook in Suriname is gepubliceerd. Waarschijnlijk hebben de Engelschen, toen Suriname bij den vrede van Amiëns in 1802 weer Nederlandsch werd, al de betreffende stukken naar Engeland medegenomen. Ik betwijfel het dan ook of Jhr. van Sypesteyn ze in Suriname onder de oogen heeft gehad.

Opmerkelijk dat P. M. Netscher in zijne „*Geschiedenis van de Koloniën Essequebo, Demerary en Berbice*", 's-Gravenhage 1888, geen gewag maakt van de overeenkomst, die voor Berbice van groot belang is geworden. Ook J. Wolbers „*Geschiedenis van Suriname*", Amsterdam, 1861 maakt er geen melding van.

In de in Berbice gepubliceerde overeenkomst werd uitdrukkelijk verklaard dat de gemaakte „schikkingen" slechts een voorloopig karakter hadden en later door den landheer of de landheeren moesten bevestigd worden. Dat belette Gouverneur van Batenburg niet het nieuwe gebied tusschen de Duivelskreek en de Corantijn onmiddellijk te doen in kaart brengen en projecten te maken voor de uitgifte van gronden. Men zie b.v. de kaarten onder nos. 1575 (van 1801), 1582 (van 1800) en 1583 (van 1803) in deel I van den „*Inventaris der verzameling kaarten berustende in het Rijks-archief*" 's-Gravenhage 1867.

Daarentegen schreef de Friderici in een stuk dat ik op het Rijksarchief vond, getiteld „Antwoord op de vraagpunten voorkomen-

de in het schriftuur gevoegd bij de missive van Henry Dundas eene van Zijne Majesteits Secretarissen van Staat gedateerd Downingstreet 22 May 1800, geadresseerd aan den Gouverneur-Generaal van de Provintie of Colonie Suriname Friderici": ....

„Aan de Westkant strekt zig het Gouvernement of grondgebied der voorschreve Provincie van Suriname tot aan de Duivels-creecq gelegen tusschen de Rivier Corantin of Corantijn en de Rivier Berbice"....

Van de overeenkomst met van Batenburg rept hij niet.

Hoe het ook zij, alle kaarten na 1800 gaven de Corantijn als grens tusschen Suriname en Berbice.

Toen bij den vrede van Amiens in 1802 Suriname en Berbice weder Nederlandsch werden heeft waarschijnlijk niemand meer gedacht aan de oude grensscheiding en toen Berbice in 1803 voor goed in Engelsche handen kwam, behoeft het geen betoog dat Engeland niet genegen zou zijn den feitelijken toestand op te geven en de oude grens te herstellen.

Van 1804 tot 1816 was Suriname weer onder Engelsche Souvereiniteit.

Bij de conventie te Londen gesloten op 13 Augustus 1814, bekrachtigd bij den vrede van Parijs op 20 November 1815, werd Suriname aan Nederland teruggegeven, zooals het was op 1 Januari 1803.

Uit niets blijkt, voor zoover mij bekend, dat men hier gedacht heeft aan een andere grens dan de Corantijn. Tot teruggave van het inmiddels in cultuur gebrachte land tusschen Duivelskreek en Corantijn, zou Engeland ook toen niet bereid zijn geweest.

Dat de overeenkomst van Batenburg-de Friderici niet zonder invloed is gebleven moge blijken uit het feit dat de Engelschen gedurende langer dan een eeuw de Corantijn als „Dutch waters" hebben beschouwd. Zie de overeenkomst.

Uit een missive van den Directeur-Generaal van het Departement van Koophandel en Koloniën, J. Goldberg, d.d. 12 Augustus 1816 no. 9 aan den Gouverneur-Generaal van Suriname, teeken ik het volgende aan:

„Hoezeer nu van onze zijde het oude punt de Duivelskreek namelijk als de limite tusschen beide die koloniën wordt aangemerkt zoo is het nogtans van belang te weten of UHoogEdelGestrenge hieromtrent eenige moeilijkheid van de zijde van den Britschen Gouverneur van de kolonie de Berbice heeft ondervonden of meent te kunnen verwachten, en het zal mij aangenaam zijn door UHoogEdelGestrenge daaromtrent te worden geïnformeerd."

Deze brief is in Suriname ontvangen op 30 November 1816.

Daar Gouverneur van Panhuys op 19 Juli 1816 te Paramaribo was overleden moet het antwoord zijn gegeven door den Gouverneur a.i. Mr. Cornelis Reinhard Vaillant.

Dit antwoord is in het archief niet gevonden.

De vraag van Goldberg lijkt mij duister. Er blijkt niet uit of de overeenkomst van Batenburg-de Friderici hem bekend was. De geheele gang van zaken is merkwaardig, maar het heeft geen nut zich daar verder in te verdiepen.

Had de Directeur-Generaal kennis kunnen nemen van de hiervoren genoemde kaarten dan ware de vraag niet gedaan.

Omstreeks 1840 deed Henry Light, Gouverneur van Britsch Guiana, aan de Britsche Regeering voorstellen om met de Regeeringen van Brazilië, Venezuela en Nederland een regeling te treffen, ten einde de grenzen dier kolonie nauwkeurig te bepalen.

In een „*Parliamentary Paper*", gedateerd 11 Mei 1840, gericht aan James Stephan Esq, onderstaatssecretaris voor de Koloniën, vond ik aangeteekend

„that the course of proceeding which Lord Palmerston would suggest for the consideration of Lord John Russell is, that a map of British Guiana should be made out according to the boundaries described by Mr. Schomburgk; that the said map should be accompanied by a memoir, describing in detail the natural features which define and constitute the boundaries in question; and that copies of that map and memoir should be delivered to the governments of Venezuela, of Brazil, and of the Netherlands, as a statement of the British claim. That in the meanwhile British commissioners should be sent to erect landmarks on the ground, in order to mark out by permanent erections the line of boundary so claimed by Great Britain. It would then rest with each of the three governments above mentioned to make any objection which they might have to bring forward against these boundaries, and to state the reasons upon which such objections might be founded, and Her Majesty's Government would then give such answers thereto as might appear proper and just."

Van een gezamenlijke exploratie is hier geen sprake.

In de boekerij van het Departement van Koloniën vond ik (no. 6530 van den catalogus) een gedrukten, niet geadresseerden brief van Lord Salisbury, gedagteekend 26 November 1895 (waarschijnlijk gericht tot den Britschen ambassadeur te Washington) waaruit het volgende hier moge worden aangehaald:

„En 1835, le gouvernement britannique accorda une concession pour l'exploration à l'intérieur de la Colonie. M. (ensuite Sir Robert), Schom-

burgk qui avait été chargé de cette mission, attira, à son retour au chef-lieu, en Juillet 1839, l'attention du gouvernement sur la nécessité de procéder. sans retard, à la démarcation des frontières. Il fut, en conséquence appelé, au mois de novembre 1840, aux fonctions de commissaire spécial, chargé de la reconnaissance et de la délimitation *provisoire* [1]) des frontières de la Guyane britannique; avis de cette nomination fut donné aux gouvernements intéressés, au nombre desquels était celui du Vénézuela.

A cette époque, le gouvernement de Sa Majesté avait l'intention, une fois que ce commissaire aurait achevé son travail, de faire part, aux autres gouvernements, de sa manière de voir au sujet de la ligne exacte de frontière de la Colonie anglaise, pour procéder ensuite au règlement des détails sur les points qui auraient pu soulever des objections de la part des gouvernements intéressés."

Hieruit blijkt dat Schomburgk den stoot heeft gegeven tot de exploratie om te komen tot de vaststelling der grenzen van Britsch Guiana.

Ook in dezen brief van Lord Salisbury blijkt niet dat een gezamenlijke exploratie in de bedoeling lag.

Op 4 December 1840 no. 39 schreef Lord Palmerston aan Sir Edward C. Disbrowe G.P.H.:

„Her Majesty's Government having deemed it expedient that the Boundaries between British Guiana and the contiguous Territories should be clearly defined and laid down in order to prevent the occurrence of irregularities and encroachements, more particularly on the part of the subjects of the South American States, Mr. Schomburgk, a gentleman who has for some time past been employed by the Royal Geographical Society in investigating the Interior of British Guiana has been furnished with a commission under the Royal sign manual, empowering him to survey and mark out the Boundaries of that colony on the part of Great Britain.

You will make this appointement known to the Netherland Govt. and you will request that Government to issue orders to their authorities in Surinam for affording Mr. Schomberg every facility in the prosecution of his duties which that Gentleman may stand in need of.

Should the Netherland Government feel disposed to avail themselves of this opportunity for coming to an understanding with Her Majesty's Government on the few points with respect to which any difference *may still exist* [1]) between the two Governments as to the Boundary of their respective Territories, you will assure Mr. Verstolk de Soelen that it will find Her Majesty's Government sincerely desirous of coming to a fair and satisfactory understanding with the Netherland Government on this matter."

Ook hierin geen sprake van samenwerking met iemand uit Suriname. Er wordt slechts gevraagd om de autoriteiten in Suriname

[1]) Cursiveering van mij. H. D. B.

op te dragen aan Mr. Schomberg „*every facility*" te verleenen, die hij zou behoeven om zijn taak te kunnen volvoeren. Voorts wordt verklaard dat Harer Majesteits Regeering ernstig verlangde tot overeenstemming te komen omtrent de *enkele punten* waarover nog verschil van meening mocht bestaan tusschen de beide Regeeringen. Dus *reeds bestaand* verschil van meening. Geen verschillen die zich gedurende of na de survey zouden kunnen voordoen.

Op 12 December 1840 schreef Sir Disbrowe aan Baron Verstolk van Soelen:

„Having already had the honor to speak to Your Excellency on the subject it only remains for me to place in Your hands the copy of a dispatch from Lord Palmerston of the 4th December. I make no doubt but by the kindness of the King of the Netherlands the *necessary facilities* will be offered to Mr. Schomberg and that the opportunity will not be lost of settling any *trifling difficulty which may exist* [1]) between the two countries in the Boundaries of their respective Territories."

„*The few points*" waaromtrent verschil mocht bestaan zijn hier geworden „*any trifling difficulty*".

Dus ook weer verschillen *die reeds bestonden*.

Naar aanleiding van deze brieven schreef de Minister van Marine en Koloniën J. C. Baud, onder dagteekening van 5 Januari 1841 aan den Gouverneur-Generaal der Nederlandsch West-Indische bezittingen het volgende:

„Door den Heer Minister van Buitenlandsche Zaken is mij mededeeling gedaan van een bij dat Departement ontvangen brief van den Britschen Gezant alhier, van den 12 December j.l., die met deszelfs bijlage kopielijk hiernevens gaat, betrekkelijk een schrijven van Lord *Palmerston*, ten aanzien van eenen door hetBritsche Gouvernement aan zekeren Heer *Schomberg* opgedragen last om de grenzen te regelen tusschen de Britsche bezittingen en de naburige landstreken in *Guiana*. Bij dat schrijven is dan ook bijzonder verzocht geworden dat deze commissie aan den Heer *Schomberg* van wege de Nederlandsche autoriteiten *worde gemakkelijk gemaakt*, en is daarbij tevens de geneigdheid der Engelsche Regering betuigd, om zich bij deze gelegenheid met de Nederlandsche regering te *verstaan* omtrent de grensgeschillen, die hier of daar nog tusschen de wederzijdsche bezittingen der Nederlandsche en Britsche rijken in *Guiana* zouden mogen bestaan.

Tengevolge van de hieromtrent door den Koning genomen beschikking ben ik uitgenoodigd geworden om aan den Heer *Schomberg* in zijne werkzaamheden, vanwege de Nederlandsche koloniale autoriteiten, de *verlangde gemakkelijkheden* te doen verschaffen, en om, voor zoover daartegen bij mij geene bedenkingen mogten bestaan de gemelde autoriteiten te magtigen, om van deze gelegenheid gebruik te maken om de

[1]) Cursiveering van mij. H. D. B.

grensgeschillen, die aanwezig mogten zijn, in der minne uit den weg te ruimen, en een geschikt persoon te benoemen, om daartoe met den Heer *Schomberg werkzaam* te zijn.

Ik heb mitsdien de eer, onder mededeeling van het bovenstaande, Uwer Excellentie te autoriseeren het noodige in deze in overeenstemming met het verlangen van Zijne Majesteit te doen bewerkstelligen.

Bij raadpleging der retroacta zal Uwe Excellentie zien, dat indertijd is gesustineerd, dat de *Duivelskreek* de eigenlijke grensscheiding is tusschen de koloniën *Suriname* en *Berbice*, waarover onder anderen handelt de missive van het voormalig Departement van Koloniën aan den Gouverneur-Generaal van Suriname van den 12 Augustus 1816 no. 9.

Er zijn bij mijn Departement geene data gevonden, om te kunnen beoordeelen, of dit sustenu al of niet gegrond is, en of de strook land tusschen de *Duivelskreek* en de *Corantijn*, van genoegzaam belang is, om er op te blijven aandringen, dat de eerstgemelde als de grensscheiding tusschen de beide Koloniën worde aangenomen.

Ik vermeen dit punt dus bij de eventueel te maken schikkingen met den Heer *Schomberg* geheel aan het beleid en het oordeel van Uwe Excellentie te moeten overlaten.

Van den uitslag dezer bemoeijingen zal het mij aangenaam zijn, te zijner tijd het berigt van Uwe Excellentie te ontvangen."

Het wil mij toeschijnen dat de steller van dezen brief minder gelukkig is geweest. Aan Schomburgk was niet opgedragen de grenzen te *regelen*, maar om een exploratie te doen, waarbij de bedoeling niet voorzat dat iemand in Suriname zou worden aangewezen om aan die exploratie deel te nemen.

De *grensregeling* zou door de Regeeringen moeten geschieden, na afloop van de survey.

Er was gevraagd om Schomburgk „the necessary facilities" te verschaffen en de gelegenheid aan te grijpen om „any trifling difficulty" die tusschen de beide landen mocht bestaan uit den weg te ruimen.

Zijne Excellentie Baud heeft niet gevraagd welke „the few points" of de „trifling difficulties", *die reeds bestonden*, wel waren, maar het slot van zijn brief doet vermoeden dat hij meende dat de kwestie van de Duivelskreek werd bedoeld.

De houding van Baud in deze grenskwestie is, evenals die van Goldberg, volkomen onverklaarbaar, en thans niet meer op te helderen.

Wisten zij niet wat na 1800 gebeurd was met het land bewesten de Corantijn?

Het antwoord van den Gouverneur-Generaal op dezen brief is niet gevonden. Blijkens een brief van 21 Februari 1842 antwoordde de Minister van Koloniën aan den Minister van Buitenlandsche Zaken op diens vraag, dat hij op de aanschrijving van 5 Januari 1841 No. 1/3 van den Gouverneur-Generaal geen ander antwoord

had ontvangen dan dat de Schout-bij-nacht Rijk hem de verzekering had gegeven van zijne meeste bereidwilligheid om den Heer Schomberg van dienst te zijn.

Schout-bij-nacht Rijk had begrepen dat er geen sprake was van een gezamenlijke exploratie.

Schomburgk aanvaardde zijn taak. Hij exploreerde eerst de Venezolaansche, daarna de Brasiliaansche grens.

Vóór Mei 1843 hoorde men in Suriname niets meer van Schomburgk's exploratie, tot de Gouverneur-Generaal Elias uit Demerary den volgenden brief ontving:

„British Guiana.
Government House, Demerara

14th May 1843.

I have the honor to acquaint your Excellency that in pursuance of instructions from Her Majesty's Government the Chevalier Schomburgk has for some time past been engaged in making a survey of British Guiana and that about the month of July next it is expected he will complete that part of his labors which is connected with the conterminous countries to the southward and westward of this Colony and will then descend the River Corantyne.

This expedition is, as I have already observed, one purely of curvey and the final determination of the boundaries of the respective colonies will rest with the Ministers in Europe of Holland and Great Britain to be settled by Treaty, in so far as respects limits which are not yet mutually settled and recognised.

Should Your Excellency think it necessary to appoint a commissioner on the part of Surinam to confer with the Chevalier Schomburgk the data which either or both of the commissioners may collect will conveniently form the basis of future negociation and at all events I pray Your Excellency to be assured that nothing is contemplated in derogation of the just claims of the Colony of Surinam to its own proper boundaries as defined by existing Treaties, and that I continue to be, as ever, impressed with the highest respect and esteem for Your Excellency's person and Government and have the honor to be

Sir
Your Excellency's most obedient
humble servant
(*get.*) Henry Light.
Governor British Guiana."

„The just claims of the Colony of Surinam" ten aanzien van haar grenzen, „as defined by *existing treaties*" konden geen betrekking hebben op het nog niet geëxploreerde, dus onbekende, deel van den grens.

Wat Light bedoelde met „existing treaties" is moeilijk uit te maken.

De Gouverneur-Generaal Elias, aan wiens oordeel door Light was overgelaten of hij de aanstelling van een commissioner noodzakelijk achtte, antwoordde, onder dagteekening van 6 Juli 1843, daarop het volgende:

„Sir,
I have had the honor to receive Your Excellency's despatch of the 14th May last, containing, that the Chevalier Schomburgk in pursuance of his commission to survey the Territory of British Guiana, would descend the River Corantyne; and by which Your Excellency is so kind as to offer me the opportunity to appoint a commissioner on the part of Surinam to confer with said Gentleman, in order to establish the basis on which the future negotiation, for the final determination of the boundaries of the two colonies, can be settled.
I beg to offer my thanks for Your Excellency's polite communication; although I find some difficulty in appointing a commissioner, by the absence of any instructions on that head from my Government.
The commission of the chevalier Schomburgk being, as Your Excellency states, one purely of survey, and not aware of any differences with regard to the boundaries of the respective Colonies, I beg to observe, in addition, that the appointment of a commissioner on the part of Surinam for the present would be of little avail for the determination of differences which may arise in future.
I have the honor to be, with sentiments of the highest esteem for Your Excellency's person and Government .... etc."

Het is wel merkwaardig dat de Gouverneur-Generaal zich niets herinnerde van den brief van Minister Baud, afgezonden toen hij (Elias) Secretaris-Generaal aan het Departement van Koloniën was. Feitelijk doet dit niet ter zake omdat uit zijne verklaring, dat hij zich niet bewust was van verschillen betreffende de grens, moet worden afgeleid dat hij de kwestie van de Duivelskreekgrens feitelijk als afgedaan beschouwde, in welk geval de aanwijzing van een commissioner inderdaad overbodig was.

Men had mogen verwachten dat Gouverneur Light zou geantwoord hebben dat geen toekomstige „differences" bedoeld waren en dat de door hem bedoelde „data" en de „few points" van Lord Palmerston „with respect to which any difference *may still exist*", alsmede de „trifling difficulty" van Disbrow van historischen aard waren en moesten slaan op de vraag of de Nederlandsche Regeering nog vasthield aan de Duivelskreekgrens. Zulk een brief van Light is in de archieven niet gevonden.

Schomburgk had n.l. na in zijn in 1840 te Londen verschenen boek „*A description of British Guiana*" te hebben geconstateerd, dat de Corantijn de grens vormde tusschen de Hollandsche en de Britsche bezittingen, een bladzijde verder deze mededeeling gedaan:

„Between the Berbice and Corantyn there is at present no outlet: the „Devil's Creek", *which the Dutch claim as their boundary,* is completely choked up by sand, and was when in existance merely the outlet of the swampy ground behind the sea-coast in that region."

De brief van Light is in deze zaak een hoogst belangrijk stuk, waaruit ten duidelijkste blijkt dat Schomburgk's taak was *„one purely of survey"*, terwijl na afloop daarvan de grensregeling door de Regeeringen in Nederland en Groot Britannië *„by Treaty"* zou geschieden, *wat niet is geschied.*

Light vraagt om *zoo noodig* een commissioner aan te wijzen *„to confer"* with the Chevalier Schomburgk, d.i. *om besprekingen te houden, niet* om gezamenlijk de survey te doen, wat Schomburgk misschien niet eens gewenscht zou hebben. Hij was mans genoeg om die alleen te doen. Afgezien van de lange voorbereiding en de groote kosten aan zulk een exploratie verbonden, was een gezamenlijke survey volstrekt uitgesloten, omdat Schomburgk de Corantijn zou *afzakken* en het bijna zeker was dat iemand, die hem tegemoet wilde reizen langs een rivier met zooveel eilanden en watervallen, hem zou misloopen.

Wijlen J. G. W. J. Eilerts de Haan maakt in zijn *„Verslag van de expeditie naar de Suriname-rivier"*, Leiden 1910, blz. 27/28 de volgende opmerking:

„Wanneer ter hoogte van een dergelijk eilandencomplex een of meer zijtakken in de rivier uitmonden, bestaat er groote kans dat van het bestaan dezer zijtakken niets wordt gemerkt of dat bij vergissing een zijtak inplaats van de hoofdrivier wordt opgevaren. Op dergelijke wijze was het mogelijk, dat de beroemde reiziger Robert Schomburgk, die in 1843, komende uit Britsch-Guiana, de Corantijn afzakte, niets bemerkte van de vereeniging van deze rivier met de Nieuwe rivier, hoewel de laatste naar alle waarschijnlijkheid meer water aan de samenvloeiing brengt dan de eerste."

En gesteld dat een commissioner Schomburgk had willen tegemoet reizen, wanneer had hij moeten vertrekken?

Toen Light schreef was Schomburgk reeds op reis. Op 3 Juni 1843 bevond hij zich op 2° 30′ N.B. op weg naar het brongebied van de Essequebo en de Trombetas. Volgens Light's brief zou Schomburgk tegen einde Juli de Corantijn beginnen af te zakken, en het werd 6 September vóór het afvaren van de Koetari begon.

Het afvaren van de Corantijn is al geen kleinigheid, maar het opvaren, vooral in het regenseizoen, is een tijdroovende en gevaarlijke onderneming. Een deel van de expeditie-Stahel naar het Wilhelminagebergte, had, onder leiding van Kolonel Kremer 50 da-

gen — 20 April tot 10 Juni — noodig om de Corantijn, waar geen Boschnegers wonen, bedreven in de vaart over de watervallen, op te varen tot aan de monding van de Lucierivier, d.i. nog niet tot de samenvloeiing van de Koeroeni en de New River.

Met zekerheid is het niet uit te maken, wat werd bedoeld met „the few points" van Lord Palmerston en met de „trifling difficulty" van Sir Disbrow. Daartoe zou men de correspondentie van Henry Light met de Britsche Regeering moeten kennen. Maar gezien de hiervoren aangehaalde zinsnede uit het in 1840 verschenen boek van Schomburgk — die, blijkens het voorwoord, in Mei 1840 in Londen was, waar hij wel met de Regeering zal hebben geconfereerd — wil het mij toeschijnen, dat men zoo de directe vraag heeft willen ontwijken of de Nederlandsche Regeering, trots de belangrijke gevolgen, die in de verloopen veertig jaren, de voorloopige, niet bekrachtigde overeenkomst van Batenburg-de Friderici voor Berbice had gehad, toch vasthield aan de Duivelskreek als grens.

Anders is er m.i. geen mouw aan te passen.

Inmiddels blijft het onopgehelderd hoe de Corantijn de grens is geworden.

Waartoe dit lange betoog?

Zie hier het antwoord:

Bij de openbare behandeling van de Surinaamsche begrooting voor 1927 in de Tweede Kamer op 24 Februari 1927 verklaarde Minister Koningsberger dat omstreeks 1840 een Engelsche expeditie is uitgezonden om de Corantijn te exploreeren *„waarbij wij in gebreke zijn gebleven om onzerzijds iemand mede te zenden"*.

Uit het voorgaande zal wel gebleken zijn dat er geen sprake is van in gebreke blijven onzerzijds.

Nu ligt het voor de hand dat de Minister deze beschuldiging niet heeft uitgedacht. Hij heeft die waarschijnlijk ontleend aan wijlen Lord Salisbury's nota in antwoord op de verklaring van onze Regeering aan de Britsche Regeering, na het scheidsgerecht van Parijs van 1899, dat zij de New River als de voortzetting van de Corantijn en dus als de grens tusschen Suriname en Britsch Guiana beschouwde.

Lord Salisbury, die den bovenaangehaalden brief van 26 November 1895 had geschreven, kon in 1900 weten dat de Nederlandsche Regeering geen uitnoodiging had ontvangen om aan Schomburgk's survey deel te nemen, wat ook in strijd zou zijn ge-

weest met de „course of proceeding" door Lord Palmerston aangewezen.

Ook Venezuela en Brazilië hadden een zoodanige uitnoodiging niet ontvangen.

Maar al ware de beschuldiging van den Minister juist, dan zou daaruit geenszins volgen dat Nederland moet berusten in de uitkomsten van een exploratie, die achteraf is gebleken onvolledig te zijn geweest.

Nederland heeft reeds genoeg gedaan door zich neer te leggen bij de opvatting dat de Corantijn de grens is, een opvatting waarvoor geen andere grond bestaat dan de voorloopige, niet door de beide mogendheden bekrachtigde overeenkomst van van Batenburg-de Friderici.

Had de Regeering de stukken gepubliceerd, waarop „De West-Indische Gids" en de Staten-Generaal bij herhaling hebben aangedrongen, dan had de Minister de beschuldiging niet kunnen uitspreken.

Ook het beroep van Minister Koningsberger op den langen duur van den bestaanden toestand is waarschijnlijk ontleend aan de nota-Salisbury.

De onwaarde van dit argument heb ik meermalen in de artikelen in dit tijdschrift aangetoond. Ik kan niet aan het herhalen blijven en verwijs naar mijn artikel in *„De West-Indische Gids"* van December 1927 (9e jg.) blz. 408/409.

Zeer terecht heeft in 1900 onze Regeering gemeend dat de kwestie niet te oud was om er op terug te komen. En had de Britsche Regeering ons in 1871 kennis gegeven van de ontdekking van de New River door Barrington Brown, dan was er heelemaal geen kwestie geweest van den langen duur van den bestaanden toestand.

En de eeuwenoude Eemskwestie, waarover ik in *„De Gids"* van November 1930 het belangrijke artikel van Lt.-Gen. b.d. H. L. van Oordt heb gelezen, is die te oud om opgelost te worden?

In zijn Memorie van Antwoord op het Voorloopig Verslag van de Tweede Kamer over het IIIe hoofdstuk van de Rijksbegrooting voor 1931, ingezonden bij brief van 5/8 November 1930, schreef Minister Beelaerts van Blokland over de Eemsgrens:

> „Inderdaad is na den oorlog het vraagstuk het voorwerp geweest van commissoriale besprekingen. De besprekingen hebben destijds niet tot een definitief resultaat geleid. Hoewel feitelijke bezwaren van den bestaanden toestand op het oogenblik niet worden ondervonden, blijft eene definitieve regeling gewenscht".

Ten slotte wil ik hier nog eens in herinnering brengen dat Minister Koningsberger, op 15 Juni 1926 aan den Voorzitter van de Tweede Kamer heeft geschreven dat eene mededeeling door de Britsche Regeering aan de Nederlandsche Regeering van de uitkomsten van Schomburgk's exploratie *niet is ontvangen*. De „course of proceeding", door Lord Palmerston aangewezen, is dus niet gevolgd. Wij hadden ons derhalve niets aan te trekken van Schomburgk's survey.

Die survey heeft, een 60-tal jaren later, aan Engeland, Venezuela en Brazilië veel studie en veel geld gekost, aan Koning Victor Emanuel — den arbiter in het geschil Brazilië-Britsch Guiana — veel moeite, aan Nederland .... veel geschrijf en parlementaire welsprekendheid.

Den Haag, 25 April 1931.

Naschrift.

Hier moge de gedachtenwisseling volgen tusschen Regeering en Staten-Generaal, voorzoover die heeft plaats gevonden na de verschijning van het vorige artikel over de grenskwesties, in „*De West-Indische Gids*" van December 1930. (12e jg. blz. 368—388).

In zijne op 1 December 1930 ingezonden Memorie van Antwoord op het Voorloopig Verslag der Tweede Kamer over de Rijksbegrooting voor 1931, XIe hoofdstuk, schrijft de Minister van Koloniën:

„De Braziliaansche regeering heeft kort geleden het voorstel gedaan, om het werkplan voor de grensafbakeningswerkzaamheden te doen voorbereiden door een over eenige maanden te Bélem of te Rio de Janeiro te beleggen samenkomst van technische regeeringsvertegenwoordigers. Daarbij werd aangenomen dat met de terreinwerkzaamheden in het najaar van 1931 een aanvang zou zijn te maken [1]).

De met Britsche en Fransche regeeringen gevoerd wordende gedach-

---

[1]) In verband hiermede het volgende bericht in „*De West*" van 4 April 1931:

„Men weet, dat met Brazilië in beginsel besloten is tot afbakening der grenzen tusschen beide landen.

De leiding van dit werk van Nederlandsche zijde zullen hebben de heeren C. C. Kayser, die onlangs gepensionneerd is met den titel van schout-bij-nacht, en C. H. de Goeje.

De afbakening der Zuidergrens is een werk, dat wel eenige jaren zal duren. In een later stadium zal daarbij wellicht gebruik gemaakt worden van vliegtuigen, maar voorloopig zou begonnen worden met het

tenwisseling nopens de definitieve regeling van onderscheidenlijk de Westgrens en de Oostgrens van Suriname, wettigen de verwachting, dat ook deze aangelegenheid tot een beslissing zal geraken".

In het Voorloopig Verslag van de Eerste Kamer over de Surinaamsche begrooting voor 1931, vastgesteld op 22 April werd gevraagd:

„hoe het staat met de oplossing van de grensquaestie tusschen Suriname en Britsch-Guyana, met name met de onderhandelingen tusschen de Nederlandsche en de Britsche Regeering te dier zake. Het wordt nu hoog tijd, dat daaraan een einde kome. Na de uitspraak van het Parijsche scheidsgerecht van 1899 heeft onze Regeering aan de Britsche te kennen gegeven, dat zij de New-River als de voortzetting der Corantijn beschouwt. Neemt de Regeering ook nu nog dat standpunt in? En wat is de houding der Britsche Regeering daartegenover?"

Het antwoord van den Minister van Koloniën luidde:

„Omtrent de grensregeling tusschen Suriname en Britsch-Guyana kunnen nog geen bijzonderheden worden medegedeeld. De onderhandelingen met de Britsche Regeering zijn nog gaande".

Op de vraag naar het standpunt der Regeering wordt geen antwoord gegeven. Maar uit het feit *dat* er onderhandelingen gaande zijn volgt dat Minister Beelaerts van Blokland *niet* het standpunt inneemt van zijne voorgangers, de Marees van Swinderen in 1913, Loudon in 1914, om van de Ministers van Koloniën niet te spreken. (Zie „*De West-Indische Gids*" van November 1920).

Het komt er nu op aan ferm voet bij stuk te houden.

Deze Corantijnkwestie is van algemeen Europeesch belang. Zij moet de proef op de som leveren hoe het thans staat met de oplossing van geschillen tusschen kleine en groote naties.

25 Mei 1931.

---

opzenden van expedities langs den rivierdienst. Deze expedities zouden in Juli a.s. vertrekken.

Intusschen is dezer dagen een telegrafisch bericht ontvangen van den heer de Goeje (die op dit oogenblik in Brazilië onderhandelingen voert) om de opzending der expedities uit te stellen.

Men wacht nu op nader bericht ter verklaring van dit uitstel".

Wat er gaande is weet men hier niet. Een communiqué van het Departement van Koloniën zou velen welkom zijn. Intusschen blijkt uit een briefkaart, die ik uit Rio de Janeiro van den heer de Goeje ontving, dat hij op 18 April nog in Rio was.

DE CURAÇAOSCHE BEGROOTING VOOR 1931

DOOR

MR. B. DE GAAY FORTMAN

Heel wat begrootingsarbeid is in de laatst verloopen twaalf maanden in Curaçao verricht: de begrooting voor 1931 is vastgesteld, waarbij op een steun van twee millioen gulden uit het moederland gerekend werd; de begrooting voor 1930 is gewijzigd, waarbij gelijke steun van ƒ 1.405.000.— op ƒ 3.800.000.— werd gebracht, en op dit oogenblik zal al wel de behandeling afgeloopen zijn van het ontwerp tot wijziging van eerstgenoemde begrooting met een verhooging der twee millioen tot de helft meer. Voor ƒ 5.395.000.—, om het juiste cijfer te noemen, werd een beroep op Nederland gedaan en niettemin kregen de Staten-Generaal daarin geen medezeggenschap. Oorzaak hiervan is de vorm, waarin deze steun gevraagd werd. „Op te nemen kasgelden" noemt de „koloniale" wetgever het optimistisch; van „op korten termijn door Nederland verstrekte kasgelden.... met de bepaalde bedoeling om binnen dien termijn de schuld.... af te doen", spreekt de minister wat minder zeker, en het Eerste-Kamerlid Mr. Fock is de zwartgalligheid zelf, wanneer hij antwoordt: dat kennen we, van Suriname nog; dat geleende geld komt nooit terug.

Er is alles voor te zeggen, om de sinds eenige jaren geschapen toestand ongezond te noemen. Nu de op te nemen kasgelden een hoogte hebben gekregen, die het in verband met de gewijzigde economische omstandigheden zeer twijfelachtig maakt, of het ooit (om den door den minister niet nader aangeduiden „korten termijn" nu maar buiten bespreking te laten) tot terugbetaling zal komen, heeft het er veel van, of men den schijn aan het wezen opoffert. Toch zijn het niet de plaatselijke organen ginds, die maar beslissen, want uit alles blijkt, dat de geest van de grondwet van 1922, waarop de vorige minister meer dan eens een beroep deed, zich niet verzet tegen een vèrgaanden invloed van het Plein in de Curaçaosche inwendige aangelegenheden.

Verleden jaar had Mr. Fock in de eerste plaats betoogd, dat ten

onrechte gesproken werd van een sluitende begrooting, omdat daarvan alleen de vorm bestond; ditmaal drong deze afgevaardigde vooral aan op wijziging van het regeeringsreglement in dien zin, dat steeds — naar het voor Nederlandsch Indië geldende stelsel had hij verleden jaar ook al verwezen — de medewerking van de „wetgevende macht" voor vaststelling der Curaçaosche begrooting zou noodig zijn. De minister stond sterk in zijn betoog, dat dit voor de West-Indische gebiedsdeelen een stap achteruit zou beteekenen. Dat deze stap werkelijk zal worden gedaan bij de uitvoering der grondwet ten aanzien van ons West-Indië heeft de minister niet gezegd. De commissie-Staal heeft het niet voorgesteld. Te zijner tijd — wanneer? — kan dit punt een onderwerp van bespreking uitmaken, aldus de minister. Het beroep van den heer Fock op de omstandigheid, dat men in Curaçao — anders dan in Suriname — niet anders heeft dan een door de regeering benoemden Kolonialen raad, zal bij die gedachtenwisseling aan kracht verloren hebben, wanneer overeenkomstig de gedachte van de genoemde commissie voor Curaçao een, althans ten deele, gekozen „vertegenwoordigend" lichaam in het leven geroepen wordt. Hoe het zij — de heer Fock heeft uitdrukkelijk verklaard, dat hij zich het volgend jaar zal verzetten tegen een voortzetting van de methode, de laatste jaren ten aanzien van de Curaçaosche begrootingen gevolgd.

Men kan echter niet zeggen, dat de jongste behandeling van hoofdstuk XI der staatsbegrooting in beide Kamers der Staten-Generaal een groote behoefte heeft aangetoond, om nu juist ook Curaçaosche begrootingen daar te behandelen. Men oordeele naar wat volgt.

De Eerste Kamer bepaalde zich tot één punt, bekend als de kwestie-Weitjens. Men weet waarom het gaat. Mr. Weitjens, door den gouverneur tijdelijk belast met de waarneming van het ambt van lid van het hof van justitie, en als zoodanig gequalificeerd als kantonrechter op de bovenwindsche eilanden, ontdekte daar een chaotischen toestand wat betreft de beëediging der lagere rechtelijke ambtenaren en ging twijfelen aan de rechtmatigheid zijner eigen benoeming, omdat het regeeringsreglement — natuurlijk als waarborg voor onafhankelijkheid — benoeming voor het leven en door den Koning voor de zittende magistratuur voorschrijft. Een commissie, door den gouverneur benoemd, heeft in het eerste euvel voorzien, maar de klager kreeg ongelijk wat zijn eigen rechtspositie betreft. Niemand minder dan prof. Kleintjes heeft de zijde van mr. Weitjens gekozen, en in de Kamer heeft prof. Van Emb-

den zich tot tolk van diens bezwaren gemaakt. De minister heeft, meer nog dan in de memorie van antwoord, bij de mondelinge gedachtenwisseling de wettigheid der bezwaren omtrent het (zoo goed als) onbeëedigd laten van griffiers en ambtenaren O. M. erkend, en ten slotte ook afgekeurd de samenstelling der commissie van onderzoek (twee administratieve ambtenaren en één rechterlijk ambtenaar van gelijken rang als Mr. Weitjens) in dezen krachtigen vorm, dat „gegeven de feiten, een andere keuze beter ware geweest". Hiermee zou dit deel der zaak zijn afgedaan geweest, als niet twee verwijten van den minister waren overgebleven, nl. dat mr. W. zich tot prof. Kleintjes had gewend, en dat hij de rechtspraak gedurende eenige maanden had stopgezet. Prof. Van Embden heeft verklaard, dat dit laatste zich zou bepaald hebben tot de strafzaken, [1]) en meende, dat, wanneer hierover verwijten waren te doen, die niet zouden moeten treffen den rechterlijken ambtenaar, die voor een gewetensconflict stond, maar hun, die den onwettigen toestand geschapen hadden, door en met medewerking van wettelijk onbevoegden. En wat het vragen van het oordeel van professor Kleintjes aangaat, mr. W. had voor zijne klachten in Curaçao geen geopend oor gevonden en van zijn beroep op den hoogleeraar aanstonds den gouverneur in kennis gesteld.

Wat de rechtmatigheid zijner eigen „tijdelijke" benoeming betreft, lijkt het mij niet twijfelachtig, of ook hier is het gelijk aan de zijde van den klager. Anders dan prof. Van Embden deel ik wel het gevoelen van den minister, dat art. 35 Rr. de mogelijkheid van voorziening door den gouverneur in de tijdelijke benoeming ook van door den Koning te benoemen rechterlijke ambtenaren mogelijk maakt, maar een zoodanige benoeming *in de plaats* van een koninklijke benoeming voor het leven — zooals in het geval van mr. Weitjens, die al twee jaar zijn „tijdelijke" bediening vervult — acht ook ik onbestaanbaar met het wettelijk voorschrift en met de beginselen, die het wezen van de zittende magistratuur beheerschen. Een tijdelijke voorziening van langer duur, dan noodig is om een benoeming door de Kroon te verkrijgen, dient uitgesloten te zijn. Prof. Kleintjes heeft terecht erop gewezen, dat hier van een stelsel kan gesproken worden. Jarenlang zijn oproepingen in het *Weekblad van het Recht* verschenen, waarin de tijdelijke duur een der aantrekkelijkheden van de uitzending was. Men heeft ook wel bij verlof van een rechterlijk ambtenaar gebruik gemaakt van de aanwezigheid van een jurist ginds om door een tijdelijke benoe-

[1]) Ik heb evenwel niet meer gelezen, dan dat met stopzetting zou zijn gedreigd.

ming te voorkomen, dat van de ongegradueerde leden-plaatsvervangers van het hof van justitie gebruik zou moeten worden gemaakt — loffelijk en practisch op zichzelf maar niettemin in strijd met de wet naar mijn gevoelen. Misschien is ook dit punt bij de herziening van het regeeringsreglement nog eens bijzonder onder de oogen te zien.

De Kamer heeft prof. Van Embden in zijn pleidooi voor de waarborgen der onafhankelijkheid van de rechterlijke macht niet alleen laten staan. De meest-bevoegde leden als de hh. Van Sasse van IJsselt en Janssen zijn hem onvoorwaardelijk bijgevallen en niemand heeft de partij van den minister opgenomen.

Het derde punt, dat nog in de stukken behandeld was, de vrees voor verwaarloozing der bovenwindsche eilanden, kwam in de Eerste Kamer verder niet ter sprake.

Men kan niet zeggen, dat de nog door den waarnemenden gouverneur geteekende ontwerp-Curaçaosche begrooting voor 1931, reeds half Februari 1930 ingediend, stond in het teeken van 8 Juni 1929. De uitgaven voor politie en militaire macht hielden alleen rekening met den bestaanden toestand, niet met wat worden moest. Zelfs het hoogere eindcijfer dezer uitgaven boven de begrooting voor 1929 zei niet veel; gerekend met verdediging en ordebewaring door één corps werd gevraagd: *f* 385.000.— voor bijdrage in de kosten der landmacht, *f* 289.000.— voor politietoelagen aan 198 militairen, *f* 150.000.— voor de 60 (oude) burger agenten en ongeveer *f* 50.000.— voor administratie, politiewachthuizen, enz.; in het geheel *f* 880.520.—, tegen *f* 744.820— toegestaan voor 1929.

Belangrijk in deze begrooting leek op het eerste gezicht alleen het in de memorie van toelichting wat uitvoerig behandelde vraagstuk der pensioenlasten. De gouverneur wilde een Curaçaosch pensioenfonds met reservefonds in het leven roepen en vroeg daarvoor aan *f* 20.000.—, te vinden uit korting op de inkomsten van ambtenaren en gepensionneerden met in-uitzicht-stelling van een wederinvoering van de kortingen op de traktementen van alle ambtenaren in vasten dienst, en *f* 407.600.— ten behoeve van een reservefonds, waarvan *f* 150.000.— zou verkregen worden uit het begrootingsoverschot van 1927, terwijl verder voor dit doel bestemd zouden worden de overdrachtsbelasting, successiebelasting, uitvoerrecht van mijnproducten, winst van de Curaçaosche bank en opbrengst van verkocht domein, welke alle, zooals de memorie van toelichting zegt, „strikt genomen, uit het kapitaalbezit

van de gemeenschap komen en niet gebruikt mogen worden voor bestrijding der gewone, jaarlijks terugkeerende uitgaven."

Nog zij vermeld, dat voor de zooveelste maal een landbouwkundige voor de bovenwindsche eilanden werd aangevraagd.

Het Voorloopig verslag behandelde geen groote vraagstukken; bij de artikelen werden detail-opmerkingen gemaakt. Van het pensioenvraagstuk werd gezegd: „Algemeen wilde het als meer op den weg van een goede financieele politiek liggende voorkomen, dat eerst de groote werken, waarmede belangrijke uitgaven gemoeid zullen zijn afgemaakt worden, alvorens overgegaan wordt tot het vormen van fondsen." Met de uitvoerige Memorie van antwoord is dit staatsstuk een waar vragen-en-antwoorden-spel, dat zich weinig leent tot een bespreking in groote lijnen van een begrootingsbehandeling. De hand van den nieuwen gouverneur was waarschijnlijk zichtbaar in de vlotte intrekking van het reservefonds met bestemming der daarvoor aangevraagde gelden of liever van „het geld", dat hierdoor beschikbaar komen zou, voor aflossing van leeningen. aan het moederland aangevraagd en aan te vragen, en in de verklaring, dat de aandacht van het bestuur gevestigd was op maatregelen ter versterking der middelen door verhooging van bestaande en invoering van nieuwe heffingen. Daarvan moest de Koloniale raad echter niets hebben bij het zoo ruim vloeien der middelen.

De openbare beraadslaging omvat dertien kolommen van de raadsnotulen. Juist de helft daarvan is ingenomen door redevoeringen van het vier man sterke corps der bestuursgemachtigden, van wie degeen, die het meest op onverwachte aanvallen bedacht moet zijn, de plaatselijke militaire commandant, zich terugtrok achter de sterkste verschansing, waarover een bestuursgemachtigde beschikt, nl. die der onmogelijkheid van ruggespraak met den gouverneur over hetgeen hij zou moeten antwoorden, nu de behandelde punten buiten de gewisselde stukken om gingen.

Vermeldenswaard is het woord, dat de heer Jossy Henriquez sprak over den overval van 8 Juni 1929, een woord van hulde aan de nagedachtenis der gevallen en een van verwijt aan de regeering in Nederland om de weinige belangstelling, die zij had gehad voor Curaçao ondanks het roepen van daar om een betere defensie, en ten slotte een citaat om de kortzichtigheid van het gewestelijk bestuur aan te toonen.

Ook tot goed verstand van de behandeling van hoofdstuk XI in de Tweede Kamer moet hier een en ander gezegd worden over het

ontwerp tot wijziging der begrooting voor 1930 en de behandeling daarvan in den Kolonialen raad. Dit ontwerp, dat reeds verschenen was, vóór dit college ten aanzien van de begrooting voor 1931 aan de openbare beraadslaging toe was, was blijkbaar geheel in den geest van den nieuwen landvoogd ontworpen. Diens doel was in de voornaamste plaats, aan de goedkeuring van den raad te onderwerpen een financieringsplan, waardoor het voor Curaçao mogelijk zou moeten worden, om uit eigen middelen — voorshands gesteund door voorschotten uit 's rijks schatkist — de voor den dienst noodige werken tot stand te brengen.

Aangevraagd werden, te verdeelen over drie of vier jaren *f* 10.470.000.— t. w. 2 millioen voor een brug over de haven, 2½ millioen voor havenverbetering, *f* 1.300.000.— voor bouw van dienstgebouwen, 1 millioen voor een pier en dienstgebouwen op Aruba, *f* 300.000.— voor woningen van gehuwde ambtenaren, *f* 1.900.000.— voor wegenverbetering op Curaçao en Aruba, *f* 800.000.— voor voorschot en bouwklaar maken van grond voor de N. V. Nederhorst, *f* 70.000.— voor vliegvelden en *f* 600.000.— voor den watervoorzieningsdienst. Daarbij werd gerekend op 7 tot 8 millioen voorschot van het rijk. Optimistisch was nog de toon der memorie van toelichting van 2 Mei 1930, waarin werd opgemerkt, dat „niets er op wijst, dat na vier jaren een normale stijging van de opbrengst der middelen zal gaan ophouden." Op dien grond werd becijferd, dat na afwerking van het aangeboden plan de begrooting van 1934 of 1935 er *f* 2.200.000.— voordeeliger zou uitzien dan die voor 1931, waarbij gerekend werd op een normale toeneming der middelen met *f* 600.000.—. Nog geen jaar later kwam de gouverneur met een voorstel tot wijziging van de begrooting voor 1931, ook om de raming der middelen meer in overeenstemming met de werkelijke verwachting te brengen.

Van de voor het geheele financieringsplan benoodigde *f* 10.000.000.— werden er *f* 3.000.000.— nog voor 1930 aangevraagd, die, later verhoogd met *f* 800.000.—, een soort bouwfonds zouden vormen. Van de overige bij deze suppletoire begrooting aangevraagde gelden dient vermeld een bedrag van *f* 50.000.— voor den recherchedienst. De Koloniale raad was welwillend genoeg. Trouwens met het voornaamste, het bouwfonds, had hij feitelijk al instemming betuigd door de *f* 3.000.000.— voor bouwwerken op de begrooting voor 1931 aangevraagd, te besteden uit op te nemen kasgelden, goed te keuren. Nu wilde men toch wel wat meer weten. De gouverneur/heeft daarop een lijst gegeven van reeds uitgevoerde en nog in uitvoering zijnde werken en van

de volgorde, waarin men alles — behalve de brug en havenwerken — zou ondernemen; nu plannen over te leggen, achtte de gouverneur niet wel mogelijk. Ongewijzigd heeft de raad de begrooting aangenomen. Na een zeer korte beraadslaging. Verwacht mocht worden, dat deze zou staan in het teeken van „openbare werken", te meer daar bij dat departement een débacle had plaats gevonden die tot een rechtszaak had geleid, waarbij volgens het raadslid De Lannoy „something rotten" was gebleken. De nieuwe directeur van dit dienstvak, als eenige bestuursgemachtigde tegenwoordig, vond, dat deze uitdrukking te sterk was, al had hij in het „begrootingsbeheer"(?) en in het financieel beheer der werken in uitvoering tekortkomingen opgemerkt.

Belangrijker dan deze beraadslaging is de briefwisseling geweest tusschen gouverneur en raad, die het gevolg ervan was. Half November 1930 zond de gouverneur een brief aan den raad met mededeeling van de plannen der eerste uit het bouwfonds uit te voeren werken. Als ware deze brief een wetsontwerp, werd hij naar de afdeelingen van den raad verwezen, Men zou het antwoord een „voorloopig verslag" kunnen noemen. De raad wees daarin op de sedert Mei veranderde economische omstandigheden, die het z. i. noodzakelijk maakten, alleen het strikst noodzakelijke onder handen te nemen. Op de „Memorie van antwoord" ging de raad nog in met een „eindverslag", waarin hij het betreurde, dat de gouverneur met zijn ernstige bezwaren geen rekening wilde houden, en het scheen, dat het hiermee afgeloopen was, en dat gouverneur en raad min of meer als kwade vrienden op dit punt gescheiden waren, maar na drie maanden is de briefwisseling hervat, doch te laat, om van het verder verloop hier te kunnen melding maken.

Echter niet alleen tot dit onderwerp bepaalde zich dit begrootingsdebat. Meer stof zelfs leverde het politievraagstuk en de daarmee in verband staande vreemdelingendienst op. Er was gevraagd in het Voorloopig verslag, welke houding de gouverneur aannam ten opzichte van een tweetal in de pers verschenen open brieven van de Partido revolucionario Venezolano. Hier leek maar één antwoord op zijn plaats.: de gouverneur heeft die brieven naast zich neer gelegd. Het bestuur heeft zich evenwel laten verleiden tot een uitvoerige uiteenzetting zijner vreemdelingenpolitiek. Nochtans was dit antwoord niet geheel duidelijk. Het komt hierop neer: Het Bestuur heeft den vasten wil zich niet te mengen in de binnenlandsche politiek van naburige staten. Ieder vreemdeling, die in Curaçao gastvrijheid geniet, moet zich gedra-

gen naar de wetten van het land. Het bestuur zal geen handeling dulden, strijdig met de internationale wetten en gebruiken. Elke wettige regeering in een der naburige staten kan op een strikt neutrale houding van het bestuur rekenen. Het bestaansrecht van politieke partijen in naburige staten wordt niet ontkend, en het bestuur wil de leden dier partijen geen moeilijkheden in den weg leggen, maar in Curaçao zullen bestuur en leden dier partijen zich behoorlijk moeten gedragen. Het bestuur kan de P. R. V. niet als een politieke partij beschouwen. De aanslag van Urbina moet als een streek van misdadigers worden beschouwd. Omdat Urbina nog steeds een der voornaamste leiders dier partij is, kan het bestuur in de leiding der partij geen vertrouwen hebben, en stelt het zich ten plicht, de leden van die partij van Curaçao te verwijderen. Dit geschiedt door uitzetting niet door uitlevering. Nog steeds bedreigt de partij onze veiligheid. Als zij tegenover Curaçao een strikt neutrale houding wil aannemen, gelijk in haar brieven staat, laat zij dan de deelnemers aan- en vooral de personen aansprakelijk voor den overval van 8 Juni 1929 uitstooten.

Waarschijnlijk heeft de gouverneur niet gedacht, dat deze gedachtenwisseling bij de openbare beraadslaging zou worden voortgezet. En inderdaad behoort er ook wel eenige goede wil toe, om de merkwaardige redevoering van het raadslid Winkel bij deze gelegenheid te beschouwen als door het bovenstaande in de gewisselde stukken voorbereid. Slechts dit kan ik er van vermelden, dat deze redevoering er een was over het optreden van den vreemdelingendienst, vol klachten, maar ook vol „beweringen". Niet onbedenkelijk zeker was in meer dan één opzicht deze opmerking van den heer Winkel: „Nederland en Curaçao hebben onder de militaire politie een treurige geschiedenis beleefd, waarvoor Curaçao lang zal moeten boeten, tenzij het Curaçao lukt tot goede verstandhouding te komen met de toekomstige bewindvoerders van Venezuela".

Het was te voorzien, dat ook dit deel der begrootingsbehandeling een staartje zou hebben. De gouverneur heeft op zakelijke wijze zijne beleid verdedigd, maar den heer Winkel blijkbaar niet overtuigd van de onjuistheid van diens optreden, ook in den vorm. Immers aldus begon deze zijn repliek: „Als lid van den Kolonialen Raad gevoel ik mij verplicht alle mededeelingen aan het Bestuur te doen, welke ik van de bevolking krijg, hetzij in vorm van klacht, bewering of gezegde en vooral wanneer ik geloof dat deze een slechten invloed hebben op de bevolking." Het is zeker te hopen, dat dit — althans voor de openbare beraadslaging — niet

het in dezen raad algemeen ingenomen standpunt zal blijken te zijn.

Bij de behandeling van hoofdstuk XI voor 1931 in de Tweede Kamer was het vooral des gouverneurs verklaring over de revolutionnaire Venezolaansche partij, die in het debat kwam. De heer IJzerman opende de rij der sprekers, Ook van zijn rede was weer een groot deel gewijd aan de vreemdelingenpolitiek, die natuurlijk niet buiten den overval van 8 Juni 1929 te beschouwen was. Voor meer dan één. die weet, hoe goed deze afgevaardigde in den regel op de hoogte is, zal zijne rede een teleurstelling zijn geweest, omdat hij gemeend heeft, waarschijnlijk ter wille der partijpolitiek, die te moeten doorspekken met een reeks grappen en zoogenaamde geestigheden naar aanleiding van de door den gouverneur genomen maatregelen om een herhaling van het gebeurde te voorkomen. De minister heeft meegedeeld, dat hij over de vreemdelingenpolitiek van den gouverneur bij dezen nog nadere inlichtingen heeft ingewonnen, die hij aan het oordeel van zijn ambtgenoot van Buitenlandsche Zaken wil onderwerpen. Ik vermeld ten slotte nog, dat de heer van Boetzelaer het voor de bovenwindsche eilanden op nam en de heer Joekes zijn vreugde uitsprak over het West-Indische detacheeringsbesluit 1931, waarvan hij voorziening verwachtte in de Curaçaosche behoefte aan Nederlandsche ambtenaren.

Amsterdam, 26 April 1931.

ENKELE VOORLOOPIGE OPMERKINGEN AANGAANDE DE VOORLOOPIGE CURAÇAOSCHE BEGROOTING VOOR 1932

DOOR

W. R. MENKMAN

Op 25 Maart van dit jaar hebben in de Eerste Kamer waarschuwende woorden geklonken aan het adres der Regeering, voor het geval dat volgend jaar wederom de Curaçaosche begrooting, op dezelfde wijze als de twee vorige begrootingen, aan behandeling in de Nederlandsche Volksvertegenwoordiging zou worden onttrokken. Intusschen lijkt de kans gering dat de definitieve vaststelling der begrooting voor 1932 — waarvan het ontwerp op 16 Februari j.l. aan den Kolonialen Raad was ingediend — aan de beslissing van den Nederlandschen wetgever zal worden onderworpen. Die begrooting immers kan moeilijk anders dan onder de bepalingen van het thans nog bestaande regeeringsreglement vallen en een bijdrage uit 's Rijks schatkist tot aanvulling der Curaçaosche geldmiddelen wordt bij het bedoelde ontwerp niet gevraagd, terwijl ook voor bij het moederland op te nemen gelden — zeer terecht een steen des aanstoots voor sommige Kamerleden — geen bedrag is uitgetrokken.

Dit oogenschijnlijk gunstig resultaat is verkregen door voor openbare werken slechts ongeveer 20 procent te begrooten der uitgaven in 1930 (uitgaven ten laste van het z.g. bouwfonds werden ditmaal als memoriepost opgenomen) èn door de opbrengst der middelen en inkomsten te ramen op ruim 92½ procent der bekende opbrengst in 1930. Wat deze laatste betreft kan men slechts hopen dat een vermindering voor Curaçao van ruim 8 ton en een vermeerdering voor Aruba van ruim 2¼ ton, vergeleken bij 1930, geen te optimistische raming zal blijken voor 1932. Het is wel merkwaardig dat, terwijl de alarmberichten aangaande inperking der olieproductie in Venezuela van eind 1929 dagteekenen, dat land in 1930 nog iets meer opleverde dan in het jaar te voren, zoodat, toen het ontwerp der begrooting voor 1932 werd ingediend, de vermindering eigenlijk nog komen moest.

De ditmaal over slechts zeven afdeelingen verdeelde uitgaven zijn begroot op 7.365.395.— gulden en de duurste afdeeling is de IVe — Financiën — met ruim 2.800.000.— gulden; het is echter merkwaardig even na te gaan wat er zooal in deze afdeeling is ondergebracht. Niet alleen de kosten der administratie van de financiën, die van het domeinwezen en van den dienst der belastingen, van het hypotheekkantoor, de Curaçaosche Bank en de Kamer van Koophandel en Nijverheid, de posterijen, de radio- en de telephoondienst, het ijkwezen, alsmede pensioenen, wachtgelden etc., overtochts-, vervoer- en verplaatsingskosten van personeel, maar ook de brugdienst, het haven- en loodswezen, het seinwezen, de kustverlichting en de watervoorziening; ten slotte natuurlijk de renten op de van het moederland genoten kasvoorschotten. Direct moet dus worden bedacht dat verschillende onder Financiën ressorteerende diensten aanzienlijke inkomsten opleveren, tezamen met de kortingen voor pensioen geraamd op ongeveer 2.000.000.— gulden.

Dit in aanmerking genomen is niet de IVe maar de IIIe afdeeling de kostbaarste, die der Justitie, omvattende rechterlijke macht (en parket), politie en brandweer, gevangeniswezen, voogdijraad enz., in totaal vereischende een bedrag van bijna 1.675.000.— gulden, waar dan ook weder eenige inkomsten tegenover staan, de voornaamste waarvan die is wegens vergoeding voor op Aruba te verleenen politiediensten op de terreinen eener olie-onderneming, ad 62.500.— gulden. Voor de twee vorige jaren werd telkens 50.000.— geraamd voor een dergelijke vergoeding op Curaçao, welke evenwel nimmer is kunnen worden ontvangen, omdat er geen voldoende manschappen ter beschikking waren om de bewaking in kwestie te doen plaats hebben. Op het bedenkelijke van dergelijke arrangementen met particuliere ondernemingen is reeds van verschillende kanten gewezen.

Voor personeel en materieel der politie is niet minder dan ruim 1.360.000.— gulden uitgetrokken, d.i. iets meer dan de geheele geraamde opbrengst der inkomstenbelasting. Vergelijkt men dit cijfer met de uitgaven voor 1930, dan treft ons alweder een belangrijke toeneming. Voor laatstgenoemde jaar werd toegestaan iets meer dan één miljoen en de werkelijke uitgaven worden aangegeven met bijna 950.000.— gulden; voor 1931 werd toegestaan ruim 880.000.— gulden, te vermeerderen met hetgeen nog bij suppletoire begrooting zal worden vastgesteld. Waarbij dan nog moet worden bedacht dat de kosten der Marine — de zuiver militaire en de zuiver politioneele uitgaven zijn voor Curaçao niet wel

uit elkander te houden — door het moederland worden gedragen.

Dat in het allerminst onwaarschijnlijke geval eener sterke daling der inkomsten in een nabije toekomst de Curaçaosche uitgaven in het belang der veiligheid te hoog zullen blijken voor de draagkracht van het gewest is geen hersenschim; het kan nuttig zijn thans reeds te wijzen op de mogelijkheid dat eerlang Curaçao weder een „gesubsidiëerd" gewest zal worden.

Feitelijk is die toestand — zij het dan onder camouflage — misschien reeds sedert eenigen tijd weder ingetreden, sedert er een aanvang is gemaakt n.l. met het opnemen van „kasgelden" bij het moederland. Volkomen terecht zijn in de Eerste Kamer sceptische beschouwingen gehouden over de kansen dat Nederland van het bedrag der voorschotten iets terug zal zien, of op den duur zelfs rente over die voorschotten zal toucheeren. Het is echter niet van belang ontbloot er zich even rekenschap van te geven hoevéél het moederland op deze wijze wel bij Curaçao zal kunnen inschieten; welnu, voor 1932 wordt gerekend op een eindschuld van 7.300.000.— gulden.

Het is niet zonder verbazing dat men zich afvraagt waarom niet — zoodra de invloed van de „oilrush" zich begon te doen gevoelen — de ongewoon lage Curaçaosche belastingen flink zijn verhoogd geworden. Verminderen kan men altijd, wanneer de draagkracht afneemt, terwijl men nu de kans loopt van te zullen moeten verhoogen, juist bij een minder gunstige conjunctuur. Natuurlijk is het een eenigszins bedenkelijke onderneming, aan de bevolking hoogere lasten op te leggen eenvoudig omdat de zaken momenteel zoo goed gaan en met het doel om bij een eventueel keeren van het getij iets achter de hand te hebben; in dit bijzondere geval echter zou er een zeer gemotiveerde aanleiding zijn geweest om tijdelijk meer belasting te heffen dan in verband met de gewone uitgaven noodig was. Men had n.l. uit eigen middelen het bouwfonds kunnen — en moeten — bijeenbrengen ten behoeve van de vele en omvangrijke openbare werken, welke reeds jaren geleden noodzakelijk werden geacht en waarvan de uitvoering geruimen tijd in beslag zou.nemen.

Nieuw in de voor de 1932 ontworpen begrooting is de invoering van een afdeeling Binnenlandsch Bestuur, met een totaal van ruim één miljoen gulden, wat exhorbitant zou zijn wanneer hier werkelijk sprake was van de kosten van het binnenlandsch bestuur — uitgeoefend door drie gezaghebbers en twee districtsmeesters. Men heeft evenwel onder Binnenlandsch Bestuur tevens ondergebracht eeredienst en onderwijs en de vroegere afdee-

ling Eeredienst, onderwijs en armenzorg laten vervallen;de armenzorg heeft een onderdak gevonden bij de Gouvernementssecretarie. De vorming der afdeeling Binnenlandsch Bestuur, zegt de Memorie van Toelichting, heeft voorloopig slechts een „begrootingstechnische" beteekenis. „Mochten de omstandigheden het „vorderen en de financieele toestand het toelaten, dan kan later „deze afdeeling onder een hoofdambtenaar, die over een bureau „moet beschikken, worden geplaatst. Zulk een verandering kan „dan worden benut om de bestuursindeeling van het eiland Cu„raçao te hervormen. Hieraan bestaat, onder de tegenwoordige „omstandigheden, nog geen dringende behoefte". Duidelijk is deze toelichting allerminst, vooral niet in verband met de samenvoeging van het binnenlandsch bestuur met eeredienst en onderwijs. Waarom juist met deze twee takken van overheidszorg? Denkt men zich dien hoofdambtenaar, die de gewestelijke en plaatselijke bestuursaangelegenheden, den eeredienst en het onderwijs onder zich zou krijgen, alsmede de bevolkingsboekhouding, landbouw, veeteelt, handel, nijverheid en visscherij — alles voor de gesamenlijke zes eilanden — misschien als een soort subgouverneur? En dan die hervorming der bestuursindeeling van het eiland Curaçao, waaraan nog wel geen oogenblikkelijke en dringende behoefte bestaat, maar welke men zich toch blijkbaar denkt als te eeniger tijd aan de orde te zullen komen! Misschien brengt het ontwerp voor een nieuw regeeringsreglement, dat toch eindelijk wel eens zal verschijnen, de oplossing van hetgeen nu nog vreemd schijnt; voorloopig evenwel lijkt het alsof er met betrekking tot de bestuursregeling maar één kwestie kan bestaan, t. w. de kwestie van het bestuur over de Bovenwindsche Eilanden.

Voor ieder der eilanden Curaçao en Aruba wordt gerekend op bezoldiging van één Roomsch-Katholiek geestelijke meer, op elk dezer beide eilanden is het aantal parochies met één vermeerderd en in iedere nieuwe parochie is een kerk gesticht, van welke kerken de M. v. T. ons leert hoeveel zij hebben gekost en hoeveel zitplaatsen zij bevatten. Eigenaardig is dat er ter motiveering van het voorstel met betrekking tot Curaçao gesproken wordt van groote toeneming der bevolking, met betrekking tot Aruba van vermeerdering der Roomsch-Katholieke bevolking; wat het betrokken gedeelte van Aruba betreft worden zelfs cijfers genoemd, een vermeerdering van 2000 tot meer dan 4000 zielen. Hetgeen ons echter niet wordt medegedeeld, dat is waar die toeneming vandaan is gekomen; de inheemsche bevolking kan zich verplaatsen, maar kan niet plotseling sterk vermeerderen. Zooals het geval nu

ligt zal wellicht de vraag niet aan de orde worden gesteld of ook ten behoeve van de geestelijke verzorging van uitheemschen, van wier blijvende vestiging men nog niet zeker is, een beroep kan worden gedaan op de openbare kas, een vraag welke vroeger geen beteekenis zou hebben gehad, maar die onder de tegenwoordige omstandigheden niet geheel van belang ontbloot is. Trouwens, een dergelijke vraag kan zich ook voordoen met betrekking tot het onderwijs.

Het is algemeen bekend, dat het in Curaçao langen tijd met de bevolkingsboekhouding treurig is gesteld geweest en naar den uitslag der recente volkstelling kan dus nauwelijks met genoeg belangstelling worden uitgezien. De Verslagen van Bestuur en Staat gaven tot dusver steeds tot in eenheden nauwkeurige sterktecijfers — welke desniettemin weinig betrouwbaar waren — en daarenboven overzichten van de verdeeling der ingezetenen naar de geboorteplaatsen en naar de kerkgenootschappen. In die overzichten werden cijfers gegeven van Protestanten, Roomsch-Katholieken, Israëlieten en „andere genootschappen". Aangezien het sommetje altijd precies uitkwam, moest worden aangenomen dat Boeddhisten, Mohammedanen, etc. — en menschen zonder geloof — onder de rubriek „andere genootschappen" vielen; op 1 Januari 1929 bedroeg het aantal leden dier „genootschappen" voor Aruba ruim 10% van de totale bevolking. Verwacht mag worden dat het resultaat der gehouden telling niet alleen zal bestaan in een verbeterd sterktecijfer, maar ook iets naders zal leeren aangaande den socialen, cultureelen en intellectueelen toestand der bevolking — zij het dan ook voorloopig alleen voor het voornaamste eiland — en althans nauwkeurige gegevens zal opleveren ten aanzien van de Godsdienstige gezindten — en van de nationaliteiten.

Een tweede nieuwigheid welke het ontwerp der begrooting voor 1932 ons bracht was het als bijlage daaraan toegevoegde economische overzicht betreffende 1930. Al direct treft ons daarin de mededeeling dat aangaande handels- en scheepvaartbeweging der Bovenwindsche Eilanden geen gegevens worden verstrekt, omdat de betreffende cijfers niet van voldoende belang zouden zijn en ook omdat er geen voldoende tijd was geweest om de opgaven van daar te verwerken. Leest men echter verder, dan blijkt, dat ook overigens aangaande den toestand dezer drie stiefkinderen niemendal wordt medegeeld. Wel echter worden — in een ander overzicht — evenals steeds de cijfers gepubliceerd der opbrengsten van middelen en inkomsten op St. Maarten, St. Eustatius en Saba in 1930, doch zonder eenig commentaar. Hoe het te verklaren is

dat per hoofd der bevolking op Saba ongeveer één kwartje aan inkomstenbelasting binnenkwam, tegenover ongeveer drie kwartjes op St. Eustatius en ongeveer één gulden op St. Maarten, waarom daarentegen de Sabaneezen ongeveer vier gulden per hoofd opbrachten aan accijns op gedistilleerd, de St. Martijners echter ongeveer dertig centen, dat alles blijft dus voor ons verborgen.

Hoewel het laatstbedoelde overzicht (bijlage No. 6) natuurlijk voor 1930 nog geen geheel compleete en nauwkeurige cijfers kon geven, doet het toch vreemd aan te lezen dat het economisch verslag geen cijfers van de opbrengst der accijnsen bevat, omdat zij een verkeerd beeld zouden kunnen geven van den economischen toestand, Lichtelijk misleidend is de toevoeging dat een groot gedeelte der veraccijnsde dranken wordt uitgevoerd op vertrekkende schepen; men zou den indruk kunnen krijgen dat belangrijke hoeveelheden dranken uit het vrije verkeer als scheepsprovisie worden verkocht. Op het arme Bonaire echter, waar geen schepen komen proviandeeren, werd — voor zoover begin 1931 vastgesteld — per hoofd der bevolking zes gulden aan accijns op gedistilleerd ontvangen. Ingewijden weten natuurlijk dat de Curaçaosche schatkist belangrijke inkomsten geniet uit in den steek gelaten accijnsen op naar „droge" gebieden uitgevoerd gedistilleerd.

Wat heelemaal niet nieuw is, dat is dat uit de begrootingsstukken blijkt van een hernieuwde belangrijke overschrijding — in 1930 — van het voor onvoorziene uitgaven toegestane crediet; uitgaven gedaan of nog te doen 5½ ton, toegestaan één ton! Bijlage No. 7 geeft van de posten welke tezamen die ruim 550.000.— gulden uitmaken een volledige opsomming; van onbelangrijke en vermoedelijk inderdaad onvoorzienbare uitgaven, als enkele guldens voor zegelkosten, of voor vergoeding aan de officiersgamelles van marinevaartuigen wegens deelneming aan de tafel door de echtgenoote des Gouverneurs op dienstreizen — van dezen laatste — tot zeer aanzienlijke als 140.000.— gulden voor aankoop en onderhoud van de Koningin Emmabrug en 46.000.— gulden voor verbetering van hospitaalgebouwen, uitgaven welke men niet in een opgave als de onderhavige zou verwachten. Zelfs vorderingen (van wie?) ter zake van radioverkeer in 1927 en 1928 — totaal *f* 17.651.67 — werden in 1930 uit den post voor „onvoorzien" betaald.

In onze Volksvertegenwoordiging zijn al eens opmerkingen gemaakt — waaronder sarcastische opmerkingen — over de Curaçaosche onvoorziene uitgaven, desniettemin echter is in 1930 wederom een aanzienlijke overschrijding oirbaar geacht.

Het lijkt nu wel heel lang geleden dat de totale inkomsten der Kolonie Curaçao niet meer bedroegen dan het bedrag dat men in 1930 noodig heeft gehad om onvoorziene uitgaven te bestrijden, maar toch ligt die tijd nog slechts een dertigtal jaren achter ons. Aan den anderen kant mogen de tegenwoordige toestanden nieuw schijnen, doch het is 14 jaar geleden dat de eerste ruwe olie uit Venezuela op Curaçao werd aangevoerd en 13 jaar geleden dat daar ter plaatse het olieraffinaderijbedrijf zijn werkzaamheid aanving, d.w.z. dat vóór omstreeks vijftien jaar de grondslag werd gelegd voor een snelle en sterke economische ontwikkeling — althans van het voornaamste eiland — welke aan het bestuursbeleid hooge eischen zou stellen.

Na het kortstondige tijdperk 1919—1921, toen een vooruitziend landvoogd voorbereidingen wilde treffen voor het naderende vloedgetij, maar optornde tegen de moederlandsche hand-op-de-zak-politiek, heeft de periode van opkomst niet veel anders te aanschouwen gegeven dan een onordelijke, systeemlooze bewindvoering. Meestal hinkte men achter den toestand aan, om af en toe te trachten sprongsgewijs op een of ander gebied den achterstand eensklaps in te halen. Zóó moet het verklaard worden dat gedurende de latere jaren herhaaldelijk schrille tegenstellingen zijn te zien gegeven met de zuinigheidspolitiek van indertijd en dat men zich zoo vaak niet den tijd heeft gegund om belangrijke uitgaven op regelmatige wijze aan het oordeel van den Kolonialen Raad te onderwerpen. Van dit college had ongetwijfeld bij verschillende gelegenheden meer kracht kunnen uitgaan; het is echter ook maar al te dikwijls voor faits accomplis gesteld waar het niet tegen op kon.

En nu doet zich de vraag voor of de ingetreden economische teruggang het bewind beter voorbereid vindt dan destijds de opleving. De begrooting voor 1932 stelt het antwoord niet bij voorbaat buiten twijfel.

1 Mei 1931.

Naschrift. Toen het bovenstaande werd geschreven waren uit den aard der zaak h. t. l. nog niet bekend de Memories v. Antw. op de Voorl. Verslagen van den K. R. betreffende de Suppl. begrooting voor 1931 en de Begrooting voor 1932, welke beide Memories gedagteekend zijn 20 April.

Juist negen weken na het indienen van het ontwerp der begrooting voor 1932 deed het Gouvernement in die memories de

mededeeling dat de inkomsten van het eerste kwartaal 1931 beneden de raming zijn gebleven, dat de middelen zullen moeten worden versterkt, dat op de uitgaven zal moeten worden bezuinigd en dat voorstellen tot verhooging van belastingen zullen worden ingediend, om zoowel voor 1931 als voor 1932 het evenwicht tusschen ontvangsten en uitgaven te kunnen handhaven — en om in 1933 te kunnen beginnen met aflossing van schuld aan het moederland.

Wanneer bedacht wordt dat van het eerste kwartaal 1930 bij het indienen der begrooting voor 1932 reeds de helft verstreken was en dat men toch beschikte over de ontvangstcijfers van het laatste kwartaal 1930 — waarin zich reeds de achteruitgang van handel en scheepvaart begon af te teekenen — dan kan de conclusie moeilijk een andere zijn dan dat het Bestuur zich wederom niet bijtijds van den toestand heeft rekenschap gegeven. Desniettemin waagde het zich op 20 April toch nog even aan de voorspelling dat de middelen, waarvan de opbrengst voor 1931 op 8½ miljoen was geraamd, altijd wel 6½ miljoen zullen opbrengen.

Voor 1932 werden die zelfde middelen — zonder verhooging van belastingen — geraamd op 7½ miljoen en de K. R. moet nu maar afwachten welke voorstellen het Bestuur tusschentijds zal doen om den toestand te redden.

CURAÇAO'SCHE TROEBELEN

DOOR

S. KALFF

„De geschiedenis van Curaçao", zoo schreef een vraagbaak onzer dagen, „bestaat (overigens) grootendeels uit twisten over 't begeven van ambten en de grenzen van het gezag van den directeur" [1]).

Dit mocht inzonderheid van toepassing heeten op het bestuur van de gouverneurs Juan Pedro van Collen, 1731—1738, en Jan Goles, 1738—1740, 't welk eene periode vormde van troebelen en onregelmatigheden, van krakeelen en gezagsoverschrijdingen, van partijschappen onder de burgerij en onder de leden van het bestuur. Ook van finantieele *désordres*, 't geen reeds aangevangen was onder v. Collens voorganger, Du Fay, die met de noorderzon verdwenen was, met achterlating van aanzienlijke schulden.

Deze had zich bij de bewindhebbers in 't vaderland reeds lang verdacht gemaakt door zijne slordige boekhouding; eene slordigheid, welke steeds ten prejudice kwam van de kas der W. I. Compagnie. Herhaaldelijk was hij aangemaand om achterstallige gelden over te maken, doch hij was steeds in gebreke gebleven om daaraan te voldoen, Zijn opvolger v. Collen, die tot dusver kommandant van het garnizoen was geweest, ontving de opdracht om de niet afgedragen gelden van Du Fay te innen. Doch dit gelukte hem slechts ten deele, daar deze voorganger eenige maanden na zijn gedwongen aftreden heimelijk het eiland verliet en de curators van zijn boedel eene schromelijke wanorde in zijne zaken ontdekten. Zoo werd na zijn vertrek nog eene vordering van 24000 pesos te zijnen laste aangeboden, welke uit 's mans berooide nalatenschap niet kon worden voldaan.

Over v. Collen vermeldde de kroniekschrijver (Hamelberg) dat er van zijn bewind niet veel anders te zeggen was, „dan dat het zich kenmerkte door groote willekeur, die onder de burgerij veel verdeeldheid veroorzaakte". Bijna zeven jaren bleef hij aan het

[1]) Encyclopaedie West-Indië, bl. 257.

bestuur, dat zich juist niet door ingrijpende gebeurtenissen onderscheidde, maar wel door eigendunkelijke of wederrechtelijke handelingen. Zoo maakte hij in justitieele zaken, ten einde zijn wil door te drijven, steeds gebruik van zijn recht op twee stemmen, waartoe hij echter alleen bevoegd was ingeval de stemmen staakten. Brieven, aan den gouverneur en rade gericht, werden door hem alleen geopend en hij gaf van den inhoud aan de raadsleden slechts kennis wanneer dit met zijne inzichten strookte. Op eigen gezag veranderde hij het ceremonieel bij den otvangst van 's Lands oorlogsschepen; hij gaf brieven van meerderjarigheidsverklaring uit, waartoe alleen de Staten Generaal in Nederland bevoegd waren; hij ontsloeg op eigen gezag den kapitein-luitenant Bernagie, den commissaris van den slavenhandel Jan Luls, den predikant Rasvelt en de raadsleden Flier en Houtschilt.

Dergelijke arbitraire of onrechtmatige handelingen lokten het protest der benadeelden uit en verschillende daarvan werden door bewindhebbers gedesavoueerd, zoodat hij genoodzaakt werd daarop terug te komen. 't Meest veroordeelden zij zijne houding in zake het Hollandsche schip *Elisabeth.* In 1736 was dit vaartuig met eene rijke lading onderweg van Curaçao naar Amsterdam, toen het, te samen met het schip *Assendelft,* door Spaansche kapers werd buitgemaakt. De klachten daarover bij de Spaansche autoriteiten ingediend, bleven zonder gevolg. Kort daarop liep de *Elisabeth,* thans onder Spaansche vlag, de haven van Curaçao binnen en in plaats van terstond beslag te leggen op schip en lading liet de gouverneur het vaartuig ongehinderd vertrekken zoodra de kapitein hem had schadeloos gesteld voor de verliezen, welke v. Collen persoonlijk geleden had; nl. doordien hij bij de ladingen van beide prijsgemaakte schepen geïnteresseerd was geweest. Door dit accoord tusschen gouverneur en gezagvoerder had derhalve de eerste zijn persoonlijk belang vóór het belang der Comp. laten gaan. Op de scherpe brieven van bewindhebbers dienaangaande antwoordde hij slechts, dat zij zelve immers den last hadden gegeven om in het belang van den handel aan Spanje zoo min mogelijk reden tot ongenoegen te geven. Doch met die uitvlucht waren bewindhebbers niet gediend, en zij antwoordden dat daarmee toch nooit bedoeld kon zijn om te berusten in een volkomen onwettige daad, zooals het nemen van de *Elisabeth* en *Assendelft* geweest was. Hem werd tevens gelast om de schadevergoeding van 1492 pesos, welke hij van den Spaanschen kapitein ontvangen had, tot nader order onder zich te houden. Hij bleef voor deze zaak slecht aangeschreven staan en de klachten der burgerij, welke tegen hem

ingediend werden, droegen er niet toe bij om zijne positie te versterken.

Onder zijn bestuur werden eenige herstellingen aan de forten gedaan; de Koloniale Raad werd met drie burgerleden vermeerderd en aan Roelof Cales werd octrooi verleend voor de oprichting van een korenmolen op het plein, sedert Molenplein genoemd. In den laatsten tijd van zijn bewind werd hij ziekelijk, hetgeen hem in verband met de klachten der burgers en zijn bedorven conduitestaat in 't vaderland, drong om zijn ontslag te vragen. 't Werd hem ook aanstonds verleend; doch bewindhebbers, die den heimelijken aftocht van Du Fay en de door dezen nagelaten schulden nog niet vergeten waren, bepaalden tevens dat v. Collen het eiland niet mocht verlaten alvorens alle zaken betreffende zijn beheer zouden zijn afgedaan. Voorts zou de schade, door zijn willekeurig optreden aan ettelijke burgers berokkend, vergoed moeten worden en aan de Comp. dienaren werd vergund om in rechten tegen hem op te treden voor geleden verlies aan traktementen en rantsoenen. Dit betrof hoofdzakelijk de ambtenaren, die door hem op eigen gezag waren ontslagen.

Er behoefde intusschen geen vrees te bestaan dat v. Collen het eiland zou verlaten op dezelfde wijze als Du Fay, want hij kwam drie maanden na zijn ontslag te overlijden. Volgens zijne partijgenooten zou zijn dood niet zoozeer te wijten zijn aan zijne ziekte als wel aan het verdriet hem berokkend door tegenstanders, die hem genoodzaakt hadden zijn ontslag te vragen. En ook aan de gesties van zijn opvolger, Jan Gales, die zijne goederen in beslag nam, zijne vrienden vervolgde en zijne vijanden begunstigde. Dit was ook de meening van den lokalen hekeldichter, die in een schimpdicht op Gales zich uitliet:

Doen heeft hij gaan verhaasten van Collen sijn doot,
Nademaal hij sonder reeden
Af nam veel valsche eeden
Tot beschuldiging groot,
Waar meede hij, die siek lag, aanviel als een beest,
Die door alle dees chagrijnen
Anders niet deed als quynen
Tot hij gaff den geest,
Tot droefheyd van veel menschen die dat sagen aan.
Selfs waaren de partijen,
Die hem niet mogte leyen,
Daar van aangedaan.

De schrijver van *Het ontroerd Holland* liet zich in denzelfden

geest als deze hekel- en kreupeldichter uit, waar hij van Gales getuigde:

„De Oud Gouverneur van Collen werd zoo schandeleus behandelt dat hy, de vexatiën niet langer kunnende dragen, in een quynende ziekte verviel, en tot zyn laatste uur toe om wraak tegen de geweldenary riep, met bede dat zyn Vrienden na zyn dood satisfactie van zyn goeden naam zouden vorderen. Na het overlyden van voorn. Heer van Collen nam den Gouverneur alle deszelfs Effecten in beslag, zoodat niemant in staat was om de Rekeningen te vereffenen."

Van Collen was gehuwd met Clara Catharina Kerckrinck, uit welk huwelijk vijf kinderen geboren werden. Hij behoorde tot een aanzienlijk geslacht, afkomstig uit Aken, dat in 1589 wegens geloofsvervolging Duitschland had verlaten en zich te Amsterdam metterwoon gevestigd. Een der voornaamste leden was mr. Ferdinand van Collen, heer van Guntersteyn en Tienhoven, die in 1688 bewindhebber was van de Westindische Comp.

Toen v. Collen in 1738 werd opgevolgd door Jan Gales kon de burgerij van Curaçao zeggen dat ze met dezen gouverneur *from the frying pan into the fire* gekomen was.

Tijdens zijne benoeming bevond hij zich in Nederland, waar hij als kapitein in het leger der Staten diende. Te voren had hij een twist gehad met een anderen officier, Lusanet of Luknette genaamd, welke hem bij die gelegenheid door het venster had geworpen van het vertrek waar de twist was ontstaan. Het geval was ruchtbaar geworden, en later verzuimde op Curaçao de hekeldichter niet om in een spotliedje daarvan partij te trekken. Reeds vóór zijn vertrek uit Nederland geraakte hij in een ander geschil met een zeeofficier over eene wimpelkwestie. Aan boord van het schip *Geertruida*, dat hem naar Curaçao moest brengen en dat ter reede van Texel op een gunstigen wind lag te wachten, had hij den wimpel of standaard laten hijschen, ofschoon dit distinctief nooit door een koopvaardijschip werd gevoerd. Daarover ontving hij van den kapitein ter zee de Greve, die met zijn tot 's Lands vloot behoorend schip eveneens ter reede van Texel lag, het verzoek om dien wimpel te strijken, als zijnde eene onrechtmatige onderscheiding. Doch dit werd door Gales geweigerd, die zich beriep op zijn rang als gouverneur. De Greve maakte hem daarop duidelijk dat hij de prerogatieven, welke alleen aan de schepen van 's Lands vloot toekwamen, zou weten te doen eerbiedigen en diende een aanklacht tegen hem in bij de Admiraliteit van Amsterdam.

Enkele dagen daarna viel een ander schip van de vloot onder

bevel van den kapitein ter zee de Visscher te Texel binnen en voer voorbij de *Geertruida*, waarbij Gales den kapitein van dit laatste schip gelastte om zich van het salueeren met de vlag te onthouden. Dit was in strijd zoowel met de etikette ter zee als met de bestaande voorschriften en gaf aanleiding dat de Visscher zich over deze krenking bezwaarde. Echter had geen van deze beide incidenten eenig verder gevolg, doordien kort daarop de wind draaide en de *Geertruida* de reis naar Curaçao kon aanvaarden. De verstoorde marine-officieren hadden „das Nachsehen."

Bij aankomst aldaar herhaalde zich nog eens dezelfde wimpelkwestie. Er lagen daar voor anker de oorlogschepen *Westerdykshorn* kapt. de Petersen en *De Beschermer* kapt. Simon Versteveren, terwijl later nog binnenvielen de *Theylingen*, *Middelburg* en *Gouderak*. 't Mocht gezegd worden dat de kolonie destijds beter beschermd was tegen een vijandelijken aanval of overrompeling dan in onze dagen, onder het kortstondig bewind van den gouverneur Fruytier. De *Geertruida* kwam de haven van Curaçao binnen met den standaard in top, dezelfde die reeds ter reede van Texel geheschen was. Deze onregelmatigheid bij een koopvaarder wekte aanstonds de bevreemding op van kapt. de Petersen, die het voor Curaçao gestationneerde oorlogsschip *Westerdijkshorn* kommandeerde. Hij zond naar boord van de *Geertruida* de uitnoodiging om dien wimpel neer te halen, hetgeen Gales niet alleen weigerde, maar ook bejegende hy de Petersen, toen die hem bij de aankomst kwam complimenteeren, op zulk eene „indecente wijze", dat de ander daarover eene aanklacht indiende bij bewindhebbers. En deze noodzaakten Gales om bakzeil te halen; zij gelastten hem om de Petersen aan boord van zijn schip zijn leedwezen te betuigen over zijne onheusche houding.

Die wimpelkwestie bleef echter eene doornige kwestie, welke ook daarna tot strubbelingen leidde. Aldus bij aankomst van het schip *Jan Dam*, met den wimpel in top. Het behoorde wel is waar niet tot 's Lands vloot, doch het was op last van de Admiraliteit tijdelijk in dienst van den Lande genomen en als zoodanig met de overige schepen der vloot gelijkgesteld. Gales, die eene leer was toegedaan in den trant van Molière: „Nul n'aura du pouvoir hors nous et nos amis", gelastte aan den kapitein van *Jan Dam* om dien wimpel neer te halen. Tegelijk liet hij aan kapt. de Petersen als de hoogste marine-officier in de kolonie weten, dat hij, wanneer aan dien last niet voldaan werd, „aan alle de scheepen en vaertuygen in de haven leggende zoude gelasten wimpels van hunne scheepen te laten waeyen". Aldus zou een standaard ophouden een distinctief te zijn.

Wellicht waren de moeilijkheden bij de aankomst van de *Geertruida* in dit opzicht vermeden, indien daarover eenige bepaling was opgenomen in de „Memorie hoe en op wat wyse de directeur Jan Gales op het Eyland Curacao zal moeten werden geïnstalleert en waarna hij zigh in deesen sal hebben te gedragen". Doch in het geval was niet voorzien; het protocol betrof voornamelijk de ontvangst aan wal. Daarbij werd voorgeschreven dat de nieuwe gouverneur van zijne komst terstond kennis zou geven aan zijn voorganger, die gehouden was binnen 24 uren eene raadszitting te beleggen om kennis te nemen van de aanschrijving van bewindhebbers. Met de ontvangst en verwelkoming aan boord was belast de secretaris van den Raad; het schip moest de forten salueeren met negen kanonschoten, die met zeven schoten „van wegens de Comp." beantwoord zouden worden. De nieuwe gouverneur zou aan wal zijn weg nemen tusschen het *en haie* geschaarde garnizoen en gewapende burgerij; des anderen daags zouden die troepen gerangeerd worden voor het kasteel, van welks pui de voorlezing zou worden gedaan van de commissie der Staten-Generaal en van bewindhebbers. Daarna zou de nieuw optredende gouverneur worden voorgesteld en geïnstalleerd „met de solemnityten in diergelijke occagiën gebruykelyk", en zoowel de Comp. dienaren als de opgezetenen in zijne handen den eed van trouw afleggen.

„Twelk gedaan zynde zal 't voorn. guarnisoen drie Salvoos schieten, ende wijders dien dagh met Vreugde en Vrolykheyt werden doorgebragt."

Voor vreugde en vrolijkheid was men op Curaçao bij zulke gelegenheden altijd te vinden, doch het zou niet lang duren of de bevolking zou ervaren dat deze opvolging van v. Collen door Gales wel eenige overeenkomst had met de bijbelsche opvolging van koning Jerobeam door Rehabeam. De nieuwe gouverneur toonde zich een heerschzuchtige en stijfhoofdige meester, die in twee jaarren tijds meer protesten en aanklachten uitlokte dan met v. Collen in zeven jaren het geval was geweest. En ondanks de herhaalde terechtwijzingen, welke hij van bewindhebbers ontving, bleef hij de verzenen tegen de prikkels slaan. Zijne oude veete tegen marine-officieren, die tot zijn groot leedwezen niet aan hem ondergeschikt waren en waarvan hij reeds in het vaderland had doen blijken, zette hij in de kolonie voort. Gestadig had hij geschillen, inzonderheid met kapt. de Petersen, over het salueeren van hoofdofficieren door de wacht, over het bedanken voor het saluut en andere kwesties den vorm betreffende. Veelal appeleerde men over zulke geschilpunten, die in den grond gezagskwesties waren, bij

bewindhebbers en daarbij werd de gouverneur niet zelden in 't ongelijk gesteld. Zij schreven hem „met groot ongenoegen te zien dat hij zich met 's Lands officieren meer en meer brouilleerde door sustenuen, welke door hem nooyt souden kunnen werden gedefendeert ofte goed gemaakt." En die toon van berisping werd daarna nog verscherpt door de aanschrijving:

„Wij verwagten van UEd. in het vervolg eene meer voorsigtige en discreete behandeling, ten eynde wij ons van onse gedaane verkiesinge niet hebben te wandanken" (berouwen).

't Is jammer — schreef Hamelberg — dat dit laatste werkwoord verloren is gegaan.

Tegelijk met zijne benoeming hadden bewindhebbers eenige verandering gebracht in de wijze van aanvulling van den Politieken Raad, en in de bevoegdheid van den gouverneur ten aanzien van het privé handeldrijven. Dit was met eene enkele uitzondering zooals bij de benoeming van Joan Doncker, voor de gouverneurs nooit geautoriseerd, zoo min als voor de meeste dienaren der Comp., doch met het oog op het geringe wettige salaris was er door bewindhebbers nooit aanmerking op gemaakt dat zij „eenige kleine negotie" deden. De grens tusschen kleine negotie en handel was echter moeilijk te trekken en, van die speelruimte gebruik makende, hadden de Comp. bedienden met den gouverneur aan 't hoofd allengs uitgebreide zaken gedreven. Gales' voorganger b.v., v. Collen had aan 't hoofd gestaan van het handelshuis v. Collen en Co., en mr. Jacob de Petersen, achtereenvolgens fiskaal, secretaris, commissaris van den train en militie, was in die zaak medevennoot. In de zaak van de *Elisabeth* was gebleken. dat v. Collen met dat schip goederen voor zijn privé rekening naar 't vaderland had gezonden, en 't was de eerste maal niet. De ambtenaren concurreerden in handelszaken met de burgerij en doordien zij veelal beter geïnformeerd waren dan deze, met name over de toestanden in Europa, konden zij ook voordeeliger speculeeren, hetgeen niet naliet kwaad bloed te zetten. Eveneens het feit dat met leveranties, betalingen van recognitiegelden, enz. de ambtenaren in de voorbaat waren bij de burgers en meer crediet hadden, omdat de Comp. op hare dienaren, die altijd drie maanden van hun gage moesten laten staan, meer verhaal had dan op particulieren.

Ten einde in dit opzicht tot een meer gezonden toestand te geraken, werd door de Comp. aan hare vijf voornaamste ambtenaren, den gouverneur incluis, verboden „noch door henzelf, noch door anderen van harentwege eenige koopmanschappen en handel voor hunne of andere luiden rekening te mogen doen, welke goede-

ren of koopmanschappen het mogten wezen, noch in eenige schepen of barken eenige portie of interest te hebben, noch iemand in commissie te bedienen, direct of indirect, op eenigerhande manieren".

Bewindhebbers zagen echter in dat tegenover deze winstderving eenige vergoeding behoorde te staan en kenden daarom eenige indemniteiten toe. Voor den gouverneur bedroeg dit *f* 4000 's jaars boven zijn gewone gage, tafelgeld, rantsoenen, douceuren en emolumenten.

Voorts werden aan Gales, naar aanleiding van zijne strubbelingen met de marine, nieuwe voorschriften gegeven ten aanzien van het ceremonieel voor oorlogsschepen, die het eiland mochten aandoen. Hoewel opperbevelhebber van land- en zeemacht, had de gouverneur zich niet in te laten met den inwendigen dienst aan boord. Alleen in oorlogstijd bij het gemeenschappelijk optreden van land- en zeemacht, stonden de gezagvoerders der schepen rechtstreeks onder den gouverneur. Hij kon alsdan den bijstand inroepen van de Landskapiteins, die met schip en bemanning onder het onmiddelijk gezag der Staten stonden en aldus genoemd werden in onderscheiding van de kapiteins, welke in dienst der Comp. waren. Voor de oorlogsschepen golden ook niet de bepalingen door gouverneur en rade vastgesteld voor de handelsschepen; de Landskapiteins waren alleen verantwoording schuldig aan hunne Admiraliteit en aan de Staten Generaal.

Voor een despootje als Jan Gales moest het een doorn in 't oog zijn, dat aldus de Landskapiteins aan zijn gezag onttrokken waren. Want, schreef Hamelberg, „ijdeler, aanmatigender, kleinzieliger gouverneur heeft er zeker nooit „aan de Punt" gezeteld. Had de burgerij onder van Collen redenen gehad tot klagen over willekeur, wat in dien tijd was gebeurd zou blijken slechts kinderspel te zijn, vergeleken met de arbitraire maatregelen die Gales zich veroorloofde." Zeker was hij gesteld op uiterlijk vertoon; zijn gouverneurskostuum deed waarschijnlijk in opzichtigheid niet veel onder voor de uniformjas van Jacob van Bosveld, twintig jaren na hem gouverneur van Curaçao, welke jas gemaakt was van roode zijde, met breede dubbele zilverpassementen langs de sluiting aan de voorzijde, op de opslagen der mouwen en op de zijpanden. Het inkomen van een gouverneur was voldoende om zekeren staat te voeren, hoewel dit voor eene belangrijke procentage uit emolumenten bestond, Het werd in 1764 vastgesteld op 100 carolusguldens 's maands en vrij woning, *f* 2000 's jaars tafelgeld, een half stuk van achten voor iederen negerslaaf, dien hij voor rekening van de

Comp. zou leveren en verzenden, 5 pct. van alle voortbrengselen van het eiland, welke van daar voor Comp. rekening verzonden zouden worden, en 5 pct. van het civet „hetwelk van de aldaer zynde Civetkatten zal komen te proveniëren". (Civet was in de 18de eeuw eene gezochte grondstof bij de bereiding van parfumeriën).

De vermaning van bewindhebbers ten aanzien van de houding van den gouverneur tegenover de zeeofficieren had op diens heerschzuchtige natuur weinig invloed. De vijandige gezindheid tusschen beiden sloeg over op de kleine insulaire samenleving, de hangende geschillen waren maar al te vaak het onderwerp der dagelijksche gesprekken en gaven aanleiding tot twisten, welke dikwijls vechtpartijen, zg. krabbelvuistjes, tusschen burgers en zeelieden veroorzaakten. De onverkwikkelijke relazen daarvan zouden bewaard blijven in de protocollen van het Curaçao'sche archief. Zoo Gales bij de Landskapiteins zijn wil niet kon doordrijven, destemeer deed hij dat onder de burgerij, de ambtenaren en de leden van den Raad. Vooral de laatsten lieten zich het meesterachtig optreden en den hoogen toon van den gouverneur echter niet steeds welgevallen, en vermeden dan om met hem in aanraking te komen. Zoo besloten de leden Jan Luls, Johannes Stuylingh en Jan Hendricx om de raadszittingen niet meer bij te wonen „wegens persoonlijke affronten van de zijde des gouverneurs". Bewindhebbers betuigden over dit conflict hun ernstig misnoegen en gelastten hem „om in het vervolg met meerder moderatie en in betere ordre te procedeeren ende de meedeleeden van den Raad niet op zoo eclatante wijze voor het gemeen te prostitueeren".

Gales ging echter nog verder toen hij de drie raadsleden, welke door hun wegblijven hunne houding reeds afgebakend hadden, op eigen gezag liet arresteeren, en vervangen door personen die zijne inzichten toegedaan waren. Zij werden echter door bewindhebbers hersteld in eer en officie, maar wanneer Gales daarna eene raadsvergadering belegde, dan ontving het drietal, 't welk bij hem op de zwarte lijst stond, daarvoor geen convocatiebiljet. Onder hunne vervangers, die als creaturen van den gouverneur waren aan te merken, was er een tegen wien rechtsingang was verleend ter zake van doodslag op een slaaf. Gales ontsloeg zijne ambtenaren naar willekeur en stelde hen om eene beuzeling in arrest, b.v. den assistent v. Starckenborch omdat hij den kapitein-luitenant Bernaige niet met genoegzame reverentie gegroet zou hebben. De drie gebroeders Pletsz werden uit hun ambt ontslagen wegens het zingen van een liedje, dat op den gouverneur gemaakt was. En gelijk

zich denken liet was dat vers geen loflied; eerder was het opgevat in den trant van het „Nieuw Lied op een Verloopen Capiteyn, die tot Directeur op Curaçao geavanceerd is, so lange als de Heeren belieft", 't welk uit het archief van het eiland te voorschijn kwam, en waarin o.a. gezinspeeld werd op het ongeval, dat hem vroeger bij een twist overkomen was:

Gij vrienden wilt eens hooren wat ik singen sal,
Een liedje van Jan Kalis,
Ik wil seggen Jan Gales,
Hoe hij quam te pas.
In Vriesland, wilt 't weeten, en daar was hij capitijn,
Daar most hij door de glaasen
En hij deed niet als raasen,
Geef quartier voor mijn.
Ook moest hij sijn capitijns plaatsen vercoopen voor geld
Omdat hij was een lâche,
En hier lijkt hij een baasje.
Na hij hier is gekomen.so schraabt hij veel goedt
Van weduwe en van weesen,
Wie hoorden 't hier voor deesen
Als die hondsvod doet.
Enz.

Dit of een dergelijk liedje maakte nog meer slachtoffers. Voor het zingen daarvan liet hij den burger Hero Ellis gevangen nemen en door den fiskaal voor den Raad brengen. Deze oordeelde echter dat de voorloopige hechtenis in dit geval niet gerechtvaardigd was en liet den beklaagde in vrijheid stellen. Daarop gelastte Gales den secretaris om eene acte van protest op te stellen tegen het geheele raadscollege en liet Ellis op nieuw arresteeren. Daarmee joeg hij de bevolking van Willemsstad zoodanig tegen hem in 't harnas, dat men hem dreigde de hulp van het oorlogsschip ter reede te zullen inroepen wanneer hij zijn gevangene niet losliet. Deze „wanordres" in de rechtsbedeeling hadden ten gevolge, dat de raden van justitie zich eenigen tijd onthielden van hun ambt. De stemming onder de Europeesche gemeente was uitermate tegen den gouverneur verbitterd; in *Het Ontroerd Holland* las men daarover:

„Eenige heetgebakerde Persoonen lieten zich ontvallen dat men zich van zulk een Tyran behoorde te ontdoen en dat het nu tyd was om de Heer Petersen in zijn plaats aan te stellen; met een woord, de verbittering vermeerderde dagelijks, die zoo verre ging dat men zich niet verwaardigde om zyn Ed. het respect, dat men een Gouverneur schuldig is, te bewijzen, wordende hij in de dagelijksche wandeling slegts by zyn naam Jan Gales genoemt.

„De Fiscaal gebood hij bij een Schriftelyke Insinuatie zich te onthouden van het aantekenen van eenige Actens van Revisie, stremmende aldus op allerley wyze de cours van een welgeregelde Justitie. Denzelven op zekeren tyd met hem in woorden rakende over de Rechtzaken en des Gouverneurs onkunde willende aantonen, kreeg tot antwoord: „Ik lach met Grotius' Boeken en met al die prullen van Boeken"; niet onduister te kennen gevende dat hy zich weinig aan 't Recht liet gelegen leggen, indien het met zijn oogmerken streed.

„Geen wonder dan, dewyl de zaken op dezen draf liepen, dat de Kooplieden zich genoodzaakt vonden om hunne Bezwaarredenen in te brengen, alzoo hij de Partyschappen zoodanig aankweekte dat men dikwijls zag dat zoo eenige Inwoonders elkander tegemoete kwamen, en zy wisten tot wat party men behoorde, zy zich niet ontzagen met schelden, tieren en slaan malkanderen aan te vallen, waarby zomtyds eenige dadelykheden voorvielen."

De geschiedschrijver van Kampen noemde dit „burgerlijke oneenigheden", die evenwel een militant karakter toonden te bezitten. Dit bleek bij gelegenheid dat er in een oploop, door partijgangers van Gales bewerkt, op kapt. de Petersen met schroot gevuurd werd, waardoor deze ook wonden bekwam. De onlusten en geschillen liepen zoo hoog dat verscheidene kooplieden dreigden het eiland te zullen verlaten, en sommigen dit ook werkelijk ten uitvoer brachten. Een van hunne grieven was, dat Gales de binnenkomende cacaoschepen verplichtte hunne ladingen uitsluitend te verhandelen met het kantoor van Nicolaas Houtschilt, wiens dochter gehuwd was met den zoon des gouverneurs, mr. Hanke Gales. Deden zulke schepen dit niet, dan werden hun bij 't vernegotieeren van hun cacao allerlei moeilijkheden in den weg gelegd.

In de zaak van den burger Ellis, den man die een faamsmettend liedje niet gemaakt, maar toch gezongen had, werd Gales door bewindhebbers in 't ongelijk gesteld. Zij gelastten hem Ellis uit zijn arrest te ontslaan en verwittigden hem tevens dat, indien zijne handelingen ter kennisse mochten komen van Hunne Hoogmogenden de Staten Generaal, zij geen kans zouden zien om hem uit de verlegenheid te helpen.

De reeks van grieven, tegen zijn bestuur ingebracht, groeide steeds aan. Een daarvan was, dat hij de wacht in 't fort verbood om het schip van zijn vijand de Petersen bij 't in- en uitzeilen van de haven te salueeren, en dat hij gelastte om de kanonnen van het fort met scherp te laden „waarschijnlijk met geen goed oogwit, gemerkt zijn haat tegen voorn. heer capiteyn". 't Heette, dat die sa-

luutschoten achterwege bleven om te besparen op het buskruit. Maar dit belette niet dat op het verjaarfeest van den gouverneur bij zonsopgang 50 eereschoten gelost werden, en wederom bij de instelling der heildronken aan den feestmaaltijd.

„Kleinzielig" noemde de kroniekschrijver dezen gouverneur, en 't was te gelooven tegenover de plagerijen waarmee hij zijne tegenstanders vervolgde. Zoo gaf hij aan de wacht bij de poort den last om den commissaris van den train en vivres, d.i. den kommandant van het garnizoen, niet meer te salueeren wanneer hij het fort binnenkwam. Het gevolg was, dat deze zich niet wilde blootstellen aan zulk een opzettelijk *manque de respect* en gedurende eenige maanden zich niet meer in het fort vertoonde. De dienst leed er onder, doch in zijne rancunes gaf de gouverneur al zoo weinig om den dienst als om de boeken van Grotius. Aan de aansprekers werd opgedragen om bij de begrafenissen de hooge dienaren der Comp, niet meer af te roepen als de Edele Heer, maar simpel als de Heer. „Een yder," merkte mr. Jacob de Petersen in zijn schrijven aan bewindhebbers op, „die niet ziende blint wil zyn, kan ligt afnemen uyt deze klauw, wat er van den pretense leeuw moet zyn." Blijkbaar dacht schrijver hier aan de woorden van Plutarchus: *Ex ungue leonem*; doch 't waren niet alleen leeuwen, welke men uit den klauw onderkende.

Een broeder van den kommandant van de *Westerdykshorn*, de Petersen, vernam nog tijdig dat de wacht in het fort last had om hem te arresteeren; hij ontliep zijne gevangenneming slechts door op het schip van zijn broeder te blijven, of op zijne plantage *Groot St. Joris*. Landsofficieren waren in gewone omstandigheden voor den gouverneur niet te bereiken, maar hunne familieleden waren aantastbaar.

Ondanks zijne vele beloften aan bewindhebbers tot herstel van misbruiken en maatregelen ten bate van de defensie en financiën richtte Gales weinig uit. Hij had ook eene singuliere manier om officieele zaken te behandelen. Eens verzocht de Kamer van Amsterdam zijn advies over de klachten, door het Spaansche hof ingediend wegens de onrechtmatige inbeslagname van Spaansche schepen door Curaçao'sche commissievaarders, *alias* kapers. 't Verzoek werd gedaan door tusschenkomst van bewindhebbers, en het eerste wat deze toen van den gouverneur ontvingen was een paket gedrukte exemplaren van een op hem gemaakt spotlied, onder mededeeling van de rigoureuze maatregelen welke hij deswegen dacht te nemen. 't Betrof het bewuste „Nieuw lied op een verloopen capityn", eindigend met een couplet waaruit men zou

opmaken dat Gales van Friesche afkomst was en zijne familie tot den boerenstand behoorde:

> Nu schey ik uyt met singen van die Vrieseboer,
> Een Boer so zal hij sterven,
> De Duyvel zal hem erven,
> Die verd.... Boer.

Dit bescheid van Gales, zijne privé zaken betreffende, had gewis weinig uitstaande met een advies over Curaçaosche commissievaarders, en bewindhebbers schreven hem dan ook „dat zij wel gewenscht hadden, dat hij, in plaats van zich met disputen van die natuur te amuseeren, aan de Kamer had geantwoord op zaken van meer gewicht."

Een gouverneur van dit gehalte en die zooveel op zijn kerfstok had, kon kwalijk gehandhaafd blijven. De correspondentie van de Kamer van Amsterdam en bewindhebbers met hem gevoerd was eene doorloopende klacht over „zijn gebrek aan neutraliteit en moderatie", over zijn „groote drift, eygenzinnigheyt, partydigheyt en vooroordeel". Men gaf hem een wenk over het ontslag, dat hem te wachten stond, toen de hoop werd uitgesproken, „door syn eygene conduites niet te zullen worden genoodsaakt te komen tot resolutiën, welke hem zeer onaangenaam zouden zijn".

Bij een man als Gales was die hoop echter volkomen ijdel, en eindelijk viel op 23 Nov. 1739 het besluit van bewindhebbers om hem te ontslaan. Echter zou het nog een half jaar duren alvorens zijn vervanger Isaac Faesch, tot dusver kommandeur van Saba en St. Eustatius, het bestuur van hem overnam; op 18 Juli 1740 werd deze geïnstalleerd.

Volgens den geschiedschrijver v. Kampen slaagde deze er in om door beleid en gematigdheid de twisten te doen ophouden en de rust op het eiland te doen wederkeeren.

De economische toestand van Curaçao was onder Gales' bestuur niet onvoordeelig geweest; of liever, dat bestuur was begrepen in de voorspoedsperiode, waarvan door denzelfden geschiedschrijver getuigd werd:

„Voor het overige was het tijdperk van 1715 tot 1795 dat van duurzamen bloei der kolonie Curaçao, met hare veilige haven in de nabijheid der havenlooze kust van het Spaansch-Amerikaansche vasteland, bevrijd van de hooge stormen der Antillische eilanden en van den brand. waardoor St. Thomas en andere Westindische eilanden zoo menigmaal werden geteisterd. De gezonde lucht in vergelijking van die der lage vochtige en andere eilanden,

de bestendige vrede en onzijdigheid die de Staat (althans tot den Engelschen oorlog) genoot, maakten Curaçao tot eene veilige en aangename verblijfplaats, waar tevens de rijke koloniale goederen zooals cacao, vanille, cochenille en kina, benevens goud, zilver en huiden tegen kostbare zijden stoffen, lijnwaden, Indische specerijen, kwik en ijzerwaren werden verruild. Het voorzag niet alleen de Spaansche, maar ook de bloeijende Fransche koloniën, vooral St. Domingo. Het eiland was rijk aan zout. De goede haven deed hier in de maanden, wanneer elders in Zuid Amerika orkanen loeiden, ook door vreemde Natiën vele schepen vertimmeren zoodat er jaarlijks, door elkaar gerekend, een half millioen Spaansche matten (dertien ton gouds) in omloop kwamen. In den Amerikaanschen oorlog, niet alleen gedurende de onzijdigheid, maar ook na de Engelsche oorlogsverklaring en het verlies van St. Eustatius, was Curaçao de stapelplaats van Europische goederen, zoodat er naauwelijks ruimte was voor de waren, en in 1783 een konvooi van vijftig vaartuigen, waaronder vele zware koopvaardijschepen, tegelijk de haven verlieten. Vele fraaije steenen gebouwen verrezen, en ook de stad werd aanmerkelijk uitgelegd" [1]).

Tot dien bloei werd onder het nog geen tweejarig bestuur van Jan Gales echter weinig bijgedragen; de welvaartsperiode dagteekende van zijne voorgangers en zijne opvolgers. En nog was 't een welvaart, die aan het eiland slechts voor een deel ten goede kwam, want evenals in Oostindië heerschte ook in dit gedeelte van Westindië in hooge mate het euvel van het absenteïsme. De fortuinlijke kooplieden, welke niet tot de inheemsche familiën behoorden, verlieten meestal het eiland en trokken met hun gewonnen geld naar Europa.

Waarschijnlijk behoorde tot de familie van den man, dien het spotlied als een Friesche boer aanduidde, mr. Gale Isaac Gales, die eene rol speelde in den Patriottentijd en de medestander was van den kolonel der schuttery Isaac van Goudoever. Van Loon noemde hem den welbespraakten advokaat, die als kapitein van de schutterij en als woordvoerder bij alle gelegenheden zijn superieur ter zijde stond. Hij bekleedde het secretariaat van Amstelland en was een der koryfeën van de *Vaderlandsche Societeit*, 't geen hij bleef nadat deze zich onder den naam van *Doctrina et Amicitia* geconstitueerd had. Daar las hij tal van verhandelingen voor, doorgaans in spreekwoorden vervat. Bij de omwenteling van 1795 werd hij lid van het Comité van Justitie te Amsterdam,

[1]) Gesch. der Ned. buiten Europa. III, bl. 794.

vervolgens procureur der gemeente en later schepen. Ook mr. Jacob van Lennep maakte in het *Leven* zijns grootvaders, mr. C. v. Lennep, van dit lid der familie Gales gewag.

Bij het letterlievend publiek van Amsterdam bleef deze Gale Isaac Gales in beter aandenken dan Jan Gales bij de burgerij van Curaçao. In de geschiedenis van het eiland bleef deze laatste eene tamelijk onbeteekenende, maar vooral eene zonderlinge figuur, de geschillen onder zijn bewind kenschetsend voor de toestanden op het eiland, en wanneer zijne tijdgenooten nog lang heugenis aan hem behielden, dan was dit minder om zijne verdiensten dan in zijne kwaliteit van „de dolle gouverneur".

BIBLIOGRAPHIE

Buiten. 14 en 21 Maart 1931. West-Indische piraten in den aanvang der 18e eeuw, door Linter (Geïll.).

De Indische Post. 28 Maart 1931. Wat er gebeurde in 1930 in Suriname op petroleumgebied?

De Hollandsche Revue, 1 April 1931. Verhandeling over de toestanden op gebied van Gastechniek in Nederlandsch Oost- en West-Indië, door Otto S. Knottnerus.

De Prins, 4 April 1931. Palmen langs een kanaal in Coronie .(Foto).

La commemoracion del centenario de la muerte del libertador Simon Bolivar el 17 de Diciembre 1930 en Curaçao, A. H.

Onze Vloot, April 1931. Curaçao-avond van de afdeeling Curaçao. Causerie door den Luitenant ter zee 1e klasse W. van den Donker, commandant van H. M. „Arend", over „onze Marine".

De Indische Mercuur, 22 April 1931. Berichten van de afd. Handelsmuseum van de Kon. Vereeniging Koloniaal Instituut no. 62. Sinaasappelen in Suriname, door K. van der Veer. (Geïll.).

Idem. 13 Mei 1931. Verslag omtrent den stand der cultures, alsmede inzake den uitvoer der voornaamste producten van Suriname. 4e kwartaal 1930, door Prof. Dr. G. Stahel.

De Christelijke Onderwijzer, 29 April 1931. Over Surinaamse eksamens. (Van de Redaksie.)

Het Koloniaal Weekblad, 30 April 1931. De vruchtencultuur voor en in Suriname door C. L. Tomson. (Met afbeeldingen van Surinaamsche Citrusvruchten).

Idem. 7 Mei 1931. Nog eens de Curaçaosche belastingpolitiek door W. R. Menkman.

Mensch en Maatschappij, 1 Mei 1931. Het blanken-vraagstuk in tropisch-Queensland, door R. Herman Cohen.

Neerlandia, Mei 1931. Jaarverslag 1930. (Groep Nederlandsche Antillen en Groep Suriname).

Tijdschrift v. h. Kon. Nederl. Aardrijksk. Genootsch. Tweede reeks, dl. XLVIII No. 3. Mei 1931. Ter nagedachtenis aan Dr. H. F. C. ten Kate, door Prof. Dr. S. R. Steinmetz. (Met portret van ten Kate.)

Woman in primitive motherright Societies by Dr. J. H. Ronhaar. Groningen, den Haag en London, 1931.

Economic Geography of South America, by R. H. Whitbeck, Professor of Geography, University of Wisconsin, Second Edition, New York and London 1931.

West-Indië. Een Bundel Toerist-Beschouwingen door Carel J. Brensa. Algemeene importboekhandel J. W. F. Sluyter, Soerabaja, Malang, Amsterdam, Curaçao, 1931 (Rijk geïllustreerd.)

Koninklijke Vereeniging „Koloniaal Instituut", Amsterdam. Twintigste jaarverslag, 1930. Amsterdam 1931.

Antonio Mordini. Lo spartiacque Guiano-Brasiliano. Roma. Presso la R. Società Geografica Italiana, 1931. (Geïll. en met een kaart).

De Surinaamsche Bank, N. V. Amsterdam. Verslag door den Hoofd-Directeur uitgebracht in de algemeene vergadering van stemgerechtigde aandeelhouders op 18 April 1931. Amsterdam 1931.

Verslag van de Curaçaosche Hypotheekbank over 1930. Curaçao 1931.

„Petrus Donders". Tijdschrift van de eeuw. p.p. Redemptoristen voor hunne Missie in Suriname. Mei 1931. Jaarverslag der R.K. Gemeente in Suriname over 1930. — In Memoriam. Pater P. van Esch C. s. s. R., door A. Kuipers. (met ill.). — Van koloniaal tot monnik (vervolg). — Naar den overkant (n.l. Cayenne), door F. Kemps.

De Groene Amsterdammer, 16 Mei 1931 .West-Indische Journalistiek, door C. K. Kesler (Geïll.).

Economisch-Statistische Berichten. 20 Mei 1931. De Economische toestand van Suriname.

De Rijkseenheid. 20 Mei 1931. Wat is Kolonisatie? Hoe de Kolonisator Mr. Louis Franck deze zaak beantwoordt? door A. Kellenaers.

Idem. 27 Mei 1931. Wat is Kolonisatie? (Slot). — Uit Suriname. (Opmerkingen naar aanleiding van de stukken, gewisseld bij de behandeling van de begrooting in Suriname. — St. Martin geheel Fransch?

Jaarboek der Evangelische Broeder Gemeente in Suriname, 1931-1932, uitgegeven door het Herrnhutter Comité-Paramaribo 1931.

Landbouw proefstation in Suriname. Verslag over de jaren 1928-1930. Paramaribo 1931.

De Economische toestand van Suriname in 1930. Verslag uitgebracht door de vereeniging voor Handel en Nijverheid in Suriname. Paramaribo [1931].

Flu (Prof P. C.). Tropenhygiëne. Populaire voordrachten. Gebruikt als leiddraad bij het onderwijs in de hygiëne aan de Bestuursschool te Weltevreden. (Geïll.). Derde verbeterde en vermeerderde druk. Weltevreden 1930.

Verslag omtrent het weduwen- en weezenfonds van Europeesche Militairen beneden den rang van Officier bij de Koloniale troepen over het jaar 1929. 's-Gravenhage 1931.

Zeemansgids voor Nederlandsch- West-Indië. Uitgegeven door de afdeeling Hydrographie van het Ministerie van Defensie. Eerste druk, aanvullingsblad 1931. 's-Gravenhage. [1931].

Department of Overseas Trade. Economic conditions in the British West Indics and contiguous British Territories. (Dated October 1930). London 1931.

JACQUES CASSARD (1679—1740)

DOOR

L. C. VRIJMAN

De Fransche kapers hebben eene even belangrijke als bijzondere rol gespeeld in de Fransche zeeoorlogen op het laatst der zeventiende en in het begin der achttiende eeuw. De kaapvaart was bij alle toenmalige zeevarende mogendheden eene erkende instelling, die echter in Frankrijk een heel bijzonder karakter droeg.

Een van de beroemdste Fransche kapers was Jacques Cassard, die zelfs korten tijd officieël den titel van vice-admiraal heeft gedragen en in de geschiedenis van Suriname en onze West-Indische eilanden een persoon van gewicht is geweest.

In het jaar 1712 brandschatte hij, na een aanvankelijk mislukten aanslag, de kolonie Suriname; het wapenfeit, dat Cassard's loopbaan besloot, was de brandschatting van Curaçao in het volgende jaar; hiermede werd tevens eene periode in de geschiedenis van het Fransche zeewezen afgesloten.

In de volgende bladzijden stel ik mij voor, over den persoon van Cassard, diens opkomst, glorie en droevig einde, het een en ander mede te deelen.

Hoe was het mogelijk, dat een man als Cassard, voortgekomen uit den kleinen burgerstand, al was het dan ook voor slechts korten tijd, tot de hoogste maritieme waardigheden kon opklimmen?

De verklaring is te zoeken in den toestand van verval, waarin de Fransche oorlogsmarine verkeerde.

De hofhouding van den „Roi-Soleil" en diens kostbare land-oorlogen verslonden schatten en voor de marine schoot geen cent over. Het allernoodzakelijkste onder-

houd bleef achterwege en de onttakelde oorlogschepen lagen in de havens te verrotten. Aan menschenmateriaal ontbrak het echter niet, evenmin als aan mannen, die als gezagvoerders de eer van de Leliënvlag hoog konden houden, al maakten zij ook niet rechtstreeks deel uit van het „Grand Corps", de gepriviligeerde kaste der zeeofficieren. De namen van Duguay-Trouin, du Casse, Jean Bart en zooveel anderen, spreken voor zichzelf.

Men kwam op het praktische denkbeeld, de schepen van oorlog, zooals die in de haven lagen, te verhuren. De kosten van repareeren, uitrusten en bemannen kwamen voor rekening van den huurder, en de schatkist kreeg het eenige noodige.... geld! Daarenboven kon men er zeker van zijn, dat men Frankrijk's vijanden geduchte tegenstanders op den hals joeg.

Het spreekt wel van zelf, dat aan de reparatie en het uitrusten van de in verregaanden staat van verwaarloozing verkeerende schepen groote kosten verbonden waren, die meestal de financieëele draagkracht van een enkelen reeder te boven gingen; het kwam dan ook geregeld voor, dat men een consortium vormde, waardoor over grootere middelen kon worden beschikt. Zoo werden dan, door particulieren, met staatshulp, somtijds expedities uitgezonden tegen de overzeesche koloniën van den vijand, waarbij dikwijls zeeofficieren, behoorende tot het „Grand Corps", dienst namen.

Doch nog op andere wijze werden de ingehuurde oorlogschepen gebruikt. Het kwam voor, dat eene koopvaardijvloot moest worden geconvoyeerd van en naar de vaderlandsche havens. Voor dit doel waren geen oorlogschepen beschikbaar, maar wel werden er reeders gevonden, die tegen een behoorlijk convooigeld voor een veiligen overtocht de noodige gewapende schepen wilden beschikbaar stellen. Zoo geschiedde het meermalen, dat transporten, bestemd voor Fransche steden of landstreken, door ingehuurde Fransche oorlogschepen begeleid werden. Zooals men ziet, verkreeg hierdoor de kaapvaart, het voeren van den zeeoorlog voor particuliere rekening, een geheel ander karakter, en werd meer eene particuliere oorlogsmarine.

Na deze uitweiding zullen enkele episoden uit het leven van Cassard beter te begrijpen zijn.

Cassard werd 30 September 1679 te Nantes geboren. Zijn vader was een eenvoudig koopman en woonde in een huisje aan de Quai de la Fosse. Zijn moeder was van reedersfamilie. Jacques had niet minder dan twaalf broers en zusters; hij was het achtste kind. Zijn grootvader van moederszijde en zijn oom bezaten verscheidene schepen en het spreekt bijna van zelf, dat Cassard al van jongs af aan met alles, wat het avontuurlijke zeeleven dier dagen betrof, vertrouwd raakte. Zijn schoolopleiding blijkt toch niet verwaarloosd te zijn, wat in die dagen dikwijls regel was. Het schijnt dat zijn oom, de vicaris Nicolas Cassard, zich met zijn leeren bemoeid heeft. Zijn in de gemeentelijke archieven van Nantes bewaard gebleven handteekening getuigt nog heden ten dage, volgens de la Nicollière-Teijeiro, zoowel van zijn keurig handschrift, als, volgens de graphologen, van zijn energie en mannenmoed.

Op veertienjarigen leeftijd verloor hij zijn vader en Cassard voer het zeegat uit als scheepsjongen met het schip, waarop Pierre Mézard, die gehuwd was met zijn oudste zuster, kapitein was.

In het jaar 1697 nam hij deel aan de expeditie van Mons. de Pointis tegen Cartagena de Indias. Hier hebben wij een voorbeeld van een expeditie, uitgaande van de Fransche regeering, met flibustiers en kapers als hulptroepen; het geheel werd gefinancieërd door particulieren, die dan ook in de winst zouden participeeren.

Cassard hield zich bij deze gelegenheid uitstekend, zoo zelfs, dat hij door de Pointis belast werd met het commando over een bombardeer-galjoot, een bewijs van vertrouwen, dat wel zeer zelden aan een knaap van zeventien jaar zal zijn ten deel gevallen. Volgens zijn levensbeschrijver Richer zou hij zich aan het hoofd van de flibustiers hebben gesteld en in het verslag, dat de Pointis over de onderneming aan het Hof uitbracht, moet Cassard met name geroemd zijn om zijne dapperheid. Ongetwijfeld is laatstgenoemde iemand van bijzondere bekwaamheid geweest, daar hij reeds op negentienjarigen leeftijd kapitein

werd op een groot schip, dat aan zijn schoonbroeder Drouard toebehoorde.

Het zou ons te ver voeren, de carrière van Cassard in alle bijzonderheden na te gaan. Toen in 1702 de Spaansche Sucessie-oorlog uitbrak, en de Fransche oorlogsvloot niets van beteekenis kon ondernemen, tengevolge van het slecht beheer van Pontchartrain, maakte hij als kaperkapitein de Engelsche kust en het Kanaal onveilig. Hij had geluk en in 1707 kruiste Cassard in het Kanaal onder eigen vlag met twee korvetten. De veroveringen van de „Yersey" vestigden voor goed zijn roem, en zoo geschiedde het, dat hem in 1709 een opdracht te beurt viel, die oorzaak werd van zijn grootste glorie en zijn diepste vernedering.

In dat jaar heerschte in Provence, ten gevolge van een buitengewoon strengen winter, hongersnood. Graan moest van overzee worden aangevoerd, doch de weg was niet veilig; zonder convooi van oorlogschepen zouden de graanschepen bijna wiskunstig zeker in handen van den vijand vallen. Maar oorlogschepen waren er niet!

Het was Cassard naar den vleeze gegaan, en in het begin van 1709 vinden wij hem te Toulon, waar hij na ruggespraak met den minister van marine Pontchartrain, twee in de haven liggende afgetakelde oorlogsschepen voor eigen rekening laat opknappen en uitrusten, om tegen een vooraf vastgesteld bedrag, de graanschepen te convoyeeren van de kust van Tunis naar een veilige Fransche haven.

Het convooi vertrok van de Afrikaansche kust, en alles ging goed, totdat den 29sten April een overmachtige vijand kwam opzetten. De gegevens omtrent de sterkte van den vijand loopen bij de verschillende schrijvers zeer uiteen, maar daarin komen zij overeen, dat Cassard zijn convooi vooruit liet varen, en den vijand zóó ontving, dat een of meer schepen zonken, zoodat de Engelschen de vervolging moesten opgeven. Wel werd zijn eigen schip „L'Eclatant" zoo gehavend, dat het den volgenden dag in bijna zinkenden staat te Porto Farina binnengebracht werd, maar de graanvloot was behouden en viel te Toulon bin-

nen. De Admiraliteit gaf kennis van het voorgevallene aan het Hof en zoo kwam het relaas ter oore van Lodewijk XIV. Cassard werd naar Versailles ontboden.

Het was meer voorgekomen, dat kaperkapiteins ten Hove waren uitgenoodigd, en hunne verschijning aldaar heeft aanleiding gegeven tot populaire legenden. Wie kent niet het verhaal, hoe Jean Bart de geheele hofhouding, verzameld in de Galerie des Glaces, tegen den grond sloeg. Van Cassard wordt een minder hardhandig, mâar even vrijmoedig optreden verhaald. Toen de Zonnekoning hem mededeelde: „Mijnheer, ik heb veel van U hooren spreken. Ik heb in mijne marine officieren van Uwe verdiensten noodig. Ik heb U benoemd tot luitenant en heb last gegeven, U 2000 livres uit te keeren", moet hij geantwoord hebben: „Sire, daar hebt U goed aan gedaan!" Of dit verhaal al of niet historisch juist is, doet niet zoo veel ter zake, het teekent toestanden en menschen. Langs den Escalier d'Honneur verliet de kaperkapitein het paleis, met zijn luitenantsbrevet in den zak.

En toch werd deze goede afloop de bron van al zijn ellende. Want „Ces Messieurs" van Provence weigerden Cassard het overeengekomen convooigeld uit te betalen. Om hunne armzalige houding te verdedigen maakten zij gebruik van de volgende uitvlucht. Cassard had aangenomen het convool veilig en wel te Marseille binnen te brengen en in stede daarvan had het te Toulon de lading graan gelost. Practisch maakte dit niets uit, daar de lading in den voedselnood van geheel Provence moest voorzien, maar formeel hadden de Heeren van Marseille een voorwendsel om de hooge convooikosten niet te voldoen. Mannen als Cassard hebben nooit het onderscheid tusschen het Recht en de rechten kunnen begrijpen, en dus begon hij een proces, dat altijd maar slepende werd gehouden en van jaar tot jaar voortduurde. Maar noch zijn uitschotten, noch het hem komende convooigeld, te zamen een bedrag van ruim drie miljoen livres, werden hem uitbetaald; alleen werden hem wat vage beloften gedaan, en hij, die schatten te vorderen had, was practisch een bedelaar.

In 1710 bracht hij een transport van 84 graanschepen,

dat door acht Engelsche schepen opgehouden werd, met behulp van zijn beide schepen „Le Parfait" en „Le Sérieux" behouden te Toulon binnen, wat zijne aanstelling tot „capitaine de frégate" ten gevolge had. 23 November 1712 volgde zijne aanstelling tot „capitaine de vaisseau".

In dat jaar werd in Frankrijk eene maatschappij opgericht, met het doel een eskader uit te rusten, om de rijke Hollandsche, Engelsche en Portugeesche koloniën te plunderen. Cassard was daarin de grootste aandeelhouder. Hij kreeg het opperbevel over drie linieschepen, vier fregatten en twee cahiquen, en droeg den titel van vice-admiraal. Welk een schitterende loopbaan voor den Bretonschen scheepsjongen! Nauwelijks vijf jaar na zijne indiensttreding bij de Fransche marine commandeerde hij, als „capitaine de vaisseau du Grand Corps" een eskader.

Men was niet bijzonder ingenomen met het plan van Cassard. Even te voren was Duguay-Trouin van zijn tocht naar Rio de Janeiro teruggekeerd, waarbij hij veel eer, maar weinig voordeel voor zijn aandeelhouders had behaald. Het oorlogvoeren voor particuliere rekening bleek een riskant bedrijf. Toch was de naam van Cassard voldoende om de bloem van het „Grand Corps", waar onder de Grasse, de Pienne, de Sabran en zooveel anderen, dienst te doen nemen op het eskader. Den 9en Maart 1712 verliet Cassard de reede van Toulon en zette koers naar de Kaap Verdische eilanden. De stad Praya op het eiland San Diego en de haven van Ribeira Grande waren de eerste plaatsen, die werden geplunderd. De daarbij gemaakte buit werd op een miljoen livres geschat. Cassard vernam, dat een sterk Engelsch eskader op hem kruiste, waarom hij het beter oordeelde, zich met den behaalden buit in veiligheid te stellen, zoodat hij niet poogde weer in de Middellandsche Zee te komen, maar koers zette naar de Caraïbische Zee, en binnen een paar weken onder beschutting van Fort Royal de la Martinique ten anker kwam.

Het nieuws van zijn succes was in minder dan geen tijd bekend onder de „Broeders van de Kust" van Martinique en Santo Domingo. Het kostte hem weinig moeite zijn eskader te versterken met een paar „Vliebooten", bemand

met flibustiers van Tortuga, Petit Goyave en andere vrijbuitersnederzettingen. Er werden, zooals gebruikelijk was, „charterpartijen" afgesloten waarbij Cassard plechtig beloofde, de flibustiers eerlijk te zullen behandelen, en hen niet voor het hun toekomende buitgeld op te lichten, zooals de Pointis dit gedaan had toen deze Cartagena de Indias afliep.

Ditmaal ging de tocht tegen Montserrat en Antigua, welke beide Engelsche koloniën grondig uitgeplunderd werden, waarna Cassard weer naar Fort Royal terugkeerde.

Eind September 1712 vertrok Cassard weer van Martinique, na een groot aantal flibustiers aan boord te hebben genomen. De glorieperiode van deze laatsten was reeds lang voorbij. doch zij hadden nog groote waarde als hulptroepen. Thans ging het tegen de rijke Hollandsche kolonie Suriname. Reeds in Juni had Cassard een poging gewaagd om de kolonie aan te vallen, doch de aanval was toen verijdeld. Nu gelukte de toeleg maar al te wel. Een uitvoerig relaas van het voorgevallene geeft Hartsinck in het 2e deel van zijn werk: „Beschrijving van de wilde Kust van Guyana", blz. 682 e. v.

Den 2en October kwam men tot een vergelijk. Cassard bekwam eene brandschatting van *f* 747.350.— Surinaamsch, en verliet 12 December de kolonie. Erger nog dan de betaalde losprijs was het feit, dat door verschillende omstandigheden een groot aantal slaven in de bosschen verdwenen was, en niet meer tot hunne vroegere meesters terugkeerden, waardoor de gelederen der „Marrons" een zeer aanzienlijke versterking bekwamen.

Een bombardeer-galjoot en twee vliebooten werden onder kapitein Grasse langs de kust gezonden, om terloops Berbice en Essequebo te rantsoeneeren. Daarna keerde Cassard naar Martinique terug, waar hem een triomfantelijke ontvangst ten deel viel.

Het aanvankelijk resultaat van Cassard's onderneming was schitterend geweest, doch deze was er de man niet naar om met de behaalde voordeelen genoegen te nemen. Dicht in de buurt van Martinique lag het rijke Curaçao,

dat in de 17e eeuw een brandpunt van allerlei soort handel, wettige en onwettige, geweest was. Eén poging hadden de Franschen reeds aangewend om meesters van het eiland te worden, in 1673, doch om eene tot heden nooit geheel opgehelderde reden was Mons. de Baas, de toenmalige gouverneur van Martinique, na eene geslaagde landing weer afgetrokken. Men herinnerde zich te Martinique nog zeer goed, hoe ongelukkig een tweede poging, de expeditie van d'Estrée in 1678 was afgeloopen. Van diens vloot van twintig schepen bleven er achttien op de Avesklippen, en de vice-admiraal keerde alleen met de „Drommadaire" en de „Bourbon" te Santo Domingo terug. Curaçao werd door verschillende oogenschijnlijk sterke forten verdedigd en men meende, dat er te Willemstad een groote bezetting lag. Kortom, men had niet veel ooren naar het voorstel van Cassard, om eene strooptocht naar het eiland te ondernemen; de zaak was *te* gewaagd. Maar niettegenstaande alle bezwaren wist hij zijn zin door te drijven. Den flibustiers werden gouden bergen beloofd, extra landingstroepen werden ingescheept, en zoo vertrok het eskader, versterkt met een aantal flibustierschepen, begin 1713 van Martinique.

St. Eustatius, dat men en passant aanliep, werd zonder meer gebrandschat. Men deed daar zelfs geen poging tot verzet en betaalde 3000 pesos. Daarmede was de zaak afgeloopen.

Te Willemstad was men onderricht van het gevaar, dat dreigde, maar men kon er niet veel tegen uitrichten. Letterlijk niets was in orde. De Gouverneur, Jeremias van Collen. deed in den Raad eenige voorstellen, ten doel hebbende de verdediging van het eiland en het beletten van eene landing der Franschen. Het was echter te laat; met wat geld en ordonnanties is geen weermacht uit den grond te stampen en de verwaarloozing van jaren goed te maken

Hoe Cassard bijna zonder slag of stoot kon landen, en zich in tien dagen van ongeveer het geheele eiland meestermaken is uitvoerig beschreven door Hamelberg: „De Nederlanders op de West-Indische eilanden" II en in de daarbij behoorende „Documenten", door G. Bosch: „Rei-

zen in West-Indië, enz.", door G. J. Simons, „Beschrijving van het eiland Curaçao," en door M. D. Teenstra, „de Nederlandsche West-Indische eilanden in derzelver tegenwoordigen toestand". In de W.-I. Gids van October 1924 is door Mr. B. De Gaaij Fortman een zeer belangrijk dagboek van een onbekenden schrijver gepubliceerd, dat een waarschijnlijk onverbloemd relaas van den geheelen inval geeft. Ik zal derhalve volstaan met de mededeeling, dat de vloot van Cassard den 16en Februari 1713 tegen zonsondergang in de Santa Cruz baai ten anker kwam, en het geheele eiland den 28sten Februari aan de genade van den vijand was overgeleverd. Met Cassard werd onderhandeld over de te betalen brandschatting, die na wat loven en bieden op 115.000 pesos werd vastgesteld. Den 22sten Maart, toen alles afbetaald was, verdwenen de ongenoode gasten, en den volgenden dag was er aan den horizont geen Fransch schip meer te zien.

In zijn bovenaangehaald werk zegt Teenstra, dat het te Curaçao voorgevallene aanleiding heeft gegeven tot „eenige pasquillen en pamfletten", doch het is mij, ondanks ijverige nasporingen niet mogen gelukken een van deze geschriftjes in handen te krijgen. Het zou wel interessant zijn, te weten te komen hoe men destijds over het voorgevallene oordeelde, en of men de ware schuldigen durfde noemen. Dat waren, zooals van zelf spreekt, *niet* de Gouverneur, noch de Raad van Curaçao. Dezen zagen zich voor een onmogelijk te volbrengen taak gesteld, daar voor eene behoorlijke verdediging van het eiland letterlijk *alles* ontbrak, zoowel manschappen, als geschut, materiaal en schepen.

De geheele verantwoordelijkheid drukte op de Heeren „Tienen", die zich van het geval niet zoo bijzonder veel schijnen te hebben aangetrokken. Men was er nog goedkoop afgekomen, en dat was toch maar het voornaamste! Zooveel is zeker, dat de brandschatting van Curaçao niet de minste verandering in hunne kortzichtige koopmanspolitiek heeft gebracht. De burgers hadden het gelag betaald; goedgunstig werd in 1714 toegestaan, dat een bedrag van 20.000 pesos voor hunne rekening aan de ver-

sterkingen werd ten koste gelegd. Zoo kon men weer voortdommelen, totdat in 1791 de Compagnie aan verval van krachten roemloos te gronde ging.

Korten tijd, nadat Cassard met zijn eskader te Martinique was teruggekeerd, ontving hij het bevel, met zijn schepen naar Frankrijk terug te keeren, en zich te voegen bij een oorlogsvloot, die op het punt stond van Martinique te vertrekken. Het opperbevel over zijn schepen werd hem ontnomen, en hij had te gehoorzamen aan de orders, die hem door een gunsteling van den minister van marine Pontchartrain werden gegeven. Het spreekt van zelf, dat hieruit onheil moest voortvloeien.

Onderweg viel Cassard, tegen het bevel van den vlootvoogd in, een Engelsch eskader aan en maakte twee schepen buit. Dit was feitelijk insubordinatie, en het geval was te erger, omdat Cassard's superieur den uitdrukkelijken last had, geen Engelsche schepen meer lastig te vallen daar men op het punt stond, de vrede tusschen Frankrijk en Engeland te teekenen. Te Toulon aangekomen daagde Cassard zelfs zijn superieur uit tot een duel, doch men wist hem aan het verstand te brengen, dat zijn tegenstander volkomen juist gehandeld had. Tot verontschuldiging van Cassard moet worden in aanmerking genomen, dat hij van de opdracht, Engelsche schepen ongemoeid te laten, niets afwist, en de houding van zijn chef wel moest toeschrijven aan lafheid. Ware eerstgenoemde voor eene krijgsraad getrokken, dan zou zijne veroordeeling wegens insubordinatie ongetwijfeld hebben moeten volgen.

De la Nicollière-Teijeiro gelooft van bovenstaand verhaal niet veel en geeft daarvoor goede gronden. Cassard, de stuursche, koppige Breton, had niet veel vrienden en het „Grand Corps", dat voor het meerendeel bestond uit gegaloneerde nullen, kon het slecht verkroppen dat een man van geringe burgerafkomst, zooals hij, hun gelijke of meerdere was. Welk een prachtige gelegenheid bood zich hier aan, hem voorgoed kwijt te raken! Een krijgsraad zou hem zeker veroordeeld hebben; daar waren de feiten, zooals die verhaald worden, ernstig genoeg voor.

Maar niets van dat alles gebeurt. Cassard wordt niet

voor een krijgsraad getrokken, en blijft zijn rang behouden. In den staat van dienst van Cassard — Jacques —, bewaard in de archieven van het ministerie van marine te Parijs, komt hij nog twintig jaar lang voor als „capitaine de vaisseau". Er is geen sprake van bestraffing of ontslag. Wel is waar wordt hij buiten dienst gesteld, doch hij deelt dit lot met zoovele anderen; de berooide toestand van 's-Lands schatkist eischte bezuiniging!

Juist het tegendeel van bestraffing viel hem ten deel. Den 28sten Juni 1718 werd hij benoemd tot Ridder in de Orde van Saint Louis, een ongekende onderscheiding voor een burgermanskind.

Het is meer dan waarschijnlijk, dat het geheele verhaal van zijn insubordinatie verzonnen of bewerkt is, jaren nadat de feiten zouden zijn voorgevallen, pour besoin de la cause, en dat het behoort bij de legendarische verschijning van Jean Bart, in de troonzaal te Versailles, waarbij deze de hovelingen van Lodewijk XIV op eene flinke partij vuistslagen zou hebben onthaald. Want, helaas, ook dit verhaal is waarschijnlijk een vertelsel uit later tijd.

Maar met dat al ging het Cassard slecht. Hoewel hij veel geld verdiend had, leed hij armoe en moest van tijd tot tijd om onderstand aankloppen bij zijn zusters, die het niet breed hadden. De laatste expeditie was voor een groot deel door hemzelf bekostigd, maar de financieëele resultaten waren ver beneden de verwachtingen gebleven. Hij reclameerde bij het gouvernement zijne voorschotten en tafelgelden, doch men stuurde hem met een kluitje in het riet. De schatkist was leeg; al had men dat gewild, dan zou men toch niet in staat zijn geweest, de zeer hooge vorderingen te voldoen.

Drie miljoen had hij te vorderen van „Ces Messieurs de Marseille" en sedert 1710 duurde maar altijd het civiel geding over zijn vordering voort. Al zijn energie gebruikte hij om zijn goed recht in het licht te stellen, maar de advocaterij was geslepen; koudbloedige rechtsgeleerden wisten telkens nieuwe uitvluchten te vinden. Cassard, bedrogen en verraden door wien hij vertrouwt, verzuurt en veroudert met den dag, en altijd die obsessie.... zijn proces!

Het kan niet anders, hij *moet* winnen, het is zijn recht! Als de Hooge Heeren maar wisten, hoe de vork in de steel zit, dan.... Hij stelt verzoekschriften op aan het Hof te Versailles, heeft besprekingen met de Raad van Justitie te Aix-en-Provence, antichambreert bij de machthebbenden .... alles te vergeefs!

Nog éénmaal had hij een oogenblik van glorie, toen hij in 1733 te Versailles zijn diensten kwam aanbieden aan het Vaderland, want er dreigde gevaar van oorlog met Engeland. Niemand sloeg acht op den armen schooier, die daar, met de orde van St. Louis omhangen, in een hoek zat. Maar één van de schitterend uitgedoste figuren maakte zich van zijne omgeving los en trad op hem toe. Dat was Duguay-Trouin, marin de fortune als Cassard, maar rijk, en op het toppunt van zijn roem. Tot aller verbazing omhelsde hij de verlatene, vatte hem bij de hand en richtte zich vol trots tot de hovelingen, die nieuwsgierig naderbij gekomen waren. „Wat, Heeren," zeide hij, „Kent gij dien man niet? Zooveel te erger voor jelui, want dit is Cassard, de beste zeeman, die Frankrijk heeft. Ik gaf mijn leven, om te doen wat hij gedaan heeft! *Hier* kent men hem niet, maar hij is gevreesd en geducht bij Por-„ „tugeezen, Engelschen en Hollanders, wier koloniën hij „geteisterd heeft. Met één schip heeft hij meer gedaan, dan een ander met een geheel eskader".

Dat was het laatste lichtpunt in het leven van Cassard. Zijn voortdurend zeuren en aanhouden hadden eindelijk ten gevolge gehad, dat hem een onderhoud zou worden toegestaan met kardinaal de Fleury, minister van Financiën onder Lodewijk XV. Eindelijk!....

Als vrij man betrad hij het paleis. Wat er precies is voorgevallen, weet niemand. Hij verliet het als gevangene, tusschen gewapende wachten. Nooit herkreeg hij de vrijheid. Een lettre de cachet bewerkte, dat hij in het fort de Ham opgesloten bleef, waar hij vier jaar later, 31 Januari 1740, overleed. Voor het gemak had men hem gek verklaard. Dat was het eind van Cassard.

DE CULTUURWAARDE VAN SURINAME

DOOR

TJ. PYTTERSEN

De Redactie van „De W.-I. Gids" was zoo vriendelijk mij te verzoeken mijn meening over de cultuurwaarde van Suriname's achterland in genoemd tijdschrift vast te leggen.

Gaarne ben ik bereid daaraan te voldoen met dien verstande echter, dat ik minder mijn meening naar voren zal brengen dan wel een opsomming zal geven van gegevens welke in de literatuur bekend zijn. Verder zij opgemerkt, dat wil men een goed inzicht in de cultuurwaarde van het zeer uitgestrekte achterland, dat ong. 10 millioen H.A. beslaat, verkrijgen, het noodig is een en ander mede te deelen over het kust- en middengebied der kolonie, alsmede over Brazilië, waar veelal dezelfde bodemformatie als in het achterland van Suriname wordt aangetroffen.

De geoloog N. Kwaschnin-Ssamarin, een leerling van Prof. Glinka, schrijft in een artikel: „Die Bodenbildung und Bodentypen in Brasilien und Uruguay" voorkomende in „Der Tropenpflanzer" van Sept./Oct. 1931, dat de archaeische groepen in Brazilië het meest verbreid zijn.

„Die Basis bilden Gneis und Granit mit Syenit. Es ist wichtig zu bemerken, dasz die obere Granitschicht zum Kaliumtypus gehoert, waehrend der untere Granit reich an Natrium ist. Darauf folgt das Algonkium, das in zwei Abteilungen eingeteilt werden kann. Die untere Abteilung besteht aus Quarziten, Phylliten, Kalkstein und Diabasen, die obere ist unten durch Sandstein und metamorphe Konglomerate und oben durch Granit und Diabas dargestelt."

Na verder nog meerdere details der gesteenten te hebben gegeven, vervolgt hij:

„Aber fuer die Bodenbildung haben nur die verbreiteten Hauptgesteine Bedeutung, und zwar Gneise, Granite, Syenite, Quarzite und Sandsteine."

Vervolgens geeft hij analyses van verschillende gesteenten en zegt:

„Aus diesen Tabelle ist zu ersehen, dasz die meisten dieser Gesteine an Phosphor, Kalium, Kalzium und Mangan *reich* [1]) sind. Fuer die Boden bildung ist das Vorhanden sein von basischen Silikaten mit Natrium, mit Kalium und mit Kalzium sehr wichtig. Die sauren Silikate sind wahrscheinlich weniger verbreitet. Bei der weiteren Bodenbildung treten besondere Prozesse auf, wodurch leichtloeslichc Erdalkalien und Phosphor in die Tiefe weggefuehrt werden. Dadurch wird der chemische Zustand der oberen Bodenhorizonte veraendert: die schwerer loeslichen Elemente herrschen in ihm vor."

Hij beschrijft vervolgens de laterietgronden, terra roxa en -vermelha welke beide in den bovengrond weinig chemische voedingsstoffen bevatten, terwijl terre vermelha ook in den ondergrond hieraan niet rijk is.

„Im allgemeinen ist die Menge des Kalkes, des Kaliums und des Phosphors unbedeutend, was auf illuviale Prozesse hindeutet. Das ist die Taetigkeit des Regenwassers, das die leichtloeslichen Stoffe in die Tiefe abfuehrt."

„Hinsichtlich des Einflusses der geologischen Factoren auf die Verwitterungsprodukte und die darauffolgende Bildung von Roterde (terra roxa en -vermelha P.) musz bemerkt werden, dasz diese sich gleichgut aus folgenden Gesteine bildet: *eisenhaltige Sandsteine, Granit, Gneis, Diabas, Diorit, Seynit, Porphyr, Quarzit u. a.*" [1]).

Terreinen bedekt met grofkorrelig zand en kwartskristallen komen o.m. voor in de Staten Rio de Janeiro en Minas Geraes.

„Eine nicht minder grosze Bedeutung hat fuer die physikalischen und chemischen Eigenschaften der Waldroterde die Pflanzengemeinschaft. In dem oberen Bodenhorizont kann sich bis 12 v. H. Humussubstanz ansammeln, die dem Boden eine typische dunkelrote Kakaofarbige Toenung gibt. Solche Boeden werden in Brasilien terra roxa genaennt, in gegensetz zur gewoehnliche Roterde — terra vermelha. Der Beschaffenheit und der chemischen Zusammensetzung nach ist die terra roxa die wertvollste. Von der Humussubstanz haengt die Lockerheit des oberen Horizontes ab, auszerdem ist er reicher an Kalk und Phosphor. Diese Stoffe koennen von organischen Substanzen adsorbiert werden. Diesen Boden ist der beste fuer die Kultur des Kaffees."

Dr. Dafert, vroeger directeur van het „Instituto Agronomico" te Campos heeft verschillende werken geschreven over de koffiecultuur in Brazilië en in verband daarmede over de diverse aldaar voorkomende grondsoorten. Hij wordt daarom dan ook door den Java-koffieplanter G. Elinck Schuurman in diens werk „Brazilië" (1911) meermalen aangehaald. Ik zal hier het een en ander uit dit werk overnemen.

---

[1]) Cursiveering door mij. P.

De beste grond, die echter zeer weinig voorkomt, is de Massape Preta. De overheerschende gronden zijn de laterieten, de terra roxa en -vermelha. Deze worden dan ook door de koffiecultuur met zeer gunstig resultaat geoccupeerd. Deze terra roxa is een dioriet, zeer rijk aan feldspaath en amphibole en bevat verder een groote hoeveelheid potasch en is zeer rijk aan ijzer. Door oxydatie vormde zich uit de dioriet de zeer beplantbare terra roxa, in welke door de groote ijzerhoudendheid een spoedige oxydatie plaats heeft, die laagsgewijze voortgaat. Deze grond is buitengewoon kleiachtig en zou zonder meer voor den landbouw ongeschikt zijn. Het ijzer komt nu echter te hulp en houdt den grond los en poreus. Schuurman wijst dan op de gronden in het koffiedistrict Ribeirao Preto welke prachtig poreus zijn, de z.g. n. terra roxa.

Alvorens meerdere gegevens te verstrekken over waarde en voorkomen van den Braziliaanschen cultuurbodem wil ik eerst het een en ander mede deelen over den bodem van het achterland der Guyana's. Ik zelf behoor tot de weinigen die zich niet neerleggen bij de ongunstige uitspraken o.m. door wetenschappelijke personen gedaan en meen dat deze zeer aanvechtbaar zijn, dat die bodem wel degelijk, zij het dan niet overal, een goede cultuurwaarde bezit.

Mijn tegenstanders beroepen zich gaarne op een uitspraak van wijlen Prof. Harrison in Demerary. die o.m. het volgende zegt:

„The majority of the soils examined are not suited for the cultivation of economic products. The results of the analyses are fully confirmed by the examination of the rocks from which the soils have been derived. It is useless to expect soil of marked or of lasting fertility to be formed in districts where the country is either soda granite or gneise or diabase of diorites and cristalline schistes derived from diabase. *Rocks of these classes as far as at present examined in this colony* [1]), contain remarkably little potash and phosphoric anhydride, the two most important of the essential mineral constituents of plantfood. In marked contrast of the results of examination of the soil of the upper reaches of the rivers are those of the alluvial soils of the lower reaches." Bij Rodway lezen we nog: „Syenites are common".

Ik kan niet nalaten hierbij op te merken, dat zelfs, den leek het direct opvalt hoezeer in de geologische en agrogeologische wereld de meeningen uiteenloopen over den aard der verweering van gesteenten en de waarde der verweeringsproducten voor het vormen van een goeden cultuurbodem. De mogelijkheid bestaat, dat verschillende factoren w.o. het klimaat, het verweeringsproces der zelfde gesteenten in Brazilië en de Guyana's anders doen verloopen. Reyne schrijft in „West Indië" van Maart 1922 dat reeds Martin in 1884 vaststelde, dat graniet en gneiss aan de Suriname-

[1]) Cursiveering door mij. P.

rivier niet tot lateriet worden, maar verweeren tot zand en kaoline (in Brazilië spreekt men van tabatinga).

Gaan we verder na hetgeen Harrison over verweering schrijft dan zien we, dat in Brazilië en de Guyana's vrijwel dezelfde uitkomsten worden verkregen.

„The composition of these varies according to the variety of rock they have been derived from. Aplite, granite, pegmatite, quartzporphyries, the more acidic granitites, and the gneisses and schists derived from them, give rise to more or less sandy kaolines and pipeclays, varying in colour from white to cream-coloured. The hornblendic granites and gneisses and the allied porphyrites and schists produce ochreycoloured more or less ferruginous clays, *whilst diabase diorite, epidorite, amphibolite, and hornblendeschists weather into buff-coloured, red brown, or chocolate coloured ferruginous, more or less siliceous earths*" [1]).

De laatste noemt hij laterieten. Deze laterieten, waartoe de terra roxa van Brazilië behoort, zijn in beide landen practisch van dezelfde gesteenten afkomstig.

Deze gesteenten bezitten een niet ongunstig gehalte aan chemische plantenvoedingsstoffen. De Encyclopaedie v. W.-Indië zegt o.m.: „granitieten en granieten, die door verweering een bodem van hooge voedingswaarde geven".

Een op het laboratorium van het Ministerie van Landbouw in Brazilië gemaakte analyse van verschillende gesteenten toont dit aan. Ik zal die van dioriet en diabaas hieronder ten deele overnemen.

	Dioriet.	Diabaas.
Phosphorzuur	0.6	2.67
Kalk	7,22	9,70
Natrium. Ox.	4,44	1,89
Kalium Ox.	0,34	1,17

Als bekend komen diorieten in Suriname veel voor, terwijl de geoloog Yzerman in het Tijdschrift van het „Kon. Aardr. Genootschap" schrijft, dat diabaas in het achterland van Suriname een algemeen gesteente is.

Omtrent de cultuurwaarde der roodgekleurde laterietgronden geeft Schuurman belangrijke bijzonderheden, waarbij hij zich in hoofdzaak beroept op Dr. Dafert. Zonder overdrijving mag worden gezegd, dat er indien in Brazilië met koffieplanten was gewacht op den uitslag der chemische analyses der gronden, geen koffieboom was geplant. Dafert zegt ,dat gronden, die volgens

[1]) Cursiveering door mij. P.

Europeesche ideeën als de beste in chemische bestanddeelen worden beschouwd, dikwijls de slechtste uitkomsten opleverden, indien nl. de diepte van den bodem niet voldoende is. Vele grondmonsters genomen van plantages, die bekend waren door hun groote productiviteit gaven blijk zeer arm te zijn. Wanneer de armoede van den bodem vergoed wordt door een gunstigen physischen toestand van den grond, dan kan de koffie daar een gunstige opbrengst geven. De koffieboom, zegt hij, is gedoemd spoedig te sterven, indien de penwortel, die zeer lang wordt, geen gelegenheid vindt om ongehinderd in den ondergrond te dringen.

Schuurman bezocht plantages waar aanplantingen van 60—80 jaar oud voorkwamen en welke nog goed droegen al waren de opbrengsten dan niet zoo hoog als die der jongere koffieboomen. Terra roxa, schrijft hij, op welke gronden ik een aanplant zag, die op 30 jarigen leeftijd tot op een voet hoogte om de stammen was aangeaard om daarna in brand gestoken te worden, daar dit vlugger gaat dan kappen. Toen alles schoongebrand was, werd de aarde om de stronken weder gelijk gemaakt, en als een phoenix was uit dit vuur een pracht aanplant te voorschijn gekomen, die *ik* nu *op 10 jarigen leeftijd* zag en waar niets anders van te zeggen viel dan dat het een keurige zwaar dragende aanplant was.

Elders schrijft hij:

„Verwonderd stond ik over de prachtige maiskolven, welke men juist aan het oogsten was, als men rekent dat gedurende 40 jaren, jaar in jaar uit, op deze plekken tusschen de koffie mais of boonen waren geplant, die zonder bemesting nog altijd overvloedig produceerden."

Over de suikerrietcultuur zegt hij: „Aan irrigatie wordt niets gedaan. Het riet wordt in een ondiepe geul geplant, nadat het terrein behoorlijk is omgewerkt, en daartusschen plant de colon mais, die verder aangeaard wordt, het riet niet. Heeft men zijn 4 of 5 snitten verkregen, dan wordt de grond weer goed omgeploegd en op denzelfden bodem weder een nieuwe aanplant aangelegd. De resultaten zijn niet zoo schitterend als op Java, doch bevredigend. Hierbij zij opgemerkt dat Java een zeer intensieve cultuur drijft, die jaarlijks op nieuwen grond wordt gedreven. Als de hier beschreven Brazilië-methode aldaar zou worden gevolgd, zou van den aanplant niets terecht komen.

Wij zien uit dit alles, dat Brazilië een zeer gunstigen cultuurbodem bezit, en wel een bodem ontstaan uit verweeringsproducten van gesteenten, die volgens Harrison een tekort aan chemische plantenvoedingsstoffen bezitten.

Wat de humuskwestie aldaar betreft diene het volgende. Schuurman zegt daar o.m. het volgende van:

„Over een humuslaag hoort men hier nooit spreken, men slaat daar weinig acht op. Men veronderstelt, dat de organische bestanddeelen, die bij ons op Java in humus overgaan, door regen in den poreusen grond van Brazilië doorsijpelen en zich dan direct daarmede verbinden. Dit is dan ook het gevolg, dat de ondergrond zeer vruchtbaar is en zich zonder noemenswaardige uitzuring direct laat beplanten. De diepte van den grond overtreft dikwijls de 20 M., de bodem is zeer poreus en is het hygroscopisch vermogen dusdanig ,dat de grond feitelijk nooit te vochtig, noch geheel kan uitdroogen. Het schijnt wel dat de physische eigenschappen van den grond op den koffieboom haast nog grooter rol speelt dan de chemische, want vele gronden met pracht van aanplantingen kunnen heusch geen aanspraak maken op overvloed van chemische bestanddeelen."

„De Braziliaan, schrijft Schuurman verder, heeft in het uitzoeken van zijn gronden ongetwijfeld bekwaamheid en een groote opmerkingsgave getoond. Ter beoordeeling van den grond gaat hij bijna uitsluitend af op den plantengroei, en beschouwt hij als geschikt voor de koffie: Balsamo, Pao d'Alho, Cedro Branco, Palmito Ortiguinda, Jungada brava, Fiqueira, Folha larga, Combara, Embauba verde, Crisciuma".

Kwaschnin noemt de volgende begroeiïng als een aanwijzing voor het vinden van een gunstigen cultuurgrond:

„Cambara, Vanillos mopsis, Erythropapa, die weisze Palme (Palmita branca) mit zarten typischen Blaettern, Fiqueira branca, Jangada, Jaborandi, Pau d'Alho." Deze vegetatie komt wellicht in Suriname minder voor daar zij in Brazilië op een hoogte van ong. 600 Meter wordt gevonden.

We zien uit dit alles welk een groote rol gezond verstand en een practischen blik in de ontwikkeling van de koffiecultuur in Brazilië hebben gespeeld.

Wij schijnen als vaststaand te mogen aannemen, dat het noordelijk deel van het kustgebied van Suriname in hoofdzaak is opgebouwd door verweeringsproducten van Braziliaansche gesteenten, welke eerst door de Amazonerivier naar zee en vervolgens door den passaatstroom naar de Guyana's is vervoerd geworden. Achter de zuidelijkste der schelpenritsen, welke dit zeekleigebied doorsnijden, bestaat een goed deel van de daar voorkomende klei uit verweeringsstoffen van het Sur. gesteente. Nòch in Brazilië nòch in Suriname komen rijke efflatagronden of vulkanische aschlagen voor.

Eenige mijlen van de kust wordt het zeewater reeds gekleurd door de roode lateriet deeltjes uit Brazilië lezen wij in gen. Encyclopaedie. Zij vormen in Suriname het terrein waarop het meeren-

deel der tegenwoordige plantages voorkomt, waardoor de cultures aldaar op grond uit Brazilië aangevoerd worden gedreven. Dit is de consequentie van hetgeen de wetenschap ons leert.

Van Bemmelen beschrijft twee monsters klei van dicht bij zee gelegen plantages, waarvan één uit Nickerie en één van de Commewijne. Zijn conclusie luidt o.m.:

„De aarde is een zware alluviale klei waarschijnlijk uit zee- of brakwater, in vroegeren tijd als slib afgezet. Zij is niet van vulkanischen oorsprong. Zij is geheel verschillend van de grondsoort die men in tropische streken veelvuldig aantreft en lateriet noemt. (Zie boven. P.) Zij mist koolzure kalk. Chloruren en sulfaten zijn, zooals gewoonlijk, slechts in sporen aanwezig. Het kalkgehalte van den bodem is klein. In het gemakkelijkst oplosbare deel van het kolloidale silikaat en van den humus — dus in het voor de planten meest toegankelijk deel — is de kalk, magnesia en kali niet zoo groot als in jongere zeeklei van Nederland, maar van een gemiddeld bedrag.... Het humusgehalte is niet hoog, zooals in tropische gronden veelal het geval is, ong. 3%. Het komt overeen met het humusgehalte van de lichte kleisoorten in Nederland, terwijl de zware kleigronden 6—7% bevatten. Het phosphorzuurgehalte is een gemiddelde (0,11%). In zware klei van Nederland bedraagt het 0,44—0,25%".

Geen bijzonder gunstige waarden dus.

In 1906 onderzocht Sack eenige plantagegronden teneinde „na te gaan of door middel van een chemische analyse een verschil was waar te nemen in gronden, die pas in cultuur genomen waren en een hoog productiecijfer gaven — dus zeer vruchtbare gronden — en soortgelijke gronden, die echter door een langjarige cultuur uitgeput bleken te zijn en een laag productiecijfer gaven". Dr. J. E. van Amstel schrijft hierover in „Bulletin 41 v. h. Dep. v. Landbouw in Sur. op blz. 18 e.v.:

„Sack bepaalde zich ook tot de alluviale kleigronden, waarvan een drietal analyses worden gegeven. Onderzocht werden nl. een grond, die pas in cultuur was genomen, een die sinds 4 jaar in cultuur was en een die reeds sinds 34 jaar zonder bemesting onafgebroken in cultuur was geweest. Ten slotte werden ook een tweetal gronden onderzocht, waarvan de eene juist onder cacao was gebracht en de andere gedurende 80 jaren onder cacao was geweest, zonder ooit bemest te zijn. Slechts bij de laatste twee analyses was een gering verschil waar te nemen en bleek de grond, die 80 jaar in cultuur was geweest, iets minder kali, kalk en phosphorzuur te bevatten. Sack merkt echter terecht op, dat uit dit kleine verschil niet is af te leiden, dat de vermindering in vruchtbaarheid moet toegeschreven worden aan de vermindering in hoeveelheid van een der voor de plant benoodigde elementen."

Er dient nog veel te worden opgehelderd.

Ook wijlen Prof. Harrison heeft indertijd dergelijke Sur. gronden onderzocht. Hij concludeerde, dat deze

„Are characterised by high proportions of potash in which constituent they excel the clay-soils of our coast-lands. With the exceptions of No. 5 they contain fair proportion of lime. Their contents of phosphoric acid are fair to somewhat high for tropical soils. Their nitrogencontents are relatively high and a satisfactory proportion is, as a rule, in the form of humous and amidic nitrogen. They represent soils of a great potential fertility which shouldyield large and satisfactory crops of many kinds of tropical produce. Their fertility will doubtless steadily increase in places where they are thoroughly tilled under satisfactory conditions of drainage."

Voorwaar een zeer gunstig certificaat.

Meerdere onderzoekingen hebben aangetoond, dat de alluviale kustgronden een zekere kalkbehoefte hebben en dat andere chemische voedingsstoffen in het algemeen in voldoende mate aanwezig zijn, echter niet in een hoeveelheid welke de bijzondere vruchtbaarheid van den bodem kan verklaren. Er is echter meer. Reeds dicht onder het maaiveld is de grond in het noordelijk deel van het kustgebied slap en ziltig. Waar deze streken geen beschikking hebben over irrigatiewater neemt in bijzonder droge jaren het zoutgehalte van de bouwkruin op een voor de aanplantingen ongunstige wijze toe, hetgeen door Prof. Stahel uitvoerig is beschreven geworden. Die slappe ziltige ondergrond moet ook op de ontwikkeling van het wortelstelsel ongunstig werken. Desondanks is gedurende twee eeuwen aangetoond, dat deze terreinen na bepoldering een zeer groote productiviteit bezitten, welke als, rekening wordt gehouden met de in beide landen toegepaste cultuurmethoden, belangrijk grooter is dan die in Oost-Indië. Voorts zij er op gewezen, dat de verder van de kust gelegen alluviale kleigronden instede van brak-, zoetwater in den ondergrond bevatten.

Omtrent de op het alluviale kustgebied volgende middenzône zegt de Encyclopaedie:

„Zooals echter reeds werd uiteengezet, mag het *overgangsgebied* van het bergterrein tot het eigenlijk alluviale kustgebied, dat zijn oorsprong dankt aan de samenwerking van de zee en de rivieren, *niet* tot het alluvium gerekend worden, omdat het door de rivieren werd afgezet onder omstandigheden, die belangrijk hebben afgeweken van die, welke tegenwoordig de heerschende zijn. Omdat nevens de aanzienlijke aanslibbingen van laterietbestanddeelen, met kaolienbanken en zandsteen afwisselende zandsavannes in dit gebied een groote rol spelen, wordt dit overgangsgebled, waaraan zooeven een *diluviale* ouderdom werd toegekend, het savanne gebied genoemd."

In dit gebied wisselen verschillende soorten klei, zand en menggronden, welke alle een zekere cultuurwaarde bezitten, elkaar af, terwijl daar doorheen schots en scheef onvruchtbare kwartszandsavannes loopen. Deze zône, welke weinig met het daarop volgende zeer uitgestrekte achterland gemeen heeft, is indertijd ten deele door den heer Kasteleyn bezocht, waarna het daar opgemerkte aanleiding is geweest tot het uitspreken van een ongunstig oordeel over de cultuurwaarde van het groote achterland.

In de „N. Rott. Cour." van 30 Mei 1930 heeft de heer Junker, van wie de heer K. in genoemd blad van 2 Juni '30 schrijft, dat hij almede het beste op de hoogte is van het binnenland van Suriname, geschreven:

„dat indien de door den heer K. beloopen lijnen in vrije keuze zijn uitgezocht, de keus al heel ongelukkig is geweest. In de nabijheid van die lijnen zal weinig gevonden worden, dat aanmoedigt. Doch zoowel noordelijk, als zuidelijk van de gevolgde lijnen, ligt land geschikt voor cassave in overvloed [1])."

Waar als ik boven reeds zeide, de grondformatie's in dit gebied ten zeerste uiteenloopen, is een juist oordeel over de cultuurwaarde uiterst moeilijk te geven. Het daar opgemerkte mag in geen geval aanleiding zijn tot het uitspreken van een oordeel over de waarde van het groote achterland. Onder de in die middenzône voorkomende terreinen heeft tot korten tijd geleden de grond rond Lelydorp een zeer slechten naam gehad. Practisch had dit terrein geen cultuurwaarde tot Javanen met hun pinda-en koffiecultuur daar vrij gunstige resultaten hadden verkregen. Prof. Stahel schrijft daarover in „De Ind. Merc." van 11 Sept. 1929:

„Met betrekking tot de binnenlandsche gronden, kan niet worden ontkend, dat de lichte zand- en zanderige leemgronden van Lelydorp, een grondtype, dat tusschen de alluviale klei en de heuvelzône wijd verspreid is, niet bepaald den indruk maken, bijzonder vruchtbaar te wezen. De cultures op Lelydorp echter, voornamelijk die van de Liberiakoffie, laten anderdeels ook niet toe, dat deze gronden onder de arme en weinig vruchtbare worden gerangschikt. In de verre binnenlanden heb ik uitgebreide gebieden doorkruist, waar de grond blijkbaar nog minder vruchtbaar is (hoe was daar de vegetatie? P.) dan die van Lelydorp. Langs de rivieren zijn daar de gronden iets beter en bestaan zij uit een bruinen, dikwijls met steentjes vermengde leem. Op dit laatste grondtype en dat van Lelydorp heeft het Landbouwproefstation proeftuinen aangelegd en wel bij K.M. 73 van de spoorlijn, niet ver van Kwakoegrond verwijderd, op bruinen met steentjes vermengden leemgrond en op Zandery 1. op lichten zand en zanderigen leemgrond."

---

[1]) Zie in verband hiermede het artikel over „Cassavecultuur" van gen. heer Junker, voorkomende in „De W. I. Gids" van Mei 1931.

Er zij hier opgemerkt, dat, voor zoover ik mij herinner, de cultuurwaarde van den grond op Zanderij beter is dan dien van Lelydorp en dat in het algemeen ,de stand der bosschen bewijst zulks, de meeste lichte gronden in het middengebied een hoogere cultuurwaarde bezitten dan de genoemde Lelydorp gronden.

Verder is het wel opvallend, dat waar de planters steeds klagen dat de als contractanten aangevoerde Javanen niet uit landbouwkringen worden gerecruteerd, deze menschen telkens weer, de rijst-, koffie en andere cultures bewijzen zulks, de kolonie als cultuurgebied vooruitbrengen, zoodra zij na beëindiging hunner contracten zich als kleine landbouwers vestigen. In Suriname wordt practisch elke grond onvruchtbaar genoemd, die niet overeenkomt met de zeer waardevolle alluviale klei. De Aziaat, de niet geschoolde, heeft hieromtrent blijkbaar een andere meening.

De ten behoeve der waterleiding verrichte boringen hebben eenige belangrijke punten naar voren gebracht. Het blijkt dat op een der kwartszandsavannes op een diepte van ong. 2.50 Meter dit *zand rijk aan humus* is, terwijl elders op een diepte van 66 Meter nog plantenmateriaal in den bodem voorkomt. Dit laatste zal voor de studie van het ontstaan dezer streek van waarde kunnen zijn, terwijl het eerste van belang is bij de bestudeering van het humusvraagstuk in de kolonie.

We komen nu aan den voet van het heuvelgebied waar de rivieren zich veelal door nauwe poorten in de vlakte storten. Indien in den grooten regentijd het achterland veel water aanvoert, wordt het rivierwater door de te nauwe doorgangen opgestuwd, waardoor het waterniveau dikwijls in korten tijd snel stijgt en tot 10 Meter boven de normale hoogte komt.

Het zandsavannegebied houdt hier geleidelijk op en komen groote open vlakten pas weer dicht bij de Braziliaansche grens te voorschijn.

Het in het achterland voorkomende gesteente ,lezen wij in de Encyclopaedie, behoort tot het archaeische tijdperk. Granietkoepels treden nu en dan te voorschijn. Sommige zijn geheel kaal, andere zijn volgens verschillende expeditieverslagen met een soms eenige meters dikke „humuslaag" bedekt waarin de boomen wortelen. (Zie „Corantynexpeditie" P.) Hierbij zij opgemerkt dat genoemde humuslaag vermoedelijk meer uit mossen zal bestaan. Het gesteente in het binnenland is doorgaans door een verweeringsdek van veelal aanzienlijke dikte aan het oog onttrokken. Eluviale laterieten, ter plaatse verweerd gesteente, vormen over groote af-

standen onafgebroken het soms 10 M. dikke verweeringsdek, terwijl alluviale laterieten (secundaire) uitgestrekte oppervlakten bedekken. Deze zijn het die de hooge leemoevers samenstellen, lezen wij in de Encyclopaedie.

Met vrij groote zekerheid mag worden gezegd, dat de gesteenten in Brazilië en Suriname practisch dezelfde zijn, dat de wijze van verweering en bodemvorming zeer veel overeenkomst vertoonen. Geelgekleurde, roodbruine tot chocolakleurige goed doorlatende en met zwaar bosch bedekte laterietgronden worden in beide landen over groote oppervlakten aangetroffen. Opvallend is, dat in wetenschappelijke kringen strijd bestaat over de oorzaak van de chocolakleur en de doorlatendheid der gronden, de een schrijft dit toe aan het hooge humusgehalte, de ander aan de groote hoeveelheid ijzer welke in den bodem voorkomt.

Alle expeditieverslagen spreken over een zeer dik verweeringsdek dat het gesteente bedekt daar waar de helling der terreinen niet te sterk is. Op vele plaatsen is dit dek onder kwarts of laterietzand bedolven, waardoor schade aan de cultuurgeschiktheid van den bodem kan worden toegebracht. Van Capelle schrijft op het oogenblik dat hij het savannegebied heeft verlaten: „Wij zijn nu langzamerhand het gebied der harde houtsoorten binnengetreden, die de lichtere leemgronden verkiezen." Voor het verzamelen van gesteentemonsters in het gebergte maakt hij gebruik van dynamiet teneinde dit onder het veelal machtige dek van verweeringsgronden te kunnen bereiken. Hij ontmoet humushoudende zandgronden, welke het water gemakkelijk doorlaten en roemt de zeer vruchtbare leemgronden (secundaire) welke langs de bovenrivieren worden aangetroffen. Alle schrijvers zijn het er over eens dat deze secundaire gronden vruchtbaar zijn, terwijl velen de primaire, dat zijn die welke ter plaatse door verweering uit hetzelfde gesteente zijn ontstaan, niet vruchtbaar noemen. Ik kan mij moeilijk voorstellen, dat de verweeringsproducten welke door den regen van de hellingen zijn afgespoeld geworden en te deele op de rivieroevers zijn gedeponeerd geworden *wel* vruchtbare cultuurgronden vormen, terwijl de op minder hellend terrein gebleven producten, die verder ook nog zijn bedekt geworden met de eerste, practisch *geen* cultuurwaarde bezitten.

Vreemd doet het aan dat Prof. Stahel in het b,v,g, nummer van „De Ind. Mercuur" schrijft:

„Langs de rivieren (van het binnenland P.) zijn daar de gronden iets beter (dan die van Lelydorp, die weinig vruchtbaar zijn P.), terwijl hij in het Tijdschrift van het „Kon. Aardr. Gen." o.m. zegt:

„De Gran Rio stroomt van den Grandam af tusschen hooge leemoevers. De grond is hier, zooals de vegetatie duidelijk laat uitkomen vruchtbaar en gedurende den heelen dag varen wij langs grondjes, waar de boschnegers op het oogenblik bezig zijn te planten", terwijl omtrent den den volgenden dag voortgezetten tocht wordt geschreven: „De vegetatie geeft ons den indruk dat het land hier *buitengewoon vruchtbaar* is, veel vruchtbaarder dan de benedenbuurt."

Van belang zoude het zijn te weten waaruit deze vegetatie bestaat en waarin zij afwijkt van de overige, terwijl het jammer is dat geen monster werd verzameld van dit type buitengewoon vruchtbaren grond.

„Langs de rivieren is de grond iets vruchtbaarder dan die van Lelydorp, schrijft Prof. Stahel, maar in de verre binnenlanden heb ik uitgebreide gebieden doorkruist, waar de grond blijkbaar nog minder vruchtbaar is".

Jammer dat niet wordt opgegeven waar deze uitgebreide gebieden zijn gelegen, welke de daarop voorkomende vegetatie is en ook hier geen nadere gegevens zijn verzameld geworden omtrent den bodem.

Prof. Stahel werd op deze expeditie vergezeld door den geoloog Yzerman, die telkens schrijft over dikke leemdekken, welke worden aangetroffen. Hij zegt o.m.:

„'t Is trouwens alles leembodem wat hier gezien wordt, kleine heuveltjes in welke richting men ook gaat, een dikke verweeringskorst van licht roode tot gelige leem verbergt den ondergrond."

We hebben boven gezien dat voor de planters in Brazilië de aard der vegetatie beslist omtrent de geschiktheid van den bodem voor cultures. In Suriname is men op dit gebied minder ver.

Vroegere planters hebben vastgesteld dat het veelvuldig voorkomen van pina (palissaden)palmen en stoelgras, wijst op vruchtbare *vochtige* gronden. terwijl boegroemakkabosschen aanwijzingen geven voor vruchtbaren *hoogen* grond. Voorts schreven die oude planters, dat daar waar goed timmerhout voorkomt de grond geschikt is voor cultures, terwijl goed geslaagde bolletreebosschen eveneens mogen doen vermoeden, dat de gronden een goede cultuurwaarde bezitten. In verband hiermede wil ik er tevens op wijzen, dat diezelfde oude planters de groote waarde erkenden van het slib en voedingszouten bevattend bandjirwater hetwelk in den grooten regentijd hunne terreinen „een ongekende vruchtbaarheid deed aanzetten". Bekend is, dat stoelgras en pinapalmen in het kustgebied veelvuldig worden aangetroffen, terwijl volgens Prof. Stahel de lagere plaatsen in het achterland doorgaans bedekt zijn met pinabosschen. Dezelfde bron zegt, dat practisch het geheele

onderhout der bosschen in het zeer uitgestrekte achterland bestaat uit boegroemakkapalmen. Hij schrijft voorts, dat daar waar in de wouden ijle plekken voorkomen, het gesteente het oppervlak dicht nadert. Dergelijke terreinen worden „moeri-moeri" genaamd.

In een zijner expeditieverslagen lezen wij:

„Van het boegroemakkabosch uit plegen de palmen 50—100 M. ver in de moeri-moeri door te dringen. maar op het oogenblik (tijdens de bijzondere zware en langdurige droogte van 1926, P.) zijn ze op deze plaatsen of geheel dood of alle oudere bladeren zijn afgestorven. De randen der moeri-moeri zien er daarom op het oogenblik uit alsof ze verbrand zijn. In het boegroemakkabosch daarentegen, waar de *verweeringsgrond diep* is, zie ik nergens ook maar een spoor van een abnormale verwelking der palmen niettegenstaande de langdurige droogte."

Zegt dit niet veel?

Weer elders deelt de professor mede, dat hij tijdens dienzelfden tocht van de *bijna uitgedroogde rivieren op* 1—1½ *M.* grondwater ontmoet. Dergelijke terreinen gelijken toch ongetwijfeld zeer veel op die welke in Brazilië groote waarde bezitten.

Ik zal het er hier bij laten en overgaan tot het behandelen der humuskwestie.

In een humiede streek als het achterland van Suriname (regenval vermoedelijk ong. 3000 mM.) met een zwaar beboschten doorlatenden grond vergaan de bladeren en plantenresten snel en dringen de humusproducten met het regenwater daarbij geholpen door massa's regenwormen en andere dieren in den ondergrond. In verband hiermede wijs ik op een zeer belangrijk artikel over humus, voorkomende in „Vragen v. d. Dag" van Mei 1930. Daar waar humus van eenige beteekenis op den bodem wordt aangetroffen is de grond niet of slecht doorlatend. De geoloog IJzerman schrijft omtrent het voorkomen van diepe gleuven in de gesteenten:

„Men heeft hier met een oplossingsverschijnsel te doen, waarschijnlijk onder medewerking van de humuszuren geleverd door de rottende bladeren, welke de steenen dicht bedekken."

Een zwaar beboschte goed doorlatende bodem zal in een humiede streek als regel weinig zichtbare humus bevatten, terwijl de bovengrond dikwijls een tekort aan chemische voedingsstoffen zal aantoonen. Dit laatste zal bepaald worden door de plaats waar de humusproducten zich verzamelen, daar deze laatste de eigenschap bezitten die voedingsstoffen te binden. Brazilië leert ons, dat dergelijke terreinen groote cultuurwaarde kunnen bezitten.

In verband met hetgeen zooeven werd aangehaald over die on-

danks het heerschen van een abnormale langdurige droogte niet verwelkte boegroemakkabosschen, diene dat de vroegere planter A. Blom, die in 1766 in de kolonie kwam en in 1781 door Gouverneur Wichers tot „Administrateur Generaal" werd benoemd, schreef, dat tijdens de buitengewone droogte van de jaren 1798/'99, toen overal in de kolonie de gewassen enz. verdroogden of afstierven, de aanplantingen in de bovenlanden in goeden toestand bleven verkeeren.

Conclusie:

1. De gesteenten in Brazilië en Suriname zijn practisch gelijk en geven voor zoover is na te gaan dezelfde verweeringsproducten, vormen vrijwel een zelfden bodem;

2. de door het regenwater afgespoelde grondmassa's in Brazilië welke door de Amazone-rivier naar zee worden gevoerd en vervolgens door den stroom ten deele op de kust der Guyana's worden afgezet, vormen aldaar een grond van buitengewone vruchtbaarheid;

3. omtrent den aard en de vorming van dit alluviale gebied echter wordt in diverse wetenschappelijke werken veel tegenstrijdigs gezegd, terwijl de werkelijk buitengewone vruchtbaarheid niet voldoende wordt verklaard;

4. de ongunstige uitspraak van wijlen Prof. Harrison over de waarde der in het binnenland der Guyana's voorkomende gesteenten voor het vormen van cultuurgrond is ten zeerste aanvechtbaar;

5. het oordeel van Prof. Stahel zoowel over de vruchtbaarheid van de gronden langs de boven-rivieren als over die der terreinen in het binnenland schijnt zeer tegenstrijdig;

6. het niet, althans weinig, voorkomen van humus *op* de boschgronden in het zeer uitgestrekte binnenland spreekt meer ten voordeele dan ten nadeele van de cultuurwaarde van den bodem aldaar, het wijst op een poreuzen dus goed doorlatenden grond, waarin een groot dierenleven waaronder regenwormen en ook bacteriën een gunstige rol spelen;

7. de stand der palmbosschen in het binnenland tijdens de bijzondere, door Prof. Stahel beschreven, droogte van 1926 wijst op een gunstigen vochtigheidstoestand van den bodem;

8. de door de planters in Brazilië opgedane ondervinding inzake het vaststellen van de cultuurwaarde der aldaar voorkomende terreinen wettigt het vertrouwen in een behoorlijke cultuurwaarde van een goed deel van het Surinaamsche binnenland, hetgeen voor de toekomst van ons land van groote beteekenis kan zijn.

den Haag, Maart 1931.

HET APOSTOLISCH VICARIAAT VAN CURAÇAO

DOOR

J. KLEIJNTJENS. S. J.

Tot het Apostolisch Vicariaat van Curaçao behooren zes eilanden, nl. de drie Benedenwindsche eilanden: Curaçao, Bonaire en Aruba en de drie Bovenwindsche eilandjes: St. Eustatius, Saba en St. Martin; dit laatste eilandje behoort slechts voor de helft aan Nederland. Beide eilanden-groepen zijn ruim 1000 K.M. van elkander verwijderd. Ofschoon de oppervlakte der zes eilanden te zamen nauwelijks 1200 vierkante kilometers beslaat, is toch de uitgestrektheid van het missiegebied enorm, als men let op de reizen, die men er maken moet over de zeeën, die de eilanden scheiden. Tochten van één à twee etmalen naar een naburig eiland en van vijf, acht en zelfs tien dagen naar of van de Bovenwindsche eilanden zijn niet zeldzaam. Zulke reizen stellen telkens den moed en de kracht van den missionaris op de proef.

De bevolking telt ongeveer 60 000 zielen. De overgroote meerderheid bestaat uit negers en kleurlingen, afstammelingen van de negerslaven, die in de 17de en 18e eeuw uit Afrika werden ingevoerd. Verder wonen er circa 600 Nederlanders en een kleine groep immigranten. De oorspronkelijke bevolking: de Indianen, zijn niet meer als een zelfstandig volkselement te herkennen.

Het Nederlandsch is de officieele taal, die dan ook op alle scholen wordt onderwezen, maar op de Bovenwindsche eilanden is het Engelsch de volkstaal en op de Benedenwindsche het Papiamentsch, een mengelmoes van Spaansch, Portugeesch, Hollandsch en Indiaansch.

Ongeveer 700 belijden den Joodschen godsdienst, 6500 zijn Protestant en de overigen Katholiek.

ONTSTAAN EN GESCHIEDENIS DER MISSIE

Het eiland Curaçao werd op St. Annadag 26 Juli 1499 door den Spanjaard de Ojeda ontdekt. Spoedig besloot het Spaansche gouvernement dit eiland te koloniseeren. Gelijktijdig met de

kolonisten kwamen één of meer priesters aan, om de daar verblijvende Indianen in het Christendom te onderrichten. Met zekerheid weten wij, dat er Spaansche Hiëronimitanen werkzaam waren, toen Juan de Amperez (1526) in naam van den koning van Spanje directeur over dit eiland was. Van dien tijd af tot 1755 stonden Curaçao, Aruba, enz. onder de jurisdictie van den bisschop van Coro. Van den arbeid der eerste priesters is weinig of niets bekend, maar van hun waren apostolischen geest spreken de vruchten; want, toen in 1634 het voor den handel met Zuid-Amerika zoo gunstig gelegen eiland door de Hollanders genomen werd, beleden bijna alle bewoners den Katholieken godsdienst. Hoe gering de bevolking destijds ook was — de Hollanders troffen er 50 Spanjaarden en 1415 Indianen — bij de twee of drie nederzettingen bevonden zich twee eenvoudige bedehuizen: één aan de St. Annabaai en de andere aan de baai van Caracas gelegen.

Bij de bemachtiging van Curaçao door de West-Indische Compagnie in 1634 werd de Katholieke godsdienst verboden uit kracht van de Plakkaten in de Vereenigde Nederlanden. Gevolg hiervan was, dat zeer velen langzamerhand verhuisden naar de naburige republieken.

Wijl zich echter sinds 1635 vele vrije kolonisten van verschillende nationaliteit op Curaçao begonnen te vestigen, kwamen toch nu en dan priesters van Venezuela heimelijk naar Curaçao over. Maar deze „paepse stoutigheit" ontging niet de aandacht der waakzame Overheid. Andermaal werd door de Staten in 1661 een Plakkaat uitgevaardigd, dat geen roomsch priester op Curaçao zich mocht vestigen „zonder consent van zijne doorluchtige Hoogheid en de Bewindhebberen der Compagnie".

In 1703 werd het noodig geoordeeld dit plakkaat nog eens af te kondigen. De achttiende eeuw echter zou in geestelijk opzicht voor Curaçao gunstiger worden. Sinds de Hollandsche overheersching was de bevolking zeer toegenomen en na 1648, bevonden zich duizenden Afrikaansche slaven op het eiland. Van 1700—1810 hebben, ofschoon weinig in aantal, onafgebroken reguliere en seculiere priesters van verschillende nationaliteit op Curaçao onder de arme negerbevolking gearbeid. In 1705 vestigde er zich de Jezuïet, Pater M. A. Schabel, afkomstig van de missie der Spaansche Paters Jezuïeten in Nieuw-Grenada, geregeld opgevolgd door ordebroeders uit de Vereenigde Nederlanden. Met nimmer meer dan drie missionarissen te zamen, hebben zij in de bijna veertig jaren van hun missiearbeid moeizaam maar met veel vrucht gewerkt.

Ten jare 1741 staan er officieel 1468 doopsels opgeteekend. De arbeid bleek echter voor zoo weinigen te zwaar. Door armoede vaak uitgeput, daalden de zoo krachtige mannen te vroeg ten grave, zoodat de Sociëteit zich verplicht zag, de missie op te geven. Van de acht Paters Jezuïeten zijn er zes te Curaçao gestorven.

Van 1742—1776 hebben onderscheidene priesters van verschillende orden en nationaliteiten, die op hun reizen Curaçao aandeden en korter of langer aldaar verbleven, om in de geestelijke behoeften der bevolking te voorzien, den missiearbeid voortgezet. Van hen treden twee priesters op den voorgrond: pater Miguel Luis Grimon van de Orde der Augustijnen, die sedert 1751 met toestemming der koloniale overheid in de missie werkzaam was en tijdens zijn vierjarig verblijf de fundamenten legde der eerste kerk in de missie. Tegenspoed en gebrek aan middelen beletten hem echter, het begonnen werk te voltooien. Aan Pater Maubach, een Minderbroeder Conventueel van de Vereenigde Nederlanden, die in 1768 op Curaçao was aangekomen, bleef het voorbehouden de eerste kerk in de missie te voltooien, welke kerk een eeuw lang het middenpunt is geweest der missiegeschiedenis, en na bouw en herbouw tot op heden de kathedrale kerk is.

Wij zijn nu aan den tijd gekomen, dat voor het eerst door de kerkelijke overheid het missiegebied officieel aan een religieuze orde werd toegekend.

In het jaar 1776 vroeg Monseigneur Ignatius Busca, Nuntius te Brussel, aan Pater Schmising, Provinciaal der Nederduitsche Minderbroeders, om paters, die de taak van missionaris op zich wilden nemen. Na rijp beraad werd besloten, de missie aan te nemen. Als eerste missionarissen vertrokken: Theodorus Brouwers (Apostolisch Prefect), Joannes Luyten en Petrus van den Vondel. Den 18en November 1776 kwamen zij behouden in Curaçao aan. Reeds 1777 keerde Pater Luyten naar Holland terug en 1778 volgde Pater van den Vondel. Toen deze laatste te Amsterdam aankwam, ontmoette hij daar Anastasius Pillaers en Jacobus Schinck, die op scheepsgelegenheid wachtten om zich naar Curaçao te begeven. De eerste moest echter wegens ziekte in Holland achter blijven, Pater Schinck vertrok alleen en kwam behouden bij Pater Brouwers aan.

Na ongeveer tien jaren gearbeid te hebben, vertrok deze laatste naar Philadelphia (V.S.) om daar als missionaris werkzaam te zijn. Pater Schinck werd toen als Apostolisch Prefect aangesteld en ontving als helpers uit Holland: Joannes Pirovano en Theodorus Brands. De eerste zal heel zijn leven daar blijven arbeiden, de

tweede keerde, na een arbeid van 8 of 9 jaar op Curaçao, naar Holland terug.

In 1802 verliet Pater Libertus van de Velde het klooster te Megen om zich naar Curaçao te begeven. Den 10en Januari 1803 kwam hij op het eiland aan, maar reeds de maand daarna overleed hij.

Daar de kerk van Curaçao beter van priesters voorzien was, dan die van Suriname, waar geen enkel priester aanwezig was, besloot Pater Schinck in 1810 naar Suriname over te steken en daar de leiding over de kerk van Paramaribo op zich te nemen. Pater Pirovano bleef tot aan zijn dood, 5 Februari 1821, op Aruba werkzaam.

Na dien tijd kwamen geen Nederduitsche Minderbroeders meer op Curaçao, daar de Hollandsche Provincie der Minderbroeders in die dagen in het moederland met allerlei moeilijkheden te kampen had.

Bijna 50 jaren hadden zij op Curaçao het Evangelie verkondigd.

Na den dood van Pater Schinck in Suriname in 1814 en van Pater Pirovano op Curaçao in 1821 ontmoeten wij geen Nederduitsche Minderbroeders meer in onze West-Indische bezittingen. De reden hiervan was, dat de Nederduitsche Provincie door het verbod van Willem I, om novicen aan te nemen, gebrek leed aan personeel. Alle kloosters waren wettelijk opgeheven. Wel konden er eenige novicen in het geheim aangenomen en geprofest worden, maar dit was nauwlijks voldoende om de staties in Holland zelf van de noodige priesters te voorzien. Het is dan ook niet te verwonderen, dat de Provincie de missies in West-Indië moest opgeven.

Was de toestand van den godsdienst in de missie vóór 1795 zeer moeilijk en trachtte de onverdraagzame handelwijze der Protestanten, die vollen steun der regeering kregen, op alle mogelijke wijze den katholieken godsdienst het bestaan onmogelijk te maken, ook na 1795 was de toestand nog zoo, dat deze kolonie als het ware aan zich zelf was overgelaten. Het moederland toonde niet de minste belangstelling.

Eerst in 1815 kwam een opleving, toen de regeering de vrije uitoefening van den eeredienst toestond aan alle kerkgemeenten. Zelfs werd er een bepaling gemaakt, dat niemand om zijn godsdienstige overtuiging mocht lastig gevallen worden en dat niemand daarom van burgerlijke betrekkingen of ambten mocht uitgesloten worden. De regeeringsreglementen bevatten echter geen

enkele bepaling, waarbij bescherming werd verleend of subsidie geschonken.

Toch ontving de missie wel eens steun voor den bouw van kerken. Eerst in 1823 verscheen een K. B. (21 April, no. 50), waarbij den dienstdoenden priesters een tractement werd toegekend. De pastoor van Curaçao ontving daarbij jaarlijks *f* 2500, terwijl één kapelaan werd toegestaan met een bezoldiging van *f* 1500. Reeds enkele maanden later verscheen een nieuw K. B. (22 Sept., no. 79), waarbij het salaris van den pastoor op *f* 2000 werd gebracht en ook dat van den kapelaan verminderd tot *f* 1200. Daarenboven werd vrije overtocht verleend met den scheepskost, gedurende de reis een tractement van *f* 100 maandelijks, een gratificatie van *f* 200 en een voorschot van *f* 200. Het tractement zou na vijf- en tienjarig verblijf verhoogd worden, gelijk geschiedde voor de priesters in Oost-Indië. Ondanks dit tractement viel het moeilijk gegadigden te vinden, die zich voor de missie wilden verbinden. Wel was Mgr. van Wijkerslooth benoemd als Procurator voor de missiën in West-Indië, zoodat er ten minste iemand was, die officieel waakte over de missiën in Suriname en Curaçao, maar ook hem viel het uiterst moeilijk geschikte priesters te vinden.

Op last van Rome zag ook de toenmalige Vice-Superior der Hollandsche Missie uit naar priesters, die geneigd waren als missionaris naar Curaçao te vertrekken. De eerste, die zich na rijp beraad hiervoor aanbood was de kapelaan der Fransche kerk te Amsterdam, J. M. Nieuwindt, die tot Apostolisch Prefect der missie werd benoemd en aldaar aankwam 24 Augustus 1824.

Met hem waren toen werkzaam de eerw. Heeren L. van Lommel en A. van Leest [1]). Door de voortdurende pogingen van Mgr. van Wijkerslooth gingen nog naar de missie scheep: de Eerw. Heeren B. Smit, J. J. Putman, J. F. Kistenmaker, J. J. Ledel, A. R. ten Brink en N. Molenaar. Deze priesters, die geen tractement, noch transport- of uitrustingskosten van het Gouvernement ontvingen, werden uitgezonden op kosten van den Procurator, die zelf veel voor de missie schonk en trachtte allerwege geld er voor in te zamelen. In 1839 waren dus in de missie werkzaam 9 priesters, tevens verbleven er nog eenige Spaansche priesters. Er waren ongeveer 16 000 katholieken tegen eenige honderden protestanten.

Er waren 6 kerken, waarvan eenige in tamelijk slechten toestand verkeerden en die niet groot genoeg waren, om alle geloovigen te bevatten. Bij gebrek aan priesters en middelen kon in de

[1]) Deze ontbreekt in de naamlijst achter de Levensschets van Mgr. Nieuwindt (p. 489) door G. Dalhaus O. P.

geestelijke behoeften van St. Eustatius, St. Martin en Saba niet blijvend worden voorzien. De twee eerstgenoemde eilanden ontvingen echter spoedig een priester.

Met de komst van Nieuwindt was een tijdperk van bloei voor de missie ingeluid. Hij maakte zijn werkprogram op, dat in 't kort aldus kan weergegeven worden: Kerkbouw, versterking van missiekrachten, zorg voor onderwijs en stichting van financieele fondsen. Met een staf van uitmuntende seculiere priesters en een vijftal Capucijnen, allen Hollanders, had hij zich weten te omringen; op Aruba en Bonaire, waar de missionarissen zelden of nooit vast verblijf hadden, stichtte hij parochies en naast iedere kerk op de Benedenwindsche eilanden een katholieke school, bestuurd door zusters Franciscanessen van Roosendaal, wier onschatbare hulp Nieuwindt reeds in 1842 verworven had. Ook op de Bovenwindsche eilanden, waar vóór dien tijd geen spoor van katholieke prediking met zekerheid kan worden aangewezen, stelde Nieuwindt een vasten pastoor aan op elk der drie eilanden. Zooveel ijver en toewijding bleef te Rome niet onopgemerkt. Daar dacht men er over, om de Apostolische Prefectuur tot een Apostolisch Vicariaat te verheffen: hetgeen geschiedde in 1842, toen Mgr. M. J. Nieuwindt de eerste Vicarius Apostolicus werd met de waardigheid van Bisschop.

Nadat Mgr. Nieuwindt in Holland de bisschopswijding had ontvangen, keerde hij in November 1843 in gezelschap van twee Capucijnen, twee liefdezusters van Roosendaal en vijf studenten van de Holl. Zending naar Curaçao terug.

Het aantal missionarissen in staat, om zelfs in de noodzakelijkste behoeften te voorzien, bleef nog steeds verre van voldoende; kardinaal Fransoni had dan ook in 1844 meer dan eenmaal bij den zaakgelastigde van den H. Stoel, Mgr. Ferrieri, er op aangedrongen, dat deze in de Hollandsche Zending uit zou zien naar priesters, die als missionaris naar West-Indië wilden vertrekken. Mgr. Ferrieri had met veel ijver gevolg gegeven aan deze aansporing en had alle pogingen aangewend, maar, helaas, zonder gevolg. Niemand wilde zich beschikbaar stellen. Eindelijk kon hij in Juli van dat jaar den Kardinaal berichten, dat hij eenige priesters gevonden had, die bereid waren. De aartspriester van Holland, Kervel, meldde toch aan Ferrieri, dat twee priesters uit Brabant naar de missie wenschten te gaan; bij dezen zouden zich dan twee zusters uit Roosendaal aansluiten. Ook bij den aartspriester van Gelderland had zich een jonge priester, Meuskens, voor de missie aangeboden. Daarenboven had van der Ploeg, leeraar der rhetorica in

het seminarie Hageveld, het voorstel van Mgr. Nieuwindt aangenomen, om naar Curaçao te vertrekken en daar de leiding van het instituut der zusters op zich te nemen in plaats van den overleden Roosmalen. Ferrieri had hier wel in toegestemd, maar had als voorwaarde gesteld, dat eerst voor een geschikten plaatsvervanger van van der Ploeg moest gezorgd worden. Deze werd niet gevonden, want 28 September 1844 meldt Ferrieri aan Fransoni, dat: „riusciti inutili i tentativi per rinvenire un soggetto capace di riampiazzare il Sgr. v. d. Ploeg". Wijckerslooth zond nu den Eerw. Heer Zweers, kapelaan in Oegstgeest, in de plaats van van der Ploeg; deze zou dan als rector der eerw. zusters in Curaçao optreden.

Ook de regeering was niet ongenegen, om de missionarissen te steunen in hun moeitevol missiewerk, vooral onder de slaven, wat genoegzaam blijkt uit het schrijven, dat de minister van koloniën aan Mgr. Nieuwindt zond, waarin, zooals Monseigneur aan Mgr. Belgrado meldt (27 April 1849): „son Excellence nous encourage de faire tous nos efforts pour ne pas faire embrasser seulement le christianisme aux esclaves, mais surtout à leur faire pratiquer ce que le christianisme ordonne et impose, afin qu'un jour devenu libres, ils puissent être des membres utiles de la société. A cet effet Mr. le Ministre nous assure de sa haute protection et nous promet ses secours, autant que les circonstances le lui permettent."

Telkens vroeg Mgr. Nieuwindt weer opnieuw aan Belgrado om nieuwe missionarissen, maar de internuntius was niet bij machte te helpen: „Je regrette avec V. G. que l'appel fait par moi au clergé de la mission hollandaise pour venir au secours du Vicariat de Curaçao n'ait été couronné d'un meilleur succès, mais je ne perdrai pas courage pour ce motif et je ferai tout mon possible, tant dans les parages soumis à ma jurisdiction que dans les autres parties du royaume". (2 Mei 1849 Belgrado aan Nieuwindt). Ten slotte vertrokken 16 September: 2 Capucijnen en één diaken van het Apost. Vicariaat van Breda naar Curaçao. Het Gouvernement bleef bij den Apostol. Vicaris er op aandringen, toch vooral onder de negerbevolking het geloof te verkondigen. Den 18en Jun. 1849 schrijft Mgr. Nieuwindt aan Mgr. Belgrado: „Notre Gouvernement insiste que nous tâchons de propager autant que possible l'instruction religieuse parmi la population nègre et esclave; c'est pourquoi nous avons obtenu avec beaucoup de bienveillance la permission de bâtir deux églises de plus et d'y ajouter des écoles. Je me flatte que j'obtiendrai quelques subsides pour les nouvelles paroisses.

Daar Mgr. Nieuwindt in alle brieven maar steeds bleef hameren op hetzelfde aambeeld en telkens weer terugkwam op het gebrek aan priesters, vroeg Mgr. Belgrado hem, of het niet mogelijk was, in de missie een seminarie op te richten, om op deze wijze in de behoefte aan priesters te voorzien, waarop de apost. vicaris, 30 Dec. 1850, antwoordt: J'ai essayé à faire enseigner le latin, le grec, etc. à neuf jeunes gens du pays avec l'intention de les élever à l'état ecclésiastique; malheureusement je n'ai pu y réussir et les ecclésiastiques qui en étaient chargés ont perdu leur temps et leur peines; cependant un d'eux a été élève au collège de la Propagande à Rome, où il est devenu étique, après quoi il est mort au commencement de l'an 1848. J'ai donc cherché des jeunes gens de l'Europe qui étaient déjà assez avancés pour commencer ici leurs études théologiques; je les ai pris près de moi et je les ai entretenus à mes propres frais en me chargeant moi-même de la direction de leurs études, grâce à Dieu, j'ai mieux réussi; nous avons actuellement trois prêtres qui ont fait leurs études ici, un autre qui était bien capable, est mort malheureusement peu de temps après qu'il fut ordonné prêtre, à présent j'ai encore chez moi un diacre et cinq jeunes gens, tous Hollandais, qui étudient l'Ecriture Sainte, la Théologie dogmatique et morale, la liturgie, etc. Cependant il fût à désirer sous plusieurs rapports que nous eussions un séminaire où ces jeunes gens puissent vivre et recevoir d'un professeur capable l'explication de la matière de leurs études .... Je dois y ajouter une chose: l'expérience m'a appris que les jeunes gens qui ont fait ici leurs études conviennent beaucoup mieux à cette mission que les prêtres nouvellement venus d'Europe.... [1]).

Door het uitputtend missiewerk had de gezondheid van Mgr. Nieuwindt zwaar geleden, hij werd sukkelend; niet te verwonderen dat hij, denkend aan de toekomst, aan Rome een helper verzocht, die althans eenigszins hem kon verlichten. Bij Breve van 14 September 1852 werd door Z. Heiligheid den Paus de pastoor vanSt. Eustatius J. F. Kistenmaker benoemd tot Provicaris der Missie met het recht van opvolging en tegelijkertijd tot bisschop van Uranopolis.

Het tijdstip der wijding werd aan Mgr. Nieuwindt overgelaten. Het Gouvernement erkende den titel van provicaris en tevens het recht van opvolging. Over den titel van bisschop maakte men geen melding, later werd deze kwestie door den internuntius Vecchiotti met de regeering verder geregeld.

---

[1]) Vóór 1850 had Mgr. N. reeds twaalf priesters in Curaçao gewijd.

Er waren verschillende redenen, waarom Kistemaker niet aanstonds na zijne benoeming tot bisschop werd gewijd:

1°. Kistemaker zelf wilde de wijding nog eenigen tijd verschuiven.

2°. Wanneer hij tot bisschop gewijd zou zijn, kon hij niet meer op St. Eustatius blijven en er was niemand om hem te vervangen.

3°. Hij genoot toen een tractement van *f* 600; als een ander priester hem op St. Eustatius moest opvolgen, zou deze geen inkomen hebben.

Ondanks zijn sukkelende gezondheid bleef Mgr. Nieuwindt volop voor zijn vicariaat arbeiden. In een schrijven van 15 September 1856 stelt hij nogmaals aan Mgr. Vecchiotti voor om in Curaçao een soort seminarie op te richten, waar jongelieden, die later als missionaris in dat Vicariaat werkzaam willen zijn, hun theologische studiën zouden kunnen voltooien: „afin qu'ils apprennent la langue et les moeurs du pays et se font au climat et comme je connais alors plus intimement leur acractère, il est plus facile à les gouverner et leur donner les destinations qui leur conviennent".

Het antwoord van Mgr. Vecchiotti op dit voorstel volgde 5 Februari 1857: „J'apprécie beaucoup ce que V. G. observe au sujet de l'immense avantage d'avoir un clergé formé dans la colonie et à peu près indigène. Je ferai des démarches auprès du Gouvernement pour avoir des fonds conformément à votre désir et je m'empresserai de vous faire connaître la décision du Gouvernement."

Den 4en Januari roept de Apost. Vicaris de hulp van Mgr. Vecchiotti in, opdat deze door zijn bemiddeling van de regeering zal trachten te verkrijgen: „un traitement pour les cinq curés qui déservent les cinq paroisses de cette île .... il me semble qu'un traitement de chaque curé de *f* 1200 par an serait bien médiocre, surtout quand on prend en considération que chacun des deux ministres protestants qui sont ici reçoit *f* 3000 par an, tandis que le nombre de leurs coréligionnaires ne monte pas encore à 2000 âmes." Vooral verzocht hij ondersteuning voor de twee parochies van St. Willebrord en St. Pieter „que nous avons érigées selon les désirs manifestés par le Gouverneur de ce temps — là et dans l'espoir que le Gouvernement contribuerait au maintien des deux curés. De Apost. Vicaris had alleen een kleine bijdrage ontvangen „à titre de favoriser l'enseignement parmi les esclaves". Mgr. Nieuwindt meent, dat het verzoek om steun aan de regeering „n'est pas seulement juste, mais très à propos", want, laat hij volgen, „le Gouvernement veut émanciper les esclaves et dans le

projet de cette loi je vois que l'on s'appuie beaucoup sur nos missionnaires, même à tel point que l'on croit que leur influence suffira pour éviter des désordres qui sans cela exigeraient une augmentation de la garnison, ce qui coûterait bien plus au gouvernement que les 6000 florins que nous lui demandons actuellement."

Tot het laatste toe bleef de Apost. Vicaris aan den arbeid voor de hem zoo dierbare missie. Den 12en Januari 1860 werd hij tot een beter leven opgeroepen.

Bij zijn dood telde de missie 25 560 katholieken, 13 parochiekerken, 24 missionarissen, 11 scholen, 46 schoolzusters en 1439 schoolkinderen, een weeshuis met 24 meisjes, een gasthuis en leprozengesticht met 14 zusters.

Volgens de beschikking van den H. Stoel van 14 September 1852 volgde nu Mgr. Kistemaker hem als Vicarius Apostolicus op.

Over zijn voorganger schreef Kistemaker: „son zèle pour la gloire de Dieu et le salut des âmes, son orthodoxie et son tendre attachement au Siége Apostolique le rendirent vraiment un modèle d'un prélat."

Kistemaker vertrok 14 Maart met de „Rafaël" naar Holland om daar de bisschopswijding te ontvangen, terwijl de eerw. Heer B. Th. J. Frederiks, secretaris van het Vicariaat, het bestuur der missie tijdens de afwezigheid van Kistemaker voerde.

Den 26en Augustus werd door Mgr. Zwijsen in de kapel te Rijsenburg de H. Bisschopswijding aan Mgr. Kistemaker toegediend. Den 13en Juni 1861 landde Monseigneur weder te Curaçao, waar hij feestelijk werd ingehaald. In Rome en niet minder in het moederland had hij de belangen zijner missie bij de Regeering en Mgr. Vecchiotti krachtig bepleit en ook pogingen aangewend om een religieuze orde te bewegen, de missie van Curaçao op zich te nemen, maar tevergeefs. Na den terugkeer van Monseigneur vertrok (8 Juli) Frederiks, die reeds 17 jaren onafgebroken in de missie had doorgebracht, met de „Santa Rosa" naar Holland, om daar eenige maanden bij zijn familieleden door te brengen. Tijdens zijn verblijf in Europa bezocht Frederiks ook de H. Stad en zou hij in opdracht van den Vicarius Apostolicus nog eens een poging aanwenden bij den Generaal der Redemptoristen, opdat deze Congregatie de Missie van Curaçao zou overnemen. Den 11en Februari 1862 schrijft hij aan Mgr. Vecchiotti: „que les démarches que j'ai faites plusieurs fois pour obtenir des Pères Rédemptoristes du Père Général de cette Congrégation ont été inutiles. Le R^{me} Général me dit qu'il n'y a pas de sujets pous envoyer en mission. Mgr. Kistemaker à qui j'ai écrit sur cette affaire de Rome sera

bien affligé de cette frustation. Nous avions de si belles espérances pour le bien futur de notre vicariat et nous voilà trompés."

Toch trachtte Mgr. Kistemaker in het volgende jaar nog eens P.P. Redemptoristen voor de nieuwe parochie te Pietermaai te krijgen blijkens zijn schrijven aan den P. Provinciaal te Amsterdam. Tot datzelfde doel richtte hij ook een schrijven aan den Hoogeerw. Pater Generaal, maar zonder succes. Mgr. Kistemaker moest wegens zwakke gezondheid reeds in 1864 repatriëeren; tot administrator van Curaçao stelde hij den ZeerEerw. Heer Schermer aan. Tot driemaal toe werd zijn verlof door de Regeering verlengd. Toen telkens de huidziekte, waaraan Mgr. leed, zich weer opnieuw openbaarde vroeg deze in 1866 zijn demissie aan, die hem bij Breve van 5 October 1866 goedgunstig door den H. Stoel werd verleend [1]).

Waarin Mgr. Nieuwindt nooit had kunnen slagen, om nl. de Missie aan een Orde of Congregatie toe te vertrouwen, had Mgr. Kistemaker ten slotte toch tot stand weten te brengen. Tijdens zijn verblijf te Rome in 1865 had hij deze aangelegenheid besproken en met alle kracht op een beslissing aangedrongen bij den Prefect der Propaganda, Kardinaal Barnabo. Deze schreef hierover aan Mgr. G. Cattani, Internuntius te Den Haag: „In pari tempo la stessa S. Sua ha ordinato che s'interpellasse il superiore dei Redemtoristi per conoscere se il suo Istituto sia in grado di assumere l'incarico della sudetta missione, e per invitarlo nel caso affermativo a proporre idonei soggetti per la scelta del nuovo Vicario Apostolico." Mgr. Kistemaker zelf had meermalen reeds bij Cattani er op aangedrongen de missie aan de P.P. Redemptoristen over te dragen, die met zooveel vrucht in Suriname werkten. Men behoefde maar één of twee Paters te zenden, van welke één als Apost. Vicaris zou optreden, daar er nog enkele seculiere priesters in de missie werkzaam waren.

Ook de missionaris uit Curaçao Blarcum, die met verlof in Holland was, trachtte Cattani te bewegen, in Rome te bewerken, dat de nieuwe vicaris een Pater Redemptorist zou zijn. Ook nu weer kon de Generaal der Redemptoristen tot zijn spijt op dit verzoek niet ingaan door gebrek aan personeel. Ook bij de Jezuïeten klopte Cattani aan, maar ook daar ontving hij ten antwoord, dat zij geen priesters meer voor de missie konden beschikbaar stellen.

---

[1]) Hij werd door Pius IX om zijn vele verdiensten voor de missie benoemd tot assistent-bisschop bij den Pauselijken Troon.

Cattani wendde zich nu tot Mgr. Zwijsen. Deze was van meening, dat het zeer moeilijk zou zijn, een geschikt priester te vinden, die als Apost. Vicaris van Curaçao kon optreden: „mon opinion est que comme on a fait à Java et Suriname la mission de Curaçao doit être desservie par un ordre religieux qui serait en état de fournir toujours des prêtres pour les besoins du Vicariat" (24 Januari 1867).

Nu noch de Jezuïeten, noch de Redemptoristen in staat waren, de missie in Curaçao over te nemen raadde Mgr. Zwijsen den Internuntius aan, zich te wenden tot de Dominicanen, ook Mgr. Wilmer was dezelfde meening toegedaan. Kardinaal Barnabo besprak deze aangelegenheid met den Generaal der Dominicanen; 16 Juli meldt hij den Internuntius, dat de Generaal hem hoop gegeven had op inwilliging van zijn verzoek en dat deze aan een te houden Kapittel der orde in Nederland, de zaak zou voorleggen. Ofschoon er vele bezwaren gemaakt werden, besloot het Kapittel in beginsel, de missie over te nemen; men wachtte alleen nog op een uitdrukkelijk bevel van den H. Vader, zooals Cattani aan Barnabo, 15 October 1867, chreef: „che non ostante le addotte ragioni, essi sono dispostissimi ad accertarla e che non altro attendono per ciò, che un comando espresso del S. Padre, per aver cosi il merito dell' obbedienza ed essere piu certi, mediante il mandato apostolico delle volontà divina."

Nu de Paters Dominicanen besloten hadden, de missie over te nemen, moest in hun midden de nieuwe Apost. Vicaris worden gezocht. Mgr. Cattani verzocht aan Mgr. Zwijsen, die de Paters goed kende, hem een Pater aan te wijzen, die volgens hem voor dit moeilijk ambt het meest geschikt was. Mgr. Zwijsen stelde toen P. van Ewijk, pastoor te Utrecht, voor, die vroeger als missionaris geweest was in Kaap de Goede Hoop.

Een nieuw tijdperk brak voor de missie aan, toen ze in 1868, krachtens een officieel decreet van de Propaganda aan de Nederlnadsche Provincie der Paters Dominicanen werd toevertrouwd. Tot nieuwe Apostolische Vicaris met de waardigheid van bisschop werd benoemd de eerw. Pater Petrus van Ewijk, die den 11en Juli 1870 door de Curaçaosche bevolking in triomf ingehaald en naar de St. Annakerk werd geleid, waar het Te Deum den dank vertolkte, dat aan de kudde weer een herder was gegeven.

Uit de Paters Dominicanen hebben de volgende bisschoppen elkander opgevolgd: Mgr. H. J. A. P. van Ewijk 1870—1886; Mgr. H. J. C. Reynen 1886—1887; Mgr. H. A. M. Joosten 1887—1896, Mgr. Ambr. van Baars 1897—1910, Mgr. M. Gr. Vuylsteke 1910—1930.

In hoofdzaak hebben de Paters Dominicanen er zich toe bepaald, op den solieden grondslag door Mgr. Nieuwindt en zijn seculiere en reguliere medehelpers gelegd, voort te bouwen. En dat de missie van Curaçao, na een arbeid der missionarissen van meer dan 50 jaren, nu bepaald een pracht-missie mag heeten, is voor een niet gering gedeelte te danken aan de seculiere geestelijkheid, die in de eerste 25 jaren van de halve eeuw, die de Paters Dominicanen op Curaçao en de andere eilanden werkten, voor hen een onmisbare steun is geweest. Daar waren nog veteranen onder, die onder Mgr. Nieuwindt echt pionierswerk verricht hadden en wier medewerking voor eerst onmisbaar was. Toen later het eigenlijke missiewerk op de Paters alleen neerkwam, vonden zij een krachtigen steun in de Fraters der Congregatie van Tilburg, die sinds 1886 zich op Curaçao aan het onderwijs hebben gewijd. Een eeresaluut verdienen ook de vele zusters van onderscheidene Hollandsche Congregatie's, die de Paters Dominicanen, een niet hoog genoeg te waardeeren hulp hebben verleend.

Moge volgend algemeen overzicht den staat der missie verduidelijken:

Missionarissen: 45 Paters Dominicanen, 1 Inlandsch seculier Priester, Mgr. G. Ellis; 56 Fraters van O. L. Vrouw van Barmhartigheid, 80 zusters Franciscanessen van Roosendaal (uit Holland en uit West-Indië), 62 gasthuiszusters van Breda (uit Holland en uit West-Indië), 43 Dominicanessen uit Voorschoten, 22 Zusters van Liefde van Schijndel.

De Missionarissen geven vier katholieke bladen uit: Amigoe di Curaçao (Weekblad in het Hollandsch), La Cruz (Weekblad in het Papiamentsch), La Union (Papiamentsch) en Ala Blanca (een veertiendaagsch kinderblaadje (eveneens in het Papiamentsch).

Staties:

I. Op Curaçao:

1 Willemstad, hoofdplaats van Curaçao, is een der beste havens en het handelscentrum van West-Indië. Het is de zetel van den gouverneur der Hollandsche kolonie en tevens van den Apost. Vicaris der missie.

3 parochiekerken: St. Annakerk (pro-cathedraal), H. Familiekerk, H. Rozenkranskerk. De twee eerste parochies met elk circa 4000 zielen en 3 of 4 priesters, de derde parochie met 6600 zielen en 4 priesters.

Jongensscholen: St. Thomas-College, een Muloschool met 150 leerlingen, bestuurd door de Fraters van Tilburg, drie lagere scholen (± 800 leerlingen) door dezelfde Fraters.

Meisjesscholen: 1 Muloschool, 3 lagere scholen (± 700 leerlingen) onder leiding der Zusters Franciscanessen van Roosendaal, 1 pensionaat, circa 100 leerlingen uit de Z.-Amerikaansche republieken, bestuurd door de Zusters Franciscanessen, 1 weeshuis voor circa 50 meisjes (ZZ. Franciscanessen), St. Elisabethgasthuis waarin jaarlijks ruim 1800 zieken ter verpleging worden opgenomen, Krankzinnigengesticht „Monte Christo" met ± 140 patiënten, Leprozengesticht „Zaquito" met 15 melaatschen, deze 3 gestichten staan onder leiding der Gasthuiszusters van Breda.

In de drie parochies twee afdeelingen van de Gezellenvereeniging en van de R.K. Volksbond met pl.m. 1200 leden.

2. Santa Rosa, parochie van 4200 katholieken met twee priesters: 1 jongensschool (lagere school) van de Fraters van Tilburg, 1 meisjesschool (lag. sch.) van de Zusters van Schijndel, 1 weeshuis voor meisjes van dezelfde zusters, 1 opvoedingsgesticht voor weesjongens en voogdijkinderen, van de Fraters van Tilburg.

3. Janwe met een parochiekerk met ± 2100 katholieken.

4. Montagne, parochie van 3340 katholieken met één priester, 1 gemengde school (lag. ond.) voor jongens en meisjes van de Zusters Franciscanessen.

5. Santa Maria, parochie van 4500 katholieken met twee priesters, 1 gemengde school (L.O.) als boven.

6. H. Willebrordus, parochie van ± 1900 katholieken met één priester, 1 gemengde school (L.O.) als boven.

7. Barber, parochie van 3500 katholieken met één priester, 1 gemengde school (L.O.) als boven.

8. West-Punt, parochie van 1545 katholieken met één priester, 1 gemengde school (L.O.) als boven.

II. Bonaire:

1 Kralendijk, parochie van 3800 katholieken met twee priesters, 1 jongensschool (L.O. met afdeeling Mulo) van de Fraters van Tilburg, 1 meisjesschool (L.O.) van Z.Z. Franciscanessen, 1 ziekenhuis van Z.Z. Dominicanessen.

2. Rincon, parochie van ± 2200 katholieken met één priester, 1 gemengde school (L.O.) van Zusters Franciscanessen.

III. Aruba:

1 Oranjestad, parochie van 1500 katholieken met één priester, 1 jongensschool (L.O. met afdeeling Mulo) van de Fraters van Tilburg, 1 meisjesschool (L.O. met afdeeling Mulo) van Z.Z. Dominicanessen, ziekenhuis met dezelfde zusters.

2. Noord, parochie met ± 2200 katholieken met één priester; 1 gemengde school (L.O.) van Z.Z. Dominicanessen.

3. S. Cruz, parochie van ± 2200 katholieken met één priester, 1 gemengde school (L.O.) als boven.

4. Saboneta, parochie van 1820 katholieken met één priester; 1 gemengde school (L.O.) als boven.

IV. St. Eustatius:

Oranjestad, parochie van ± 360 katholieken met één priester, 1 gemengde school (L.O.) Zusters Dominicanessen.

V. Saba:

Windwardside, hoofdstatie met 2 bijkerkjes te Bottom en Hellsgate, met ± 1000 katholieken en 1 priester.

Op Windwardside en Bottom hebben de Dominicanessen 1 gemengde school (L.O.).

VI. St. Martin:

Philipsburg, hoofdstatie met bijkerkje te Simpsonsbaai met 900 katholieken en één priester, 1 meisjesschool (L.O. met afdeeling Mulo) op Philipsburg, Z.Z. Dominicanessen, 1 gemengde school (L.O.) op Simpsonsbaai, 1 ziekenhuis met Z.Z. Dominicanessen.

Op verzoek van den Bisschop van Guadaloupe bedienen de Hollandsche Dominicanen de parochie van Marigot op het Fransche gedeelte van St. Martin met één priester en twee parochies op het eiland St. Bartholomy, nl. te Gustavia en Lorient, elk met één priester.

Hoewel uit dit overzicht blijkt, dat Curaçao geen eigenlijk gezegd heidenmissie is, kan het daarmede toch worden gelijkgesteld om het beschavingswerk, dat nog moet worden voortgezet en om de bijna chronische armoede, waaraan de meerderheid der bevolking lijdende is. Juist de zwarten en de armen, die 76% der bevolking uitmaken, zijn bijna allen katholieke afstammelingen van hen, die vóór ruim een halve eeuw nog slaven waren. Edel en echt apostolisch is het werk, dat de missionarissen aldaar verrichten en dat steeds van buiten af finantieel krachtig moet worden gesteund, om werkzaam te kunnen blijven met goeden uitslag.

SURINAME EN CURAÇAO OP DE INTERNATIONALE KOLONIALE TENTOONSTELLING TE PARIJS

DOOR

C. K. KESLER

Er is kans geweest, dat de Koloniale Tentoonstelling te Parijs plaats zou hebben zonder de medewerking van ons land, wat ongetwijfeld jammer voor ons, maar eveneens voor de tentoonstelling zou zijn geweest. Aanvankelijk toch was bij de wet van 17 Maart 1920 vastgesteld, dat in 1925 een Koloniale Tentoonstelling te Parijs zou gehouden worden, wat echter niet geschiedde, o.a., omdat het bleek, dat men met de toebereidselen niet tijdig gereed zou kunnen komen.

Eerst was het plan, alleen de geallieerde machten tot deelneming uit te noodigen; het onvoorziene uitstel had intusschen dit gunstig gevolg, dat men gelegenheid kreeg, de oorspronkelijke plannen te herzien. Daarbij kwam men tot het inzicht, dat van deelneming zouden uitgesloten zijn in de eerste plaats ons land, de derde koloniale mogendheid in de wereld, en verder Spanje. De bovengenoemde wet van 1920 werd daarom in 1925 zoodanig aangevuld, dat in plaats van de meer beperkte een Internationale Tentoonstelling tot stand zou kunnen komen.

Deze werd in Mei van dit jaar geopend en de Fransche autoriteiten zullen hebben kunnen bemerken — en hebben dat dan ook erkend — dat het voor het slagen een belangrijk besluit geweest is, toen de mogelijkheid geopend werd, ook aan ons land de gelegenheid te geven, te toonen, wat het op koloniaal gebied heeft weten tot stand te brengen. Meer dan drie hectaren kregen wij ter beschikking en onder leiding van de architecten P. A. J. Moojen en W. J. W. Zweedijk verrees daar het indrukwekkende gebouw der Nederlandsche afdeeling, waarin den duizenden bezoekers, die er reeds waren en den nog vele duizenden, die er zullen komen, getoond wordt, wat het Moederland in en met de Overzeesche gebiedsdeelen heeft weten tot stand te brengen.

Met de Overzeesche gebiedsdeelen. De officieele catalogus vermeldt ter loops, dat ons land eigenlijk geen koloniën heeft, dat het het juiste inzicht gehad heeft, de gebieden overzee niet te beschouwen als aanhangselen van het moederland, maar wel als daarmede geheel gelijkwaardige deelen in het Rijksverband. En Nederland heeft bewezen, daarin gelijk te hebben, wordt erbij gevoegd.

Inderdaad, de tentoonstelling te Parijs toont dat aan. Als men de indrukwekkende hall van het Nederlandsche gebouw ziet, waarop fier de beide driekleuren naast elkaar wapperen, de Fransche en de onze, dan krijgt men onmiddellijk deze beide indrukken: Dat is af en, dat is degelijk en met kennis van zaken verzorgd. In de eerste plaats af, wat met vele andere gebouwen bij de officieele opening nog niet het geval was. Op vele plaatsen werd nog ijverig getimmerd en op andere wijzen gewerkt. Soms zelfs waren nog niet meer dan geraamten van latten aanwezig van wat, met behulp van de middelen der moderne techniek, binnen enkele weken soliede gebouwen zouden lijken.

En dan, verzorgd tot in kleinigheden, zoodat het geheele gebouw en vooral de ruime zaal een rustigen, voornamen indruk op den bezoeker maken. Het is misschien niet mooi, hier vergelijkingen te gaan maken, vooral niet met betrekking tot onze rivalen in vroegere eeuwen, de Portugeezen. Maar, als men na elkaar beschouwt de tegeltableaux in den voorgevel van het Portugeesche gebouw en de beelden van Hendrik den Zeevaarder en d'Albuquerque ertegenover en dan de 8 bij 4 M. groote paneelen, waarop rondom in de groote hall van ons gebouw belangrijke feiten uit onze koloniale geschiedenis zijn voorgesteld, dan valt die rust en voornaamheid toch wel sterk op.

Het zou verleidelijk zijn, in den geest nog eens een wandeling door het geheele gebouw met zijn bijgebouwen te maken. Voor den West-Indischen Gids dienen wij ons echter tot Suriname en Curaçao te beperken. En dan kan vooreerst vastgesteld worden, dat deze goed voor den dag komen. Het spreekt vanzelf, dat de Oost overheerscht, maar onze West-Indische gebiedsdeelen zijn geenszins verwaarloosd, of in een hoek gedrukt. Want, heeft men de zaal en een gedeelte, dat aan de zaal Oost gewijd is, achter zich, dan ziet men in een der zijvleugels onmiddellijk de West, rechts voornamelijk Suriname en links Curaçao.

Ter orienteering zijn er eenige uitstekende, artistiek uitgevoerde kaarten aanwezig, één van Suriname, één van het eiland Curaçao en één, waarop het belang der beide gebieden voor het modernste verkeer, dat door de lucht, de laatste tot heden bijgewerkt. is

voorgesteld. Die kaarten toonen den artistieken smaak van de verzorgers der afdeeling. Hier niet de traditioneele kleuren, wit voor het land, blauw voor de zeeën en donkere arceeringen voor de bergen, maar het geheel in grijs-groene tint met zilverkleurige lijnen voor de luchtroutes en voor de wegen door de verschillende expedities gevolgd. Ook de, in hout uitgezaagde kaart van Curaçao met de, in gouddraad aangegeven, voornaamste wegen, die in het Koloniaal Instituut werd vervaardigd, is bijzonder fraai en sprekend. De kaart van Suriname licht ons op duidelijke wijze in omtrent bevolking, producten en algemeene gesteldheid van het land.

Het is duidelijk, dat in beide helften der West-Indische afdeeling de inzendingen der Missie en der Zending een belangrijke plaats innemen. Een zegenrijk onderdeel van het werk dier beide instellingen is ongetwijfeld ziekenverpleging en armenzorg. Met de plaatselijke toestanden bekenden weten en waardeeren dit en hun behoeft niet te worden getoond, welk schoon en goed werk medici en hygienisten, maar niet minder mannelijke en vrouwelijke religieusen en zendelingen in onze West verrichten. Maar, den oppervlakkigen beschouwer treft niet dit in de eerste plaats. Hij ziet voor zich de modellen van hospitalen en ziekenhuizen en besluit uit de omstandigheid, dat deze zoo'n belangrijke plaats innemen, dat de West toch wel zeer ongezond moet zijn.

Maar dat is ook de eenige minder aangename opmerking, die wij bij onze herhaalde bezoeken opvingen. Overigens was er niets dan bewondering voor wat er te zien was. Eigenaardig is het wel, dat de Fransche West-Indische koloniën gemeend hebben, het met hunne tentoonstellingen heel anders te moeten aanleggen.

Maar wij moeten bij onze West blijven. Behalve de gegevens omtrent zieken- en armenzorg van Gouvernementswege, zoowel als van de zijde der Zending en der Missie stelt Suriname zijn verschillende producten ten toon. Daaronder trekken in de eerste plaats de aandacht flinke houtmonsters, locus, zwarte kabbes, bruinhart, purperhart en slangenhout met een model van een steiger van basra-locus om het bestand zijn tegen paalwormen te doen zien. En dan de citrusvruchten. Terecht zijn deze op een in het oog vallende plaats neergezet. Terecht, al ware het alleen maar om den smakelijken en zorgvuldigen indruk, dien deze inzending, die door den heer C. L. Tomson verzorgd is, maakt. Groote stopflesschen met oranje deksel en rood-wit-blauwe randen vertoonen mooie monsters van pompelmoes, citroen, sucade, grape-fruit, zure oranje, citroensap en doorsneden der verschillende vruchten. Juist achter deze uitstalling is een nooddeur. Een voorteeken?

Zou de vruchtencultuur ten slotte een nooddeur voor Suriname met zijn vele moeilijkheden kunnen blijken? Dat is zeker, deze uitstalling ziet er buitengewoon aantrekkelijk uit.

Van de verdere producten, als mais, rijst (gepeld en padi), kassave en kwak, pinda's, balata, koffie, cacao, bauxiet, enz. zijn eveneens monsters onder glas aanwezig. En rondom tegen de wanden vertoonen mooie, groote foto's volkstypen en stadsgezichten, terwijl een paar kartons in lijsten de bevoegdheden en de laatste balans der Surinaamsche Bank vertoonen en daardoor een denkbeeld geven van het belang dezer instelling voor het bedrijfs- en zakenleven der gemeenschap.

Dicht bij de collectie vruchten treft dengene, die wat meer dan de gemiddelde bezoeker weet van de beide gebiedsdeelen, iets eigenaardigs. De hoedenvlechterij, eenmaal een der kurken, waarop Curaçao heette te drijven, is naar Suriname verhuisd. Het Mariapatronaat te Paramaribo heeft een aardige inzending van de z.g. Panamahoeden; in de Curaçaosche afdeeling ontbreken die geheel. Wat trouwens niet te verwonderen is. Hoedenvlechten is in Suriname iets natuurlijks; op Curaçao iets, kunstmatigs. Ongetwijfeld met de beste bedoelingen daar gepropageerd, maar toch iets kunstmatigs.

Voor wij van Suriname afstappen mogen nog vermeld worden de inzendingen van twee kunstenaressen, een schilderij van Mevrouw Meinesz—Van der Wulp „Markt op een plantage" en een paar beelden van Surinaamsch hout van Mejuffrouw Van Hall. De laatste, die verleden jaar ook op een kleine tentoonstelling in het Koloniaal Instituut aanwezig waren, doen duidelijk zien, hoezeer het prachtige Surinaamsche hout zich naast technische doeleinden ook voor kunstuitingen leent.

Thans aan de overzijde naar Curaçao. Zooals de kaart met de luchtroutes der P. A. A. aangeeft, wordt dit eiland, evenals Paramaribo gaandeweg een belangrijk station voor het luchtverkeer. Het was dan ook een aardige vondst, het diorama van Eland zoo op te stellen, dat het den indruk maakt van een gezicht op de haven, het Schottegat en een gedeelte van Punda en Otrabanda uit de cabine van een vliegmachine. Het levendige stadje met zijn kleurige huizen en zijn druk scheepvaartverkeer is uitstekend weergegeven. Een boot verlaat juist den havenmond en klieft de blauwe wateren van de Caraïbische Zee. In de verte ziet men Emmastad met zijn petroleum-etablissementen en achter het Schottegat de bruine heuvels met hier en daar groene plekken van kadoesji en andere vertegenwoordigers der Curaçaosche vegetatie. Eeni-

ge cactussen in bakken, die erbij staan en een gezicht op de onderzeesche plantenwereld, zooals die soms zoo fraai op den bodem van de haven te zien is, verplaatsen den bezoeker in gedachten weer op het droge en toch hier en daar soms zoo schilderachtige eiland. Producten van de eilanden zijn er niet veel, maar wat zij opleveren wordt getoond: fosfaat, sorghum, mais, divi-divi, enz.

Dat, waardoor Curaçao meer dan door zijn olie-raffinaderijen, meer dan door zijn fosfaat en zijn enkele andere producten over de geheele wereld bekend is, de likeur van Wynandt Fockink, valt goed in het oog. Er zijn monsters oranjeschillen, flesschen der verschillende daaruit bereide dranken en een model van een destilleertoestel. Dit laatste is, evenals het ernaast liggende boek van den 16e-eeuwschen, Vlaamschen plantkundige Rembert Dodoens uit de verzamelingen van het Koloniaal Instituut afkomstig. De bladzijde, waarop de botanicus in zijn „Herbarius oft Cruydt-Boeck" van 1608 den „Orangie boom" behandelt, ligt erbij opengeslagen.

Een model van de „Stuyvesant" der K. N. S. M. en een Curaçaosche schoener wijzen op het belang van stoom- en zeilvaart voor het eiland, terwijl statistische opgaven omtrent de petroleum-nijverheid en verschillende foto's dat van dezen tak van bedrijf doen zien.

Van de kleinere eilanden is er slechts zeer weinig. Alleen de door de Amsterdamsche firma voor tentoonstellings- en reclamewerken „Hypsos" vervaardigde, lichtreclame vermeldt iets omtrent het werk der Missie ook op de eilanden buiten Curaçao.

Alles bijeengenomen, de West kan voldaan zijn over datgene, wat ervan te Parijs getoond wordt. Iets wordt er zeker door bereikt, n.l. dat voldoende en juist licht valt op de beide onderdeelen van het Rijk aan de overzijde van den Atlantischen Oceaan. Werd daardoor verkregen, dat, als de tegenwoordige, algemeene depressie voorbij is, nieuwe bloei voor die gewesten er het gevolg van is, dan ware een heuchlijk gevolg te boeken in het credit van hen die door hun kennis en organisatie-vermogen in staat waren, Oosen West waardig op de hun toekomende plaats te midden der koloniën van groote mogendheden te vertoonen.

Amsterdam, Juni 1931.

Naschrift

EEN NATIONALE RAMP

De aflevering was reeds opgemaakt toen ons het ontstellende bericht bereikte, dat het Nederlandsche paviljoen op de Koloniale Tentoonstelling te Parijs in den nanacht van 27 op 28 Juni door brand is verwoest. Er zijn geen woorden te vinden om de beteekenis van dit verlies te beschrijven. Het is niets minder dan een nationale ramp.

Wij meenen het artikel te moeten behouden als een droeve herinnering aan wat verloren is gegaan.

Redactie *W.-I. Gids*

ECONOMISCH SURINAME

DOOR

THEOD. A. C. COMVALIUS

II

Wie zal ontkennen, dat zoowel bij het Bestuur als bij de Volksvertegenwoordiging van Suriname de oprechte wensch bestaat, de kolonie economisch er bovenop te helpen? Wie zal onderschatten de pogingen in deze richting door beiden betracht? Maar velen zullen het met ons betreuren, dat er in Suriname weinig rekening wordt gehouden met de meeningen van velen, die, het land en zijne bevolking door en door kennende, telkens iets naar voren brengen, waarvan de waarheid door niemand op goede gronden kan worden betwist.

In een vorig artikel is bereids naar voren gebracht, dat het economisch verval, dat men met alle middelen in de kolonie en van uit Nederland wil tegengaan, op eenvoudige wijze is te keeren. Doch men luistert niet naar de personen, van wie deze betoogen komen, met het gevolg, dat wij in Suriname, trots alle pogingen, in den vicieuzen cirkel blijven ronddraaien en de bevolking armoede lijdt, eene armoede, die nu in de laatste maanden een aanmerkelijken omvang aanneemt en het zedelijk gehalte van het jonger geslacht ten zeerste schaadt.

Ons kunnen thans geen geleerde vertoogen of wijsgeerige beschouwingen helpen, maar een daad, die geen uitgave van de Regeering vordert. Daartoe schijnt men echter niet te willen besluiten, zeer ten nadeele van de bevolking, die naar brood vraagt en voorzooverre jeugd en kans het toelaten, haar geboorteland den rug toekeert. In andere landen beteekent eene afvloeiïng van een gedeelte der bevolking verhooging of verbetering van de levensvoorwaarden der overigen. Niet in Suriname. En wanneer door het economisch inzicht van deze of gene een bedrijf ontstaat, welke opleving kan brengen, dan weet men het loon der inheemsche krachten beneden zeker peil te houden, dat der uitheemschen vaak tcn onrechte op te voeren, waardoor een afvloeiïng van het

geld, dat de kolonie ten bate had kunnen komen, naar elders plaats vindt.

En al zou men „kunstmatig het subsidiecijfer willen verminderen tenkoste van den geregelden gang van zaken, om „kunstmatig" een soort vooruitgang te bewijzen, dan staat daar de wetenschap en daarnaast de ervaring, die waarschuwen, dat zulke middelen voor het oogenblik schijnbaar helpen, maar in de toekomst honderdvoudig schade aanrichten.

Wij hebben in ons vorig artikel bewezen, dat men het zoeken naar „andere mogelijkheden" voor de kolonie kan staken. Indien op dezen weg wordt voortgegaan zal dit tot nog erger nadeel der inwoners leiden. Men heeft in de kolonie zelf te zorgen voor vooruitgang. En dit is zeker mogelijk. Niet wachten op het buitenlandsch kapitaal, dat voorzooverre niet Nederlandsch, aan bevolking en Regeering niet anders dan teleurstelling en moeite in de toekomst kan berokkenen. Ieder land houdt zijn beschikbare middelen vast voor eventualiteiten in eigen boezem en geeft deze middelen slechts dan uit, wanneer een winst van 30—40 % in den vreemde zoo goed als verzekerd is. In dit geluk zal Suriname niet deelen.

Wij betoogden in ons vorig artikel, dat het eene noodige voor de kolonie in dezen tijd is de vrije ontginning van onzen bodem. Laat men ons in de gelegenheid stellen brood uit ons eigen bodem te halen en aan lediggang en zedebederf paal en perk te stellen. Indien het Gouvernement onder een desnooos verhoogde retributie van 10 cts per gram gelegenheid verschaft, dat iedereen naar het binnenland trekt, om daar zijn brood te zoeken, zou het goed werk doen. Zeker zal men stuiten op het bezwaar, dat een groot deel van het land in concessie is gegeven aan z.g. maatschappijen en particulieren, die zich er slechts toe bepalen, uit andere middelen het concessierecht te voldoen, in de hoop deze terreinen met groote winst aan een „buitenlandschc maatschappij" te kunnen verkoopen en bij tooverslag rijk te worden. Maar moet de bevolking daaraan worden opgeofferd? Neen, ons dunkt, dat de Volksvertegenwoordiging in de kolonie deze zaak goed onder de oogen moet zien en het Koloniaal Gouvernement voorstellen:

a. binnen zes maanden alle verleende goudconcessies in te trekken, die naar hun uitgebreidheid niet met voldoende gecontracteerde arbeiders werken;

b. vergunningen af te geven aan groepen van drie of meer personen, om vrijelijk op domeinland goud te ontginnen tegen vergoeding aan den fiscus van 10 cts. per gram gewonnen goud;

c. concessie's aan buitenlandsche maatschappijen, in Suriname vertegenwoordigd, te weigeren indien zij niet aannemen, binnen een half jaar met de exploitatie te beginnen;

d. concessie's, grooter dan 1000 H.A., noch in onderzoek, nòch voor een bepaalden tijd aan één persoon of maatschappij te verleenen.

Er heerscht in Suriname een onredelijke concurrentiegeest, niets nieuws in een arm land. Een man, met beperkte middelen vraagt in onderzoek naar goud een stuk land van 2000 H.A., zonder zichzelf van den omvang van zoo'n stuk oerwoud rekenschap te geven. Nadat hij met 4—6 man gedurende meestal 3—4 weken enkele begaanbare gedeelten heeft onderzocht, besluit hij een gedeelte van 200 H.A. in concessie aan te vragen. Meestal weet hij de juiste ligging van zijn concessie ten opzichte van de 2000 H.A. niet. Maar veelal zal zijne kaart het midden van het onderzoekterrein als concessie aanwijzen. In theorie heeft hij dus 200, in de praktijk meer dan 2000 H.A. Tijd voor een degelijk onderzoek ontbreekt. Als nomaden zwerft men, nu hier, dan daar. En eerst, wanneer een verschil over „grensscheiding "ontstaat tusschen hem en een ander ontginner, die een dagreis of verder van hem verwijderd is en een landmeter ambtshalve moet ingrijpen, dan blijkt, dat geen der twistenden op zijne concessie is, maar op domeingrond.

Er is ook in de boschbedrijven geen orde en regelmaat in Suriname. En nu de boschpolitie op enkele gelukkige individuen na, is afgeschaft, zal het een ware chaos worden. Men doet dus goed alle niet ontgonnen terreinen in den boezem van het domein te doen terugkeeren en iedereen vrij goud te laten ontginnen.

Wat helpt een groote concessie onze schatkist of de bevolking? Niets. De schatkist mag wel jaarlijks tenhoogste 50 cts, per H.A. binnenhalen, maar verliest practisch honderdmaal dit bedrag, de concessionaris heeft er niets aan en de bevolking wordt het slachtoffer.

Paramaribo, 6 October 1930.

A. F. Gravenberch
1811—1906

VAN SLAAF TOT GENEESHEER

DOOR

FRED. OUDSCHANS DENTZ

Weinig is hier te lande de „*Levensgeschiedenis van Dr. Adolf Frederik Gravenberch, Stedelijk Heelmeester 1855—1906*" bekend, een geschrift [1]), dat bovendien moeilijk te verkrijgen is. Het is een merkwaardig stuk Surinaamsche geschiedenis, dat waard is in breeder kring bekend te worden. Dat een uit slavenouders geboren kind, zonder de vereischte examens af te leggen, bij Koninklijk Besluit — Honoris causa — tot de uitoefening van de heelkunde in Suriname wordt toegelaten, is zeker een voorbeeld zonder wedergade.

De man, wiens levensgeschiedenis wij hier in korte trekken uit bovengenoemd geschrift verhalen, werd uit slavenouders van zuiver Afrikaansch ras op 1 Februari 1811 op een der plantages in Suriname geboren in een eenvoudige hut. Nederlandsche namen droegen de slaven niet, maar de eigenaar gaf, uit ingenomenheid met de ouders, toestemming, dat het kind de Hollandsche namen Adolf Frederik kreeg en zelfs den heiligen doop ontving.

Onderwijs en opvoeding waren destijds voor slaven niet weggelegd, en het kind groeide op onder de zorg van een „krioromama", een opvoedster van slavenkinderen. Als jongen van 15 jaar wees zijn meester hem aan als leerjongen bij den toenmaligen geneesheer der plantage Steglich, die hem om zijn oppassendheid, vlijt en gedienstigheid het grootste vertrouwen schonk en hem de eerste beginselen der geneeskunde leerde, die de leergierige, vatbare knaap zich onder streng toezicht eigen maakte. Dr. Steglich kreeg den zachtaardigen nederigen slavenjongen ten slotte lief.

Na Steglichs dood gelastte zijn meester dat hij moest gaan werken bij dr. Gravenhorst, die hem reeds als leerjongen bij zijn collega Steglich had leeren kennen en die hem toestond in zijn hospitaal in Paramaribo als hulp werkzaam te zijn. Bij dezen deed hij

[1]) De Levensgeschiedenis van Dr. A. F. Gravenberch, Stedelijk Heelmeester te Suriname, door C. P. Rier, Baptist Minister, gedrukt bij C. P. Rier, Paramaribo, 1908.

in diens geneeskundige praktijk veel kennis op het gebied der geneeskunde op, en toen hij den leeftijd van 36 jaar had bereikt, had hij voldoende gespaard om zich uit de slavernij vrij te koopen. Bij zijn vrijverklaring moest hem een familienaam worden gegeven en ontving hij dien van Gravenberch, waaronder hij voortaan bekend zou zijn. Na veel arbeid, strijd en volharding werd hij als Chirurgijn-Assistent door dr. Gravenhorst aangesteld.

Kort daarna kwam hij in aanraking met den toenmaligen gouverneur der kolonie jhr. J. G. O. von Schmidt Auf Altenstadt (1852—1855) die niet alleen hem als een nuttig lid der samenleving leerde kennen, maar ook weldra overtuigd werd van zijn gaven en kundigheden. Toen dan ook Gravenberch een verzoekschrift indiende om vergunning te erlangen de geneeskundige practijk te mogen uitoefenen, werd dit door talrijke vrienden en bewonderaars, gesteund door tal van getuigschriften, ook van invloedrijke mannen, door den gouverneur in gunstige overweging genomen. Zelfs de geneesheeren Horstman, Muller en Cragin gaven hun volle medewerking en instemming aan het verzoekschrift, dat door eendrachtige samenwerking aanleiding was tot uitlokking van een Koninklijk Besluit, waarbij Koning Willem III aan den gewezen slavenjongen vergunning gaf tot de vrije en wettelijke uitoefening der heelkunde als stedelijk heelmeester in de kolonie Suriname.

In de Surinaamsche Courant, Gouvernements Advertentieblad van 2 Augustus verscheen daarop de volgende bekendmaking:

Door deze wordt aan belanghebbenden kennis gegeven, dat de Commissie van Geneeskundig Onderzoek en Toevoorzicht ter voldoening van het besluit van Z. M. den Koning dd. 21 April d. j. No. 60, om A. F. Gravenberch (met dispensatie van het bepaalde in art. 12 § c der Publicatie van den 24sten January 1838, betrekkelijk de uitoefening der Geneeskundige wetenschappen in deze Kolonie) (G.B. No. 2) tot de uitoefening der Heelkunde toe te laten, hem op heden als Heelmeester heeft ingeschreven.

Paramaribo, den 1sten Augustus 1855.

Johs Abrahamsz, Scriba.

Dat deze merkwaardige beslissing bij velen blijdschap, maar bij anderen daarentegen ergernis verwekte, behoeft geen betoog. Bij de laatsten gold het zijn huidskleur en nederige afkomst als kind van slavenouders.

Na den gouverneur en zijn talrijke vrienden persoonlijk bedankt te hebben plaatste Gravenberch in de Surinaamsche Courant de volgende advertentie:

A. F. Gravenberch,
geadmitteerd Stedelyk Heelmeester alhier, neemt de vryheid, opnieuw de gunst zyner respective Protecteurs in te roepen. Hy beveelt zyn welingericht Hospitaal aan, by hetwelk eene zorgvuldige verpleging verbonden is. Al zyn streven zal wezen om door een yverige bediening, voor zich het vertrouwen, hetwelk zyne geëerde Begunstigers tot dusverre goedgunstig in hem hebben willen stellen, duurzamer te verzekeren. Hy geeft voorts aan zyne behoeftige medemenschen den wenk, dat ten zynen huize dagelyks van des morgens 7 tot 8 en van des middags 4 tot 5 uur, de gelegenheid om in eene kostelooze behandeling te deelen, opengesteld is. Paramaribo, den 1 Augustus 1855.

In zijn welingericht hospitaal in de Wagenwegstraat te Paramaribo oefende hij met zijn buitengewone gaven zijn geneeskundige praktijk nauwgezet uit, en verwierf daarbuiten een groote praktijk. In en buiten zijn praktijk was hij de vriend der armen, een man vol medelijden, die steeds eenvoudig en nederig bleef. Hij was de man uit en voor het volk, die om zijn zachtheid en kunde, ook van de plantagebewoners van destijds het grootste vertrouwen genoot en in wien men een man van wonderen zag. Zijn huwelijksleven was zeer gelukkig en hij bracht zijn kinderen naar zijn beste krachten tot mannen in de maatschappij op.

Binnen korten tijd verwierf Gravenberch zich een aanzienlijk vermogen en werd eigenaar van tal van huizen in de stad, in 1859 mede-eigenaar van den toen in volle werking zijnden grooten houtgrond „Osembo" aan de Pararivier, alsook van den houtgrond „Libanon" in het Saramacca district, waarvan hij, bij de vrijverklaring der slaven in 1863, alleen eigenaar werd. Het bleef hem geldelijk voor den wind gaan en in 1865 werd hij eigenaar van de suikerplantage „La Jalousie" aan de Boven-Commewijne. Maar ook hem ontgingen de gevolgen van de afschaffing der slavernij niet. Het dalen der suikerprijzen deed hem bovendien bijna zijn geheele kapitaal verliezen en donkere wolken pakten zich bovendien boven zijn hoofd samen, toen hem van overheidswege de uitoefening zijner praktijk in het district werd verboden.

Zijn benoeming in den vollen zin des woords opvattende, dat is stedelijk heelmeester binnen de Kolonie, practiseerde Gravenberch ook als plantage-eigenaar en met succes op enkele plantages, als „Goudmijn", „Breukelerwaard", „Vossenburg" en „Slootwijk". Maar onverwacht ontving hij in 1875 van den districtscommissaris van Boven-Commewijne en Commetewane, op het station Ephrata gevestigd, een aanschrijving dat hem ingevolge

de beslissing van den gouverneur destijds niet veroorloofd was de geneeskundige praktijk op de plantages uit te oefenen, en dat hij, zoo hij daarmede doorging, beboet zou worden. Tevens werd hem schriftelijk aangezegd zijn ambt als districtsheelmeester neer te leggen. De terneergeslagen man, ook op deze wijze getroffen, verliet het district om verder in Paramaribo te gaan wonen. Tal van plantagedirecteuren zonden hem bij zijn vertrek schriftelijke dankbetuigingen.

Hem werd bij een proces-verbaal ten laste gelegd, dat hij niet nauwkeurig de verschillende kolommen in de ziekenregisters invulde en hij de geneeskundige praktijk in de districten uitoefende, zonder daartoe bevoegd te zijn.

Deze zaak werd voor het Hof van Justitie behandeld. Als raadsman had Gravenberch het groote voorrecht de diensten te krijgen van den toenmaals zeer bekenden en knappen rechtsgeleerde mr. Colaço Belmonte, die zich voor deze aangelegenheid zeer had geinteresseerd. In de zitting van het Hof hield mr. Colaço Belmonte een schitterend pleidooi dat 20 minuten duurde en als uitslag had, dat Gravenberch onschuldig aan het hem ten laste gelegde werd vrijgesproken, zoodat hij zijn praktijk kon hervatten. Hij richtte toen een verzoekschrift tot het Bestuur en werd ook als Divisie-Heelmeester toegelaten, waarna hij zich metterwoon in het District Boven-Commewijne vestigde tot het jaar 1879. Ook daar won hij aller harten onder alle standen en had met zijn geneeskundige praktijk veel succes.

In het hiervoren genoemd jaar verhuisde Gravenberch weer naar Paramaribo, waar hij tot zijn dood bleef wonen.

De viering van zijn zilveren jubileum als geneesheer was een groot feest, waaraan een groote schare belangstellenden deelnam en waarbij hij veel waardeering ondervond. Niet alleen stroomden de bezoekers bij den geliefden esculaap binnen, maar tal van geschenken werden hem gebracht. Ondermeer had zich onder een groot aantal invloedrijke mannen uit de burgerij, een comité gevormd, dat hem een hulde heeft toegebracht waarvan de Surinaamsche Courant, Gouvernements Advertentieblad van 3 Augustus 1880 het volgende schreef:

„Heden (1 Augustus 1880) vierde onze stadgenoot de heer A. F. Gravenberch zijn *25-jarig jubilé* als chirurgijn. De schare van vrienden en bekenden was zeer talrijk.

Te half elf ure, trad een der commissarissen van een gevormd Comité op, dat hem in naam zijner land- en stadgenooten, een stoffelijk bewijs hunner hulde aanbood met de volgende woorden:

Waarde Vriend Gravenberch.

Mochten Suriname's ingezetenen zich verblijden, toen vijf en twintig jaar geleden, Z. M. onze geliefde en geëerbiedigde Koning Willem III u een brevet verleende, waardoor gij als Chirurgijn in ons midden werdt, hoeveel te meer zij, welke gedurende die 25 jaren ondervonden hebben, *dat gij dat voorrecht meer dan waardig zijt*.

Uit naam, zoowel van hen, die thans niet in ons midden zijn, als van al de u omringenden, betuig ik u op dezen, voor u zoo plechtigen dag, onze warme tevredenheid en dank, voor de door u gedurende dien tijd aan uwe natuurgenooten bewezen diensten.

Ga steeds zoo voort, trots al de hinderpalen aan uw zoo moeilijken werkkring verbonden.

De Heer der Schepping, die u gedurende dat tijdsverloop de krachten schonk, zal, hopen wij, u blijven versterken — en Suriname trotsch zijn en blijven op zijnen Gravenberch.

Als een blijk van hulde, bieden wij u, uit naam uwer land- en stadgenooten dit geschenk aan. Ons aller wensch is, dat gij het besteden moogt tot uw en ons aller genoegdoening.

Leve Gravenberch!

Deze toespraak werd door den jubilaris aldus beantwoord:

Geachte vrienden!

Dank, driewerf dank, onzen geëerbiedigden Koning, voor het voorrecht mij voor 25 jaren toegestaan,

Mocht ik gedurende dien tijd naar hetgeen ik heden van land- en stadgenooten ondervond, getoond hebben, dat voorrecht waardig te zijn, dan zal de dag van heden voor mij steeds een prikkel zijn, mijn ouden weg te blijven betreden.

Verder werd de dag genoegelijk doorgebracht en besloten met eene serenade, door de liefelijke medewerking der leden van het Muziek-Gezelschap: „Harmonie".

Het was leven en vreugde op dien dag. „Meer na dezen" klonk het uit veler monden."

Kort na deze gebeurtenis keerde fortuna hem den rug toe en leed Gravenberch groote verliezen. Hij verloor bijna alles wat hij bezat maar bleef kalm en waardig zijn werk verrichten. Nog herdacht hij op 1 Augustus den dag waarop hem voor een halve eeuw de vergunning werd verleend de geneeskundige praktijk uit te oefenen en nog maar een jaar daarna sliep hij in, na een kortstondige ziekte en weinig lijden, op 16 November 1906 in den gezegenden ouderdom van 95 jaren.

Een groote schare van stedelingen en districtsbewoners bewezen den merkwaardigen man op 17 November de laatste eer toen hij op het kerkhof „Willem Jacobsrust" aan den schoot der aarde werd toevertrouwd. In hem verloor de Surinaamsche maatschappij een held in de geneeskunde, van wien getuigd kon worden dat hij bij alle beslommeringen den strijd des levens onvermoeid met edele wapens heeft volstreden. Hij was in Nederlandsch Guyana de trots van zijn ras, een toonbeeld van de goede gaven en eigenschappen, die in zijn ras verborgen liggen, een unicum in de geneeskundige wereld, deze ongestudeerde slavenzoon, wiens naam als geneesheer tot den huidigen dag in gezegende herinnering voortleeft.

BOSCHNEGERKUNST

DOOR

JHR. L. C. VAN PANHUYS

Prof. Dr. Melville J. Herskovits en Mevrouw Frances J. Herskovits. *Bush-Negro Art.* Met 14 afbeeldingen Blz. 25—37 en 48—49 in het tijdschrift „*The Arts*", volume 17, Number 1, October 1930 Published monthly, except July-September, by The Arts Publishing Corporation, New-York, 232 East 54th Street, 50c a copy.

De lezers van de West-Indische Gids zullen zich herinneren dat dr. Herskovits in het Januari-nummer van 1930 zijn artikel schreef „The second northwestern University expedition for the study of the Suriname Bush-Negroes, 1929". Daarin deelde hij mede, dat mevrouw H. en hij onderzoek deden naar de kunst van de boschnegers en uitleggingen verkregen van hunne ornamentsymbolen. Hoewel de Saramaccaner-boschnegers, slechts met de grootste moeite, er toe kunnen worden gebracht om de beteekenis van hun kunst te verklaren, hadden zij het goede geluk gehad uitleggers te vinden, die hun de „sleutels" hadden verschaft. Vastgesteld werd dat in houtsneewerk vooral, het element van sekse-symbolen naar voren treedt, misschien wel domineert, en dat afbeeldingen van dieren niet zoo veel voorkomen.

Het artikel „*Bush-Negro Art*" vangt aan met een opsomming van verschillende vragen, die bij kunst-beoefenaars over de beteekenis van „primitieve kunst" zijn gerezen Zij, die kunst bestudeeren, zullen, om een of andere kunstuiting volkomen te leeren verstaan, moeten gaan naar het volk, dat aan die kunst het aanzijn gaf; slechts in de maatschappij waar die kunst wordt aangetroffen zal men een goed inzicht nopens hare innerlijke beteekenis kunnen verkrijgen. Dat primitieve volken in hun kunst een dieperen zin weten te leggen is zeer goed bekend aan onderzoekers die navorschingen onder Indianen, Afrikanen of Zuidzee-eilanders hebben gedaan.

De boschnegers hebben een kunstvorm voortgebracht, die in

veel opzichten nieuw is. Hunne kunstuitingen kan men niet thuis brengen in een bepaald deel van Afrika; wel kan men overeenkomsten in bijzonderheden terugvinden aan de westkust van dat werelddeel en wel meer bepaald in het Koninkrijk Ashanti, onder zekere stammen in Nigeria, en onder de bronzen voorwerpen van Benin.

Het artikel noemt als werktuigen: zakmes en houwer; als bewerkingen: schuren met zand, inwrijven met palmolie en berooken, en stelt terecht in 't licht, dat de boschnegers den passer leerden gebruiken van hun voorouders op de plantages in den slaventijd, terwijl dat werktuig den Afrikaanschen neger onbekend is gebleven. Het houtsnijwerk is, evenals in Afrika, mannenwerk. Ornamenten komen vooral voor in de haarkammen; als versiering aan de voorzijde van een hut; aan bankjes, op houten schotels, op (eigenlijk gesneden *in*) spatels om het voedsel om te roeren en op andere huishoudelijke voorwerpen. Maar de vrouw versiert de kalebassen-drinkschalen (en voegen wij er bij, ook de kalebas-*lepels, kalabassi-spoen*) met niet minder fraaie ornamenten; zij snijdt het in de verwijderde stad gekochte linnen in Afrikaansche weef-patronen en houdt toezicht bij het taoeëeren van lichaam en aangezicht van de jonge meisjes met ornamenten, die in uitbeelding en symbolische voorstelling de houtsneewerk-ornamenten nabij komen.

Wat valt er nu over de symboliek in de boschnegerkunst op te merken? Zonder de hulp van de inboorlingen komt men er niet achter, en zij verstaan uitnemend de kunst om den vrager, die de beteekenis van de ornamenten wil weten, op een dwaalspoor te brengen. Niet zoozeer uit een zekere Afrikaansche „liefde voor strategie", maar hoofdzakelijk omdat dit snijwerk, dat mannen aan vrouwen geven, een sexueele symboliek heeft die, zooals reeds gezegd, in de boschnegerkunst overheerscht, en niet alleen betrekking heeft op de conceptie, op de vruchtbaarheid van de vrouw zelf, maar ook op die van den akker en van het woud, en van de dieren die er in leven, vooral van het wild, zoodat het dus gevaarlijk zou zijn (en onvoordeelig) om de geesten te beleedigen (of op te roepen) door te vrij-uit over deze dingen te spreken.

De schrijvers vertellen ons hoe de boschneger vragen weet te ontwijken en hoe zij, tijdens hun eerste expeditie in 1928, er niet in slaagden ook maar één enkele uitlegging van ornamenten te verkrijgen, maar eerst bij hun tweede bezoek in het volgende jaar. Toen leerden zij, van een man van wien zij een overigens zeer ruw afgewerkt bankje kochten, genoeg om te weten hoe ze voortaan hunne vragen moesten inrichten.

De boschnegers, zoo staat in het artikel, zijn de afstammelingen van slaven, die reeds van 1650 af aanvingen met naar de „jungle", achter de kuststreek te vluchten; zij bleven trouw aan de Afrikaansche traditie, en vormen een eenig voorbeeld van een autonome beschaving, die van één werelddeel (Afrika) naar een ander (Zuid-Amerika) is overgeplant. Het verblijf in de Surinaamsche binnenlanden gaf hun slechts een mager stoffelijk bestaan, maar daartegenover staan hunne samengestelde maatschappelijke organisatie, hunne ingewikkelde godsdienstige begrippen en hun zeer levendig aesthetisch gevoel, dat in liederen, dansen, en kunst-vormen wordt geuit.

Liefde voor het ornament is wel de meest kenmerkende trek van de boschnegerbeschaving. De boschneger-Man moet probeeren „iets moois" te maken, al vermag hij het vaak niet te brengen tot vervaardiging van een kunststuk, evenmin als wij allen in *onze* maatschappij dat zouden kunnen. Hij moet zich dáárom inspannen, omdat van zijn vernuft en kunde in het versieren van voorwerpen afhangt, of hij daarmede een door hem uitverkoren vrouw kan winnen. De gunst van een meisje moet niet alleen met enkelringen en paantjes, maar ook wel degelijk met zelfvervaardigd houtsnijwerk worden geworven, met fraaie voorwerpen om het bezit waarvan zij in het dorp kan worden benijd.

Het echtpaar Herskovits is er van overtuigd, dat de boschnegers wel degelijk artistieke verdienste waardeeren. Hun critisch onderzoek van voorwerpen, en hun geestdrift wanneer er een zeldzaam mooi stuk bij is, doen zeer sterk denken aan de wijze waarop een kunstkenner ten onzent zich bij het aanschouwen van een kunstwerk gedraagt. Het artikel geeft een voorbeeld, hoe een prachtig stuk houtsneewerk (een plank om erwten op te vermalen of fijn te stampen) buiten een hut te pronk hing, en hoeveel geduld er voor noodig was — er kwam zelfs een „familieraad" aan te pas — alvorens de eigenares het wilde verkoopen. Het snijwerk werd geenszins voor verkoop vervaardigd; dat werd slechts gedaan in het nabij den spoorweg gelegen dorp Kadjoe en dáár ontstond minderwaardig goed, dat een oude boschneger verachtelijk „timmerhout" in plaats van houtsneewerk noemde.

In de verklaring van de zeer fraaie afbeeldingen wordt, onder meer, het navolgende gezegd.

Snijwerk, op een plank boven de deur van een hut, toont een merkwaardig voorbeeld van overlevering en adoptatie van het Westafrikaansche masker; in het midden ziet men een menschenhoofd en er om heen lijnen, voorstellende het lichaam van een

vrouw. Op een houten schotel of wan, gebezigd om voortbrengselen van den akker naar huis te brengen, of om rijst te wannen of te ziften, is de binnenste versiering hoofdzaak; zij is symmetrisch en iedere helft bevat een mensch-figuur (man en vrouw), zóódanig weergegeven, dat alleen de ledematen zichtbaar zijn. In de overgebleven ruimten zijn tegenover elkander, de uit de paring voortgekomen kinderen, een tweeling, jongen en meisje, door eveneens sterk gestyliseerde figuren voorgesteld. In den rand verbeelden vier sectoren, afwisselend gevormd door vierkantjes en schuine streepjes, het hoofdhaar van ouders en kinderen. Dit voorwerp, met zijn vruchtbaarheids-symbool, samenhangende met het geloof aan sympathiseerende tooverkracht, was verkregen op een dorp ongeveer een dagreis per corjaal boven den spoorweg gelegen Tien dagreizen verder bovenwaarts werd een schotel met een veel rijker ornament verworven, waarvan de symbolische voorstelling niettemin veel overeenkomst met de vorige vertoonde. Hoe hooger de rivier op, hoe meer de Afrikaansche gewoonte bleek te bestaan om houtsneewerk met *spijkertjes* te versieren.

Een afbeelding toont dezelfde voorwerpen, schotel, waschgoedklopper (of „*kodja*") en kam, die in het Januari-nummer 1930 van De West-Indische Gids, tegenover bladzijde 399, in beeld werden gebracht. Maar eerst thans wordt de *verklaring* gegeven van de op die voorwerpen aanwezige ornamenten. Zóó sterk was de drang van den vervaardiger om met dezen kunstigen schotel — die algemeen door de boschnegers bewonderd werd — zijn bekwaamheid te toonen, dat hij er zich bij de afwerking niet om bekommerde, dat de schotel door de ingesneden openingen voor het wannen van rijst onbruikbaar werd. De acht waaiervomige, tegen den buitenrand aankomende figuren stellen voor de hoofden van acht vrouwen, wier gemeenschappelijke schoot (baarmoeder), welke zich bevindt in het vierkantje in het midden, doordrongen wordt door voorstellingen van het mannelijk symbool (in slangenvorm).

De kodja stelt voor een mannelijken Vodoe-god, een heilige slang, behalve het handvat, dat een vrouwelijke Vodoe moet weergeven. De spijkertjes stellen tatoeage voor en leveren het bewijs, dat de vervaardiger aan de slang menschelijke eigenschappen heeft willen toekennen.

Het handvat van de kam symboliseert een man en een vrouw, maar welke lijnen *precies* het hoofd, het lichaam en de ledematen voorstellen, zeggen de schrijvers ons niet. Van andere afgebeelde ornamenten wordt eveneens de beteekenis in het algemeen wel opgenoemd, maar het ontwarren van de figuren — een arbeid die

ons dunkt soms voor den niet-ingewijde bezwaarlijker te zijn dan het in orde brengen van een ingewikkelde legkaart — wordt aan de verbeelding van den lezer overgelaten.

De schrijvers deelen mede, dat zij niet het *verschil* van stijl zullen bespreken tusschen de ornamenten van de Saramaccaner- en die van de Aucaner-boschnegers, doch zij achten dat beider symboliek op dezelfde grondslagen rust. Wat zij zeggen over de „stools", de boschneger-bankjes, is ook merkwaardig Zij onderscheiden in hoofdzaak drie soorten; halvemaan-vormige, die in gedaante gelijken op de „Ashanti-stools" van West-Afrika; langwerpige en ronde. De ornamenten op bankjes kunnen alléén ter versiering zijn, of bepaaldelijk een symbool beduiden, of wel beide tegelijk; en kunnen zoowel op het bovenvlak als op de zijden voorkomen. De bankjes voor dagelijksch gebruik zijn meestal weinig versierd; soms is alleen het familie-zinnebeeld in de zijkanten gesneden, dan wel een of ander heilig symbool in hout op het bovenvlak ingelegd, zooals bij de bankjes die voor de raadsvergaderingen worden gebezigd. Ook zijn er nog eenvoudiger bankjes voor thuis en in 't dorp. De veel-versierde bankjes worden zelden gebruikt, maar zóó opgesteld, dat men de versiering kan bewonderen en de ornamenten de magische kracht kunnen uitstralen, waarmede ze heeten voorzien te zijn. De halvemaanvormige bankjes moet men van de andere in sommige opzichten onderscheiden. Zij komen den West-Afrikaanschen bankjes-vorm het meest nabij, zijn onveranderlijk uit één stuk gehakt en gesneden, en zijn het minste versierd. De inboorlingen noemen ze *libba-bangi*, maan- of hoogebankjes, maar de schrijvers zijn er niet in geslaagd vast te stellen voor welke plechtigheid zij dienen.

In de verzameling van houtsneewerk van de Surinaamsche boschnegers in het prachtige museum van het Koloniaal Instituut te Amsterdam bevinden zich vier bankjes, die tusschen 1893—1896 verkregen zijn te Albina aan de Marowijne, en vermeld zijn op blz. 80 van den Catalogus der Nederlandsche West-Indische tentoonstelling in het Koloniaal Museum te Haarlem in 1899 [1]). Een kinderbankje, gemerkt H. 2508 P. toont op het bovenvlak

[1]) De in dien Catalogus genoemde voorwerpen, destijds door ons aan het Koloniaal Museum te Haarlem in bruikleen afgestaan en die sedert, evenals voor zoover bekend, de overige inhoud van de verzameling uit Nederlandsch West-Indië, van Haarlem automatisch naar de Amsterdamsche instelling waren overgegaan, hebben wij in October 1930 bij onderhandsche akte aan het Koloniaal Instituut gaarne ten geschenke gegeven. De conservator, de heer Goslings heeft ze met veel toewijding en bekwaamheid in den museumfiches-catalogus beschreven.

een figuur van vier beenen, in een onregelmatigen kruisvorm. Het Aucaner-boschnegertje, dat het vervaardigde, had daarbij als voorbeeld genomen een „triquetra", een figuurtje van drie beenen voorkomende (als drijfwerk) op den bodem van een kleinen emmer van Europeesch maaksel. Een tweede bankje, eveneens van cederhout, is niet onder een van de drie genoemde typen te rangschikkne; het zitvlak is gebogen en breed ovaal, en voorzien van een aantal koperen spijkertjes; de zijkanten bestaan uit vier stoutmoedig en flink gesneden slangenkoppen met ieder een klein stuk slangenlijf (H. 2509 P.). De versiering op het bovenvlak toont in het midden een ovaal (vruchtbaarheids-symbool met dezelfde beteekenis als het granaatappel-figuur bij de Egyptenaren), gestyliseerde vogellichamen en twee slangen (het mannelijk symbool) In een ander bankje is met wit hout een krab (*srika*) in het bovenvlak ingelegd; het vierde (H. 2504 P.) is een ruw bewerkt halvemaan-vormig Saramaccaner bankje, dat een viervoetig dier voorstelt (op de steunstukken zijn de teenen aangegeven); op de zijvlakken is een slang ingebrand en het bovenvlak heeft insnijdingen die vogels en leguanen-oogen verbeelden. Alleen reeds deze vier voorwerpen in het Koloniaal Instituut, die daar voor ieder Nederlander gemakkelijk toegankelijk zijn, kunnen doen zien hoe nauwkeurig dr. en mevrouw Herskovits in Suriname voorwerpen van de boschnegers hebben waargenomen, daar hunne beschrijving zoozeer overeenkomt met hetgeen deze enkele voorbeelden in het Amsterdamsche Museum ons vertellen. Ook is het eigenaardig te kunnen vaststellen, dat na een tijdsverloop van ongeveer vijf en dertig jaar boschnegervoorwerpen in karakter onveranderd zijn gebleven.

Nog enkele *verklaringen* zullen wij uit het artikel weergeven. Men moet niet denken, dat dooreengestrengelde lijnen altijd samenhangen met slangenvereering. Uitlegging wordt o.a. gegeven van twee afbeeldingen, mannelijken en vrouwelijke *gran-tetei* (boa constrictor); van vier door elkander gestrengelde (en op slangen gelijkende) menschelijke lichamen zonder hoofd; van een realistisch vervaardigde Vodoe-slang; van parels (pagaaien) voor man of vrouw bestemd en (op welke wijze is niet duidelijk) een mannelijk en een in bijzonderheden uitgewerkt vrouwelijk symbool vertoonend. Een ketting-achtige versiering van de steel van een parel heet: *Moni moro moeje*: Geld (weelde) is meer dan de vrouw.

Eigenaardig is de ruwe afwerking van heilige voorwerpen, die besmeerd worden met witte klei (Afrikaansch *pemba*; de schrijvers hebben blijkbaar de daarover voorkomende aanteekening in

Joest's „Ethnographisches und Verwandtes aus Guayana" nog niet gelezen). De *Kromanti Mama*, een ruw figuur door een slang omgeven, en met kauri-schelpen versierd, mocht slechts door de leden van een geheim mannen-genootschap [1]) worden aanschouwd.

Boschnegerkunst in al hare vertakkingen, zeggen de schrijvers in hun eindbeschouwing, is per slot boschnegerleven, en een diepere studie van die kunst zal allicht meer licht werpen op vragen nopens de ontwikkeling van beschavings-processen, op overblijfselen van vroegere beschaving, en op aanpassingen of overname. Waar komt de merkwaardige kracht van de boschneger-beschaving van daan? Hoe bloeide die kunst zoodanig op, in hare Zuid-Amerikaansche afzondering? Is het niet verwonderlijk dat de arme weggeloopen slaaf, die in het ongastvrije woud moest strijden met de natuur, een zoodanige psychische behoefte had om met moeite fraaie ornamenten te vervaardigen?

En wat de kunststijl aangaat, in hoever is die door boschnegers voortgebracht? Welke invloeden van Portugeezen, Engelschen en Nederlanders hebben er op gewerkt? Maar of deze kunstvorm werkelijk geheel nieuw is, of een trouwe weergave is van een Afrikaansch kunst-type, dat in het zwarte werelddeel in verval geraakte; of het bleef voortbestaan door de dorst van de voorvaders van de slaven naar een vrijheid, die voor hen beteekende vrije uitoefening van Afrikaansche magie en opvolging van Afrikaansche traditie, dan wel bezieling ontving door de intuïtie van enkele zeer begaafden, geen onderzoeker die onder dit volk leeft kan over het hoofd zien, dat de bloeiende boschneger-beschaving aan dergelijke „survivals" hare levenskracht dankt.

* * *

Voor den door prof. en mevrouw Herskovits verrichten arbeid mogen wij, Nederlanders, dankbaar zijn. Het is voor het eerst dat een vakgeleerde zich wijdt aan de studie van de beteekenis der boschnegerornamenten, door dr. H. F. C. ten Kate in dit tijd-

[1]) Vergelijk over dit onderwerp o.a. Frobenius, Masken und Geheimbünde Afrikas, Berlin, 1902; Schurtz, Altersklassen und Männerbunde, Abh. Deutschen Akad. d. Naturförscher zu Halle, 1898; Ed. de Jonghe, Les Sociétés Secrètes au Bas-Congo, Revue des questionsscientifiques, October 1907, Bruxelles; Mockler-Ferryman. British Nigeria, London, Paris, New-York 1902. Ook betreffende Suriname en Jamaïca: Baron A. von Sack. Beschreibung einer Reise nach Suriname, Berlin 1818, blz. 62 en 73.

schrift genoemd een der ingewikkeldste onderwerpen der ethnologie, maar aan welk allerinteressantst onderwerp, niettegenstaande meer dan dertigjarigen oproep, verder niet één Nederlandsch geleerde van professie ook maar gepoogd heeft aandacht te schenken. Wel hebben de heeren C. H. de Goeje en Bisschop van Tuinen zich de moeite willen getroosten, op hun ontdekkingsreis in de Surinaamsche binnenlanden, ornamenten van de boschnegers door afwrijving te verkrijgen en hebben zij, zoowel van houtsneewerk- als van tatoeage-versieringen, de beteekenis kunnen te weten komen, waarvan de steller op het in September 1930 te Hamburg gehouden Amerikanisten-Congres bijzonderheden heeft medegedeeld.

Wij zullen hieronder uiteenzetten, wat wij meenen dat zou kunnen worden gedaan, naar aanleiding van het schijnbaar onbeteekenende feit, dat van enkele in een Nederlandsch gebiedsdeel vervaardigde ornamenten de symbolische beteekenis thans vrijwel vast begint te staan, en herhalen dan eerst de samenvatting, die dr. ten Kate over het onderwerp gaf in De West-Indische Gids van 1930, blz. 441, waar hij schreef: „De kennis van enkele bepaalde ornamenten leidt tot de verklaring van vele andere, vooral wanneer men vergelijkend te werk gaat bij het bestudeeren der versieringskunst van andere primitieven, ook de vóórhistorischen. Het is ook van belang die onderzoekingen in te stellen vóór het te laat is."

Dr. Herskovits, die thans met zijn vrouw in Nigeria op de westkust van Afrika is, zal vermoedelijk wel genegen zijn, de verklaringen, die hij van de boschnegerornamenten reeds gegeven heeft, nader te preciseeren, zóó, dat vergissingen in het vaststellen van de tot elk figuur behoorende lijnen zullen worden uitgesloten. De verzamelingen, welke door hem en zijn reisgenoot, dr. Morton C. Kahn, bijeengebracht zijn, bevinden zich, voor zoover ons bekend, aan de Northwestern University, Evanston, Illinois; het American Museum of Natural History te New-York, en wellicht ook aan de Columbia University, alsmede te Hamburg, waar wij een fraaie doch nog niet gerangschikte collectie van zijn boschnegervoorwerpen zagen op de zolders van het Museum für Völkerkunde. Zoo mogelijk zouden van al de op die voorwerpen voorkomende ornamenten eenvoudige schetsen moeten worden gemaakt, die alleen de hoofdlijnen weergeven en waarvan dan dr. Herskovits, naar wij hopen, de verklaring zal kunnen vermelden.

Want, dit verlieze men niet uit het oog, bij den arbeid dien wij bedoelen is de verklaring van het symbool, de beteekenis van het

ornament, de *hoofdzaak*. Tot voorbeeld zal het werk kunnen dienen van prof. A. L. Kroeber van Californië University, The Arapaho, decorative art and symbolism, onderzoekingen bekostigd door mevrouw Morris K. Jesup — geboren de Witt [1]), Bulletin van het American Museum of Natural History, Vol. XVIII, Part 1, pp. 1—150, New-York, Sept. 1902. Daarin worden op zes platen alle figuren schetsmatig en in het klein weergegeven, niet minder dan 458 stuks, onder de titels Arapaho Symbolism in embroidered designs; in painted designs; in three-dimensional designs; en van ieder figuur de beteekenis genoemd; voorts is er nog een afzonderlijke list of symbols.

Tot de vervaardiging van dergelijke afbeeldingen van figuren met vermelding van de beteekenis, en van lijsten van de bekend geworden symbolen, zal men ook voor de boschnegerornamenten moeten komen, door samenvoeging van hetgeen prof. en mevrouw Herskovits, en wellicht ook dr. Morton C. Kahn over dit onderwerp hebben gevonden, te zamen met hetgeen reeds vroeger elders over deze aangelegenheid werd openbaar gemaakt. Een dergelijke arbeid zal bezwaarlijk door één persoon kunnen worden ondernomen. Steller dezes denkt zich de oprichting van een „Ornamenten-Instituut", dat zetel zou kunnen hebben bijvoorbeeld in het Koloniaal Instituut te Amsterdam, eene instelling die immers op zeldzame wijze aan het buitenland toont, wat Nederland op Koloniaal gebied heeft verricht. Het Ornamenten-instituut (of de -arbeidskamer) zou zich dan niet alleen tot taak moeten stellen de gegevens te verzamelen betreffende de beteekenis van de versieringen van de boschnegers, maar ook van die van Nederlandsch Oost-Indië, waartoe o.a. de gebroeders Hein uit Weenen reeds lang geleden den stoot hebben gegeven. In zekeren zin zou het door het instituut te ondernemen werk ook internationaal moeten zijn, doordat men geleidelijk de symbool-verklaringen van andere, en van praehistorische volken ter vergelijking bijeenbracht. Wij noemen hier centuur-gespen (plaques de ceinture) met symbolische onderwerpen, uit de departementen van Oise en Marne, en uit Boven-Savoye, uit voorhistorischen tijd; houtsnijwerk van Noorweegsche kerken; ornamenten uit Tyrol en uit Hongarije; van de Zuidzee-eilanden; uit Perzië; van de Noord-West-Indianen; van de Bakaïri en andere stammen in Brazilië; van de stammen in het Amur-gebied (in O. Azië). Men zal zich misschien het

[1]) Van Nederlandsche afkomst. Zie Cohen Stuart, Zes maanden in Amerika, Haarlem, 1876?, 2e dr., blz. 105, 109.

tijdschrift „Ipek", annuaire d'art préhistorique et ethnographique, moeten aanschaffen [1]).

Het is mogelijk, dat men, door op die wijze te verzamelen en te vergelijken, ook langzamerhand in staat zal worden gesteld ingewikkelde ornamenten als van Chineesche en Japansche kunst te verklaren, waarvoor thans de tijd nog niet gekomen is. Voor komende geslachten zal dan de taak blijven om een uitgave samen te stellen van een „Grammar of Ornament" over de geheele wereld, doch dan niet als het gelijknamige plaatwerk dat Owen Jones in 1856 uitgaf, uitsluitend met (onbegrepen) afbeeldingen van ornamenten, maar van symbolen te zamen *met* de verklaring.

De Nederlandsche wetenschap bereide er zich op voor, een dergelijk internationaal ornamenten-onderzoek te bevorderen, door reeds vóór dien tijd gereed te zijn met den voor Nederland verplichten arbeid ten aanzien van de beteekenis van de ornamenten, voorkomende in de Nederlandsche gebiedsdeelen van overzee.

Gorinchem, 6 Maart 1931.

---

[1]) Het denkbeeld werd door den steller geopperd en met lichtbeelden toegelicht voor de Vereenigingen „Oost en West" en „Hou en Trouw", op 9 Januari 1931 in de groote aula van het Koloniaal Instituut te Amsterdam, onder den titel „Merkwaardige voorbeelden van primitieve kunst in Suriname en elders", op welken avond de heer J. F. E. Einaar na de pauze een voordracht hield over het Surinaamsche lied, met muzikale begeleiding welwillend aangeboden door „The Dutch Gramophone & Radio Works" P. Meyer, Vondelstraat 7, Amsterdam. Deze muziek was echter niet die van de boschnegers.

HOE HET EILAND SINT MAARTEN WERD VERDEELD

DOOR

FRED. OUDSCHANS DENTZ.

In het weekblad *La Guadeloupe Nouvelle* van 6 Juli 1929, 1ste jrg. no. 15 lazen wij de volgende mededeeling. „Nous avons retrouvé une vieille légende relative au partage de l'ile de Saint-Martin entre les Français et les Hollandais. Nous la publions a titre documentaire sans, évidement, pouvoir en garantir l'authenticité".

De kolonie was juist door de Spanjaarden verlaten, die het onder leiding van den grooten avonturier en beroemden zeevaarder Christophorus Colombus, hadden ontdekt, alsmede tegelijkertijd de kleine groep eilandjes, welke men noemt de archipel van de kleine Antillen of eilanden boven den wind, waarvan het deel uitmaakt. Het had voor hen geen belang naar rijke en vruchtbare eilanden, naar schatten te zoeken; zij hadden niets gevonden, zelfs geen water.

Na dit verlaten gebeurde het, dat er tegelijkertijd twee booten aankwamen (zoo zegt de legende), een aan het Oosten, een Hollandsche en een aan het Westen, een Fransche. Weldra werden van beide booten sloepen neergelaten om de elite van de nieuwe avonturiers aan wal te brengen, die minder ambitieus waren en ook minder op den uitkijk naar goud (steeds volgens de legende). Een ding is zeker, dat, aangezien ze nergens eenig teeken van bewoning hadden gezien, ze in den waan bleven, en niet zonder reden, dat ze meesters en eigenaars van het eiland waren en dit denkbeeld lachte hun zoodanig toe, dat zij zich vol hoop naar het binnenland verspreidden.

Het gebeurde, zonder twijfel door Gods voorzienigheid, dat de twee groepen elkaar ontmoetten op den top van een schilderachtige heuvel, niet ver van de plaats van ontscheping. Nadat het eerste oogenblik van verrassing voorbij was, welke twee menschen, die elkaar niet verwachtten te ontmoeten, vanzelf hebben, hadden zij elk het goede denkbeeld om te begrijpen, dat de eigendomsrechten van ieder hunner gelijk waren en zonder veel omslag

haalde de een uit zijn voedseltasch jenever en bier en de andere eenige flesschen Bordeau Chambertin Champagne (op dit punt is de kroniek niet erg juist) maar het is in ieder geval duidelijk, dat ieder zijn geliefde nationale drank te voorschijn bracht.

Er is niets, zooals men weet, dat de menschen tot een vlugger accoord en vergelijk brengt dan het klinken der glazen en het ledigen van eenige flesschen wijn, bier en jenever.

Aldus bezegeld, werd de vriendschap en eensgezindheid weldra volkomen tusschen Hollander en Franschman en er was slechts één raad en één stem, dat men namelijk een overeenkomst moest maken. Van dien dag af heet de berg waarop deze merkwaardige ontmoeting heeft plaats gehad: Mont des Accords, welke naam hij tot heden draagt.

Er werd overeengekomen, dat het gedeelte van het land dat aan ieder zou worden toegekend zou afhangen van een wedstrijd in het loopen. Van elke groep zou een flinke man den volgenden morgen op hetzelfde uur van een zeker punt in tegengestelde richting vertrekken, zoodat die elkaar na ongeveer een dagmarsch zouden ontmoeten: verder, dat van het punt waar ze elkaar zouden ontmoeten, een denkbeeldige lijn zou worden getrokken, welke beide partijen als grens zouden aannemen.

Er gebeurde toen wat gebeuren moest, dat is, dat de Fransche kampioen, een Béarnais en Bask, sterk gespierd en waarschijnlijk nog onder den invloed van den goeden wijn van Jurançon, die de kinderen van zijn land met de melk hunner moeders drinken, en waarvan onze goede koning Henri IV kan getuigen, veel vlugger liep dan de prachtige Hollander, die daarentegen ietwat bezwaard was door het bier en de goede melk van zijn land.

Ziedaar hoe het gebeurde (zegt steeds de kroniek), dat Frankrijk vandaag twee derde van het eiland bezit, hetgeen het aan de voortreffelijke druiven van Jurançon te danken heeft.

Dezelfde legende — korter verteld — wordt medegedeeld door Algernon E. Aspinall in „*The Pocket Guide to the West Indies*", London, Chicago, New York 1914, blz. 276. Ze is overgenomen in „*De W.I. Gids*" van Augustus 1920, 2e jg., blz. 223.

Red. W.-I. G.

NOG IETS OVER MARIA SIBYLLA MERIAN

Maria Sibylla Merian woonde de laatste jaren van haar leven te Amsterdam in een huis, genaamd „De Rozentak" in de Kerkstraat tusschen de Leidsche en de Nieuwe Spiegelstraat, te zamen met haar jongste dochter, die nieuwe uitgaven van het werk harer moeder verzorgde. Toen deze laatste overleed, was de oudste dochter, Mevrouw Herolt, in Suriname.

Bij een uitgave van het hoofdwerk in de Hollandsche bewerking dat onder den titel „Der rupsen begin, voedsel en wonderbare verandering, enz. na 't leven geschildert, in print gebracht en beschreven" te Amsterdam verscheen, voegden de beide dochters in samenwerking een „Appendix, behelsende eenige Surinaemse Insecten, geobserveert door haar Dochter

Johanna Helena Herolt,

Tegenwoordig noch tot Surinaeme woonagtig.

De titel vermeldt verder:

Alles in print gebracht en in 't licht gegeven door

haar Jongste Dochter Dorothea Maria Henricie;

„Woont in de Kerkstraat tusschen de Leidsche en Nieuwe Spiegelstraat in de Roozetak, alwaer deselve onafgezet en ook afgezet te bekomen zijn.

Alsmede alle de andere Werken en nagelatene Schilderkonst, van bovengemelde haare Moeder Saal^{r}."

Deze editie, die geen jaartal draagt, is vermoedelijk kort na den dood der kunstenares, dus omstreeks 1717, verschenen. Een paar jaar daarna verscheen bij J. Oosterwijk te Amsterdam de uitgave van 1719, die tot titel draagt:

„Over de voortteeling en wonderbaerlyke Veranderingen der Surinaemsche Insecten, waerin de Surinaemsche Rupsen en Wormen afgebeeld en beschreven worden". Folio met 72 platen.

Het werk van Merian werd in lateren tijd eenige malen nagevolgd en uitgebreid. In de boekerij van het Koloniaal Instituut te Amsterdam bevindt zich een werk in drie deelen: „Surinaamsche Vlinders", uitgegeven door J. C. Sepp en Zoon te Amsterdam. Het laatste deel daarvan verscheen in 1852. Het is de bewerking van een verzameling van 150 teekeningen, die in opdracht

van den Gouverneur Mr. J. G. Wichers (1784—1790) tijdens diens verblijf in Suriname door H. J. Scheller gemaakt werden. Deze teekeningen kwamen na de veiling der nalatenschap van Wichers in het bezit van J. Calkoen te Amsterdam, die ze voor publicatie ter beschikking stelde.

Onder de inteekenaars op dit werk behoorde o.a. Koning Willem II.

Amsterdam, April 1931. C. K. KESLER

REDE DOOR DEN GOUVERNEUR VAN SURINAME, DR. A. A. L. RUTGERS, OP 12 MEI 1931 UITGESPROKEN TER OPENING VAN DE ZITTING DER KOLONIALE STATEN

Mijnheer de Voorzitter,
Mijne heeren, leden der Koloniale Staten.

Het hoogtepunt van de jaarlijksche werkzaamheden der Koloniale Staten, de begrootingsbehandeling aan het slot van het zittingsjaar, ligt weder achter ons.

Zooals na het emotievolle passeeren eener stroomversnelling, waarbij met inspanning van alle krachten gestreefd wordt naar het bereiken van het doel en het vermijden van gevaarlijke botsingen, het effen watervlak van den gewonen rivierloop een tijdlang een rustige vaart waarborgt, evenzoo gaat gij thans, na den ingespannen arbeid der afgeloopen week, de kalme periode van bezonken wetgevenden arbeid tegemoet.

Rustig kan die arbeid zijn in vergelijking met overeenkomstige colleges elders, omdat politieke hartstochten hier gelukkig dien arbeid niet bemoeilijken of onmogelijk maken. Onder de gezegende regeering van Hare Majesteit, onze geëerbiedigde Koningin, wier wijs beleid en warme liefde en belangstelling voor Haar volk, door Suriname onveranderlijk beantwoord wordt met trouwe aanhankelijkheid aan het Vorstenhuis, onder die regeering blijft aan Nederland en Koloniën het leed gespaard van politieke woelingen en onrust, waaronder elders land en volk menigmaal te lijden hebben.

Zoo weinig doen de politieke stroomingen hier hun invloed gelden, dat bij alle belangstelling die door pers en publiek voor den arbeid van Uw College getoond wordt, niettemin elke politieke organisatie ontbreekt en noch onder de kiezers noch in Uwe vergadering van eenige partijformatie gesproken kan worden. Ook de samenwoning van de uiteenloopende rassen in Suriname gaf daartoe tot dusver geen aanleiding, dank zij de bestaande uitnemende verstandhouding dezer onderscheiden groepen.

De economische toestand was bij de juist achter ons liggende begrootingsbehandeling een onderwerp van uitvoerige gedachtenwisseling. Niettemin mogen ook in dit oogenblik enkele opmerkingen dienaangaande niet ontbreken.

De verstoring van het evenwicht in de wereldhuishouding, die den pijnlijken overgang doormaakt naar een lager niveau van prijzen en loonen, vindt ook haren weerslag in de verhoudingen hier te lande. Het sterkst is die weerslag vanzelfsprekend voor die bedrijven, welke

geheel voor de wereldmarkt produceeren, met name koffie en suiker. De kleinlandbouw, veel minder aangewezen op afzet buitenslands, wordt er in zeer geringe mate door getroffen.

Bij de beschouwing van den invloed der wereldcrisis op het economisch leven hier te lande, is vooral opvallend het, ik mag wel zeggen verrassend groote weerstandsvermogen tegen economische schokken, zooals de huidige wereldcrisis te weeg bracht.

Dit grootere weerstandsvermogen bestaat, getuige de cijfers. Niet slechts waren voor 1930 de cijfers van invoer, uitvoer en opbrengst van 's Lands middelen iets hooger dan voor 1929, ook de eerste drie maanden van 1931 waren niet teleurstellend. De middelen brachten in het 1e kwartaal van 1931 slechts 1% minder op dan in het 1e kwartaal van 1930, ondanks de merkbare daling der invoerrechten door de prijsdaling der ingevoerde artikelen.

Deze toename van het economisch weerstandsvermogen wordt verklaard door de grootere differentiatie der productie, gepaard gaande met een mindere afhankelijkheid van het buitenland wat betreft den invoer van voedingsmiddelen.

Die verbreeding van de economische basis ligt allereerst in den kleinen landbouw, waarvan de producten die der koffie- of suikercultuur thans reeds belangrijk in waarde overtreffen. Dank zij die kleinlandbouw werd bijvoorbeeld de invoer van rijst overbodig, die in 1913 onze handelsbalans nog met een half millioen gulden bezwaarde.

In nauw verband met de ontwikkeling van den klein-landbouw die zoo wel kwantitatief als kwalitatief blijft vooruitgaan, staat de veel betere verdeeling der bevolking over stad en platteland.

In 1900, toen de bevolking 68.000 zielen telde, woonde daarvan ongeveer de helft in de stad. Thans, bij een dubbel zoo groote bevolking, tellen de districten tweemaal zooveel inwoners als Paramaribo. Deze vermeerdering der landbouwende bevolking met ruim 50.000 zielen is het rechtstreeksch gevolg van de consequent voortgezette en vruchtdragende immigratie- en kolonisatiepolitiek.

Daarnaast moet de winning van bauxiet genoemd, in 1930 in uitvoerwaarde alle anderen producten overtreffend, waardoor blijvende werkgelegenheid geboden wordt aan een groote groep Creolen.

En in de derde plaats de ontwikkeling van het houtbedrijf, dat einde 1930 zooveel werkkrachten tot zich trok, dat de groote balatamaatschappijen daardoor genoopt werden hun arbeidsmacht in te krimpen.

Van groote beteekenis daarbij is de gegronde verwachting, dat in ieder der drie genoemde richtingen verdere ontwikkeling in de toekomst te verwachten is.

Mag alzoo met dankbaarheid vastgesteld worden, dat inzonderheid door deze drie factoren Suriname de jongste economische schokken beter kon verdragen dan vroeger het geval geweest zou zijn, zonder invloed bleef de wereldcrisis niet en zonder zorgen is ook de toekomst niet.

Voor het balatabedrijf is de toekomst nog altijd onzeker. In het nieuwe zittingjaar zal Uw College een ontwerp-verordening bereiken om met ingang van 1 Januari 1932 het concessierecht voor balata te halveeren en blijvend op 1½ cent per H.A. te brengen, teneinde de rendabiliteit van dit bedrijf ook voor de toekomst beter te verzekeren.

Ook ten behoeve van de koffie- en suikercultuur zijn, naast de reeds voor de koffie getroffen steunregeling, maatregelen in verband met de

crisis-omstandigheden in overweging. Het meest aangewezen schijnt voorshands een opschorting van de geneeskundige belasting voor het loopende jaar.

Tenslotte geeft de beschouwing van den economischen en financiëelen toestand in verband met de wereldhuishouding reden tot tevredenheid, in zooverre het mogelijk bleef de begrootingen voor 1931 en 1932 samen te stellen zonder stijging der Rijksbijdrage aan Suriname, en zonder verzwaring der lasten voor de bevolking, en daarop thans nog ruimte te vinden voor tegemoetkomingen aan de bedrijven, die het meest in moeilijkheden verkeeren.

Aan salarisverlaging voor ambtenaren behoefde hier gelukkig nog niet gedacht te worden, hoewel verlaging der in 1925 vastgestelde salarissen zeker niet onredelijk zou zijn met het oog op de prijsdaling van manufacturen en levensmiddelen — bij een aantal der belangrijkste levensmiddelen sedert 1925 niet minder dan vijfentwintig tot vijftig procent — en gezien de loonsverlaging bij particuliere bedrijven.

In nauw verband met den economischen toestand staat de regeling der immigratie.

Voorzoover deze ten doel heeft de plantages van werklieden te voorzien, regelt de aanvoer zich naar de vraag, waardoor ook dit jaar geen aanvoer van contractanten zal plaats hebben.

Ten aanzien van de verder reikende doelstelling, kolonisatie door immigratie, bestaat er geen reden deze stop te zetten, maar alleen aanleiding in verband met de beschikbare geldmiddelen in langzaam tempo voort te gaan. In 1931 worden daarom slechts 120 gezinnen aangevoerd. Hierbij moge gewezen worden op een lichtzijde der huidige koffiecrisis, namelijk, dat deze krachtig medewerkt tot den overgang naar vrijen arbeid. Het inzicht, dat de koffiecultuur door haren seizoenarbeid economischer gedreven kan worden met vrije arbeiders dan met contractanten wint snel veld en de tijdsomstandigheden leiden tot onmiddellijke verwezenlijking van de kostprijsverlaging. Daarbij komt thans de zekerheid, dat vrije arbeiders, en zelfs van betere kwaliteit dan de contractanten rechtstreeks van Java aangevoerd kunnen worden, zoodat ook aanvulling der vrije arbeidsmacht in de toekomst mogelijk is.

In den loop van dit jaar is daarom door samenwerking van Bestuur en planters een verdere aanzienlijke verschuiving in de richting van den vrijen arbeid te verwachten. Het is mijn vaste overtuiging, dat de koffiecultuur hierdoor op een gezondere basis zal komen te staan en een blijvende kostprijsverlaging zal bereiken, hetgeen niet het minst te danken zal zijn aan de met succes bekroonde pogingen tot bevordering van de vrije immigratie van den tegenwoordigen Agent-Generaal Noordhoek Hegt.

Op wetgevend gebied wacht Uw College in het nieuwe zittingjaar velerlei belangrijke arbeid.

Vooreerst bleven in de vorige zitting een aantal ontwerp-verordeningen onafgedaan, waaronder ontwerpen van ingrijpende beteekenis. Zoo wachten onder meer op afdoening de wijziging der delfstoffenverordening, de petroleumverordening, de watervergaarplaatsenverordening, de hoofdverkeerswegenverordening, de waterschapsverordening, de rijstuitvoerverordening, het ontwerp betreffende loterijen en de pensioenverordening.

Daarnaast zullen U verschillende nieuwe ontwerpen worden voorgelegd. In voorbereiding zijn ontwerpen tot wijziging van de bepalingen ten aanzien van vestiging, toelating en uitzetting van vreemdelingen, tot wijziging der tariefverordening ter wegneming van in de praktijk gerezen bezwaren alsmede ter tegemoetkoming aan kippenteelers en bijenhouders, tot wijziging en aanvulling der balataverordening eenerzijds tot verlaging van het concessierecht volgens artikel 5, anderzijds tot regeling der uitgifte van concessies volgens artikel 16, tot wijziging der scheepvaartverordening mede met het oog op het luchtverkeer, en tot wijziging van de pensioenregeling voor bijzondere onderwijzers in aansluiting aan de nieuwe pensioenregeling voor ambtenaren.

De gedachtenwisseling met het Opperbestuur in zake een ontwerp-verordening betreffende uitgifte van gronden en terugkeer van verlaten gronden tot het domein is nog niet afgeloopen. Eveneens wordt nog overleg gepleegd over de overbrenging van de poenale sanctie op arbeidsovereenkomsten uit de politiestrafverordening naar het Immigratiebesluit onder gelijktijdige beperking van de werking daarvan tot Javaansche contractarbeiders.

Tenslotte is een ontwerp-aanvullingsbegrooting voor het jaar 1932 in voorbereiding, teneinde een bij de veranderde omstandigheden aanpassende gewijzigde spoorwegexploitatie mogelijk te maken, rekening te houden met de tegemoetkoming aan het balatabedrijf en gelden uit te trekken voor het mechanisch proefrijstbedrijf.

Mijne Heeren,

Het voorgaande samenvattende moge ik besluiten met den wensch, dat Uw College in het nieuwe zittingsjaar haar veelomvattende taak met opgewektheid moge vervullen, werkende in een gunstige politieke atmosfeer en lettende op de vele lichtpunten, die ik U aanwees in de over het algemeen ongunstige economische conjunctuur.

De bestaande aangename verstandhouding tusschen Bestuur en Staten moge daarbij leiden tot een vruchtbare samenwerking, gebaseerd op eenstemmigheid over de hoofdlijnen van het te voeren beleid.

Met de bede, dat Gods zegen op Uwen arbeid moge rusten, verklaar ik de zitting geopend.

REDE DOOR DEN GOUVERDEUR VAN CURAÇAO, B. W. T. VAN SLOBBE, OP 12 MEI 1931 UITGESPROKEN TER OPENING VAN DE ZITTING VAN DEN KOLONIALEN RAAD

Mijnheer de Voorzitter en Heeren Leden van den Kolonialen Raad.

Het is mij een genoegen heden wederom in Uw midden te verschijnen om, ingevolge artikel 77 van het Regeeringsreglement van Curacao, de vergadering van den Kolonialen Raad voor het nieuwe zittingjaar te openen. Het is mij eene voldoening te kunnen getuigen, dat in de gunstige verhouding tusschen den Raad en mij, waarvan ik verleden jaar in mijn openingsrede gewaagde, geen verandering is gekomen.

Moge deze goede verhouding in het belang van Curaçao bestendigd blijven.

Nogmaals heeft het Hare Majesteit, onze geeërbiedigde Koningin, behaagd U, Mijnheer den Voorzitter, en U, Mijnheer de Ondervoorzitter, in Uwe voormelde betrekking te benoemen.

Met dit opnieuw door de Hooge Regeering gegeven blijk van vertrouwen en waardeering bied ik U mijne gelukwenschen aan. Ook de leden, die werden herbenoemd en het nieuw benoemd lid, den Heer Jossy M. L. Maduro, wensch ik geluk.

Een viertal maanden geleden vierde U, Mijnheer de Voorzitter, Uw zilveren jubileum als lid van den Kolonialen Raad. Aan bewijzen van sympathie en waardeering heeft het U bij die gelegenheid niet ontbroken. Ik wil hier den wensch, dien ik toen uitsprak, herhalen, dat het U gegeven moge zijn nog vele jaren Uwe krachten in dienst te stellen van het welbegrepen belang van dit gewest.

Mijn Heeren. Veel werk is in het afgeloopen jaar van U gevraagd geworden; veel werk is ook door U verricht. Ik betuig U allen hiervoor mijn dank.

De verhouding tusschen de naburige republieken en Curaçao liet niet te wenschen over.

Verleden jaar kon ik met voldoening vaststellen, dat de economische toestand van de eilanden Curaçao en Aruba onveranderd gunstig was.

Bleef in het eerste gedeelte van het afgeloopen zittingjaar die toestand hoopvol, later onderging hij een snelle verandering in ongunstigen zin.

De depressie, die zich over de geheele wereld doet gevoelen, werd ook hier merkbaar.

De industrie werd aanzienlijk beperkt, de handel ging achteruit, de scheepvaart liep terug, het vreemdelingenverkeer nam af.

Op Curaçao maakte de economische vooruitgang plaats voor een

teruggang. Dat de verandering zich zoo snel voltrok, vindt zijn oorzaak in het feit, dat de olieindustrie, waaraan Curaçao zijn grooten bloei dankte, met sprongen haar werkzaamheid inkromp.

Het is niet mogelijk, nu aan te geven, wanneer de inzinking tot staan zal komen en in hoeverre zij zal worden gevolgd door eene opleving.

Voor diep pessimisme behoeft er geen reden te zijn. Wellicht zal de groote bloei, dien Curaçao tot voor korten tijd beleefde, niet in dezelfde mate wederkeeren. Zoolang de oliemaatschappijen en de phosphaatwinning aan duizenden werk verschaffen, kan de inzinking geen onheilspellende vormen aannemen en zal Curaçao, naarmate de wereldmalaise afneemt, weder tot een bevredigend peil van welvaart stijgen.

De huidige economische moeilijkheden zijn echter ernstig genoeg, vooral omdat ook de aanhoudende droogte den toestand voor de bevolking verzwaart.

De werkloosheid is nog niet van verontrustenden aard. Voorzoover zij voorkomt, wordt zij bestreden. De groote industrieele maatschappijen zijn gaarne bereid, hun werkkrachten zooveel mogelijk te betrekken uit de bevolking van Curaçao.

De economische toestand van Aruba is niet ongunstig, ofschoon de vooruitgang tot staan kwam.

De toestand van Bonaire bleef vrijwel onveranderd.

De Bovenwindsche eilanden maken een moeilijken tijd door.

Vele bewoners, die op Curaçao werkten, keerden — voor een deel op kosten van het Gouvernement — naar hun eiland terug. De droogte, die ook deze eilanden teistert, is nadeelig voor den landbouw en de veeteelt,

Op St. Eustatius is een landbouwvereeniging opgericht, die op steun van het Gouvernement kan rekenen. Opheffing van St. Martin is niet gemakkelijk. De plannen, die tot nu werden bestudeerd en besproken, beloofden ten slotte weinig resultaat. Het Bestuur heeft zijne pogingen niet opgegeven. Binnenkort hoopt het een zoodanig overzicht van de mogelijkheden te hebben verkregen, dat een besluit kan worden genomen.

Een stoomvaartverbinding tusschen Curaçao en St. Martin kwam tot stand. Vermoedelijk zal het mogelijk zijn binnenkort ook de verbinding tusschen de Bovenwindsche eilanden onderling te verbeteren.

In 1930 vloeiden de middelen op bevredigende wijze. Nu loopen, tengevolge van de economische inzinking, de inkomsten terug. Met kracht wordt gestreefd naar vermindering der uitgaven. Eene tijdelijke verhooging der middelen is noodig om de begrooting sluitend te houden en om in 1933 te kunnen beginnen met terugbetaling der kasvoorschotten aan Nederland.

Vele groote werken, die volgens het bouwplan zouden worden uitgevoerd, en te zamen ruim vijf millioen zouden vorderen, zijn van het programma geschrapt.

In het afgeloopen jaar kwamen van de groote werken gereed de weg om het Schottegat, de weg van Oranjestad naar St. Nicolaas, de pier op Aruba en die op Bonaire, verschillende havenwerken op Curaçao, een aantal dienstgebouwen op Aruba en het vliegveld op Curaçao.

Nu komen nog slechts de hoogst noodige werken voor uitvoering in aanmerking. Zij zijn de verder noodige dienstgebouwen op Aruba, een post- en telegraafkantoor, een abattoir en hallen voor levensmiddelenverkoop te Willemstad en distillatieinrichtingen op Curaçao en Aruba.

Kunnen wij niet uitvoeren, hetgeen wij noodig oordeelen voor een gebied in voortdurenden groei, wij moeten zorgen dat hetgeen werd gevormd niet weder verloren gaat, dat Curaçao zich gereed houdt om, zoodra betere tijden aanbreken, zich daarbij soepel te kunnen aanpassen.

In het afgeloopen jaar werden reeds verschillende diensten herzien. Hiermede zal worden voortgegaan.

Voor de volksgezondheid werden en worden maatregelen genomen, bestaande uit verbetering van ziekeninrichtingen te Curaçao en Aruba, uit reorganiseeren van den reinigingsdienst, uit het aanwerven van vroedvrouwen, uit de verbetering der watervoorziening.

Ontwerp-verordeningen, regelende de verdere gelijkstelling van het bijzonder met het openbaar onderwijs, zullen U dit jaar bereiken. Een ontwerpverordening, betreffende den schoolplicht, is bij Uwen Raad in behandeling.

Het ambachtsonderwijs is, met steun van het Gouvernement, opgezet.

De brandweer is op ruim voldoende wijze georganiseerd.

De politieorganisatie is voor haar taak berekend te achten.

Zij zal, indien dit mogelijk blijkt, verder kunnen worden ingekrompen, zonder dat het opgezette systeem verloren gaat.

Bij Uwen raad zijn o.a. nog in behandeling de politiekeur, een ontwerpverordening tot wijziging der bepalingen betreffende het toelaten van vreemdelingen, een ontwerp-verordening aangaande het havenreglement en een ontwerp-bouwverordening.

Zij moeten dienen om de orde, de rust en de hygiëne beter te verzekeren.

De ontwerp-verordening, o.a. dienende tot beveiliging der arbeiders bij de Mineraalwaterindustrie, is een stap, gezet op den weg der arbeidswetgeving.

Tot nu is deze weg slechts schoorvoetend betreden.

Uitbouw van deze wetgeving zal in de naaste toekomst niet mogen uitblijven.

Een gouden tijd is Curaçao voorbij.

Dit mag echter voor ons geen reden zijn, bij de pakken neer te zitten. Wij moeten, nu wij tijd tot bezinning hebben, organiseeren. Dit geldt zoowel voor de Gouvernements-diensten als voor het zakenleven. Wij moeten, elkander steunend, een gezonde basis vinden voor handel en bedrijf.

Wij moeten soberheid betrachten over de geheele lijn van onze samenleving.

Laten wij de woorden van Hare Majesteit, de Koningin-Moeder, tot de onze maken, wanneer Zij zegt, dat vooral in tijden van druk en moeilijkheden de energie tot de hoogste uiting moet komen.

Met de bede, dat Gods zegen op onzen arbeid moge rusten verklaar ik de vergadering van den Kolonialen Raad voor het zittingjaar 1931—1932 geopend.

BIBLIOGRAPHIE

Op de Hoogte. Maart 1931. Lily Green, haar school en haar ensemble, door R. W. P. de Vries Jr. (Geïll. Lely Green is Surinaamsche van geboorte.)

Christian Science Monitor, 21 Maart 1931 Curaçao, Isle of Beauty.

Ons Suriname. Zendingsblad uit de Ev. Broedergemeente, April/Mei 1931. Een groet uit Suriname, door H. M. Bielke. — Acht jaren als „praeses" in Suriname. (Met portretten van den heer en mevrouw W. Burkhardt—Peucker). — Algemeen jaarverslag 1930. (Geïll.). — De jaarrekening 1930. — Staat en statistiek van den arbeid in Suriname in 1930. — Op wacht tegen den vloed, door Mej. M. D. van Hoogstraten. — Comité voor uitzetten ten behoeve van zendingsgezinnen der Suriname-Zending.

Het Koloniaal Weekblad, 14 Mei 1931. Vruchtencultuur in Suriname, door J. A. Liems.

Idem, 28 Mei 1931. Voor of tegen de vruchtencultuur in Suriname, door W. R. Menkman.

Idem, 11 Juni 1931. De West op de Parijsche tentoonstelling, door C. K. Kesler. — De vruchtencultuur in Suriname, door C. L. Tomson.

Idem, 18 Juni 1931. De groote Koloniale Manifestatie te Parijs. De beteekenis van de tentoonstelling in het bijzonder voor Frankrijk en voor ons land. Radio-rede op 15 Juni 1931 uitgesproken door den Heer R. Zuyderhoff, algemeen voorzitter van „Oost en West".

Visit British Guiana. „The Argosy" Company, limited, Georgetown, British Guiana. Geïll. (z. j)..

British Guiana: also called the „Magnificent Province". Geïll. (z. j.).

Tijdschrift voor Economische Geographie, 15 Mei en 15 Juni 1931. Nederlandsch West-Indiê door Fred. Oudeschans Dentz. (Overzicht van den economischen toestand in 1930).

Handboek der Evangelische Broedergemeente in Suriname. Paramaribo 1931.

In- en Uitvoer, 26 Mei 1931. De Economische toestand van Suriname in 1930.

Idem, 8 Juni 1931. De economische toestand van Suriname in 1930.

De Vrijheid, 2 Juni 1931. Surinaamsche malaise. Nieuwe geneesmiddelen? door Insider.

De Rijkseenheid, 3 Juni 1931. Rassenproblemen in de Vereenigde Staten en in onze West, door Emeritus.

Idem. 17 Juni 1931. Een deskundige van groote kennis en ervaring op economisch gebied voor Suriname. — De noodlijdende drie Guyana's, door Fred. Oudschans Dentz.

Outline of the Geology and Petrology of Surinam (Dutch Guiana). Proefschrift ter verkrijging van den graad van Doctor in de wis- en natuurkunde aan de Rijks-Universiteit te Utrecht op gezag van den Rector Magnificus Jhr. Dr. B. C. de Savornin Lohman, hoogleeraar in de faculteit der Rechtsgeleerdheid, volgens besluit van den Senaat der Universiteit tegen de bedenkingen der Faculteit der Wis- en Natuurkunde te verdedigen op Maandag 8 Junl 1931 des namiddags te drie uur, door Robert IJzerman, geboren te Amsterdam. Kemink & Zoon. N. V. Over den Dom. Utrecht (1931).

Geneeskundig Tijdschrift voor Ned. Indië, 1 April 1931. De bespreking van het lepra-vraagstuk tijdens het Geneeskundig Congres te Bangkok, December 1930, door prof. dr. C. D. de Langen.

Landbouw en Veeteelt, 30 April 1931. Grape fruit (Pomelo, Citrus paradisi of Citrus maxima, var. uvacarpa, door J. — Bougainvillea's, door B.

Algemeen Landbouwweekblad voor Ned. Indië. 2 Mei 1931. Papaja, door W. de Jong.

Idem. 9 Mei 1931. Veredeling van advocaatboomen (Persea gratissima) in „The Philipine Journal'', door José de Léon.

Tropisch Nederland, 1 en 15 Juni 1931. De bevolking van onze West, Iets over de Negers, door C. K. Kesler (Geïll.).

Acta Leidensia. Mededeelingen uit het Instituut voor Tropische Geneeskunde te Leiden. Vol. V. Trombicula flui. N. Sp., a patatta-mite „patatta-luis'') of Surinam, by P. H. van Thiel (With 2 text-figures), — Pathological significance of the „patatta-mite'' of Surinam, with notes on the etiology of leishmaniosis americana, by Dr. P. H. van Thiel.

Nederlandsch Tijdschrift voor Geneeskunde, 6 Juni 1931 (jg. 75 N°. 23). Het verhandelde op het gebied van de geschiedenis der geneeskunde op het Amerikanisten-Congres te Hamburg, door Jhr. L. C. van Panhuys. (Mededeeling gedaan in de vergadering van het Genootschap voor geschiedenis der geneeskunde, enz. te Utrecht, op 3 Mei 1931).

Zendingsjaarboek voor 1930/1—1931/2, uitgegeven door den Zendingsstudieraad. Overzicht van het zendingswerk in Nederl. Oost- en West-Indië, door ds. Joh. Rauws.

Proceedings of the Twenty third International Congress of Americanists, September 1928. The social organisation of the Bush-Negroes of Suriname, by Melville J. Herskovits.

Idem. Ornaments of the Bush-Negroes in Dutch Guiana, a further contribution to research in Bush-Negro Art, by L. C. van Panhuys. (Ill.)

Zeitschrift für Ethnologie, 61. Jahrgang, Heft 4/6. Felix von Luschans Messungen Amerikanischen Neger. Bearbeitet von Malville J. Herskovits.

The Journal of American Folk-lore. Vol. 43. July-Oct. 1930. No. 169. Kru proverbs, collected by Melville J. Herskovits and Siɛ Ta'gbwe.

Oedaya. Orgaan van het Nederl. Indonesisch Verbond, Juni 1931. Een stem uit Suriname, door het Bestuur.

Kon. Akademie van Wetenschappen. Proceedings. Vol. 34 (1931), No. 4. Geology of the surroundings of „St. Martha" and „St. Kruis") (Curaçao). by W. J. Vermunt and M. G. Rutten (with figures).

Opperbestuur en Algemeen Bestuur over Nederlandsch-Indië, Suriname en Curaçao. Akademisch proefschrift (Leidsche Universiteit) door H. J. Wytema. Groningen-Den Haag-Batavia. 1931.

Le Paradis des Antilles françaises, par Paul Reboux. Paris 1931. (Geïll.)

De Indische Mercuur, 1 Juni 1931. De krullotenziekte op Trinidad, door Stahel (met schetskaartje).

Nederlandsch Zendingsblad. Juni 1931. De Symphonie vam het Oerwoud, II, door P. M. Legêne. (In de Surinaamsche bosschen.)

De Christelijke Onderwijzer. 24 Jnni 1931. Nog eens: de Surinaamsche eksamens.

Vereeniging „Bureau voor Handelsinlichtingen". 27ste jaarverslag over het jaar 1930. Amsterdam 1931.

Verslag van de Postspaarbank van Curaçao over 1930. Curaçao 1931.

Verslag van Bestuur en Staat van Nederlandsch-Indië, Suriname en Curaçao 1930. II. Suriname. III. Curacao.

Haagsche Post. 27 Juni 1931. Een Onbekende Uithoek van het Nederlandsche Rijk. De Drie Bovenwindsche Eilanden. Welgestelde Fransche en Engelsche Buren, door W. R. Menkman.

Looft den Heer! Gebeden en gezangen voor het Apostolisch Vicariaat van Suriname, verzameld door een Pater Redemptorist, Missionaris in Suriname. Vierde, vermeerderde druk. Drukkerij van het Missiehuis te Steil, 1931.

GESCHIEDENIS VAN DE NEDERLANDSCHE BOVENWINDSCHE EILANDEN IN DE 18DE EEUW

DOOR

PROF. DR. L. KNAPPERT

HOOFDSTUK VI

§ 1. De bark Curaçaosche Geregtigheid prijs verklaard. — § 2. Beëindiging der geschillen in zake de opstootjes op Sint Maarten. — § 3. Engelsch Fransche oorlog. Schadelijke gevolgen voor onze eilanden. — § 4. Philips versterkt zijn eiland. Garnizoenen aldaar en op St. Eustatius. Bevolkingscijfers. — § 5. St. Maarten lijdt zwaren overlast van de Engelschen. Overlijden van Philips 16 December 1746. — § 6. Abr. Heyliger Pzn. vice-commandeur van St. Maarten, 15 Jan. 1748. Verdere versterkingen des eilands. — § 7. Scheepvaart en handel. Aankomende schepen op St. Eustatius. Lading. — § 8. Uitgeklaarde schepen op St. E. Gevraagde manufacturen. — § 9. Sommen bij den handel betrokken. Oranjestad bloeiende handelsstad. — § 10. Aankomende schepen op St. Maarten. De uitvoer. Recognitie-gelden. — § 11. Prijzen van plantages en huizen op St. Maarten. — § 12. Slaven als voornaamste bezitting en welvaartsmeter. — § 13. Plantages op St. Eustatius. Proces over een overweg. Sterke vraag naar grond. — § 14. Behoefte aan juiste gewichten. Bevolkingscijfers. — § 15. Onze handel op de Fransche eilanden door Engeland tegengegaan. — § 16. Verklaringen onzer kooplieden. Lafheid van kapitein van der Gon. Voorthelpen van Fransche vluchtelingen. — § 17. Vrijwillige fortenbouw op St. Eustatius. — § 18. Statiaansche kaperschepen. Kanonnen zonder kogels. Verzuimd St. Eustatius. — § 19. Inhuldiging van Willem IV. Inval in Staats Vlaanderen. Liberale gift. Praeliminairen vredesconferentie te Aken. Vrede van Aken. De Prins opperdirecteur der W. I. C. — § 20. Fransche gevangenen en Engelsche deserteurs. — § 21. Jan de Windt contra Heyliger. Wed. Spieringh. — § 22. Jan de Windt overlijdt 6 Aug. 1747. Jan de Graaf volgt hem op. Nic. Heyliger Jansz. blijft waagmeester. Jasper Ellis. — § 23. Sterke aandrang bij de Heeren om het Fransche gedeelte van St. Maarten te koopen. — § 24. Ds. van Essen tracht den Koning van Pruisen tot dien koop te bewegen. — § 25. Schandelijk geval van zeeroof. Onze slaven op Porto Rico vastgehouden. — § 26. Dood van commandeur Joh. Heyliger Pzn. 21 November 1752. Jan de Windt jun. volgt hem op.

§ 1. „In dit eylandt leeven wij Godt sij danck in volkomen rust en vrede en hebben hier niet als liefde en eendragt onder den anderen." Aldus de nieuwe commandeur Joh. Heyliger Pzn. enkele maanden na zijne ambtsaanvaarding [1]). Hij gaf dit gunstig oordeel in tegenstelling met de nog altijd heerschende onrust op St.

[1]) Joh. Heyliger Pzn. aan X 4 Dec. 1743, port. no. 6, fol. 71 r.

Maarten, waar de disputen voortduurden en Philips eigenmachtig den nieuwen secretaris Albert van Heyningen had afgezet, dien Heyliger toen in zijn ambt had moeten herstellen [1]). Maar met den handel ging het treurig, gelijk trouwens op alle Caribische eilanden, omdat ieder bang was voor de Spaansche en Engelsche kapers, die overal rond zwierven [2]). Reeds aanstonds werd Heyliger in zulk een geval van kaapvaart gewikkeld. Den 3den Juli 1743 was van Curaçao de bark Curaçaosche Geregtigheid uitgezeild, schipper Jacques Veeris, met bestemming naar alle vrije plaatsen in West-Indië. Het schip was het eigendom van Willem Kock, gelijk ook de lading, waarvan de factuur uitwees, dat zij vooral uit manufacturen bestond o.a. kisten met extra fijne, andere met wit kastoren hoeden. Kapitein Veeris had een zeepas, door Faesch 2 Juli op fort Amsterdam geteekend, terwijl de monsterrol de namen der matrozen met hun gage: 10 pes. per maand, vermeldde. Er was een heelmeester aan boord, Frans Monkes, op 20 pes. [3]). Den 18den September lagen zij onder den wal tusschen Unaria [4]) en Momporaet, toen zij een vaartuig zagen naderen, dat de Engelsche vlag heesch en een schot met scherp deed. Het was de Mary Woodly, kapitein Jos. Rous. Kapitein Veeris liet zijn prinsenwimpel waaien en loste ook een schot. De Engelschman riep toen, dat zij een boot moesten uitzetten en bij hen aan boord komen, waarop zij antwoordden, dat hij een boot moest uitzetten en bij hén aan boord komen. Vier uur beschoten zij elkander met grof geschut en raakten toen door een zwaren travaat [5]) van elkander. Maar toen de bui over was kwam de kaper weer op en riep: „Schipper, strijk voor den koning van Engeland!" Hij schoot hun fok met den wimpel van boven neer, waarop zij hem aan de nok van de gaffel bonden. Doch eindelijk waren zij met twee dooden en twee gekwetsten genoodzaakt zich over te geven. Ofschoon er geen contrabande aan boord was, werden zij barbaarsch behandeld en met geladen pistool gedreigd om een stuk te teekenen, dat zij niet vooraf lezen mochten. Na vijf dagen zette de Engelschman hen op Salttortuga [6]) aan land, alleen met een vat met schonken en bon-

---

[1]) Brief als *boven*, *aldaar* fol. 70 v.

[2]) Jan de Windt aan X 7 Oct. 1743, *aldaar* fol. 78 r.

[3]) *Copie zeepas* port. no. 6, fol. 82 v. 83 r. *Monsterrol*, *aldaar* fol. 84r. *Eigendomsverklaring* van W. Kock, *aldaar* fol. 86 r. *Factuur* der lading, *aldaar* fol. 87. 88 r.

[4]) Unaria aan de uitmonding der Rio Unare, die tusschcn Barcelona en Carenero (Venezuela) in zee vloeit. Momporaet, zooals er duidelijk staat, vind ik op de kaarten niet.

[5]) Locale storm met rondloopenden wind. Port. travados. Zie o.a. *Reisen van Nic. de Graaff*, uitg. Warnsinck 1930, blz. 22, 104.

[6]) Er staat Saltortuge. Bedoeld moet wel zijnTortuga, het schildpadden eiland, recht

ken vleesch en een zakje mais. Na twaalf dagen kwam een klein barkje van Saba en bracht hen naar Curaçao [1]). Directeur Faesch en de heer Kock vroegen toen aan Heyliger, om „de reclame te doen" d.w.z. voor hen in rechten op te treden, waarop hij Ellis naar St. Christoffel zond om rechtsgeleerden bijstand te zoeken en zelf een brief schreef aan Generaal Matthew, waarin hij zeide niet te twijfelen, of de generaal zou de onwettigheid van het gebeurde erkennen en de bark vrijgeven. Want die was intusschen op Tortola prijs verklaard. Andries Ravené ging met dezen brief en de stukken naar Antigua [2]). Matthew antwoordde, dat zeezaken buiten zijn terrein lagen, dat hij daarom Z. M.'s Attorney General had geraadpleegd en dat deze, na lezing der stukken, ook van Z. M.'s order van April en de artikelen van het tractaat van marine met Holland van 1674, van oordeel was, dat hij de juiste reden der prijsverklaring niet kon vaststellen, maar dat de eigenaars moesten appelleeren bij den rechter van „the Heigh Court of admirality" op Tortola, copie vragen der processtukken en dan het verzoek om vrijlating indienen [3]). Dus zond Heyliger weder Andries Ravené ,nu aan John Hunt Esq., den admiraliteitsrechter op Tortola, met den brief van Matthew en alle stukken, die op het geding betrekking hadden, opdat hij in hooger beroep zou kunnen gaan [4]). Hunt zond toen copie van de handelingen van zijn Hof, waaruit bleek, dat de mannen der Curaçaosche Geregtigheid waren geoordeeld te zijn

> „lyable to confiscation by that of supplying His Majestys
> „ennemys with war like stores contrary to the law of nations
> „and the respective treaties. Besides they behaved more like
> „pirates then any thing else and to be sure would been sent
> „home in irons had captain Rous have carryed them to any
> „of the Windward Islands."

voor de golf van de Caracques, zeventien mijlen bewesten Margarita. Salt Tortuga of Salfado om het zout dat het oplevert, *Tegenw. Staat* XXXI, 405. Er is ook een Tortuga ten N. W. van Haïti, wat beter zou uitkomen met het barkje van Saba, maar dat heet nooit Salttortuga en ligt weer ver van de Rio Unare.

[1]) *Acte* gepasseert voor Jan van Schagen fiskaal op Curaçao van het getuigenis van Govert Mulder, konstabel, Jan Claesz., Jan Goossen, Pieter Wens en Govert Evertsz. matrozen der Curaçaosche Geregtigheid d.d. Willemstad, 9 Oct. 1743, port. no. 6, fol. 89—91 r. Deze verklaring beëedigd voor Faesch, *aldaar* fol. 91 v. 92 r. *Getuigenis* van Joh. Heyliger, dat de acten van Jan van Schagen geloof meriteeren, *aldaar* fol. 92 r.

[2]) Joh. Heyliger aan X 7 Dec. 1743 *aldaar* fol. 80. Heyliger aan His Exc. William Matthew 23 Oct. 1843 *aldaar* fol. 94 r.

[3]) Matthew aan Heyliger d.d. Antigua 22 Oct. 1743. Zijn brief schijnt dus een dag vóór den datum van Heyligers brief. Maar hij schreef O.S., daarom ook: „I receive yours of 23 just your stile. . . ." port. no. 6, fol. 95 Engelsch met Ned. vert.

[4]) Heyliger aan Honorable John Hunt Esq., Judge of the Heigh Court of Admirality in Tortola, . . Oct. 1743, *aldaar* fol. 96 *r*. Engelsch met Ned. vertaling. Tortola, een der Maagdeneilanden, was de zetel van het Hooge Hof der Eng. admiraliteit.

Er was van dezen kapitein nog een verklaring, dat het schip,

> „having supplyed the Spaniards His Majestys declared
> „ennemys upon their coast with warr like stores .... were by
> „the law of nations .... lyable to be condamned and con-
> „fiscated....",

waartoe Rous dan voorts het Hof uitnoodigt [1]). En zoo is inderdaad geschied [2]).

Men moet bij deze geschiedenis niet vergeten, dat Heyliger er om bekend stond, dat hij den handel op de Fransche en Spaansche eilanden toeliet en beschermde, ook wanneer de scheepslading niet onverdacht was. Hollandsche schepen kwamen bv. van Cork in Ierland met levensmiddelen zoogenaamd voor Suriname, maar wezenlijk via St. Eustatius voor Martinique.

§ 2. Op St. Maarten was men nu eindelijk begonnen met ernstig de afwikkeling ter hand te nemen van de zaken, die met den opstand tegen Philips van 1736 samenhingen. Commandeur Heyliger en gecommitteerde Raden waren 25 September 1743 naar het eiland gekomen, hadden daar onderzocht hoe hoog de boeten moesten zijn, aan de schuldigen op te leggen, en waren den 29sten weder vertrokken, zonder echter Philips zelven daarover mededeelingen te doen. Toch duurde het nog tot 1 Mei 1744 dat de fiskaal Mr. Jan Credo Bacot en de gerechtsbode Pieter Heyliger jun. van St. Eustatius kwamen om de vastgestelde boeten te innen. Doch toen ging alles ook zóó snel, dat zij 5 Mei konden terugkeeren. Philips ontving 3706-2-0 pesos, nog geen $\frac{1}{3}$ der schade, die hij geleden had, maar hij was er ruim tevreden mee en dankbaar dat de zaak, die zóó lang gesleept had, thans gelukkig ten einde was gebracht [3]). Bij deze gelegenheid was voor de zooveelste maal de wenschelijkheid ter sprake gekomen, om ook het Fransche gedeelte des eilands onder de Compagnie te brengen, dat voor suiker en katoen zulke uitstekende gronden had en waardoor St. Maarten een der schoonste kolonies worden zou. Doch al wederom deden de Heeren geen stap en lieten alles zooals het was. De thans uit-

---

[1]) *Copie* door Hunt *aldaar* fol. 97 r. *Verklaring* van Joseph Rous *aldaar* fol. 98 v. 99 r. *Verklaring* van matrozen der Curaçaosche Geregtigheid, bezworen „on the Evangelists of Almighty God", dat schipper Jacques Veeris, zijn broeder Gerrit en zijn zwager Baltzen Weymore 4 à 500 hartsvangers aan de Spanjaarden hadden verkocht, *aldaar* fol. 100. 's Barks nomen was geen omen.

[2]) Judge Hunt confiskeert bark en lading en eenige slaven als wettige prijs voor Jos. Rous en zijn mannen wegens voorzien van oorlogstuig van Z. M. vijanden, Tortola 8 Oct. 1743, *aldaar* fol. 103 en 104. De copieën en vertalingen dezer stukken loopen tot fol. 122.

[3]) Jan de Windt aan X 7 Oct. 1743, port. no. 6 fol. 78 r. John Philips aan X 10 April en 4 Juli 1744 *aldaar* fol. 147 r. 285 r.

brekende oorlog tusschen Engeland en Frankrijk bracht ook op dit punt moeilijkheden.

§ 3. De oorlogsverklaring van Frankrijk aan Engeland was 15 Maart 1744 geteekend en den 30sten openlijk afgekondigd, weinig dagen daarna door die van den koning van Groot-Brittannië gevolgd. De slappe houding der Staten in dit conflict, de smadelijke geschiedenis van ons hulp-eskader onder den 72-jarigen luitenant-admiraal Hendrik Grave, dat, volstrekt onbruikbaar, door Engeland weêr werd teruggezonden, behoeven hier niet te worden vermeld [1]). Wij hebben met onze West-Indiën te doen. Den 25sten Mei werd de oorlog op Martinique bekend gemaakt en spoedig verspreidde het bericht zich over alle eilanden, alom ontsteltenis brengend. Aanstonds lag de handel stil. Sommige families vluchtten van St. Eustatius naar Curaçao, andere naar Antigua of St. Kruys, waar zij maar hoopten voor den vijand veilig te zijn. De Engelschen wachtten niet met de schepen te nemen, die zij krijgen konden, snauwen, brigantijns, kapitale driemasters, waarvan zij er in Juli al een veertig naar Antigua hadden opgebracht, daaronder twee slavenhaalders met 663 en 350 slaven. De meeste Fransche schepen waren geladen met levensmiddelen en wijn, waarvan het verlies te meer gevoeld werd, omdat de Engelschen 22 Juni allen uitvoer van hunne eilanden verboden hadden [2]). Op Martinique heerschte reeds groote schaarschte; een vat vleesch deed daar reeds 25 pesos. Wanneer Ds. van Essen aan al deze ellende dacht, die ook over onze eilanden kon komen, wanneer wij in den oorlog werden meêgesleept, dan kon hij slechts hopen: „de Heer zij een vurige muur niet alleen om ons, maar ook om de geheele Vereenigde Nederlanden!"

De Franschen op hun beurt namen een Engelsche snauw met provisie, eenige barkjes en een slavenhaalder met 30 slaven. Erger dat zij ook twee barken van St. Eustatius prijs maakten, van Charles Gordon en John Wright, zooals zij zeiden op contrabande en omdat zij niet voorzien waren van den zeebrief, dien zij moesten kunnen toonen, conform het formulier in het Tractaat van Marine

---

[1]) Wagenaar, *Vaderl. Hist.* XIX 426 vlg. Blok, *Geschied.* [2] III 428 vlg. De Jonge, *Geschied. v. h. Nederl. Zeewezen*, 1861[2] IV 195 zegt, dat de Staten zelven de helft van het auxiliaire eskader terugriepen t. w. Grave, vice-admiraal Schrijver en nog acht kapiteinen met hunne schepen, terwijl er tien in Engeland bleven onder 't Hooft. Ook deze vloot echter, schandelijk door de Staten verwaarloosd en door de Engelsche autoriteiten met grievende minachting behandeld, keerde December 1745 naar het vaderland terug, *aldaar* blz. 197—203.

[2]) Vandaar dat ook de Deensche regeering te Kopenhagen een oorlogsschip uitrustte om op St. Thomas den handel met vreemde natiën te verhinderen, *Missiven* America 2 Sept. 1725, 341 W. I. C. 474.

tusschen Frankrijk en de Republiek [1]). Ofschoon voor dit geval dus alweer te laat, zonden Bewindhebberen alsnog zulk een formulier. De Franschen namen ook een kleine bark van St. Maarten heel onder St. Vincent en brachten haar op naar Martinique. Zij beweerden, dat het een Engelsch vaartuig was en niet „Duyts", omdat schipper en volk geen Hollandsch konden spreken. Dat konden zij ook niet. En toch was de eigenaar-schipper Samer Houwel [2]) op St. Maarten geboren, zijn vader was een der oudste ingezetenen en ook het scheepsvolk was van het eiland. Zoo droevig was de moedertaal daar in onbruik geraakt. Commandeur Heyliger zond een bark naar Martinique om het geval te onderzoeken. Aldus veroverden de Franschen wat zij konden, zooals de Spanjaarden daarvóór hadden gedaan.

Erger nog, dat in Juli 1744 twee Engelsche kapers het Fransche deel des eilands overrompelden, er groote schade aanrichtten, een bark van de reede medenamen, maar den commandeur met zijn volk vrij gaven. Gelukkig nog, dat zij het Nederlandsch gedeelte onaangetast lieten. Uit dankbaarheid? De Fransche gezant bij de Republiek De St. Contest heeft later geklaagd, dat Nederlandsche opgezetenen van St. Maarten in het begin van den oorlog de Engelschen zouden geholpen hebben in het verjagen van Franschen uit hun bezittingen. De Algem. Staten stelden deze klacht in handen der presidiale Kamer, die al niet meer kon doen dan inlichtingen vragen. Wij komen daarop terug [3]).

§ 4. John Philips, door deze gebeurtenissen opgeschrikt, vond ook de burgerij bereid om het eiland in staat van tegenweer te brengen. Men richtte eene compagnie ruiterij op van 25 man en 3 officieren om patrouille-dienst te verrichten. Bij alle baaien werden wachtposten geplaatst van 1 officier en 3 korporaals. Men voorzag het fort Amsterdam van „pallesados", herstelde de regenbakken en plaatste eene kleine batterij van 3 stukken in Philips-

[1]) Bij het bekende tractaat van marine van 11 December 1674 tusschen Engeland en ons slaagde de Republiek er in den regel, vrij schip, vrij goed door Engeland te doen erkennen, Wagenaar *a. w.* XIV 339 en De Jonge, *Zeewezen* IV 321. Frankrijk trad bij zijn tractaat van koophandel met ons van 1697 tot dit zelfde beginsel toe, Wagenaar *a. w.* XVI 409 en herhaalde deze toetreding bij den vrede van Utrecht in 1713, *aldaar* XVII 512.

[2]) Samer Houwel staat op de bevolkingslijst van St. Maarten 15 Febr. 1744 met 1. 1. 2. 1 en 2. 3. 2, 4, port. no. 6, fol. 150 r. Hij zou 10 October 1776 op St. Maarten overlijden, nalatend als weduwe Rebecca van der Poole, *Staat der goederen van wijlen Samer Houwel* d.d. 22 Juli 1778, *Scab. acten* St. Maarten, archief no. 158.

[3]) Kamer Amst. aan Faesch op Curaçao d.d. 16 Sept. 1749, *missiven* naar America 342 W. I. C. 475. Voor het in deze § vermelde Jan de Windt aan X 4 Juli 1744, port. no. 6, fol. 201. Ds. van Essen aan X 29 Juni 1744 *aldaar* fol. 198. John Philips aan X 4 Juli 1744 *aldaar* fol. 286, 287 r. *Missiven* naar America 17 Sept. 1744, 341 W. I. C. 474.

burg en eene andere bij Simson-baai — alles op kosten der ingezetenen zelven. Philips had gaarne ook nog eene batterij opgericht bij de oesterpan (aan de N.O.punt van het Nederlandsch gedeelte bij Babispoint), doch daarvoor had hij geen „theyde" meer. [1]) Zoo het de heilige wil Gods was, dat ook H.H. Mog. den oorlog aan Frankrijk verklaarden, dan zou hij zich binnen 8 dagen van het gansche eiland meester maken. Voor dat geval verzocht hij, zeker niet overdadig, dat de Heeren hem wilden zenden twee kartouwen met toebehooren (de affuiten maakte hij zelf), een vat snaphaankogels, 1000 vuursteenen voor snaphanen van de beste soort, 50 goede snaphanen met lichte kolven, vlaggedoek voor een vlag op de batterij en een in het dorp, waarom hij reeds vroeger gevraagd had, en levensmiddelen [2]). Ik weet niet, of hij dit alles gekregen heeft; gemerkt de doorgaans slechte kwaliteit van zulke zendingen, was het maar beter niets te ontvangen. De bovengenoemde manschappen leverde de burgerij uit eigen middelen, nademaal het garnizoen toen bestond uit 12 man onder een sergeant [3]). De bevolking telde in dit jaar 1315 zielen, onder wie 905 slaven, in het volgend jaar 1685, onder wie 1187 slaven, eene belangrijke stijging derhalve [4]).

Van versterkingen op St. Eustatius zullen wij in 1748 hooren. Het garnizoen was daar grooter, 50 man, onder den commandant ad interim Andries Ravené van Amsterdam en sergeant Pieter Radewijs van Middelburg. De soldaten zijn uit den Elzas, Saxen, Zweden, Denemarken, Ierland, in 't kort uit alle 's Heeren landen en van zeer verschillenden leeftijd, J. J. Gerkes uit de Keurpaltz is 67, Hubert de Jonge uit Luxemburg 17 jaar. Als tamboers deden meest negers dienst [5]). De bevolking had in dit jaar het hooge cijfer van 2158 bereikt, onder wie 1414 slaven [6]).

[1]) De haven van de Oesterpan heet zeer „commood" voor vaartuigen in den tijd van de „orracaan" om daar te (over)winteren. De pan was tusschen beide natiën gelijk verdeeld, port. no. 6, fol. 148 r.

[2]) John Philips aan X 4 Juli 1744 port. no. 6, fol. 285 v., 286 r. 10 April 1744 *aldaar* fol. 148 *r.* Er is in de Comp. rekening met Jan de Wever 1746 een post: „aan Josias Jacques voor 8 stutten en 4 paar wielen voor de avuyten op fort Amsterdam,16-0-0," boek 3 fol. 719 v.—724 r. De predikant vond dus eene bijverdienste in houtlevering.

[3]) *Monsterrol* van de infanterie op St. Maarten, garnizoen houdend in fort Amsterdam d.d. 15 Oct. 1744, port. no. 6, fol. 308 r.

[4]) *Bevolkingslijst* van St. Maarten d.d. 15 Febr. 1744, onderscheidenlijk 123, 84, 97, 106 en 316, 218, 205. 166, *aldaar* fol. 149—151 r. D.d. 28 Januari 1745, onderscheidenlijk 128, 93, 110, 108 en 355, 244, 206, 193; weduwen 26, 19, 14 en 68, 51, 37, 33, *aldaar* fol. 466 r.—468 v. Voor enkele jaren tusschen 1699 en 1740 zie ons hoofdstuk III § 7.

[5]) *Monsterrol* van de infanterie op St. Eustatius, garnizoen houdend in het fort Oranje d.d. 7 Nov. 1744, *aldaar* fol. 304—305 r.

[6]) *Bevolkingslijst* van St. Eustatius d.d. 29 Jan. 1744, onderscheidenlijk 151, 131, 209, 253 en 332, 269, 393, 420, *aldaar* fol. 139 r.—143 r. Hierop wed. Kowan met 1 dochter en 5, 4, 8, 7 slaven. Voor enkele jaren tusschen 1699 en 1740 zie ons hoofdstuk III § 7.

§ 5. Weldra zou St. Maarten overlast lijden. In het begin van Mei 1745 kwam Arthur Hodge, de commandeur van Anguilla, als een dief in den nacht met gewapende mannen op Nederlandsch gebied, drong in het huis van een der burgers door, waar de gewezen Fransche commandeur De Laparelle zich verscholen had en nam hem gevangen. Tegelijk verscheen kapitein Christoffel Maagdenburg van een Engelsche kustbewaarder [1]) met een gewapende sloep in de Kleine Baai onder onze forteres en nam daar een bark van een eilander, zeilklaar voor St. Kruis, het scheepsvolk met het pistool dreigende, dat zij niet om hulp zouden roepen. Daarna brachten zij het schip naar onze haven de Oesterpan, op Philips' vertoogen antwoordende, dat de bark Fransche lading in had. Wel gaven zij het schip terug, maar voerden de goederen weg. Kort daarna bracht een andere Engelsche kaper in de Oesterpan een bark van de Fransche eilanden met suiker, eigendom van commandeur Heyliger. Hodge beweerde ook, dat Philips Engelsche deserteurs had beschermd, maar deze schreef aan generaal Matthew, dat hij 's mans dreigementen voor „kinderpraaties" hield. Erger nog waren de dagelijksche disputen over de grenzen tusschen beide gedeelten, waarbij de Engelschen meer land opeischten dan ooit de Franschen hadden gedaan. Philips was tevreden met eene grenslijn van Oost naar West door het midden des eilands, maar Hodge wilde op zijn manier verdeelen. Den 12den Mei kwam hij toen weder naar Philipsburg met gewapenden en daar hoorde men de verklaringen van enkelen der oudste eilanders. William van der Poolen Sen. verklaarde, dat hij reeds 33 jaar op St. Maarten had gewoond, daar getrouwd was, maar nimmer iets had bespeurd van wrijving tusschen Franschen en Nederlanders, zijnde beiden met de helft tevreden. Het gemeene pad t. w. de grenslijn had altijd geloopen een mijl benoorden de Roomsche kerk, staande in het zoogenaamde Prinsenkwartier. Zelfs het kwartier Marigot had een poos voor Nederlandsch gegolden [2]). Philip Fortmore, Pieter Duchange Sen. en Thomas Matthews, reeds 27 jaar op het eiland, verklaarden hetzelfde. Zij lieten het gemeene pad loopen boven het huis van den Franschen commandeur Pimont, strekkende vandaar over een klein bergje naar de Oesterpan. Indertijd woonde Durepaire (zij noemden hem Duropaar!) op eene plantage nog benoorden het land van Daniël Mor-

[1]) Op eene *lijst van ingekomen vaartuigen* in de baai van Philipsburg anno 1744, port. no. 6, fol. 470 r.—475 r., staat op 5 Maart Christoffel Maagdenburg met de bark Mary van St. Christoffel met rum en ijzerwerk. Wel dezelfde.

[2]) *Verklaring* van William van der Poolen d.d. 12 Mei 1745, geauthor. copie, port. no. 6 fol. 493 en 7 fol. 409.

let, dat reeds in het kwartier Marigot lag [1]). Hodge, boos om deze verklaringen, verbood toen den Nederlandschen opgezetenen het waterhalen in het Fransche gedeelte, roofde onze slaven, slachtte onze beesten en liet een wachthuis van ons verbranden, onder voorgeven dat het op zijn grond stond. Toen er booze woorden volgden, zette hij zelfs Philips zijn snaphaan op de borst. Deze stelde den Raad voor den indringer met zijn volk gevangen te nemen, dat zeker het verstandigst zou geweest zijn, maar dit college durfde niet verder gaan dan een schriftelijk protest. En dan de de onverwachte ontknooping! Drie Fransche kapers overrompelden de Engelschen, voerden hen allen mede .... en daar lag het Fransche deel verlaten, af en toe nog van Anguilla uit geplunderd. Wat wonder, dat Philips toen weder voor de honderdste maal met het oude plan voor den dag kwam. „Het behoeft u", schreef hij aan de Heeren, „maar één woord aan H.H. Mog. te kosten, om thans die Fransche helft te verkrijgen, waaraan Engelschen noch Franschen eigenlijk eenige waarde hechten en voor ons zou het een groot voordeel zijn" [2]). Het was een verstandig voorstel en had daarom weinig kans.

Die strooperijen van Anguilla uit waren nog erg genoeg. Zij ontzagen zich niet met vlag en slaande trom over het eiland te marcheeren, zich te legeren waar zij wilden, maakten aanspraak op de Oesterpan en noemden Philips' protesten in hun grofste Engelsch „damned lies" [3]). De commandeur is tegen dit alles niet bestand geweest, in Augustus 1746 was hij zeer ziek en begeerde niets liever dan te repatriëeren; onderworpen tot den einde aan de verre

[1]) *Verklaring* van Philip Fortmore c.s. d.d. 12 Mei 1745, geauth. copie, port. no. 6, fol. 495 r. en 7 fol. 407.

Dr. I. Dornseiffen laat de grens loopen van het Simsonsbaai-meer langs den muur tot aan den berg Concordia die de plantage Mount Fortune insluit, verder van den top van Concordia over den rug des heuvels, tusschen de estates in Cul de Sac, den publieken weg en het Prinsenkwartier, dan tot de Oesterpan onzeker. *Tijdschr. Aardr. Gen.* VII, kaart 4.

Deze Philip Fortmore overleed kort hierna, 18 October, zonder testament. Hij liet eene weduwe, geen kinderen na. Daar hij uit den Elzas was, verzocht Philips zijn dood in de Amsterdamsche en Hamburgsche couranten bekend te maken. Zijne nalatenschap werd geschat op 6000 pesos. Later bleek, dat de weduwe voor het geheel opkwam, maar dat Philips voor zich de helft eischte. Philips aan X 21 Dec. 1745, port. no. 6, fol. 581, no. 7, fol. 404. Heyliger aan X 15 Oct. 1746, port. no. 6 fol. 733 r., no. 7, fol. 5.

[2]) Philips aan X, 20 Mei 1745, port. no. 6, fol. 461 r.—464 v. Joh. Heyliger aan X 5 Dec. 1745, port. no. 6, fol. 541 v., 542 r. Jan de Windt aan X 7 Juni 1745, *aldaar* fol. 503.

[3]) Philips aan X 21 Dec. 1745, port. no. 6, fol. 580 r., 7 fol. 404. *Verklaring* van Jan de Wever e. a. d.d. 25 Oct. 1745, port. no. 6, fol. 582 r.—585 v., 7 fol. 419. Hodge aan Philips d.d. St. Maarten Eng. kwartier 11 Oct. 1745 (vert. uit het Engelsch) port. no. 6, fol. 586, 7 fol. 413. *Protest* van Philips d.d. 22 Oct. 1745, port. no. 6, fol. 732.

machthebbenden, verzocht hij „ootmoedig, dat H.E.Gr.A. goedgunstig souden gelieven een ander in zijn plaats te stellen" [1]). En den 16den December 1746 „heeft het den Almogenden God behaagt omme des nagts tusschen 10 en 11 uren over het tijdelijk leven van onsen commandeur te disponeeren en uyt dit droevig tranendal in sijn eeuwige vreugde tot sich te nemen" [2]). In 1691 in het vroeger genoemde Schotsche Arbroth geboren, bereikte John Philips, heer van Almery Closs den leeftijd van 55 jaar en is, trots zijne vele fouten, een man van beteekenis en voor St. Maarten een verdienstelijk gouverneur geweest.

§ 6. Comm. Heyliger had volgens oude gewoonte den kapitein der burgerij 29 December 1746 provisioneel tot commandeur aangesteld [3]). Jan de Wever, zoo heette hij, wenschte geene vaste benoeming; niet omdat het hem aan zelfvertrouwen ontbrak, hij had „zooveel ervarenheid in zaken als anderen, die door geleerdheid en veel andere hulpmiddelen tot kennis der wereldsche doling op geklommen zijn", maar omdat het ambt hem veel te lastig was. [4]) Uitnemend geschikt achtte hij den secretaris Albert van Heyningen, die onder de burgerij zeer bemind, van onberispelijk gedrag en reeds zes jaren in Compagnies dienst was [5]). De Heeren echter benoemden Abr. Heyliger Pietersz., die ondergeschikt aan St. Eustatius (in dit geval dus aan zijn broeder) blijven zou. [6]) Hij bedankte hen en beloofde alles te zullen doen voor 's eilands welvaren, voor H.E.Gr.A. interessen en om hunne revenuen te augmenteeren. Zijn broeder van St. Eustatius installeerde hem 15 Januari 1748, en aanstonds koos hij uit de aangeboden dubbeltallen Jan de Wever tevens kapitein der burgerij, Abr. Halmen, Jan van der Poelen, Joh. en Is. Salomonsz. tot raadsleden [7]).

Naar hunne gewoonte sloegen de Heeren weinig acht op het bericht van den nieuwen vice-commandeur, deze maal, dat de inge-

[1]) Philips aan X 13 Aug. 1746, port. no. 6, fol. 699. Heyliger aan X 15 Oct. 1746, *aldaar* fol. 732.

[2]) Heyliger aan X 19 Dec. 1746, port. no. 6, fol. 754 r. Alb. van Heyningen aan X 17 Dec.1746 boek 3 fol. 692. Nu ik voor de tweede maal dit boek 3 vermeld, herinner ik er aan, dat, naast de lijvige portefeuilles, zich ten R. A. ook niet minder lijvige, in perkament gebonden, in folio-formaat „Brieven en papieren van St. Eustatius" bevinden, overigens gelijksoortig van inhoud. Ik haal ze aan als „boek" in tegenstelling met „port."

[3]) Jan de Windt aan X 24 Jan. 1747, port. no. 6, fol. 784.

[4]) Jan de Wever aan X 20 Juli 1747, port, no. 7, fol. 37 r.

[5]) Jan de Wever aan X 10 Jan. 1747, boek 3, fol. 694. Albert van Heyningen had zelf gevraagd, 20 Oct. 1746 (toen Philips ziek was, *boven* noot 1) port. no. 6, fol. 794.

[6]) *Missiven* van X naar America 19 Sept. 1747.

[7]) Abr. Heyliger Pzn. aan X 7 Jan. 1748, port. 7, fol. 86; 16 Maart 1748 boek 3, fol. 714. Jan de Wever overleed kort hierna. Zijn broeder Jozef volgde hem als kapitein op. Abr. Heyliger Pzn. aan X 12 Aug. 1749, boek 4, fol. 1.

zetenen, behalve wat zij reeds vroeger hadden gedaan [1]), op eigen kosten de forteres aan den Oostkant van de Groote Baai vlak tegenover fort Amsterdam hadden gebouwd, dat zij daarin elken nacht vrijwillig wacht hielden, maar gaarne 12 twaalfponders zouden ontvangen en, zoo het niet te veel gevergd was(!), dan ook 12 militairen, omdat zij niet meer hadden dan 3 man met 1 sergeant en 1 tamboer. En weder: vergeeft ons onze bede. Het is die kruipende onderdanigheid, die ons zoo treft, en die even deemoedig bleef, ook wanneer de ambtenaren der Compagnie in aanzien stegen. En dat deden zij op onze eilanden — gevolg der stijgende welvaart, waarvan wij spreken gaan. Onze vice-commandeur had op St. Maarten telkens bezoek, grooten toeloop van soms aanzienlijke vreemdelingen en was het aan zijn rang verplicht om open tafel te houden. Het was daarom lastig dat er vaak niet genoeg vee was op 's Comp. plantage op Point Blanche, weshalve hij de „stoutigheid gebruikt" had er wat meer op te zetten [2]). Ook vroeg hij, na eindelooze verontschuldigingen, om wat tractement, hoe klein ook, en om vrije woning, hoe eenvoudig ook [3]). De Heeren beschouwden het ambt nog altijd als eerepost, daarom ongesalariëerd.

§.7. Op dit punt onzer geschiedenis aangekomen, gaan wij enkele bladzijden opzettelijk aan de scheepvaart, handel en plantages wijden, zooals zij zich in de tweede helft der eeuw (voor St. Eustatius tot 1781) aan ons vertoonen.

De lezer verwachte dus geene handelsgeschiedenis in optima forma, zooals bv. Pitman die gaf voor de Engelsche en Westergaard voor de Deensche Antillen. Vooreerst, omdat wij daarvoor al te veel plaats zouden moeten vragen, dan ook omdat onze historisch-oeconomische kennis te gering is, om zulk eene studie naar eisch te kunnen geven. Wij vleien ons intusschen, dat onze lezers, uit wat wij te berde zullen brengen, een indruk zullen ontvangen van drukken handel, levendig vertier en stijgende welvaart.

Wij beginnen met de scheepvaart. Op St. Eustatius liepen binnen:

van 23 September 1731 tot 26 Maart 1733 . . . . . 167 sch. [4])

[1]) *Boven* § 4. Deze forteres is de (latere) batterij St. Pieter, aan den voet van het gebergte, die kruisvuur kon maken met de tegenover liggende batterij Amsterdam (110 voet boven de zee). In 1836 een bouwval. Ten N. van fort Amsterdam lag nog de batterij Belair 247 voet boven de zee. Ook een bouwval in 1836. Hooger op, recht ten W. van Philipsburg lag fort Willem, nog op de nieuwste kaart van ons eiland (bij de firma J. Smulders) op Fort Hill als „ruïne" aangegeven.

[2]) Abr. Heyliger Pzn. aan X 8 Juni 1748, boek 3, fol. 716—718.

[3]) Abr. Heyliger Pzn. aan X 12 Aug. 1749, boek 4, fol. 4.

[4]) Port. no. 4, fol. 240, 241 r., 316, 317 r., 328, 346, 360, 361, 374—377.

van 27 Maart tot 31 December 1733 . . . . 146 „
van 1 Januari tot 30 Juli 1734 . . . . 84 „ [1])
van 2 Januari tot 29 December 1738 . . . . 190 „ [2])
van 22 Juni tot 31 December 1743 . . . . 649 „ [3])
alleen in Juli 1779 . . . . 384 „ [4])

Dit laatste buitengewoon hooge cijfer vindt zijne verklaring in den toenmaligen transito-handel op de opgestane Amerikaansche koloniën [5]). De binnenloopende schepen kwamen van de omliggende eilanden, van Amerika en van Europa in steeds wisselende verhoudingen. Van de bovengenoemde 146 inkomende schepen in 1733 was de verhouding aldus:

24	van	Guadeloupe	met	suiker, rum, melasse.
23	„	Martinique	„	koffie.
8	„	Barbados	„	Europ. levensmiddelen.
5	„	Boston	„	hout.
31	„	Grandterre	„	suiker, rum, [6]) melasse.
9	„	St. Christoffel	„	meel, vleesch.
1	„	N. Carolina	„	planken.
2	„	Montserrat	„	levensmiddelen.
5	„	St. Maarten	„	meel, brood, katoen, suiker.
13	„	Rhode Island	„	paarden, schapen.
9	„	Cork in Ierland	„	levensm., bouwmateriaal.
1	„	Virginië	„	levensmiddelen.
1	„	Porto Rico	„	cacao, tabak, huiden.
3	„	de Bermudas	„	levensmiddelen.
3	„	New York	„	idem.
4	„	Antigua	„	idem.
1	„	Spanish Town	„	katoen.
1	„	Nevis	„	levensmiddelen.
1	„	Grenada	„	suiker, melasse.
1	„	Maryland	„	spek.

Wat de lading aangaat, van de bovengenoemde ingeklaarde schepen van 22 Juni tot 31 December 1743 bestond die uit pijpen wijn, okshoofden suiker, balen katoen, vaten meel, okshoofden

---

[1]) *Aldaar*, fol. 491 v.—497 v.

[2]) Port. no. 5, fol. 243 r.—248 r.

[3]) *Dagregister van ingekomen en uitgeklaarde vaartuigen op de reede van St. Eustatius*, port. no. 6, fol. 204 v.—271 r.

[4]) De Graaf aan X 5 Aug. 1780, 452 W. I. C. 634.

[5]) Ook reeds vroeger. In 1750 zag Mr. Maitland eens op St. Eustatius 30 Amerik. schepen tegelijk. In één jaar kwamen er wel 300, Pitman *a. w.* pag. 421.

[6]) Deze is die Fransche rum, die de inwoners daarna voor Engelsche verkochten, Pitman *t. a. p.*

stroop, kisten kaarsen, zakken cacao, rollen tabak, makreel, spek, hammen, planken, muilezels en .... passagiers.

§ 8. Op St. Eustatius werden uitgeklaard:

van 22 Juni tot 31 December 1743 . . . . 648 [1])
alleen in Juli 1779 . . . . 400 [2])
in 1778 en 1779 te zamen . . . . 3182 [3])

Van de naar patria i.c. Amsterdam uitvarende schepen zijn de facturen en cognossementen (manifesten geheeten) bij honderde in onze archivalia te vinden, uitvoerig en nauwkeurig, voor de geschiedenis van onzen handel van groot belang. De lading bestond meest uit katoen en suiker [4]). In één schip bv., van 9 Juli 1733, 4183 li. katoen, 265 330 fijne en 17 694 gewone suiker [5]). In een ander van 26 Maart 1745 248 665 li. bruine suiker, 10 405 katoen, 3693 koffie, 19 135 pokhout [6]).

Er zouden van die uitgaande schepen volledige lijsten aan te leggen zijn, ik maakte er eene over 16 maanden alle voor Amsterdam en nog maar uit den eersten tijd:

5 Juli	1734	Elisabeth	kapt. James Scott.
24 Juli	„	Elisabeth	„ Paul Martijn.
6 Aug.	„	Mary	„ John Martin.
30 Aug.	„	Robert	„ Andr. Armstrong.
20 Sept.	„	Princess	„ John Jong.
9 Febr.	1735	Aurora	„ Rob. Maxwell.
18 Apr.	„	King George	„ Francis Harris.
20 Apr.	„	Jamaica	„ Thom. Gordon.
4 Juni	„	Agatha	„ Gerrit Houwert.
5 Juni	„	Maria	„ Maarten v. Houten.
21 Juni	„	Mermaid	„ Ch. Born.
4 Juli	„	Neptune	„ Nic. Fudger.
4 Juli	„	Het vaderland getrouwe	„ Lieuwe Lolkes van Nes.
3 Aug.	„	Maria en Jozef	„ Pieter Richard.
6 Aug.	„	Sara Galley	„ Stephen Richards.
6 Aug.	„	St. Eustatius Post	„ Hendr. Maarssen.

[1]) *Dagregister* als *boven*.

[2]) De Graaf aan X als *boven*.

[3]) Volgens het Journaal van Schout bij nacht van Bylandt bij De Jonge, *Geschied. v. h. Ned. Zeewezen*, 1861², IV 384 noot. Dit onnatuurlijk hooge cijfer alleen, gelijk men weet, door den transito-handel naar de opgestane Amerikaansche koloniën.

[4]) Wij vermeldden vroeger al dat Doncker in 1731 zeide, dat hij jaarlijks recognitie betaalde van 600 à 700 okshoofden suiker.

[5]) Port. no. 4, fol. 403.

[6]) Port. no. 6, fol. 330 v.

30 Aug. 1735 Betty kapt. Jan Pruys.
24 Sept. „ Rebecca „ Philip Lewis.
24 Sept. „ De Boutil(?) „ Rich. Conel.
19 Nov. „ Wendelina „ Hendr. van Riet[1]).

Ik vond ook opgaven van de goederen, die men het meest uit patria verlangde. Hoeden in soorten, zijden en garen mans kousen, kaneel, foelie en nagelen, goed schrijfpapier, wijnglazen en glazen kannen, hangsloten, bijlen, ijzeren en koperen potten, wijn, bier, brandewijn en gedistilleerde wateren. Van manufacturen vooral gedrukt katoen, kleine bloemen, smal wit linnen, Vlaamsch ruw linnen, fijn wit Warendorpsch linnen [2]). Die gedrukte katoenen, kleine bloempjes, waren van Hollandschen oorsprong en afkomstig van de schitterende katoendrukkerijen aan den Overtoom, die echter in den loop der achttiende eeuw sterk zijn verminderd [3]). Deze manufacturen waren niet alleen voor eigen gebruik, maar ook voor doorvoer naar de Fransche eilanden, waar men er zeer op gesteld was [4]). Vooral het Osnabrugsche grove linnen was gezocht. Wij hadden reeds gelegenheid het te noemen [5]) Het was vast en gedrongen, en werd, ongebleekt rolvormig gebonden, met drie kronen gemerkt, uitgevoerd in stukken van 60, 70, 80 tot 100 ellen lengte en 5 of 4 ellen breedte. Het kwam van zèlfgebouwd vlas uit de huisindustrie in de dorpen en kleine landstadjes der provincie Osnabrück [6]). Sommige soorten waren zóó grof, dat, in een nog te noemen bericht, Engelsche kapers er hun bovenbramzeilen van maakten, gewoonlijk diende het voor slavenkleeding. Vandaar dat de Oeconomische Maatschappij ten onzent in 1782 sub no. 119 de volgende prijsvraag uitschreef: „50 stukken linnen, ieder 100 ellen lang, egaal in prijs en deugd van het Osnabrugsche, voor kleeding van slaven in de W.-Indiën dienende. Wie deze ten platten lande of in de steden van de Republiek laat weven ontvangt 50 ducaten of de gouden medaille en 25 dukaten" [7]).

§ 9. Welke sommen reeds 1745/46 bij den handel betrokken waren, leert men o.a. uit eene memorie van kooplieden op St. Eu-

---

[1]) Port. no. 4, cognossementen tusschen fol. 472 en 588.
[2]) *Lijst* van 22 Juli 1723, port. no. 3, fol. 118.
[3]) W. J. Smit, *De katoendrukkerij in Nederland tot 1813*. Rotterd. Ac. pr. 1928.
[4]) Heyliger aan X 5 Dec. 1745, port. no. 6, fol. 540 v.
[5]) *W. I. Gids* XI, 539 noot.
[6]) Uitvoerig in *Nederl. Handelsmagazijn*, Amst. 1843, blz. 915. Vele bijzonderheden dank ik ook aan de vriendelijke hulp van den Heer Felix Driessen te Leiden. Voor O.-Indië zie wat ik schreef in *Ned. Archief v. Kerkgesch.* XX, 114, noot 2.
[7]) *Boekzaal* 1782 I (631).

statius wegens geleden schade door Engelsche kapers. Zij hadden genomen: Dolfijn, schipper Augustijn, Duif schipper Ant. Spencer, Elisabeth schipper Wil. Janssen, Avontuur schipper Harm Mulder, Catharina schipper Harm Mulder, Elisabeth schipper Pieter Vallaan, Neptunus schipper Jan Bey, Jonge Benjamin schipper Willem Clercq, Carolus schipper Thom. Hassell, Prosperiteyt Jan Jeems te zamen eene waarde vertegenwoordigende van 57353-1-4 pes. [1]). Eene dergelijke memorie leverden 6 Februari 1755 in de heeren M. Dubrois Godet, Pieter Runnels, Joh. en Abr. Heyliger, Jac. Cuviljé en Jan de Windt over schade, geleden door het nemen hunner schepen bij de neutrale eilanden Dominique, St. Lucia en St. Vincent. Aldus:

1 bark Marianne, kapt. Thom. Durepos, eig. Oliv. Oyen	1590
1 bark St. Andries, kapt. George Lam, eig. dez. . . .	2288-5-1
Een negerjongen en twee slaven, varende voor matroos op deze bark, eig. Jan Ferro 166+1000 . . .	1166
1 bark Charming Polley, kapt. Is. Simons, eig. John Simons en de lading van P. C. Groebe 1300+2015-4=	3315-4-0
1 bark Princes van Oranje, kapt. Thom. Durepos de oude, eig. Jan. Cadet	3455-4-5
1 bark Nancy, kapt. Dirk Dirksen, eig. dez..	1095-6-0
1 bark ongenoemd, kapt. David Annin, eig. dez. zit nog gevangen	memorie
totaal . .	12910-9-6[2])

Men vindt hier de bark Charming Polley gewaardeerd op 1300 pes. Wij kennen ook prijzen uit dezen en iets lateren tijd voor St. Maarten. Daar verkocht de Wed. W. Richardson aan Jan Hassell de bark Maria voor 1600 pes. [3]). Jacob Gumbes Sr. verkocht de bark Twee Broeders voor 1700 pes. [4]). John Hassell kocht van Patrick Wilson de schoener De Hoop van 15 last voor 250 £ cou-

---

[1]) *Memorie der kooplieden* op St. E. over 4 Jan. 1745 tot 31 Dec. 1746, port. n°. 6 fol. 890 r.—893 r. De hier genoemde bark Elisabeth schipper Pieter Vallaan was 23 October 1745 met bakkeljouw, makreel, zwijnsbalgen, Osnabrugsch linnen, neusdoeken en kaarsen van St. Eustatius naar Rio de Berbice gezeild. Den 29sten had het Engelsche oorlogsschip Pembroke, kapt. Baelchen, hen bij Martinique genomen, 9 man en 1 jongen naar zijn bodem overgebracht, de lading geroofd en van het boven genoemde Osnabrugsch bovenbramzeilen laten maken. Slechts twee matrozen waren het met een jolletje naar Martinique ontkomen. De Engelsche kapitein had o.a. gedreigd, dat hij den commandeur van St. Eustatius met al zijn onderdanen nog eens zou ophangen. *Verklaring* van Christoffel Wyant en Laurens Swansen, matrozen der Elisabeth, d.d. St. Eustatius 29 Nov, 1745, port. no. 6, fol. 554, 555 r.

[2]) *Memorie* van 6 Febr. 1755, Port. no. 7, fol. 603—605.

[3]) *Notar. acten* St. Maarten 3 Aug. 1747, archief no. 153.

[4]) *Notar. acten* St. Maarten 1 Mei 1758, archief no. 154.

rant [1]). En dezelfde verkocht aan Senegall Nihell de schoener Drie Broeders ook van 15 last voor 880 pes. [2]).

De bovengenoemde memorie teekenden zes kooplieden. Onder een adres van 30 December 1750, waarop ik terug kom, tel ik niet minder dan 116 namen van kooplieden, onder wie Paul Amyot, Louis Puech, Doncker, Jeems, Runnels, Salomonsz., Markoe, van Beverhoudt, Pantoflet, Cuviljé, Lindesay, Hassell, Raepsaat, alle Nederlandsch-Statiaansche firma's [3]). Welk een handel! De indruk, dien wij daarvan ontvangen, wordt versterkt door het verhaal der reeds vaak genoemde Schotsche jonge dame. Zij was op St. Eustatius aangekomen 19 Januari 1775, den sterfdag van commandeur Jan de Windt, gelijk wij te bestemder plaatse natuurlijk nog vermelden zullen, en ik vertaal uit haar dagboek: „De schepen van tallooze natiën lagen op de reede, maar het eiland zelf is leelijk, schoon een voorbeeld van Hollandsche energie weinig minder dan hun dijken .... Zijn gansche rijkdom komt van den handel. Ik wandelde door de straat van Oranjestad, waar men u de tabaksrook in het gezicht blaast, en zag nooit zulk eene verscheidenheid. Hier was een koopman, die in het Hollandsch, daar een die in het Fransch of Spaansch zijne waren verkocht en allen droegen hunne nationale kleedij. Van het eene eind tot het andere is de stad ééne markt, waar de verschillendste goederen in de winkels bij open deur liggen uitgestald. Hier hangen rijke borduursels, beschilderde zijde, gebloemd neteldoek, met al de manufacturen van Indië. Allernaast hangen matrozenjassen, broeken, schoenen en hoeden. De volgende uitstalling vertoonde prachtig zilverwerk en daarnaast weder ijzeren potten, ketels en schoppen. En nog eens daarnaast Fransche en Engelsche modes. Ik kocht prachtige Fransche handschoenen voor veertien stuivers het paar, ook Engelsche garen kousen, goedkooper dan thuis, voortreffelijke bordeaux kostte nog geen twee shillings de flesch.... [4]). Ziedaar eene teekening naar het leven van den bloei van St. Eustatius, waar de goederen in de open lucht lagen, omdat de pakhuizen geen ruimte genoeg hadden. Zes jaar later zou al dit leven gedood, deze bloei voor goed vernietigd worden.

§ 10. Wij steken over naar St. Maarten. Zulk een handel heeft men daar nooit gekend, ofschoon er zeer goede jaren geweest zijn. Doch ook eene verwoesting als van St. Eustatius in 1781 is het

---

[1]) *Notar. acten* St. Maarten 29 Dec. 1779, archief no. 158.

[2]) *Notar. acten* St. Maarten 5 Dec. 1780, archief no. 158.

[3]) *Adres* enz. 30 Dec. 1750, boek 4, fol. 82—86. *Beneden* § 22.

[4]) *Journal of a lady of quality* 1774—1776, uitg. als *boven*, pag. 135—138.

eiland bespaard gebleven, terwijl de plantages hier meer beteekenden dan ginds en de zoutwinning eenig voordeel bracht. Laat ons weder beginnen met de inkomende schepen.

Op St. Maarten liepen binnen: in 1735 en 1736 175 [1]), van 23 Juli 1737 tot 30 December 1738 96 [2]), in 1744 124 [3]), in 1747 221[4]). van 15 Januari 1748 tot 1 Januari 1749 255 [5]), over 1750 402 [6]), 1 Januari 1751 tot 1 Januari 1752 210 [7]).

Van de bovengenoemde 175 schepen in 1735 en 1736 kwamen er

18	van Anguilla	met passagiers, ballast, mais.
61	„ St. Eustatius	„ levensmiddelen.
31	„ St. Christoffel	„ idem.
4	„ Martinique	„ passagiers, provisie.
10	„ Rhode Island	„ idem.
3	„ Barbados	„ ballast.
1	„ Saalem (Mas.)	„ manufacturen.
4	„ Bermudas	„ provisie.
12	„ Antigua	„ provisie, ballast.
2	„ Curaçao	„ passagiers.
1	„ Boston	„ planken.
4	„ Montserrat	„ passagiers.
2	„ Guadeloupe	„ passagiers, ballast.
2	„ Spanish Town	„ hout.
2	„ Isle Blanco	„ schildpadden.
7	„ Saba	„ passagiers, hout.
5	„ Tortola	„ katoen, hout.
1	„ St. Thomas	„ idem.
1	„ Grande Anse (Mart.)	„ ballast.
2	„ St. Kruis	„ hout.
2	„ Nevis	„ passagiers.

Op St. Maarten werden uitgeklaard:

van 15 Januari 1748 tot 1 Januari 1749 . . . . . . 48 sch. [8])

Hiervan voeren enkele naar Amerika, de meeste naar de omliggende eilanden.

Van 1 Januari 1750 tot 1 Januari 1751 . . . . . . 347 sch. [9])

Van 1 Januari 1751 tot 1 Januari 1752 . . . . . . 116 „ [10])

[1]) Achter een brief van Philips aan X, 22 Febr. 1736, W. I. C. 326.
[2]) Lijst port. no. 5, fol. 25, 26.
[3]) Port. no. 6, fol. 470 r.—475 r.
[4]) Boek 3, fol. 739 r.—745 v.
[5]) Boek 4, fol. 14—32.
[6]) Boek 4, fol. 209—239.
[7]) Boek 4, fol. 293—314.
[8]) Boek 4 fol. 66—68.
[9]) Boek 4, fol. 267—277.
[10]) Boek 4, fol. 338—342.

Van 16 Februari 1734 tot 16 Februari 1735 bedroeg de uitvoer: 12000 li. fustikhout, 16318 lignum vitae, 64 ton idem, waarvan 9 naar Holland, 26 ton zout, 24748$^{1}/_{2}$ li. katoen, waarvan 4551 naar Holland, 180037 suiker, waarvan 132937 naar Holland, 23 okshoofden melasse [1]). Aanvankelijk ging die uitvoer naar Holland over St. Eustatius, maar om directe lading te bevorderen liet de Comp. op de recognitie-gelden iets vallen. Zoo bedroegen bv. die lasten in 1744 320 pes., waarvan restitutie terugkwam aan Alexander Wilson voor direct geladen naar Amsterdam 20-7-3- pes. [2]) Doch heel druk liep dit niet, want in 1749 meende men, dat men toen eerst begon met schepen van hier op costy te laden, één schip naar Rotterdam, na drie weken één naar Amsterdam [3]). Trouwens, wanneer door droogte de oogst mislukt was, dan kon men zonder toevoer van andere eilanden ook niet één scheepje afladen [4]). Natuurlijk wisselden ook die uitvoerrechten, zooals b.v.

van 16 December 1746 tot 15 Januari 1748 . . . . . 172-1-4 [5])
van 16 Januari 1748 tot 1 Januari 1749 . . . . . . 737-5-3 [6])
van 1 Januari 1750 tot 31 December 1750 . . . . . 479-1-5 [7])
van 1 Januari 1751 tot 31 December 1751 . . . . . 777-0-2 [8])

§ 11. Voor de kennis der welvaart dient men ook te letten op de prijzen van plantages, huizen en inboedels. Ik laat er hier enkele volgen, naar tijdsorde gerangschikt uit de notarieele en scabinale acten in het archief van St. Maarten [9]).

19 Febr. 1749. William Gumbes Sr. van Anguilla verkoopt aan zijn zoon Jacob op St. Maarten eene plantage bij de Groote Zoutpan tusschen de landerijen van Laurens Westerband voor 1000 pes. [10])

4 Febr. 1758 John Peter Richardson verkoopt aan John Hassell zijn aandeel d.i. $^{1}/_{32}$ in de nalatenschap zijner grootmoeder (Susanna Haley) voor 434 pesos. De gansche nalatenschap dus 13888 pes. [11])

---

[1]) Uit Aantt. Hamelberg z. pl.

[2]) Port. no. 6 fol. 476 r.—481 r., 484 r. Van St. M. naar Amsterdam direct vind ik reeds 23 Mel 1735 de Amsterdam, kapt. W. Maxwell, 5 Aug. 1735 de Speedwell, kapt. W. Bell, port. no. 4, fol. 528, 562.

[3]) Abr. Heyliger Pzn. aan X, 12 Aug. 1749, boek 4, fol. 2.

[4]) Abr. Heyliger Pzn. aan X, 22 Juli 1750, boek 4, fol. 73—75.

[5]) Boek 3, fol. 736 r.—739 r.

[6]) Boek 4, fol. 38—48.

[7]) Boek 4, fol. 246—258.

[8]) Boek 4, fol. 324—335.

[9]) Ik betuig mijnen hartelijken dank aan den Heer Ph. van Romondt te 's-Gravenhage, die mij welwillend toestond uit zijne talrijke aanteekeningen over St. Maartensche familiën de mijne aan te vullen.

[10]) *Notar. Acten*, Archief no. 153.

[11]) *Notar. Acten*, Archief no. 154.

26 Sept. 1758. Verkoop van één neger en $^1/_{32}$ van de plantage van Pieter Hassell. De neger ging voor 170 pes. Het $^1/_{32}$ voor 270 pes. De gansche plantage dus waard 8640 pes. [1])

23 Juni 1769. De plantage *Donkersdal* van mevrouw Judith Steward wordt geschat op 10613 pes. [2])

20 Oct. 1772. Richard Hassell verkoopt aan John Hassell zijne plantage in Cul de Sac voor 3000 pes. [3])

26 Oct. 1772. De plantage *Golden Rock* geschat op 4800 pes.
De gebouwen op 7090 pes.
Alles te zamen op 15791 pes. [4])

26 Juni 1779. Jacob Westerband in het Fransche gedeelte verkoopt aan zijn zoon Laurens een huis en erf in de Voorstraat N.Z. van Philipsburg voor 100 pes. [5])

20 Dec. 1779. Huw.voorwaarden tusschen John Hassell, weduwnaar van Ann Stevens en Susanna Westerband. Wanneer de bruid de langst levende is, zal zij als douairie genieten de negerin Olinda en 2000 pes. [6])

10 Mei 1782. Aproiement (apprizement) van den eigendom van Mr. John Hassell en zijne twee kinderen, Ann Hassell vrouw van Michaël Cuviljé en John Johnson Hassell. De plantage *Golden Rock* in Cul de Sac groot 46 akkers land met 40 akkers suikerriet en een oud huis op 12100 pes.
Voorts een kookhuis, vee, paarden, 22 negerslaven, 18 negerinnen met kinderen, 2 slaven gegeven aan Ann Hassell, 3 aan John Johnson, 1 aan zijn kleinzoon Peter John Cuviljé, alles te zamen op 32242 pes. [7])

13 Jan. 1787. Juffr. Sara Salomonsz., wed. Benjamin Gumbes Jr. koopman op St. Maarten, geeft te kennen dat haar man 23 Juli 1786 naar Boston is vertrokken, dat 21 December de mulattenjongen John Swindel, die hem vergezelde, met zijne koffers terugkwam, meldende dat hij te Philadelphia was overleden zonder order op zijne nalatenschap. Daarom aanvaardt zij de erfenis onder voorbehoud, maar het blijkt dat hij vijf huizen, pakhuizen, een houtwerf en rijken inboedel bezat [8]).

16 Sept. 1787. Benjamin Gumbes overlijdt op dezen datum en laat

---

[1]) *Aldaar.*
[2]) *Scab. Acten*, Archief no. 182.
[3]) *Notar. Acten*, Archief no. 156.
[4]) *Scab. Acten*, Archief no. 156.
[5]) *Notar. Acten*, Archief no. 158.
[6]) *Scab. Acten*, Archief no. 186.
[7]) *Scab. Acten*, Archief no. 188.
[8]) *Scab. Acten*, Archief no. 191.

aan zijne weduwe Maria Richardson na de veeplantage *Succour*, een steenen huis van twee verdiepingen in de Voorstraat en een rijken inboedel [1]).

16 Aug. 1788. Laurens Westerband verkoopt aan John Richardson eene katoenplantage boven de Groote Zoutpan voor 275 pes. [2])

8 Jan. 1789. Michaël Cuviljé, weduwnaar van Ann Hassell, voor $^1/_4$ deelgenoot in den gemeenen en nog onverdeelden boedel harer ouders, verkoopt dat $^1/_4$ aan zijn zwager John voor 8311-1-$1^1/_2$ pes.
De geheele nalatenschap dus 33244-4-6 pes. [3])

26 Sept. 1789. Huwelijkscontract tusschen William Arps en Sara Salomonsz. wed. Benjamin Gumbes Jr., waarin haar huis aan de Voorstraat wordt geschat op 5500 pes. [4])

15 Maart 1790. Isaäc Parera Davids op St. Eustatius verkoopt aan John Hassell op St. Maarten een woonhuis, secreet en paardenstal door verkooper gebouwd op een erf van kooper in de Achterstraat N.Z. voor 2200 pes. [5])

24 Maart 1792. Joh. Salomonsz. verkoopt aan Sara Salomonsz. eertijds wed. Benjamin Gumbes Jr. thans huisvrouw van William Arps zijne landerijen in kleine Koolbaai voor 10000 pes. [6])

1 Febr. 1793. Sterfdatum van Joh. Salomonsz. Hij bezat: eene suikerplantage in het Koolbaai-kwartier, gebouwen aldaar, een huis in het dorp aan Simsonbaai, stukken land, 39 slaven, 30 slavinnen, 8 jongens, 6 meisjes, 18 ambachts- en huisslaven, 7 muilezels, 2 paarden en eene rijke meubileering [7]).

21 April 1796. Sara Salomonsz. wed. Benjamin Gumbes, laatst wed. William Arps verkocht haar aandeel in de plantage uit den boedel harer ouders voor 60000 pes. [8])
De gansche boedel geschat op 94135-4-3 [8])

10 Juni 1796. Executeuren Mr. Rink en Dirk Salomonsz. verkoopen publiek de nalatenschap van Joh. Salomonsz. en Marianne Godet, de vaste goederen brachten op 75158 pes. [9])

1 Febr. 1798. John Johnson Hassell verkoopt aan Engel James

---

[1]) *Scab. Acten*, Archief no. 201.
[2]) *Notar. Acten*, Archief no. 161.
[3]) *Scabin. Acten*, Archief no. 162.
[4]) *Notar. Acten*, Archief no. 194.
[5]) *Scabin. Acten*, Archief no. 162.
[6]) *Notar. Acten*, Archief no. 164.
[7]) *Notar. Acten*, Archief no. 202.
[8]) *Notar. Acten*, Archief no. 165.
[9]) *Notar. Acten*, Archief no. 264.

Richardson een partij land in Cul de Sac voor 20000 pes. [1])

5 Maart 1798. Sara Salomonsz. laatst wed. William Arps verkoopt de plantage *Windsor* in het Koolbaai-district en enkele slaven voor 12090 pes. [2])

25 Juni 1798. John Johnson Hassell transporteert op John Charles Warner zijne aanspraken op de helft der plantage *Goldenrock* in den boedel zijns vaders voor 8430 pes. De gansche plantage dus 16860 pes. [3])

13 Maart 1800. Sara Gumbes wed. Thom. P. Richardson verkoopt hare plantage *Windsor* bij klein Koolbaai voor 11910 pes. [4])

15 Aug. 1803. De plantage *Prospect* brengt op 50100 pes. [5])

2 Maart 1807. Mary Jeems, wed. Abr. Cannegieter verkoopt de plantage *Golden Rock* voor 33500 pes. [6])

Ik ken nog de suikerplantages St. Pieter, Madame Barton en de katoenplantage Black Rock, waarvan ik de prijzen echter niet ken. Ze loopen voor het overige niet ver uiteen. In 1769 doet Donkersdaal 10613 pes.; Golden Rock achtereenvolgens in 1772, 1782, 1798 en 1807 11890, 12100, 16860 en 33500 pes.; Windsor in 1798 en 1800 12090 en 11910. Prospect in 1803 gaat zeer hoog, 50100, maar in 1788 bracht een katoenplantage het niet verder dan 275. De oorzaken daarvan na te sporen zou het werk moeten zijn van een oecon. historicus [7]).

§ 12. In ons derde hoofdstuk hebben wij uitvoerig over de slavernij gehandeld en ook prijzen van slaven genoemd. Hier ter plaatse hebben wij er slechts nog op te wijzen, dat men slaven, naar een woord zelf van de regeering op St. Eustatius, als ieders voornaamste middel van bestaan, als zijne voornaamste bezitting beschouwde [8]). Zekere koopman Williams te Liverpool had er over geklaagd, dat de commandeur Benjamin Buntin op St. Eustatius tegen zijne schuldeischers beschermd had, waarop Heyliger had geantwoord, dat hij den man juist tot betalen had gebracht door hem een hypotheek op zijne slaven te Antigua te doen nemen. Op St. Eustatius bezat hij er nog 9 en wat huisraad [9]). Vandaar ook dat bij legateeren slaven zulk een plaats innemen. Joh. Salomonsz. en Marianne Godet, echtelieden, legateeren aan hunne kleindoch-

[1]) *Notar. Acten*, Archief no. 166.
[2]) *Aldaar*.
[3]) *Not. Acten*, Archief no. 205.
[4]) *Scabin. Acten*, Archief no. 167.
[5]) *Notar. Acten*, Archief no. 266.
[6]) *Notar. Acten*, Archief no. 300.
[7]) Vergel. *boven* § 7 in het begin.
[8]) Comm. en Raden aan X 10 Juli 1751, boek 4, fol. 181.
[9]) *Aldaar* fol. 177.

ter Sara Gumbes een „mulattenmeyd" Franky en aan hunne dochter Sara Gumbes-Salomonsz. vier slaven [1]). Laurens Westerband en Anna Leverock zijn zóó vermogend, dat zij legateeren: aan hunne dochter Elisabeth, vrouw van Thomas Abbot eene negerin Betty; aan hun dochter Catharina, vrouw van Richard Clarke eene negerin Celea; aan hun zoon Samuel eene negerin May; aan hun zoon Laurens een negerman Bob; aan hunne dochter Susanna, vrouw van John Hassell eene negerin Cul de Sac Haga; aan hun zoon Thomas eene negerin Charlotte; aan hunne dochter Anna eene negerin Janeton, eene koe en 200 pes. in contanten; aan hunne dochter Sara eene negerin Haga, eene koe en 200 pes. in contanten; aan hunne dochter Rachel eene negerin Jenny, weder eene koe en 200 pes. in contanten benevens de mahoniehouten bedstede met bed en toebehooren, thans door de erflaters gebruikt wordende; aan de kinderen van wijlen hun zoon William eene negerin Tansey [2]). In dezen tijd zal eene negerin ongeveer 150 pesos hebben opgebracht [3]). Om nog een paar getallen te noemen ter bepaling der welvaart, in den boedel van Mr. John Hassell vindt men bij optelling 46 slaven [4]), in dien van Joh. Salomonsz. 101 [5]). Dit is op het eind der eeuw en op St. Maarten. Op de kleinere plantages op St. Eustatius, waarover wij spreken gaan, vinden wij op de bevolkingslijsten 1722 Joh. Salomonsz. met 21, 1723 dezelfde met 19, Theod. Godet met 18, 1725 Pieter Heyliger met 36. De slavenkinderen worden er bij gevoegd, 10, 12 of meer, verschillend van waarde natuurlijk; op Barbados gold een pas geboren negerkind 6 shilling in 1655 [6]).

§ 13. Keeren wij weder terug naar St. Eustatius, dan vinden wij ook daar het beschikbare land in cultuur gebracht, zonder dat wij, als op St. Maarten, in staat zijn uitvoerige prijsnoteeringen te geven. Ze lagen rondom den voet van den grooten Berg en voorts in de vlakte tusschen hem en de kleine bergen in het Noorden des eilands, die op de nieuwste kaart (lith. J. Smulders en Co.) nog als cultuur-vlakte staat aangeduid. In 1775 telde men er 76, met namen als Gilboa, Kuilzak, Zelandia, Zorg en Rust, Nooit Gedacht, Ruym Sigt (aan de Westzijde met uitzicht op Machielsbaai

---

[1]) *Notar. Acten* St. Maarten 15 Febr. 1789, Archief no. 193.

[2]) *Scabin Acten* St. Maarten 19 Jan. 1781, Archief no. 187.

[3]) Verg. *W. I. Gids* XI 563. 32 jaar vroeger, 21 Juni 1749, ging eene negerin met hare drie kinderen voor 400 pes., *Not Acten*, Archief no. 251, terwijl Heyliger in 1751 een zeer goeden neger op 500 pes. stelde.

[4]) *Boven* op 10 Mei 1782.

[5]) *Boven* op 1 Febr. 1793.

[6]) *W. I. Gids* XI, 561, noot 4.

boven Corre corre baai) enz. [1]). Andere namen nog komen wij tegen in het verhaal van een proces in 1745 en 1746, dat ook voor de topografie der plantages en haar dichtheid van belang is. In December 1745 nl. was Judith Groeneveld overleden, weduwe Salomonsz. en haar zoon John verkreeg zijn deel in hare plantage De Loovers, terwijl haar schoonzoon Abr. Heyliger Sr., immers in huwelijk hebbende Maria Salomonsz, de plantage Testemakers verwierf, met andere gelegen tegen de N.W. helling van den Grooten Berg boven het bovendorp. Door deze plantage Testemakers hadden de overledene en haar zoon altijd een vrijen weg gehad naar het gemeene landpad, dat van het oude kerkpad, door de compagniessavane voorbij de plantages Princes en Du Caen naar de openbare landsput bij den Witten Hoek beneden den Kuil liep, en wel om aldus hunne slaven en beesten gemakkelijk te kunnen wateren [2]). Nu betwistte na de deeling Abr. Heyliger aan zijn zwager dat recht van overweg over Testemakers en won het daarover gevoerde proces. De commandeur Joh. Heyliger Pzn., omtrent die plaats groot gebracht [3]) en thans 35 jaar, had den weg nooit anders dan vrij gekend en wist dat ook zijn vader er altoos onverhinderd zijn beesten door gedreven had. Dat het vonnis van den Raad het pad thans gesloten had, betreurde hij zeer. Want vooreerst lag immers fort Dollijn aan de kust even bezuiden de plantage van Abr. Heyliger (no. 62). Werd er nu alarm geblazen dan zouden de bewoners van het midden des eilands eerst met een omweg naar het dorp moeten gaan, om op het Witte Hoek pad te geraken en vandaar naar Dolien te kunnen gaan om den vijand afbreuk te doen. En dan ook, mocht het eiland dusdanig in bloei

---

[1]) Nieuwe *kaart* van St. Eustatius met de plantages, in 't koper gebracht en uitg. bij Reinier Ottens, Amst. 1775. Voor het volgende ook de *prent* door G. T. van Paddenburg, opgedragen aan emer. ds. Conrad Schwiers en dus na 1780. Zie ook Otto Winkler, *Niederl. Westindiën* in *Mitt. der. Ges. für Erdkunde*, Leipzig 1926, S. 87—137 en *aldaar* S. 97 en 113 („Cultuurvlakte.... wahrscheinlich rührt der Name aus besseren Zeiten her"). Inderdaad! Zie ook zijn kaart tegenov. S.128. Jammer, dat het voortreffelijk opstel aan het einde plaats geeft aan de verwachting: „Die Zeit wird kommen, wo die niederländische Trikolore aus den westindischen Gewässern verschwunden sein wird.... und Unionisten.... den Boden reif für nordamerikanische Pläne machen". Averto omen.

[2]) Witte Hoek, tegenw. White Wall, 269 M, boven Back-off baai. Het oude pad liep van de N. landingsplaats omhoog links voorbij fort Oranje. Het nieuwe pad, omtrent 800 ellen Z. Oostelijker, voerde van de andere landingsplaats door het bovendorp voorbij het huis van commandeur Doncker. Het kerkpad verbond deze beide. Er slingerde nog een derde weg, minder steil, langs de rots naar boven, N.W. naar de batterij Amsterdam.

[3]) Op de gen. *plantagekaart* van Ottens ligt de plantage Heyligers Zicht (no. 31) bij den overweg in geding, terwijl als eigenaars worden opgegeven Wed. en Erven Joh. Heyliger Pzn.

toenemen, dat men de tegenwoordige in het fort staande kerk zou afbreken en eene nieuwe timmeren, dan zouden allen, die aan den Witten Hoek woonden slechts door een grooten omweg die kerk kunnen bereiken [1]). Aldus kon de halsstarrigheid van één de gemeenschap schaden! Gelukkig derhalve, dat de heeren het kort daarna toch nog eens werden en het landpad open kwam, doch langs en niet dwars door Heyligers plantage [2]).

Voor ons is de waarneming van groot belang, dat al dit land in cultuur was gebracht. En bij toenemende welvaart steeg de behoefte aan grond. Ds. van Essen vroeg in Mei 1744 den eigendom van zeker lapje compagniesland, genaamd het stuk vóór den Berg en gelegen allernaast aan de plantage van Matthias Salomonsz. Hij wilde daarvoor zelfs afstand doen van de vier hem per jaar toekomende vaten vleesch en het overige rantsoen [3]). In 1747 vroeg Pieter Runnels zelfs den eigendom van den befaamden kuil in den grooten Berg, groot omtrent 8 à 9 akkers, waarvan hij een moestuin wilde maken [4]). Binnen in dezen krater groeit (en groeide toen) welig groot en klein hout, daaronder reusachtige stammen die heesters en laag geboomte onderdrukken. Maar de bodem van den 600 voet diepen kuil is ongemeen vruchtbaar [5]). Doch daarom begrijpt men nog niet, hoe Runnels den grond voor tuinbouw geschikt zou hebben kunnen maken. Intusschen verkreeg hij zijn wensch, en naar aanleiding van eene mededeeling daarover hadden de wijze en voorzienige Heeren gevraagd, wat dat dan toch eigenlijk was, die Kuil? Waarop de commandeur met een stalen gezicht hen had uitgelegd, dat het een ongecultiveerd stuk grond in den Grooten Berg was, ten behoeve van al de inwoners, om daaruit brandhout, latten, rottingen en dergelijke te halen volgens een oud privilege [6]). Men begrijpt slechts niet, hoe Runnels het dan koopen kon, maar die koop moet dan ook niet zijn doorgegaan, want in 1753 was het Ds. van Essen die thans vroeg om „het stuk grond de Kuyl aan niemand toebehoorende". Hij kreeg ten antwoord, dat de Kuil voor alle burgers was om brandhout te hakken, dat er elders geen hout en zijn verzoek dus onbillijk

[1]) Kam. Amst. aan Heyliger 2 Sept. 1745, 341 W. I. C. 474. Joh. Heyliger Pzn. aan X 5 Dec. 1745, port. no. 6, fol. 537 r.—538 v. Voor die nieuwe kerk *boven*, hoofdst. V § 23.

[2]) Joh. Heyliger Pzn. aan X 16 April 1746, port. no. 6, fol. 604 r.

[3]) Van Essen aan X 2 Mei 1744, port. no. 6, fol. 185 v. *Resolutiën* Heeren X Mercurii 30 Sept. 1744, fol, 192 r.

[4]) Kamer Amst. aan Joh. Heyliger Pzn., 1 Maart 1747, 342 W. I. C. 475.

[5]) G. J. van Grol, *Het eiland St. Eustatius*, overdr. *Ind. Mercuur* 19 Maart 1907, blz. 5 vlg. Teenstra *a. w.* II 321 vlg.

[6]) Heyliger aan X 30 Nov. 1748, port. no. 7, fol. 223 v.

was en inwilliging ervan nadeelig voor de inwoners zijn zou [1]).

§ 14. In overeenstemming met den stijgenden handel vertoont zich ook de grootere behoefte aan juist gewicht. Reeds onder Raecx in 1732 hadden de kooplieden betoogd, dat men op die gewichten niet meer vertrouwen kon, omdat de roest het ijzer afsleet en dus lichter maakte. Zij vroegen toen als een ligger of standaard, om daaraan 2 maal 's jaars hunne gewichten te toetsen en ze dan zoo noodig met lood op de juiste zwaarte te brengen, één 50 pond koper gewicht, één 25 en zoo verder 10, 5, 4, 3, 2 en 1 te zamen 100, alle Amsterdamsch waaggewicht [2]). Enkele jaren later waren er voor de Ed. Comp. waag 600 pond gewichten noodig, daar de oude geheel versleten en niet meer te beteren waren[3]). Ook nu haastten de Heeren zich niet, want weer twee jaren later moest Faesch het verzoek herhalen [4]). Ook de groote weegschaal was opgebruikt en sloeg dikwijls zelfs op 20 à 25 pond niet meer door. Men vroeg een nieuwe en meteen weer om 50 ponds gewichten [5]).

Wij voegen hier de bevolkingscijfers voor het midden der eeuw bij. Voor St. Eustatius vonden wij begin 1744 een zielental van 2158. Begin 1747 bedroeg dit: 2515 onder wie 1513 slaven [6]).

Voor St. Maarten vonden wij begin 1745 een zielental van 1685. Dit bedroeg in de volgende jaren:

1746 510 blanken en 1222 slaven, tezamen 1732 [7]).
1747 626 blanken en 1759 slaven, tezamen 2385 [8]).
1748 589 blanken en 1561 slaven, tezamen 2150 [9]).
1750 548 blanken en 1907 slaven, tezamen 2455 [10]).
1751 666 blanken en 1903 slaven, tezamen 2569 [11]).

---

[1]) Kam. Amst. aan Jan de Windt, 10 Dec. 1753, 342 W. I. C. 475. Jan de Windt aan X 21 Febr. 1754, port. no. 7, fol. 557.

[2]) Port. no. 4, fol. 340 r.

[3]) Joh. Markoe aan X 2 Juli 1736, port. no. 4, fol. 661.

[4]) Is. Faesch aan X, 8 Febr. 1738, port. no. 5, fol. 40 v.

[5]) Joh. Heyliger Pzn. aan X 4 Dec. 1743, port. no. 6, fol. 70 r.

[6]) *Lijst* van 17 Jan. 1747, ondersch. 341, 160, 232, 269 en 446, 356, 339, 372. Port. no. 7, fol. 25 r.—38 v. Vergel. *boven* § 4.

[7]) *Lijst* van 19 Febr. 1746, ondersch. 121, 97, 108, 118 en 332, 240, 194, 188. Weduwen 26, 20, 20 en 104, 65, 55, 44. Port. no. 6, fol. 703. Vergel. *boven* § 4.

[8]) *Lijst* van 25 Febr. 1747, ondersch. 120, 127, 141, 152 en 445, 317, 295, 266, 94 (dit laatste cijfer thans voor het eerst voor „oude slaven"). Weduwen 29, 26, 31 en 105, 76, 69, 62, 30. Boek 3, fol. 725 r.—727 v.

[9]) *Lijst* van 24 Febr. 1748, ondersch. 142, 106, 126, 130 en 369, 265, 257, 252, 66. Weduwen 28, 30, 27 en 108, 85, 72, 70, 17. Boek 4, fol. 7—13.

[10]) *Lijst* van 14 Febr. 1750, ondersch. (de weduwen met kinderen en slaven zijn hier onder de andere rubriek gebracht) 175, 146, 177, 150 en 613, 429, 376, 377, 112.

[11]) *Lijst* van 13 Maart 1751, ondersch. 177, 150, 173, 166 en 597, 433, 371, 376, 126 Boek 4, fol. 282—292.

Ook deze cijfers bevestigen onze onderzoekingen naar den bloei onzer eilanden op gebied van handel en plantages, voor St. Eustatius handel en cultures, voor St. Maarten cultures en handel en daarom op dit laatste eiland groote stijging van het getal slaven als bezitting en teeken van welvaart.

(*Wordt vervolgd*).

SURINAAMSCHE ONDERWERPEN OP HET AMERIKANISTEN-CONGRES TE HAMBURG

DOOR

JHR. L. C. VAN PANHUYS

In overleg met de redactie van dit tijdschrift, volgt hier een overzicht van hetgeen op het van 7 tot 13 September 1930 in het Museum für Völkerkunde te Hamburg gehouden 24ste Amerikanisten-Congres gezegd is, over of met betrekking tot Suriname, hetwelk dus bijzonderheden bevat van volkenkunde of geschiedenis van Suriname zelf of van aangrenzende landen. Het Congresprogramma telde 87 voordrachten in de volgens de statuten toegelaten talen, onder welke het Italiaansch, het Spaansch en het Portugeesch begrepen zijn; vele voordrachten werden door een bespreking gevolgd. Die, welke handelden over Surinaamsche- of daarmede verband houdende onderwerpen, maakten uiteraard — waar het Congres de geheele Nieuwe Wereld gold — slechts een betrekkelijk klein deel uit van hetgeen in de congresweek ter tafel kwam. De in dit overzicht vermelde, bij de discussies gemaakte opmerkingen, waren van mij; andere zijn er over of in verband met Suriname, voor zoover mij bekend, niet gemaakt.

Reeds vóór de opening door den voorzitter, den hoogleeraar aan de Hamburgsche Universiteit en directeur van het Museum voor volkenkunde, dr. G. Thilenius, was in de fraaie en zeer ruime hal van het Museum voor de leden van het congres gelegenheid tot het raadplegen van daar uitgestalde, op Amerika betrekking hebbende boeken en geschriften. Daar lagen ook de drukproeven van de enkele maanden later uitgekomen *Proceedings* van het in 1928 te New-York gehouden 23ste Amerikanisten-Congres, een boek in groot formaat van 944 bladzijden, met vele platen en afbeeldingen, met enkele kaarten en met twee artikelen over Surinaamsche onderwerpen, n.l. van prof. Melville J. Herskovits over „The Social Organisation of the Bush-Negroes of Suriname" (bl. 712—727) en van mij over: „Ornaments of the Bush-Negroes in Dutch Guiana, a further Contribution to Research in Bush-Negro Art" (bl. 728—736).

Bij het eerste artikel zullen wij stilstaan.

Dr. Herskovits is eigenlijk de eerste, die een diepgaand en systematisch onderzoek heeft ingesteld naar de maatschappelijke instellingen van de Boschnegers; hij beschrijft het huisgezin en geeft, zoowel in het Saramaccaner-Negerengelsch als (voor sommige termen) in het Kromanti, de namen van de leden, ook bij het vóórkomen van meer dan een vrouw; hij wijdt een woord aan de domicilie-kwestie in verband met grond-erfrecht; gaat over tot een uiteenzetting van de familie of bere (belly), gegrond op de afstamming van de moeder, een sociale instelling die eenvoudig lijkt, maar het in dit geval niet is. Hij verhaalt ons van de bezwaren, pikadoe of „zonden" genaamd, tegen een huwelijk van tot dezelfde „bere" behoorende personen en van den, niettegenstaande het matriarchaat toch geenszins te onderschatten (geestelijken en soms ook materiëelen) invloed van de vaderlijke afstamming, die o. a. werkt op het treef-geloof en op het geloof om de macht van een fetisch of *gadoe* te kunnen weerstaan.

Hij behandelt de instelling van de verschillende lo's of clans; noemt van sommige lo's de voor blanken geheim gehouden speciale obia (fetisch) die de lo bezit, op; geeft ook de uitlegging van een papegaai-clan-taboe. Het bestaan van wat hij noemt „joking relationship" — een ontdekking van dr. H., en waarmede hij bedoelt een wonderlijk familiare en oneerbiedige houding, zooals bv. bij het spreken over zaken van sexueelen aard, die voorkomt tusschen kinderen en hunne grootouders of oud-ooms en oud-tantes — wordt gesteld tegenover de groote ingetogenheid tusschen iemand en zijn of haar schoonouders. Dr. H. is van oordeel, dat de stand van onze kennis van het onderwerp nog niet toelaat om de geschiedenis, de wording van de maatschappelijke verhoudingen onder de Boschnegers, vast te stellen.

Hij ziet, in wat hij als de Boschnegerbeschaving beschouwt, een samenbinding van elementen van Indiaansche, Europeesche en Afrikaansche afkomst. Een nader onderzoek in Afrika — waaraan dr. en mevrouw H., die zich in Februari j.l. naar Nigeria hebben begeven, thans bezig zijn — zal wellicht over de afkomst van de negers in de Nieuwe Wereld meer licht werpen, zonder twijfel ook op de veranderingen in hunne ras-eigenaardigheden en op wijzigingen in beschavings-toestanden.

Wij achten het artikel van dr. H. voor ons Nederlanders merkwaardig, omdat, hoewel de Boschnegers, sedert hunne bevrediging, voor de Nederlandsche vakgeleerden gemakkelijk toegankelijk waren, eerst nu door een vreemdeling de eerste wetenschappe-

lijke, op een stelselmatig en geschoold onderzoek rustende, berichten omtrent hunne maatschappelijke instellingen worden gegeven. Had dit merkwaardige volkje op de maan of op Mars gewoond, de onverschilligheid had, niettegenstaande de waarschuwing van dr. W. Joest in 1893, in de door ons bedoelde kringen niet grooter kunnen zijn [1]).

De eerste voordracht op het Congres die in verband stond met Suriname, namelijk met een taal van Surinaamsche Indianen, was die, welke op 9 September in de afdeeling voor taalkunde door C. H. de Goeje werd gehouden over het Kariri (taal van een volksstam in het Noord-Oosten van Brazilië), dat vergeleken werd met het Caraïbisch. De Reverend James Williams, die een lezing had aangekondigd over Arowaksche en Caraïbische stammen in verband met de uitkomsten van de in 1913 en 1914 door wijlen dr. Farabee ondernomen reis [2]), was niet aanwezig.

Op den zelfden dag kwam in de afdeeling „Oudheidkunde van Zuid-Amerika", A. Mordini uit Barga (Italië), (over wien nog straks) aan het woord over vóór-Columbische beschavingen en kunstontwikkelingen aan de Beneden-Amazone. In zijn door lichtbeelden opgeluisterde voordracht besprak hij vooral het aardewerk. Bij de discussie werd den ontdekkingsreiziger Mordini hulde gebracht. Voorts werd gewezen op overeenkomstige ornamenten van driehoekigen vorm, o. m. bij Indianen en Boschnegers in Suriname.

De voordracht van dr. Herskovits op 10 September had tot titel: The distribution of awari, an African Negro game. Zooals men zich misschien zal herinneren van zijn, in de West-Indische Gids van (10e jg.) Januari 1929 opgenomen voorloopig verslag van een in het vorige jaar in Suriname gedane ethnologische onderzoekingstocht, bl. 389, had hij onder Saramaccaner-Boschnegers het *adjiboto-spel*, overeenkomende met het *awari-spel* van

[1]) Over het onderwerp heeft men verdienstelijke doch slechts fragmentarische berichten van E. Loth, mijningenieur, in het Tijdschrift v. h. K. N. A. G. 1910, bl. 340/341, van C. H. de Goeje in zijn verslag van de Toemak-Hoemak expeditie en in het boekwerkje van Van Lier over Boschnegers aan de Boven-Marowijne, 1919.

De Goeje schreef ons n. f. in 1912, de gegevens van Loth boven alle te stellen en daarna die van de Toemak-Hoemak-Expeditie te willen laten volgen, maar ook, dat de voornaamste zegsman van Loth is geweest de stadsneger Helder, aan wien hij (d. G.) ook de meeste gegevens uit het verslag der T. H.-Expeditie dankt. Onze bekwame volken-en taalkundige zegt met groote bescheidenheid, dat zijn aanteekeningen die van een doortrekkend reiziger zijn, met al de gebreken daarvan.

[2]) Vergelijk de West-Indische Gids, Jaargang 1925, bladzijden 481—490.

de stads-negers gevonden; op de tweede expeditie in 1929 had hij drie nieuwe vormen aangetroffen, waarvan één op verschillende eilanden in West-Indië (ik hoorde het spel door Djoeka's *agi* noemen).

Bij de discussie werden de heer en mevrouw H. gelukgewenscht met hun welgeslaagde reis naar Suriname; ook werd gewezen op de afbeeldingen van het awari-spel (dakon-spel op Java) in het verslag over Ethnographische Musea in Midden-Europa (Leiden, 1896, bladz. 24) van wijlen dr. J. D. E. Schmeltz, directeur van 's Rijks Ethnographisch Museum te Leiden, die als Hamburger van geboorte en als assistent aan het voormalige Godefroy-Museum te Hamburg, kort werd herdacht.

Er volgden achter elkander twee voordrachten van mij.

Bij de eerste, over eenige liederen en dansen in Suriname, werden door drie mij zeer nastaande jongelieden van 7 tot 15 jaar oud de *demonstraties* uitgevoerd.

De tweede voordracht, door 29 teekeningen toegelicht, gold de bij de Toemak-Hoemak-expeditie door C. H. de Goeje en H. Bisschop van Tuinen verzamelde Boschneger-ornamenten, alsmede eenige merkwaardige door den luit. ter Zee R. H. Wijmans, bij de Suriname-expeditie over tatoeage-figuren gedane mededeelingen (T. K. N. A. G. 1910, bl. 685 en 686).

Gezamenlijk door dr. Herskovits, door den ontdekkingsreiziger nob. A. Mordini en door mij, werd op 11 September de beteekenis in het licht gesteld van een in 1926 door Mordini in een woning aan de Oyapoc onder pakpapier aangetroffen fragment van een van 1690 dateerend manuscript over Fransch-Guyana.

Een uittreksel uit de verslagen van deze drie voordrachten volgt hierachter.

In de discussie over een voordracht van den bekenden leproloog, dr. G. Sticker, hoogleeraar in de geschiedenis der geneeskunde aan de Universiteit te Würzburg, die een belangrijke rede had gehouden over de overbrenging van Europeesche ziekten naar Amerika kort na de ontdekking, kwam ook het rapport van prof. P. C. Flu over de malaria in Suriname ter sprake [2]).

De tongen kwamen bijzonder los na de voordracht van pater dr. Gusinde, vroeger hoogleeraar in Chili, thans redacteur van

[1]) In het Verslag van het Rotterd. Museum v. land- en volkenk. over 1907 vindt men 4 mankal' ah-borden afgebeeld, waarvan 3 Afrikaansche.

[2]) Nederl. tijdschr. voor geneeskunde, jaarg. 75, no. 23, 6 Juni 1931. Forschungen u. Fortschritte der d. Wissenschaft u. Technik. Berlin 1 u. 10 August 1931, 7e Jahrg. nr. 22/23.

het volkenkundig tijdschrift „Anthropos" en hoogleeraar te Weenen, over „Der Medizinmann bei den Südamerikanischen Indianern". Hij betoogde, dat de zgn. toovenaars of wonderdokters bij de Indianen gezonde en begaafde lieden zijn, wiens daden men uit een psychologisch oogpunt moet verklaren; hunne kennis van de natuur en die uit ervaring opgedaan, moet men dan afzonderlijk beoordeelen. Van verschillende zijden werd instemming met het gehoorde betuigd.

Voor Suriname werd bij de discussie herinnerd aan de geringe kennis die men vroeger van dit onderwerp had, getuige het weinige dat het anders zoo degelijke geschrift van A. Kappler, Surinam, Seine Natur u. s. w., Stuttgart 1887, bl. 237—238, daarvan vermeldde. Gewezen werd op de latere belangrijke onderzoekingen van de gebroeders Penard. Onder aanhaling van eene opmerking van dr. Gustav Bolinder in zijn: „Die Indianer der tropischen Schneegebirge", Stuttgart 1925, bladzijde 137 [1]), werden de aanwezigen opgewekt om aandacht te wijden aan Suriname en zoo mogelijk over te gaan tot het instellen van een nader onderzoek.

In de slotzitting op 13 September werd bepaald, dat het volgende congres in 1932 in Argentinië zou plaats hebben, te La Plata.

1. Mededeelingen over een in Fransch-Guyana gevonden manuscript

M. van Panhuys,

Le manuscrit que je vous montre appartient à M. Mordini et fut découvert par cet explorateur en 1926 à St. Georges de l'Oyapoc. Il est en papier folio, commence par la page 25 en finit à la page 94. C'est donc un fragment, évidemment d'une description détaillée de la Guyane française; M. Mordini n'a pas pu retrouver la partie qui manque. Nous tombons à la page 25 dans une description de la chasse aux tortues, et je donnerai une énumération des paragraphes suivants: Poisson qui se prend à l'harpon (avec figure de l'espadon); Poisson qui se prend à la Senne et à la main; Différents arbres tant en terre ferme que dans l'Isle de Cayenne; Fruits de Cayenne, simples et plantes du pays; Arbres qui „rapportent",

[1]) Der Medizinmann versprach auf unsere Bitte hin zu ermitteln, wie es unseren Kindern daheim erging (das war im Jahre 1920, bei unserer zweiten Reise). Wir muszten die Richtung nach Schweden angeben. Am ersten Morgen teilte er mit, dasz er sie nicht finden könnte, da sie nicht an dem genannten Ort wären.

Am zweiten Morgen, nachdem er seine Beschwörung fortgesetzt hatte, sagte er, dasz er sie nun alle drei gefunden hätte, Sie waren krank gewesen, es ging ihnen jetzt aber wieder besser. Später stellte es sich heraus, dasz er vollständig recht gehabt hatte!

pour faire de l'huile, Manière dont on fait venir le Rocou et comment il se fait; Le citronier, le cotonnier batard; Arbres qui viennent de france. (Le Rosier, L'Olivier, j'y en ai vu, mais ils sont mort", c'est tout le paragraphe); Choux Carabibes, plantes, lianes, légumes du Pais; Racines. Il y a un dessin d'un ananas. Puis: Description des Indiens, avec un dessin d'un peigne indien, de bois de lettres, que les Galibis appellent „engaye"; il y a aussi un paragraphe sur la parure des Indiens. A la page 47, la description d'un voyage autour de l'Isle, qui commence ainsi:

„Le Samedi 21 janvier 1690 je me suis embarqué dans une cha- „loupe que nous avons pour le service de notre Habitation, j'ai „pris avec moi cinq matelots de la Barque longue du Roy la folle, „que M. de La Barre m'avoit dit de prendre, après quoi j'ai parté „(je suis parti) par l'embouchure de la Rivière de Cayenne, ou il y a quatre brasons d'en devant", etc.

„Un autre voyage dans la rivière d'Oyac commence dans ces „termes: „Le Dimanche 2 août 1688, le frère Lacombe Jesuite, „Boudet et moi nous nous sommes embarqués dans un Canot dans „la dite Rivière, ou nous avons bien visité des criques et des pays „noyés, et enfin nous avons été jusque dans la Crique Camagnamabo", etc.

La pièce contient une relation d'un témoin oculaire de l'expédition du 2 mai 1689 faite par M. Ducasse contre Surinam, elle est intitulée „Départ de M. Ducasse pour aller prendre Surinam et la Barbiche". Ce paragraphe est, comme est le cas avec plusieurs d'autres, assez difficile à déchiffrer. Vu la rélation très détaillée et amplement documentée que l'historien Hartsinck (Beschrijving van Guiana, Amsterdam, G. Tielenburg, 1770), Tome II, p. 676—681) donne, je ne crois pas que le manuscrit nous procure beaucoup de nouveau à ce sujet.

Dans la description d'un séjour chez les Indiens on est frappé du mépris ou de la haine qu'un des Indiens semble vouloir exprimer envers les voyageurs.

Le manuscrit donne une longue explication de la manière indienne de bâtir un carbet, description qu'il me semble pouvoir être retrouvée, au moins pour une grande partie, dans l'étude du Citoyen Lescalier, ancien gouverneur de la Guyane, datée Paris, le 1er fructidor an VI de la république, Annexe à l'ouvrage de J. G. Stedman, Reize naar Suriname en Guiana, traduit de l'Anglais, Amsterdam, J. Allart, 1800, Tome IV, p. 62—308. A la page 260—264 il décrit la construction des carbets et du „taboui". Il dit, p. 184, qu'il a fait usage d'une mémoire, qu'il croît d'avoir été

redigée par le citoyen Couturier, habitant de Cayenne; on peut se demander si ce dernier a eu peut-être connaissance du manuscrit.

La dernière partie de la mémoire donne des nouvelles intéressantes quant au traîtement des esclaves; leur lieu de départ de l'Afrique; les prix à payer au rois nègres; les mesures et les précautions à prendre pendant la traversée, la nourriture et les prescriptions d'hygiène; le travail sur les plantations; leurs vêtements, etc.. Je crois que les dernières parties, sur les Indiens et sur les nègres, sont les plus remarquables; elles méritent surtout, comme d'ailleurs le manuscrit entier, d'être reproduites et d'être scrupuleusement comparées avec ce qu'il y est connu jusque ici de la Guiane française par la littérature.

M. Mordini,

Uit een volkenkundig oogpunt is het manuscript voor de kust-Indianen van Guyana wel van belang, al ontbreekt er juist de bladzijde aan waarop de begrafenisgebruiken van de Arouats en Arouannes-Indianen waren beschreven. In verband daarmede is het zeer belangrijk, dat de schrijver versierselen van de Indianen van doorschijnenenden groene steen, in den vorm van kikvorschen, enz. beschrijft die de Arouannes verkregen van den Amazonevrouwen-stam, versierselen, die volgens de beschrijving sterk overeenkomen met „muiraquitans", of amazonesteenen van nephriet, die in het beneden-Amazonegebied zijn opgegraven.

Voorwerpen van nephriet werden door C. Nimendajú gevonden in Braziliaansch Guyana. Hoewel totnogtoe geen enkele mairaquitan in Fransch-Guyana is aangetroffen, is het toch interessant vast te stellen, dat tot aan de 18e eeuw met die voorwerpen handel werd gedreven tusschen het beneden Amazone-gebied en Fransch Guyana.

Professor Herskovits:

It is a pleasure to add to the remarks of Jonkheer van Panhuys and Signor Mordini concerning this valuable find. That the manuscript so happily recovered will prove to be of scientific signification, I do not have any doubt, and in the opportunity I have had of glancing through it I have been impressed with the value of the informations that it contains.

The importance of the indications it gives as to the sources of the slaves who were brought to Cayenne, of the manner in which these slaves were broken into the work they were required to do, and the details of their treatment and of their behavior in the

colony should prove an additional link in the chains of evidence that is being forged to tell us the African origin of the New World Negroes.

That it is of importance to understand the sources of the slave-trade must be self evident. In the New World there are Negroes who have had cultural contacts of all kinds and of all degrees of intensity. In Cayenne, in Haiti, in Louisiana, in Martinique and Guadeloupe, they were subjected to French influences; in Suriname, in Curaçao and Aruba, to the Dutch culture; in British Guiana, Trinidad, the Windward Islands, Jamaica, the Bahamas, and in most of the United States, to the English; in Brazil, to the Portuguese, and in Santo Domingo and Cuba, to the Spanish. To understand what has occurred to their behavior under these different influences, and to know the manner in which these Negroes have transmuted their African cultural background in the face of these new and different cultural contacts, will bring us nearer to an understanding of how culture itself operates.

But to understand how these varying cultural contacts have operated on Negro behavior, it is necessary to know the common base from which all these Negroes started. And this knowledge will only come when, through research in the historical, ethnological, linguistic and physical anthropological fields careful comparisons are made between the New World Negroes to find what is common to them all, and a further comparison with the present-day inhabitants of the region of West Africa from which we know, in a general sort of way, their ancestors were brought.

Documents such as the one which signor Mordini has discovered and which is to day being presented to this Congress, must, therefore, be regarded as having unusual significance, for here we have not indirectly testimony of the sort which comes from the comparisons made by the use of the techniques I have just mentioned, but from explicit statement of the places where the Negroes were obtained.

The information contained in it should be valuable for the study of other problems as well as the one which has do to with the New World Negro. Its descriptions of the early French inhabitants of the colony, their manner of life and their conflicts, should be valuable for the history of Cayenne, while the comments on the customs of the indigenous Indians should make the data contained in this document of use to the student who seeks an answer to the questions which arise in the study of the South American Indians.

It is to be hoped that careful analysis of the manuscript will be possible in the near future, and I am sure that we may look with confidence to gaining material benefit from the details which will be found to be contained in it in our attack on the problems I have mentionned.

2. Voorbeelden van dans en lied in Suriname

Aidé par trois jeunes américanistes en herbe, qui donnèrent les démonstrations, j'ai tâché de prouver aux membres du Congrès des Américanistes à Hambourg que les chansons et danses des créoles et des Nègres des bois de Suriname [1]) méritent l'attention de l'ethnologue et du folkloriste.

1. J'ai commencé par dire que le créole de Suriname aime la raillerie et la chanson comique, et j'en ai donné l'exemple qui suit.

La dernière partie de la chanson est intraduisible, parce qu'elle imite des sons de la langue caraïbe et arawak, sans exprimer pourtant une signification réelle. La première partie contient ceci: Sisa, dé na moffou, si dem kon, Pérou, Pérou, mi patron, San wanni kon, Mek'a kon, Englishman sa tjari hem planga, té na jobbo plan. — Ces paroles, en patois négro-anglais, signifient: Ma soeur, venez à la porte. Vois, ils viennent, Pérou, Pérou (nom indien) mon patron, Advienne que pourra, l'Anglais portera ses planches, jusque sur le marché. Les sons suivants, qui doivent représenter une langue indienne, et qui sont émis pour railler les Indiens, sont: kassé, kassé, nibo, nibo, ja sa bo, borsro maporretje, borsro ma bo.

Un autre exemple de la chanson railleuse est donné dans notre article dans le Internationales Archiv für Ethnographie, Vol. XI, 1898, à la page 19. Dans cette chanson, une femme indienne est appelée ironiquement: Gran missi (madame, grande dame) et les trois tribus, Caraïbes, Arowak et Warraus, y sont nommées expressément. Du nouveau-né de la femme il y est dit: Voyez son visage, regardez son dos; il (le petit Indien) ressemble à un crapaud *pipa* (Pipa americana L.). Est-ce une allusion à une croyance indienne qui fait représenter l'Indien par une grenouille ou un crapaud?

2. Il suit une strophe pour bercer un enfant: Friman Taria, kon

[1]) Ce nom, emprunté en 1596 par Keymis, capitaine du chev. Raleigh, au nom indien Shurinama, nous semble plus exact que „Surinam''. Aussi nous préférons les noms: Guyane, Guiana, au nom Guayana; ce dernier s'accordant mieux, à ce qu'il nous paraît, à l'oreille espagnole.

njan, koprou kanouman, tan dèèèè, c'est-à-dire: Soldat Taria (homme du corps des nègres libres établi contre les marrons (viens manger avec nous (le mot „njan", manger, est africain, c'est une onomatopée), mais koprou kanouman (homme qui suit le canon de cuivre, surnom d'un chef-marron redouté) reste là (bien loin dans les forêts et ne nous dérange pas). On voit, l'élément de Croquemitaine ne manque pas. Nous avons donné la musique de cette strophe dans: Les chansons et la musique de la Guyane néerlandaise, Journal de la Société des Américanistes de Paris, tome IX, 1912, pp. 27—39.

3. Le soir du 11 novembre 1893 à Albina du Maroni — le capitaine des Nègres des bois Gongo, m'ayant invité d'avance dans l'après-midi, vêtu d'une robe de chambre de femme — j'assistai à une partie de danse de mes amis noirs, qui fut donnée, comme il s'entend, en plein air, et en outre sous les palmes. Assis sur un petit banc je me trouvai — étant encore célibataire — fort embarassé, parce qu'une négresse, voulant se joindre au choeur des femmes, posa après une jolie hésitation son nourrisson tout nu contre mes jambes, heureusement pas sur mes genoux. Les hommes dansèrent en groupe; devant eux un jeune homme, Sounkodjo, dansa et chanta en improvisant: Da ningre na' (nanga) da witi tana gi joe odi, ba, c. à, d.: Le nègre aux dents blanches vous dit: bonjour, mon frère. Après quoi hommes et femmes chantèrent la deuxième strophe: A jéjé, jéjé (encore deux fois), ajemba. Le mot yéyé est très probablement africain et signifie: esprit; ajemba est aussi un mot africain.

L'invocation A jé jé, ajemba, se fait aussi dans une tout autre mesure et comme solo.

On sait que le caractère de leur chant est répétition à l'infini. Les hommes jouent les tambours et le qua-qua avec un grand enthousiasme et avec de l'entraînement. Le qua-qua est une planche d'un bois dur et sonnant, élevée par un morceau de bois d'un côté, sur laquelle planche on bat avec deux bâtons (suivant Stedman avec deux petites barres de fer ou deux os).

4. On voit les enfants créoles à Paramaribo se ranger en chaîne (marches des oies); le plus grand se met à la tête, le plus petit doit être le dernier. On se tient par la main ou par les habits et tous disent à la fois, en marchant, et en se retournant vivement quand on dit les questions: Son nanga moun mi go passa, Nanga sebi piquin na mi bakka, Pé jou go? Na mi Granmama hossou, San jou go dou? Mi go baai koumerki.

Traduction: Soleil et lune je passe, avec sept enfants derrière

moi, Où vas tu? Chez ma grandmère, Qu'est ce que tu vas faire? Je vais acheter du lait de vache.

et l'on recommence.

Le mot „nanga" (et), est africain. — Piquin vient du portugais.

Après la démonstration j'ai dit qu' il me semblait que ce jeu provint peut-être d'un jeu européen et qu'il pût contenir des traces de la mythologie skandinave ou germanique. Mais le savant dr. Carl D. Meinhoff, professeur à l'université de Hambourg, le linguiste et africaniste connu, assurait que sans aucun doute ce jeu était originaire de l'Afrique. Dans le conte africain les sept petits qui marchent à la file sont sept astres, enfants du père Soleil et de la mère Lune. Le père veut avaler les enfants, la mère s'y oppose et il y a une querelle entre les époux; mais le soleil réussit à chasser sa femme du ciel. A son grand désappointement elle apparaît (chaque mois) de nouveau et quand le soleil la voit, il devient rouge de colère. On voit souvent dans le conte africain — et M. le prof. Meinhoff en donna plusieurs exemples — que l'élément ou l'animal grand et fort est bête et qu'il est vaincu par l'élément ou l'animal faible et petit mais rusé.

5. Dans un jeu d'enfant à Paramaribo on a gardé le souvenir de l'immigration chinoise qui a eu lieu en 1858. et quelques ans plus tard. Les enfants chantent assez vite en mesure de polka et en se tournant: Wan tron draai, Nanga tou tron draai, Sinési sipi dé go wé; ils frappent la terre du pied quand ils chantent: Nakki poti wan, Nakki poti tou, etc. et puis reprennent les premières strophes. La traduction est celle-ci: Tournez une fois, Et tournez deux fois, Voilà, S'en va, le bateau des Chinois, Frappez, comptez un, frappez comptez deux, etc.....

Parmi le peuple on a gardé le nom de „chinesi" pour un certain insecte, Pulex irritans. — A. Kappler dans son: Surinam, sein Land, seine Natur, Bevölkering und seine Kultur-Verhältnisse mit Bezug auf Kolonisation, Stuttgart, 1887, dit à ce sujet à la page 187: „Erst als im Jahre 1858 chinesische Einwanderer in die Kolonie kamen, wurden diese . . . . Insekten mehr bekannt". On se rappellera sous ce rapport que le *Pulex penetrans* a été importé de la côte orientale de l'Amérique tropicale en Afrique en 1872; qu'il a parcouru cette partie du monde et qu'il a atteint les Indes avant 1906 (Plehn, Tropenhygiene, 1906, p. 146, 147).

6. Je reviens sur la soirée dansante de la chanson no. 4. Déjà dans l'aprèsmidi on put observer dans le village quelques préparations et le commencement d'une disposition de fête. Les jeunes hommes se firent peigner et pommader les cheveux par les

jeunes filles. On se frotta le corps avec de la graisse. Je vois mon ami Seni avec un collier; il s'est fait faire une belle tête, ses cheveux sont tressées et divisés, et afin d'éviter que ses cheveux viennent en désordre, il s'enveloppe la tête d'un mouchoir.

On s'orne les chevilles avec tous les anneaux de cuivre et de fer qu'on possède, et on les frotte avec du sable et de l'eau pour les faire luire; on y ajoute un anneau de jorro-jorro (corde de coques enfilées des fruits du Thevetia nerii-folia), afin qu'en frappant du pied pendant la danse il y ait un beau bruit de *chènck, chènck,* à chaque pas. Il y a des jeunes hommes qui se promènent avec des peignes et des petits pagayes, et avec la force et l'artisticité de la puberté récemment acquise, il les ont coupés et ornés quelquefois très joliment avec des ornements créés par eux-mêmes, savoir des symboles de la virilité, de la féminité et de la fécondité, et ils vont les présenter à leurs danseuses prochaines, car, qui sait, c'est peut-être ce soir qu'il sera accepté comme amant, qu'elle cédéra à ses désirs.

On joue le gwadoh, guitare de calebasse à trois tons, et les sons très fins de l'instrument donnent vaguement l'idée de petits coups d'épingle qui éveillent le plaisir [1]).

C'est Seni qui vient me chercher après le souper. On a eu le tact d'éloigner tous les petits bancs sauf le mien, car le spectacle sera pour moi, et non pas pour des étrangers. On distribue un peu de „sopi" (liqueur) et de dram (tafia), mais avec attention, honnêtement et avec économie. Un grand nègre maigre, un laboureur qui travaille sur un petit terrain où il demeure, en haut de la rivière surnommé Wimpi (petit Guillaume) commence à battre le tambour; May et Kwakou, deux garçons, jouent aussi du tambour, tandis que Seni et Kodjo leur succèdent, animés par le jeune homme Boto [2]). Ce sont les femmes qui entonnent un chant monotone; commençant avec une voix haute elles finissent dans un bas tre-

[1]) Les dandys noirs ont une manière au moins étrange de se faire la tête „.... les cheveux sont arrangés de manière à former des figures géométriques". Ce qu'il y a de plus intéressant dans la combination de ces figures, c'est qu'elle a un sens cabalistique: elle enferme des conjurations pour faire capituler les belles, ou pour ramener les coeurs volages aux amants délaissés. Lucien Heudebert, Promenades au Dahomey, Paris 1902, p. 141.

[2]) Je note un mot nouveau: *Piki.* Une femme voyant que je demande des informations et que je prends des notes dit: „No piki, a skrifi ala" (Ne réponds pas, il note tout). Plus tard j'ai noté l'expression: „ A no wanni piki" (il ne veut pas répondre), un enfant représentant un fusil par un bâton à cette occasion, voulait désigner que le fusil refusa.

molo. Elles bercent le corps mais les pieds sont immobiles. Boto répond par un solo; il fait des mouvements qui semblent devoir soutenir la signification des paroles. Un battement, prélude, avec le qua-qua, joint au son des tambours est suivi par de longs cris en mesure lente et solonnelle de Bobiééé, Bobiééé, Bobiééé, commençant haut, finissant bas, le mot bo-bi-ééé en trois tons distincts qui montent en haut. Je trouve qu'on crie un peu fort. On m'a informé d'avance qu'il y a trois danses *Kromanti*; baboun, soungo et kétjéh ou tjétéh, et je me demande s'ils me montreront une des trois. On fait des pas de danse et quatre hommes se rangent en ligne quatre femmes alignées se trouvent du côté opposé, on m'informe que c'est le tjétéh. Boto commence à chanter un solo, je distingue qu'il mentionne la chemise du commissaire du district, il est évident qu'on s'amuse; les tambours recommencent peu à peu, on emploie souvent du mot „ajemba" à la fin d'une sentence. On tourne souvent les mains à la hauteur de la poitrine. Puis six hommes chantent vite pendant quelques moments; Cacóu, cacóu, cacóu, etc. Soudain orchestre et exécutants semblent saisis de frénésie, on invoque l'esprit du single hurleur ou baboun (Mycetes seniculus) en répétant sans cesse: baboun jé, jé, jé; baboun jé; jé, jé, baboun jé; jé, jé, gongolo (ou dongolo?), gongolo, gongolo, (le dernier mot peut-être imitation du son des singes; ou bien des tambours afin d'exiter les joueurs et afin de mieux rester dans la mesure [1]). On imite, me semble-t-il, les bonds de ces singes; on y mêle des mouvements du coït à l'enthousiasme des spectateurs, mais pour la plupart les danseurs font leurs bonds presque en s'accroupissant, le torse courbé, les bras étendus bien en avant. On va danser en rangées de six, tandis qu'on tient le torse immobile, les jambes et la partie inférieure du corps se touchent (Dans mes notes il y a: bovenlijf stil, onderlijf en beenen slingeren tegen elkaar aan). Je ne distingue qu'une seule femme parmi les danseurs, Pitou et Quami, deux jeunes hommes, remplissent les fonctions de contre danseurs, on lève alternativement la main gauche et la main droite.

La danse finit; May, qui a bien dansé, rayonne de plaisir; il me rit et sachant que je prends intérêt à ces choses, il me raconte que

---

[1]) On sait que le tambour des Nègres des bois est considéré par eux comme un être vivant, qui doit recevoir une goutte pendant le jeu et dont la voix et l'esprit peuvent appeler d'autres esprits. Voyez aussi mon article „Trommelsprache", p. 521—526, Verhandlungen des XIV Internationalen Amerikanisten-Kongresses, Wien, 1909.

le battement des pieds est nommé „Jouca agou adouma" (agou, africain? signifie: cochon).

Parmi les spectateurs on voit maintenant plusieurs ouvriers de la ville, des nègres civilisés, qui commencent à remplacer les tambours: on va danser le sousa, on bat les mains et ce sont des concours de deux danseurs, qui semblent parier lequel des deux mettra les pieds le plus vite sur le sol en dansant d'une certaine manière et en changeant la mesure. Ils produisent en dansant un son avec les lèvres, ressemblant au son d'un baiser; ils regardent les pieds de l'adversaire fixement et avec les yeux grandement ouverts. Hormis les habits, je ne vois plus de différence entre les Nè gres des bois et les ouvriers, qui ont évidemment beaucoup de plaisir.

La fin de la soirée arrive. Pendant une danse générale on fait des bonds en criant; Mi si eng (hem) Gadou, bri, bri, bri (Je vois son dieu-tutélaire?; bri, bri est le son par lequel l'esprit annonce lui-même son arrivée). Après cela on chante windé-cou, windée ou mendée (le dr. Horstman fait mention des nègres *Mendé* en Afrique, qu'on a transportés à Suriname). Le temps devient plus rapide mais la disposition plus calme, on débite des farces, je distingue: tappoudoro gouneto (ferme la porte, bonne nuit?, gouneto est peut-être boun netioo) avec le refrain incompréhensible doviagouwa, puis: masra berre siki ooo (monsieur a mal au ventre) et: mi go na foto, na bakkadina mi kon bakka (Je vais en ville, je retourne dans l'après-midi). Les deux strophes qui suivent et qui sont en même temps les dernières sont très polies, un de mes amis des Nègres des bois chante: lanti kondré bakkra, mi kon tagi bigi tangi, et: hollandsi kondré bakkra, mi taki tangi meneerie, c. à. d. qu'on remercie beaucoup le blanc de la Hollande.

Je dois encore noter ceci: quand un soliste a bien chanté et improvisé, et qu'il se rend à sa place, souvent un homme ou une femme parmi les spectateurs s'approche de lui et lui donne avec une épaule et le bras tendu une sorte d'accolade en exclamant d'un ton bas: Aaai bâa, que je veux traduire librement: Oui mon frère, c'est bien fait.

(*Slot volgt*).

BOEKBESPREKING

West Indië. Beschouwingen van een toerist door CAREL J. BRENSA. N.V. Algemeene Importboekhandel J. W. Sluyter. Soerabaja —Malang—Amsterdam—Curaçao, 1931.

West-Indië beteekent voor velen in ons land nog altijd Suriname — en nu verschijnt er zoowaar een Hollandsch boekje over West-Indië waar Suriname zelfs niet in genoemd wordt! Zijn het dan wat de Engelschen noemen „the West Indies" die de zich van den pseudoniem Carel J. Brensa bedienende reiziger ons gaat beschrijven, den Caraibischen archipel dus? Evenmin, want hij bespreekt ook Venezuela, Colombia en de Panama Kanaalzone. Voor zoover het werkje een reisbeschrijving is — en dat is het allerminst uitsluitend — wil het den lezer een indruk geven van hetgeen men te zien kan krijgen wanneer men met een schip der Colónlijn een uitstapje maakt tot Cristóbal, met inbegrip van de overlandreis La Guaira—Carácas—Puerto Cabello. Ook al is echter de schrijver van Suriname — evenals van de grootere Antillen — verre gebleven, hij moet ten minste er over gehoord of gelezen hebben, immers de zwartjes van Barbados varen hem in „namaak-korjalen" tegemoet en de Colombiaansche inboorlingen zakken in „korjalen" de Magdalenarivier af, om boschproducten in Cartagena ter markt te brengen.

Eigenaardig is dat Brensa nergens iets vertelt over het schip waarmede hij gevaren heeft, noch de Nederlandsche reederij noemt waaraan het behoort, maar wel op twee plaatsen naam en voornaam vermeldt van een der opvarenden. Dat Cunard en Anchor lijnen Amerikaansche ondernemingen zouden zijn, zal wel niet op verkeerde informatie van Jan Huygens berusten, maar een vergissing van Brensa zelf zijn.

Aan twee dingen moet men zich, om dit West-Indië ten einde toe te kunnen lezen — en men doet onverstandig met het onuitgelezen uit handen te leggen — gewennen en dat is aan de eigenaardige schrijfwijze en aan de vele vrijheden welke de auteur zich

met journalistiek sans-gêne veroorlooft. De gezwollen stijl, de quasi-dichterlijke ontboezemingen en de niet altijd zuivere rhetoriek maken al reeds de inleiding tot vermoeiende lectuur en, wanneer men door die inleiding heen is en aan de beschrijving van Barbados wil beginnen, dan wordt men nog even uitgenoodigd te bedenken, dat in het Engelsch Kanaal de plaats ligt waar de „gevallen ster" Napoleon het dek van de Bellerophon „beklom", het houten dek nog wel.

Nu is de stijl des schrijvers eigen zaak, de inlichtingen echter welke hij verstrekt, zijn in hooge mate de zaak van den lezer. In het kaartje voorin het boekje valt al direct op de verdeeling der eilanden in benedenwindsche en bovenwindsche, een verdeeling welke theoretisch geenszins verkeerd is, maar die noch Engelsch, noch Nederlandsch is en gemakkelijk tot verwarring aanleiding kan geven. Wel foutief is het natuurlijk Venezuela honderd maal zoo groot te maken als Nederland, of het plaatsje San Estéban— bij Puerto Cabello — San Sebastian te noemen. Ook behoort Venezuela volgens de gebruikelijke aardrijkskundige indeeling niet tot Midden-Amerika, evenmin als Colombia. Er is geen schiereiland Falcon en Paraguana, maar een Staat Falcón en een schiereiland Paraguaná. De naam van het plaatsje waar de warme bronnen zijn tusschen Valencia en Puerto Cabello — las Trinchéras — heeft niet den klemtoon op de laatste lettergreep, Barranquilla wordt met twee r's geschreven, er is in de Golf van Panamá een San Miguel-baai, niet San Miquel, voor Pedrosluis en Miraflor-sluizen leze men de sluiswerken van Pedro Miguel en Miraflores. Overigens zijn de Latijnsch-Amerikaansche plaatsnamen er nogal goed afgekomen; waarom echter moet het plaatje op bladzijde 105 tot onderschrift hebben „De weg over den *Andes Mountain*. Noordelijk vasteland van Venezuela"?

Wat den schrijver heel erg dwars heeft gezeten, dat is de geschiedenis. Hij moet een enormen stapel literatuur letterlijk hebben verslonden. Columbus, de XVIe eeuwsche conquistadores en de XVIIe-eeuwsche zeeroovers hebben hem zóó gepakt, dat hij niet kan nalaten ieder oogenblik iets over hen mede te deelen. Af en toe echter is dat dan iets dat den lezer naar een handboek of encyclopaedie doet grijpen, om uit te maken of zijn eigen geheugen hem bedriegt, dan wel Brensa de dingen door elkaar haalt. Niet dat het veel ter zake doet — in verband met de door B. beschreven reis — welke rol het eilandje Dominica heeft gespeeld in de geschiedenis van de Ontdekking, maar noemt men het, dan zij het als het eerste stukje van de Nieuwe Wereld—

en een nog onbekend stukje — dat Columbus op zijn tweede reis — na het verlaten der Canarische Eilanden — te zien kreeg en niet als een der eilanden, welke op die reis van uit Haïti, opnieuw werden bezeild. En toen Trinidad werd ontdekt — op de derde reis — toen was de stranding van de Santa Maria — op de eerste — al een jaar of vijf, zes, geleden. Verder doet het vreemd aan, voortdurend te lezen van „den" Indias Occidentalis (Occidentales) en den beroemden Bartolomé de las Casas vermeld te vinden als „Dom". B. de las Casas; de auteur der Historia General de las Indias heeft geen behoefte aan een handvat aan zijn naam en een Portugeesch handvat is al zóó misplaatst. Vreemder is het echter dat de schrijver den veroveraar van Curaçao noemt een gewezen Gouverneur „der Staten" in Brazilië en nog vreemder dat hij van de „Republiek der Nederlanden" spreekt als „belichaamd in de Kamers van Amsterdam en Zeeland".

Dergelijke dichterlijke vrijheden eenmaal geslikt hebbende, verwondert men er zich nauwelijks meer over dat onze excursionist op een wandeling door Port of Spain niet alleen „riante" woningen ontdekt, maar zelfs „wodan-eiken" langs de wegen ziet staan, dat hij Alexander Selkirk zijn Crusoe-bestaan laat leiden op Tobago en zich laat vertellen dat het asphaltmeer van La Brea brandstof heeft geleverd voor de „vuurlichten" van Trinidad. Hij is nuchter genoeg om niets Venetiaansch te kunnen zien in het deel van Venezuela dat hij bezocht heeft, maar doet en beleeft toch soms wel ongewone dingen; zoo blijft hij uren lang in het hooge gras liggen — bij donker nog wel — terwijl de boot asphalt laadt en te Cristóbal plukt hij bananen — onrijpe — zoo maar langs den openbaren weg. Wanneer we echter lezen dat men in de treinen der Panama Railroad zich zelf „op Amerikaansche wijze" van „ice-cream" kan bedienen, in automatisch verstrekte papieren drinkbekers, dan gelooven we dat de zetter zich heeft vergist en „ice water" bedoeld is.

Zeeroovers ziet Brensa overal; misschien had hij Exquemelin gelezen, dien XVIIe eeuwschen Hollander, die zelf van nabij bij het piratenbedrijf betrokken was geweest en het in al zijn onromantische gemeenheid beschreef; niets anders dan de misdaad gestoken in een schilderachtig kleed, of wat ons thans schilderachtig lijkt. Wanneer Brensa, nadat op de reis van Trinidad naar La Guaira het eilandje Tortuga (niet Tortugo) is gepasseerd, zich een broeinest van flibustiers herinnert, die tevens smokkelhandel dreven en af en toe, wegens gebrek aan levensmiddelen, boekaniers werden, denkt hij dan aan het circa 700 mijl verder

naar het N.W. liggende, vroeger Fransche, nu Haïtiaansche Tortuga, of meent hij dat La Tortuga Salada zelf het beruchte vrijbuiterseiland is? Wel heeft de naam boekanier in de geschiedenis een zoo algemeene beteekenis gekregen dat ook Morgan — de piratenadmiraal, later Sir Henry Morgan — wel eens een boekanier wordt genoemd (niet door den tijdgenoot Exquemelin, maar o.a. door Brensa) doch om in de hedendaagsche presidenten van Venezuela boekaniersfiguren te willen zien — en wie het met die opvatting niet eens mocht zijn van gebrek aan universeel inzicht te verdenken — gaat wel wat al te ver.

Een naar verhouding zeer groot gedeelte van zijn boekje wijdt Brensa aan Curaçao en aan zijn „gedweëe en beminnelijke bewoners", volgens hem menschen „vol deugden"; hoffelijker kan het al niet. Hoewel het eiland eenmaal een rol heeft gespeeld als depôt voor den slavenhandel, is een bespreking van Curaçao niet bij uitstek de gelegenheid om het vraagstuk der slavernij te behandelen; toch is het eigenlijk alleen hier dat de schrijver iets zegt aangaande dit laatste instituut, dat in het algemeen heel wat diepere sporen heeft achtergelaten in de West dan de zeerooverij. Van bijzonder belang echter zijn B's beschouwingen over de slavernij niet.

Ik was wel nieuwsgierig wat een onafhankelijke geest en een opmerker met niet alledaagschen kijk op het geziene als Brensa wel zeggen zou over de stad, welke ook hij in haar geheel Willemstad noemt. Wanneer zal eens officieel worden uitgemaakt dat er werkelijk op Curaçao een stad van dien naam, omvattende de geheele bebouwde kom in het eerste district, bestaat?

Ook deze schrijver evenwel is blijkbaar, als zoovele bezoekers vóór hem, onder den indruk gekomen van het ouderwetsche aanzien van het kleine rijtje huizen aan de Handelskade — welke reeds zoo vaak de aandacht hebben getrokken van hen die bij dag de St. Annabaai binnenkwamen — en wellicht ook heeft hij zich aangetrokken gevoeld tot bepaalde nauwe steegjes in Punda en Otrabanda — waar echter zoo weinig te zien valt, dat herinneren kan aan het leven dat zich in vaderlandsche achterbuurten pleegt, of placht, te vertoonen — en met de hem kenmerkende uitbundigheid slaakt hij ontboezemingen over „een aandoenlijk brok Holland", over „Amsterdam in het klein" enz. Een paar der illustraties in het boekje intusschen — o.a. het landhuis Groot Davelaar en de kerk der Heilige Familie aan de Overzijde — laten den lezer zien dat er in de Curaçaosche bouworde — om van andere belangrijke verschilpunten niet te spreken — veel

is dat heelemaal niet lijkt op de Hollandsche, vroegere of hedendaagsche. En of inderdaad de aanleg der stadsgedeelten Pietermaai en Scharlo wel Indisch genoemd mag worden, zooals Brensa doet? Curaçao, zooals het reilt en zeilt, met zijn zee en zijn zonlicht, met zijn lichtgetinte huizenmassa's en zijn grillige lagunenformatie, met zijn klippen en heuvels rondom, met zijn zwarte gezichten en zijn vreemde stemmen, is nu eenmaal moeilijk te vergelijken bij eenig ander woonoord, eenig ander nijverheids- of verkeerscentrum.

Natuurlijk geeft Brensa de noodige aandacht aan het oliebedrijf op Curaçao; veel studie heeft hij echter overigens van de Curaçaosche toestanden — vroegere of hedendaagsche — niet gemaakt. Hoewel het beschikbare bodemwater tegenwoordig voor een zóó groot deel voor fabrieksdoeleinden wordt gebruikt, dat voor de behoeften der bevolking zeewater moet worden gedistilleerd, meent de schrijver dat een irrigatiesysteem den landbouw zou kunnen bevoordeelen; de divi-diviproductie noemt hij als de bron waaruit vroeger de inboorlingen zich een uitstekend bestaan konden verwerven. Hij heeft het over de Secretarie der „stad" en meent dat er in Curaçao nog geschutterd wordt. Van den eersten apostolischen vicaris op Curaçao, Martinus Johannes Niewindt, die in 1824 als apostolisch prefect der missie op het eiland aankwam, spreekt hij als van pastoor of pater Niewindt. Aan den anderen kant echter zijn de soms geringe zorg aan openbare eigendommen besteed, de armoedigheid van inrichting der landskantoren en de achterlijkheid op het gebied der verkeersmiddelen hem niet ontgaan.

Circa 90 van de 272 bladzijden welke Brensa's boekje bevat worden geheel door plaatjes in beslag genomen, behalve die welke hier en daar tusschen den tekst zijn geplaatst en behalve de groteske vignetjes van Jo Spier, die op het grappig-bonte kaftje herhaald worden. Jammer is het evenwel dat in het boekje niet een grooter getal mooie en nieuwe foto's zijn opgenomen. Eenige leelijke, donkere plaatjes daarentegen, waarop niets interessants te zien is, hadden zeker moeten zijn weggelaten, het antieke kaartje van Barbados uit Aspinall's Pocketguide en de oude suikermolens uit Rodway's Guiana hadden wel gemist kunnen worden, evenals ettelijke overbekende gezichten uit Curaçao.

Niet als reisbeschrijving — en zeker niet als informatiebron — heeft B's boekje verdienste, maar toch blijft hij die het ten einde toe heeft gelezen en dan — evenals de schrijver zelf doet — de

rekening opmaakt niet onbeloond. De eenvoudige beschouwingen van den schrijver geven toch eigenlijk wel iets te denken, ondanks de journalistieke vluchtigheid waarmede hij naar eigen verklaring het leven daarginds inderhaast heeft waargenomen. Hier is iemand aan het woord, die niet alleen voor het eerst een grooter stuk van de Nieuwe Wereld te zien heeft gekregen, maar waarschijnlijk ook voor het eerst zich had verdiept in de geschiedenis van het geweldige Europeesche avontuur dat vier eeuwen geleden aan de overzijde van den Atlantischen Oceaan is aangevangen. Het is goed er eens aan herinnerd te worden dat in uitgestrekte Amerikaansche gebieden het avontuur nog altijd voortduurt en wie zou ons dat beter voor oogen kunnen stellen dan een Brensa, die kersversch, wildvreemd en jeugdig frisch tegenover het geval staat!

Wie Brensa volgt, die ziet op twee plaatsen het licht hoopverwekkend doorbreken, die neemt twee veroveringen waar, door „the Nordic race" op de tropen behaald, die vindt twee mogelijkheden verwezenlijkt, te weten Panamá en Curaçao.

W. R. MENKMAN.

Amsterdam, Juni 1931.

AMERIKAANSCHE GELEERDEN OVER SURINAAMSCHE BOSCHNEGERS

Djuka. The Bushnegroes of Dutch Guiana, by Morton C. Kahn. With an introduction by Blair Niles and a foreword by Clark Wissler. The Viking Press. MCMXXXI. New York.

Er is over de Boschnegers veel geschreven, door Surinamers, door Nederlanders, Duitschers, Engelschen, Franschen en Zweden. In de jaargangen van „De West-Indische Gids" verscheen menig artikel over dit merkwaardige volksdeel van Suriname. En in de laatste jaren heeft dit „Afrika in Zuid-Amerika" in buitengewone mate de belangstelling gewekt van Amerikaansche geleerden, die heel wat tijd en geld hebben besteed aan de studie der Boschnegers.

De rij werd geopend door John W. Vandercook, die een achttal jaren geleden met zijn vrouw Suriname bezocht en van wiens hand in Amerikaansche periodieken artikelen verschenen over de Boschnegers (Zie „De West-Indische Gids" van Juli—Aug. 1927 9de jg. blz. 185), gevolgd door een bij Harper & Brothers verschenen, mooi geïllustreerd boek *„Tom-Tom"*. 1926.

In 1927 zien wij Dr. Morton C Kahn, Professor aan de Cornell University, Medical College, New York City, bij de Saramaccaner Boschnegers.

Het volgend jaar, in den zomer van 1928, werd een groote, voortreffelijk uitgeruste, van de modernste hulpmiddelen voorziene expeditie ondernomen door Dr. Kahn, Dr. Melville, J. Herskovits, Professor aan de Northwestern University, College of Liberal Arts, Evanston, Illinois, en mevrouw Herskovits. Sedert zijn Dr. Herskovits en mevrouw Herskovits er nog eens geweest, Dr. Morton C. Kahn was er nog tweemaal, den laatsten keer vergezeld van mevrouw Kahn. De Amerikaansche dames zien niet op tegen reizen in de binnenlanden, en zij nemen een werkzaam aandeel aan het wetenschappelijk werk.

De publicaties dezer geleerden in Amerikaansche tijdschriften

zijn vermeld in de bibliographie in Dr. Kahn's boek. Daarin kon nog niet worden genoemd een rijk geillustreerd artikel van Prof. en mevrouw Herskovits „*Bush Negro Art*", in „*The Arts*" van October 1930.

Ik zal mij verder bepalen tot Dr. Kahn's hierboven genoemd boek „*Djuka*".

De genoemde expedities onderscheiden zich van vroegere, doordat zij geen topographische exploratie beoogden, maar speciaal een ethnographisch onderzoek van de Boschnegers.

In zijn voorwoord zegt Prof. Kahn:

„This work makes no attempt at being an ethnological or anthropological account in the scientific sense of the words. Its purpose is to further the understanding of these primitive people and to acknowledge their superiority in there own scene. Finally this book has been inspired by sincere admiration of the manner and success of these escaped African people in the adaptation of their primitive culture to a new environment".

Niettemin blijkt uit het geheele boek dat Prof. Kahn een bekwaam ethnoloog-anthropoloog is. Een gelukkige bijkomstigheid is daarbij dat hier een medicus aan het woord is, die de gelegenheid niet heeft verzuimd alle aandacht te wijden aan medische vraagstukken, die door vroegere expedities slechts terloops waren onderzocht.

Omstreeks het midden van de vorige eeuw heeft een ander medicus, Dr. F. W. Hostman, eenigen tijd by de Aucaners in de Marowijne gewoond en over hen geschreven in zijn in 1850 te Amsterdam verschenen boek „*Over de beschaving van negers in Amerika, door kolonisatie met Europeanen*". Maar er zullen niet velen zijn, die dit langdradige werk — 2 deelen, tezamen 870 bladz. — hebben gelezen.

Omstreeks 1885 bezocht wijlen Dr. H. ten Kate — medicus, ethnoloog, anthropoloog — de verschillende Boschnegerstammen, maar een stelselmatig onderzoek heeft hij niet kunnen instellen. (Zie zijn artikel „Anthropologie" in de „*Encycl. v. Ned. West-Indië* blz. 165). — Prof. Kahn heeft dit wèl gedaan.

Hij heeft het vertrouwen der Boschnegers weten te winnen, ja, zich bij hen bemind gemaakt, zoo zelfs dat zij, met eenig ceremonieel, een kreek naar hem genoemd (blz. 72) en hem een Boschnegernaam *Abentee* (provider, blz. 148) gegeven hebben.

Zijn omgang met de Boschnegers werd vergemakkelijkt door zijn kennis van hun taal,

Aan deze omstandigheden is het toe te schrijven, dat hij de grootste collectie ethnographica, die bestaat, heeft kunnen bij-

eenbrengen (de „Kahn-Granger Collection, American Museum of Natural History") daaronder tal van stukken waarvan de Boschnegers niet gaarne afstand doen. In het rijk geïllustreerde boek zijn vele dezer ethnographica afgebeeld.

Natuurlijk staat er veel in het boek, dat wij reeds weten, maar ook de Surinaamsche en de Nederlandsche lezers zullen er veel uit kunnen leeren.

Ik wil niet volstaan met een aanbeveling aan de lezers van dit tijdschrift om het boek te koopen. Ik meen hun geen ondienst te doen met de aanhaling, al of niet in de eigen taal van den schrijver, van eenige opmerkingen, die mij meer in het bijzonder hebben getroffen.

Wat de Amerikaansche geleerden zoozeer heeft aangetrokken is het feit dat men nergens anders in Amerika negers vindt, welke in die mate Afrikaansch zijn gebleven in zeden en gewoonten, kunstuitingen, maatschappelijke organisatie en godsdienstige begrippen en gebruiken, als deze Boschnegers.

„It was as though a section of West Africa had been picked up bodily and deposited almost intact in the South American jungle".

„The flush tides of imperialism have passed over these people, leaving them practically unaltered and unknown, unique among the Negro peoples of the world. They still maintain the life of jungle dwellers of the immemorial past".

„Surinam is now an ethnological laboratory where one may study certain types of negroid jungle life in one of its purest forms. There the culture origins of the American Negro are preserved, as in a museum, by an historical accident".

Die historical accident was het feit dat de negers, die van de plantages naar het oerwoud vluchtten, in de eerste plaats „zoutwaternegers" waren, negers die voor kort uit Afrika waren aangevoerd, in tegenstelling van in de kolonie geboren negers, de „creolennegers".

Langen tijd hadden zij geen andere dan vijandelijke aanraking met de blanken en ook na den vrede, was de aanraking lange jaren maar zoo-zoo.

„In strong contrast with the deplorable life along the Congo, the Bush Negroes of South America are a proud and hardy race, independent of the white man and usually contemptuous of him. They have come into contact with white civilization and survived. They have fought the white man with his own weapons and defeated him, forcing him to sue for peace. Primitives, they were the first new people in the Western hemisphere to establish their independence. They were enabled to do this by the wild and inaccessible jungle, the ancient abode of their ancestors. In the face of a desperate situation they established a civilization of their own, which, because of the implacable

necessities of the jungle, differs widely from our own. The Djuka tribes are unique. To call them savage because they do not live as we do is an error. Their way is the way of the jungle; they cannot do otherwise and survive".

Prof. Kahn is vol bewondering voor het onafhankelijkheidsgevoel der Boschnegers [1]).

„In parleying with the white man they show no deference, for they have no sense of inferiority".

„The sincere admiration" heeft m.i. den schrijver er toe verleid de Boschnegers te idealiseeren. Bij een langer verblijf in hun midden zou hij hen ook van hun minder goede zijde hebben leeren kennen, en zou hij ook hebben opgemerkt dat bijna elk dorp zijn eigen tradities heeft.

In het algemeen wil ik voorts hier opmerken dat wat de schrijver zelf heeft geobserveerd juist is, wat niet gezegd kan worden van hetgeen hij uit de tweede hand heeft. Zoo is b.v. niet juist het verhaal dat hij geeft van de oproeping van granman Jankosoe om voor den Gouverneur te verschijnen (blz. 96/97). De bij die gelegenheid aan Jankosoe opgelegde verplichtingen zijn vervat in een beschikking van Gouverneur van Heemstra, die te vinden is in „*De West-Indische Gids*" van Sept. 1924, 6e jg., blz. 238/240.

In het eerste hoofdstuk vertelt de schrijver de geschiedenis van den strijd der blanken tegen de Boschnegers. Zij is reeds dikwijls geschreven, o.a. uitvoerig door W. G. Palgrave in zijn boek „*Dutch Guiana*", London 1876,

Het volgende hoofdstuk „Upriver" is een aardige beschrijving van de rivierreis, die mij mijn eigen reizen in herinnering bracht. De ervaringen zijn steeds dezelfde.

„The jungle clearing", het volgende hoofdstuk, geeft een beschrijving van het dorp en het een en ander over het dorpsleven.

Ik sta hierbij wat langer stil, omdat de professor het heeft over den eisch van Zending en Missie dat de Boschnegers gekleed moe-

[1]) Dat onafhankelijkheidsgevoel vertoont soms uitwassen, die niet geduld mogen worden. In de Surinaamsche couranten van half April kan men lezen dat de Boschnegers van het dorp Abenaston aan de Boven Saramacca door bedreiging den heer Junker, opzichter van het Boschwezen, verhinderd hebben het dorp te betreden en gevolg te geven aan een opdracht van den Gouverneur. De Amerikaansche consul, de heer Lawton, reisde voor zaken met den heer Junker mede. De heeren moesten in hun vaartuig overnachten en onverrichterzake terugkeeren. Het behoeft niet gezegd dat het Koloniaal Bestuur er voor zal zorgen dat zulke onbehoorlijkheden zich niet herhalen.

ten zijn, iets waarover reeds herhaalde malen is geschreven, ook door mijzelf. Reeds Dr. Hostman zeide in zijn hiervoren aangehaald boek, I, 331, over de Indianen, die niet anders dan een lendendoek aanhadden: „men ziet niet in, waarom zij, bij een zoo groote warmte, de ligchamen nog met kleederen zouden behangen"

Wijlen Dr. ten Kate waarschuwde ernstig tegen het „kleeden" van Indianen en Boschnegers. [1])

Prof. Kahn schrijft:

„The missionaries censure the idea of nakedness, despite the fact that the wearing of clothing produces a higher deathrate among the Christianized Negroes. If a black, drenched in the torrents of frequent rain, is dressed only in a scanty loin-cloth, the sun soon dries and warms his skin. If, on the other hand, he is swathed in flimsy cotton cloth that becomes soaked with water, there is an evaporation and radiation of heat from his body which leaves him chilled and cold. He is then an easy pray to pneunomia or tropical malaria, since his lowered resistance may permit the dormant parasites already present in the blood to proliferate".

Iets verder schrijft hij:

„Despite the scanty nature of their clothing, the Djukas are quite modest, and never expose themselves. If a bakkra does, they avert their heads. It is a curious reflection on civilized morality that the almost naked blacks possess a large amount of dignified restraint, while the uncomfortably clothed white man is shameless in his nudity".

Bij politie-verordening is voorgeschreven wat men in Paramaribo aan het lijf moet hebben om „gekleed" te zijn. Prof. Kahn vertelt dat kleine winkeliers aan de rivierzijde te Paramaribo voor de Boschnegers en Indianen, die in hun sobere kleeding de stad bezoeken, broeken te huur hebben voor een dubbeltje per stuk, alsook „crude bodies" voor de vrouwen.

Als men ziet wat in de zeebadplaatsen zoo vrouwen als mannen aan hebben, dan is er iets onredelijks in, in een tropisch klimaat, Indianen en Boschnegers te dwingen meer kleeren aan het lijf te hebben dan voor hun gezondheid wenschelijk is. [2])

---

[1]) „De Indische Gids", Juni—Juli 1916.

[2]) Op een Gouverneursreis met mannelijke en vrouwelijke gasten, waarbij Indianen-dorpen werden bezocht, maakte een der dames de opmerking dat Indianen en Boschnegers, die nagenoeg naakt waren, toch niet den indruk maakten van naaktheid, zooals het geval zou zijn bij blanken, die even weinig gekleed waren.

De ironie van het toeval: terwijl ik dit schrijf komt mij in handen *„De Telegraaf"* van 10 Juni 1931, ochtendblad, waarin een foto van een groep negers, werkzaam op de Internationale Koloniale Tentoonstel-

Voor velen zal de opmerking nieuw zijn dat bij den ruilhandel met de Boschnegers parfums niet kunnen dienen. „They prefer the acid odour of insecticides".

De schrijver wijdt een hoofdstuk aan de onderscheidene dansen, die hij heeft bijgewoond. Een voortreffelijke beschrijving.

De aanhef is niet appetijtelijk:

„Sundown on the Surinam. Women with breasts like dried tobacco leaves stew hunks of red baboon over the Djuka fires".

Weinige reizigers zijn, als Prof. Kahn, in de gelegenheid geweest zoovele dansen te zien.

Uit andere dorpen komen dansers, om het feest bij te wonen. „We have promised them candy and high wine"....

Uit de beschrijving enkele grepen:

„The effect of the drums may be a species of hypnosis. Hypnosis can be produced experimentally by the sound of rhythmical tapping, without any condition of sleep.

The patting of the fingers on the drumhead of dried skin seems to induce a type of hypnoid exaltation. The cause of it is the monotonous, rhythmical repetition of booming sounds. Fatigue falls away"....

„Everything is set for the climax. Some are still watching while the others dance. Since the old men are too dignified. their places are taken by younger men from sixteen to twenty-five. There are more women dancing than men, anyhow. The white man is wondering how it is going to end. Despite the excitement there has been no orgiastic episode".

Verder verklaart de schrijver:

„There is nothing mystical about the extreme muscular endurance of such states; it can be produced experimentally in the laboratory".

„So long as the primitive holds to his intoxicating tomtoms, which manufacture courage automatically, he will never be a coward".

„The game Trail", het 5de hoofdstuk, is de beschrijving van een jachtpartij met Boschnegers, waarbij the white man in het bosch heeft moeten overnachten. Van slapen was daarbij geen sprake. De Boschnegers zitten om het kampvuur en vertellen jachtavonturen op hun gewone luidruchtige manier.

---

ling te Parijs, die naar de eere-tribune marcheeren. Zij hadden niet anders aan dan iets als een wit zwembroekje en witte sportsandalen. En in het nummer van 23 Juni (ochtendblad) een foto van drie negers, die in het negerdorp op het tentoonstellingsterrein een offerfeest vieren, waarbij zij dansen en spiegelgevechten houden. Hun „kleeding" bestaat uit de in Suriname welbekende „kamisa", of lendendoek.

Uit het hoofdstuk „the organisation of life" eenige grepen:

„The women members of the bosseia have as much power as the men. It is chiefly the women who see that the anccstral and village customs are enforced. They are the guardians of the ancient traditions and customs of the race. To them, also, belongs the duty of keeping the village clean".

Tot zekere hoogte juist is de volgende opmerking:

„The Bush Negroes recognize rather vaguely that the Dutch own the colony, but while they are subjects they pay no taxes, have free range of nearly the entire area, and do exactly as they please concerning village and tribal affairs. The sovereignty of the Dutch is, for all practical purposes, merely nomimal".

Een onuitroeibare karakterfout van de Boschnegers is hun achterdocht. Nog steeds heerscht bij velen de meening dat het nog eens tot een oorlog zal komen met de blanken, die hen weer tot slaven willen maken.

Ook Prof. Kahn heeft dit gehoord.

Over het familie-stelsel, huwelijk enz. is reeds veel geschreven.

„Where women are mutually interchangeable, romance can not exist. The Djuka black does not love a woman; he loves women. Love among the Djukas is not a brainstorm but a physiological release, and marriage an economic device".

Over bevalling, kindersterfte, afdrijving enz. belangrijke mededeelingen, zooals te verwachten was van een medicus. Evenzoo over „medicine and magie", in welk hoofdstuk ook gehandeld wordt over het bijgeloof der Boschnegers, over winti, obia, wisi, amuletten, taboes, enz.

De Boschnegers bezitten een uitgebreid systeem van primitieve geneeskunde. In dit hoofdstuk beschrijft Prof. Kahn de bereiding van de „sneki-koti", het middel tegen den beet van vergiftige slangen. Uit de beschrijving blijkt niet of hij getuige is geweest van de bereiding. Zijn conclusie luidt:

„At first we were inclined to think that some of the venom might remain in the poison glands of the reptile's head and so act as an antigen to set up a real immunity. But the heat of the roasting fire would probably destroy any such toxin remaining, leaving the resultant powder non-antigenic". —

Gewezen wordt op een geval waarin de „sneki-koti" niet had geholpen. De gebeten Boschneger werd naar het hospitaal te Moengo gebracht, waar zijn been werd afgezet.

„Of the principle of asepsis, naturally, the Djukas know nothing.

Their incisions for making *cutty-cutty* (ornamental scars) are septic enough to give a bacterioligist night-mares".

In het hoofdstuk „Djuka Talk" wordt de „trom-telegraphie" tot haar juiste verhoudingen teruggebracht. Het is overdrijving te zeggen dat daarmede berichten worden overgebracht „over more than two thousand square miles of impassable land".

De Boschnegers hebben in hun taal geen woord voor Afrika, zegt de schrijver. Te verwonderen is dit niet. Hun voorouders in het zwarte werelddeel hebben waarschijnlijk het verzamelwoord Afrika ook niet gekend. Zij vergenoegden zich met de namen van hun dorpen of landstreken en velen van die namen vindt men in Suriname terug. Van het land hunner voorouders weten ze niets.

De volgende hoofdstukken „West African Survivals" en „Primitive Art" bevatten niets nieuws voor den Nederlandschen lezer.

De schrijver wijst er op dat het niet mogelijk is de symbolen op het houtsnijwerk te verklaren, tenzij men den vervaardiger zelf ondervraagt. En dan nog!

Een uitvoerige alfabetische index vergemakkelijkt het gebruik van het boek.

In haar inleiding vraagt Blair Niles: „In what ways, for example, are the Djukas happier than we are?"

Ik geloof niet dat men bij menschen, die steeds in angst en vrees voor booze geesten en voor den wisiman leven, van een gelukkig bestaan kan spreken, zooals wij dat opvatten.

Ik wil deze bespreking eindigen met nog een aanhaling uit Prof. Kahn's boek:

„The Dutch make very humane colonists. In Surinam they are faced with the difficult business of governing a polyglot population of many races, Negroes wild and tame, aboriginal Indians, Hindus, Mahomedans from India, Javanese, Chinese, and white men of all nationalities. As Anatole France expressed it in *The Procurator of Judea*, putting the words in the month of Pontius Pilate, „It is no casy matter to govern a subject race with justice, and not interfere with their local customs". Here the Dutch have been marvellously successful. They seem to have a knack of understanding the primitive mind, so that under their rule the various races live in harmony — a wonder in itself — and peace reigns throughout the settlement.

Dutch Guiana does not have the atmosphere of tenseness that characterizes the British colony to the west or the penal colony to the east. „On the whole a lovelier tropical settlement would be hard to find". —

Den Haag, 25 Juni 1931. H. D. BENJAMINS

HET BESTUUR VAN DE BOVENWINDSCHE EILANDEN

DOOR

MR. W. M. A. WEITJENS

Het vijfde hoofdstuk van het Curaçaosche regeeringsreglement betreffende het bestuur van de verschillende eilanden werd gewijzigd bij de wet van 26 Februari 1920 (Staatsblad nummer 90, Publicatieblad nummer 44). Deze wijziging maakte het mogelijk dat één gezaghebber meerdere eilanden bestuurt; verder verleende zij aan den gouverneur van Curaçao de bevoegdheid, vroeger berustende bij de Kroon, om den gezaghebber te benoemen.

Eenige dagen na de afkondiging van de bedoelde wetswijziging vaardigde de gouverneur eene zoogenaamde gouvernementsbeschikking uit (P. B. 1920 nummer 47), houdende vaststelling van eene instructie voor de gezaghebbers in de kolonie Curaçao. Deze instructie is vooral om de wijze, waarop zij practisch wordt gehanteerd, zeer merkwaardig.

Artikel I constateert vooreerst, dat de eilanden Sint Martin, St. Eustatius en Saba gezamenlijk worden bestuurd door eenen (waarnemenden!) gezaghebber, die woont op het eiland Sint Martin. De functionaris is verplicht (artikel I2) de verschillende gedeelten van zijn ambtsgebied zoo dikwijls mogelijk te bereizen, om ter plaatse onderzoek te doen naar alles wat het beheer en de belangen van zijn gebied aangaat, een ieder aan te hooren, die hem wenscht te spreken, en gegevens te verzamelen voor een jaarverslag.

De overige, wel eenigszins meer belangrijke, verplichtingen van den gezaghebber vindt men in de publicatiebladen alom verspreid.

Blijkens het regeeringsreglement is de gezaghebber vooreerst verantwoordelijk voor de bewaring der inwendige rust, orde en veiligheid, en waakt hij tegen aanranding van buiten, in verband waarmede hij het bevel heeft over de aanwezige gewapende macht (art. II4); hij is voorzitter van den raad van politie, een plaatselijk college waarvan hij een der drie samenstellende deelen uitmaakt (art. 121 en 122).

Het is opvallend, dat de raden van politie op ieder eiland zijn blijven bestaan als plaatselijke colleges. Een der drie leden van den raad, de gezaghebber, is namelijk na de bovenbedoelde wijziging eene niet-plaatselijke autoriteit geworden. Afgezien van de vraag, of deze toestand de innerlijke tegenstrijdigheid van het gewijzigde systeem niet duidelijk aan het licht brengt, verdient het opmerking, dat het practisch uitgesloten moet worden geacht, dat de gezaghebber der drie eilanden zijn presidium over de drie raden van politie behoorlijk waarneemt. Het is bijvoorbeeld bij de bestaande communicatiemiddelen onmogelijk, dat een gezaghebber uitvoering geeft aan de artikelen 5, 6, en 7 van de „verordening, regelende de vereischten, om stemgerechtigd of tot landraad benoembaar te zijn, en al wat verder de verkiezing der landraden betreft op de eilanden tot deze kolonie behoorende" (P. B. 1869 nummer 24). De bedoelde artikelen postuleeren, dat de Raad van Politie jaarlijks vóór ultimo Januari een lijst van kiesbevoegden opmaakt en afkondigt. Binnen veertien dagen na de afkondiging kunnen bezwaren worden ingebracht, waarop de Raad van Politie acht dagen later moet hebben beslist. In het gewoonlijk voorkomende geval, dat binnen veertien dagen na het afkondigen (nederleggen) der lijsten geene bezwaren zijn ingebracht, worden de lijsten in eene vergadering van den raad van politie gesloten. De lijsten worden dan opnieuw afgekondigd en andermaal ter inzage gelegd.

Het is natuurlijk uitgesloten, dat de gezaghebber jaarlijks in de maand Januari alle vergaderingen presideert, waarin de opgesomde verrichtingen moeten geschieden. Feitelijk presideert op Saba, evenals op Sint

Eustatius, de ontvanger, aan wien, zooals zal blijken, het presidium, niet toekomt. De vergaderingen zijn dan ook informeel, onwettig, en kunnen niet geacht worden te zijn gehouden. Sinds een tiental jaren zijn er dus geene geldige lijsten van kiesbevoegden opgemaakt of afgekondigd, zoodat de stemmingen, in dezelfde periode georganiseerd, van beteekenis ontbloot zijn. De rechten met name in het regeeringsreglement aan de raden van politie verleend, kunnen derhalve, althans op Sint Eustatius en Saba, niet worden uitgeoefend. Alsof de zoogenaamde raden van politie zich hunne ongelukkige positie bewust waren, onthielden zij zich de laatste jaren van vrijwel iedere bemoeiing met bestuursaangelegenheden: nadat hunne tot dan toe gemaakte keuren in 1919 plechtig zijn bijgezet in het publicatieblad (P. B. 1919 nummer 48 Beschikking van12 Juli 1919 bepalende de opneming in het publicatieblad van de op het eiland Sint Eustatius bestaande plaatselijke keuren, en P. B. 1919 nummer 60 bevattende eene dito beschikking voor Saba), schijnen de bedoelde politieraden althans hunne keurbevoegdheid geheel uit het oog te hebben verloren. In de notulenboeken vindt men, naar ik meen, bij uitsluiting melding gemaakt van vergaderingen, waarin bovenbedoelde verrichtingen ten aanzien van de kiezerslijsten den pseudopresidialen hamer passeerden.

In verband met een en ander is het wel aardig de beschouwingen na te lezen, destijds ten beste gegeven bij de behandeling van de derde afdeeling van hoofdstuk V van het ontwerp-regeeringsreglement (Bordewijk, Handelingen pagina 568): „De benaming en attributen van den „raad van politie zijn geene nieuwigheden. Door de magt „dien raad gegeven, gevoegd bij de onderwerpen, waar„omtrent in de artikelen 6, 10, 166, 181, 183, 187, de „bevoegdheid om ze bij plaatselijke keur te regelen uit„drukkelijk verleend wordt, zal inderdaad aan de ver„schillende eilanden die mate van zelfstandigheid worden „toegekend, waarop zij aanspraak hebben, en waaraan „hun meer gelegen ligt dan aan eene zoogenaamde alge„meene vertegenwoordiging, welke met hunne belangen

„onbekend is en die hen maakte tot bloote onderhoorig- „heden van Curaçao".

Eene zeer belangrijke gezaghebbersfunctie, namelijk die van plaatselijk hoofd van politie, is geregeld in de verordening van 16 Februari 1918, houdende organisatie van de politie in de kolonie Curaçao (P. B. 1918 nummer 43), waarvan art. 1 aanvangt met de woorden: „Aan het hoofd van de politie in de gansche kolonie staat de Procureur-Generaal." Dit gecentraliseerde politiestelsel wordt getemperd, gecorrigeerd mag men zeggen, door hetgeen genoemd artikel 1 nader bepaalt, namelijk, dat het politiepersoneel op de eilanden buiten Curaçao staat onder de onmiddellijke bevelen van den gezaghebber, van het eiland, waarop het dient, terwijl artikel 5 bepaalt, dat de politiedienst op de eilanden buiten Curaçao wordt geregeld door den gezaghebber als plaatselijk hoofd van politie, „met inachtneming van de voorschriften, welke de procureur-generaal noodig oordeelt".

Deze regeling veronderstelt, dat ieder eiland een plaatselijk hoofd van politie heeft. Natuurlijk is het met deze veronderstelling in strijd, en in ieder geval is het een summum van ondoelmatigheid, het plaatselijk hoofd van politie op St. Eustatius en Saba te stationeeren op het eiland Sint Martin, en als plaatselijk hoofd van politie op St. Martin een ambtenaar te laten fungeeren, aan wien de verplichting wordt opgelegd, zoo dikwijls mogelijk naar St. Eustatius en Saba te reizen (meergenoemd artikel 12 van de gezaghebbersinstructie).

Zoowel als voorzitter en lid van den politieraad als in zijne hoedanigheid van plaatselijk hoofd der politie is een gezaghebber van de drie Bovenwindsche Eilanden minder geschikt. Deze functiën hebben een typisch-plaatselijk karakter; zij ontleenen hare historische en potentieele beteekenis aan het feit, dat zij aanvankelijk werden vervuld door autoriteiten ter plaatse gevestigd, en aan de omstandigheid dat het niet uitgesloten moet worden geacht, dat zij in de toekomst wederom aan plaatselijke autoriteiten zullen worden toevertrouwd. Aan actueele beteekenis hebben beide functiën bijna alles ingeboet.

Evenmin als het presidiaat en lidmaatschap van de plaatselijke raden van politie en de functie plaatselijk hoofd van politie geëigend zijn om vervuld te worden door een gewoonlijk afwezigen ambtenaar, kan men vrede hebben met het feit, dat volgens het thans geldende stelsel het afgeven van zeebrieven (P. B. 1908/18), plaatselijke bemoeiingen met het schoolwezen (P. B. 1922/75), met dienstvervulling van ondergeschikte ambtenaren (P. B. 1925/4), met plaatselijke aanwezigheid van vuurwapenen (P. B. 1930/2), met de bewegingen van vaartuigen in de havens en baaien (P. B. 1930/72) en andere uiteraard plaatselijke bevoegdheden aan de bemoeiing van plaatselijke autoriteiten zijn onttrokken.

De praktijk des levens heeft het bovenomschreven systeem niet aanvaard. Het middel, dat men er op gevonden heeft, om de aangegeven nadeelen te neutraliseeren, is evenwel erger dan de kwaal, en indien een betere correctie niet kan worden aangebracht, kan het bedoelde systeem, bekend onder den naam van één-gezaghebbersstelsel, zeker niet worden gehandhaafd.

Blijkbaar gevoelende, dat een plaatselijk hoofd op ieder eiland niet mocht ontbreken, heeft men, in strijd met het nieuwe systeem van den éénen gezaghebber, feitelijk drie gezaghebbers, althans drie plaatselijke hoofden op de Bovenwindsche Eilanden laten bestaan. De gezaghebber der Bovenwindsche Eilanden oefent het bestuur uit over Sint Martin, en Saba en Sint Eustatius bevinden zich onder het feitelijk gezag van een ambtenaar, die aldaar al datgene verricht, hetgeen bij bovengenoemde regelingen aan den gezaghebber is opgedragen.

Sinds in 1920 op St. Eustatius en Saba de residentie van eenen gezaghebber werd opgeheven, verrichtte namelijk de ontvanger, thans de voornaamste ambtenaar ter plaatse, vrijwel alle bovengenoemde gezaghebbers functies; hij presideert den raad van politie, hij treedt op als plaatselijk hoofd van politie, hij verricht de controle op de openbare diensten, verleent zeebrieven enz. enz.

Deze feitelijke toestand vindt evenwel geen steun in de wet, en de onbevoegde gezagsuitoefening der ontvangers

draagt dan ook het hare bij tot de ernstige onzekerheid, waarin ongeveer alle rechtsverhoudingen op de Bovenwindsche Eilanden zijn komen te verkeeren.

De betrokken ambtenaren zijn zich, naar ik meen, van de onrechtmatigheid van hun optreden niet bewust, hetgeen te verklaren is uit de omstandigheid, dat de gouverneursbeschikking, waarbij zij werden benoemd tot ontvanger van het eiland St. Eustatius, respectievelijk Saba (op St. Martin is de ontvanger niet tevens gezagsdrager), de mededeeling bevat, dat zij tevens zullen optreden als plaatsvervangend gezaghebber. Voorzoover hun geweten ook na deze hoogst officieele mededeeling niet gerust is, verwijst men hen naar artikel 3 van de Gezaghebbers-instructie: „Bij overlijden, ziekte of andere wettige ver-„hindering van den gezaghebber wordt zijn ambt, totdat „weer daarin zal zijn voorzien, tijdelijk waargenomen „door een door den gouverneur als zoodanig aan te wijzen „ambtenaar". Zoo luidt ook eene gouvernementsbeschikking van 23 April 1925 nummer 330: „De gouver-„neur, gelet op art. 3 van de G. B. dd. 3 Augustus 1920 P. B. 1920 No. 47, heeft goedgevonden: De ontvangers op „de eilanden St. Martin, St. Eustatius en Saba aan te wijzen om bij overlijden, ziekte of andere wettige ver-„hindering van den gezaghebber van die eilanden, diens „ambt totdat daarin zal zijn voorzien, tijdelijk waar te nemen, ieder voor wat betreft het eiland waarop hij ge-„plaatst is".

Bedoeld instructie voorschrift (art. 3) kan de onrechtmatigheid der gezagsuitoefening door overigens niet-bevoegden zeker niet corrigeeren.

Reeds grammaticale interpretatie van het voorschrift maakt het duidelijk, dat de bepaling duidt op voorziening in de buitengewone, althans onverwachte omstandigheid, dat de gezaghebber tijdelijk verhinderd is, zoodat eene systematische aanwijzing voor eene tevoren aangegeven periode van een of meerdere jaren, zooals in casu gebruikelijk, door het artikel niet wordt omschreven (vergelijk Prof. Kleintjes, Weekblad van het Recht nummer 12221).

Zelfs al zoude het voorschrift, mits geplaatst in eene geëigende wettelijke regeling, in staat zijn, de ontvangers van St. Eustatius en Saba te bekleeden met de bevoegdheden, die thans slechts aan den gezaghebber zijn toegekend, toch moet het thans, nu het voorkomt in eene gouvernementsbeschikking, zonder eenige beteekenis worden geacht, voorzoover het strijdt met bepalingen van eenige algemeene wettelijke regeling. Eene bevoegdheid immers, den gezaghebber verleend bij eene algemeene verordening, is niet vatbaar voor overdracht bij gouvernementsbeschikking.

Gouvernementsbeschikkingen behooren namelijk niet tot de algemeene verordeningen, bedoeld bij artikel 3 nummer 2 van het regeeringsreglement.

„De algemeene verordeningen, waaronder worden verstaan: a) de wetten, die volgens de bepalingen van de„ „Grondwet van het Koninkrijk, voor de kolonie gemaakt, „of voor haar toepasselijk verklaard zijn; b) de besluiten „des Konings, genomen in den vorm, bij de Grondwet „van het Koninkrijk voorgeschreven voor algemeene „maatregelen van bestuur; c) de koloniale verordeningen, „vastgesteld door den gouverneur met goedkeuring van „den kolonialen raad".

Slechts deze algemeene verordeningen dienen door den Rechter te worden gerespecteerd, ook indien zij naar zijn oordeel zouden strijden met bepalingen eener hoogere regeling.

Gouvernementsbeschikkingen daarentegen kunnen en moeten buiten toepassing worden gehouden, indien zij met algemeene verordeningen in strijd zijn, zooals het geval is met de beschikking, houdende de instructie van de gezaghebbers, voorzoover daarin aan de ontvangers bevoegdheden worden verleend, die bij algemeene verordening aan de gezaghebbers zijn voorbehouden.

Dat het dringend noodzakelijk is, een einde te maken aan de nu reeds meer dan tien jaar geldende fatale gewoonte, om door onbevoegden publieke rechtshandelingen te laten verrichten, behoeft geen nader betoog, en een enkel voorbeeld zal voldoende zijn om aan te toonen,

dat genoemde en andere systematische wetsovertredingen verderfelijk zijn geweest voor de feitelijke werking der waarborgen, waarmede de uitoefening der openbare ambten is omgeven.

Bij mijn laatste bezoek aan een der eilanden vernam ik, dat een onderwijzer, sterk in zijne begeerte naar bizondere emolumenten, kortelings had geprofiteerd van de afwezigheid van den plaatselijken notaris, en eene notarieele acte had verleden en doen inschrijven. Toen den man werd gewezen op den bedenkelijken aard zijner misdraging, die hem in aanraking zou kunnen brengen met artikel 202 van het Curaçaosche strafwetboek (correspondeerende met het Nederlandsch artikel 196), bewees eene oprechte verbazing over zóóveel formalisme, dat hier althans van kwade trouw of boos opzet geen sprake was. De delinquent kon zich dan ook beroepen op jarenlange usantiën. getolereerd en toegepast door administratieve ambtenaren.

Het zou mogelijk zijn, het tegenwoordige in de praktijk geldende stelsel, waarbij de ontvangers feitelijk tevens gezaghebbersfuncties uitoefenen, te wettigen, door alom aan de omschrijving van gezaghebbersbevoegdheden toe te voegen, dat zij ook aan den ontvanger toekomen. Men sanctioneert dan evenwel tevens den thans eveneens feitelijk geldenden toestand, dat de ordonnantie van uitgaven geschiedt door denzelfden persoon (den plaatselijken, plaatsvervangenden, waarnemenden gezaghebber), die in eene andere qualiteit (die van ontvanger) de betalingen verricht. Uit comptabel oogpunt is dat wellicht minder wenschelijk.

Men zou ook kunnen trachten, den gezaghebber der Bovenwindsche Eilanden minder immobiel, zijne afwezigheid minder regelmatig te maken, door hem de beschikking te geven over een zeewaardig vaartuig, in hare voortbeweging onafhankelijk van den wind, die evenals de gezaghebbers, dikwijls op het gewenschte oogenblik niet plaatselijk aanwezig is. Ik heb wel eens, toevallig tegelijk met den gezaghebber, acht en dertig uur op den mailschoener gehangen om van Sint Martin naar Saba te

komen, en een andere maal zeven en twintig uur gedurende een tocht van Saba naar Sint Eustatius. Een dergelijk tijdverlies moge voor den rechter, die op zoo'n schommelboot zijne overwegingen immers rustig kan voortzetten, wenschelijk worden geacht, niemand zal gelooven, dat de uiteraard practische zaken van den gezaghebber gediend worden door de omstandigheid, dat de functionaris zoo dikwijls mogelijk (artikel 12 der instructie) wordt gedetineerd op een zeilschuit, die eenige maanden geleden (in den jare negentien honderd en dertig!) weliswaar in het bezit is gesteld van eene ongeloofelijk ouderwetsche W.C., waarmede een einde is gekomen aan sommige onsmakelijke en levensgevaarlijke intimiteiten ten opzichte der Caraibische wateren, maar welk vaartuig toch overigens geheel blijft verstoken van het meest elementaire comfort, noodig een man van eenige standing intellectueel aan den arbeid te houden.

Wil men het eengezaghebbersstelsel laten bestaan, dan zie men ten spoedigste uit naar een fatsoenlijk motor of stoomjacht, capabel om ook in de orkaanmaanden den gezaghebber een blijvend contact met zijne verschillende eilanden te verzekeren. Natuurlijk zal dit contact kostbaar zijn, maar men behoeft zich dan tenminste niet onmiddellijk te begeven op het geaccidenteerde terrein van wijziging in de Curaçaosche wetgeving.

Wellicht is het 't beste, terug te keeren tot den ouden toestand: Sint Martin, Sint Eustatius en Saba hebben ieder een gezaghebber, die staat onder de bevelen van den gouverneur van Curaçao in diens hoedanigheid van vertegenwoordiger van de Nederlandsche regeering. Of de Bovenwindsche Eilanden in de tegenwoordige verhouding moeten blijven tot den gouverneur van Curaçao in diens hoedanigheid van Curaçaosch bestuursambtenaar is eene vraag waarvan de beteekenis destijds eenigszins is uitgekomen in de los-van-Curaçao beweging. Eene afzonderlijke behandeling van dit vraagpunt, dat ook in den Kolonialen Raad wel aan de orde geweest is, lijkt mij dringend noodzakelijk.

BIBLIOGRAPHIE

National Geographic Magazine. January 1931. Skypaths through Latin America. (ook de Guiana's) by Fred. Simpich. (Rijk geïll.)

Holland's Import & Export Trader. April/May 1931. The economic position of Surinam.

Geschiedkundige Atlas van Nederland. Kaart 17 Blad 7—10. De Nederlanders in Guinea en Brazilië, door S. P. L'Honoré Naber. Martinus Nijhoff. 's-Gravenhage 1931.

Op de Hoogte. Mei 1931. Het natuurwonder van Trinidad, door A. W. Francken. (Het asphaltmeer bij La Brea. Geïll.).

Koloniaal Missie Tijdschrift. 15 Juni 1931. De missie in Curaçao gedurende het jaar 1930.

De Indische Mercuur, 24 Juni 1931. Verslag omtrent den stand der cultures, alsmede inzake den uitvoer der voornaamste producten van Suriname, 1ste kwartaal 1931, door G. Stahel.

Nederlandsch Fabrikaat. 20 Juni 1931 „Curaçao als afzetgebied voor Nederlandsche producten, door C. K. Kesler. (Met graphiek).

Spoor- en Tramwegen, 23 Juni 1931. De staatsspoorwegen in Suriname.

De Americaansche Zee-roovers, door A. O. Exquemelin, naar de eerste uitgave van 1678, met een inleiding door Constant van Wessem en illustraties van Francis André. „De Sikkel" Antwerpen MCMXXXI. De Spiegel Amsterdam.

Landbouwkundig Tijdschrift. Maandblad van het Nederlandsch Genootschap voor Landbouwwetenschap. Juni 1931. Indruk van Suriname, door Ir. Iman, G. J. van den Bosch. (Overgenomen uit „De West-Indische Gids van November 1930, met bijvoeging van illustraties).

The Euphorbiaceae of Surinam. Proefschrift ter verkrijging van den graad van doctor in de wis- en natuurkunde aan de Rijks-Universiteit te Utrecht, door Joseph Lanjouw. Amsterdam MCMXXXI.

Exposition Coloniale Internationale. Paris 1931. Pavillon du Royaume des Pays-Bas. Surinam. Imprimerie de J. H. de Bussy, Amsterdam. (Geïll.).

Idem. Curaçao, les six Antilles néerlandaises. (Geïll.).

TWEE POPULAIRE VRUCHTEN VAN CURAÇAO. ORANJEAPPELEN EN PINDA'S

DOOR

C. K. KESLER

Het is wel eenigszins eigenaardig, dat het eiland Curaçao, waarvan men overigens hier in Holland over het algemeen weinig weet, toch een zekere bekendheid heeft verkregen door twee producten, die beide hun oorsprong in het plantenrijk hebben, n.l. pinda's en Curaçao-likeur. Eigenaardig is dat vooral, omdat Curaçao, in tegenstelling met Suriname, nooit een eigenlijke landbouw-kolonie is geweest, maar reeds vroeg zijn inkomsten in de eerste plaats uit slaven- en later ook uit anderen handel moest trekken.

Landbouw, hoe vaak ook beproefd, is op Curaçao steeds een mislukking gebleken. Dat ligt niet aan den grond; die is, hoewel voor een groot deel rotsachtig, toch op vele plaatsen vruchtbaar genoeg. Maar wel aan den onvoldoenden, vaak maanden uitblijvenden, regenval. Dat de grond er vruchtbaar genoeg is, blijkt wel uit de aanwezigheid van verscheidene, z.g. hofjes in de dalen en verder doordat, als de regens eens goed doorkomen, in een ongelooflijk korten tijd ook de bruine, door de zon geblakerde rotsen met een groen plantenkleed bedekt zijn. Al te spoedig verdort dat echter weer, als daarna een langdurige droogte-periode inzet.

Reeds in de eerste tijden van onze bezetting van het eiland, dat in 1634 aan de Spanjaarden ontnomen werd, verneemt men klachten over de groote droogte, over het ontbreken van goed drinkwater voor mensch en dier en over het gemis van voldoende regenbakken en putten, om het spaarzaam vallende water te bewaren.

Toch heeft de West-Indische Compagnie geruimen tijd de illusie gehad, op het eiland een tropisch landbouwbedrijf te kunnen vestigen, zelfs nog nadat zij, na de verovering van Suriname, een daartoe veel beter geschikt gebied in bezit had gekregen. Met allerlei gewassen werd een proef genomen, met suiker, indigo, katoen, tabak e.a. Suikercultuur schijnt wel de oudste op het eiland beoefende te zijn. Uit de archieven van de W. I. C. blijkt, dat in 1670 in het pakhuis te Amsterdam aan de Prins-Hendrikkade (destijds de Buitenkant) een hoeveelheid van 12.000 pond suiker, afkomstig van de Curaçaosche plantage St.-Cruys, aanwezig was [1]).

In het eerste vierde deel van de 18e eeuw begonnen Bewindhebbers echter meer en meer tot de meening over te hellen, dat andere bronnen van inkomsten meer belangstelling verdienden dan de steeds wisselvallige landbouw en gaandeweg werden de oude cultures dan ook opgegeven. Tot het ontstaan van dit inzicht zal wel in niet onbelangrijke mate hebben bijgedragen het gemis aan continuiteit in het bestuursstelsel, een euvel, waarover trouwens in onze dagen zelfs, het laatste woord nog niet gesproken is. Was er toevallig een Directeur (zooals de hoogste vertegenwoordiger der W. I. C. destijds heette), die belang stelde in landbouwaangelegenheden, dan ging het daarmede, in weerwil van de minder gunstige klimatologische omstandigheden, vaak niet onbevredigend. Was het tegengestelde het geval, wat vrijwel, en niet geheel onverklaarbaar, regel was, dan klaagden Bewindhebbers steen en been over de geringe profijten, die zij van hun plantages trokken.

Onder de Directeuren, die zich ingespannen hebben, om van de cultures te maken, wat ervan te maken was, verdienen vooreerst Jan Doncker (1673—1679) en zijn opvolger Nicolaas van Liebergen (1679—1682) genoemd

[1]) Achttien jaar later echter, in 1688 werd de suikercultuur losgelaten. Blijkbaar gaf deze dus niet de voordeelen, die men ervan verwachtte. Bovendien was in dienzelfden tijd door de stichting van de Geoctroyeerde Societeit in 1683 en door het optreden van Corn. van Aerssen van Sommelsdijk meer vastheid gekomen in de richting, waarin men Suriname wilde ontwikkelen.

te worden, vooral de eerste. Aan hun werkzaamheid is het te danken, dat van de twee producten, waardoor het eiland algemeen bekend is, de oranjeappels voor Curaçaolikeur, voor het eerst daar aangeplant werden en later de cultuur ervan voortgezet.

Jan Doncker, een der verdienstelijkste Directeuren, die Curaçao in de 17e eeuw en later gekend heeft, was de man, die het eerst oranjeboomen en limoenstruiken liet aanplanten. Het was een proef, die hij daarmede nam en een, die zoo goed uitviel, dat er thans nog vraag is naar oranjeschillen van Curaçao en, dat likeurstokers daaraan de voorkeur geven boven die van andere streken afkomstig. Reeds de eerste zendingen gaven moed. Tot den tijd, dat het Curaçaosche product op de markt kwam, had men voor verschillende doeleinden oranjeappelen vooral uit Zuid-Europa betrokken.

Rembertus Dodonaeus vermeldt in de uitgave van 1608 van zijn „Cruydtboeck", dat de „Arangieboom" groeit in verschillende streken om en op eilanden in de Middellandsche Zee, o.a. in Italië, Zuid-Frankrijk, Spanje enz. Volgens dezen geleerde zijn de vruchten en aftreksels van de bladeren en bloemen voor velerlei doeleinden bruikbaar, als parfumerie en als medicijn bij verschillende ongesteldheden. Het gebruik in de likeurstokerijen vermeldt hij in zijn nauwkeurige beschrijving der plant echter niet. Blijkbaar was dat in zijn tijd dus nog niet bekend.

De teelt van oranjeappelen had, zooals boven vermeld werd, op Curaçao succes. Zoo werden tijdens het bewind van den Directeur Isaac Faesch (1740—1758) 99 vaten en 5 zakken oranjeschillen naar Amsterdam verzonden. Frankrijk en Holland zijn, zooals bekend is, de landen, die bij fijnproevers beroemd zijn voor de fabricage van fijne likeuren. Het is dan ook aan te nemen, dat weldra de in dien tijd (nl. in 1679) opgerichte firma Wijnand Fockink belangstelling toonde voor het op de markt gebrachte tropische product en er een der belangrijkste afnemers van werd; een belangstelling, die tot heden heeft stand gehouden. Curaçaosche oranje schillen worden daar

nog steeds bij voorkeur bij de Curaçao-fabricage gebruikt en geven een fijner product dan andere schillen. O.a. hierdoor is er steeds vraag naar gebleven, zoodat nu eens in grootere, dan weer in kleinere hoeveelheid, oranjeschillen tot heden tot de uitvoerproducten van Curaçao behoord hebben.

Kort nadat men succes met oranjes en ook met limoenen [1]) had gehad, werd een ander nieuw gewas op Curaçao voor het eerst aangeplant, nl. de pinda's. Het is wel eigenaardig, dat deze populaire versnapering hier te lande nog steeds naar het eiland genoemd wordt. Apennootjes hoort men in Amsterdam nogal eens, pinda's in den laatsten tijd ook wel, maar haast even vaak „kersausies". Een populaire versnapering noemden wij de nootjes, populair bij mensch en dier. Dat is duidelijk zichtbaar o.a. in Artis na een dag van druk bezoek, zoowel in de kooien der dieren, als op de paden van den tuin! En diezelfde populariteit geniet de vrucht ook op Curaçao en in Suriname. Op Curaçao hoort men in den avond vaak het klagend geroep van een oude negerin, die met haar „Berde herebee, kajiènte" aankondigt, dat zij warme, gekookte, groene pinda's te koop heeft. Een andere vindt met haar kalebasjes vol „pinda haçà", geroosterde pinda's, gereeden aftrek van haar artikel o.a. bij de namiddag-bezoekers van de Societeit. En dat is niet het eenige gebruik, dat men daar van de pinda's maakt. Curaçaosche kokkies weten er allerlei lekkernijen van te fabriceeren, waarbij in den regel een goede hoeveelheid „soekoe papilón", bruine suiker, te pas komt. En Surinaamsche niet minder.

Pinda is, zooals boven gezegd werd, geen oorsponkelijk Curaçaosch gewas, het werd daar uit Oost-Indië ingevoerd. Evenals dat met vele andere cultuurgewassen het geval is, is niet met zekerheid bekend, waar het vaderland der pinda's te vinden is. Zeer waarschijnlijk is het echter, dat het moet gezocht worden in het tropische gedeelte van Zuid-Amerika, vermoedelijk in het N. van Brazilië. Daar zijn ten minste verschillende, tot dezelfde soort be-

---

[1]) Curaçaosche oranjes werden beter geoordeeld dan de Spaansche en het Curaçaosche limoensap beter dan dat van de kust van Guinea.

hoorende planten in het wild — niet verwilderd — aangetroffen. Vandaar werd het gewas in de 16e eeuw over het geheele koloniale rijk der Portugeezen verbreid en kwam zoo ook in de Oost, misschien wel via Japan of China. Rumphius (1628—1702) althans vermeldt, dat „katjan", de Maleische naam voor pinda, uit die landen in Indië ingevoerd werd, in zijn tijd veelvuldig bij Batavia geteeld en vandaar naar de Molukken werd overgebracht [1]).

In Rumphius' tijd waren de Molukken nog „de Groote Oost" en vandaar of van Batavia kwamen pindazaden te Amsterdam in handen van de Bewindhebbers der W. I. C. Deze oordeelden zeer terecht, dat een proef in hun kolonie Curaçao met een gewas, dat in de tropen overal slaagde, alleszins aanbevelenswaardig was. Daarom zonden zij een zakje „catjhan" zaden uit Oost-Indië afkomstig aan hun Directeur, Jonathan van Beuningen met opdracht, de teelt daarvan te beproeven [2]).

[1]) Arachis is ongetwijfeld van Braziliaanschen oorsprong. (Bulletin van het Koloniaal Instituut, Maart 1896, blz. 42.)

Arachis hypogaea is a plant unknown in the wild state. There is no knowledge to be recorded of its early history. How it came into cultivation cannot now be traced. That America gave the race birth is beyond doubt and it is clear that in the 16th century Africa and Asia received it. (Bulletin of the Royal Botanical Gardens, Kew, 1901, blz. 175).

It is unknow in a wild state and its native country has been a matter of some uncertainty. There is reason to believe, however, that it originated in tropical South America, as several species belonging to the genus Arachis are met with growing spontaneously in that country.

Centuries of cultivation have probably so improved the plant that it is no longer comparable with the wild type, if this is still in existence. (Bulletin of the Royal Imperial Institute, 1910, blz. 153.)

Zeer langen tijd verkeerden plantkundigen in het onzekere, waar de oorsprong dezer plant moest gezocht worden. Men vond ze in alle tropische gewesten aangeplant, waardoor de onzekerheid licht te begrijpen is.

Eindelijk trof men deze plantensoort in Brazilië aan onder omstandigheden, die met reden deden besluiten, dat men hier niet met een verwilderde cultuurplant te doen had en, toen later nog meerdere soorten in Brazilië ontdekt werden en elders de plant nergens in wilden (niet verwilderden) staat werd aangetroffen, zijn deskundigen het tegenwoordig vrijwel eens, dat Brazilië als het geboorteland ervan moet beschouwd worden. (De Indische Mercuur, April 1906, No. 15.)

[2]) J. H. J. Hamelberg, De Nederlanders op de West-Indische Eilanden, blz. 129.

In de datums der hierop betrekking hebbende brieven moet een ver-

Dit verzoek geeft blijk van een opleving der belangstelling van de Heeren X in landbouwaangelegenheden op Curaçao, die in de eerste jaren van de 18e eeuw vrij flauw was geweest. De Compagnies-plantages toch, die nog geexploiteerd werden, hadden sedert jaren zoo weinig profijt gegeven, dat Bewindhebbers in 1695 aan den toenmaligen Directeur Bernagie schreven: „Wij sien van nu aff wel aan, dat de lasten van Curaçao desselfs inkomen verre te boven gaan". En twee jaar later oordeelden zij: „Ende wel eerstelijk int generaal dat wij al lange hebben geoordeeld dat Curaçao aan de Comp. een considerabele last is"

Aan den Directeur Mr. Jacob Beck werd dan ook bij zijn benoeming opgedragen een nauwkeurig onderzoek naar den toestand van de kolonie in te stellen. De resultaten hiervan legde deze kort na zijn ambtsaanvaarding in 1705 in een zeer ongunstig rapport meer. Hij schreef o.a.:

---

gissing geslopen zijn. De brief van de Kamer van Amsterdam aan Van Beuningen is gedateerd 15 Augustus 1719 en het antwoord van den Directeur, waarin hij de ontvangst der zaden erkent, draagt den datum 8 Juli 1719.

Er bestaat trouwens ook verwarring omtrent de Van Beuningens zelf. Hamelberg en de Encyclopaedie van West-Indië vermelden beide twee achtereenvolgende Directeurs Van Beuningen, nl.:

Jonathan van Beuningen, tot Commissaris van den Train en Militie benoemd onder het bewind van den Directeur Jeremias van Collen op 17 Mei 1714, na diens dood provisioneel Directeur in 1715 en van 1716 definitief in dat ambt tot 1720, toen hij opgevolgd werd door zijn ouderen broeder Mr. Jan van Beuningen, Heer van Suylenburg en Darthuyzen.

Joh. E. Elias, de Vroedschap van Amsterdam vermeldt omtrent dezen: Mr. Jan van Beuningen, Vrijheer van Zuylenburgh, Heer van Darthuizen, geb. 27 Januari 1667, overl. op Curaçao 18 Sept. 1720. Koopman en bankier te Amsterdam, handelende op de Oostzee, eerst onder de firma Jan en Hendrik van Beuningen, daarna onder de firma Jan van Beuningen & Compie.; Commies van de Posterijen 1704, Luit. der Burgerij 1706, Kap. 1709, Bewindhebber der W. Ind. Comp. 1712, *Gouverneur van het eiland Curaçao 1715*, bij Keizerlijk besluit d.d. 24 Maart 1713 door Keizer Karel VI in den Rijksadelstand verheven; tr. 26 April 1695 Catharina Constantia van Leeuwen, geb, 16 Dec. 1675; st. op Curaçao 17 November 1720; dr. van Dr. Gerbrandus van Leeuwen en van Catharina van Collen. Uit dit huwelijk sproten verscheidene kinderen.

Vermoedelijk heeft Elias dus de beide Van Beuningens, Joachim en Jan voor denzelfden persoon aangezien.

„.... hebbe tot myn verwonderinge en leet wesen bevonden de voorsz. plantagien en vee coralen uytermaaten vervallen en slegt gestelt".... Als oorzaken daarvan geeft hij verschillende misbruiken op, die door zijn voorgangers getolereerd waren of waartoe zij zelf hadden medegewerkt, „waarin blyckt dat men maer voor syn tyd heeft gesorgt het mogt daar na gaan soo het wilde", voegt hij erbij. Hij had dan ook o.a. aan de Commandeurs van Aruba en Bonaire, waar ook al verschillende misbruiken geconstateerd waren, ieder „in uytdrukkelyke & serieuse termen geschreven alsmede gerecommandeert syn ampt en pligt in alles na te komen en op te volgen, met belofte daar in voldoende, dat een yder syn tractement en gagie vergroot soude werden"....

Een directeur met zulke inzichten had op Curaçao zekel veel goed kunnen doen, vooral, daar zijn verstandhouding tot de Heeren X zeer goed was. In den regel was dat in het laatst der 17e en het begin der 18e eeuw niet het geval en weinige Directeuren zijn er geweest, die er niet mede bedreigd werden, dat Bewindhebbers zouden „genootsaakt syn zodanige resoluties en mesures te nemen, die UE. gants niet aangenaam ofte voordeeligh zullen weezen".

De Directeur Beck vroeg en verkreeg na een vijfjarig bestuur ontslag en, nadat onder zijn opvolger Van Collen Curaçao groote schade ondervonden had door de brandschatting van Cassard, waren eerst de beide Van Beuningens in staat een en ander tot herstel van de welvaart te verrichten. Daaronder behoorden o.a. maatregelen tot bevordering van de wederopleving van den landbouw. De verschillende plantages, die eerst voor rekening der Compagnie geëxploiteerd waren, waren successievelijk aan particulieren verhuurd en alleen Hato was in dien tijd nog een Compagnies-plantage.

Tijdens het bewind van Joachim van Beuningen nu, werd dezen opgedragen meer zorg te besteden aan de bereiding van indigo, werd den Directeur van Guinea opdracht gegeven, kaneelboomen naar Curaçao te zenden en schreven Bewindhebbers omtrent pinda's het volgende:

„Hiernevens become UEd. volgens resolutie en aenschryvinge van de laest gehouden vergadering der Thienen een verseegelt sakje met catjhan zijnde een zoort van oortjes (erwtjes?) komende uyt Oost Indiën, dewelke UEd aldaer (d.w.z. op Curaçao) zult doen planten ende deselve voortkomende verder doen cultiveeren."

De Directeur voldeed aan die opdracht en de genomen proef slaagde blijkbaar, want hij berichtte daarna, wel te denken, dat zij op het eiland zouden groeien. Wat gebleken is, inderdaad het geval te zijn, want nog steeds wordt door de negerbevolking, vooral in het Westelijk gedeelte van het eiland naast „maisji" (Sorghum) voor eigen gebruik pinda geteeld. Ook in Suriname houden o.a. de Boschnegers zich daarmede bezig en zoo is dus dit gewas langs een grooten omweg weer in de buurt van het oorspronkelijke vaderland terug gekomen.

En dat de pinda h. t. l. o.a. bekend geworden is onder den naam van „Curaçaosche mangel" of bij verkorting in den volksmond „kersausie", zal wellicht zijn oorzaak vinden in de omstandigheid, dat aan een ander gedeelte van de opdracht van Bewindhebbers aan Van Beuningen voldaan werd, doordat n.l. pinda's gebruikt werden tot aanvulling van het proviand van thuisvarende schepen. In denzelfden brief toch, waarin de afzending van het eerste monster pinda's bericht werd, werd den Directeur verzocht, ze „aen de Comp.s scheepen in plaetse van Erweeten meede te geeven."

Zoo werden de pinda's vermoedelijk bij de matrozen en de hunnen bekend en populair, even populair, als de Curaçao-likeur weldra bij gastronomen geworden is.

Amsterdam, Juli 1931.

GESCHIEDENIS VAN DE NEDERLANDSCHE BOVENWINDSCHE EILANDEN IM DE 18DE EEUW

DOOR

PROF. DR. L. KNAPPERT

HOOFDSTUK VI (Vervolg)

§ 15. Ook de Deensche regeering had, gelijk wij zagen, een oorlogsschip uitgerust, om op St. Thomas den handel met vreemde natiën te verhinderen [1]). Maar zij was te zwak om dat, gelijk Engelschen, Franschen en Spanjaarden, te kunnen doen, zwakker nog dan wij. Bovendien zouden de bewoners van St. Thomas, meest van Nederlandsche afstamming (er waren geen honderd Denen) naar het verbod toch niet geluisterd hebben [2]). Er was trouwens in deze jaren weinig handel op de Deensche eilanden, zooveel te meer met de Fransche koloniën, die ons gedurende den oorlog vrije vaart lieten. En aldus kon men aanschouwen, dat Engelsche schepen uit N.-Amerika en Engelsche en Nederlandsche schepen uit Ierland provisie aanbrachten en Statiaansche ze daarna verder naar de Fransche eilanden voerden. In 1745 waren het er een veertig en de Engelschen, jaloersch op deze onze wél-vaart, namen er in dat jaar negen van weg, onder voorwendsel dat ze krijgsbehoeften verscheepten. De commandant van 's Konings vloot op Antigua, Warrin, protesteerde tegen het zenden zelfs van levensmiddelen, omdat daardoor de honger de Franschen niet tot overgave dwong, en hij herinnerde er ons aan, dat hij Martinique en Guadeloupe blokkeerde en alle schepen zou nemen, die de blokkade braken. Waartegen wij inbrachten, dat de Franschen zelven kost genoeg hadden, dat er nooit oorlogscontrabande werd uitgevoerd en dat wij van die blokkade niets hadden bespeurd, vermits er geregeld verkeer was [3]). Kon de prijsrechter op Antigua niets

[1]) *Boven* § 3.

[2]) Joh. Heyliger Pzn. aan X 5 Dec. 1745, port. no. 6, fol. 539 r.

[3]) Warrin aan Heyliger 28 Jan. 1744 en Heyliger aan Warrin 15 Febr. 1744, port. no. 6, fol. 545, 546.

kwaads vinden, dan deed hij onderzoek naar de reeders en, al hadden zij 20 jaar op St. Eustatius gewoond maar waren op Engelsch gebied geboren, dan veroordeelde hij hen toch, nademaal een geboren Engelschman immers nooit en nergens onderdaan van een vreemden prins kon zijn [1]). Die rechter van het admiraliteitshof op Antigua heette bovendien van rechten niets te weten, maar wat de fiscaal eischte dat was zijn vonnis. Zoo betaalden wij meest het gelag, gelijk wij het in het bovenvermelde geval van schipper Houwel den Franschen hadden gedaan [2]). De commandeur zond ook thans weder (met een bark, tot de huur waarvan de kooplieden op St. Eustatius, bij wijze van voorschot aan de Comp., hadden bijgedragen, want eene eigen bark hield de Comp. er niet op na!) twee bemiddelaars naar admiraal Townsend, generaal Matthew en rechter Benjamin King, maar zonder gevolg [3]).

§ 16. Ter verdediging van hunne rechten legden alle koopmanshuizen op St. Eustatius eene verklaring af dat niemand ooit contrabande had vervoerd, behalve dan Louis Puech die voor eigen gebruik een zadel met tuig naar Grande Terra had meêgenomen; Jan Philips die in 1745 voor rekening van Jean Bignon 2000 pond buskruit van Guadeloupe had verscheept; en Jozef Lindesay een degen. Ja, de commandeur legde een uittreksel over uit al de manifesten der goederen, sedert de oorlogsverklaring tusschen Engeland en Frankrijk door onze kooplieden afgescheept en geladen, om te negotieeren op de Fransche eilanden van 4 Januari 1745 tot 31 December 1746 [4]).

Geen wonder, dat Heyliger telkens aandrong op een paar oorlogsschepen ter beveiliging van den handel, doch dan met opzettelijke orders om te kruisen. Hij doelde daarbij op het kort te voren gebeurde met 's Lands oorlogsschip 't Hof van St. Janskerk van de admiraliteit van de Maze, kapitein Jacob Edward van der Gon. Deze held, van Curaçao naar St. Eustatius zeilende, ontmoette ter hoogte van Porto Rico twee Engelsche kapers van Antigua, kapiteins Setplace en Higgons, en liet aanstonds de witte vlag waaien. De eerste officier Brahé voer met 8 man aan boord van een der kapers, waar men hem gevangen hield! Wanneer zoo iets met een oorlogsschip kon gebeuren — wat mocht men van een

---

[1]) Aldus o.a. met de sloep Amitié van John Pyter en de Elisabeth van Michouw, beiden bewoners van St. E., Heyliger aan Matthew 6 Aug. 1745, port, no. 6, fol. 547.

[2]) *Boven* § 3.

[3]) Joh. Heyliger aan X 5 Dec. 1745, port. no. 6, fol. 540 r.—541 r. *Verklaring* der kooplieden op St. E. d.d. 18 Nov. 1745 aldaar, fol. 553 r.

[4]) *Verklaring* der koopmanshuizen d.d. 16 Dec. 1746, port. no. 6, fol. 838 v. *Extract aldaar*, fol. 842 r.—885 v.

koopvaarder verwachten? Welnu, deze Van der Gon had beweerd, dat hij niet in de West was gekomen, om te kruisen [1]).

Wij zaten voortdurend tusschen hamer en aambeeld. Ik heb boven verhaald van de klachten van den Franschen gezant De St. Contest over onze hulp aan Engelschen op St. Maarten [2]). Thans antwoordde de vice-commandeur Abr. Heyliger Pzn. dat wij juist Fransche onderdanen geherbergd en daarna voortgeholpen hadden naar St. Kruis, Guadeloupe, St. Vincent, wat ons op groote onaangenaamheden met de Engelschen was te staan gekomen. De markies De Caylus en de sieur Point Sablé hadden dat wel geweten, maar waren beiden overleden [3]). Wie zich herinnert wat wij over het gedrag der Engelschen op St. Maarten hebben verhaald, begrijpt gereedelijk, dat wij geen brandenden lust hadden hen ter wille te zijn.

§ 17. Het garnizoen op St. Eustatius van 50 man [4]) had de dood tot op 43 verminderd. Om het dreigend oorlogsgevaar vroeg de commandeur dringend om aanvulling, maar onder hen geen Franschen, „welke natie ons niet dienstig is". De Engelsche ook niet, zou men zeggen, maar die bood zich ook veel minder aan. Meteen vroeg de Raad 20 stukken kanon, 10 achttien- en 10 twaalfponders met toebehooren [5]). Wederom haastten de Heeren zich niet; in Maart 1748 was er geen antwoord en geen geschut, terwijl de oude kanonnen sprongen bij het gebruik of niet ver genoeg droegen om te verhinderen, dat Fransche kapers een bark van Saba namen ter reede van St. Eustatius! Deze laksheid van Bewindhebberen viel te ernstiger te betreuren, omdat de burgerij thans voor de verdediging des eilands alles wilde doen. Nu besloten zij zichzelven te helpen en brachten een bedrag bijéén voor fortenbouw. Eén, Hollandia, zou bij het ons reeds bekende machenille-

---

[1]) Heyliger aan X 18 Juni 1746, *aldaar* fol. 648, 649. Deze Jacob Edward van der Gon was de oudere broeder van Adriaan David, den lateren schout bij nacht, die als kapitein in 1755 het bevel voerde ook over 't Hof van St. Janskerk 36 st. in het eskader van schout-bij-nacht Boudaan, De Jonge, *Geschied. Ned. Zeewezen* IV, 308, noot, 361. Hij was ged. te Schiedam 19 Maart 1717 en overleed te Bergen op Zoom 18 Juni 1792. Onze Jacob Edward, ged. te Schiedam 26 Juli 1713, overleed aldaar, ongehuwd, 23 Sept. 1746, dus kort na zijne oneervolle capitulatie. Beiden waren zonen van Jacob van der Gon, 1663—1729, kapitein met den breeden wimpel of brigadier ter zee, ook ter admiraliteit van de Maze en van Jeannette Tenwiek. Volgens *vriend. mededeeling* van Dr. Th. R. Valck Lucassen te Driebergen, een nazaat van Adriaen David, die de geschilderde portretten van hem en van Jacob bezit.

[2]) *Boven* § 3 in fine.

[3]) Abr. Heyliger Pzn. aan X 29 Juni 1751, port. no. 7, fol. 401, 402.

[4]) *Boven* § 4 in fine.

[5]) Comm. en Raden aan X 6 Juli 1747, port. no. 7, fol. 15. Heyliger aan X 8 Juli 1747 *aldaar* fol. 17. Boek 3, fol. 696. *Monsterrol* van het garnizoen 29 Oct. 1746, port. no. 7, fol. 19.

boschje komen, beneden het nieuwe fort, waar de hevigste stoot des vijands te vreezen was. Dan een fort op Hellgat's punt beoosten fort Dollijn, vanwaar uit men de schepen aan de Zuidzijde kon beschieten. De Raad dacht ook nog over een fort boven op een berg, vanwaar uit men, over fort Oranje, het dorp en de reede zou bestrijken. Den bouw van al deze forten zouden de burgers vrijwillig bekostigen, wanneer dan — billijk verzoek — de Heeren voor de bewapening wilden zorg dragen, voor Hollandia 8 tienponders, 8 vier en twintigponders, voor Zeelandia 8 vier en twintigponders, voor het fort op den berg, dat Nassau zou heeten, waren 20 twaalfponders noodig. In fort Sommelsdijk was het geschut zeer slecht, waarom men uit de reeds ingezamelde penningen op St. Christoffel alvast 8 zesponders had gekocht. Wanneer nu de Heeren ook eens over de brug wilden komen! Heyliger, goed van vertrouwen, verwachtte hun zending zelfs onder konvooi [1]).

Inderdaad hadden de burgers gehoor gegeven aan eene oproeping, waarin de regeering, gelet op den „florissanten en bloeyenden staat van dit eylandt door des Heeren zegen en goedheidt, die in oorlog ten eenemale zou geruineert zijn", aan de goede, welmeenende, liberale patriotten had gevraagd om vrij en mildelijk voor het welzijn des vaderlands te geven. Van de ingeschreven som, die in de raadskamer moest worden ingebracht, zou men 10% aanstonds, de rest in termijnen storten. Wie niet teekenden zouden Comm. en Raden naar rato der vrijwillige giften aanslaan. Op de lijsten komen voor: Commandeur Heyliger met 1000, Pieter Heyliger en Simon de Graaf ieder met 500, de andere raadsleden Jasper Ellis en Joh. Markoe ieder met 200, Jan de Windt met 250 pesos. Er waren ook giften van 20, 10 en 5 pesos. Onze oude kennis, de wed. Kowan [2]), gaf 25. Het geheele bedrag was 9217-5-0 [3]).

Men zou verwacht hebben, dat de Heeren, dit bewijs van burgerdeugd hoogelijk prijzend, voor 't minst thans zouden geantwoord hebben. Maar in Juni 1748 was er noch bericht noch geschut. Commandeur Heyliger, zelf een welmeenend man, vermoedde dat hun brieven zich wel in de schepen van Corn. Sybrants van Amsterdam en Robert Numan van Rotterdam zouden bevonden hebben, beide immers door Fransche kapers genomen en naar Gua-

---

[1]) Comm. en Raden aan X 23 Maart 1748, boek 3, fol. 703, 704 r.

[2]) Juist in dezen tijd ging zij al maar door met drensen om haars mans achterstallig rantsoen en zond nog eens een rekest in, 22 Nov. 1748: „Suppliantesse Anna Oyen, wed. ds. Anthony Kowan" enz., met de volgende rekening: 26 jaren rantsoen, berekend op 16 ℔ gezouten vleesch per week maakt 21632, idem brood 16224, idem gort 10816 ℔, port. no. 7 fol. 225, 226. Wij zagen vroeger dat zij in 1744 stond aangeslagen voor 5. 4. 8. 7 slaven.

[3]) Boek 3, fol. 705—708 r.

deloupe opgebracht. In zulk een geval liet men den brievenzak ook wel met een zwaren steen in zee zinken, zooals schipper Klaas Wagenaar van de Jonge Jan had gedaan, toen een Fransche kaper hem bij Martinique nam.

§ 18. Ook in ander opzicht had het uitblijven van alle bericht den commandeur in groote moeilijkheden gebracht, in de onzekerheid nl. of de vaderlandsche kaperbrieven ook voor deze eilanden golden? Totdat directeur Faesch van Curaçao hem had bericht, dat H.H. Mog. order tot retorsie tegen den koning van Frankrijk in de West-Indiën gegeven hadden, tot bestrijding dus van den vijand met zijn eigen wapenen. In Curaçao had men al aanstonds drie Fransche kapers met slaven genomen. Toen besloot Heyliger, terwijl door dat uitblijven van tijdig advies 22 zijner eigen schepen in de Fransche havens wel verloren zouden zijn, met zijne geringe middelen toch iets te doen. Hij gaf kaperbrieven aan de Prins van Oranje, een klein „bootie" van twee stukken kanon! Natuurlijk hadden de Franschen het aanstonds opgebracht. Enkele kooplieden rustten toen de bark Nassau uit, voerende 8 drieponders en 16 staartstukken [1]) benevens 65 man, en eveneens de brigantijn De Zeven Provinciën, kapitein Alex. Ratter met 140 man, 14 zesponders en 20 staartstukken. De Nassau veroverde reeds aanstonds het schip Le Fagon kapitein Lanioux, op weg van Martinique naar Bordeaux, met 187 vaten poedersuiker, 19000 pond koffie en 3000 pond cassia [2]). De Zeven Provinciën had tusschen Sint Maarten en Sint Bartelmees (St. Barthélemy) een commissievaartuig van Martinique veroverd en naar St. Eustatius opgebracht. Heyliger (altijd nog zonder bericht van de Heeren) had uit nieuwspapieren gelezen, dat H.H. Mog. premiën voor veroverde Fransche schepen hadden uitgeloofd en zou gaarne willen weten, of die plakkaten ook voor zijne eilanden golden? *Daar hij nooit bericht kreeg* ('s mans eigen smartelijke woorden) wist hij nimmer, waaraan hij zich te houden had.

Was het zware geschut er nu maar geweest! Fort Hollandia was gereed, maar zonder kanonnen kon het immers de schepen ter reede toch niet tegen de kapers beschermen? En waren de oorlogsschepen er maar geweest! Want nu moest men (o, bittere smaad) wachten op het believen van den Engelschen admiraal, of die ook onze koopvaarders wel zou willen convoyeeren. Het was hem vóór twee maanden al gevraagd, maar hij had nog niet geantwoord [3]).

---

[1]) *Woordenboek* XV 207 *a*: „zeker soort van ouderwetsch stuk geschut".

[2]) Cassia fistula. De vruchten met mais in water gekookt geven een laxeerenden drank, Oldendorp, *a. w.* I 192 *f*.

[3]) Heyliger aan X, 27 Juni 1748, boek 3, fol. 709 r.—710 v. Port. no. 7, fol. 96 v.

Eindelijk, 27 Juni 1749, kwamen er drie schepen uit patria, de Publicola kapitein Jan de Kock, de Erfprins kapitein van der Schaaff en de Leonidas. Zij brachten copie van het vredestractaat van Aken (de vrede was 18 October 1748 geteekend), militairen die men naar St. Maarten doorzond [1]) èn .... de lang verwachte kanonnen, 5 achttien- en 5 twaalfponders. Wanneer nu, juichten onze eilanders, van St. Kruis het hout voor de affuiten zou gekomen zijn, kon men het geschut plaatsen op het nieuwe fort Hollandia. Helaas, met die vreugde was het spoedig gedaan! De wijze en voorzienige Heeren hadden alle kogels vergeten [2]). Verzuimd Braziel, verzuimd Nieuw-Nederland èn Berbice èn Ceylon èn Formosa. Deze bladzijden spreken wel zeer nadrukkelijk ook van verzuimd Eustatius.

§ 19. Wat wij over de langzame correspondentie der Heeren te berde brachten moeten wij thans nog aanvullen door de vraag te beantwoorden, hoeveel tijd het nieuws van vaderlandsche gebeurtenissen noodig had om onze eilanden te bereiken en hoe men er daar op reageerde? In Augustus 1747 wist men noch op St. Eustatius noch op St. Maarten iets officieels van de inhuldiging van Prins Willem IV op den 10den Mei van dat jaar, zoodat Heyliger vroeg „of hij daaraan ook iets doen moest" [3])? Eind December 1747 wist men op het eiland, dat de Franschen Bergen op Zoom, Steenbergen en Lilloo genomen hadden, „zoodat de oorlog nu wel zou uitbarsten; jammer van dit bloeiende eiland" [4]). Inderdaad was Löwenthall 18 April 1747 in Staats Vlaanderen gevallen, had zonder slag of stoot alle plaatsen genomen, zelfs het sterke Axel, dat zich op de eerste uitnoodiging over gaf, terwijl Bergen op Zoom 16 September bij verrassing overging [5]). Het bericht van den inval in Zeeuwsch Vlaanderen had er dus acht maanden, dat van het verlies van Bergen drie maanden over gedaan.

Vrij wat langzamer verliep de geschiedenis van de Liberale gift. Men herinnert zich, dat de Staten van Holland 12 September 1747 deze Milde gift hadden uitgeschreven, eene vrijwillige leening, 2% van bezitters van *f* 2000 of daarboven, 1 % van die van *f* 1000 tot *f* 2000, van hen die minder dan *f* 1000 bezaten zooveel als zij zouden goedvinden, mits zij althans iets inbrachten. Den 10den October 1749 besloot men de inteekening ook voor O. en W.-Indië open

---

[1]) Het waren er zes, van wie één bij aankomst overleed, natuurlijk door de ellende der reis, Abr. Heyliger Pzn. aan X 12 Aug. 1749, boek 4, fol. 4.

[2]) Heyliger aan X 27 Juni 1749, 16 Juli 1750, port. no. 7, fol. 252, 253, 339.

[3]) Heyliger aan X 14 Aug. 1747, boek 3, fol. 698 r. De Wever aan X d.d. St. M. 20 Juli 1747, port. no. 7, fol. 38 r.

[4]) Heyliger aan X 22 Dec. 1747, port. 7, fol. 84.

[5]) Blok, *Geschied.* III 434, 436 vlg.

te stellen [1]). Weder twee jaren later vroeg toen Kamer Amsterdam aan Heyliger eerst nog advies, „op wat wijze de Liberale gift gevoegelijk in zijne kolonie zou kunnen worden geïntroduceerd?" [2]) Commandeur en Raden gaven daarop dit merkwaardig antwoord, al te zeer in mineur naast hunne verzekeringen elders van den bloei der kolonie. St. Eustatius, zeiden zij, was sedert lang in zeer declineerenden staat door slechte negotie en droogte, nauwelijks konden de inwoners met hunne menigvuldige kinderen leven, terwijl de kooplieden groote schade leden door de lage prijzen in Europa. Het was waar, dat de burgers vrijwillig de versterking des eilands op zich genomen hadden, maar zij hadden daaraan eigenlijk veel meer bijgedragen dan hun vermogen hun vergunde, omdat zij nog met huivering dachten aan de plundering door Cassart in 1713 en de herhaling daarvan duchtten. Saba was klein en „armtierig", de menschen waren daar schildpadvisschers aan de Zuidbaaien en verkochten dan hun vangst op de Engelsche eilanden. Landbouw dreef men daar niet. St. Maarten was mede zeer arm door droogte. Had men niet wat zout uit de pannen vergaderd, dan had men slaven moeten verkoopen, ofschoon slaven (wij herinneren ons de uitdrukking) ieders voornaamste middel van bestaan uitmaakten. Derhalve mochten H.H. Mog. hen ontheffen van alle verdere belasting. Ging dat niet, ja, dan moest men de ongelukkige burgerij maar taxeeren, hen die geen geld hadden maar dwingen hun slaven en bestiaal te verkoopen en dan zouden zij wel in menigte op de andere eilanden gaan wonen [3]). Ziedaar het niet juist aanmoedigend advies.

Eind November 1748 ontving Heyliger copie van „het 16de artikel van de praeliminairen op de vredesconferentie te Aken, rakende het casseeren der hostiliteyten en van de acte van suspensie van wapenen tusschen Vranckrijck en Engelant d.d. Parijs 19 Augustus 1712". Deze voorafgaande punten hadden Frankrijk, Engeland en de Staten des nachts na den 30sten van Grasmaand 1748 geteekend. De stilstand van wapenen zou te lande beginnen zes weken na de teekening van dit verdrag, en ter zee gelijk bij het verdrag van wapenschorsing tusschen Frankrijk en Engeland in 1712 geregeld was [4]). Dat de vrede zelf van Aken, 18 October

[1]) Wagenaar *a. w.* XX 161.

[2]) Kamer Amst. aan Heyliger 27 April 1751, 342 W. I. C. 475.

[3]) Boek 4, fol. 178—182. Abr. Heyliger Pzn. klaagt 1 Juli 1752 over de droogte op St. M., ruineus voor de opgezetenen, zoodat „de Almachtige God zijne castijdende Handt haastelijck moge inhouden", boek 4, fol. 279.

[4]) Comm en Raden aan X 30 Nov. 1748, port. no. 7, fol. 223 v. Wagenaar *a. w.* XX 182—188.

1748, 27 Juni 1749 op onze eilanden bekend was, hebben wij gezien.

Den 24sten Maart 1749 was de Prins opperdirecteur der O. I. Compagnie geworden, iets later ook van de W. I. C., met als representanten Jan van Marcelis en Thomas Hope [1]). Heyliger berichtte 27 Februari 1751 dat hij tijding van deze electie van Z.D.H. ontvangen had [2]), maar 22 Juli 1750 wist men het althans op St. Maarten [3]) en 30 December 1750 richtten kooplieden op St. Eustatius zich tot Hope als representant [4]).

§ 20. De Fransche koning had paspoorten voor Nederlandsche schepen gegeven, zoodat ook die van onze eilanden veilig naar Fransche havens komen konden. De markies de Caylus zond met dit bericht den sieur Regnault op de Elisabeth, met de opdracht om meteen te onderhandelen over de terugzending van de bemanning van een Fransch schip, dat een Engelsche kaper genomen en naar St. Eustatius gebracht had, eene daad die hij als onvriendelijk beschouwen moest [5]). Het bleek, dat er in het geheel geene bemanning was aangebracht, zoodat Heyliger ook niemand kon terugzenden, iets wat hij anders altijd deed. Daarom griefde het hem op zijn beurt, dat de sieur St. Rémis bij afwezigheid van den gouverneur van Guadeloupe, De Clieux, de bemanning van een Hollandschen kaper gevangen hield, ja enkelen hunner naar Frankrijk en wel heel naar Marseille, zóó ver van huis, gezonden had. Hij vaardigde daarom op de Phoenix den heer Doncker af met een vlaggetroes [6]) om deze zaak te regelen en schreef meteen aan gouverneur De Clieux, dat zoo híj op het eiland geweest ware, hij zeker niet zoo zou gehandeld hebben en dat hij thans stellig aan Mons. St. Rémis zijn ongelijk zou aantoonen en de gevangenen met Doncker terugzenden. Het viel ten slotte nog mede, drie man waren er naar Frankrijk gezonden, de anderen met een vlaggetroes naar Antigua [7]).

---

1) Wagenaar *a. w.* XX, 332 vlgg.

2) Port. no. 7, fol. 356.

3) Volgens deze lakonieke aanteekening: „De bijlagen tot de missive van Abr. Heyliger Pzn. van dato St. Maarten 22 Juli 1750 zijn ten huyse van den Heer Representant Hope", boek 4, ongedat., ongepag. na folio 76.

4) Boek 4, fol. 82.

5) Markies de Caylus aan Heyliger d.d. Martinique 20 Mei 1748, copie, boek 3 fol. 711 r.

6) Vlaggetroes, flag of truce, parlementaire vlag. Iemand met een flag o' truce dus als onderhandelaar zenden. Verg. Prick van Wely, *Engelsch Woordenboek* op parlementair. Vriendelijke mededeeling van Dr. A. Beets.

7) Heyliger aan De Caylus 30 Mei 1748, copie, Fransch, boek 3, fol. 712 r. Dez. aan De Clieux zelf. dat., copie, Fransch, *aldaar* fol. 713 r. Heyliger aan X 27 Juni 1748, *aldaar* fol. 710 r.

Tegelijkertijd beklaagde zich de nieuwe Engelsche gezant bij de Staten, Dayrolles [1]), dat de deserteurs van het regiment van kolonel D'Alzell op St. Christoffel zich op St. Eustatius schuil hielden en daar bescherming genoten. H.H. Mog. vroegen inlichting en Heyliger antwoordde dat de officieren hun kolonel misleidden. Eigenlijke deserteurs liet Heyliger altijd vastzetten, waarom zij ook zijn eiland wijselijk vermeden. Maar de officieren op St. Christoffel stonden aan hun soldaten geregeld toe, om op daggeld te gaan werken waar zij wilden en wisten dan soms in weken niet, waar zulke menschen zich ophielden. Heyliger vond dat hij, alleen omdat de Engelschen spijtig waren over onze welvaart door den Franschen handel, hun niet het genoegen behoefde te doen van die dusgenoemde deserteurs te weren. Ach ja, die stijgende welvaart, hoe verheugend ook, vervulde hem met zorg. Hoe treffen ons zijne smeekbeden: „Ik zou toch nog eens willen bidden dat U.E.Gr.A. in consideratie zoudt willen nemen, dat een land niet met eere kan gedefendeerd worden als men het noodige niet heeft. Het zoude voor mij chagrinant zijn te zien, een land dat gedurende zoo weinig tijd zoo considerabel is geworden weer al zoo haast tot niets te zien loopen daar het nog vóór te komen zou zijn" [2]). Inderdaad treffende woorden — behalve voor de Heeren. Het diepe verval dat in de Republiek ging intreden vertoont zich het akeligst in de koloniale verwaarloozing en in die der vloot.

§ 21. Wij moeten thans tot enkele binnenlandsche aangelegenheden der kolonie terugkeeren. De secretaris Jan de Windt kon het met den commandeur niet goed vinden, die reeds kort na zijne ambtsaanvaarding weigerde hem de papieren der secretarie over te geven, terwijl die van wijlen secretaris Spieringh, ofschoon opgevraagd, zich nog onder de weduwe bevonden. Men mompelde, dat daaronder ook de ons bekende schuldbrieven van ingezetenen aan de Compagnie wegens gekochte slaven weggeborgen lagen [3]). Ook wilde Heyliger hem niet als raadslid erkennen en zijn „woelende en toomelooze haat" uitte zich in „choquante en piquante expressies". Volgens den secretaris had al te overvloedige ambitie den commandeur zóó buitensporig gemaakt, dat hij niet de minste inmenging dulden kon en dan aanstonds souvereine authoriteit

[1]) Hij was de vertrouwde van Lord Chesterfield, die juist in 1747 staatssecretaris geworden en voorstander van den vrede was.

[2]) Heyliger aan X 22 Maart 1748, port. no. 7, fol. 97.

[3]) Jan de Windt aan X, 4 Juli 1744, port. no. 6, fol. 201 r. Copie verzoekschrift van De Windt aan Heyliger d.d. 10 April 1744 dat de raad mej. Susanna Sotuyn (sic. Sautijn) wed. Pieter Carel Spieringh moge „constrengeeren" de compagniespapieren af te geven, port. no. 6, fol. 202 r.

toonde. „Ick verstaan niet dat gij een woordt sult spreeken, gij zit daar maar om de pen te voeren; soo gij durft spreeken sal ick andere mesures met u nemen". Een koopman, vond De Windt, zou zijn minsten klerk zoo niet behandelen; voor hem, op zijne jaren, waren zulke „affrontelijke" woorden onverdragelijk. Eens zelfs was de commandeur met zijn rotting in de hand „passieuselijcken" op hem aangedrongen, zeggende: „Karel, gij zult niet spreecken, ick ordonneer u u aanstonds neer te zetten". Mogen wij De Windt gelooven, dan was de commandeur ook in den handel niet zuiver. Althans, toen den 14den September 1744 de jonge Jan de Windt, luitenant der burgerij en koopman, van een New-Yorkschen schipper zijne gansche lading meel gekocht had, verbood Heyliger op 300 pesos boete den man de lossing, vóór hij 80 van de beste en zwaarste vaten uit de lading genomen had. Geen koopman mocht negotie doen vóór hij aan Z.Exc. de voorkeur geboden had. Ja, men fluisterde, dat er vaak 's nachts diepgeladen vaartuigen aankwamen, die losten, zonder dat men kon bespeuren waar de goederen bleven [1]).

Bewindhebberen gelastten hem 2 October 1744 dat hij den commandeur de uitlevering der papieren afeischen zou, hij deed het 1 Februari 1744 en 19 Maart had zij plaats. Maar van de papieren van Spieringh zeide Z.Exc. niets te weten, ofschoon De Windt hem verzekerde, dat ze bij de weduwe in een kistje en in een flesschenkelder ingepakt lagen. De weduwe op haar beurt wilde onder eede verklaren, dat zij geen origineele stukken bezat, waarop de commandeur verder vragen verbood. Een der raadsleden vertelde aan De Windt „onder secretesse" dat Mej. Spieringh op goed vertrouwen de stukken aan Heyliger had „getransporteert" en zich dat nu onder tranen beklaagde [2]).

§ 22. In deze pijnlijke verhouding tusschen twee op elkander aangewezen hooge ambtenaren bracht de dood ook thans de oplossing: den 6den Augustus 1747 overleed, 52 jaar oud, de secretaris-vendumeester, dien wij op zijn levensweg zoo lang gevolgd hebben [3]). De commandeur stelde a.i. Jan Gottlieb Frederic aan. Sollicitanten naar het thans belangrijk ambt waren er genoeg. Abr. Doncker vroeg met de parmantige verzekering, dat hij de gansche wereld dagvaardde om iets tot zijn nadeel in te brengen. Ook Heyliger oordeelde gunstig over den toen 26 jarigen man als zeer be-

---

[1]) Jan de Windt aan X 21 Nov. 1744, port. no. 6, fol. 310 r.—312 v.

[2]) Jan de Windt aan X 5 April 1745, port. no. 6, fol. 459 r.—460 v.

[3]) Heyliger aan X 10 Aug. 1747, port. no. 7, fol. 60 r. *Resolutiën* van X, Lunae 13 Oct. 1749, fol. 135 r.

kwaam, onbesproken van gedrag en bovendien kleinzoon van twee commandeurs, Doncker en Salomonsz [1]). Paul Amyot vroeg [2]). Frederic vroeg als „een oude compagniesdienaer" [3]). Albert van Heyningen vroeg met de belofte zich als een vroom en eerlijk persoon te zullen gedragen; de tweede maal met de bijvoeging dat hij op St. Maarten „immolimenten", tractement noch vrije woning had, waarmede een man toch zijn fatsoen moest „mintineeren", juist wat wij Abr. Heyliger Pzn. ook hoorden zeggen [4]). De Heeren sloegen er geen acht op en benoemden Jan de Graaf, die zoo spoedig mogelijk uit Holland vertrekken zou. Hij kwam en werd 15 Juli 1751 geïnstalleerd [5]).

Nicolaas Heyliger Jansz. had bij het overlijden zijns vaders, commandeur Joh. Heyliger den oude, gevraagd om continuatie als waagmeester, vermits de inkomsten dier betrekking het steunsel en onderhoud der weduwe en nagelaten kinderen uitmaakten. Sinds had hij met eere gediend onder Faesch, Coesvelt, Ellis en den tegenwoordigen commandeur. Thans, 1750, liep er een gerucht, dat de Heeren hem wilden ontslaan, weshalve hij om bestendiging vroeg [6]). Hij voegde er een gunstig getuigschrift bij voor hem als waagmeester en „roeyer", geteekend door Comm. en Raden, voorzien van een papieren, als ster uitgeknipt, zegel der Comp. vertoonend de letters GWC [7]). Ook de kooplieden van St. Eustatius kwamen bij den representant van Z.D.H. en bij Bewindhebberen voor hem op. Zij zouden zijn ontslag zeer bejammeren daar hij bekwaam, ijverig en van onbesproken gedrag was en zij hem niet gaarne zouden missen. Dit rekest teekenden 116 kooplieden, op de beteekenis van welk getal wij reeds wezen [8]). De commandeur zelf prees hem als vigilant, maar zonder middelen, met eene „swaare en deugdsame familie", onder wie zijne hoogbejaarde moeder, weduwe van Comm. Heyliger. Hij verzocht ernstig den

---

[1]) Abr. Doncker aan X, 18 Aug. 1747, port. 7, fol. 62. Heyliger aan X, 14 Aug. 1747, boek 3, fol. 699 v.

[2]) Amyot aan X 8 Aug. 1747, port. no. 7 (eerst op) fol. 273.

[3]) Frederic aan X 26 Aug, 1747, *aldaar* fol. 68.

[4]) Alb. van Heyningen aan X, 5 Jan. 1748, boek 3, fol. 700—701 r. 26 Febr. 1749 *aldaar* fol. 748. 12 Aug. 1749 boek4, fol. 70. *Boven* § 6 in fine.

[5]) *Missiven* van X 15 Aug. 1750 aan Joh. Heyliger Pzn. Kam. Amst. aan idem, 1 Mei 1751. Comm. en Raden aan X, 27 Febr. 1751, boek 4, fol. 87. Heyliger aan X, 13 Juli 1751, port. no. 7, fol. 427.

[6]) Nic. Heyliger Jansz. aan X, 24 Dec. 1750, boek 4, fol. 77—79.

[7]) Idem aan X 7 Jan. 1751, boek 4, fol. 81. De initialen GWC, Geoctrooieerde W.I. Comp. kwam ik hier voor 't eerst in de stukken tegen. „Roeyer", hij die met eene roede de hoogte van den wijn in het vat meet.

[8]) Kooplieden van St. E. aan X, 30 Dec. 1750, boek 4, fol. 82—86. Boven § 9.

man te herbenoemen [1]). Deze maal luisterde men in Amsterdam en liet hem zijn post behouden [2]).

Wij hebben vroeger bij de zaak van Corn. Leever gezegd, dat Heyliger in 1747 voor niet langer dan een jaar verlof kreeg om naar Suriname te gaan [3]). Jasper Ellis zou hem zoo lang vervangen en had beloofd zijn plicht te doen. Hij schreef dit nog 15 November 1747 en meldde toen meteen, dat er 30 September in een orkaan dertig Nederlandsche schepen en even zooveel barken van het eiland vergaan waren [4]). Heyliger schreef ook over dien storm in een brief van 22 December 1747 en dat hij nieuwe schepen koopen zou uit die 28 Fransche, die, voor Martinique bestemd, door de Engelschen naar Antigua, St. Christoffel en Montserrat waren opgebracht. Zoo was des eenen dood des anderen brood. Intusschen blijkt, dat Heyliger toen nog zijne Surinaamsche reis niet had aangevangen en inderdaad is hij ook eerst 9 Februari 1749 gegaan en was vóór 27 Juni van dat jaar terug [5]). In dien tijd valt het vergaan van het Compagniesschip de Catharina Galley kapitein Jan Pietersz., waarvan de constabel Adr. Pietersz. Schot en de matroos Joh. Dan. Boekenhoven den 20sten Februari van Bermudas op ons eiland weerkeerden. Jan Ellis was toen reeds van plan zich op Curaçao te gaan vestigen, waar hij eene plantage had, en is daarheen ook het volgend jaar met zijn gezin vertrokken. De kapiteinsplaats op St. Eustatius kwam daardoor vacant. Om hunnen hoogen ouderdom en hunne bedlegerigheid namen ook de raadsleden Joh. Markoe en Matthias Boreel Salomonsz. ontslag, waarop de commandeur uit hem aangeboden dubbeltallen Jan de Windt jun., Martin Dubrois Godet en Pieter Runnels koos. De jonge De Windt werd kapitein der burgerij, Abr. Simons Doncker luitenant, een andere Doncker vaandrager [6]).

§ 23. Onvermoeid gingen de notabelen op onze eilanden voort met hunne pogingen, om de Heeren tot aankoop van het Fransch gedeelte van St. Maarten te bewegen [7]). Het was ook inderdaad van overwegend belang. In 1746 drong Heyliger er op aan, omdat wij van het eiland zulk een prachtig handelscentrum van suiker

---

[1]) Joh. Heyliger Pzn. aan X, 27 Febr. 1751.

[2]) Jan de Windt en Raden aan X, 21 Febr. 1754, port. no. 7, fol. 555. *Missieven* van X 24 Sept. 1753.

[3]) *Boven*, hoofdst. II, § 31.

[4]) Jasper Ellis aan X, 15 Nov. 1747, port. no. 7, fol. 82. Wat nog geborgen was is later voor afbraak verkocht, *aldaar* fol. 386.

[5]) Port. no. 7, fol. 236, 252.

[6]) Jasper Ellis aan X, 25 Febr. 1749 en 5 Oct. 1750, port. no. 7, fol. 236, 237, 342. Heyliger aan X, 27 Febr. 1751, boek 4, fol. 156, 157.

[7]) Laatstelijk *boven*, §§ 2 en 5 in fine.

en katoen zouden kunnen maken [1]). Het volgend jaar betoogde Jan de Windt, dat het Fransche deel considerabel beter land was dan het Hollandsche, dat er wel 80 tot 100 suikerplantages op zouden kunnen komen, waarvan de minste nog 500 pesos waard zouden zijn. Ook de handel zou er door tot grooten bloei komen want alle natiën in Amerika handelden in vredestijd liever onder de „duytse natie" dan onder hare eigene [2]). Heyliger, vernomen hebbende, dat er te Breda een vredescongres zou geopend worden, vroeg, smeekte bijkans, „laat het U toch niet ontglippen, het zou zulk een kapitaal eiland worden" [3]). Men was overtuigd, dat alle bewoners van Anguilla er zich zouden vestigen en dat het eiland 15 à 20000 vaten suiker zou opbrengen. De commandeur deed de Heeren opmerken, dat zij dan ook hunne eigene aanwassende bevolking onder hun eigen gebied zouden kunnen houden, die thans naar de Deensche kolonies emigreerde. Hij herinnerde hen er aan, dat de Denen ook St. Kruis van het Fransche Hof voor 164000 Rd. gekocht hadden en er nu talrijke bloeiende plantages bezaten [4]). Weder het volgend jaar was het Abr. Heyliger Pzn. van St. Maarten die om den aankoop vroeg, nog naïvelijk overtuigd, dat de Heeren het belang ervan stellig zouden inzien, iets dat zij juist nu noch ooit deden [5]). Maar daardoor opmerkelijker wijze niet ontmoedigd was het in 1749 nu weder Joh. Heyliger Pzn., die berichtte dat eenige particuliere Engelsche heeren in onderhandeling waren met markies De Caylus en hem voor het Fransche gedeelte 7000 £ geboden hadden. En die onderhandelingen waren blijkbaar verre gevorderd, want sedert den vrede van Aken (18 October 1748) had De Caylus den Franschen opgezetenen geraden naar St. Barthélemy te gaan, maar vestiging op St. Maarten tegengehouden [6]). Zou dit de Heeren opschrikken? De vice-commandeur van St. Maarten werkte nog eens op hun eigenbelang. Hij rekende hen vóór, dat het Fransche gedeelte wel ƒ 100.000 (zegge honderd duizend gulden, voegt hij er nadrukkelijk bij) waard mocht zijn, dat zij dat bedrag door grondverkoop

---

[1]) Heyliger aan X, 15 Oct. 1746, port. no. 6, fol. 732 v., no. 7, fol. 5.

[2]) Jan de Windt aan X 24 Jan. 1747, port. no. 6, fol. 784 r.

[3]) Heyliger aan X 13 Juni 1747, port. no. 7, fol. 5 v. Augustus 1746 waren te Breda de onderhandelingen begonnen, maar nog in het voorjaar 1747 was men weinig verder gekomen, Blok *a. w.* III, 433 vlg.

[4]) Heyliger aan X, 14 Aug. 1747, boek 3, fol. 698 v. *Boven* hoofdst. II, § 16.

[5]) Abr. Heyliger Pzn. aan X, 7 Jan. 1748, port. no. 7, fol. 87 r., 16 Maart 1748, boek 3,fol. 715.

[6]) Joh. Heyliger aan X 27 Juni 1749, boek 3, fol. 750. Hij had 2 Dec. 1748 reeds op dien komenden vrede gezinspeeld, port. no. 7, fol. 227—229 (de bladzijden aan beide kanten genummerd).

aan planters er in zeven jaar uit zouden hebben en dat hun 2% van de producten immers aanmerkelijk stijgen zou. En zelfs dan nog, in door niets te verstoren deemoedigheid: „Ik stel dit in U.E.Gr.A. wijse en reijpe overweging, flatteerende mij dat U.E.Gr.A. niet qualijk nemen zult de vrijheyt die U.E.Gr.A. nederige dienaar neemt alsoo het enkel spruyt uit de groote Effectie (sic) tot behartigen U.E.Gr.A. interest" [1]). Ja, schoon het haast ongeloofelijk is, toen hij eind November 1751 op dien brief van half Augustus 1749 nog geen antwoord had, gaf hij toch den moed niet op. Weder spiegelde hij den Heeren vóór, dat er voor al die plantages wel 8000 slaven noodig zouden blijken, die hij met winst voor U.E.Gr.A. aan de planters zou verkoopen, indien zij hem maar met slaven geliefden te fourneeren. Na zeven jaren zou het eiland dan zijn 20000 okshoofden suiker opbrengen, waarvan de 2% voor de Heeren geen onaanzienlijk bedrag zou vertegenwoordigen. Om van de katoen te zwijgen. St. Maarten kwam dan in de groote vaart en, wanneer het maar eenmaal in ééne hand was, dan zouden de opgezetenen ook met grooter vertrouwen van allerlei aanvatten, hetgeen zij thans niet durfden uit vrees dat zij, bij een oorlog, met den vijand op één eiland zouden zitten. Intusschen schatte hij thans den koopprijs reeds op *f* 200.000 [2]).

§ 24. In dezen stand der kwestie deed Ds. van Essen een zonderlingen stap. Wij laten het verhaal daarvan het best op het voorgaande volgen, ofschoon wij daardoor de grenzen van dit hoofdstuk, dat immers eindigen zal met den dood van commandeur Heyliger, overschrijden. Ofschoon wij zijne handeling niet voldoende kunnen verklaren, willen wij er toch op wijzen, dat hij gedrukt ging onder het gedrag zijner gemeentenaren en, als geboren Duitscher, vaak zijn oude vaderland gedacht. Sinds het vertrek van Mr. Bacot was er nog geen andere fiskaal benoemd en toch was een goed en verstandig rechter op het eiland zoo noodig. Volgens Ds. van Essen heerschte er een woest en heidensch christendom en Satan speelde er den meester door de oude, booze gewoonten, door allerlei excessen, ergernissen en impertinentiën. Alleen de hoop op beter tijden hield hem nog op St. Eustatius vast, want de meeste eilanders zouden liever zonder fiskaal, „ja" zonder predikant als zotte Nabals in hunne dwaasheid smoren [3]). Hij was toen juist vijf jaren in dienst. Weder vijf jaren later was

[1]) Abr. Heyliger Pzn. aan X, 12 Aug. 1749, boek 4, fol. 2, 3 (ook hier thans de bladzijden aan beide kanten genummerd).

[2]) Abr. Heyliger Pzn. aan X, 11 Nov. 1751, boek 4, fol. 194—198.

[3]) Van Essen aan X, 20 Febr. 1747, port. no. 6, fol. 796 r.

het vooral niet beter geworden. „Der tegenheden sat", dacht hij nu ernstig over een anderen werkkring, maar wilde toch gaarne, hoe gevaarlijk en moeielijk de reis ook zijn mocht, van te voren eens overkomen om met de Heeren te spreken [1]). In zulk eene stemming doet men licht onberaden dingen.

Hij schreef dan aan eenen niet nader aangeduiden Heer van het Hof van Z.M. den Koning van Pruissen d.d. St. Eustatius 18 Juni 1755 als volgt [2]):

„Sijn Excellence mijn genadige Heere! Aengesien Sijn Maiesteit den Koning van Pruyssen garne landt en zeevaardt ook in de West Indiën mogte hebben, zoo hebbe ik niet mankeeren konnen daervan eenige oplichtinge aan Sijn Excellence als een groote favorite van Sijn Maiesteit alleronderdaenigst en seer welmeenende te geven; namelijk dat de koning van Frankrijk en wel insonderheid in dese omstandigheden van tijden mogelijk door goede werktuigen daertoe was over te haalen om Sijn Eylandt St. Maarten genoemt te verkoopen en dat door niemandt beeter konde ondernoomen worden als door Sijne Maiesteit den koning van Pruyssen, waarvoor het ook het allerbeste soude weesen in dese eene rupture drijgende Tijden; konnende alsdan ook dienen tot een schuylplaats voor veelen.

„Doch dit moet ik er bijvoegen dat alhier wel kooplieden daartoe sich souden aengeven bijaldien sij maar mogten hebben de rechte vermogende adressen daertoe aan het Fransche hof en alsdan wanneer het daartoe komen mogte een Beschutheer en die alsdan het gekogde Eylandt met groot voordeel wederom souden bij het morgental verkoopen en zoo was die voordeel alsdan voor haar selven, ik kan voor vast versekeren dat er veel meer goede koopers als er landt is sich souden aangeven. De gouverneur op het Hollandsch quartier van St. Maarten de heer Abraham Heyliger heeft het al eenigen tijt geleden laten afmeten en die sou ook het beste in staat wesen om hetselve te taxeeren".

Er volgt nu eene beschrijving van het Fransche gedeelte, onbe-

---

[1]) Van Essen aan X, 27 Maart 1752, port. no. 7, fol. 465.

[2]) Origineel, boek 4, fol. 483—486. In de inhoudsopgave vóór in boek 4 staat: „Uit Zeeland ingekomen bij de vergadering van Tienen, geschreven aan een Heer van het Hof van Z. M. den Koning van Pruyssen". Aan wien had Van Essen den brief gezonden? Was hij onderschept? En hoe kwam commandeur Jan de Windt aan de nader te noemen copie? Wat den geadresseerde aangaat, mijn vriend, de heer W. J. J. C. Bijleveld, wees mij op Casimir, Graf zu Kolbe von Wartenberg, geb. 6 Mei 1699, generaal der cavallerie, groot gunsteling van Frederik den Groote, gest. 2 Oct. 1772, dien van Essen in Kleef of Meurs kan hebben leeren kennen. Hij was de zoon van Johann Casimir zu Kolbe, 1sten graaf von Wartenburg, getrouwd met Catharina Riekers, de officieele bijzit van Pruissens eersten koning. Zie *Nieuwe Cour.* van 31 Jan. 1 Febr. 1928 en voor de genealogie *Maandblad Ned. Leeuw*, 1928, kol. 102—106.

volkt, als een der beste eilanden van West Indië vooral voor suikerriet, veel gezonder dan St. Kruis. En dan: „Ik hadde voorgenomen een waterschildpad aan S. M. mijnen allergenadigsten koning over te senden met een vertrokken schip sijnde 6 May maar in twijvel sijnde of deselve wel levendig van Amsterdam naar Berlijn hadde konnen transporteert worden, zoo hebbe ik sulks uytgestelt Zulk een schildpadt wordt voor een present gehouden kostelijk om te eeten. Alleronderdaanigst verzoek aan S. Exc. mij aanbevelingsbrief bij S. M. kon besorgen tot mijn securiteit tegen alle vijandelijkheden in case van oorlog, in duplo in 't Fransch want wij souden alsdan hier maar komen te sitten als een vogel op een tak [1]). En zoo konde het met meer securiteit met twee schepen mij van Amsterdam verder worden toegesonden."

Na enkele mededeelingen over zichzelven, reeds vroeger vermeld [2]), eindigt Ds. van Essen: „Mocht ik enigen ingang getroffen hebben dan garne bericht adres aan mijn neef Ernst van Essen, predikant te Amsterdam."

De heeren gecommitteerden wegens de presidentale Kamer te Amsterdam, aanstonds door den commandeur Jan de Windt ingelicht, die zelfs reeds copie van Van Essens brief kon insluiten [3]), waren over Van Essens daad ten uiterste verwonderd. Zij schreven hem, dat het hem niet onbekend kon zijn, dat niet alleen de tegenwoordige commandeur, maar ook zijn voorganger wijlen Heyliger meenigmaal ditzelfde hadden aangeraden. Zij vonden 's mans gedrag in dezen te minder verschoonbaar nadien het hem, in actueelen dienst der Compagnie zijnde, in geenen deele paste zich met propositiën aan vreemde vorsten op te houden buiten kennis zijner meesters. Hij zou wel doen zich voortaan alleen op zijn predikantsambt toe te leggen en zich van publieke aangelegenheden te onthouden. Aldus hebben zij hem over zijne onbehoorlijke en ongepermitteerde correspondentie serieuselijk gereprocheerd en hem in het vervolg een betamelijker en met de interessen zijner heeren en meesters meer overeenkomend gedrag gerecommandeerd [4]). Men ziet, hoe snel zij er bij waren toen zij hun gezag „gelaedeerd" vonden [5]). Zelven deden zij niets voor den

[1]) Deze uitdrukking gebruikt ds. van Essen ook in een brief aan classis van 15 Febr. 1755 en reeds vroeger 20 Febr. 1742.

[2]) *Boven*, hoofdst. V, § 3, I, 1.

[3]) Jan de Windt aan X, 28 Juni 1755, port. no. 7, fol. 692.

[4]) Kamer Amsterdam aan Van Essen, 9 Sept. 1755, geteekend door Pieter van den Broeck en Adriaan Temminck. Van dezen brief deden zij mededeeling in de vergadering van 18 Aug. 1756, waar ook de missive van De Windt van 28 Juni 1755 ter tafel was, *Resolutiën* van X Mercurii 18 Aug. 1756, fol. 120.

[5]) Toen de assistent Theod. de Vos het waagde, na den dood van commandant An-

aankoop. Intusschen blijft de stap van Ds. van Essen vreemd. Gevolgen heeft hij niet gehad [1]).

§ 25. Hebben wij met dit relaas de grenzen van ons hoofdstuk voor een oogenblik moeten overschrijden, wij keeren thans op onzen weg terug, om nog van de laatste maanden van commandeur Heyligers leven eenig bericht te geven, die werden ingenomen door een schandelijk geval van zeeroof, dat de Raad van St. Eustatius te berechten kreeg. Op de kust van N. Carolina had een orkaan een aantal Spaansche galjoenen overvallen, die op weg waren naar Europa. Vier ervan en één oorlogsschip geraakten daardoor „in onmacht", een schip werd zelfs over de banken op het strand geslagen, de Neustra Señora de Guadeloupe alias La Nympha, alias La Augusta, kapitein-eigenaar Don Juan Manuel de Bonilla. De Spanjaarden huurden toen Engelsche barken om de lading te lossen o.a. de Seaflower schipper Zebulon Wade woonachtig in Boston. Volgens zijn, later blijkend valsch, getuigenis en dat van zijn passagier Owen Lloyd waren, toen de bark volgeladen was, drie schelmen aan boord gekomen, kapitein Blackstock een éénoogig man, kapitein Thomas Dames en James Mac Clear, die hem en Lloyd in de kajuit hadden opgesloten en daarna de bark onder zeil gebracht, tevergeefs door Spaansche roeibooten achtervolgd. De buit bestond uit 55 kisten ieder met 3000 Spaansche dollars, 2 koffers met zilverwerk, 118 zakken cochenille, 68 gelooide en 317 ruwe huiden, indigo en 140 zakken tabak. Naar St. Eustatius koers zettend waren zij op het onbewoonde Noormans eilandje aan wal gegaan, waar zij den buit gedeeld, het grootste deel contanten begraven en de rest meêgenomen hadden. Eenige dagen daarna kwamen Wade en Lloyd, die hun eigen bark naar St. Thomas hadden gebracht, haar daar onder stuurman Abr. Prichard en twee matrozen gelaten en vervolgens van de geroofde penningen op St. Kruis eene andere bark gekocht hadden, op St. Eustatius aan. Heyliger, intusschen ingelicht, liet hen gevangen nemen en het schip lossen. Aan kontanten vond men 5702 pes., een zilveren kop en 3 oude zilveren lepels. Lloyd, zich willende schoonwasschen, bood aan om de op Noormans eiland

---

dries Ravené, den konstabel Lespier aan te bevelen, hebben de Heeren hem over deze vermetelheid en hardiesse ernstig berispt: iemand van zóó lagen rang en geringe qualiteit mocht hún geen voordracht doen! En commandeur De Windt heeft hem dan ook met eene „scherpe vermaning" ernstig moeten onderhouden over zijne „onbezonnen en arrogante recommandatie". Th. J. de Vos aan X, 17 Juni 1759, boek 4, fol. 625. *Missiven* van X, 16 Mei 1760. Jan de Windt aan X, 10 Nov. 1760, boek 4, fol. 630.

[1]) De koning stond in 1755 vóór den Zevenjarigen oorlog, maar ook overigens beschouwde men in Pruisen koloniale politiek nog als „chimere", Colenbrander, *Koloniale Geschied.* I, 379.

begraven schatten aan te wijzen. De commandeur charterde toen (een gouvernementsvaartuig, wij zeiden het al vaak, was er niet) de bark Don Philip, schipper John Farrow voor 400 pes. waarmede Lloyd in ijzer en banden, onder toezicht van den commandant Andries Ravené zelven en twee der beste soldaten 28 November 1750 vertrok. Bij Saba vonden zij toen in een boot nog twee zeeroovers, den genoemden Abr. Prichard en James Mac Mahan, die in het bezit bleken van 11167½ pes. en 478 oncen oud zilverwerk. Op Noormanseiland daarentegen bleken de vindplaatsen opgegraven door, zooals later aan den dag kwam, menschen van Tortola, terwijl op den grond 21½ pes. verspreid lagen. Op ons eiland 9 December teruggekeerd, zagen de vier gevangenen kans (zooals immers op St. Eustatius gebruikelijk was) [1]) den wachthoudenden korporaal Jan Jansen met de soldaten Jan Schröder van Kochem a/d Moezel en Jan Frederiks van Stoutenach om te koopen en voorts met hen naar St. Eustatius te ontkomen.

De Raad kon dus slechts bij verstek, na driemalige indaging, vonnissen. Hij veroordeelde Wade, Lloyd, James MacMahan en stuurman Richard tot de galg en om te blijven hangen tot de lucht hen verteerd had; den korporaal en de beide soldaten om te worden geharkebuseerd en onder de galg begraven. De bark werd verkocht, ⅔ ten profijte van den lande, ⅓ voor den commandeur, eischer R.O. De Engelsche generaal Fleming was intusschen naar Tortola gegaan, maar had van het gestolene weinig kunnen machtig worden, schoon hij den vrijwilligen aanbrengers ⅓ beloofd had. De cochenille en de indigo waren in de bark op St. Thomas aangehouden en daar publiek verkocht. Inmiddels had de kapitein-eigenaar van het geplunderde schip een zaakgelastigde, John Watson van Suffolk Town in Virginië, Augustus 1751 naar St. Eustatius gezonden om het geld van de goederen op te vorderen, een eisch dien de Raad hem ontzegde, omdat er nog geen orders uit patria waren. Het volgend jaar kwam het bevel, om al het zilver en de contanten, die Heyliger in de consignatiekas des eilands geborgen had aan Don Juan over te geven, gelijk ook geschiedde. John Watson bedankte voor de uitstekende ontvangst en ondervonden medewerking. Het geld en de goederen maakte de commandeur, na aftrek der gemaakte onkosten, over aan Messrs. Robert en John Lidderdale te Londen [2]).

---

[1]) En op St. Maarten. „Van die zes militairen weigerden twee dienst, drie hebben zich door arrestanten laten omkoopen om te deserteeren....", Abr. Heyliger Pzn. aan X, 28 Mei 1759, boek 4, fol. 605. En op de betaalpost vindt men telkens: „uitbetaald tot .... op heden gedisserteert....", b.v. boek 4, fol. 569, 4.

[2]) Comm. en Raden aan X, 27 Febr. 1751, boek 4, fol. 87—90, 157, 159—162. Dez.

Wat die onkosten aangaat, Heyliger had gevraagd van het te verantwoorden bedrag 3800 pes. te mogen afhouden voor zijn bark de Jonge Elias, die met vier van zijne beste slaven, 14 maanden geleden, van de reede van St. Eustatius naar Porto Rico was „weggeloopen" en daar werd vastgehouden onder voorwendsel o.a. dat die negers van onder de ketters wegkwamen om (R.K.) christenen te worden. Hij rekende de bark op 2000, eene lading kalk op 200, de slaven, ofschoon zij hem ieder 500 gekost hadden, op 1600, tezamen 3800 pes. Dit wegloopen van slaven naar de Spaansche eilanden gebeurde vaak, en altijd hielp men hen daar voort onder voorgeven dat men hen daar christenen maakte, ofschoon de Spaansche ambassadeur in Den Haag, de markies Del Puerto dat ontkende [1]). De Staten protesteerden dan wel maar zonder veel hoop, „daar diergelijke seer gegronde klachten zelden van eenige uytwerking geweest zijn bij den Hoff van Spanjen" [2]).

§ 26. Commandeur Heyliger had zich 26 October 1752 met „Mevrouw zijne beminde" en met den secretaris van St. Maarten, Albert van Heyningen, voor zaken naar St. Kruis begeven, was daar „met impotentie bevangen" en daarom 13 November op reis naar huis gegaan. Door storm overvallen, deed het schip Engelsch Spanish Town (Virgin Gorda) aan, waar de commandeur Dinsdag morgen 21 November 1752 tusschen 5 en 6 uur overleed, „naardien het den albestierenden Jehova behaagde hem uit dit droevig jammerdal in sijne eeuwige vreugde over te haalen". In hem verloren de opgezetenen eenen goeden gouverneur, de Heeren een trouwen dienaar [3]). Naar het opengevallen ambt dong vooreerst Jan de Windt jun. met de gewone, eindelooze en slaafsche strijkages. De Raad voegde er eene warme aanbeveling bij: hij was

---

23 Aug. 1751 *aldaar*, fol. 183—185. *Copie auth. uit register der sententien*, 28 Nov. 1750, *aldaar* fol. 91, 92. *Interrogatoriën*, van Zebulon Wade, *aldaar* fol. 93—98; van Lloyd *aldaar*, fol. 99—103; van denz., na zijn terugkeer van Noormanseiland *aldaar* fol. 104, 105; van Thomas Hodson, scheepsjongen, *aldaar* fol. 107, 108. *Eisch* tegen Wade, Lloyd, Mac Mahon en Prichard *aldaar* fol. 140—152 en 163—174 (dupl.); tegen korporaal en soldaten *aldaar* fol. 153. 154 en 175, 176 (dupl.). *Indagingen* op 31 Januari, 7 en 14 Februari *aldaar*, fol. 155. *Humble petition* of John Watson of Suffolk Town in the colony of Virginia, marchant attorny lawfully constituted of Don Juan Manuel de Bodilla 11 Juni 1751 *aldaar* fol. 186—190. John Watson aan Heyliger 24 Juni 1751, port. no. 7, fol. 476.

[1]) Heyliger aan X 27 Febr. 1751, boek 4, fol. 90, 159—162. Dez. 8 Juli 1752, port. no. 7 fol. 460, 461, 470, 471.

[2]) Kamer Amst. aan Heyliger 7 Sept. 1751, 31 Dec. 1751, 14 Maart 1752, 342 W. I. C. 475.

[3]) Jan de Windt aan X, 28 Nov. 1752, port. no. 7, fol. 480—482; boek 4, fol. 351—353. Alb. van Heyningen d.d. St. Maarten 30 Nov. 1752, *aldaar* fol. 357. Abr. Heyliger Pzn., d.d. St. Maarten, 4 Dec. 1752, *aldaar* fol. 354, 355. Mevrouw Heyliger geb. Judith Simonsz. Doncker, zou 12 April 1755, 42 jaar oud, hertrouwen met Robert Stuwart van Antrim (Ierland), *Trouwboek* St. Eust. no. 252 op datum R. A.

vigilant, bekwaam en dapper, hij zou recht en justitie handhaven en rust en vrede bevorderen; allen zouden over zijne benoeming ten uiterste tevreden zijn, maar onderwierpen zich voor het overige op het ootmoedigst aan H.E.Gr.A. wijsheid [1]). Een paar maanden later, toen hij iets te schrijven had over den inkoop van vleesch, vroeg hij nog eens om het ambt, in dezen trant schrijvend: „verder dient onder reverentie en nedrige submissie U.E.Gr.A. voor te dragen of U.E.Gr.A. zouden gelieven het proviant vlijs behaaglijk te zijn alhier in te koopen als komende mij onder approbatie van U.E.Gr.A. voor, hetzelve hier goetkooper kan ingekocht werden als deselve U.E.Gr.A. in Europa komt te staan, gemerkt men een Iersch vat vlijs hier krijgt voor 8-9-9$^1/_2$ pes." Daarop volgt dan nog eens de sollicitatie [2]).

Ook Abr. Heyliger Pzn. vroeg, en hij drong te ernstiger op de benoeming aan, omdat hij als voogd over zijns broeders kinderen en voor de zaken zijner hoogbejaarde moeder telkens op S. Eustatius zijn moest. En zoozeer hield men zich op St. Maarten van die benoeming verzekerd, dat Albert van Heyningen alvast vroeg om in dat geval vice-commandeur te mogen worden [3]). Ten slotte waagde de secretaris van St. Eustatius, Joh. de Graaf, „met diepste onderdanigheid en soumissie (zijn) persoon te recommandeeren, soo 't U.E.Gr.A. behaagen mogt (hem) met het gouvernement te honoreeren. Heb thans de tweede rang in 't politieke wezen op dit eylandt" [4]). Intusschen benoemden Bewindhebberen bij missive van 24 September 1753 Jan de Windt jun. Hij zou 22 jaar het gezag voeren.

---

[1]) Jan de Windt 28 Nov. 1752 als *boven*. De Raad aan X, 6 Dec. 1752, port. no. 7 fol. 483, 484.

[2]) Jan de Windt aan X, 16 Febr. 1753, port. no. 7, fol. 487—489. Voorts nog 8 April 20 Juni en 2 Aug. 1753, *aldaar* fol. 457, 513, 516.

[3]) Abr. Heyliger Pzn. 4 Dec. 1752 als *boven*. Alb. van Heyningen 30 Nov. 1752 als boven.

[4]) Joh. de Graaf aan X, .. Dec. 1752, boek 4, fol. 359—361.

BANDEN TUSSCHEN ZUID-AFRIKA EN SURINAME IN VROEGER EEUWEN

DOOR

FRED. OUDSCHANS DENTZ

Wanneer men de lijst van stamvaders en stammoeders van Kaapsche geslachten tusschen de jaren 1657 en 1807 raadpleegt, uit welke geslachten de Boerenbevolking van de Zuidafrikaansche Unie-Kaapprovincie, Oranje Vrijstaat, Natal en Transvaal — is voortgesproten, dan kan men daarin tal van namen terugvinden van families die eertijds in Suriname woonden en thans zijn uitgestorven, alsmede van families, welke Suriname bewoond hebben en in Nederland zijn teruggekeerd of nog bewonen.

Behalve de vele Nederlanders die in de 17de en 18de eeuw naar Oost- en West-Indië en naar de Kaap de Goede Hoop trokken, waren er onder de kolonisten en ambtenaren tal van vreemdelingen, als Franschen, Duitschers, Zwitsers, Denen, Noren, Zweden die onder de Nederlanders zijn gehuwd en onder hen geheel zijn opgegaan.

Uit het in 1893/4 door Theal uitgegeven werk van den overleden Christoffel Coetzee de Villiers: Geslacht-Register der oude Kaapsche familien, heeft dr. H. T. Colenbrander de genealogieën van meer dan 1500 onderscheiden familiën nagegaan om daaruit de afkomst der Boeren vast te stellen [1]).

In die lijst treffen wij één persoon aan die in Suriname geboren is, nl. Christiaan Benjamin Voltelen, die op 6 Febr. 1752 met Geertrui Susanna Meyboom huwde, in de Kaap geboren. Voltelen was eigenaar van een plantage in de Pauluskreek geweest. Een zijner zoons, Floris Jacobus

[1]) De Afkomst der Boeren, door dr. H. T. Colenbrander, Uitg. van het Alg. Ned. Verbond, No. 9, 1902.

Voltelen, in 1754 te Zwartland in de Kaap geboren, waar zijn vader predikant was, werd een beroemd geneesheer te Utrecht en stierf 2 Aug. 1795 te Leiden [1]).

Afrikaners daarentegen, die naar Suriname zijn gegaan, zijn er ook geweest. Zoo zien wij dat leden van het geslacht Van den Heever uit de Kaap naar Suriname vertrokken zijn. De stamvader van dit geslacht, Jurriaan Pietersz. van den Heever, die uit Hoesum in Holstein kwam, huwde op 19 Nov. 1713 in de Kaap. Twee van zijn vrouwelijke nazaten hebben in Suriname geleefd en wel Anna Margaretha en Geertruyd van den Heever. De eerste was in Suriname gehuwd met een zekeren Beutler, en na diens dood huwde zij met Christiaan Frederik de Sydow uit het Brandenburgsche afkomstig; hun huwelijksaanteekening vinden wij in het volgend stuk [2]).

Op Heeden den 19e Maart 1762

Syn ten overstaan van de Edele achtb. C. E. de L. de Beauveser en D. J. W. Hatterman raaden in den Edele Hove van politie en Crimineele Justitie der Colonie Suriname door my ondergesz gesw. clercq ter secretary der gemelde Colonie na behoorlyke affvraaging tot den huwelyken staat in en aangetekent:

Christiaan Freedk. de Sydouw jongman van de Luytersche religie geboortig uyt Bierwaalde in het Brandenburgsche oud 28 jaaren en woonagtig alhier en

Anna Margaretha van den Heever, weduwe wylen Beutler oud 28 jaaren van de gereformeerde religie geboortig van de Caap de goede hoop en woonagtig alhier aan Paramaribo.

Actum paramaribo dato ut supra.

C. E. De Beauveser
D. W. J. Hatterman
my present
C. W. Koster
Gesw. clercq

---

[1]) Wapenbord van de voorzitters van het Utrechtsche Collegium Medicum, door dr. M. A. van Andel. Ned. Tijdschrift voor Geneeskunde, 4 Juli 1925, No. 1.

[2]) Blz. 195 van het Register tot ondertrouw van de „Non Conformisten" 1742—1762 Rijksarchief No. 3.

Van de beide kinderen hebben wij de volgende aanteekening in het doopregister der Luthersche gemeente te Paramaribo aangetroffen:

15 Aug. 1767 gedoopt Wigbolt Carel Frederik
Vader Christian Frederik de Sydow
Moeder Anna Margaretha van den Hever
egtelieden [1])

8 Febr. 1773 Tehuis gedoopt door Ds Kemper een kind genaamt
Andries Samuel Frederik
De vader Christiaan Frederik de Sydow geboortig van Bierwalden in 't Brandenburgsche
De moeder Anna Margaretha van den Heever, geboortig van de Caap de goede hoop. [2])

Anna Margaretha den Heever was als Kaapsche niet alleen in Suriname, toen haar zuster Geertruyd, met Joachim Friderici in November 1762 in de Kaap gehuwd, in Suriname kwamen en aldaar het geslacht (de) Friderici hebben voortgezet. Kwam Vaandrig Friderici reeds einde Juli 1763 te overlijden, Geertruyd zijn echtgenoote, volgde hem een week daarna. De zoon Juriaen François Friderici, een Zuidafrikaner van geboorte, werd in Suriname Gouverneur-Generaal.

Ook Anna Margaretha is niet oud geworden. Bij haar dood op 27 Nov. 1787 [3]) was zij voor de tweede maal weduwe. In de Surinaamsche Nieuwsvertelder van Donderdag 19 April 1792 No. 359 lezen wij:

De crediteuren van de Boedel Wylen A. M. van den Heever Weduwe C. F. de Sydow werden verzogt het geene hun mogte competeeren, geduurende den 23 sten dezes tot den 15 den May van des Morgens 9 tot 12 uuren ter Nieuwe Wees Curateele & Onbeheerde Boedelskamer te

---

[1]) Doopregister der Evangelisch-Luthersche gemeente van Paramaribo. 1743—1809, blz. 44. Rijksarchief No. 14.

[2]) Ibidum, blz. 49.

[3]) Grootboek van ontvangst van Kerkgerechtigheid blz. 334. R. A. No. 45.

komen ontfangen, zullende na dien Tyd de overschietende Saldos op afgeloopenen Boedels Reekening werden afgeschreeven.

Paramaribo den 19den April 1792.

J. H. T. Pottendorff.
Eerste Gesw. Klerk.

* * *

Meer dan een eeuw zou verloopen eer een ander Afrikaner zijn laatste rustplaats in Suriname zou vinden. Dat was de mijningenieur C. W. Munnik, zoon van het tegenwoordig parlementslid, senator G. G. Munnik uit Pietersburg. In Nederland zijnde en tengevolge van den Boerenoorlog niet kunnende terugkeeren, vertrok hij naar Suriname als leider der exploitatie van de mijnontginningen der Mijnbouwmaatschappij „Suriname'' en die van „Gran Placer''. Munnik was Transvaler van geboorte en leider geweest van een bekende goudmijn in Transvaal. Reeds den 6den Augustus 1901 overleed hij aan zwartwaterkoorts en werd in het binnenland van Suriname begraven.

Met senator Munnik heb ik in Suriname nog gebriefwisseld en hem bijzonderheden medegedeeld over het overlijden van zijn zoon, welke tijdgenooten van hem mij hebben verschaft.

* * *

Onder de thans nog in Suriname bekende namen zie ik in de stamlijst van de Kaap de families Romond, Penard, Thirion, Conradie, Wessels, Treurniet, Schoon, Petzoldt, Rens, Bender, Arlaud, Zaal, Engelbrecht, Raadgever, enz.

De Penards, (Pinard) in Zuid-Afrika thans Pienaar geheeten, kwamen in 1688 uit Frankrijk.

Frederik Conradie, in 1699 vermeld, kwam uit Marburg, en was in 1715 in de Kaap met Hermina Harmens uit Dodewaard (Nederland) gehuwd, terwijl een Andreas Gottfried Coenradi uit Augsburg in 1783 met Anna Maria Elisabeth Slabbert in de Kaap gehuwd was.

De Theronds (Theron, Tirion) kwamen uit Nimes (Frankrijk). Zij worden voor het eerst in 1690 in Zuid-Afrika vermeld. Jacques Theron huwde in 1697 met Marie Jeanne du Pré, eveneens een Hugenoote. De familie Wessels komt in de Kaap vermeld voor in 1703, toen zoon van den Gouverneur, François van der Stel, die in 1706 uit de Kaap verbannen werd, in dat jaar met Johanna Wessels trouwde. Hendrik Treurniet uit Oostfriesland was in 1712 gehuwd met Catharina van Coningshoven van Mauritius, en Johannes Gerhardus Treurniet, eveneens uit Oostfriesland op 13 Februari 1775 met Dorothea van der Schyff uit de Kaap.

In 1735 zie ik Adam Jan Schoon uit Dohna (Saksen) geboortig met Anna Catharina Roelofse van de Kaap in het huwelijk stappen. Anna Catharina Petzold van Duitschland huwt 29 Augustus 1756 met Frederik Sigismund Modeman van Bernberg in Duitschland.

De familie Rens wordt in 1754 voor het eerst vermeld, terwijl Johan Adam Rens van Merseburg (Duitschland) op 25 Augustus 1761 met Elisabeth Catharina Lants huwde, in Nederland geboren. De familie Bender kwam uit Berlijn. Johan Hendrik Bender trad op 15 Februari 1761 met Beatrix Brand van de Kaap in den echt en wij zouden de benaming van plantage „Berlijn", welke aan de familie Bender in Suriname heeft toebehoord wel als herinnering aan haar geboortestad mogen toeschrijven.

De Arlauds waren van Nieuw Levantijnschen oorsprong. Maria Elisabeth Arlaud van Konstantinopel, wordt vermeld in 1768 een huwelijk met Frans de Vrije uit Gouda te hebben aangegaan. Ook de Zaals kwamen uit Duitschland. Johanna Zaal huwt in 1768 met Lucas Steenkamp uit de Kaap. Catharina Elisabeth Engelbrecht, een Kaapsche, huwde op 31 Januari 1768 met Pieter Hendrik Heuning uit Lippstadt. Hun huwelijk werd met 11 kinderen gezegend. In 1708 huwde Gerrit Romond uit Nederland met Johanna Romond, eveneens uit Nederland afkomstig, terwijl in 1799 Carel Frederik Pohl uit Pruisen met Hester Isabella Marx uit de Kaap huwt. Ten slotte nog een greep uit de in Suriname bekende familie-

namen en wel die van Raadgever. Francina Johanna Raadgever uit Nederland trad 28 November 1790 met Christiaan Gottlieb Höhne uit Dresden in het huwelijk.

Familienamen die ik in de Surinaamsche archieven heb aangetroffen en die thans niet meer in Suriname voorkomen waren: Hofmeyer, Coetzee, Stein, Roux, Celliers, Van Oudshoorn, De Cheusses, Krieger, Pistorius, du Plessis, Du Pree enz. Ten slotte de familie Reitz. Afkomstig uit Pommeren, vestigde deze zich in het begin der 18de eeuw in Nederland. Jan Frederik Reitz is de eerste die in de Kaapsche geslachtsregisters vermeld wordt. Hij kwam uit Utrecht en huwde in 1795 in de Kaap. Gysbert Christiaan Reitz voegde, op verlangen van zijn nicht Anna Gertruda Jacoba van den Bosch, haar naam bij den zijnen en voortaan heette het geslacht Bosch Reitz, waarvan een tak zich in Demerara en Suriname vestigde en tot op heden in Suriname nog voortleeft.

Zoo zijn er in den loop der eeuwen banden gelegd tusschen Kaapsche en Surinaamsche (Nederlandsche) geslachten, waarvan de speurder in de Surinaamsche archieven nog tal van voorbeelden zou kunnen geven en waarvan wij in dit kort bestek slechts enkele hebben opgesomd.

---

[1]) De volgende huwelijksaangifte van twee in Afrika geboren personen — evenwel niet op Zuid-Afrika betrekking hebbend — troffen wij aan in register No. 8, aanwezig in het Rijksarchief.

Staat van aangiften tot ondertrouw en van huwelijken, voltrokken door Gecommitteerden tot de Huwelyksche Zaken uit het Hof van Politie (1816—1827).

George van William van Weeth j.m. 35 j. R.C. geb. Madinga in Afrika en Anna Elisabeth van Linck j.d. 30 j. R.C. geb. in Afrika.

5 Sept. 1823 aangeteekend; 21 Sept. gehuwd.

DE LINSCHOTEN-VEREENIGING

De heer Wouter Nijhoff zond ons het jongste jaarverslag dezer Vereeniging, het 23ste, over 1930, en verzoekt ons daarop de aandacht te vestigen der lezers van den W. I. Gids.

Wat we gaarne doen, al moest zoo iets eigenlijk overbodig zijn; maar als uitgever kan de heer Nijhoff het best beoordeelen wat noodig en wat overbodig is. Hij vindt misschien, dat vijfhonderd leden voor een vereeniging als deze niet genoeg is, schrijft althans in het jaarverslag „Wij vertrouwen, dat dit getal binnenkort weer zal zijn toegenomen".

De pronk van een boekenkast deze historiën uit tijden toen reizen een durf was, een statige reeks boeken, keurige herdrukken van zeldzame of onuitgegeven Nederlandsche zee- en landreizen en landbeschrijvingen; gewoonlijk bevattende een korte biografie van den schrijver van het reisverhaal; een uiteenzetting van de aanleiding tot de reis, en een bibliografie van vroegere drukken van het reisverhaal; voorts opheldering in den vorm van noten waar dit noodig is, een register en een lijst van geraadpleegde werken. De noten moeten sober blijven en niet tot uitweidingen zwellen, zegt het reglement; aan den tekst van het verhaal zelf, dat soms geenszins sober is, valt niet te tornen: „de tekst zelf moet met de grootste nauwkeurigheid herdrukt worden, naar de beste oudere uitgave."

Jammer, dat de schrijvers van de oorspronkelijke teksten nooit den herdruk van hun arbeid onder de oogen kregen; men zou wel eens willen hooren hoe zij daarover dachten, wat zij er over hadden te zeggen. Naar het uiterlijk zijn al deze boeken gelijk, blauw linnen band, kop verguld. Het ging niet aan de minder interessante verhalen in een sjofel sitsje te steken en den kop onverguld te laten; allicht hadden de bewerkers zich daartegen verzet. En men moet die heeren te vriend houden en ook naar nieuwe vrienden zoeken. Het jaarverslag doet een beroep op jongere krachten, die in staat en genegen zijn om mede te doen aan het bewerken van oude reisjournalen.

Ziehier: „In de laatste jaren, met een enkele gelukkige uitzondering, steunt ons bestuur op de onverzwakte medewerking

van de ouderen, ook oudsten — gedeeltelijk mede-oprichters onzer Vereeniging — en het beseft zeer wel dat, wil het in staat zijn op den duur voort te gaan op den nu sinds 20 jaar ingeslagen weg, jongere krachten vereischt worden, die in staat en genegen zijn mede te werken aan het bewerken der oude reisjournalen, waarvan onze Vereeniging zich den herdruk als doel heeft voorgesteld en waarvan thans nog vele op een nieuwe uitgave en bewerking wachten.

Zij, die dit Jaarverslag lezen, leden of niet-leden onzer Vereeniging, die opgewektheid voelen om, in overleg met ons bestuur, de uitgave van een of ander dier reisjournalen te bewerken, zullen ons gaarne bereid vinden, daarover met hen in overleg te treden".

Het is niet waarschijnlijk, dat de jongeren zullen aanzwermen; veler belangstelling gaat niet naar oude reisverhalen; maar er zijn uitzonderingen, en voor hen volge hier de lijst der edita van de Linschoten-Vereeniging, opdat niet hun keus valle op een reisverhaal dat in zijn nieuw gewaad reeds prijkt in de reeks.

I. **DE REIS VAN JAN CORNELISZ. MAY** naar de IJszee en de Amerikaansche kust, 1611—1612. Verzameling van bescheiden, uitgegeven door S. MULLER Fz. 1909. Met 2 kaarten. **HENRY HUDSON IN HOLLAND.** An inquiry into the origin and objects of the voyage which led to the discovery of the Hudson River by HENRY C. MURPHY. Reprinted, with notes, documents and a bibliography, by WOUTER NIJHOFF, Hon. Secretary to the „Linschoten-Vereeniging". 1909.

II. **ITINERARIO.** Voyage ofte schipvaert van Jan Huyghen van Linschoten naer Oost ofte Portugaels Indien, 1597—1592. Uitgegeven door H. KERN. 1910. 2 dln. Met portret, 3 kaarten en 5 platen.

III. **KORTE HISTORIAEL** ende Journaels Aenteyckeninge van verscheyden voyagiens in de vier deelen des wereldtsronde, als Europa, Africa, Asia ende America gedaen door d. DAVID PIETERSZ. DE VRIES. Uitgegeven door H. T. COLENBRANDER. 1911. Met portret, 2 kaarten en 18 platen.

IV. **DE REIS VAN MR. JACOB ROGGEVEEN** ter ontdekking van het Zuidland, 1721—1722. Verzameling van stukken uitgegeven door F. E. Baron MULERT. Met een aanhangsel over de waarnemingen der kompasmiswijzing op Roggeveen's tocht, verricht door W. VAN BEMMELEN. 1911. Met 3 kaarten en 2 platen.

V. **BESCHRIJVINGHE** ende historische verhael van het Gout Koninckryck van Gunea anders de Gout-custe de Mina genaemt, liggende in het deel van Afrika, door P. DE MAREES. Uitgegeven door S. P. L'HONORÉ NABER. 1912. Met 1 kaart en 21 platen.

VI. **TOORTSE DER ZEEVAART** door DIERICK RUITERS, 1623 — SAMUEL BRUN's Schiffarten, 1624. Uitgegeven door S. P. L'HONORÉ NABER. 1914. Met 1 kaart en 1 plaat.

VII. **DE EERSTE SCHIPVAART** der Nederlanders naar Oost-Indië onder Cornelis de Houtman, 1595—1597. Journalen, documenten en andere bescheiden, uitgegeven en toegelicht door G. P. ROUFFAER en J. W. IJZERMAN. **Eerste deel.**

d'Eerste boeck van Willem Lodewycksz. 1915. Met titelplaat, 2 portretten, 8 kaarten en 47 platen.

VIII. **REIZEN VAN JAN HUYGHEN VAN LINSCHOTEN** naar het Noorden, 1594—1595. Uitgegeven door S. P. L'Honoré Naber. 1914. Met 14 platen en 4 kaarten.

IX. **DIRCK GERRITSZ. POMP,** alias Dirck Gerritsz. China. De eerste Nederlander die China en Japan bezocht. 1544—1604. Zijn reis naar en verblijf in Zuid-Amerika. Grootendeels naar Spaansche bescheiden bewerkt door J. W. IJzerman. 1915. Met 2 kaarten.

X. **DE OPEN DEURE** tot het verborgen heydendom, door Abraham Rogerius. Uitgegeven door W. Caland. 1915. Met titelplaat.

XI. **REIZEN IN ZUID-AFRIKA** in de Hollandse tijd. Uitgegeven door E. C. Godée Molsbergen. **Eerste deel.** Tochten naar het Noorden, 1652—1686. 1916.

XII. **REIZEN IN ZUID-AFRIKA** in de Hollandse tijd. Uitgegeven door E. C. Godée Molsbergen. **Tweede deel.** Tochten naar het Noorden, 1686—1806. 1916.

XIII. **DE OOST-INDISCHE COMPAGNIE** in Cambodja en Laos. Verzameling van bescheiden van 1636—1670. Uitgegeven en toegelicht door Hendrik P. N. Muller. 1917.

XIV. **REIZEN VAN WILLEM BARENTS, JACOB VAN HEEMSKERCK, JAN CORNELISZ. RIJP** en anderen naar het Noorden, 1594—1597. Verhaald door Gerrit de Veer. Uitgegeven door S. P. L'Honoré Naber. **Eerste deel.** 1917.

XV. **REIZEN VAN WILLEM BARENTS, JACOB VAN HEEMSKERCK, JAN CORNELISZ. RIJP** en anderen naar het Noorden, 1594—1597. Verhaald door Gerrit de Veer. Uitgegeven door S. P. L'Honoré Naber. **Tweede deel.** (Inleiding en Bijlagen). 1917.

XVI. **JOURNAEL VAN DE REIS NAAR ZUID-AMERIKA** door Hendrik Ottsen, (1598—1601). Met inleiding en bijlagen, uitgegeven door J. W. IJzerman. 1918. Met 3 kaarten en 5 platen.

XVII. **DE REIZEN VAN ABEL JANSZOON TASMAN en FRANCHOYS JACOBSZOON VISSCHER,** ter nadere ontdekking van het Zuidland (Australië) in 1642—1644. Met inleiding en aanteekeningen uitgegeven door R. Posthumus Meyjes. 1919.

XVIII. **VERHAAL** van het vergaan van het jacht „de Sperwer" en van het wedervaren der schipbreukelingen op het eiland Quelpaert en het vasteland van Korea (1653—1666). Met eene beschrijving van dat rijk, door Hendrik Hamel. Uitgegeven door B. Hoetink. 1920. Met 1 kaart en 11 afbeeldingen.

XIX. **HENRY HUDSON'S REIZE** onder Nederlandsche vlag van Amsterdam naar Nova Zembla, Amerika en terug naar Dartmouth in Engeland, 1609. Volgens het journaal van Robert Juet, uitgegeven door S. P. L'Honoré Naber. 1921. Met 4 kaarten en 3 platen.

XX. **REIZEN IN ZUID-AFRIKA** in de Hollandse tijd. Uitgegeven door E. C. Godée Molsbergen. **Derde deel.** Tochten langs de Z.O. Kust en naar het Oosten, 1670—1752. Met inleiding van R. Posthumus Meyjes. 1922. Met 6 kaarten en 8 platen.

XXI. **DE REIS VAN MAHU EN DE CORDES** door de Straat van Magalhães naar Zuid-Amerika en Japan, 1598—1600.

Scheepsjournaal, rapporten, brieven, zeilaanwijzingen, kaarten, enz. Uitgegeven en toegelicht door F. C. WIEDER. **Eerste deel.** De uitreeding en de scheepstocht. 1923. Met 22 platen en 3 kaarten.

XXII. **DE REIS VAN MAHU EN DE CORDES** door de Straat van Magalhães naar Zuid-Amerika en Japan, 1598—1600. Scheepsjournaal, rapporten, brieven, zeilaanwijzingen, kaarten, enz. Uitgegeven en toegelicht door F. C. WIEDER. **Tweede deel.** De Straat van Magalhães. 1924. Met 8 kaarten, 48 afbeeldingen en facsimile's en 11 uitslaande tabellen.

XXIII. **HESSEL GERRITSZ.,** Beschryvinghe van der Samoyeden Landt en Histoire du pays nommé Spitsberghe. Uitgegeven door S. P. L'HONORÉ NABER. 1924. Met 5 kaarten, 1 plaat en 1 afb. in den tekst.

XXIV. **DE REIS VAN MAHU EN DE CORDES** door de Straat van Magalhães naar Zuid-Amerika en Japan, 1598—1600. Scheepsjournaal, rapporten, brieven, zeilaanwijzingen, kaarten, enz. Uitgegeven en toegelicht door F. C. WIEDER. **Derde deel.** Het eerste Hollandsche schip in Japan. 1925. Met 2 kaarten en register op de 3 deelen.

XXV. **DE EERSTE SCHIPVAART** der Nederlanders naar Oost-Indië onder Cornelis de Houtman, 1595—1597. Journalen, documenten en andere bescheiden, uitgegeven en toegelicht door G. P. ROUFFAER en J. W. IJZERMAN. **Tweede deel.** De oudste journalen der reis: Verhael (1597), Journael (1598), Van der Does (HS.). 1926. Met 15 kaarten, 18 platen en 6 facsimile's.

XXVI. **DE STICHTING VAN NEW-YORK** in Juli 1625. Reconstructies en nieuwe gegevens ontleend aan de van Rappard Documenten, door F. C. WIEDER. 1925. Met 28 kaarten en platen.

XXVII. **DE REIS OM DE WERELD** door Olivier van Noort, 1598—1601. Met inleiding en aanteekeningen, uitgegeven door J. W. IJZERMAN. **Eerste deel.** 1926. Met portret, 2 kaarten, 35 platen en 2 facsimile's.

XXVIII. **DE REIS OM DE WERELD** door Olivier van Noort, 1598—1601. Met inleiding en aanteekeningen, uitgegeven door J. W. IJZERMAN. **Tweede deel.** 1926. Met 11 kaarten en platen.

XXIX. **DE EERSTE NEDERLANDSCHE TRANSATLANTISCHE STOOMVAART** in 1827 van Zr. Ms. Stoompakket Curaçao, door J. W. VAN NOUHUYS. **Eerste deel.** Het Journaal. 1927. Met 7 platen en 2 kaarten.

XXX. **DE ZEEUWSCHE EXPEDITIE NAAR DE WEST** onder Cornelis Evertsen den Jonge, 1672—1674. Nieuw Nederland een jaar onder Nederlandsch Bestuur. Uitgegeven door C. DE WAARD. 1928. Met 7 platen en kaarten.

XXXI. **DE REMONSTRANTIE** van W. Geleynssen de Jongh. Uitgegeven door W. CALAND. 1929. Met een kaart en een portret.

XXXII. **DE EERSTE SCHIPVAART** der Nederlanders naar Oost-Indië onder Cornelis de Houtman, 1595—1597. Journalen, documenten en andere bescheiden, uitgegeven en toegelicht door G. P. ROUFFAER en J. W. IJZERMAN. **Derde deel.** Verdere bescheiden betreffende de reis. 1929. Met 1 kaart, 3 platen en 10 facsimile's.

XXXIII. **REIZEN VAN NICOLAUS DE GRAAFF.** Gedaan naar alle gewesten des Werelds. Beginnende 1639 tot 1687 incluis. — Oost-Indise Spiegel. Uitgegeven en toegelicht door

J. C. M. WARNSINCK. 1930. Met 2 kaarten en 7 platen.
XXXIV. **JOANNES DE LAET.** Iaerlyck Verhael van de Verrichtinghen der Geoctroyeerde West-Indische Compagnie in derthien Boecken. **Eerste deel,** boek I—III (1624—1626). Uitgegeven door S. P. L'HONORÉ NABER. 1931. Met portret, 4 kaarten en platen en een overzichtskaart der Antillen.

Wie heeft gezegd, dat het verhaal eener oude zeereis naar teer behoort te rieken? Het zou onbillijk zijn te eischen, dat een herdruk van eenige eeuwen later dit luchtje had behouden. Er is helaas meer verloren gegaan. Laten we nemen Van Linschoten's Itinerario, zijn voyage ofte schipvaert naer Oost ofte Portugaels Indien, 1559—1592. De bewerking is van professor Kern en zij verscheen in 2 deelen. Wanneer men raadpleegt de volledige lijst der in de oorspronkelijke uitgaaf opgenomen kaarten en platen, dan blijkt, dat er in den herdruk vele zijn weggevallen. De oorspronkelijke uitgaaf is opgeluisterd door 36 platen en 6 groote kaarten; die van 1910 heeft er 5 en 3. De bewerker zelf zegt in zijn voorrede, „dat daarvan bij dezen herdruk slechts weinige zijn gereproduceerd en wel dezulke die om de een of andere reden van meer belang zijn dan de rest. De talrijke niet overgenomen platen zijn op zichzelf geenszins onbelangrijk, maar er moest een keuze worden gedaan." Prof. Kern had nog eraan kunnen toevoegen, dat aan vele exemplaren van het Itinerario soms eenige, soms tal van platen en kaarten ontbreken; iedere antikwaar kan daarover medespreken.

Voor menigeen heeft een der eerste drukken van zulk een boek een groote bekoring, de druk in twee kolommen, de gothische letter, de indeeling, de als servetten opgevouwen groote kaarten. Wie erin bladert komt onder den indruk — althans indien hij eenig gevoel heeft voor deze schoonheden — dat hij een merkwaardig boek in handen heeft. „De faam van Linschoten buiten Holland rust hoofdzakelijk op zijn *Itinerario*. Dit boek was in sommige opzichten een openbaring. Na 't verschijnen er van, zag iedereen dat het koloniaal rijk der Portugeezen vermolmd was, en dat een ondernemend mededinger alle kans zou hebben hen te vervangen. De belangrijkheid van 't boek werd spoedig en in ruimen kring erkend. Vertalingen in 't Engelsch en Hoogduitsch verschenen in 1598; twee Latijnsche vertalingen (een te Frankfort en een te Amsterdam) in 1599; een Fransche vertaling in 1610. Deze laatste, evenals ook de oorspronkelijke Hollandsche tekst van 1595—96 zijn meer dan eens herdrukt. Langen tijd werd het boek steeds als autoriteit aangehaald. Toen de omstandigheden anders werden en de bekendheid met Indische zaken vermeerderde, werd het

in menig opzicht vervangen door meer wetenschappelijke werken, maar als een tafereel van Portugeesch Indië tegen 't einde der zestiende eeuw, heeft het zijn waarde behouden".

Aldus luidt het slot van een opstel door P. A. Tiele geschreven als inleiding op de Engelsche vertaling van 't Itinerario (ed. Hakluyt Society, 1885). Prof. Kern laat dit belangrijke stuk als Inleiding volgen op zijn eigen Voorrede, en geeft daarna de aankondiging van den herdruk der Engelsche vertaling van 1885 door Robilé van der Aa in den Ned. Spectator van dat jaar; benevens een bibliografie. En dan, lest best, de aanteekeningen, noten, van prof. Kern zelf, die veel onduidelijks in dezen tekst verhelderen, vertalen en verklaren. Zoodat de lezer, in ruil voor de vele aantrekkelijkheden die een heel oude uitgaaf, immers van bijna drie en een halve eeuw her, voor velen zal hebben, wel iets in de plaatst krijgt, veel zelfs.

Enkele bibliotheken bezitten meer dan één exemplaar van het oude boek. In de bibliotheek van het Dep. van Koloniën ontbreekt het. Men zegt, dat haar ex. indertijd is overgebracht naar het Rijks-archief; inderdaad is daar een ex. aanwezig.

Een of andere geleerde boekenkenner moest de onderscheidene edities van Van Linschoten's Itinerario of Itinerarium eens vergelijken. Hij zal curieuze dingen vinden. Tiele's Mémoire (83—103) en Ned. Bibliographie van land- en volkenk. (152—156) kan hem een steuntje geven.

Er zijn edities (of exemplaren?) met gekleurde kaarten en platen, en dan wordt de Voyage ofte schipvaert, dat toch al een duur boek is, geweldig prijzig. Ook zulk een gekleurd ex. is iets voor den geleerden boekenkenner (zie boven). Wanneer zijn die oorspronkelijk zwarte platen gekleurd, blijkbaar uit de hand gekleurd en leelijk gekleurd? De zwarte platen zijn van Van Linschoten zelf („Elles ont été dessinées par Linschoten et gravées par Joannes Baptista van Doetecom", Tiele, Mémoire, 87). Eerst in de tweede helft der 17de eeuw is men begonnen kleuren te *drukken*; daarvóór werden de zwarte platen en kaarten uit de hand gekleurd. Voor bijzonderheden: Dr. N. G. van Huffel, Coloritto, Amst. 1916; H. Seghers, J. Teyler, maar vooral J. C. le Blon. „Le Blon gaf feitelijk ineens een kleurendrukkerij tot op zekere hoogte technisch volmaakt", bl. 10 in Van Huffel's boekje. De 2de druk van Le Blon „L'art d'imprimer les Tableaux" is van 1756; de 1ste is onvindbaar.

Nu ik toch over de Linschoten-Vereeniging schrijf: komt niet in aanmerking voor een herdruk Wouter Schouten's Voyagie, 1676, verciert met seer konstige Koopere Platen?

Sn.

ANANASCULTUUR IN SURINAME

DOOR

P. BOSCH REITZ

Aangezien er af en toe in Nederland geschreven wordt over eene conservenfabriek voor ananas enz. in Suriname hoop ik dat mijn ervaring als oud-planter betreffende deze kultuur eenige waarde zou kunnen hebben.

Met behulp van Bulletins van het Landbouw Departement te Washington, mededeelingen van particulieren, die in andere landen zich in deze kultuur interesseeren en met mijn eigen 4 à 5 jarige proeven op heel bescheiden schaal, ben ik tot de overtuiging gekomen dat deze kultuur wel zal passen voor Suriname.

Vooreerst moet er, meen ik, met een kleine fabriek begonnen worden om de kleine landbouwers in de gelegenheid te stellen, om, met het reeds aanwezige plantmateriaal in de kolonie aan te vangen. Intusschen is het raadzaam, dat er eene combinatie gevormd wordt, om met een grooter complex ook een eigen aanplant te hebben. In Suriname valt er het allerminst te rekenen op leverantie door kleine landbouwers, wanneer ze weten, dat de fabriek geen eigen aanplant heeft. Voor eigen aanplant, is noodig import van plant-materiaal uit ananaslanden. Er schuilt altijd eenig gevaar met het overbrengen van ziekten; maar wanneer het plantmateriaal uit de dichtbij gelegen Fransche Kolonie Martinique geleverd kan worden, dan is er hiervoor weinig gevaar.

In vroegere jaren heeft Suriname al van daar materiaal geïmporteerd, dat zich tot nu immun vertoont.

Ik bedoel de doornlooze varieteit, de Smooth-Cayenne, welke het hoofdprodukt van Hawaï is. Deze heeft zijn markt over de heele wereld.

Wij hebben in Suriname heel goede vruchten, maar de variëteiten zijn zoo uiteenloopend, dat het cultiveeren van doornsoorten moeilijk is.

Geheel alleen op de Smooth-Cayenne te werken, vind ik ook niet raadzaam. B.v. Cuba en andere landen prefereeren de Red-

Spanish, boven de Smooth-Cayenne, en die gedijt ook zeer goed bij ons. Met grondbedekking, om het wied tegen te gaan, zal de kultuur hier niet zooveel kunnen kosten.

Ik voeg hierbij eene begrooting, zooals ik mij voorstel, dat de kleine landbouwer te werk zou kunnen gaan. De ananas zou voor hem moeten dienen, als catchcrop. Over het beplanten van de tusschenrijen met stapelproduct, zal er verschil van meening bestaan. Er valt veel te zeggen voor sinaasappelen en andere citrussoorten. De oogsttijd van de ananas is Juni—Augustus en December—Februari.

Om in verschen staat te verschepen, is de ananas om verscheidene redenen niet geschikt. Ik begroot 10 ct. gemiddeld per vrucht als verkoopsprijs, door de kleine landbouwers aan de fabriek te leveren. Het ware echter beter, als per gewicht opgekocht werd; producenten zouden zich dan meer moeite geven, om groote vruchten te produceeren. Wanneer wij zoover zijn, dat het bijproduct van de vrucht (de bast) ook verwerkt zal kunnen worden, dan zal er zeker, meer dan 10 ct. gemiddeld per vrucht betaald kunnen worden. Voor liefhebbers, die vrucht in verschen staat wenschen, zij opgemerkt dat de Medische faculteit, deze voor de spijsverterings-organen aanbeveelt. Een interessant artikel hiervoor door C. Le Clerk, komt voor in de Presse Médicale van 24 Augustus 1929.

In de naburige Kolonie Demerara is een aanvang met de cultuur gemaakt. Daar is opgericht de Pine Apple Company met een kapitaal van *f* 125.000.

Het Gouvernement heeft 40.000 akkers land in de Boven-Demerara-rivier afgestaan onder gunstige voorwaarden en door tusschenkomst van het Bestuur wordt plantmateriaal uit ananaslanden, o.a. Honolulu geïmporteerd. Er is een aanvang gemaakt met machinaal een deel van het terrein klaar te maken voor de aanplant. Tegen eind van het jaar hoopt men de fabriek op te richten.

Wat mijn vooraangehaald proefveldje aangaat, deze is met allerlei soorten van hier verkrijgbaar materiaal beplant. De wiedkwestie was zeer moeilijk, de ervaring heeft geleerd dat deze met grondbedekking (b.v. pinda, wandoe enz.) te overmeesteren is. In de ananas-landen wordt met een papieren grondbedekking gewerkt, die goede diensten bewijst. Op vulkanische gronden verkrijgt men van de moederplant na den eersten oogst telkens weer vruchten. Dat zal hier niet zoo zijn, tenzij er geschikte mest gebruikt wordt.

Het beste zal zijn om na den eersten oogst een plantje aan de moederplant te laten (dit heet ratoon) en de „suckers" naast de moederplant te planten.

Dit geeft heel weinig moeite of kosten. Dan kan op hetzelfde terrein, 4 of meerdere jaren geteeld worden. Hooggelegen zandgrond is zeer goed, en die hebben wij genoeg. Wordt er niet op stapelprodukt gewerkt, zooals ik voor den kleinen landbouw aanbeveel, dan kan na ongeveer 3 jaren, de ananas geplant worden in de tusschenruimte die vrij is geweest en doorloopend met een of ander bemesting-materiaal bedekt wordt. Op die wijze kan op het eene terrein langer jaren geplant worden. Met stapelproduct, kan de ananas gemiddeld bij ons, op het zelfde terrein 3 à 4 jaren geoogst worden. Dit hangt echter af van de grondsoort en andere factoren. Ik geef de voorkeur aan het één rij-systeem met 4 voeten tusschenruimte en de planten, $2\frac{1}{2}$ à 3 voet van elkaar.

Het doel van het dichtbij elkaar planten, is om het omvallen der planten te voorkomen. Misschien is dit het geval in de vulkanische gronden; bij ons, is dit niet het geval. Wij krijgen minder per akker (misschien 5 à 6000) maar wij hebben land genoeg en krijgen met deze plantwijze, ook mooier vruchten. In Hawaï is men gedwongen 10 à 12.000 per akker te planten. Zonder in details te treden meen ik, dat wij met een kapitaal van ƒ 60.000, op bescheiden schaal en met zuinig beheer, hier een fabriekje zullen kunnen opzetten voor ƒ 15.000.

En met het overige een eigen aanplant aanvangen (met import van plantmateriaal).

Begrooting voor den kleinen landbouwer in Suriname om één akker te beplanten met ananas.

1e jaar

Inkomsten		Uitgaven	
In 16 à 18 maanden 6000 vruchten à 10 cts. . .	ƒ 600	Schoonmaken en plantklaar maken	ƒ 50
N.B. 2000 van de geplante 8000 afgeschreven als mislukt.		Kleine trenzen ophalen	ƒ 15
		Loostrekker ophalen . .	ƒ 5
De 1e oogst duurt 12–18 maanden van plant tot vrucht.		Aankoop van 8000 plantjes à $2\frac{1}{2}$ cts.	ƒ 200
		Transport van de plantjes	ƒ 10
Transporteeren	ƒ 600	Transporteeren	ƒ 280

Transport	*f* 600	Transport	*f* 280
Van de 6000 planten wordt na de oogst gemiddeld op 2 plantjes gerekend, geschikt v. verdere aanplant 12.000 plantjes.		Planten	*f* 40
		Onderhoud voor 18 maanden 6 × *f* 15 .	*f* 90
		Oogsten en leveren . .	*f* 50
		Onvoorziene uitgaven b.v. aankoop van geoculeerd materiaal tusschen de rijen te planten	*f* 80
		Winst 1e jaar	*f* 60
Totaal	*f* 600	Totaal	*f* 600

2e jaar

6000 ananassen à 10 cts.	*f* 600	Onderhoud voor 12 m. 4 × *f* 15	*f* 60
Verkoop 4000 plantmateriaal à 2½ cts. . . .	- 100	Oogsten en leveren . .	- 50
		Winst 2e jaar	- 590
Totaal	*f* 700	Totaal	*f* 700

N.B. de 2e oogst duurt 9—12 maanden.

3e jaar

Verkoop 5000 ananassen à 10 cts.	*f* 500	Onderhoud voor 12 m. 4 × *f* 15	*f* 60
Id. 10.000 plantjes à 2½ cts.	- 250	Oogsten en leveren . .	- 50
		Winst 3e jaar	- 640
Totaal	*f* 750	Totaal	*f* 750

N.B. 3e jaar. De opbrengst van 6000 vruchten is in het 3e jaar gebracht op 5000 omdat er voorloopig met onze kleine landbouwers niet gerekend mag worden op intensieve bewerking om de productie op peil te houden; anders zou er nog langer op hetzelfde terrein zonder verlies ananas geteeld kunnen worden.

BIBLIOGRAPHIE

De Rijkseenheid, 8 Juli 1931. (Speciaal nummer. Suriname. Uit 's Lands Vergaderzaal. De begrooting-1932 in de Koloniale Staten.

Idem, 19 Augustus 1931. Handelsrelaties tusschen Suriname en Curaçao.

Idem, 9 September 1931. Dr. J. W. Jenny Weyerman †. — Verworden (?) tot Aziaten, door Emeritus.

Idem, 16 September 1931. Cayenne en blauwe vlinders.

Het Koloniaal Weekblad, 9 Juli 1931. Verslag van de werkzaamheden van de Afdeeling „Curaçao" van de Vereeniging „Oost en West" in 1930.

Idem. 16 Juli 1931. Toerisme in West-Indië, door Fred. Oudschans Dents, (Bespreking van „West-Indië", door Carel J. Brensa).

Idem. 30 Juli 1931. Maatregelen tot opheffing van de Bovenwindsche Eilanden. (Plannen van het Gouvernement van Curaçao).

Idem, 20 Augustus 1931. Het Informatie-Bureau der Vereeniging „Oost en West". Verslag over het jaar 1930/1931. door H. J. A. Raadt van Oldenbarnevelt.

Idem 10 September 1931. Suriname Vruchtenland! door C. L. H. Tomson (Overgenomen uit „Het Vaderland" van 28 Aug.). — Fédération Internationale des Coloniaux et Anciens Coloniaux.

Idem, 17 September 1931. West-Indië en de Luchtvaart, door Schmülling.

Onze Aarde, April 1931. Porto Marie, door Martien Rutten. (Met illustraties en een kaartje).

Idem, Juli 1931. De Marrons van Suriname, door J. Sibinga Mulder (Geïll.).

Europeesch Export Extract. Juni 1931. Een West-Indische reis. (Geïll.).

Tropisch Nederland, 29 Juni 1931. De bevolking van onze West. Iets over de negers. VI, door C. K. Kesler (Geïll.).

Jaarverslag van de vereeniging „Huisvlijt" op Curaçao over 1930.

Onze Overzeesche Gewesten. Een beknopte schets van de beide Indiën voor de Nederlandsche jeugd geschreven en uitgegeven door de Vereeniging „Oost en West". 's-Gravenhage 1931.

De Indische Verlofganger, 3 Juli 1931. Een Indisch Ingenieur, door S. Kalff. (Het leven van H. van Kol en diens echtgenoote Nellie van Kol).

Idem, 21 Augustus 1931. Opperbewindhebbers van de West-Indische Compagnie, door S. Kalff.

Idem, 28 Augustus 1931. Mr. Hendrik Charles Focke, Rechtsgeleerde, Botanicus, Musicus en Taalgeleerde. (Met portret) door Fred. Oudschans Dentz.

Algemeen Landbouw weekblad voor Nederlandsch-Indie. 30 Mei 1931. Behandeling van cassave wortels. — Hoe droogt een kluit kleigrond uit? door H. J. V. Sody.

Petrus Donders. Juni 1931. In Memoriam Peter G. A. van Tooren, door Adr. Kuipers. — Ter nagedachtenis van Pater F. Lemmens, 19 Sept. 1906—1931, door A. Nederveen. — Van een foto bij een afscheid. (van 1en Luit. Van de Wall in Suriname). — Vijftig jaren kloosterling-opvoeder, 1881—1 Mei—1931, door A. K. Kuipers (over Pater A. Paschalis in Suriname).

Idem, September 1931. Ter nagedachtenis van pater L. Lemmens, 19 Sept. 1906—1931, door A. Nederveen. — Naar Tamarin, door Sr. M. Consolata. — Een bezoek aan de St. Gerardus Majella Stichting in Paramaribo door Mr. Dr. Van Haaren. Een groep melaatsche kinderen (met plaat), door A. Nederveen. — Nog eens Tamarin! door A. Kuipers.

Jaarvergadering van „Bethesda", 26 April 1931. Paramaribo 1931.

Het Nederlandsche Zendingsjaarboek 1930—1932. Uitgegeven door de Zendingsstudie-Raad, te verkrijgen bij het Bureau van den Z. S. R. „de Nye Wehme". Zeist.

Zending en werkelijkheid, door P. M. Legêne. Zendingsgenootschap d. Ev. Broedergemeente te Zeist. 1931.

Emmabode (Curaçao). 15 Juli 1931. Hoe de grape-fruit in Amerika bekend werd.

Ons Suriname. Zendingsblad uit de Ev. Broedergemeente. Juni/Juli 1931. Zending en werkelijkheid, door P. M. Legêne. (Geïll.). — Komen en gaan bij de Javanen in Suriname, door J. Böhringer. (Geïll.).

Idem. September1931.Groeikracht van ons schoolwerk, door W.F.E. Smelik. — Schooluitvoeringen in Paramaribo, door H. L. C. Schütz. — Een droeve dag, door H. F. Tjen-A-Kwoei. — Een Britsch-Indische school te Paramaribo, door W. E. Juglall. — Waar de scheidslijn valt, door W. H. Finck. (De meeste artikelen geïllustreerd).

Curaçao. Naar de laatste gegevens bewerkt door het bestuur der afdeeling van Oost en West, aldaar. Uitgegeven door de afdeeling informatiebureau van „Oost en West" (1931).

Joannes de Laet. Jaerlyck Verhael van de Verrichtinghen der Geoctroyeerde West-Ind. Comp. in Derthien Boecken, eerste Deel, Boek I—III (1624—1626). Uitg. door S. P. L'Honoré Naber. Met portret, vier kaarten en platen en een overzichtskaart der Antillen. Linschoten Vereeniging. Martinus Nijhoff, 's-Gravenhage, 1931.

Bulletin, uitgegeven door het Comité van de Werkloozenbeweging in Suriname ter gelegenheid van eene werkloozen manifestatie, gehouden te Paramaribo 17 Juni 1931. Paramaribo 1931.

Domicaner-Missiën. Afl. 99 en 100. Cunucu „Colombia" door Pater M. Latour. — Het St. Elisabeth's Gasthuis op Curaçao, door P. A. Euwens. — In Memoriam pater J. P. Delguer, door pater J. Verriet. — Curaçaosche muziekinstrumenten, door pater B. Krugers. — Poor Statia, door pater M. Latour.

Vereeniging „Suriname". Twaalfde jaarverslag over het jaar 1930. Amsterdam 1931.

Koloniale Postspaarbank in Suriname. Verslag over het jaar 1930.

De Indische Gids, Augustus 1931. Verbondsstem. Een stem uit Suriname. (Ontleend aan Oedaya).

Humfeld's Financier, 8 Augustus 1931. Economisch Weerstandsvermogen in Suriname, door Mr. Dr. P. H. W. G. van den Helm.

Beredeneerd verslag van de werking en den toestand van de naamlooze vennootschap „De Spaar- en Beleenbank van Curaçao", gevestigd op Curaçao, over haar tachtigste huishoudelijk jaar van den 1n Juli 1929 tot en met den 30n Juni 1930.

De Hollandsche Revue, 1 Augustus 1931. Uit de geschiedenis van Britsch Guyana 1831—21 Juli 1931—, door Fred. Oudschans Dentz.

Historisch Tijdschrift. 1931. Godsdienstige toestand op Curaçao in de eerste eeuw (1634—1742) door P. A. Euwens O. P. (Slot. Het eerste gedeelte vermeld in de Bibliographie van Maart 1931).

Militair Geneeskundige Dienst in Suriname. Jaarverslag over 1930. Paramaribo 1931.

Forschungen und Fortschritte. Nachrichtenblatt der Deutschen Wissenschaft und Technik. Berlin 1. und 10. August 1931. — Von Volkskrankheiten, welche die weiszen Eroberer nach der Neuen Welt getragen haben. Von Prof. Dr. Georg Stricker, Universität Würzburg. (Vortrag auf dem Amerikanisten-Kongresz zu Hamburg im September 1930).

De Christelijke Onderwijzer, 9 Augustus 1931. Ten besluite. Van de redaksie. (Over de onderwijzers examens in Suriname).

Toutes nos Colonies. No. 6. Le Paradis des Antilles Françaises, par Paul Reboux. Documentation de Pierre Deloncle. Librairie de la Revue Française. Paris 1931.

Neerlandia. September 1931. Nederlandsche Antillen. Curaçao-Nederland 1634—1934. — Nederlandsche herinneringen in Britsch-Guyana, door E. W. van Orsoy de Flines.

Mensching, W. Gekleurd en blank. Rassen-koloniale- en kultuurproblemen. Geautoriseerde vertaling van H. J. Mispelbloem Beyer, Arnhem 1931.

Boucher, L. Le. La Guadeloupe pittoresque. Les volcans — les rivières du Sud. — les étangs. Paris 1931. (Geïll.)

Tijdschrift van het Kon. Nederl. Aardrijksk. Genootschap. September 1931. De Pacaraima-Venezuela-expeditie.

American Anthropologist. Vol. 33, No. 3. July-September 1931. Herman Frederik Carel ten Kate, by Jac. Heijink and F. W. Hodge.

British Guiana. South America. 1831—1931. Centenary Celebrations, October 1931.

Tijdschrift Nederlandsche Werkloosheid, 13 No. 7—8 (1931), blz. 853. De arbeidsmarkt in Oost- en West-Indië, door M. de Vries. (Gegevens over de crisis en werkloosheid in Suriname.)

Suriname. Handelsstatistiek over 1930. (Paramaribo, 1931.)

Ons Zeewezen, 15 September 1931. Jacques Cassard en zijn optreden in Suriname en Curaçao (1712—1713), door L. C. Vrijman (geïll.).

Groot Nederland. Kalender van het Algemeen Nederlandsch Verbond, 1932.

Zendingskalender voor 1932. (Uitgaaf van het Zendingsbureau te Oegstgeest.

Encyclopaedie der Karaïben, behelzend taal, zeden en gewoonten dezer Indianen, door W. Ahlbrinck, C.s.s.R., geïllustreerd door E. La Rose, teekenaar bij den opnemingsdienst te Paramaribo. Verhandelingen der Koninklijke Akademie van Wetenschappen te Amsterdam, afdeeling Letterkunde, nieuwe reeks, deel XXVII, no. 1. Uitgave van de Koninklijke Akademie van Wetenschappen te Amsterdam, 1931. (Tekst XIV blz. + 555 blz. met veel platen).

Wie is dat? Naamlijst van ongeveer 2500 bekende personen op elk gebied in het Koninkrijk der Nederlanden (Nederl., Oost- en West-Indië) met biografische aanteekeningen, opgave hunner voornaamste werken, adressen, enz. enz. VIII en 304 blz. 8vo. Martinus Nijhoff, 's Gravenhage 1931.

Jaarboek van het onderwijs en de opvoeding der R. K. Jeugd in Nederland, Ned. Indië, Suriname en Curaçao. Uitgave van het R. K. Centraal Bureau voor Onderwijs en Opvoeding. Den Haag, 1931.

Stemmen uit Bethesda. XXXVII. Berichten omtrent den arbeid in het melaatschen-gesticht Bethesda in Suriname, Amsterdam 1931. Jaarverslag over 1930 van het Centraal-Comité (geïll.). — Jaarvergadering van Bethesda te Paramaribo. — Jaarverslag van den Secretaris Ds. G. A. Baljon. — Toespraak van den Leeraar-Directeur van Bethesda, L. Böhringer (geïll.). — Het melaatschen gesticht „Bethesda", in Suriname moet worden verplaatst, door van Heemstra, Oud-Gouverneur van Suriname.

De Cactusflora van Curaçao, door C. P. Amelunxen. N. V. Algemeene Importboekhandel J. W. F. Sluyter. Soerabaja, Malang, Amsterdam, Curaçao [1931].

EEN GEOLOGISCHE REIS MET UTRECHTSCHE STUDENTEN NAAR DE NEDERLANDSCHE BENEDENWINDSCHE EILANDEN

DOOR

PROF. DR. L. M. R. RUTTEN

I

Ongeveer vier jaar geleden kwam bij mij het plan op, om met studenten een geologische reis naar de Nederlandsche Benedenwindsche eilanden te maken, om met hen een geologische kaart van Curaçao, Aruba en Bonaire te maken; in 1930 kwam dit plan, zij het ook eenigszins anders dan oorspronkelijk gedacht was, tot uitvoering. Bij het projecteeren van deze onderzoekingsreis werd ik door zeer verschillende motieven geleid.

Het meest voor de hand liggende motief was van paedagogischen aard. Voor jonge geologen, die, als ze eenmaal afgestudeerd zijn, in den regel terreinonderzoekingen in de meest verschillende deelen der aarde gaan doen, is het een voordeel, als ze voor hun dissertatie ook al een „veld-onderwerp" nemen. Dat wil zeggen, dat ze hetzij van een bepaald gebied de geologische samenstelling en structuur onderzoeken zonder een meer bijzondere probleemstelling, of dat ze in een gebied een bepaald vraagstuk van algemeenen aard bestudeeren, voor welke studie dan het uitgekozen gebied juist geschikt moet zijn. Het wordt nu hoe langer hoe moeilijker, om in Europa nog geschikte en eenigszins maagdelijke „dissertatiegebieden" te vinden. Bovendien gaan de allermeeste afgestudeerde geologen naar landen buiten Europa en speciaal naar de Tropen. In verband hiermede is het natuurlijk voor de studenten van belang, reeds tijdens hun studie de Tropen

te leeren kennen. Ten laatste is een niet te groot eiland een bijzonder aantrekkelijk dissertatie-onderwerp. Het is een volmaakt afgesloten gebied, dat de doctorandus geheel bewerken kan, en hij kan niet in de verleiding komen, zijn onderzoekingsgebied steeds verder uit te breiden, aangezien de omringende zee voor geologisch onderzoek ten eenenmale ongeschikt is. Mijn eerste motief was dus,dat de drie Nederlandsche Benedenwindsche eilanden ideale objecten zouden vormen voor dissertaties van drie oudere studenten, terwijl, indien er ook nog andere, jongere studenten meegingen, deze in elk geval van die reis buitengewoon veel zouden leeren.

Het tweede motief was van geologisch-wetenschappelijken aard. Het heele gebied van West-Indië is geologisch zeer belangwekkend. In de Oude Wereld ligt tusschen de vastelandsmassaas van Europa en Azië in het Noorden en Afrika, Arabië, Voor Indië en Australië in het Zuiden een gordel, die de Alpen, het Middellandsche zeegebied, Klein Azië, Perzië, Beludschistan, de Himalaya, de bergketens van westelijk Achter Indië en onzen Oost Indischen Archipel omvat, waarbij de „vaste landen" in den jongeren geologischen tijd een zeer onbewogen geschiedenis hebben gehad, terwijl de „mediterrane gordel" juist aldoor zeer bewegelijk is geweest en tengevolge daarvan een zeer belangwekkende en bewogen geschiedenis heeft gehad. Evenzoo ligt in de Nieuwe Wereld tusschen de starre massaas van Noord Amerika en Zuid Amerika een veel bewegelijker gebied, dat het noordelijkste Zuid Amerika, Centraal Amerika en de Antillen omvat.

Geologisch gesproken behooren dus de Antillen tot de bewegelijkste, dus tot de belangwekkendste gebieden op aarde, en daar komt nog bij, dat ze betrekkelijk weinig bekend zijn. Het onderzoek der Nederlandsche Benedenwindsche eilanden had dus ook in zuiver wetenschappelijk opzicht een groote charme.

Een derde motief was van min of meer nationalistischen en localen aard. De Nederlandsche gebieden in Amerika zijn betrekkelijk vroeg en voor dién tijd goed onderzocht. Prof. K. Martin uit Leiden deed, nu onge-

veer 50 jaar geleden, geologische onderzoekingen in Suriname en in de Benedenwindsche eilanden [1]); Prof. G. A. F. Molengraaff bezocht in dienzelfden tijd de Bovenwindsche eilanden [2]). Door deze onderzoekingen nam Nederland op het einde der vorige eeuw in de rij der europeesche mogendheden, die bezittingen in Amerika hadden, een eervolle plaats in. In Suriname zijn sedertdien natuurwetenschappelijke onderzoekingen, verricht tijdens expedities naar het binnenland, op ruime schaal voortgezet; ze zijn tot op zekere hoogte afgesloten door de expeditie naar het Wilhelminagebergte in 1926. Het geologigische materiaal, op alle expedities verzameld, werd in mijn instituut bewerkt door den heer R. IJzerman, die er in den zomer van dit jaar ook op gepromoveerd is; zijne dissertatie [3]) is een zoo fraaie geologische monographie van Suriname geworden, dat men zeggen mag, dat Nederlandsch Guyana op het oogenblik in geologisch opzicht veel en veel beter bekend is dan Braziliaansch, Fransch, Engelsch en Venezolaansch Guyana. Wat wonder, dat ik, wetende, dat deze dissertatie op komst was, er veel voor voelde, dat ook de Nederlandsche Antillen van Utrecht uit nieuw onderzocht zouden worden. Voor dit hernieuwde onderzoek was inderdaad alle aanleiding. De onderzoekingen van Martin, hoe goed ook voor hun tijd, waren noodzakelijkerwijze onvolledig en vluchtig geweest. Sedertdien was een voortreffelijke topographische kaart van de eilanden verschenen, voor geologisch detailwerk een even noodzakelijke als fraaie basis vormend. Terwijl voor andere eilanden in de Antillen onze geologische kennis in mindere of meerdere mate was toegenomen, was dit voor de Nederlandsche eilanden nauwelijks het geval. Wel was door verschillende onderzoekers op Curaçao en Aruba geologisch gewerkt, maar de resultaten van hun werk wa-

[1]) K. Martin, Bericht über eine Reise nach Niederl. West Indien. Leiden 1888.

[2]) G. A. F. Molengraaff, De geol. van het eil. St. Eustatius, 1886. Id. Het geol. verband t. d. West Indische eilanden. Handel. 1ste Nat. en Geneesk. Congres 1888, p. 287—296.

[3]) R. IJzerman, Outline of the geology and petrology of Surinam Utrecht 1931.

ren niet gepubliceerd. Ik wist toen nog niet, dat er ook voor Curaçao een nieuwe monographie, van G. J. H. Molengraaff, op komst was, die in 1929 is verschenen [1]); onze definitieve plannen zijn dientengevolge iets anders geworden dan de oorspronkelijke opzet.

Ten laatste was er een argument van praktischen aard, dat me ertoe dreef, als object voor de eerste excursie, die ik met studenten naar de Tropen zou maken, de Nederlandsche Antillen te kiezen. Ik mocht er zeker op rekenen dat een dergelijk onderzoek de sympathie van het Departement van Koloniën en van den Gouverneur van Curaçao zou hebben. Het was wel onwaarschijnlijk, dat ze onze expeditie financieel zouden kunnen steunen, maar ik meende toch op hun moreelen steun te kunnen rekenen. Voor financieelen steun was ik er vrij zeker van, te kunnen aankloppen bij de twee groote lichamen, die al zoovele expedities naar de overzeesche deelen van Nederland gefinancierd hebben, n.l. de „Maatschappij ter bevordering van het Natuurkundig Onderzoek der Nederlandsche Koloniën" en het „Koninklijk Nederlandsch Aardrijkskundig Genootschap". Ik rekende erop, voor de passage naar de West reducties te krijgen van de Koninklijk Nederlandsche Stoomboot Maatschappij. In de laatste plaats was er in Curaçao een groot raffinagebedrijf van de „Koninklijke" en,omdat deze in het algemeen herhaaldelijk bewezen heeft, natuurwetenschappelijke onderzoekingen in onze Koloniën daadwerkelijk te willen steunen, en bovendien belang heeft bij een goede opleiding van geologen, mocht ik erop rekenen, dat zij ook ons bij ons werk moreel zou willen steunen.

Laat ik nu al zeggen, dat onze verwachtingen in geen enkel opzicht bedrogen zijn: integendeel, we hebben veel meer hulp en medewerking gevonden dan we redelijkerwijze mochten verwachten. De Minister van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen heeft een bedrag op de begrooting gebracht, om voor mij de reis mogelijk te maken; de Gouverneur van Curaçao heeft ons geholpen, waar hij

[1]) G. J. H. Molengraaff, Geologie en Geohydrologie van Curaçao. Delft 1929.

kon; het Departement van Koloniën stelde alles, wat het van topographische kaarten had, ter onzer beschikking; de beide bovengenoemde wetenschappelijke Genootschappen hebben ons een subsidie verleend voor de kampeer- en wetenschappelijke uitrusting der expeditie; de Kon. Nederl. Stoomb. Mij verleende ons belangrijke faciliteiten; ten laatste zijn we bij ons verblijf op Curaçao bij de „Curaçaosche Petroleum Maatschappij", de dochtermaatschappij der „Koninklijke" kind in huis geweest.

II.

De opzet van het plan eener reis naar de Benedenwindsche eilanden was dus al oud; het duurde echter bijna drie jaar, voordat het tot uitvoering kwam. Het was in de eerste plaats noodig, deelnemers te vinden. Onder de opgroeiende studenten waren er twee, die er veel voor voelden, een dissertatie over Aruba en Bonaire te maken, de heeren J. H. Westermann en P. J. Pijpers; hunne proefschriften zullen binnen het jaar verschijnen. Er waren drie andere studenten in de geologie, die als „meeloopers" de reis wilden meedoen, de heeren L. M. J. Vermunt, H. Mac Gillavry en mijn zoon, M. G. Rutten. Tijdens de voorbereiding der reis vroeg de student in de biologie P. Wagenaar Hummelinck, of hij de reis zou mogen meemaken. Mét mijne vrouw en mij was dat een gezelschap van acht personen, dat in het najaar van 1929 besloten was, in de lente van 1930 naar Curaçao te vertrekken.

De technische voorbereidingen voor de reis waren niet omvangrijk. Het was natuurlijk noodig, de reis zoo weinig kostbaar als mogelijk te maken. Daarom wilden we zooveel mogelijk in kampen leven en onze vivres voor een belangrijk deel uit Nederland meenemen. De kampeerinrichting hebben we voor het allergrootste deel bij Carl Denig in Amsterdam gekocht; over bijna alles zijn we zeer tevreden geweest. Dat geldt voor de tenten, de kampstoelen en kamptafels en de keukeninrichting. Minder pleizier hebben we van de veldbedden gehad: deze schenen op „zeer licht gewicht" te zijn ingesteld; geen enkele veld-

bedbedekking heeft het tot het einde uitgehouden; herhaaldelijk is de nachtrust van een slaper gestoord, doordat plotseling het zeildoek van zijn „stretcher" scheurde, en we zouden zeker op het laatst op den grond hebben moeten slapen,als niet de welwillende Gezaghebber van Aruba, de heer L. Wagemaker, ons met een betere qualiteit van zeildoek voor de reparatie van onze bedden ware te hulp gekomen.

We hadden natuurlijk in Nederland al gehoord, dat levensmiddelen op de eilanden zeer duur zijn en dat het noodig zou zijn, voor een belangrijk deel van „blikjes" te leven; het lag voor de hand, deze in het groot uit het vaderland mee te nemen. Door vroegere reizen in de Tropen wisten mijn vrouw en ik ongeveer, wàt we mee wilden nemen, maar natuurlijk moesten de jongelui onze keuze goedkeuren. Welk een tegenstelling tusschen de verheugde gezichten der zes, toen ze op een zeer kouden winteravond allerlei blikjes even kostelijk en heerlijk vonden en de lange gezichten, waarmede ze later, na eenige maanden verblijf in de Tropen, tegen corned beef, gehakt uit blik, vischjes „van diverse pluimage", roggebrood en halfgesmolten boter zaten aan te kijken!

Wat de wetenschappelijke voorbereiding der reis betrof heeft de bioloog, die geheel onafhankelijk van de anderen was, er zelf voor gezorgd, zich voor te bereiden, terwijl de geologen met mij natuurlijk kennis namen van de literatuur over de eilanden en de omringende gebieden en zich een idee vormden van de vraagstukken, die er aan de orde waren.

III.

Den 21 Maart 1930 vertrokken we per S.S. Crijnssen naar Curaçao, vol hoop en vertrouwen op een schoone en vruchtbare reis. Ons algemeen plan was als volgt. We wilden eerst drie weken op Curaçao werken. Wel was kortgeleden Molengraaff's monographie over dit eiland verschenen, maar verschillende deelen had hij, naar hij ons zelf had verteld, niet voldoende nauwkeurig kunnen bewer-

ken. Dit gold in de eerste plaats voor de omgeving van Porto Marie en Casabau, in de tweede plaats voor gebieden om St. Kruis, ten laatste, tot op zekere hoogte, ook voor de omgeving van Savonet. Als we drie weken kampeerden in Porto Marie, St. Kruis en Savonet, gaf ons dat de gelegenheid, ons op het klimaat in te stellen, de geologische formaties van Curaçao — die zeker allerlei vergelijkbaars hadden met die op Aruba en Bonaire — grondig te leeren kennen, terwijl we bovendien de kans hadden, de geologische kaart van het eiland te verfraaien en onze kennis van de geologie van Curaçao te vermeerderen.

Daarna hadden we het plan, Aruba en Bonaire grondig te onderzoeken. We vermoedden, dat we daarna nog wel wat tijd zouden overhouden en hoopten dien te gebruiken voor het onderzoek van een aantal, bijna geheel onbekende Venezolaansche eilandjes tusschen Trinidad en Bonaire. Door de welwillende bemiddeling van het Departement van Buitenlandsche Zaken en den Nederlandschen Gezant te Caracas, den heer W. d'Artillact Brill hadden we voor dit onderzoek reeds de toestemming der Venezolaansche Regeering verkregen. Een van de weinige teleurstellingen op onze reis is geweest, dat we van deze toestemming geen gebruik hebben kunnen maken.

Hoe heerlijk is het, om, als men zelf de Tropen kent, met zes jongelieden, die vol belangstelling voor de natuur zijn, een zeereis naar de warme streken te maken! Men geniet nog eenmaal als toen men zijn eerste zeereis maakte, en men geniet zesvoudig! De kusten van Boulogne en Dover, de scharen van meeuwen, die dagenlang het schip volgen, de eenzame zeevogels, die men tot ver in den oceaan ziet, het varen door de met wieren bedekte deelen van den atlantischen oceaan tusschen de Azoren en Barbados, waar uren lang gevischt werd, om wier en dieren op te halen, de eerste vliegende visschen en bruinvisschen, het opkomen van den passaat: het waren alles ervaringen, om verrukt over te worden. Veel grooter was echter de extase der jongelui, toen we in Barbados het eerste tropische land bezochten. Voor het eerst koraalriffen te zien, voor het eerst een land met echt tropische planten te

zien, die men misschien uit een hortus kent, maar die nú opeens veel meer realiteit krijgen, door een stad met een lawaaiige tropische bevolking te loopen en de ervaring op te doen, dat men negers als bevolking niet alleen ziet, maar ook ruikt: dat alles ontlokte aan de studenten een zóó ononderbroken stroom van uitroepen van verrukking dat men als leider al door het zien van zooveel genieten schadeloos zou gesteld zijn voor veel latere ergernis en vermoeienissen. Laat ik dadelijk zeggen, dat ergernissen en overmatige vermoeienissen later uitgebleven zijn.

Na de genotvolle uren op Barbados komt er dan nog zooveel anders. Het varen door de schoone „bocas" bij Trinidad, waar men de eerste pelikanen ziet; na het groene Trinidad het varen langs het woestijnachtige Margarita; de onvergetelijke zonsopgang op de reede van La Guaira; de tocht van La Guaira naar Caracas. Zoozeer was de jeugd toen al verzadigd met nieuwe indrukken, dat er één verklaarde, dat, als hij nu moest teruggaan, hij al tevreden over zijn reis zou zijn.

Maar tegelijk met het genieten van zooveel nieuws treedt een zekere matheid op; men begint te verlangen, om eindelijk het doel te bereiken en aan het werk te kunnen gaan. Vandaar ook, dat iedereen tevreden was, toen we op een — natuurlijk zonnigen — morgen de St. Annabaai van Curaçao binnenvoeren, dat zich al dadelijk sympathieker voordeed dan zijn reputatie is. Immers: de oostoever van de St. Annabaai is vrij dicht begroeid met lage, op dien dag er frisch-groen uitziende boomen, en het was heelemaal niet waar, wat de zeeman van het eiland zegt:

„Geen boom ontsiert de kale klip."

IV.

Wie wel eens een reis naar een overzeesch land heeft gemaakt en daar niet door vrienden ontvangen werd, weet, hoe onaangenaam debarqueeren kan zijn. De schreeuwerige koelies, de eigenaren van bootjes, die U aan wal willen brengen, de portiers, die hotels aanprijzen, het gevoel,

dat men onderweg naar het hotel zeker wat van zijn talrijke bagage verliest, en eindelijk het aankomen in een, vaak primitieve, voor alle bagage te kleine hotelkamer, waar men zich dan ergert over de wijze, waarop men door alle lieden, die bij het debarqueeren geholpen hebben, afgezet is: het zijn alles ervaringen, die het einde eener zeereis hoogst onverkwikkelijk kunnen maken. Hoe anders was onze aankomst te Curaçao, waar we bij „Curaçaosche Petroleum Industrie Maatschappij'' als in Abraham's schoot binnenvielen. Nauwelijks lag de boot stil, of de ontschepingsambtenaar der CPIM, de heer Slokkers, kwam met zijn volle welwillendheid aan boord, en hielp ons door alle douane- en pasformaliteiten heen; een oogenblik later kwam een der chemici der CPIM, Jhr. Dr. Van den Bergh, die ons aldoor een goed raadgever is gebleven, en kort daarna kwam de directeur zelf, Ir. C. van der Stok, ons afhalen. De zes studenten werden ondergebracht in een der jonggezellenhuizen van de maatschappij, en mijne vrouw en ik waren te gast in het directiepavilloen, terwijl voor onze, zeer talrijke bagage een leege autogarage beschikbaar werd gesteld. Zoo voelden we ons na eenige uren in Curaçao al volkomen thuis. Ook van andere zijde werd ons de grootste welwillendheid betoond: de administrateur van Financiën, de heer H. Schotborgh, kwam me nog dienzelfden middag opzoeken — ik was zelf door een val niet in staat, hem het eerste bezoek te brengen — en gaf ons raad over de plantages, waar we wilden kampeeren, en nam op zich, eenige negerbedienden voor ons te laten aanwerven.

Ik had gehoopt, twee mannelijke negerbedienden voor ons gezelschap te kunnen krijgen, gelijk men ook in Oost-Indië buiten altijd met mannelijk personeel reist. Dit was echter onmogelijk, en, tot verbazing van de jongelui stonden eenige dagen later in Porto Marie twee brave negerinnen, luisterend naar de namen Harrietta en Catharina op ons te wachten. Zij zijn ons op alle eilanden trouw gebleven. Men kan zich voorstellen, hoe blij ik was, dat mijne vrouw ons vergezelde: wat voor een indruk zou het gemaakt hebben, als in het vaderland het bericht doorge-

drongen was, dat ik met zes studenten en twee negerinnen de binnenlanden der Benedenwindsche eilanden was ingetrokken!

Onze driewekelijksche kampeertocht op Curaçao is slechts mogelijk geweest, doordat de CPIM ons bij voortduring daadwerkelijk geholpen heeft. Wanneer er een nieuw kamp moest betrokken worden, leende zij ons auto's en auto-vrachtwagens voor vervoer van ons zelf en van onze bagage. Van veel meer belang was echter, dat zij ons met drink- en waschwater heeft geholpen. Het is bekend, hoe ongunstig in den laatsten tijd de „watertoestand" op de eilanden is, het gevolg van zeer arme regentijden in verschillende opeenvolgende jaren. Op onze eerste kampeerplaats, Porto Marie, kon de eigenaar, de heer Royer, nog een put ter onzer beschikking stellen, waar we rijkelijk waschwater vonden; op de volgende plantages, St. Kruis en Savonet, was echter de waterschaarschte zoo groot, dat het teveel van de vriendelijkheid der eigenaren, de heeren De Jong en Van der Linde Schotborgh gevergd zou zijn geweest, hunne regenbakken of putten méde te gebruiken. Hier heeft ons nu de CPIM geholpen, door niet alleen groote hoeveelheden gechloreerd drinkwater, maar ook drums met waschwater ter onzer beschikking te stellen.

Curaçao heeft den naam, een leelijk, dor eiland te zijn, waar altijd een hinderlijke passaat waait. Onze indruk is in menig opzicht geheel anders geweest. Zeker: het eiland is dor en droog, maar hoe belangwekkend en fraai is voor den natuuronderzoeker de, aan dit klimaat aangepaste flora. Hoe mooi zijn in hun soort de cactussen in hun groote verscheidenheid, de verschillende agaves, de doornige mimosabosschen en de, door den wind verwaaide divi divi boomen. Hoe prachtig kunnen bouquetten van felgeel bloeiende quiebrachaboomen tegen het overigens dorre bosch afsteken. Hoe mooi zijn de eindelooze wolkenkudden, die over het eiland trekken, hoe mooi de kleuren van het kale land in avond- en morgenzon, hoe fraai ten laatste de bergvormen in het Noordwesten, culmineerend in den phantastischen Christoffelberg. Hoe prachtig zijn

de kusten met hunne witte, lichtelijk begroeide terrassen van opgeheven koraalkalk, waartegen in het Westen de meest rustige zee met hare koralen en zeeappels aanligt, terwijl in het Oosten de eeuwige muziek is van aangaloppeerende en verstuivende passaatgolven. De hinderlijke passaat? We hebben hem gezegend, als hij ons overdag het wandelen en klimmen in de felle zon, met een rugzak vol steenen, mogelijk maakte, doordat hij ons aldoor iets afkoelde, als hij ons des avonds koelte op onze kampeerplaatsen bracht, en we hebben hem alleen verwenscht, als hij onze primuskomforen uitblies en ons dwong, heele bouwsels van tenten en leege kisten te maken, in wier windschaduw de komforen ongestoord konden branden.

Herhaaldelijk gebeurt het, dat leeken vragen, wat eigenlijk een geoloog bij het onderzoek van een land doet. Of hij boorgereedschappen meeneemt, om den ondergrond te onderzoeken, of hoe hij op andere wijze iets over den ondergrond kan te weten komen. Bij ons werk op de eilanden — zooals trouwens bij het meeste geologische werk — maakten we nimmer van eenig boorgereedschap gebruik. De eenige keer, dat we tot op eenige diepte in den ondergrond drongen, was in Bonaire, waar we eenige putten in aanbouw bezochten en waar we op één plaats een sleuf van eenige decimeters(!) diepte maakten. Als regel, en zoolang het niet om zeer speciale vraagstukken gaat, heeft de geoloog het echter niet noodig, ontgravingen of boringen te maken. Op vele plaatsen toch komt het gesteente van den ondergrond min of meer onverweerd aan de oppervlakte, en, door te combineeren, wat hij op zooveel mogelijk plaatsen aan de oppervlakte ziet, kan zich de geoloog een beeld vormen van den toestand in den ondergrond van een land. Ons werk verliep dus als volgt. Voorzien van topographische kaarten, geologische hamers, kompassen en nog eenige ingrediënten gingen we elken dag, meest in ploegen van twee, van ons kamp in verschillende richtingen, bekeken alle plekken, waar de gesteenten van den ondergrond behoorlijk zichtbaar zijn aan de oppervlakte, noteerden het waargenomene en namen zoo noodig monsters van de gesteenten of van de erin voorko-

mende versteeningen mede, om deze later in het laboratorium te kunnen onderzoeken. Het gaat er dus om, een zoo dicht mogelijk net van waarnemingen te maken, om later hieruit de geologische kaart te vervaardigen, en uit deze en de meegenomen monsters de geologische geschiedenis van het gebied te reconstrueeren. Een dergelijke geologisch onderzoek valt dus altijd uit elkaar in twee gedeelten: het „veld" onderzoek, waarbij het waarnemingsnet over het te onderzoeken gebied gelegd en de noodige gesteentemonsters verzameld worden, en het, soms veel langer durende laboratoriumwerk, waarbij de medegenomen gesteentemonsters onderzocht worden en de geologische kaart uitgewerkt wordt. Een paar voorbeelden, ontleend aan Curaçao kunnen dit toelichten [1]). Curaçao is niet altijd een, door diepe zee omgeven, klein eiland geweest. Er is een tijd geweest, in het allerjongste deel der Krijtperiode of in het alleroudste deel der Tertiaire periode, toen, waar nu Curaçao ligt, zich een ondiepe zee bevond, waarin allerlei puin gespoeld werd van een, in de nabijheid liggend landgebied. Iets later werden de lagen, die zich op den bodem dezer zee hadden afgezet, en die men tegenwoordig aanduidt als de „Midden Curaçao lagen" (omdat men ze in Midden Curaçao het beste bestudeeren kan) geplooid en opgeheven. In dien tijd vormde Curaçao een onderdeel van een veel grooter eiland of landgebied. Een aantal veldonderzoekingen met aansluitend laboratoriumwerk hebben betrekking gehad op dit deel der geologische geschiedenis van het eiland: Aan den Seroe Teintje bij Savonet vindt men fossielen in een kalksteen, die ouder is dan de „Midden Curaçao lagen". Uit dezen kalksteen zijn reeds door Martin fossielen verzameld; ons gezelschap kon er nog een aantal zeer fraaie versteeningen bijeenbrengen, die kenmerkend zijn voor het Boven-Krijt. De „Seroe Teintje kalksteen" is ouder dan de „Midden Curaçao lagen", omdat in deze laatste afgerolde stukken van de „Seroe Teintje kalk" voorkomen: de „Midden Curaçao laggen" zijn dus op zijn oudst Bovenste Krijt. Uit resten van

[1]) In een volgend nummer van dit tijdschrift denk ik, de geologische geschiedenis der eilanden uitvoeriger te behandelen.

planten en dieren, die in de „Midden Curaçao lagen" voorkomen, kan men concludeeren, dat ze in een ondiepe zee zijn afgezet: er werden n.l. oesters en kalkwieren verzameld, kenmerkend voor de kustzone. Als kleine afgerolde steentjes komen in de „Midden Curaçao lagen" gesteenten voor, die onmogelijk van het tegenwoordige eiland afkomstig kunnen zijn: in de ondiepe zee kwam dus afgespoeld materiaal van een, in de buurt liggend land terecht. De plooien der „Midden Curaçao lagen", wier aanwezigheid men tijdens het veldonderzoek constateert, waren oorspronkelijk zeker niet tot het eiland beperkt, want ze loopen op sommige plaatsen recht de zee in, en vertellen ons, dat na hun ontstaan Curaçao deel heeft uitgemaakt van een grooter landcomplex. Van de bovengenoemde feiten werden een deel tijdens het veldonderzoek verkregen (waarnemingen over plooiïngsrichting der „Midden Curaçao lagen", verzamelen van fossielen uit „Seroe Teintje kalk" en „Midden Curaçao lagen", verzamelen van gesteentemonsters), een ander deel kon eerst bij het aansluitende laboratoriumwerk blijken (aard der fossielen, aard der, als rolsteen in de „„Midden Curaçao lagen" voorkomende gesteenten [1]).

V

Toen we na drie weken kampeeren weer naar Emmastad, de zetel van de CPIM terugkwamen, konden we geacht worden, geheel in het onderzoek der eilanden ingewerkt te zijn.

De Gouverneur van Curaçao, de heer B. Van Slobbe, was zoo vriendelijk, ons toe te staan, met een der, bij de eilanden gestationeerde torpedojagers naar Bonaire te varen, en op de hoofdplaats van het eiland, Kralendijk, in het gouvernementslogeerhuis onzen intrek te nemen. Na enkele dagen vertrokken we dan ook per H.M. Witte de With naar Bonaire; op den, helaas slechts enkele uren du-

---

[1]) Ik moet erop wijzen, dat een deel der, in de gegeven voorbeelden genoemde waarnemingen bereids door Molengraaff gedaan waren. De voorbeelden zijn niet speciaal gegeven, om aan te toonen, wat *wij* deden.

renden overtocht voortdurend aangenaam bezig gehouden door den commandant, den heer E. Vreede en de andere leden van den staf. Op Bonaire werden we allervriendelijkst ontvangen door den Gezaghebber, den heer H. B. C. Schotborgh en door Mevrouw Schotborgh; tijdens ons verblijf hebben we bij voortduring van hun gastvrijheid, van hun hulp en van hun raad genoten en geprofiteerd. Ook de heer Herrera, de voornaamste plantagebezitter van het eiland en de medicus, de heer Polak, hebben ons met roerende vriendelijkheid geholpen en met raad ter zijde gestaan.

Oorspronkelijk zullen Bonaire en Curaçao ongeveer gelijke eilanden geweest zijn: klimaat en ondergrond is sterk verwant, en flora en fauna zullen oorspronkelijk zeker ongeveer gelijk geweest zijn. Hoe sterk is echter nú in vele opzichten de tegenstelling. Curaçao staat in vele opzichten in het teeken der industrie: het geweldige petroleumbedrijf en de drukke haven drukken hun stempel op alles. Door intensievere en langere bewoning zijn de bosschen op Curaçao voor een belangrijk deel al uitgeroeid; de plantages beteekenen niet veel meer voor de economie van het eiland; de werkkrachten zijn sterk geconcentreerd in de omgeving van Willemstad; de toestanden op het eiland hebben weinig patriarchaals meer. Hoe anders is de toestand op Bonaire. Wel is ook hier een belangrijk deel der mannelijke bevolking weggetrokken, hetzij om te werken in raffinaderijen der CPIM, hetzij om als matroos de Caribische zeeën te bevaren, maar dat neemt niet weg, dat de toestanden op het eiland nog iets idyllisch-patriarchaals hebben. De bevolking is lang zoo dicht niet als in Curaçao; er is geen enkele groote industrie; een groot deel der, op het eiland verblijvende bevolking leeft van landbouw- en boschbedrijf; van landbouw inzooverre, als ze werkt op de groote aloëplantages, wier opbrengst juist in den tijd van ons bezoek door sterk gestegen aloë-prijzen weer loonend was geworden, van boschbedrijf inzooverre, als ze houtskool brandt in de, nog vrij uitgestrekte boschcomplexen van het noordelijk deel van het eiland. Curaçao is zeker op het oogenblik een rijker eiland dan Bonaire; in menig opzicht gaf echter Bonaire blijken van een gezon-

dere welvaart. Op Curaçao uit zich de weelde der gekleurde bevolking vooral in mooie zijden kleeren, waarin de negers op Paaschzondag naar de mis gaan en in een enorm groot aantal leege jeneverflesschen, die men op vele plaatsen in den omtrek der huizen en langs de wegen ziet liggen; de huizen daarentegen zijn veelal zeer armoedig en primitief. Op Bonaire —en dit geldt zoowel van de hoofdplaats Kralendijk als van het dorpje Rincon in Noord Bonaire — trof ons het groote aantal van nieuwe steenen huizen, voor een deel van goede regenbakken voorzien: een aanwijzing, dat de bevolking het op Curaçao of op de zeilschepen in de Caribische zee verdiende geld op degelijke wijze belegde.

Bonaire was een, geologisch nog zeer weinig bekend eiland: we hebben ongeveer vijf weken noodig gehad voor het onderzoek. Gedurende een deel van dien tijd konden we wonen in het groote en prachtig aan de zee gelegen gouvernementslogeerhuis in Kralendijk; bijna een week konden we verblijven in een, aan den heer Herrera behoorend landhuisje in Fontein, waar de eenige natuurlijke bron van het eiland is, wier water in groote gemetselde bakken stroomt, die een ideale zwem- en bad-gelegenheid verschaffen; den langsten tijd hebben we gekampeerd bij een put in Noord Bonaire, „Dos Poos" genaamd, waar een groot deel der bevolking van het dorp Rincon haar drinkwater komt halen. Dit was een ideaal kampement: onze tenten stonden onder groote tamarindeboomen in de buurt van de put, waar den heelen dag een vroolijke bevolking met ezeltjes, die vaten droegen, water kwam scheppen en kwam wasschen. Meer dan op eenig ander terrein zijn we hier met de bevolking in aanraking gekomen, en deze aanraking heeft zelfs nog geologisch resultaat gehad, inzooverre, als een alleraardigst herdersjongetje, Aloysius geheeten, ons een vindplaats van zeer belangwekkende, tertiaire fossielen heeft gewezen. Elk eiland heeft zijn bijzondere charme gehad, maar ik geloof toch, dat als men mijn reisgenooten vraagt, wat zich het meest in hun geheugen heeft gegrift, zij zullen zeggen, dat het het kamp bij Dos Poos was, waar we vriendschappelijk omgingen met ne-

gers, schapen, geiten en varkens, en waar in de buurt het prachtige zoutwatermeer Goto lag met de groote kolonie van prachtige flamingo's.

Het is hier niet de plaats, om veel te zeggen over de geologie van Bonaire. De geologische geschiedenis vertoont menig punt van overeenkomst, maar ook belangrijke verschillen met die van Curaçao. Evenals op Curaçao wordt het fundament van het eiland gevormd door vulkanische gesteenten, die in de Krijtperiode zijn ontstaan, en die veel gelijkenis hebben met verwante gesteenten in het meest oostelijke deel van Curaçao. Evenals Curaçao eenmaal deel heeft uitgemaakt van een grootere landmassa, is dit ook met Bonaire het geval, en ook op Bonaire treffen we afzettingen aan van rolsteenen, die van elders moeten zijn aangevoerd. Treffend is de gecompliceerdheid der jongere geschiedenis van Bonaire: minstens viermaal is het eiland, nadat het vulkanische fundament was gevormd, in zee ondergedompeld en weer opgerezen!

De resultaten van ons onderzoek op Curaçao zijn voor de economie van het eiland zonder eenig belang geweest. Eenigszins anders is het op Bonaire. Wanneer eenmaal de geologische kaart van het eiland zal zijn gepubliceerd, zal deze als leiddraad kunnen dienen bij het aanzetten van nieuwe waterputten en van stuwdammetjes. Daarmede is niet gezegd, dat men zeer veel meer water zal kunnen vinden dan nu het geval is, maar eenerzijds zullen toch enkele punten kunnen aangegeven worden, geschikt voor het maken van proefputten en van stuwdammen, terwijl anderzijds het maken van volmaakt ongemotiveerde putten — waarvan er o.a. twee tijdens ons bezoek in bewerking waren — zal kunnen worden uitgeschakeld.

VI.

Per H.M. Witte de With werden we naar Bonaire gebracht; een zusterschip, H.M. Van Galen, onder commando van den luitenant ter zee 1ste klasse H. Nieuwenhuys haalde ons weer af en bracht ons terug naar Curaçao. De terugreis was bijna nog prettiger dan de heenreis: we voel-

den ons nu al zoo thuis op Harer Majesteit's schepen! In Curaçao ondervonden we tijdens een oponthoud van een viertal dagen weer vriendelijkheden en hulp van alle instanties bij Gouvernement en CPIM; dank zij deze hulp konden we reeds na zóó korten tijd weer naar Aruba vertrekken. Het kleinere en eenvoudigere Aruba heeft ons drie weken aan het werk gehouden; dank zij het groote aantal, op het eiland rijdende autobussen, auto's en autovrachtwagens, die ons vaak een „lift" gaven, konden we het onderzoek van twee centra uit doen: van Oranjestad, waar we wederom in het Gouvernementslogeerhuis mochten wonen en van Fontein aan de Oostkust, waar we een bijzonder fraai kamp in een grot, op nog geen kilometer van zee verwijderd, hebben gehad. Ook op Aruba zijn we prettig geholpen: in de eerste plaats door den Gezaghebber, den Heer L. Wagemaker, die al voor onze komst zijne vaderlijke zorgen begonnen was, inzooverre, als hij in de kerken van den preekstoel had laten aankondigen, dat we zouden komen, waarbij de bevolking gevraagd was, ons te helpen en op alle landerijtjes toe te laten, en die ons ook tijdens ons verblijf aldoor welwillend geholpen heeft; vervolgens door den commandant der mariniers, 1ste Luitenant C. Janssens, ten laatste door den eigenaar der plantage Fontein, die ons toestond, in zijne bron te baden; een gunst, die alleen zij naar waarde kunnen schatten, die in landen, waar zoetwaterschaarschte heerscht, vertoefd hebben.

Niet alleen in geologisch opzicht was voor ons het bezoek aan Aruba loonend. Na Bonaire, dat geheel landbouw- en veeteelt-eiland is, na Curaçao, waar weliswaar bij de hoofdplaats een geweldige industrie is, maar waar men toch in de „koenoekoe" nog groote kudden van geiten, ezels, ja zelfs van paarden en koeien vindt, en waar op zoo menige plaats een groenend hofje te vinden is, waar gedurende het heele jaar vruchten en andere landbouwproducten gekweekt kunnen worden, kwam Aruba als de meest felle woestenij, waar men veel minder vee ziet dan op de andere eilanden, waar maar zeer enkele groene, geïrrigeerde „hofjes" gevonden worden, waar de

velden, na de lange periode van droogte, volmaakt verdord waren, zóó, dat het moeite kostte te begrijpen, dat men deze dorre steen- en zandvlakten nog zoo zorgvuldig omheind had. Wel lagen er nog groote aloë-tuinen, maar ze werden niet meer bewerkt, omdat, in weerwil van de hooge aloëprijzen de winning niet kon geschieden als gevolg van de hooge loonen. Met die groote dorheid gaat echter op Aruba gepaard een schoonheid van landschapskleuren, die alles op de andere eilanden overtreft. Speciaal in het Noorden van het eiland ziet men in de morgenuren en late middaguren de prachtigste tinten van bruin en rood, waartegen de witte stranden en de blauwe zee zeer schoon afsteken. Zeer merkwaardig was tijdens ons verblijf de economische toestand op Aruba, inzooverre als hij in het geheel niet overeenkwam met de erbarmelijke armoedigheid van zijn bodem. Sedert kort was de groote petroleumraffinaderij bij St. Nikolaas in bedrijf gekomen, en hierdoor was niet alleen een golf van welvaart over de arbeidende bevolking gekomen, maar er waren bovendien als indirect gevolg allerlei andere groote werken in aanleg. Men was bezig een groote autoweg van de hoofdplaats naar St. Nikolaas te bouwen; er werd een aanlegsteiger in Oranjestad gemaakt; allerlei andere werken waren in uitzicht. Daar kwam nog bij, dat er op groote schaal kwartszand ontgonnen en naar Curaçao verscheept werd: kortom, er heerschte een bedrijvigheid, die zoo in tegenspraak leek met den natuurlijken toestand van het eiland, dat de indruk, dien men kreeg, iets onwezenlijks had.

Van de geologie van Aruba was veel meer bekend dan van die van Bonaire, wat niet wegneemt, dat we over de resultaten van ons onderzoek zeer tevreden zijn geweest. Men kan zeer in het algemeen zeggen, dat de drie Benedenwindsche eilanden geologisch verwant zijn; gelijke formaties hebben ze opgebouwd. Maar Aruba is, geologisch gesproken, het hoogste opgeheven, Curaçao is minder hoog opgeheven, Bonaire het minste. Aangezien nu de tegenwoordige hoogte der eilanden niet zoo heel veel verschilt (Aruba rijst tot 188 m., Curaçao tot 372 m., Bonaire tot 240 m. omhoog), is het gevolg, dat men op Aruba het

diepste deel van het fundament der eilanden bestudeeren kan, terwijl de gesteenten, die men op Bonaire vindt, steeds de meest oppervlakkige geweest zijn. Aangezien nu een groot deel der geologische gebeurtenissen aan de oppervlakte plaats vindt, kennen we de geschiedenis van Bonaire vollediger dan die van Aruba, maar pas door het beschouwen van de geologie der drie eilanden krijgt men een goed overzicht van de geheele geologische geschiedenis van het gebied. Inzooverre waren de drie eilanden samen een zoo fraai object voor een onderzoekingsreis.

Evenals voor Bonaire zal men in Aruba, wanneer de geologische kaart van het eiland verschenen is, deze kunnen gebruiken voor het meer rationeel aanzetten van waterputten en stuwdammen.

Ons tweede kamp in Aruba, in de kalksteengrot van Fontein, was bijna even idyllisch als het kamp bij Dos Poos in Bonaire. Boven ons hoofd stonden op het dak der grot allerlei onbegrepen teekens, in vroeger eeuwen door de oorspronkelijke Indianenbevolking aangebracht; daarnaast zag men de namen van tallooze blanken, die in de laatste 100 jaar de grot bezocht hebben; naar buiten kijkende, had men een prachtig uitzicht op het laagste koraalkalkterras en op de zee. Maar, in tegenstelling met Dos Poos, was dit kamp geheel dood. Geen bevolking kwam in de buurt; gedurende den heelen tijd van ons verblijf is het kamp hoogstens door tien menschen bezocht. Toch hebben we de beste herinneringen aan dit laatste kamp op de eilanden. We waren het beste ingeloopen, en daardoor minder vermoeid dan in vroegere kampen. Behalve met de geologie hielden de verschillende leden van ons gezelschap zich met verschillende werkzaamheden van zoologischen en botanischen aard bezig. Er werden vogels verzameld voor het Museum van Natuurlijke Historie te Leiden. insecten voor het museum van „Artis" in Amsterdam, terwijl onze bioloog alle dierlijke wezens, die hij kon bemachtigen, inpalmde. Ik heb den indruk, dat we in geen enkel kamp zooveel van de fauna gezien hebben als juist in ons grot-kamp van Fontein. Hoe prettig was het, om, als men des avonds met zijn geologisch werk ge-

reed was, dezen bezig zag met het prepareeren van krabben en het conserveeren van allerlei zeedieren, genen met het sorteeren van de, in den loop van den dag gevangen insecten, weer andere met het prepareeren van vogels!

VII.

Op Aruba ontvingen we een uitnoodiging, die al onze latere plannen veranderde. Op initiatief van den chef-geoloog Dr. Ritter der „Caribbean Petroleum Company", de dochtermaatschappij der „Koninklijke" in Venezuela, ontvingen we de uitnoodiging, om enkele weken naar Venezuela te komen, de gasten der Maatschappij te zijn en, onder leiding van hare geologen, enkele groote excursies door Noordwestelijk Venezuela te maken. Is het noodig te zeggen, dat we dit aanbod met beide handen aangrepen? Wel eindigde hierdoor het exploratieve deel van onze reis, maar we kregen gelegenheid, om onder de beste leiding een indruk te krijgen eenerzijds van de geweldige petroleumindustrie van Venezuela, anderzijds van de geologie van een belangrijk deel van dit land, wat weer van veel belang voor ons was voor beter begrip van wat we op de eilanden hadden gezien. Maar bovendien zagen we op deze reis zooveel andere dingen. De klimatische variaties in Venezuela zijn zoo snel, dat we op onze excursies herhaaldelijk den overgang van vochtig tropisch oerbosch door park- en savanna-land naar halfwoestijn hebben meegemaakt, en voor de jongelieden was het een ervaring voor hun leven, om kennis te kunnen maken met toestanden, opvattingen en menschen in een der Latijnsch-Amerikaansche republieken.

Na ons bezoek aan Venezuela was onze West-Indische reis afgeloopen: Op Curaçao hadden we maar enkele uren den tijd, om van den „Libertador" op de „Venezuela", die ons naar Amsterdam zou brengen, over te gaan, en om dankbaar afscheid te nemen van allen, die geholpen hadden, onze reis zoo uitnemend te doen slagen.

Ik ben er zeker van, dat alle jongere deelnemers veel van hunne reis geleerd hebben. Maar misschien is even

belangrijk als de vak-ervaringen, die ze hebben opgedaan de leerschool, die ze in solidariteit en in „aanpakken" hebben gehad. Persoonlijk zal ik tenminste niet de grootste voldoening hebben op den dag, dat de heeren Westermann en Pijpers op hunne dissertaties over Aruba en Bonaire promoveeren, maar heb ik reeds de grootst mogelijke voldoening gesmaakt op den dag, toen we in Amsterdam aankwamen, toen iedereen door familie en kennissen werd afgehaald, en toen één der afhalenden van achter het douanehek riep: „Wat hebt U met ...... gedaan; hij draagt koffers en sjouwt met kisten, dàt heb ik nog nooit gezien."

Utrecht.

SURINAAMSCHE ONDERWERPEN OP HET AMERIKANISTEN-CONGRES TE HAMBURG

DOOR

JHR. L. C. VAN PANHUYS

(*Vervolg en slot*)

3. Boschnegerornamenten

Die Buschneger in Surinam [1]) besitzen einen reichen Schatz von noch sehr wenig bekannten Ornamenten, über deren Bedeutung gleichfalls bisher noch wenig veröffentlicht wurde. Ihre Tätowierfiguren sind wohl am ersten der Gefahr ausgesetzt zu verschwinden, da die Buschneger, sobald sie zum Christentum bekehrt worden sind, das Tätowieren aufgeben.

In uneigennütziger Weise haben die Herren C. H. de Goeje und H. Bisschop van Tuinen die Güte gehabt während der fünften Surinam-Expedition (Tumak-Humak, 1907), neben allen andern umfangreichen Arbeiten, 21 Abbildungen (Skizzen) von Tätowier-figuren zu machen, und von mehrer derselben die Erklärung und Bedeutungen erfahren, wofür Verfasser dieses 1909 den ebengenannten gewissenhaften Beobachtern seinen besten Dank für ihre tüchtigen Leistungen ganz ergebenst ausgesprochen hat [2]). Aber auch leutnant zur See R. H. Wymans hat sich während einer folgenden Expedition (Surinam-Fluss) die Mühe gegeben u. a. Besonderheiten über die Tätowierung bei den Saramakkaner-Buschnegern aufzuzeichnen [3]). Seine Notizen sind, obwohl kurz,

---

[1]) Wir bitten um ein sprachhistorische Untersuchung des Namens „Surinam", c.q. eine Rechtschreibung und Verbesserung. Wie kam man dazu, den, doch saüber indianischen, Namen dergestalt und nicht: „Suriname" zu schreiben? Sieht „Quelques chansons et quelques danses", usw., Notiz 1. blz. 211 W. I. G. Man schreibt und sagt doch auch: Coppename-Expedition, und niemals: Coppenam-Expedition.

[2]) Verhandlungen des XVI Intern. Amerikanisten-Kongresses, Wien 1909, S. 527. Artikel Tätowieren, mit 3 Figuren (14 Formen).

[3]) S. 685 u. 686 Tijdschrift Kon. Ned. Aardrijkskundig Genootschap, 1910.

doch wertvoll. Melden wir noch, dasz Major Bakhuis fünf deutliche Zeichnungen von Tätowierfiguren gegeben hat mit einer kurzen Bemerkung [1]), und dasz ein kurze Notiz von meiner Hand vorkommt auf S. 437—439 der Verhandlungen des XIV Amerikanisten-Kongresses, Stuttgart 1906, so haben wir, glaube ich, ungefähr alles genannt was über die Tätowierung bei Buschnegern veröffentlicht worden ist, — von dem Wenigen — nur einige Zeilen-, was Kappler und Crevaux davon gesagt haben abgesehen (in unserer Notiz angedeutet). Doch wohl müssen wir hervorheben was Joest in seinem „Ethnographisches und Verwandtes", Int. Archiv für Ethnographie, Suppl. zu Band V, 1893, S. 49 über das Tätowieren schreibt, weil er es so hübsch verstanden hat uns die Tätowiersitte zu schildern in der Umgebung wo der Brauch lebt. Das Auffällendste an dem Äuszern der Buschneger beider Geschlechter, ist ihre Tätowierung, sagt er so ungefähr, bzw. die über den ganzen Körper sich erstreckende „Verschönerung" der Haut durch Ziernarben. Selten fehlen die afrikanischen Wangen- und Schläfenschmisse.

Vielfach ist der ganze Körper mit wirklich zierenden und zierlichen kleinen Narben, die zu sehr gefälligen Mustern zusammengestellt werden, bedeckt. Die Narben werden in der bekannten Weise dadurch hergestellt, dasz man eine kleine Hautfalte zusammenkneift und deren Scheitel durch einen ziemlich tiefen, etwa 1 cm. langen, Schnitt aufritzt. Hierzu dient in Surinam meist ein Rasiermesser (Wymans l.c. gibt uns den Namen: *simin-néfi*, néfi = E. Knife, Alt H. Knijf, und sagt, dasz meistenteils Weiber die Operation ausführen). Bakhuis l.c. sagt n.u. M. richtig: „Het vel wordt telkens tusschen 2 vingers genomen en dan 2 sneetjes van 5 à 6 mm. naast elkander daarin gemaakt" [2]).

Sehr richtig urteilt Joest, dasz ein mit Narben verzierter Rücken, oder zumal bei den jungen Mädchen, die ornamentierten Busen und Oberschenkel, indessen wirklich entschieden hübscher aussehen, als die entsprechenden Teile der gewöhnlichen Neger. Und ein Schalk kommt wohl dazu und behauptet dasz die Mädchen

---

[1]) Bericht der Coppename-Expedition, Leiden, 1902 Ueberdruck Tijdschrift Kon. Ned. Aardrijkskundig Genootschap, 1902, S. 35 und Abbildung gegenüber S. 148.

[2]) Joest spricht auch vom Punktieren der Haut und sagt: Einreiben der betreffenden Stellen mit Rusz kommt vielfach zur Anwendung. Wymans l.c. nennt eine andere Einreibung. Ich selbst habe nur von einer Einschneidung und nicht von Punktierung gehört, und auch nicht von Anwendung von Russ, sondern nur von Holzkohle. In meinen Notizen steht: Holzkohle verursacht die Aufschwellung.

ihre Narben gern und ohne Ziererei zeigen, so wie eine Europäerin ihre Schmucksachen: dabei lassen sie in ihrer Harmlosigkeit allerdings zuweilen gewisse narbengezierte Stellen ihres schönen Körpers bewundern, die man bei uns zu den diskretesten zu rechnen pflegt.

Ein Beobachter hat mir seiner Zeit geschrieben, dasz Frauen die meisten „kotti-kotti" (Tätowierungen, buchstäblich: Einschnitte) haben in der Umgebung der Geschlechtsteile, also verborgen unter dem Hüftentuch, weil sie beim Koitus eine angenehme Reibung verursachen oder aber, wenn die Figuren (ngaté genannt) auf den Rücken geschnitten worden sind, um die Körperteile an dieser Stelle beim Beischlaf zu reiben.

Wir müssen also bei der Erklärung der Tätowierfiguren darauf bedacht sein, dasz deren Zweck und Bedeutung mit dem Liebesleben verbunden können sein und werden in diesem Gedanken bestärkt wenn wir lesen was Professor und Frau Melville J. Herskovits, von Cornell-University, Evanston, Illinois, Vereinigte Staaten von N. Amerika, uns mitteilen in ihrem höchst interessanten Artikel: „Bush-Negro Art" [1]), The Arts New York, The Arts Publishing Corporation, October 1930 nämlich, dasz einige der Tätowierungen in Umrissen und Symbolik mit den Holzschnitt Ornamenten übereinstimmen; und dasz jene Ornamente eine Geschlechts-Symbolik enthalten die ihre Kunst sehr beeinfluszt.

Schlangen- und Menschenfiguren sind haüfig mit kupfernen Nägeln verziert, die Tätowier-Figuren auf Kopf- und Gesicht, oder auf dem Leib vorstellen. Der Gebrauch von kupfernen Nägeln auf dem Leib einer Schlange, so sagt der Artikel Bush-Negro Art, ist merkwürdig, weil es klar ist, dasz die Absicht war der Schlange menschliche Eigenschaften zuzulegen.

Ich denke, man wird nicht so leicht die Erklärung aller Tätowier-ornamente bekommen. Begreifen der immer stark stilisierten Buschnegerkunst ist unmöglich ohne Hilfe der Buschneger, und sie verstehen, so sagen Herr Dr. und Frau Herskovits sehr richtig, ausgezeichnet die Kunst Fragen nach der Bedeutung von Verzierungen auszuweichen. „The fact is that we were entirely unsuccesful in obtaining a single explanation of design during our first visit" (nämlich: während der erste Reise im Jahre 1928), bemerken Herr und Frau Herskovits dazu. — Nehmen wir ein Beispiel. Man sieht eine Tätowierfigur auf dem Nac-

[1]) Zie het artikel „Boschnegerkunst" in het September-nummer van de West-Indische Gids.

ken eines Buschnegers und fragt nach dem Namen. Jetzt kann er antworten: neki-kokotti (Nacken-tätowierung); daran hat man nicht viel, man musst aber darauf achtgeben, ob vielleicht jene Tätowierung immer, oder oft, auf dem Nacken vorkommt. Wenn man Glück hat, erfährt man auch den eigentlichen Namen, sagen wir z.B.: Ananassi (Ananas, Frücht oder Pflanze). Aber jetzt müssen wir noch wissen: Warum haben Sie da eine Ananas, m.a.W., mit welcher symbolischen Bedeutung ist eine Ananas da angebracht worden? Und das erfährt man eben nicht.

Nur durch Vergleichung vieler Figuren, und Erklärungen von zuverlässigen Buschnegern, Männern und Frauen, wird man sein Ziel erreichen.

Er volgt nu in het Duitsche manuscript een uitvoerige beschrijving van een en twintig afbeeldingen van tatoeage-ornamenten, met de afbeeldingen zelf, welke in dit uittreksel niet worden opgenomen. Wie dit onderdeel van de boschnegerornamentiek wil bestudeeren, zal afbeeldingen en beschrijving kunnen aantreffen in de „Verhandlungen" van het 24ste Amerikanisten-Congres. In de desbetreffende beschrijving wordt er o.a. de aandacht op gevestigd, dat een slangenvormige korjaalversiering, welke door den heer Bakhuis in zijn aangehaald „Bericht" tegenover blz. 148 is afgebeeld, waarschijnlijk dezelfde beteekenis heeft als het door den heer en mevrouw Herskovits in hun artikel „Bush Negro Art" beschreven en afgebeelde ornament, dat de boschneger „man ko muje", man- en vrouw-figuur noemt, hetwelk op zóódanige wijze is gestiliseerd dat, zooals het echtpaar Herskovits opmerkt: „only the limbs are shown". Van een andere afbeelding zeggen dr. en mevr. H.: „Although so much richer in detail, the symbolism is relatively the same" en zij voegen daaraan toe, dat beschaving en kunst van de boschnegers een zekere eenheid vertoonen. Een van de tatoeëer-figuren van de verzameling de G. en B. v. T. is een aardige voorstelling van een mij onbekend insekt, *kirifaja* (vuur- of lichtblusscher); een ander komt overeen met een door Wymans vermeld patroon, dat man en vrouw wederkeerig bij elkander op den rug in de taille aanbrengen, indien zij bijzonder veel van elkaar houden.

Verder wordt de beteekenis verklaard van door den heer de G. nageteekende ornamenten, die djoeka-vrouwen in kleine kalebassen hebben ingesneden, n.l. van een gestiliseerden vogel, een vleermuis en een vogel-figuur. Ook van een ornament in de neb van een korjaal, een man in een doodkist voorstellend.

Zeer merkwaardig zijn de afwrijvingen met zwarte was en Japansch papier door de heeren de G. en B. v. T. van boschnegerornamenten, genomen volgens de methode van Hjalmar Stolpe, zooals b.v. die van een waschgoedklopper, die vermoedelijk een vodoe-god voorstelt met een zeer groot geslachtsdeel. Op een sierparel schijnt een man door een schorpioen (totem- of familieteeken?) te zijn voorgesteld. Bij een vrouw-figuur ziet men een ronde symbolische vrucht uit de schoot (baarmoeder) te voorschijn komen. Bij een andere afbeelding van eene vrouw kan men, met behulp van de door dr. Herskovits gegevene verklaringen, gevoegd bij die van den maker, den boschneger Wintimatti, opmaken, dat bedoeld wordt weer te geven, dat de vrouw er naar verlangt dat haar echt vruchtbaar zij (twee lijnen gaan, van haar hoofd, naar een maansikkel, het zinnebeeld van vruchtbaarheid boven haar); voorts, dat haar verzekerd wordt, dat haar wensch zal kunnen worden vervuld, indien zij van haar man houdt en hij van haar (twee liefdes-pijlen staan, tusschen haar hoofd en den maansikkel, in tegengestelde richting en kunnen beteekenen: ik zend liefde uit en ik ontvang wederliefde) en eindelijk, dat de paring lang moet duren (zooals b.v. plaats heeft, wanneer de man van een reis thuis komt). Daarop doelt het ornament dat de bosch neger noemt: „langa tem".

Aan het bovenstaande laten wij thans de volgende slotopmerkingen in de Duitsche taal aansluiten.

Wir können bevor wir ein Schlusswort aussprechen, noch eine kurze Bemerkung über tätowieren hinzufügen. Niemals gibt es einen Tätowierungszwang. Man fängt damit an einem „pikien Ningré" drei kleine Einschnitte zu geben auf die Maus der Hand zwischen Daumen und Zeigefinger (rechte oder linke Hand). Darauf folgt, das Kinn, und dann die Stirn. Hat ein junger Mann blosz einen Kinneinschnitt (z.B. vier Schnittchen), so darf er noch nicht mit einer Frau (einem Mädchen) Umgang haben; wohl falls er einen Stirneinschnitt hat. Zugleich folgen Einschnitte unter die Augen. Denn diese Einschnitte tun sehr weh, und wenn man mit einer Frau Umgang gehabt hat, muss man diesen Schmerz ertragen können. Nicht: weil die Schnitte gemacht worden sind, sondern weil bei jungen Leuten die Geschlechtsreife eintritt, wird ein Tanz gehalten. Es folgen Schnitte auf Wangen, Bauch, Beine und Rücken (von unten nach oben) so bald man es selbst will.

NACHTRAG

Am neunten Januar 1931 haben wir im Kolonial Institut in Amsterdam für die Vereine „Oost en West" und „Hou en Trouw" einen Vortrag mit Lichtbildern gehalten, über merkwürdige Beispiele von ursprünglicher Kunst in Surinam und sonstwo [1]), und da angeführt, dasz es wünschenswert wäre in Zukunft zur Abfassung einer ,,Grammar of Ornaments" zu kommen, wie Owen Jones in 1856 eine veröffentlichte, aber dann nicht mit ganz unverstandenen Ornamenten zu kommen, sondern mit Ornamenten und vor allem mit deren Erklärung. Eine Arbeit deren hervorragende Bedeutung sich jeder Ethnologe und Praehistoriker klar vor Augen stellen soll, die aber vielleicht erst nach einer oder mehreren Generationen fertig werden kann.

Die Vorarbeiten könnten anfangen mit einer Zusammenstellung von Ornamente, wie es Prof. Alfred L. Kroeber getan hat in seinem Buch von der Frau Morris K. Jesup-de Witt-Expedition [2]), The Arapaho, Bulletin of the American Museum of Natural History, Vol. XVIII, Part. I, pp. 1—150, New York, Sept. 3., 1902, wo auf Seite 138—143 eine kurze Zusammenfassung gegeben wird von nicht weniger als 458 Figuren.

Wir stellen uns vor, dasz jede Nation, die über den nötigen wissenschaftlichen Kräften verfügt um sich der Untersuchung der Volksstämme, die sich durch merkwürdige Ornamentik auszeichnen, widmen zu können es sich zur Ehre rechnen wird, die Ornamente selbst und ins besondere deren Erklärung zu sammeln in solcher Weise, dasz spätere Vergleichung mit den Ornamenten andrer Völker leicht geschehen kann. So könnte vielleicht in viele Staaten so nicht mit der Zeit in jedem Staat, c.q. für jeden Gebietsteil, ein Ornamente-Institut oder eine Ornamente-Arbeitskammer gegründet werden, und irgendwo ein Ornamente-Sammlungs-Institut, wo, aus der ganzen Welt, die Ornamente Untersuchungs-Resultate zusammen gebracht würden. Aber es ist nicht blosz Pionierarbeit zu tun. Schon ist eine ungeheure Menge von Ornamenten mit ihren Erklärungen bekannt, und könnte schon gleich von dem Sammlungs-Institut in eine einfache und vergleichbare Form gebracht werden [3]).

[1]) Nämlich über: Holzschnittwerke in Norwegischen hölzernen Kirchen; Praehistorische Symbolik; Ornamente der Buschneger und der Indianern; Ornamente in Brasilien; in Borneo; von Nord-West Indianern in Nord-Amerika; bei den Amur-Stämmen.

[2]) Mrs. Morris K. Jesup war Holländerin.

[3]) Wir dürfen hier wohl mit vorzüglicher Hochachtung und Freude

Für die Niederlände liegt dabei die Aufgabe vor, die angegebene Arbeit zu unternehmen mit Bezug auf Niederländisch Ost- und West-Indien. In Surinam soll man sich eifrig bemühen die Ornamenterklärungen der Buschneger (und natürlich so viel wie möglich auch die Ornamente selbst) zu erhalten. Für Niederländisch Ost-Indiën ist uns in dieser Hinsicht nur bekannt, dasz schon vor langen Jahren Prof. A. R. Hein: Die bildenden Künste bei den Dajaks auf Borneo veröffentlicht hat und dasz wertvolle Elemente durch Prof. A. W. Nieuwenhuis bekannt geworden sind. Die kleine aber vorzügliche Arbeit vom Bruder des Herrn Professors, Dr. Wilhelm Hein „Die Menschengestalt in Flechtwerken", Band XXI. Mitt. Anthrop. Gesellschaft, Wien, 1891, wird, unseres Erachtens, als Ausgangspunkt können dienen.

Selbstverständlich soll jeder fremde Gelehrte der sich zur Untersuchungsarbeit in dieser Richtung berufen fühlt, von der betreffenden Regierung Hilfe und wo möglich auch Unterstützung empfangen. Und jetzt noch das wichtigste. Niemals unterlasse es ein Reisender, ein Forscher, himfort das Äuszerste zu tun, um Erklärungen der von ihm gesammelten Ornamente zu finden [1]).

über alles was sie uns brachten die Namen nennen von H. Balfour, F. Boas, A. C. Haddon, Al. R. Hein, Wilhelm Hein, A. L. Kroeber, B. Laufer, K. T. Preuss, H. Schurtz, K. von den Steinen und Hjalmar Stolpe.

[1]) Es sei uns gestattet hier die Literatur-Angaben zu ergänzen die wir unseren Artikel beigefügt hatten: Quelques ornements des nègres des bois de la Guyane néerlandaise, Atti del XXII Congresso Internaz. degli Americanisti, S. 231—276, II, nämlich:

Owen Jones, Grammar of Ornament, London 1856.

F. Boas, The decorative Art of the Indians of the North Pacific Coast. (Bulletin American Museum of Natural History, Vol. IX. Art. X, pp. 123—176. New York 1897).

B. Laufer: The decorative Art of the Amur Tribes. Memoirs of the American Museum of Natural History. Vol. VII. Publication of the Jesup North Pacific Expedition 1902.

A. L. Kroeber: The Arapaho. Bulletin American Museum of Natural History. Vol. XVIII. Part. 1, pp. 1—150. New York 1902.

Eric Boman: Antiquités de la région andine de la république argentine. Paris 1908.

G. Lindblom: Einige Details in der Ornamentik der Buschneger Surinams. Riksmuseet Etnografiska Avdelning, Smarre Meddalanden, Stockholm 1926.

Melville J. Herskovits and *Frances S. Herskovits: Bush-Negro Art.* The Arts, New York 232 East, 54th Street, October 1930.

„SNEKI-KOTI"

INENTING TEGEN DEN BEET VAN VERGIFTIGE SLANGEN

Een dupliek

DOOR

DR. H. D. BENJAMINS

In een artikel onder bovenstaand hoofd in de West-Indische Gids van Maart 1930, elfde jaargang, blz. 497—512, bond ik den strijd aan tegen een in Suriname wijd verspreid, uit Afrika afkomstig, volksgeloof, de „Sneki-koti".

Ik kwam tot de volgende conclusies:

„In de eerste plaats, dat de „Sneki-koti" kwakzalverij is, waarmede men de menschen geld uit den zak klopt en, door het kweeken van vertrouwen in de middelen, hun de heilzame vrees voor slangen ontneemt of deze althans vermindert. Een en ander legt de overheid den plicht op met kracht tegen deze kwakzalverij op te treden.

In de tweede plaats dat de overheid heeft te zorgen dat de serums, die nog geruimen tijd na den beet hun uitwerking hebben, voorhanden zijn overal waar een medicus of ander persoon aanwezig is, die de injecties kan doen.

De districtsgeneesheeren moeten op hunne tournées die serums steeds bij zich hebben en ook de plantagehospitalen moeten die in voorraad hebben, al komen slangenbeten gelukkig zelden voor."

In een uitvoerig artikel in *„De West"* van 6 Juni 1930, onder het hoofd *„Sneki kotti is geen kwakzalverij"*, kwam de heer C. A. Spong op tegen mijn eerste conclusie.

Voorts kwamen in *„De West"* van 13 Mei en 13 Juni 1930 korte berichten voor over toepassing van de koti, met gunstig gevolg.

Daar geen van de genoemde gevallen geacht kon worden onomstootelijk te bewijzen dat de koti een deugdelijk voorbehoeden geneesmiddel is, kwam ik in de West-Indische Gids van Mei 1931, dertiende jaargang, blz. 3—24 op de zaak terug.

In geen der door den heer Spong en anderen genoemde gevallen was de slang, die den beet had toegebracht, door een deskundige gedetermineerd. Het blijkt zelfs niet of de slangen waren gedood.

En toch verklaart niemand minder dan Brehm:

„Es ist unmöglich durch aüsserliche Betrachtung jede Giftschlange als solche zu erkennen."

En, zooals ik in mijn eerste artikel opmerkte, schreef een deskundige als de auteur van het artikel *„Ophidia"* in de *„Encycl. van Nederl.-West-Indië"*, blz. 536:

„Uiterlijke kenmerken, waaraan men met zekerheid kan uitmaken of eene slang giftig dan wel onschadelijk is, kunnen niet worden aangegeven."

Men heeft hierbij in het oog te houden dat slechts 5 percent van de in Suriname voorkomende slangen giftig is, voorts dat zij luie nachtdieren zijn, zoodat de kans niet groot is dat iemand door een giftslang wordt gebeten. Dit alles heb ik uitvoerig uiteengezet.

Evenmin blijkt uit de gevallen door den heer Spong opgesomd en uit de andere gevallen, waarbij de koti is toegepast, van een behoorlijk onderzoek der wonden, n.l. of beide giftklieren hun gift in de wond hadden uitgestort, dan wel één giftklier, wat natuurlijk van invloed is op de hevigheid van de vergiftiging, zooals blijkt uit de verklaringen van deskundigen, die ik in mijn eerste artikel aanhaalde en die ik hier herhaal:

„D'innombrables expériences ont été faites pour connaître *le degré d'activité du venin* des différentes espèces de serpens et les moyens les plus surs pour en arrêter les effets" . . . .

„Mais malgré ce grand nombre d'observations les résultats, que l'on peut en tirer sont peu satisfaisans. Toutes aboutissent à démontrer ce que nous avons dit plus haut, savoir que les symptomes, dont la morsure des serpens vénineux est suivie, sont modifiés à l'infini d'après les circonstances prévalentes". (H. Schlegel *„Essai sur la physionomie des serpents"*, La Haye, 1837, I, 36).

„Beaucoup de ces cas accompagnés de symptomes graves et impressionants, se terminent spontanément par la guérison, parce que le venin inoculé n'avait pas atteint le minimum mortel." (*„La Défence contre l'Ophidisme"*, par le Dr. Vital Brazil, Directeur de l'Institut Sérum therapique de l'Etat de S. Paula, Brésil. Traduction française par le professeur J. Maibon, 1914, 2me édition).

Ook Richard Schomburgk had opgemerkt, dat de beet van de ratelslang slechts in weinige gevallen absoluut doodelijk is. (*„Reisen in Britisch Guiana"*, Leipzig 1848, II 132, of de Engelsche vertaling door Walter E. Roth, Georgetown, 1923, II. 104).

In mijn tweede artikel vestigde ik de aandacht op een studie van Dr. N. van der Walle in het *„Natuurkundig Tijdschrift voor*

Ned. Indië, 2e afl. van deel XC, 1930, blz. 232, waarin het volgende voorkomt:

> „Ten slotte mag er nog wel eens met nadruk op worden gewezen, hoe uitermate voorzichtig men moet zijn met de beoordeeling van een in een bepaald geval toegediend geneesmiddel. Wij zagen immers, dat slangengif-intoxicatie geenszins altijd laethaal verloopt; bij Viperidenbeet is de prognose quo ad vitam zelfs gunstig te noemen. Indien de omstandigheden medewerken, kan de gebetene een dosis gif binnen krijgen, welke kleiner is dan de laethale dosis en de verschijnselen blijven dan plaatselijk of zijn van voorbijgaanden aard. Zeer treffend is dan ook de volgende opmerking van Kiewit de Jonge": „sterft de patiënt niet, dan beginnen op een gegeven oogenblik de verschijnselen terug te gaan; dit gaat in vele gevallen verwonderlijk snel, zoodat iemand enkele uren, nadat hij aan den rand van het graf stond, zich weer volkomen hersteld kan voelen."
>
> Kliniek en experiment geven dus beide de aanwijzing, dat men vooral niet elke aanwijzing ten gunste, welke na toediening van een of ander middel mocht optreden, zonder critiek aan de therapie mag toeschrijven, hoe gaarne men wellicht geneigd mocht zijn, dit te doen."

Door mijn betoog, waarin toch wel het een en ander dat ernstige overweging verdient, is de heer Spong niet geschokt in zijn vertrouwen in de Sneki-koti. In „De *West*" van 10 Juli 1931 schrijft hij, onder hetzelfde hoofd als zijn vorig artikel „*Sneki-kotti is geen kwakzalverij*":

> „Dr. Benjamins houde mij daarom ten goede, als ik verklaar, trots zijn betoog, onwrikbaar te blijven gelooven in de heilzame werking van Sneki-kotti. En ik ben overtuigd, dat de meerderheid der geneesheeren en onderwijzers in de districten, die in de praktijk gevallen hebben gezien, aan mijne zijde staan."

Mijnerzijds vertrouw ik dat de geneesheeren de verklaring van hun collega Dr. van der Walle in ernstige overweging zullen nemen en dat de onderwijzers in de districten en ook die in de stad in mijn betoog aanleiding zullen vinden om te twijfelen aan de deugdelijkheid van de Sneki-koti en dat zij, een geval bijwonende van genezing na aanwending van de koti, zich zullen afvragen of hier niet van toepassing is: *post, non propter.*

De heer Spong merkt op:

> „Dat in sommige gevallen personen die door giftige slangen gebeten zijn, beter worden zonder Sneki-kotti, is naar mijn bescheiden meening geen bewijs dat Sneki-kotti waardeloos zou zijn."

Zeer juist. Maar die gevallen moeten toch telkens wanneer genezing volgt na toepassing van Sneki-koti, de vraag doen rijzen

of men te doen heeft, met een geval, waarin genezing zou gevolgd zijn zonder de Sneki-koti. Juist daarom is het niet mogelijk tot zekerheid te komen omtrent de deugdelijkheid van het middel zonder proeven op dieren. Prof. Joest heeft die proeven genomen (zie mijn eerste artikel) met negatief resultaat. De geneesheeren in Suriname zouden m.i. goed doen de proeven van Prof. Joest te herhalen.

De heer Spong komt terug op het geval van Tol (zie mijn eerste artikel) en zegt dat hem spijt dat ik niet verder wensch in te gaan op dit geval. Ik zou n.l. zelf hebben gezien dat een jongetje, dat pas was ingeënt met Sneki-koti, een ratelslang kon aangrijpen zonder gebeten te worden. En dan vraagt hij „Ook al weder louter toeval?"

Neen, geen toeval. Zooals ik in mijn eerste artikel mededeelde had van Tol de slang, nadat hij die uit de kist had genomen, aan een kleinen jongen in handen gegeven, wat *dadelijk* werd belet. Had het jongetje de slang langer vastgehouden dan is er geen twijfel aan of hij zou gebeten zijn, evenals van Tol, die niet *dadelijk* werd gebeten.

Ik schreef in mijn eerste artikel:

> ....„Had hij [van Tol] de slang achter den kop vastgegrepen, dan had die hem niet kunnen bijten, maar hij hield het beest vast ± 20 centimeter van den kop af. Had hij de slang spoedig weer in de kist gelegd, dan ware hij niet gebeten en de omstanders, die de geheele vertooning griezelig vonden, waren misschien onder een verkeerden indruk gekomen en hadden de proef als beslissend beschouwd".

Aan het slot van mijn tweede artikel gaf ik in overweging dat het Surinaamsche Gouvernement zich een behoorlijke hoeveelheid koti zou verschaffen en die zenden naar het Instituut Butantan voor onderzoek op dieren. [1])

Ik stel het zeer op prijs dat de heer Spong zich met dit advies vereenigt. Edoch, er is een maar: in zijn eerste artikel („*De West*" van 6 Juli 1930), schrijft hij:

> „Zij die bekend zijn met de inlandsche gebruiken, weten, dat een Neger die in het bezit is van een waardevolle inenting (Kotti) of medicijn tegen vischsteken, stuipen, treef, malaria, filaria, geheime

---

[1]) Wat ik schreef over hetgeen moest gebeuren ingeval uit het onderzoek de juistheid bleek van het Surinaamsche volksgeloof, was — hoewel een logische gevolgtrekking — natuurlijk spotternij, wat men in Suriname wel zal hebben begrepen. Ik voor mij twijfelde niet dat het onderzoek zou uitwijzen dat de koti kwakzalverij is.

ziekten en wat dies meer zij, dit middel niet licht zal verkoopen of bekend maken en vooral niet aan blanken. Hij moet al op zeer goeden voet staan met den districts-onderwijzer, den plantage- goud- of balata-opzichter of anderen kennis, alvorens hem een hoeveelheid van dit middel, dat eigenlijk niet verkocht mag worden, te verschaffen, of hem zelfs maar het preparaat te wijzen. Hij heeft echter geen bezwaar om vreemdelingen, die soms veel geld betalen, zoogenaamde *Kotti* te verkoopen, die niet veel meer is dan *Dotti* (vuil of drek). De onderzoekers die soms na veel moeite het middel machtig zijn geworden en daarover boekdeelen schrijven, zijn vaak, zooals men dat noemt: bekocht. *Hun oordeel kan daarom slechts onder reserve worden aanvaard"* [1]).

En in zijn artikel in „*De West*" van 10 Juli 1931:

„Ik moet ook handhaven, dat sneki kotti als regel niet verkocht wordt en dat het voorkomt, dat zij die meenen „*kotti*" te koopen, in werkelijkheid *dotti* (vuil) ontvangen en dus bij den neus genomen worden. Dit verklaart wellicht, waarom proeven die door anderen genomen werden met dit middel, niet slaagden".

Als dit alles juist is, hoe moet het Gouvernement dan aan de goede koti komen? En zoo het onderzoek van het naar het Instituut Butantan gezonden middel uitwijst dat de koti waardeloos is, zullen dan de heer Spong en zijne aanhangers het oordeel niet *onder reserve* aanvaarden, d.w.z. bij hun meening blijven?

Feitelijk zou er dus geen middel zijn om Suriname te verlossen van dezen Afrikaanschen survival!

Niettemin hoop ik dat het bestuur van Suriname mijn advies zal volgen [2]).

---

[1]) Ik cursiveer. H. D. B.

[2]) In zijn boek „*Djuka, The Bush Negroes of Dutch Guiana*", New-York 1931, blz. 153/154 schrijft Prof. Morton C. Kahn:

....„Snakee-kutti is made in this way: a venomous snake is killed and the head and the tail- end are cut from the body; the tail is placed in the mouth of the snake and the whole is roasted over a slow fire, along with certain herbs. Incantations accompany the business. After the materials are thoroughly charred they are reduced to a homogeneous powder, which is administered in two ways: first, internally, and second, by making a small incision in the arm and rubbing some of the powder into the wound. At first we were inclined to think that some of the venom might remain in the poison glands of the reptile's head, and so act as an antigen to set up a real inmunity. But the heat of the roasting fire would probably destroy any such toxin remaining, leaving the resultant powder non-antigenic."

Uit de beschrijving blijkt niet of de professor de bereiding heeft bijgewoond.

Op blz. 156 schrijft hij: „On one occasion, snakee-kutti, the snake protector, did not work, and a Bush Negro, who had been bitten was

In mijn tweede artikel heb ik een streng oordeel uitgesproken over Arnold Veer — den ouden knecht van de familie Spong aan wie hij en zijn vrouw gedurende veertig jaren groote verplichtingen hadden en bijna als familieleden werden bejegend — omdat hij, trots het dringend en herhaald verzoek van den heer Spong en van den huisdokter, het geheim zijner middelen mede in het graf heeft genomen.

De heer Spong schrijft nu in zijn tweede artikel:

> ....„Maar het hinderde mij eenigszins, dat hij zulk een hard oordeel velde over wijlen Arnold Veer, die in zijn eenvoud en geloof aan God velen heeft welgedaan, al was hij dan niet bereid zijn geheimen aan derden mede te deelen. De heer Benjamins weet, dat ons volk op het gebied van inlandsche medicijnen nog al geheimzinnig is, wellicht een instinctief gevolg van oorzaken die in het verleden liggen."

Nu wij vernemen dat Arnold Veer een vroom man was, is zijn daad des te erger. Behalve het geheim van zijn middel tegen slangenbeet heeft hij ook dat van zijn middelen tegen stuipen en zelfs tegen melaatschheid mede in het graf genomen. Dat dergelijke mentaliteit misschien nog voortleeft bij de Boschnegers, die in het Surinaamsche oerwoud het leven hunner voorouders in de Afrikaansche wildernissen hebben voortgezet, zou nog te verklaren zijn, maar in de rest van de kolonie mag, na al wat kerk en school hebben gedaan, die mentaliteit niet worden geduld.

Dat Arnold Veer, om welke redenen dan ook, zijn middelen geheim hield is te begrijpen. Dat komt overal voor. Maar dat hij ze *voor altijd* geheim hield was een misdaad.

Arnold Veer heeft een voorganger, gehad: In de „*Essai historique sur la colonie de Surinam*", Paramaribo 1788. II, 75, lees ik van den bekenden neger Quassie,

> „qui avoit d'ailleurs beaucoup de connoissance, qui est mort en 1787 sans qu'on eut tiré de lui aucun secret quelconque".

In het bekende werk van Stedman vindt men een portret van Quassie. Ook Hartsinck, deel II, blz. 906 schrijft over hem, en in

---

taken to the hospital at Moengo. His leg had gone untreated for five days and was in the serious stage of gangrene. The limb was amputated by the doctor in charge and the Djuka made an uneventful recovery. He would not have been brought to the hospital by his family if there had been anything more for the Bush Negro medicine man to do. But there was not, and they went to the bahkra as the last resort to save his life."

De Boschnegers zullen wel de goede koti hebben gebruikt.

het *„Pharmaceutisch Weekblad"* van 21 en 28 Oct. 1911 en 29 Januari 1916 vindt men van de hand van Dr. J. Sack een uitvoerige levensbeschrijving: *„Mededeelingen over den ontdekker van het Quassihout"*.

De heer Spong verklaart nu wel, dat hij indien Arnold Veer niet betrekkelijk onverwacht ware gestorven, niets onbeproefd zou hebben gelaten om hem over te halen zijn wetenschap aan anderen mede te deelen.

Ter wille van de nagedachtenis van Arnold Veer wil ik aannemen, dat de pogingen, die veertig jaren lang zonder gevolg waren gebleven, ten slotte zouden zijn geslaagd.

Den Haag, 31 Augustus 1931.

Naschrift. Het artikel was reeds gezet toen mij *„De Tropische Natuur, Organ van de Ned. Indische Natuur-Historische Vereeniging"* van Augustus 1931 in handen kwam.

Ik acht het nuttig daaruit het hier onder volgende stuk over te nemen. In Suriname gaat het om de bestrijding van een oud volksgeloof, de „Sneki-koti", in Ned. Indië om de bestrijding van een misschien even oud volksgeloof, de „slangensteen".

„*Slangenbeten.* In zijn mooi boekje over de Javaansche gifslangen behandelt *Kopstein* de mythe der Snake-stones. Als eenige mogelijke werking noemt hij het opzuigen van het gif onmiddellijk na de beet en ook deze verklaring noemt hij slechts theoretisch. Overigens beschouwt hij alle verhalen over de slangensteenen als humbug. Waarschijnlijk zal hij daarom belangstellen — en met hem vele anderen — in onderstaanden brief, overgenomen uit The Indian Forester, August 1930:

Cure for snake bite.

Sir, I beg to relate my experience of a snake bite for information of your readers. I was bitten by a poisonous snake on a toe of my left leg at about 9 o'clock on the night of the 26th March last. I had the leg bandaged and applied potassium permanganate at once: I felt the effect of the poison as high as the thigh in 4 or 5 minutes. I then had to lie down. At about 2 o'clock in the night a man who knows how to treat cases of snake bite appeared and uttered his mantras for about an hour and assured me that the poison would not rise up in my body. He then want away to bring his johar-mohar — a poison-sucking stone.

I was feeling intense pain all the while, and took away the bandage to make an end to it. In the morning the man appeared with his johar-mohar, washed it in fresh milk and applied it to the wound. The stone stuck to the place for about five hours unmoved by ordinary jerking or pulling. After this I felt relieved of the pain.

13th April 1930. P. N. Roy.
Forest Ranger, Kulsi, Assam.

Misschien dat de heer *Roy* genegen zou zijn, nadere inlichtingen te verschaffen. Want als er wat waar is van de verhalen over slangensteenen, dan zou zeer zeker de menschheid gebaat zijn door meer exacte gegevens hieromtrent.

Manado. F. STEUP.

Het zou van belang zijn alle berichten, zooals de voorgaande van *P. N. Roy* in The Indian Forester, te verzamelen, om te laten zien, dat feitelijk nergens de uitwerking van een „slangensteen" overtuigend beschreven wordt. *Roy* spreekt slechts van een „poisonous snake"! Maar welke soort? Welke specialist heeft die slang gezien en op naam gebracht? Niets bewijst den beet van een gifslang. „The effect of the poison" kan b.v. het gevolg zijn van den beet van een groeftandige Colubride (zie de „Gifslangen van Java", p. 129 vv.) of het gevolg van de afsnoering, resp. de behandeling met kalium permanganicum („potassium permanganate"). Zuiver psychisch kan een slangenbeet — door schok — zelfs den dood veroorzaken: in Britsch Indië moeten — ten gevolge van vrees — zelfs sterfgevallen voorgekomen zijn na den beet van een onschuldig hagedisje (*Mabuia*). Zelfs als *Roy* inderdaad door een gifslang gebeten was, is het nog steeds de vraag, of de genezing post of propter, d.i. na of door de „therapie" tot stand kwam.

In 1930 ontmoette ik een Britsch Indischen Slangenbezweerder, die mij een slangensteen wilde verkoopen. Ik vroeg hem mij eerst de uitwerking te laten zien. Hij wilde zich toen laten bijten door een *Zamenis mucosus*, een volkomen onschuldige soort. Vervolgens stelde ik hem voor dit liever te laten doen door een mooie, groote *cobra*, die hij ook bezat. Daar bedankte hij voor en verdween.

Als de occulte slangensteen inderdaad een gunstige uitwerking bezat, waarom sterven er dan ± 20.000 of meer menschen aan slangenbeet? Waarom krijgt nooit de specialist zoo iets te zien? We weten bij ondervinding, dat deskundigen nooit een kans krijgen, dergelijke vreemde waarnemingen te doen".

F. K[OPSTEIN].

TWEE CURAÇAOSCHE GOUVERNEURS

DOOR

C. K. KESLER

In mijn artikel over de invoering van de pinda- en oranjeappelcultuur op Curaçao in dit tijdschrift maakte ik in een noot de opmerking, dat er eenige verwarring schijnt te bestaan omtrent de beide Directeuren Van Beuningen, die in het eerste gedeelte van de 18e eeuw op Curaçao geweest zijn. Die verwarring bestaat inderdaad en het bleek mij, dat zij grooter is, dan ik eerst vermoedde.

Vooreerst zij hier vermeld een mededeeling en een vergissing van Hamelberg. Deze schrijft in een noot op blz. 130 in zijn werk „De Nederlanders op de West-Indische eilanden" het volgende: „Nog thans (nl. in 1901, K.) is de pinda-cultuur een der algemeenste op het eiland. Wij plaatsen het portret *van den invoerder dezer cultuur*, afgedrukt van het origineel, *in het bezit van den heer H. A. van Beuningen te Utrecht*".

Ik heb hierin eenige woorden gecursiveerd, daar zij, meen ik, niet juist zijn. In de eerste plaats is de opgave omtrent de herkomst van dit portret eenigszins onverklaarbaar, daar blijkens een mededeeling van een der zoons van den heer H. A. van Beuningen, welke laatste inmiddels overleden is, deze een dergelijk portret van den Directeur van Curaçao niet heeft bezeten.

Dit is echter van minder belang; er bestaan genoeg portretten van dezen functionaris [1]). Maar, — en dit is de vergissing van Hamelberg, — het portret, dat deze vermeldt als dat van den invoerder der pinda-cultuur is niet het zijne, maar dat van zijn broeder Mr. Jan van Beuningen, Heer van Darthuizen en Zuilenburg.

---

[1]) Mij zijn de volgende bekend:

1. Jan van Beuningen, Heer van Darthuizen, Directeur der West-Indische Compagnie. Zwarte kunst door J. Gole, folio.

Met geschreven onderschrift: De Heer Jan van Beuningen, voor het wapen en den naam van den graveur.

2. Als voren, op ouderen leeftijd, zwarte kunst door J. Gole, folio. Met geschreven onderschrift: Jan van Beuningen, Darthusiae Topar-

Een tweede vergissing, — overigens zeer begrijpelijk — is te vinden in Elias' „De vroedschap van Amsterdam" I op blz. 342. Daar leest men, dat Mr. Jan van Beuningen Gouverneur van Curaçao was van 1715 tot 1720 [1]). Blijkbaar heeft de schrijver hier de beide broeders voor denzelfden persoon aangezien. Deze vergissing werd wellicht hierdoor veroorzaakt:

Jonathan van Beuningen was, zooals Hamelberg opgeeft Commissaris van den Train en de Militie. Hij was als zoodanig benoemd op 17 Mei 1714 en werd in het volgende jaar na den dood van Jeremias van Collen, tot wiens familie hij door aanhuwelijking behoorde, eerst provisioneel en het jaar daarna definitief Directeur. Hamelberg vermeldt een en ander omtrent zijn bestuur, dat voor hem vrij lastig schijnt geweest te zijn, o.a. door de vijandigheden, die hij zich op den hals haalde bij het uitvoeren van opdrachten van Bewindhebbers der Kamer van Amsterdam in zake het terugnemen der z.g. „ingezerkte" (d.w.z. door particulieren wederrechtelijk in bezit genomen) gronden, die aan de Compagnie toekwamen. Een kwestie trouwens, waarmede in anderen vorm latere Gouverneurs ook wel eens last gehad hebben [2]).

Hij vroeg en verkreeg na een vierjarig bestuur in 1720 ontslag en werd opgevolgd door zijn ouderen broeder Mr. Jan van Beuningen, Heer van Darthuizen en Zuilenburg, die slechts zeer kort de kolonie bestuurde. Jonathan van Beuningen kwam in September 1720 te Amsterdam aan, na het Directeurschap te hebben overgedragen en in dezelfde maand nl. op 18 September 1720 overleed op Curaçao zijn broeder en opvolger [3]).

---

cha, Societatis Indiae Occidentalis Director, voor het wapen en den naam van den graveur.

(Deze beide portretten komen voor in het eerste gedeelte van den Atlas van Amsterdam van D. C. Meyer Jr.)

3. Catalogus Historische Tentoonstelling van Amsterdam 1876, p. 128.

1690. Portret van Jan van Beuningen, Bewindhebber der West-Indische Compagnie.

[1]) Ook A. M. H. J. Stokvis noemt in zijn „Manuel d'histoire, de généalogie et de chronologie, III, 509 de twee volgende gouverneurs van Curaçao, Bonaire en Aruba:

Johan van Beuningen .... 1715.

Johan van Beuningen van Suylenburg en Darthuysen .... 1720.

[2]) Zie hierover de „Encycl. v. Ned. West-Indië", onder „Grondpolitiek", blz. 335.

[3]) Hamelberg vermeldt, dat aan de X bericht werd, dat Mr. Van Beuningen „ontijdig" was overleden. Wellicht bezweek hij aan gele koorts, die juist in dien tijd weder op Curaçao schijnt geheerscht te hebben. (Zie Hamelberg, blz. 103).

Vermoedelijk heeft nu Dr. Elias de beide broeders, Jon. (afkorting van Jonathan) en Jan voor denzelfden persoon aangezien, vandaar de bovenvermelde opgave bij den laatste, dat hij 1715—1720 Gouverneur van Curaçao was.

De vergissing van Hamelberg met betrekking tot het tegenover blz. 130 gereproduceerde portret is echter minder gemakkelijk te verklaren. Dit vertoont nl. het omschrift J. van Beuningen, Darthusiae Toparcha, Societatis Indiae Occidentalis Director. Heer van Darthuizen en Zuilenburg [1]) nu was Mr. Jan van Beuningen [2]) en niet zijn broeder Jonathan, de invoerder van de pinda-cultuur. Het wapen, dat onder het portret bij Hamelberg staat, is een wijziging van het familiewapen der Van Beuningens; het wapen van Darthuizen is er o.a. aan toegevoegd [3]).

---

[1]) Darthuizen, ook wel eens onder den naam Derthuysen voorkomende, voormalige ridderhofstede in het Oosterkwartier der provincie Utrecht in de heerlijkheid Darthuizen, het stamhuis van het adellijk geslacht Darthuizen, hetwelk met Otto van Darthuizen, die in het jaar 1580 te Utrecht jammerlijk vermoord werd, schijnt te zijn uitgestorven. Ter plaatse, waar dit huis gestaan heeft, ziet men thans den Darthuizerberg.

Zuilenburg. Voormalige riddermatige hofstede, in het Overkwartier der provincie Utrecht, arr. en 4 uur Z. ten O. van Amersfoort, kant. en één uur N. van Wijk bij Duurstede, gem. Over- en Neder Langbroek, ten N.W. van de kerk.

De hofstede was een vierkant steenen huis, dat in het midden der vorige eeuw opnieuw was opgehaald, doch nog eenige oude muren vertoonde. In het jaar 1536 werd het door de Staten der provincie Utrecht voor eene ridderhofstede verklaard, het behoorde tot het jaar 1530 aan Berend uit den Eng en naderhand aan zijnen zoon Amelis uit den Eng den Jongen, die ermede verleid werd in het gemelde jaar.

In het jaar 1747 kwam het in het bezit van Jonathan Frederik Christiaan Reinhard, Baron van Reede, Graaf van Athlone. Ter plaatse, waar het gestaan heeft, ziet men thans een daghuurderswoning.

(A. J. van der Aa, Aardr. Woordenboek der Nederlanden, 1851.)

[2]) Hij werd door Keizer Karel VII den 25 Maart 1713 in den erfelijken Rijksadelstand verheven.

[3]) Het wapen van het geslacht Van Beuningen was als volgt::

Doorsneden, I. van azuur met drie vlammen van goud, naast elkander, uitgaande van de snijdingslijn.

II. van zilver met een haan van keel.

Helmteeken: : de haan.

Dekkleeden : boven goud en azuur, onder zilver en keel.

Wapenspreuk : Vigilanter.

(A. A. Vorsterman van Oyen, Stam- en Wapenboek van aanzienlijke Nederlandsche familiën).

Het wapen onder het portret van Mr. Jan van Beuningen is als volgt: Gevierendeeld.

I. Van azuur met vier vlammen, enz.

In de Encyclopaedie van West-Indië vindt men dus terecht opgegeven onder de lijst der Gouverneurs: Jonathan van Beuningen 1715 prov. en 1716—1720 effectief Directeur en Mr. Jan van Beuningen 1720.

Er bestaan omtrent deze familie meer verwarringen. Mr. Jan van Beuningen was gehuwd met Catharina Constantia van Leeuwen, een dochter van den Prof. Theol. en Predikant Gerbrand van Leeuwen te Amsterdam en zijn echtgenoote Catharina van Collen, zuster van den Burgemeester Ferdinand van Collen.

Aangaande haar vermeldt Elias, dat zij op 17 November 1720, evenals haar echtgenoot op Curaçao overleed. Ook dit is niet juist; de weduwe van den overleden Directeur Mr. Jan van Beuningen overleed te Amsterdam op 14 November 1720 [1]).

Men is allicht geneigd te veronderstellen, dat de beide Directeuren Van Beuningen zoons waren van den bekenden Amsterdamschen Burgemeester Mr. Coenraed Van Beuningen, den vriend van Johan de Witt en tegenstander van Willem III. Dit is echter niet het geval. Mr. Coenraed van Beuningen was gehuwd met

---

II. Van zilver met een haan van keel.

III. Als I.

IV. Als II.

Hartschild: van zilver met drie ovale roode gespen, 2 en 1.

(Dit laatste is het wapen van Darthuizen. Zie J. B. Rietstap, Handboek der Wapenkunde, 1857, blz. 237.)

[1]) Dit blijkt uit twee plaatsen:

1. Uit een manuscript-geslachtslijst, opgemaakt door Hendrik van Beuningen (gepubliceerd door J. G. Frederiks in het Maandblad van het Genealogisch-heraldiek genootschap „De Nederlandsche Leeuw" XVII, 1899, 159—162, waar men het volgende vermeld vindt:

1720. Den 18 September (is overleden) Jan van Beuningen. In Curaçao als zijnde gouverneur, etatis 53, 8 maanden, is getrouwt 26 April 1695.

1720. Den 14 November (is overleden) Catharina Constantia van Leeuwen, sijn vrouw. In Amsterdam, Etatis c. 45, sijnde 1675 geboren.

1724. Den 2 Mey (is overleden) Jonathan van Beuningen. Etatis 45, 6 maanden, 22 dagen, oud-Gouverneur van Curaçao, den .... September 1720 vandaar alhier gearriveert.

2. Uit een inventaris harer goederen, opgemaakt te Amsterdam door den Notaris A. Commelin.

Mr. Jan van Beuningen en Cath. Const. van Leeuwen hadden drie zoons en vier dochters. De zoons overleden kinderloos. Den tweeden daarvan vermeldt Hamelberg in de noot op blz. 132. Hij studeerde te Harderwijk in de rechten in 1716 en '17 en overleed te Middelburg op 13 Augustus 1726.

Jacoba Victoria van den Heuvel, gezegd Barletotti [1]) en stierf in 1693 kinderloos na eenigen tijd voor zijn dood wegens verstandsverbijstering onder curateele gesteld te zijn.

Hoezeer in de 18e eeuw de regeeringsfamiliën en de bestuurders der koloniën onderling verwant waren en hoe allerlei standen, vooral van Amsterdammers, belang hadden bij datgene, wat daar geschiedde, blijkt wel uit het volgende: De familie Van Beuningen, waartoe de beide Directeuren, waarover dit artikel handelt, behoorden, was door huwelijken van allerlei leden ervan verwant aan geslachten, die men telkens in de koloniale geschiedenis van Oost of West ontmoet. Men treft erbij aan namen, als Reael, Coymans, Van Collen e.a.; men vindt vermeld, dat Caspar van den Heuvel, gezegd Bartelotti met Johan Maurits naar Brazilië ging, en dergelijke bijzonderheden meer.

De bovenvermelde geslachtslijst is wel eens toegeschreven aan den Amsterdamschen Burgemeester; het is echter gebleken, dat zij werd opgemaakt door Hendrik van Beuningen, een ander lid derzelfde familie [2]). Deze lijst stelt vast, dat de Directeur van Curaçao geen andere zoons had, dan de drie bovenvermelde. Het vermoeden is echter geopperd, dat van hem ook een zekere Jan van Beuningen, van beroep kuiper, afstamde, die in denzelfden tijd te Amsterdam woonde en uit Emmerik afkomstig was [3]). Deze was in 1694 25 jaar oud, dus geboren in 1669; hij kon dus geen zoon zijn van Mr. Jan van Beuningen, die in 1667 geboren werd.

Deze andere Jan van Beuningen was gehuwd geweest met een zekere Catharina Kort, dochter van een weduwe, wier eigen naam was Pieternella *Flu*. Na den dood zijner eerste vrouw hertrouwde hij met Trijntje *Van Tol*. Onder hun afstammelingen komt voor een Johannes Jacobus van Beuningen, die gehuwd was met Hen-

---

[1]) Zij was een dame, die destijds nogal over de tong ging, waartoe zij wel aanleiding gegeven schijnt te hebben. Haar volledige naam was Jacoba, Harpensis, Dunensis Victoria van den Heuvel, gezegd Bartelotti. De voornamen had haar vader haar gegeven, daar juist op den dag harer geboorte de overwinning van Tromp bij Duins bekend werd.

De familie Van den Heuvel had ter verkrijging van een aanzienlijke erfenis, in overeenstemming met de bepalingen daaromtrent in het testament, den naam Bartelotti aangenomen. Dit was het testament van Jan Baptista Barelotti, een Italiaan van afkomst en hoofd van een handelshuis, dat zich vooral met den Italiaanschen en Levantschen handel bezig hield. Hij woonde tot ong. 1608 te Haarlem in de Barteljorisstraat, die waarschijnlijk wel naar hem genoemd zal zijn.:

[2]) J. G. Frederiks in „De Nederlandsche Leeuw" 1899, 161 en 162.

[3]) o.a. door Vorsterman van Oyen.

riette Maria *Lixraaven* (1788—1864). De beide eerste gecursiveerde namen zijn nog thans in Suriname bekend; de laatste trekt de aandacht doordat reeds in 1726 een Curaçaosche kapitein Balthasar Lixraaven genoemd wordt en doordat van 1781—'82 Jan Lixraaven als Luitenant-Gouverneur der kolonie wordt vermeld.

Amsterdam, Augustus 1931.

DE NEDERLANDERS IN GUINEE EN IN BRAZILIË

Het is in den Geschiedkundigen Atlas van Nederland dat S. P. l'Honoré Naber dit stuk historie behandelt. Een samenhangend overzicht van de gansche geschiedenis der Nederlandsche vestigingen aan de kusten van Opper- en Neder-Guinee bestaat niet. In het hoogduitsch verscheen een gedeeltelijk overzicht van de geschiedenis der Goudkust. (T. Bat. Gen. XI, 1898) dat niet verder loopt dan het jaar 1791. Een studie in opdracht van het Krijgsgeschiedkundig Archief door H. Herman voltooid, bevindt zich in handen van slechts zeer enkelen, daar er niet meer dan een half dozijn getypte exemplaren is gemaakt. Zij loopt van omstreeks 1600 tot 1872, vertoont groote zwakheden, zoodat zij weinig bruikbaar is.

Twee samenhangende en doorloopende overzichten van de geschiedenis der Nederlandsche vestiging in Brazilië zijn hier te lande, doch niet in het Hollandsch verschenen: het eene in het Fransch (Netscher, 1853), het andere in het Duitsch (Wätjen, 1921).

Aan de korte en weinig beteekenende geschiedenis van de Nederlanders in Neder-Guinee heeft nog niemand zich gewaagd.

De belangrijkste (oudste) Portugeesche bronnen, als de Esmeraldo de situ Orbis van Duarte Pacheco Pereira en de Alguns Documentos, beide te Lissabon verschenen in 1892, het eerste naar een handschrift van 1505 ad 1510, zijn tot nu toe vrijwel veronachtzaamd.

De vestigingen in Opper- en Neder-Guinee en in Brazilië zijn nog niet behandeld als een samenhangend complex. Opper- en Neder-Guinee hebben voor de Nederlanders een geschiedenis van drie, zoo men wil vier eeuwen. Brazilië heeft niet langer dan 24 jaar de Hollandsche vlag erkend.

Het was moeilijk, schrijft Naber, deze ongelijksoortige en onevenwichtige geschiedenissen van de vestigingen in Afrika en in Amerika binnen één kader te brengen. Deze moeilijkheid en de afwezigheid van eenig Nederlandsch werk waarnaar doorloopend zou kunnen worden verwezen, deden hem een eigen vorm zoeken.

„Aldus in gebrek aan overzichten moetende voorzien, heb ik een resultaat aan te bieden zonder hetwelk de kaarten vermoedelijk sfinxachtig zouden blijken: een resultaat dat meer gelijkt op eene studie door kaarten toegelicht, dan op een stel kaarten met toelichtenden tekst. Deze oplossing kwam mij onontkomelijk voor ten einde te verhoeden, dat de gebruikers van de toch zeker heel eenvoudige kaarten misschien niets zouden begrijpen van wat die kaarten hebben uit te drukken."

Ziehier de inhoud van het boek:

De bronnen. I. *Guinee*. *a*. Artikelen van Nederlanders. *b*. Portugeesche literatuur. *c*. Duitsche en Zweedsche. *d*. Archiefstudie van H. Herman. II. *Brazilië*. *a*. Gedrukte bescheiden. *b*. Kaarten.

De voorgeschiedenis. I. *Guinee*. *a*. De vestiging der Portugeezen. *b*. De particuliere vaarten en de eerste Nederlandsche vestigingen. II. *Brazilië*

Het groot geheel: Opper Guinee, Neder-Guinee, Brazilië van 1624 tot 1648 en 1654. *a*. Opper-Guinee. *b*. Neder-Guinee. *c*. Brazilië.

Opper-Guinee van 1648—1872. *a*. Tot den 2den Eng. oorlog. *b*. Van den 2den Eng. oorlog tot 1725. *c*. van 1725 tot 1814, *d*. van 1814 tot 1872. *e*. Afstand en overdracht in 1872.

Wat Naber schrijft onder het hoofd „Afstand en overdracht, 1872" neem ik hier in zijn geheel over:

De ruiling van grondgebied had niet beantwoord aan de verwachtingen; de handelsrelaties beteekenden ook weinig meer: de firma van Rijckevorsel had zich teruggetrokken, terwijl de Rotterdamsche firma Muller meer voordeel zag in hare betrekkingen met Moçambique en Liberia, zoodat slechts één harer schepen eenmaal per jaar de Kust aanliep [1]). De Nederlandsche regeering overwoog, dat het in ieders belang zou zijn zoo de kust onder het gezag kwam van Engeland alleen; zij mag daarbij de nevengedachte hebben gekoesterd dat een overgave aan Engeland kon worden uitgespeeld om de vrije hand in Noord-Sumatra te verkrijgen. Geruchten reeds vroeg aan de Kust loopende omtrent een voorgenomen afstand, veroorzaakten onrust, inzonderheid

[1]) Deze passus doet de vraag rijzen of de firma Van Rijckevorsel geen Rotterdamsch huis was. Huib van Rijckevorsel is mij altijd beschreven als een Rotterdammer van de bovenste plank. Den 1sten Januari 1851 heeft hij zich geassocieerd met Hendrik Muller Szn. onder den bestaanden firma-naam H. van Rijckevorsel; Muller was tot hiertoe associé van het huis Muller & Willers te Amsterdam (Gemeente-archief Rotterdam, bundel circulaires 1851—58). Sn.

onder de Elmineezen, deels als gevolg van hunne trouw, deels omdat zij vreesden door Engeland niet voldoende tegen de Fantijnen te zullen worden beschermd. Een gezantschap uit de bevolking is zelfs naar Nederland geweest om hare belangen te bepleiten bij den Koning, die het in audientie heeft ontvangen.

Den 25 Februari 1871 is een traktaat strekkende tot den afstand gesloten. Geratificeerd den 17 Februari 1872 is het afgekondigd als Wet van 20 Januari 1872 (Staatsblad no. 6). Het Nederlandsch publiek had zich tamelijk onbetuigd gelaten; de beraadslagingen in de Eerste Kamer waren niettemin breed opgezet geweest, zij drongen ook dieper tot de kern door dan in de Tweede Kamer. Gewaakt werd, dat de overdracht volkomen was, zóó dat er niet zou kunnen worden gesproken van een „verkoop". Slechts werd een maximum bedrag overeengekomen, waarvoor Engeland, na taxatie, zou overnemen de forten, gebouwen en getimmerten welke aan de Nederlandsche regeering behoorden, benevens den voorraad geschut, wapenen, munitiën, huisraad en roerende goederen, met uitzondering van wat de Nederlandsche regeering n i e t voor overdracht geschikt zou verklaren. Op een daartoe bekwaam geoordeeld oogenblik, toen de houding van de bevolking welwillend was, werd besloten de overdracht te doen plaats hebben. In den morgen van den 6den April 1872 werd, op het Kasteel S. Jorge, gelijktijdig met en naast de Nederlandsche vlag eene Engelsche geheschen. Toen gaf de waarnemend Nederlandsch Gouverneur Ferguson de kolonie over aan den Gouverneur-Generaal der Engelsche Bezittingen ter Westkust van Afrika, Sir J. Pope Henessy. Bij het ondergaan der zon werden beide vlaggen neergehaald, de driekleur voor altijd, het kruis van St. George om met het begin van den volgenden dag de alleenheerschappij over het landschap te voeren. Op 8, 9 en 10 April hadden soortgelijke plechtigheden plaats te Axem, Dixcove en te Sacconde, waarmede onder het wisselen van eereschoten een symbool van de Goudkust afscheid nam, dat er sedert 1612 onafgebroken had uitgewapperd.

Nederland kon zich nu ongestoord opmaken tot den Atjeh-Oorlog; Engeland kreeg den oorlog tegen de Asjantijnen in het vooruitzicht, die, zij het in minder acute phasen, ook tot omstreeks het jaar 1900 zou komen te duren. De Engelsche kolonie Goldcoast, sedert 1918 nog uitgebreid met een groot gedeelte van het mandaatgebied Togo, is thans het rijkste cacao-land van de wereld en volmaakt „self-supporting" geworden.

Het is denkbaar, dat aan de kust hier of daar nog wel een in

puin gevallen fort, een verweerde grafzerk of een eerbiedwaardig oud kanon is te vinden, herinnerende aan het Nederlandsche tijdvak. Graaf Johan Maurits heeft gezorgd, dat althans één monument van de allerbeste soort is geplaatst, waarvan mag worden verwacht dat het de eeuwen zal tarten. Het is een gedenksteen, ingelaten in den buitenmuur van het onverwoestelijk kasteel S. Jorge da Mina, dicht bij deszelfs hoofdingang. Die steen heeft tot opschrift:

Illustrissimo ac Generosissimo
I. Mauritio Nassoviae Comite
Brasiliam gubernante Koinio
tribuno imperante occupata
fuit vi haec fortissima arx qua
triduo anno MDCXXXVII die
xxviiii Agusti

De heer Naber schrijft mij: „De inscriptie is zonder fout afgedrukt naar een mij geschonken fotografie die ik (tot mijn leedwezen) tot nader order niet reproduceeren mocht". Maar dan zit de tekst die De Marrée geeft vol fouten (Reizen op en beschrijving van de Goudkust van Guinea, 's-Grav. en Amst. 1818, II, 3). Zijn vertaling luidt aldus: „Toen de Doorluchtigste en Edelmoedigste J. Maurits, Graaf van Nassau, Brazilien beheerschte, is, onder het opperbevel van den Overste Kuhn, dit vierde zeer sterke slot, in vier dagen bemagtigd en ingenomen, in het jaar 1637, den 29en Augustus. "Op de plaat bij De Marrée (dl. II) „St. George d'Elmina van de zeezijde te zien", heeft de sterkte geen enkelen ingang.

„Het schoone Kasteel St. George d'Elmina, schrijft De Marrée, behoorde eertijds aan de Portugezen, welke hetzelve in het jaar 1482 gebouwd hebben. Een opschrift gegraveerd in eenen steen aan den muur van het Kasteel zegt: dat hetzelve den 3e Januarij des gemelden jaars, door den Portugees Diego d' Azambuja, met inwilliging van den toenmaligen Neger-Koning Caramanda is aangevangen gebouwd te worden".

Nu de kaarten. De bladen 7 en 8 Pernambuco omstreeks 1648, 1 : 20.000, pogen te herstellen de hoofdnederzetting in Brazilië: Pernambuco en zijn omgeving, naar moderne opmetingen. Zulk een poging werd in 1881 ondernomen door V. Fournié en E. Béringer, die een omvangrijk kaarten-materiaal hadden geraadpleegd en de uitkomst hunner studie hebben neergelegd in het

T. A. G. (Bijbladen dl. III 1883, sub. V). Op de bladen in den Geschiedkundigen Atlas zijn de moderne terrein-objecten van Fournié en Béringer weggelaten en is alleen de vroegere toestand aan genoemde kaart ontleend, doch aangevuld met gegevens die berusten op een niet door hen geraadpleegde kaart van den landmeter Cornelis Goliath die van 1648 dateert.

Men heeft de kaarten 7 en 8 gauw afgekeken: voornamelijk witte vakken en moerassen. Beginnende in het N.W. vinden we een fort, Arrayal de Bom Jesus (Portugeesch), Altena van de Hollanders, in de nabijheid van een rivier, althans van een water; zuidelijker het fort „Allogados genaamd Prins Willem" en het fort Kijk in de Pot, door een dijk verbonden met Mauritsstad op het eiland Antonis Vaz. In deze buurt liggen de redoute Amalia, fort Frederik Hendrik, f. Ernestus, f. Waardenburg of de Driehoek, Recief, Landkasteel, f. de Bruijne en redoute Juffrouw de Bruijne. Dit alles ligt aan de mondingen van de Rio Capibaribe en de Rio Beberibe; zoo doet ook een sterkte die S. Antonio Novo heette. En verder is de kaart gestoffeerd met eenige naamlooze figuren, met enkele blokjes die „Het dorp" heeten en eenige blokjes die onbenoemd bleven. In het uiterste Z.O. de „Redoute Jodenwacht" en „Olinda". Het water ten Z. van Mauritsstad heet „De Haven" en deze is afgesloten door een „Steenen rif bij laag water droog" en een gordel blinde klippen; in die afsluiting zijn twee toegangen, een „'t Fransche Gat" geheeten ten Z. van het fort Frederik Hendrik, en een andere ten Z. van het f. de Bruijne en De Put (Poço).

„Omstreeks dezen tijd (1578) of wellicht enkele jaren later, begonnen Nederlandsche schepen de richting van Brazilië in te slaan" schrijft l'Honoré Naber, en hier volgen een paar goed geschreven bladzijden over de gebeurtenissen die daarna kwamen, „expedities die tot zekere hoogte als strooptochten zijn aan te merken"; en dan somt hij op de Nederlandsche expedities van meer of min dubbelzinnig karakter (1597—1614). Ook onze zeeheld Piet Heyn heeft in deze buurt „goeden buit" en roem en zeelauweren behaald en geplukt; door verrassend optreden veroveren, verontrusten, overrompelen.... men mag de taktiek dezer zeehelden niet streng beoordeelen: Zij waren niet beter opgevoed. De gracieuze manieren van den aftroggelaar maître Renard, par l'odeur alléché, kenden zij niet.

Graaf Johan Maurits van Nassau stelde een viertal wapens vast van Brazielsche Capitanias, en op blad 9 zijn deze wapens herhaald. De Capitania Pernambuco ontving een maagd ziende

in een spiegel en houdende een rietstengel; Itamarica drie druiventrossen, Parahyba [1]) zes suikerbrooden, Rio Grande een struisvogel aan een rivier [2]). Deze 4 wapenschilden, vermeerderd met een middenschild waarop een westwaarts zeilend schip was afgebeeld, vormden de kwartieren van een wapen dat de Graaf aan den Hoogen Raad van Brazilië schonk. Bovendien kregen eenige Jurisdictiën (onder-afdeelingen) nog een eigen wapen, te weten: Garasu 3 krabben, Serinhaim een paard, Porte Calvo een rotsheuvel, Alagoat 3 visschen en Sergippe een zon en 3 kronen. Op kaart 9 is een overzicht gegeven van de W. I. C. in 1642, in Brazilië en Afrika; en een beeld van Ned. Brazilië in zijn grootste uitgestrektheid; hier gaat haar invloed van S. Luiz de Maranhão tot de Rio Real. In Guinee beheerscht zij de Goudkust (met uitzondering van Cormantin) ongeveer tusschen de Assini en Volta-rivieren, de kust van Angola tusschen de Congo-rivier en Benguella; Arguin, de eilanden Goeree en S. Thomé erkennen haar gezag. Van dit gansche uitgestrekte gebied blijven in 1654 nog slechts de Goudkust met Arguin en Goeree over.

Bij Principe en S. Helena herinneren een paar jaartallen aan merkwaardige gebeurtenissen die buiten de bemoeienis der W. I. C. zijn gebleven.

Blad 10 geeft: *a.* een overzicht van de Goudkust, 1 : 2.000.000, geenszins echter den toestand op een bepaald oogenblik; de forten hebben niet alle te gelijkertijd bestaan; *b.* de forten van Elmina; *c.* de Ned. en Britsche bezittingen op de kust van Guinee vóór het tractaat van 5 Maart 1867; en *d.* de Nederl. bezittingen op de kust volgens dit tractaat.

Dat er nu nog belangstellenden zijn die, met dit boekje in handen en de kaarten erbij, niets zouden begrijpen van wat deze hebben uit te drukken, laat zich moeilijk denken.

SN.

---

[1]) Op de kaart Parabyba.

[2]) Op de kaart in een rivier.

WAT ZIJN „FREJELINDES" EN „FRECHLINGAS"?

DOOR

P. A. EUWENS. O. P.

I

In de vergadering van de geschied- en letterkundige afdeeling der *Koninklijke Akademie van Wetenschappen* te Amsterdam, gehouden in het begin van Maart 1931, hield Dr. R. van der Meulen te Leiden een verhandeling over den oorsprong en de beteekenis van bovenstaande woorden, welke verhandeling onlangs is opgenomen in de „Mededeelingen der *Koninklijke Akademie van Wetenschappen*, afdeeling, *Letterkunde*", dl. 71. Serie A, No. 2.

De aanleiding hiertoe was het volgende:

In het jaar 1928 gaf het *Historisch Genootschap* te Utrecht bij gelegenheid van het eeuwfeest van de verovering van de Spaansche Zilvervloot een zeer omvangrijk gedenkboek in het licht over *Piet Hein en de Zilvervloot*, met alle oorspronkelijke bescheiden uit Nederlandsche en Spaansche archieven, bijeenverzameld, toegelicht en uitgegeven door *S. P. l'Honoré Naber* en *Irene A. Wright.*

Op twee plaatsen in die Spaansche documenten (bl. *41 en *78) komen de twee heel raadselachtige woorden „frejelindes" en „frechlingas" voor, die in algemeenen zin zeker de beteekenis moeten hebben van *Hollanders.* Doch met zekerheid kan niemand den oorsprong of de afleiding van deze woorden aangeven.

Prof. C. F. A. van Dam, hoogleeraar voor de Spaansche taal te Utrecht, aan wien werd opgedragen voor dat

gedenkboek van het Historisch Genootschap die Spaansche documenten in het Hollandsch te vertalen, heeft zich in den tekst van alle moeilijkheden afgemaakt en deze twee vreemde woorden eenvoudig in hun meest algemeene beteekenis van *Hollanders* weergegeven. — In de begeleidende noot (8) op bl. *182 (bij de vertaling van het document op bl. *41) heeft hij zijn eigen meening omtrent de beteekenis en afleiding dezer woorden veel meer gepreciseerd. Hij zegt daar: „Frechlingas, d. i. Vlissingen. In document No. X (bl. *78, vertaling bl. *234) hierachter frejelindes. Spaansche documenten uit dezen tijd en vroeger bezigen het woord *perchilingues* om Hollanders aan te duiden. De etymologie van dit woord is een crux voor ieder die zich met het bestudeeren van deze documenten heeft beziggehouden. Ik veronderstel dat het woord een stoute poging is van een Spanjaard om het woord Vlissingen uit den mond van een Hollander opgevangen, te schrijven".

Prof. van Dam heeft in die weinige woorden ook mijn ideeën omtrent de beteekenis en afleiding dier woorden zoo juist en helder weergegeven, dat ik geen kans zie, het met andere woorden beter en even beknopt en juist uit te drukken; — wat ik hierna hoop aan te toonen.

In de reeds genoemde brochure van Dr. R. van der Meulen wordt de meening verdedigd, dat deze veronderstelling van Prof. van Dam „niet juist kan zijn", en daarom stelt de schrijver daarvoor een andere, z. i. meer aannemelijke, in de plaats (bl. 3). Dr. v. d. Meulen is van oordeel dat deze raadselachtige woorden hoogstwaarschijnlijk verklaard kunnen worden uit een contaminatie van het woord „Brugghelingen" en den Spaanschen of Franschen naam der stad Brugge.

De kwestie loopt dus tusschen Vlissingen en Brugge.

Wel geen onzer lezers zal zoo maar op het eerste gezicht voor één dezer beide plaatsen zijn voorkeur durven uitspreken. — Zelfs geen Spanjaard zou zonder de noodige voorlichting zijn keuze kunnen bepalen. — Het geldt hier inderdaad een eigenaardige en zonderlinge taalkwes-

tie, waarvan misschien geen tweede voorbeeld valt aan te wijzen.

II

Om hierover zoo onpartijdig mogelijk een zuiver en juist oordeel te vellen, moeten we eerst de kwestie in zijn eenvoudigsten vorm helder en bondig opstellen.

Die vreemde Spaansche woorden „frejelindes" en „frechlingas" zijn door officieel aangestelde Spaansche schrijvers (klerken) bij een gerechtelijk getuigenverhoor in 1628 uit den mond van Spaansche schepelingen te Havana op het eiland Cuba opgeteekend. En die procesverbalen zijn kort daarna naar Spanje opgezonden, door den Koning en den Raad van Indië gelezen en van hun advies voorzien en toen in het *Archivo General de Indias* te Sevilla opgeborgen. — Eerst in de laatste jaren werden die archiefstukken weer te voorschijn gehaald en toen ook die twee vreemde woorden teruggevonden en nu voor het eerst gepubliceerd. — Ofschoon er nog een paar andere, bijna gelijkluidende, vormen van geheel dezelfde beteekenis van deze woorden bestaan (waarvoor we later de bewijzen zullen aanvoeren), die gedurende bijna de geheele XVIIe eeuw meermalen door de Spaansche schepelingen in West-Indië onder gelijke omstandigheden gebruikt zijn, staat het toch als volstrekt zeker en onbetwistbaar vast, dat die woorden *niet* in de Sp. spreek- en schrijftaal, zelfs niet in een gewestelijke taal of dialect, ook niet in de Sp. litteratuur zijn opgenomen. Zelfs zijn zij niet in het beperkte milieu van de zeemanstaal, in scheepvaartkringen, of als een bijzondere vorm van Sp. Amerikanisme blijven voortleven.

Zonder eenige vrees voor tegenspraak durf ik gerust die verklaring afleggen, omdat ik daarbij het gezag van alle, ook de allerbeste en meest gezaghebbende, Sp. woordenboeken, ook die van de Sp. Akademie, aan mijn zijde heb. Ik heb daarvoor de volgende werken geraadpleegd:

1°. *Academia Española*. a. Diccionario de la lengua castillana. b. Diccionario ilustrado española,

2°. *Ochoa*, Diccionario novisimo de la lengua castillana,
3°. *E. Zerolo*, Diccionario enciclopédico de la lengua castillana. Id. b. Suplemento a la Enciclopédia de Zerolo, redactado por distinguidos literatos hispano-americanos,
4°. *Alemany*, Diccionario de la lengua castillana.

In al deze woordenboeken heb ik naar deze woorden gezocht, zelfs daarbij rekening gehouden met alle mogelijke afwijkingen van spelling of verkeerde schrijfwijze van klinkers en medeklinkers, doch nergens heb ik een spoor van deze woorden teruggevonden.

Een sterker bewijs: bij mijn weten is er geen enkele taal, die zich op zulk een uitgebreide en complete encyclopaedie kan beroemen als het Spaansch, dat zijn *Enciclopédia-Espasa* met zijn 32 deelen in 4° en 3 supplement-deelen in compressen druk, met een weelde van platen en kaarten, pas het vorig jaar voltooid heeft en terstond daarna met een nieuwe reeks van supplement-deelen is begonnen, waarvan er nu reeds drie deelen zijn verschenen. Geen enkele tak van wetenschap is daar over het hoofd gezien; alle artikelen zijn door de voornaamste vakgeleerden behandeld en zóó gedegen en uitvoerig en deskundig, dat men geen speciaal werk meer over die stof erop behoeft na te slaan.

Welnu, ook in de Enciclopédia-Espasa zijn die woorden evenmin te vinden, ook niet onder de artikelen, die misschien op die kwestie betrekking zouden kunnen hebben, zooals bv. Piet Hein, Zilvervloot, enz.

Blijkbaar heeft Dr. van der Meulen verzuimd door een dergelijke steekproef de deugdelijkheid van zijn bewijsvoering te controleeren.

Ik sta werkelijk in bewondering voor zijne, voor een Hollander zeldzame, minutieuse kennis van de Spaansche taal van tegenwoordig en van het oud-Spaansch, van drie, vier eeuwen geleden. Doch juist die luxueuse etalage van Spaansche taalkennis bewijst alleen, dat de schrijver de kwestie heeft overgebracht op een terrein, waar ze niet thuis behoort, nl. op het gebied der philologie. Al zijn bewijzen, zoowel om de meening van Prof. van Dam te bestrijden als om zijn eigen gevoelen aannemelijk te maken, gaan uit van de veronderstelling, dat

die bewuste woorden *geleidelijk* door *metathesis* of wel door omzetting en verandering van verschillende klinkers en medeklinkers in den volksmond en tevens met behulp van een of andere gewestelijke taal of dialect aldus gewijzigd en vervormd zijn. Die bewijsvoering van den Leidschen doctor is dus gebaseerd op de onjuiste veronderstelling, dat deze beide woorden in de volkstaal zijn opgenomen. Tientallen van jaren, een eeuw of misschien langer zelfs, zou zulk een taalproces noodig gehad hebben om tot een zoodanig resultaat te komen, maar tegelijk zouden dan overal minstens de sporen van deze woorden in de taal moeten achtergebleven zijn, wat juist niet het geval is geweest. Mijn grief tegen dergelijke philologische bewijzen is dus, dat ze in dit geval volstrekt niets bewijzen, omdat ze langs de kwestie heengaan.

Ik wil hier nog iets afzonderlijks zeggen over de door Dr. van der Meulen voorgestane meening, dat met deze woorden „frejelindes" en „frechlingas" de Bruggelingen, dus de inwoners van Brugge, zouden bedoeld zijn, vooral ook omdat Dr. v. d. M. voor deze meening eenige bewijzen van historischen aard heeft aangevoerd. Ik maak geen bezwaar tegen den ietwat ongewonen vorm van Bruggelingen in plaats van Bruggenaren. Maar het komt mij onverklaarbaar voor, waarom Dr. v. d. M.'s keuze juist op Brugge is gevallen. Geen enkele stad liep minder kans dan juist Brugge om in Spanje zóó te worden verhaspeld, dat haar inwoners tot onherkenbaar wordens toe in „frejelindes" of tot „frechlingas" zouden zijn omgeschapen. Geen enkele stad in de Noordelijke en Zuidelijke Nederlanden had zooveel bekendheid, zooveel vermaardheid in Spanje verworven als juist Brugge, de rijke koopstad in Vlaanderen, waarmee, zooals Dr. v. d. M. zelf in herinnering brengt, Spanje reeds de geheele XIVe en XVe eeuw een levendigen ruilhandel onderhield. Maar algemeen neemt men aan, dat Brugge reeds in 1485 het toppunt van zijn bloei bereikt had en daarna langzaam aan door Antwerpen verdrongen en overvleugeld werd. En zelfs Spanje's meest beroemde koning, Karel V, die door ge-

boorte en opvoeding meer Vlaming dan Spanjaard was, kon dien achteruitgang van Brugge niet meer tegenhouden. De stoet van Vlaamsche edelen uit Gent en Brugge, die hem bij zijn intocht in Madrid in 1517 vergezelde, en die hij boven den Spanjaard met de belangrijkste eereposten bevoorrechtte, gaf tweedracht en maakte den naam van Vlaming in Spanje wèl meer bekend, maar *nu* tevens gewantrouwd en gehaat.

Dr. v. d. M. zegt zelf, dat Brugge een eigen naam had in het Spaansch, nl. *Brugas* (naar gelang van den tijd ook verschillend als *Brujas* of *Bruxas* geschreven). En nu is het buitengewoon toevallig en merkwaardig, dat er een zuiver Spaansch woord *Bruja* (dat „heks" beteekent) bestaat, met nagenoeg dezelfde uitspraak als de Sp. naam van Brugge, een woord, dat wat de uitspraak betreft voor een Spanjaard geen enkele moeilijkheid oplevert. Bewijs is, dat dit woord de eeuwen door tot op den dag van heden onveranderd en onverbasterd zijn zelfstandigheid bewaard heeft. — Waarom zou dan voor dien naamgenoot, die Brugge beteekent, de strijd om het voortbestaan in Spanje zooveel zwaarder geweest zijn? — Is juist die *bruja* (die Spaansche heks) niet veeleer het levend, tastbaar en doorslaand bewijs, dat zij met haar geheimzinnige en onzichtbare tooverstaf ook het leven van haar Spaansche naamgenoote in Spanje beschermd heeft? Daar komt nog bij, dat ook „Bruggeling" of inwoner van Brugge een afzonderlijk woord in het Spaansch heeft, nl. *Brujés*. — Waarom zouden dan die Spaansche zeelui, in plaats van het hun bekende „Brujés" te gebruiken, hun toevlucht genomen hebben tot zoo'n buitenissig woord als „frejelindes" of „frechlingas" om daarmee de Bruggelingen aan te duiden?

Op elke bladzijde van zijn geschrift bemerkt men, dat Dr. v. d. M. doorkneed is in de kennis van de Spaansche taal. Zelfs de *historische* grammaire van het Spaansch [1]) heeft geen geheimen voor hem. Doch juist

[1]) Zie b.v. R. Menendez Pidal, *Manual de Gramática Histórica Española*, 4e edición.

zijn groote voorliefde voor de taalkundige zijde van het probleem, zijn speculatieve betoogtrant en puur subjectief inzicht in deze kwestie, waaraan bijna niets reëels ten grondslag ligt, had te meer een streng kritisch contrôlemiddel noodzakelijk moeten maken, waartoe de geschiedenis gegevens in overvloed bood, doch die, gelijk wij zullen zien, zijn philologische bewijzen als een kaartenhuisje omverblazen.

Wij moeten hier den lezer opnieuw in herinnering brengen, dat Dr. d. v. Meulen voor zijn uitleg van de woorden „frejelindes" en „frechlingas" zich maar op twee vindplaatsen in de Sp. documenten kan beroepen, die beide betrekking hebben op de schepen, die Piet Hein onder zijn commando had.

De eene Sp. tekst luidt volgens het Gedenkboek (zie bl. *78) als volgt:

„y en la dicha armada avía otra nao capitana de vna esquadra de seys naos de Frejelindes, que traya quarenta y ocho piessas de artillería" etc. en de tweede tekst (bl. *41) „la capitana de Frechlingas de 500 tonelades y 38 piezas" etc.

Prof. van Dam heeft deze teksten aldus vertaald (bl. *234): „en bij de genoemde vloot was nog een admiraalsschip van een eskader van zes Hollandsche schepen, dat acht-en-veertig kanonnen aan boord had", — en (bl. *182): „(dat) het (vice-)admiraalsschip van de Hollanders (een schip was) van 500 ton en 38 stukken geschut" enz.

Volgens de meening, die Dr. v. d. M. verdedigt, zou de vertaling van dien eersten tekst dus moeten luiden: „zes schepen van *Bruggelingen* met 48 kanonnen aan boord" en van dien tweeden tekst: „het (vice-)admiraalschip van de *Bruggelingen* van 500 ton en 38 kanonnen".

Die beide teksten kunnen dus volgens de opvatting van Dr. v. d. Meulen geen andere beteekenis hebben dan dat de inwoners (de reeders) van Brugge met zes schepen, waarvan één (vice-)admiraalschip, onder oppercommando van Piet Hein, aan de expeditie tegen de Sp. zilvervloot hebben deelgenomen.

Wil dus Dr. v. d. M. zijn opinie omtrent de Bruggelingen gestand doen, dan moet hij natuurlijk ook niet voor de bovenstaande consequentie van zijn meening terugschrikken. Dat zal hem toch wel wat te machtig zijn.

In ieder geval is deze gevolgtrekking geheel in strijd met de werkelijkheid, die de gegevens, zoowel uit de geschiedenis van de stad Brugge als uit het Gedenkboek van Piet Hein, ons verschaffen.

Zelfs in zijn grootsten bloeitijd heeft Brugge nooit een *eigen handelsvloot* bezeten. Voor Dr. v. d. M. behoef ik dat niet te bewijzen. Want op bl. 27 van zijn geschrift zegt hij uitdrukkelijk, dat de handel op Brugge gedreven werd door schepen van *vreemde* nationaliteit. Het waren meestal Spaansche, Biscaaische, Engelsche, Portugeesche en Bretonsche barken. — Wij weten bovendien, dat Brugge niet eens een eigen zeehaven had. De geschiedenis verhaalt, dat de schepen, voor Brugge bestemd, door het Zwin in de haven van Sluis aanlegden en dat van daar de goederen per as naar Damme werden vervoerd en hier in groote pakhuizen werden opgestapeld. — Die handel verviel door de verzanding van het Zwin en verplaatste zich naar Antwerpen [1]). — Toen Karel V in 1517 naar Spanje ging om daar gekroond te worden, vertrok de vloot, die hem daarheen bracht, niet van Brugge of van Sluis, maar van Vlissingen en Arnemuiden.

De haven en het kanaal van Zeebrugge, dat *nu* de oude Vlaamsche koopstad met de zee in verbinding brengt, dateeren zóózeer van den allerlaatsten tijd, dat men in dit verband daarop zelfs niet zinspelen kan.

Nooit hebben de annalen dier stad de geringste merkwaardigheid omtrent reederijen, schepelingen of zeevaarders van Brugge opgeteekend en voor het nageslacht bewaard.

Dat alléén zou reeds ruim voldoende zijn om aan de hypothese van Dr. v. d. M. alle waarde te ontzeggen.

---

[1]) Het *Zwin*, oorspronkelijk een belangrijke zeeboezem in Zeeuwsch-Vlaanderen, zoodat hier in 1340 nog een zeeslag kon plaats vinden, is door verzanding en opslijking totaal verdwenen en werd in 1872 drooggemaakt en ingepolderd.

Doch hoe is het dan denkbaar, dat Brugge, dat nooit te voren op een eigen handelsvloot kon bogen, zelfs het allereerste vereischte en het meest noodzakelijke daartoe miste, nl. een eigen zeehaven, hoe is het denkbaar, dat die stad daar op eens in 1628 een compleete vloot van zes oorlogsschepen onder een eigen admiraal kon uitrusten, om Piet Hein te helpen bij zijn aanslag op de Sp. zilvervloot? Daar moest toch stellig de geschiedenis van gewaagd hebben.

En nu brengen we nog niet eens in rekening, dat een dergelijke onderneming van de „Bruggelingen" in flagrante tegenspraak was met den toenmaligen politieken toestand. Immers Brugge met geheel Vlaanderen, als behoorend tot de Zuidelijke Nederlanden, was de partij van den Koning van Spanje trouw gebleven en had dus geen enkele reden en was er noch moreel noch physiek toe in staat, op dergelijke wijze met de vijanden van Spanje gemeene zaak te maken.

Historisch mogen we dus onze thesis als voldoende zeker bewezen achten, dat met de „frejelindes" en „frechlingas" onmogelijk schepen van *Bruggelingen* kunnen bedoeld zijn.

III

Dr. van der Meulen noemt in zijn geschrift (bl. 3 (13)) de *naos de Olandeses* (de schepen der Hollanders) en de *naos de frejelindes*, wat de beteekenis betreft, *synoniem*. — Ook Prof. van Dam huldigt blijkbaar diezelfde meening. Want in den tekst op bl. *182 en *234 vertaalt hij het woord door *Hollanders* en ook in noot 8 op bl. *182 bevestigt hij dit door te zeggen: „Spaansche documenten uit dezen tijd en vroeger bezigen het woord *perchilingues* om Hollanders aan te duiden".

Dit nu lijkt mij niet geheel juist. — Deze woorden zijn niet synoniem, omdat de beteekenis van „frejelindes" enz. veel meer beperkt is dan van Hollanders. Bij lezing van den Sp. tekst dezer documenten en ook van de vertaling van Prof. van Dam komt men veeleer onder den indruk, dat met opzet eenige tegenstelling gemaakt en

een zeker onderscheid gelegd wordt tusschen deze beide woorden.

In document p. *78 (vertaling p. *232) van de Jubilé-uitgave van het Historisch Genootschap: *Piet Hein en de Zilvervloot* verhaalt de getuige Hernando Guerra, eigenaar en kapitein van het Spaansche schip *Nuestra Señora de la Antigua*, dat hij tien dagen lang gevangen heeft gezeten op het admiraalschip van Piet Hein. Hij geeft alle mogelijke bijzonderheden omtrent dit schip en de vloot der Hollanders en zegt dan op het einde: „bij de genoemde vloot (der Hollanders) was nog een (ander) admiraalschip van een eskader van zes.... schepen (van *Frejelindes*), dat acht-en-veertig kanonnen aan boord had?

Deze getuige legt dus een opzettelijk onderscheid tusschen de vloot der Hollanders van P. H. en dat *ander* eskader van zes schepen van *Frejelindes* met een eigen admiraalschip.

Ook de andere getuige (zie doc. p. *41, vertaling p. *182) Marcos Almeida, gevangene op hetzelfde admiraalschip van P. H. maakt onderscheid tusschen dit admiraalschip (van de Hollanders) en dat der *Frechlingas*.

Wanneer men die beide Sp. woorden eenvoudig door „Hollanders" vertaalt, valt dit onderscheid en deze tegenstelling geheel weg, en komt deze uitdrukking in het geheel niet tot haar recht.

Wie in het Gedenkboek (p. 53) met aandacht naleest de schepenlijst van de vloot van Piet Hein en de inleiding en toelichting van S. P. l'Honoré Naber (p. CXVIII) over dezen zeetocht, vindt als van zelf alle moeielijkheden opgelost.

Aan de expeditie van Piet Hein, door de West-Indische Compagnie uitgerust ter verovering van de Sp. zilvervloot, werd door 16 schepen van de Kamer van Amsterdam, door 5 schepen van de Kamer van Zeeland onder admiraal Joost Banckert, verder nog door 10 schepen van Rotterdam, Delft en Dordt en van het Noorderkwartier en Groningen, dus in het geheel door

31 schepen deelgenomen. De geheele vloot stond onder oppercommando van Piet Hein.

Den 20en Mei 1628 stak hij met zijn schepen in zee. Doch hij miste toen nog den Zeeuwschen vice-admiraal Joost Banckert met zijn vijf schepen, die ook den 21en Mei op de Schelde het anker had gelicht. Bijna gedurende de geheele heenreis hebben die twee vloten elkander misgeloopen, want eerst drie en een halve maand later in den vroegen morgen van 7 September voegde Banckert zich bij de vloot van Piet Hein en dat gebeurde ten Noord-Westen van Cuba, juist op het zeer kritieke oogenblik, toen zijn hulp het allermeest noodig was.

Welnu, er kan niet de minste twijfel bestaan, dat met deze *Zeeuwsche* vloot onder vice-admiraal Banckert de *zes* schepen der „frejelindes" (Frechlingas) bedoeld zijn, waarvan in het bovengenoemde getuigenverhoor wordt melding gemaakt.

Wel schijnt er op het eerste gezicht eenige tegenspraak in het spel te zijn, want oorspronkelijk bij het uitvaren bestond de Zeeuwsche vloot uit *vijf* schepen (zie de schepenlijst bl. 53), nl. het vlaggeschip *Neptunus*, onder admiraal Banckert, *Tijger*, *Goude Zon*, *Postpaard* en *Oud-Vlissingen*, en de Sp. getuige Hernando Guerra spreekt niet van *vijf*, maar van *zes* schepen van „frejelindes". Toch is deze schijnbare tegenspraak juist de mooiste bevestiging, dat met „frejelindes" de *Zeeuwsche* vloot van Banckert en geen andere bedoeld is. — Maar eerst worden de kansen nog geringer, want de tegenspraak spitst zich nog scherper toe. Immers in de Caraïbische Zee dwaalden twee schepen, *Tijger* en *Oud-Vlissingen*, van de Zeeuwsche vloot af en hebben deze ook niet meer teruggevonden [1]).

---

[1]) Zie *Inleiding* van l'Honoré Naber bl. CXVIII en CXXXII. — Om verwarring en misleiding te voorkomen, moet ik op het volgende de bijzondere aandacht vestigen:

Als men in bovengenoemde *Inleiding* op bl. CXXI leest, dat er toch een schip de *Tijger* aan de vervolging van de Spaansche vloot in de baai van Matanzas heeft deelgenomen, late men zich hierdoor niet van de wijs brengen. Immers in de schepenlijst, p. 53, kan men zien, dat er

Feitelijk bleven er dus maar *drie* schepen van de oorspronkelijke Zeeuwsche vloot over. — Doch alweer in diezelfde *Inleiding* van l'H. Naber bl. CXVIII kunnen we zien, dat toen bij zonsopgang van 7 September Piet Hein de vloot van Banckert ontdekte, deze laatste *zes* schepen onder zijn bevel had. — Wat was er gebeurd? — De *Monnikendam* (van het Noorderkwartier), de *Gouden Leeuw* en *Dolfijn* (van Groningen), die van de vloot van Piet Hein waren afgedwaald, hadden zich onderweg bij de Zeeuwsche vloot van Banckert aangesloten.

Volkomen juist luidde dus de verklaring van den Sp. getuige Hernando Guerra, dat het *andere* admiraalschip deel uitmaakte van een eskader van *zes* schepen van Frejelindes.

In plaats dus van dit woord in de vertaling door „Hollanders" weer te geven, zou Prof. van Dam de bedoeling van dien getuige en het distinctieve kenmerk van dat woord beter benaderd hebben, indien hij het woord „Frejelindes" door *Zeeuwsche* had vertaald.

Met dit woord *Zeeuwsche* is alleen een juistere beperking van de beteekenis van *Frejelindes* voorgesteld, veel beter dan het woord *Hollanders* geeft.

IV

Tot dusver hebben wij nog niets omtrent den oorsprong en de afleiding van die twee raadselachtige woorden bewezen.

Daarvoor moeten wij eerst de zaak nog eens van een andere zijde belichten.

De eerste maal, dat deze twee Spaansche woorden „frejelindes" en „frechlingas" aan de buitenwereld bekend raakten, dagteekent van het jaar 1928 bij de verschijning van het Gedenkboek *Piet Hein en de Zilver-*

---

twee schepen, beide *Tijger* genaamd, tot de formatie van de vloot van Piet Hein behoorden. Die tweede *Tijger* was geen Zeeuwsch schip, maar van de Kamer van Rotterdam (Maas) en dit laatste drong mede de baai van Matanzas binnen.

vloot. — Hierin werden de Spaansche archiefstukken, waarin deze beide woorden voorkomen, voor het eerst gepubliceerd. De eer van die ontdekking komt toe aan Miss Irene A. Wright, die deze stukken vond in het *Archivo General de Indias* te Sevilla [1]).

Voor een derde vorm *perchilingues*, die Prof. van Dam noemt, wordt door hem geen vindplaats opgegeven [2]).

Het schijnt dus *niet* bekend te zijn, dat er nog eenige andere afwijkende vormen en nog meer vindplaatsen zijn in de Sp. archieven, waarin deze woorden voorkomen.

Lang vóór de publicatie van dit Gedenkboek, reeds in 1922, bracht het toeval mij in kennis met dit probleem, dat terstond mijn aandacht boeide, en ik vond een oplossing, die geheel overeenstemde met de meening, die Prof. van Dam zes jaar later als de eenige redelijke voorstelde.

De reeds genoemde dame Miss I. Wright was in 1921 door de *Commissie voor 's Rijks Geschiedkundige Publicatiën* belast, in het *Archivo General de Indias* te Sevilla een onderzoek in te stellen naar archivalia, op onze koloniale geschiedenis in West-Indië betrekking hebbend. Het resultaat van dat onderzoek was een lijvig dossier van ruim 100 groot folio bladzijden, waarin de korte inhoud van alle documenten, in 170 liassen of bundels opgetast, was saamgevat.

Met toestemming van Dr. N. Japikse, rijksarchivaris, mocht ik in 1922 tijdens mijn verlof in Holland dit dossier van Miss Wright ter inzage ontvangen en afschrift nemen van hetgeen voor mijn speciaal doel (de geschiedenis van Curaçao) van eenig belang was.

In dat dossier vond ik een drietal documenten, waarin de woorden *Pechelin* (A°. 1606), *Pechelinga* (A°. 1622) en *Picilingue* (A°. 1652) voorkomen, die, hoewel

---

[1]) In *Estante* (kast) 147, *Cajón* (plank) 5, *Ligajo* (Lias of bundel) 19. — Zie over Miss Irene A. Wright en het Archief te Sevilla meer uitvoerig: P. A. Euwens. O. P. *De oudste kaarten van Curaçao,* — in *De West-Indische Gids*, Jg. X, bl. 101.

[2]) Zie Gedenkboek *Piet Hein en de Zilvervloot* noot 8 bl. *182.

onderling weinig van elkander verschillend, echter van de drie door Prof. van Dam en Dr. van der M. genoemde *frejelindes, frechlingas* (A°. 1628) en *perchilingues* (A°. ?) nog al sterk afwijken. Toch is zonder den minsten twijfel de beteekenis van al deze woorden precies hetzelfde en moet in algemeenen zin: *Hollanders* beteekenen en meer bepaald: *Zeeuwen*.

Van geen dezer documenten, waarin de drie eerstgenoemde woorden voorkomen heb ik bij het *Archivo General de Indias* te Sevilla een volledig afschrift gevraagd, omdat de korte, zakelijke inhoud van deze stukken, door Miss Wright in haar inventarislijst opgegeven, reeds voldoende ruimte liet om de strekking en beteekenis dezer woorden te kunnen beoordeelen.

Ter betere oriënteering veroorlove de lezer mij vooraf een kleine historische uitweiding.

Weinig of niet weten onze Nederlandsche geschiedvorschers, welk een rijke bron van gegevens het genoemde Spaansche koloniaal archief te Sevilla en het *Archivo General* te Simancas voor onze eigen koloniale geschiedenis in de XVIe en XVIIe eeuw oplevert. Veel meer dan in onze eigen geschiedwerken en archieven vinden wij in die Spaansche archieven heele reeksen van documenten, waarin van vijandige ontmoetingen van Hollandsche en Spaansche schepen in West-Indië, van aanvallen onzerzijds op eilanden of kustplaatsen, wordt melding gemaakt. Het zijn: 1°. waarschuwingen van den Sp. landvoogd te Brussel over plannen en uitrustingen van schepen in de Hollandsche of Zeeuwsche havens, die uitgelekt en hem ter oore zijn gekomen en naar Madrifd worden overgebriefd [1]); 2°. Aanschrijvingen van den Koning van Sp. aan de Gouverneurs van de Sp. hoofdstations in West-Indië: Sto Domingo, Cartagena, Havana en Caracas (Santiago de Leon), om op hun hoede te zijn voor de te verwachten vijandige schepen; 3°.

[1]) Zie over den Spaanschen inlichtingsdienst te Brussel en Antwerpen de aanteekening van Miss I. Wright in noot 2 op bl. *XXIX van het Gedenkboek van *Piet Hein en de Zilvervloot*.

Rapporten uit West-Indië over behaalde voordeelen op-en, méér nog, geleden verliezen door de Hollandsche zee-roovers. — Vooral deze laatste bron levert overvloedige gegevens door de uitgebreide berichten en verslagen en getuigenverhooren in extenso van krijgsgevangenen of ooggetuigen, waarvan de genoemde documenten over Piet Hein en de Zilvervloot en die over de verovering van Curaçao in 1634 door Kapitein van Walbeek wel als specimen kunnen dienen.

Een heel onvolledig overzicht uit Hollandsche bron van onze krijgsbedrijven in de West, dat bovendien maar een tijdperk van nauwelijks 20 jaar omvat, hebben wij in de geschiedenis van de West-Indische Compagnie *„Historie ofte Jaerlijck Verhael"* enz. van Johannes de Laet [1]). — Doch reeds lang vóór de stichting der eerste West-Indische Compagnie in 1621 hadden de Hollandsche zeelieden in deze streken een groote bedrijvigheid ontplooid, veel grooter dan uit eenig Hollandsch geschiedwerk valt op te maken. Gewoonlijk heet het, dat de Hollandsche en Zeeuwsche zeevaarders hun activiteit in de West pas voor goed begonnen te ontwikkelen nà 1600. Doch de Sp. archieven lichten ons beter in. — Een brief uit Santiago de Leon, de toenmalige meer gebruikelijke naam voor Caracas, de tegenwoordige hoofdstad van Venezuela, gedateerd van 27 Juni 1600 (*Arch. Gen. de Indias*, E. 54, C. 4, L. 25.) meldt aan den Koning van Sp.: „dat de schepen der Hollanders zóó talrijk zijn, dat ze den geheelen handel reeds in hun macht hebben".

Men weet, dat door den oorlog met Spanje in die dagen voor Holland de mogelijkheid om het onmisbare zout uit Portugal te verkrijgen geheel was afgesneden. Dat was een der voornaamste redenen, waarom men het oog richtte naar West-Indië. waar men wist dat de eilanden Bonaire en St. Martijn in het bezit waren van goede zout-

---

[1]) Dit werk, dat zóó zeldzaam geworden was, dat het nog slechts in sommige bibliotheken kon geraadpleegd worden, is nu onlangs weer voor het publiek ontsloten en toegankelijk gemaakt door een nieuwe uitgave, waarvan deel I is verschenen, bezorgd door de Linschoten-Vereeniging (Mart. Nijhoff te 's Hage).

pannen. Meestal evenwel richtten de zouthalers hun koers naar Punta de Araya, een schiereiland ten Zuiden van het eiland Margarita en ten Noorden van Cumana, de oudste stad van het Amerikaansche vasteland, op de Noordkust van Venezuela, op ongeveer 3 of 4 dagen zeilens ten Oosten van Curaçao gelegen.

Blijkbaar werd dat zout door sommige Hollandsche schepen op volkomen eerlijke wijze verkregen en gewoonlijk in ruil voor kleeren en linnengoed (ropa) opgekocht, en wel tegen veel betere prijzen dan door Spanje zelf betaald werden. Doch de Sp. regeering had zich het monopolie van den handel op de West-Indische koloniën voorbehouden en dien ruilhandel (rescáte) [1]) met vreemdelingen streng verboden. — Verreweg de meeste Hollandsche schepen kwamen te Punta de Araya echter eenvoudig om het zout te rooven. Men leefde in tijd van oorlog.

Om te weten tot welk een buitengewonen omvang die zouthandel was uitgegroeid, moeten we alweer de Sp. archieven raadplegen, want geen enkel Hollandsch geschiedboek kan ons daaromtrent voldoende inlichten.

In het dossier van Miss Wright vinden we misschien wel een 100tal documenten, die ons omtrent dat optreden der Hollanders te Punta de Araya een meer volledig inzicht geven.

In een brief van 2 Juli 1600 bericht de Gouverneur Diego Suarez de Amaya, dat in die dagen een groot aantal Holl. schepen daar geankerd lag en dat meer dan 1000 schepelingen er bezig waren zout te rapen en in de schepen te laden. Eenige maanden later (14 Nov.) raadt hij den Koning aan, galeischepen te zenden om de Hollanders in bedwang te houden. „De hoofdzaak is", zoo schrijft hij, „dat we die Hollanders (*Flamencos*, Vlamingen noemt hij ze) moeten beletten, hier zout te komen halen. Behalve hun schepen, die hier komen, geladen met

---

[1]) Verschillende Spaansche woorden heb ik in dit artikel van een accent voorzien, ofschoon ze dit in het Spaansch *niet* hebben. Ik heb dit alléén gedaan om den Hollandschen lezer den weg te wijzen op welke lettergreep hij den klemtoon moet leggen.

kleeding (ropa) om voor zout in te ruilen (rescatár), ontbreekt het hier nooit aan schepen, die het zout eenvoudig rooven en weghalen. Zij komen in het gezicht van het eiland Margarita en van de stad Cumana zoo vrij en frank en onbeschaamd, alsof zij hier in hun eigen land waren, zoodat ik wel verplicht ben ook 's nachts op de loer te liggen en wachtposten uit te zetten, en zoodra ik zie, dat hun lichters aan wal komen om water in te nemen, liggen wij in hinderlaag in den mond der rivieren om hen te dooden". (E. 54, C. 4, L. 9.) — Nog geen maand later (8 Dec.) ziet dezelfde Gouverneur geen uitweg meer en schrijft in wanhoop aan den Koning: „Er kan geen ander middel meer bestaan, dan dat Uwe Majesteit een groote hoeveelheid vergift (tósigo) stuurt om hiermede de zoutpannen te vergiftigen". — Den 13 Febr. 1601 schrijft hij alweer over de vele Hollandsche schepen, die daar zout laadden; tevens stuurt hij een geteekende kaart van P. de Araya en de omstreken om de situatie nog duidelijker te maken. — Den 2en Januari 1602 bericht hij, dat er 18 Hollandsche schepen liggen, waaronder een galjoen, bezig met zout te laden. — Ruim een jaar later stuurt hij weer een nieuwe kaart (nu in kleuren) van de zoutpannen, met een memorie van toelichting. — Den 22en Mei recapituleert hij den toestand te Punta de Araya over de laatste 12 maanden aldus: „Sedert Juni van het vorig jaar tot op heden zijn hier 96 Vlaamsche schepen (*urcas* = hoekers) zout komen halen; bovendien zijn er nog elf geweest om het zout op te koopen (de rescáte)". — Later bericht hij, dat hij er zelfs aan dacht, de stad Cumanagóta te verplaatsen wegens den voortdurenden overlast, die ze van de Holl. schepen ondervond. —

In een anderen bundel documenten (E. 147, C. 5, L. 16.) komen een 80tal stukken voor, uitgaande van den Raad van Indië of van den Raad van Oorlogszaken, gericht aan den Koning, met uitgewerkte plannen om Punta de Araya te helpen. Het gaat over het uitzenden van een vloot en een expeditieleger, ook wordt de al of niet-uitvoerbaarheid besproken van de plannen, door de

ingenieurs voorgesteld, om de zoutpannen van P. de A. te dempen of wel geheel onder water te zetten of op een of andere wijze te vernielen of onbruikbaar te maken.

De archivalia, op P. de A. betrekking hebbend loopen in het dossier van Miss Wr. tot vèr na 1620 en het is bovendien niet waarschijnlijk, dat reeds alles wat met deze materie in verband staat, voor den dag gebracht is. — Doch voor ons doel was het bovenstaande reeds ruim voldoende. — Bovendien heb **ik** deze gelegenheid aangegrepen, om door een kleine uitweiding eens duidelijk in het licht te zetten, hoeveel belangrijks dat *Archivo General de Indias* te Sevilla voor de geschiedenis van onzen handel, scheepvaart en koloniën in West-Indië bevat, hoeveel leemten het kan aanvullen, hoe het onze geschiedenis, ook door onze vijanden bezien en beoordeeld, kan belichten.

Den lezer, die zich misschien met verwondering afvraagt, in welk verband deze uitweiding staat met ons onderwerp, verwijzen wij naar de volgende opmerkingen:

1°. Allereerst valt in deze rapporten, teruggevonden in het archief van Sevilla, op, dat onze schepen en de bemanning in den regel als „Vlaamsche" en „Vlamingen" (*Flamencos*) en slechts bij uitzondering als Hollandsche of Hollanders (*Holandéses*) worden aangeduid.

De reden hiervan laat zich wel begrijpen.

Vooreerst was (hierboven reeds hebben we daarop opmerkzaam gemaakt) door Karel V, zelf Vlaming van geboorte en hun grootste vriend en begunstiger, de naam van *Vlaming* in Spanje veel meer bekend geworden dan die van *Hollander*. Bovendien liep in die dagen de geographische en politieke scheidingslijn vooral tusschen Vlamingen en Zeeuwen en ook tusschen de Zeeuwen en Hollanders minder scherp afgebakend dan tegenwoordig. — Ook waren de Zeeuwsche zeevaarders de eersten geweest, die in de West-Indische wateren de Spanjaarden als vijanden ontmoet hadden.

Een paar jaar geleden is de aandacht erop gevestigd, dat in die dagen in alle Spaansche koloniën, tot op de

Philippijnen toe, Vlamingen uit de Zuidelijke Nederlanden in dienst waren van het koloniale leger of zich naderhand als burgers en ambachtslieden daar metterwoon gevestigd hadden. — Ook in de documenten betreffende de Spaansche koloniën in West-Indië heb ik ze meermalen ontmoet, (later zal ik er eenige voorbeelden van aanhalen). Dikwijls bewezen deze Vlamingen aan de Spanjaarden zeer belangrijke diensten als *tolk* bij getuigenverhooren van Hollandsche gevangenen.

Vandaar dikwijls het tegenstrijdig verschijnsel, dat door die naamsverwarring in die archivalia wij de Vlamingen nu eens als vrienden dan weer als vijanden van de Spanjaarden zien optreden. — Als vasten regel kunnen wij daarbij aannemen, dat de vrienden zich steeds als echte Vlamingen uit de Zuidelijke Nederlanden en de vijanden van zelf zich meer als Hollanders en Zeeuwen openbaren.

2°. Ook over die *tolken* valt nog wel het een en ander te zeggen.

Dat waren geen taalkundigen, die een wetenschappelijke opleiding genoten of het Spaansch grondig en grammaticaal bestudeerd hadden. Meestal waren dat personen uit de laagste volksklasse, die als vrijwilligers dienst genomen hadden in het koloniaal leger en de taal alleen door omgang met krijgsmakkers en burgers hadden aangeleerd, doch niet eens de lees- en schrijfkunst machtig waren, en evenmin de juiste schrijfwijze en spelling van de Hollandsche eigennamen in die getuigenverhooren, zooals ze door de Sp. *escribánas* (notarissen en klerken) waren opgeteekend, konden beoordeelen en controleeren. — Hierin vooral hebben we den oorsprong en de voornaamste oorzaak te zoeken van die onderlinge afwijkingen van de woorden *frejelindes, frechlingas* en *perchilingues* enz. Hiermede hebben we ook den sleutel gevonden, waarom die woorden zoo verbasterd zijn en bijna niet meer te herkennen van den oorspronkelijken naam *Vlissingen*.

3°. Er is nog een andere factor, die deze kwestie beheerscht en haar voor ons nader kan belichten.

Er bestaan voor een volwassen Spanjaard bijna onoverkomelijke moeielijkheden om het Hollandsch te leeren. Dat geldt voornamelijk voor de uitspraak. Zijn mond en keel kan die harde, voor hem barbaarsche, klanken haast niet verwerken. Men zou een interessante bloemlezing kunnen samenstellen van voorbeelden, hoe door een Spanjaard de uitspraak van sommige Hollandsche woorden wordt verhaspeld. — Het zou meer een collectie distels en doornen zijn van de ongeloofelijkste krachttoeren van tonggymnastiek met de meest dwaze en bespottelijke resultaten. Ik vrees wel wat te wijdloopig te worden, maar deze voorbeelden zijn noodzakelijk om onze bewijsvoering voor de woordverklaring van Prof. van Dam eenigszins aannemelijk te maken.

De Spanjaard gaat natuurlijk bij dat verbasteren van Hollandsche woorden niet methodisch te werk, zoodat men die slechte gewoonte ook niet in het keurslijf van algemeene regels kan vastbinden. — Toch kunnen enkele aanwijzingen ons wel eenigermate op weg helpen.

Een Spanjaard kan bv. een woord, dat met een „*s*" en nog een medeklinker begint, zooals bv. *splendor*, *spanjool*, *scorpioen*, enz. niet uitspreken zonder er eerst een „*e*" voor te plaatsen; daarom zegt hij: *esplendor*, *español*, *escorpion*. — Het Hollandsche woord *stuurboord* is ook in het Spaansch opgenomen, maar men heeft het eerst verbasterd tot *estribór*. — Het Hollandsche woord *spek* zal een Spanjaard onmogelijk anders dan als *espeke* kunnen uitspreken, maar hij zou het dan op zijn manier als *espèquè* schrijven. — Met die gewoonte bekend, kon ik een woord in een Sp. getuigenverhoor tot zijn ware gedaante en beteekenis herleiden. In een document betreffende de verovering van Curaçao in 1634 vond ik de bekentenis van een soldaat van het Hollandsch bezettingsleger, die door de Indianen op Curaçao was opgelicht en naar Coro aan de tegenoverliggende Venezolaansche kust weggevoerd. Hij zeide vóór zijn komst op C. deel te hebben uitgemaakt van de bezetting van de *fortaléza* „*Esquenque*" aan de oevers van

den Rijn. Na lang turen herkende ik in dat vreemde woord het fort *Schenk* (of *Schenkenschans*) bij Lobith. —

Een anderen regel zou men kunnen noemen, dat vooral in het oud-Spaansch de *u* en *v*, maar ook de *v* en *b* dikwijls verwisseld worden. Doch daarbij gaat men zóóver, dat men ook *u* en *b* met elkander verwart, zoodat ik in oude documenten het woord *ciudad* (stad) ook als *cibdad* geschreven vond. — Voor Hollandsche ooren klinkt dat heel anders, maar zooals een Spanjaard dat laatste woord uitspreekt, zal men nagenoeg geen verschil met de eerste schrijfwijze (met een *u*) opmerken. — Het woord *urca* = hoekerschip lijkt een zuiver Spaansch woord te zijn, toch is het niets anders dan een verbastering van het oud-Hollandsche woord *hulk*.

Dr. R. van der Meulen heeft in zijn reeds meermalen genoemd geschrift waardevol materiaal bijeengebracht, dat, hoewel ik het met de conclusies niet eens ben, toch ook voor mijn doel tot bewijs kan dienen. Hij citeert (op bl. 4 (14) noot 5): het werk van *Bernardino de Mendoza, Comentarios de lo sucedido en las guerras de los Payses baxos desde el año de 1567 al de 1577*. (Madrid 1592). Deze schrijver B. de Mendoza nam onder Alva en Requesens als generaal van het Sp. expeditieleger deel aan de krijgsbedrijven in ons land gedurende de eerste 10 jaren van den 80-jarigen oorlog. — De Mendoza noemt in dat werk verschillende Holl. plaatsnamen, die hij of wel zelf bezocht, of waarvan hij den naam door de gebeurtenissen, die er plaats vonden, zeker dikwijls heeft hooren noemen, zeer waarschijnlijk zelfs op zijn Hollandsch heeft geschreven gezien. Toch neemt hij in zijn boek van sommige plaatsnamen de Holl. spelling niet over. Het is vermakelijk, hoe hij die namen, door Hollanders uitgesproken, in zijn ooren opgevangen, voor zijn Sp. lezers in hun eigen klanken weergeeft. De meeste dezer woorden zijn voor ons niet meer te herkennen. Zoo schrijft hij de stad *Bommel*, nu eens *Bomel*, dan weer *Vomel*. — Het dorp *Vucht* vindt men als *Buck* terug. Van *Schalkwijk* maakt hij nu eens *Scaelwyck*, maar verbastert

het ook tot *Esquelbique*. Wel het meest onherkenbaar verhaspelt hij *Scheveningen* tot *Esquelpeniq* (v. d. Meulen, bladz. 11 (21) en 12 (22)).

Als men zich goed in dergelijke verbasteringen heeft ingedacht, is er toch werkelijk niet meer zoo'n reuzezwaai noodig om het woord *Vlissingen* tot *Pechelingue* of *Frechlingas* om te tooveren, terwijl die onderlinge afwijkingen zeer gemakkelijk te verklaren zijn, als men daarbij in het oog houdt, dat die woorden op verschillende tijdstippen, met zeer veel jaren tusschenruimte, zonder eenig onderling verband, over een tijdsverloop van een halve eeuw, telkens door geheel verschillende personen uitgesproken, opgevangen en opgeteekend werden.

4°. Zooals wij hierboven gezien hebben (bl. 16—17), lokte het vijandig optreden van onze schepen te Punta de Araya ook tegenweer uit van den kant der Sp. Regeering.

Nog een anderen maatregel uit voorzorg moeten we hier vermelden. — De Sp. Kroon was beducht, dat de Hollandsche zeevaarders misschien ook contact zouden zoeken met Hollanders (Vlamingen), die, met of zonder burgerrecht, reeds langen of korten tijd in de kustplaatsen woonachtig waren. — De kans bestond natuurlijk ook, dat dergelijke minder betrouwbare personen eigener beweging zouden heulen met den vijand en verraad plegen. Zij droeg daarom de resp. gouverneurs op, een volkstelling te houden en de lijsten op te sturen met de namen der vreemdelingen met opgave van hun bedrijf en het aantal jaren, dat ze reeds in de kolonie hadden doorgebracht, met bevel hen weg te zenden en te verbannen. — Dit bevelschrift dateert uit het jaar 1608.

Gouverneur Sancho de Alquiza van Santiago de Leon (Carácas) brengt den 15 Juni 1607 verslag aan den Koning uit omtrent dat bevel van 1 Mei van het vorig jaar: „In Carácas, zoo zegt hij, woont Pedro Blanco, (de nacion flamengo) Vlaming van afkomst, hier getrouwd en sinds 4 jaar woonachtig. — In Tocuyo woont Francisco Enrique (vermoedelijk een verbastering van: „Hendriks"),

een Vlaamsche kleermaker, die al heel lang in het land woont". — Hij schrijft verder: „In gevolge Uwe opdracht van 28 October om alle personen het land uit te zetten, die afkomstig zijn *„de las yslas de Holanda y Zelanda"*, d.i. van de Hollandsche en Zeeuwsche eilanden, *„que no están declarados por naturales"*, d.i. die niet genaturaliseerd zijn, heb ik aan dat bevel voldaan en drie Vlamingen verbannen (dat waren dus geen Vlamingen in den strikten zin, zooals wij dat tegenwoordig verstaan, uit de Zuidelijke Nederlanden, maar van de Hollandsche en Zeeuwsche eilanden). Hij antwoordt verder: „Alléén blijft er nu nog over, behalve Pedro Blanco, een andere Vlaming, die hier met zijn huisgezin woont en die hier met verlof was gekomen van de Canarische eilanden, waar hij al 30 jaar gewoond had. Blanco is hier een van de voornaamste burgers en boven alle verdenking verheven". — De Gouverneur zal dus eerst verdere orders van Zijne Majesteit afwachten om te weten of ook P. Blanco uit de kolonie moet worden weggezonden. — Op dezen brief plaatste de Koning de kantteekening: „Hierop valt niets te antwoorden". Blanco kon dus blijven [1]).

Andrés de Salcédo, Gouverneur van Sta Marta, een havenplaats van het tegenwoordige Colombia, berichtte den Koning den 10 Dec. 1606, in antwoord op datzelfde bevelschrift, dat daar in Sta Marta drie Vlamingen waren: een kleermaker, een boer en een wapensmid, welke laatste Juan el Pechelin genoemd werd [2]). — Schijnbaar met het bovenstaande in strijd schrijft dezelfde Gouverneur zes maanden later den 15 Juni 1607, dat hij, gehoorzaam aan het koninklijk bevel één Vlaming had weggezonden, *„que son los que avia en tode mi districto"*, d.i. hetgeen alles was, wat er (aan vreemdelingen, dus Zeeuwen en die niet genaturaliseerd zijn) in mijn district woonde. — Deze beide teksten zijn alleen met elkander in overeenstemming te brengen, als men aanneemt, dat

---

[1]) *Archivo General de Indias* te Sevilla. E. 54, C. 4, L. 15. Doc. 3 van 15 Juni 1607.

[2]) id. id. E. 72, C. 4, L. 18.

die twee eerste Vlamingen (uit den eersten brief) gebleken waren *echte* Vlamingen te zijn, dus uit de niet-vijandige Zuidelijke Nederlanden, en de derde, Juan el Pechelín, een verdachte en onbetrouwbare van de Zeeuwsche eilanden, die naar zijn bijnaam te oordeelen, blijkbaar van Vlissingen afkomstig was. — En deze laatste alléén had hij verbannen.

Met dezen „Pechelín" hebben we dus de *eerste* aanvulling van de *Frejelindes* en *Frechlingas*.

Een *tweede* aanvulling vinden we in een rapport van het jaar 1622 van Don Diego Gomez de Sandovál, Gouverneur van het eiland Sto. Domingo, waarin deze schrijft, dat hij een expeditie heeft uitgezonden tegen twee vijandelijke schepen op de Noordkust van dat eiland. Een Hollandsch schip werd aangevallen, waarbij 45 schepelingen sneuvelden en 12 werden gevangen genomen en terechtgesteld. Het schip werd in brand gestoken, waarbij nog 26 personen van de bemanning in de vlammen omkwamen. De Hollanders worden hier genoemd *Olandéz ó Pechelinga*, dus „Hollanders of Zeeuwen" (Vlissingers). Verdere aanwijzingen ontbreken [1]).

De *derde* aanvulling dateert van het jaar 1652 [2]). — Dit document vermeldt, dat een Hollandsch schip (vermoedelijk van Curaçao uitgevaren) met 108 slaven aan boord, waarvan Nicolaas Juan (waarschijnlijk een verbastering van „Jansen") kapitein en mede-eigenaar was, welk schip handel dreef tusschen La Guaira (de havenstad van Carácas) en het eiland Margarita. — Diezelfde Nicolaas Juan wordt in een ander document een *„Picilingue"* genoemd (zegt Miss Wright), dus een Zeeuw en vermoedelijk een Vlissinger.

Uit de zeer beknopte inhoudsopgave dezer laatste drie archiefstukken valt *met zekerheid* alléén vast te stellen, dat die personen of schepen van Hollandsche nationaliteit waren en (vooral op grond van het *eerste* der drie documenten) ook zoo goed als zeker, dat het Zeeuwsche waren. — Geen enkel direct positief bewijs valt uit deze

[1]) *Arch. Gen. de Indias.* E. 53, C. 2, L. 5.
[2]) id. id. E. 54, C. 4, L. 26.

documenten af te leiden, dat deze woorden *Pechilín* enz. ook „Vlissingen" zouden beteekenen. — Eigenlijk is dat ook niet noodig. Want het is zeer goed mogelijk en zelfs waarschijnlijk, dat het woord „Vlissingen" oorspronkelijk door slechte uitspraak van een Spaanschen matroos tot „Pechelín" is verbasterd, maar dat zijn oorspronkelijke afleiding onder de schepelingen van de Sp. vloot verloren geraakt, langzamerhand een bijnaam of scheldwoord werd met de beteekenis van zoo iets als „Zeeuwsche zeeroover".

Doch dit staat voor ons vast, dat het woord „Vlissingen", wanneer het door een Hollander zonder bijzondere accentueering wordt uitgesproken en door een Spanjaard opgevangen, door dezen zeer gemakkelijk als *Pechelin* of *Flechlingue* of *Frechlinge* of iets dergelijks zal worden nagezegd [1]).

Met dezen uitslag verschil ik in den grond der zaak absoluut niet van de meening van Prof. van Dam, waar hij in de reeds meermalen geciteerde noot 8 van bl. *182 van het Gedenkboek: *Piet Hein en de Zilvervloot* zegt: „Ik veronderstel dat het woord een stoute poging is van een Spanjaard, om het woord Vlissingen uit den mond van een Hollander opgevangen, te schrijven". —

V

Rest ons nu nog de vraag of er behalve de beteekenis van *Bruggelingen* (van Dr. van der Meulen) en van *Vlissingen* (van Prof. van Dam en van schrijver dezes) ook nog een andere uitleg van deze woorden mogelijk of werkelijk gegeven is.

Ik ben een tijdlang onder de bekoring geweest van een uitleg van eigen vinding, die ik, hoe mooi en aanlokkelijk ook, toch ten slotte als heel onwaarschijnlijk en onmogelijk heb moeten opgeven.

Gedurende de XVIIe en XVIIIe eeuw hebben de wer-

[1]) In sommige streken van Spanje, vooral in Andalusië, ook in sommige West-Indische koloniën, bv. op Sto. Domingo, wordt door de lagere volksklasse „*l*" en „*r*" dikwijls omgewisseld.

ken over de Boekaniers, Flibustiers, kapers en zeeroovers van West-Indië grooten opgang gemaakt en duizenden lezers gevonden.

De hoofdbron, waaruit al die schrijvers geput hebben, is geweest het Hollandsche werk: *Americaensche Zeeroovers*, waarvan al heel spoedig eerst een Spaansche vertaling van de hand van Dr. Alonzo de Buena Maison, verscheen, gevolgd door een Engelsche, Fransche en eindelijk door een Duitsche vertaling. — De oorspronkelijke schrijver was een Hollandsche (of Vlaamsche) chirurgijn, die het geheele leven van de flibustiers en zeeroovers op het eiland Tortuga en Sto. Domingo persoonlijk meegemaakt en hen als medicijnmeester in hun voortdurende gevechten geassisteerd had. — Hij heette *Alexander Olivier Oexmelin*, maar men heeft zijn naam verbasterd, zoodat de vertalingen van zijn werk bijna allen op naam staan van *A. O. Esquemelin(g)*. — Dit werk heeft de wereld in kennis gebracht met het intieme, ruwe, woeste leven en de ongelooflijke daden en lotgevallen van de beruchte en gevreesde flibustiers, zoodat *Esquemelin(g)* het type is geworden van alle kapers en zeeroovers in West-Indië. Daardoor misleid, dacht ik dat die naam van *Esquemelin(g)*, door de Sp. zeelieden misschien tot *„Pechelin"* of *„Frechlinga"* verbasterd, voor hen de traditioneele naam was geworden voor den Hollandschen of Zeeuwschen zeeroover, zooals ze in de rapporten in het Koloniaal Archief te Sevilla ook meestal genoemd worden.

Al vrij spoedig bleek mij echter met overstelpende duidelijkheid, dat deze uitleg onmogelijk te handhaven was, toen ik de jaartallen eens met elkaar ging vergelijken.

Esquemelin of *Oexmelin* werd eerst in 1645 geboren, en de eerste uitgave van zijn werk in den oorspronkelijken Hollandschen tekst verscheen te Amsterdam pas in 1674, terwijl de eerste Sp. vertaling dateert van 1681, m.a.w. de naam van „Pechelin" en „Frechlinga" enz. was al bijna een eeuw lang de schrik geweest onder de Sp. schepelingen in West-Indië, toen het boek van Esquemelin of Oexmelin nauwelijks bekend geraakt of pas een

begin van populariteit kon verworven hebben op de Sp. vloot in deze streken [1]).

Alles bij elkaar genomen hebben we in deze studie niet meer dan zes vindplaatsen in de Sp. archiefstukken vermeld, waarin de naam van „Pechelin", „Frejelinde" enz. voorkomt. Doch met zekerheid is mij nu ook gebleken, dat er te Sevilla een nog veel grooter aantal documenten moet aanwezig zijn, waarin deze eigenaardige woorden gevonden worden, waarbij, naar het schijnt, de vorm van „Pechelinge" overheerschend is. Dit blijkt uit het volgende:

Bij het archiefstuk over Nicolaas Juan (Jansen) „el Picilingue" met zijn schip met 108 slaven, die hij waarschijnlijk op de kustplaatsen tusschen Margarita en La Guaira zocht te verkoopen, teekende Miss Irene A. Wright in haar inventarislijst bij E. 54, C. 4, L. 26 het volgende aan: „Ook onder de documenten betreffende het eiland Jamaica heb ik dat woord „Pechilingue" ontmoet". — Daarna zegt ze, dat een zekere Dr. Bolton van Californië datzelfde woord eveneens in documenten (te Sevilla) betreffende Californië heeft aangetroffen.

Uit dit alles blijkt genoegzaam, dat dit woord „Pechelingue" (met zijn verschillende afwijkingen) veel algemeener onder de Sp. schepelingen in de XVIIe eeuw bekend was, dan we eerst vermoedden. En des te meer staan we daarom verwonderd, dat dit woord niet in de Sp. volkstaal is overgegaan of althans onder de eigenaardige zeemanstermen is blijven voortbestaan. Wij moeten dus aannemen, dat ná den 80-jarigen oorlog, toen de verhouding tusschen de beide landen meer vriendschappelijk werd, de herinnering aan dezen scheldnaam geleidelijk is uitgestorven.

[1]) Wie over dat gilde der boekaniers en flibustiers nog wat meer wil weten, kan behalve in het genoemde werk van Oexmelin of in een der vertalingen (welke echter niet onder ieders bereik liggen) zijn hart ophalen in het onlangs verschenen, rijk geillustreerde prachtboek van Maurice Besson. *Les „Frères de la Cosre"*, flibustiers et corsaires, uitgegeven bij Duchartre et van Buggenhoudt te Parijs (1923), waarin tevens op bl. 325 en 326 een uitgebreide lijst van litteratuur, vooral over Fransche flibustiers, te vinden is.

Wanneer wij den volledigen tekst van de reeds genoemde en van alle andere vindplaatsen, ook die betreffende Jamaïca en Californië, konden overzien, geloof ik stellig, dat wij nog betere bewijzen zouden ontdekken voor de juiste afleiding en beteekenis van deze woorden.

Nog een laatste uitlegging van de beteekenis van dit woord „Pechilingue" moet ik vermelden, die ik in bovengenoemde kantteekening van Miss Wright aantrof. — Deze uitleg is van genoemden Dr. Bolton van Californië. „Deze geleerde", zegt Miss Wr., „veronderstelde, dat dit woord „Pechilingue" afgeleid was van de Spaansche woorden: *Pecho* d.i. borst en *lingua* d.i. tong of spraak, dus zou beteekenen „iemand met zijn tong in de keel, of iemand, die een taal spreekt met keelklanken". Aldus gezegd van een Hollandschen zeeroover in de Golf van Beneden-Californië". Naar het scheen, kon die verklaring van Dr. Bolton ook Miss Wright niet bekoren, en vond zij die vrij gezocht. — „Dr. Bolton", zoo zegt zij daar, „zal toch niet willen beweren, dat de „Pechilingues" alléén tot de Golf van Californië beperkt waren, want ik heb ze ook ontmoet in de Caraïbische Zee; ook geloof ik niet, dat hij die uitlegging van den oorsprong van dat woord kan bewijzen".

Daarna geeft Miss Wr. haar eigen opinie en wijst de richting, waarin men, volgens haar meening, naar de oplossing moet zoeken: „Is er", zoo vraagt ze, „een Hollandsche haven, van welks naam dat woord misschien afgeleid zou kunnen worden? Want in deze documenten (betreffende Jamaica) worden de Hollanders „Duinkerkers en Pechilingues" genoemd".

Deze vingerwijzing bracht mij den sleutel voor de oplossing dezer kwestie. Miss Wright was als Cubaansche natuurlijk minder op de hoogte van de geographie van ons land, kende waarschijnlijk den naam van Vlissingen niet eens. Maar voor mij schoot er toen geen andere keuze meer over dan Vlissingen, vooral omdat alle documenten er duidelijk op wezen, dat het een plaatsnaam moest zijn, die in nauw verband stond met de Zeeuwsche eilanden.

Curaçao, 2 September 1921.

NEDERLAND EN SURINAME

DOOR

W. R. MENKMAN

I.

Een enkele maal hoort men de schoolkinderen nog wel eens Heye's Vaderlandsche Lied zingen en dan verwondert men zich even, omdat men dacht dat wij aan deze soort vereering van het voorgeslacht — „in moed en in kennis, in vroomheid en deugd, was 't eenmaal het sieraad der Aarde" — nu toch wel ontgroeid waren. J. P. Heye intusschen leefde in een tijd van nationale malaise en zijn tot de jeugd gerichte opwekking om het Vaderland in zijn waarde te helpen herstellen, haar wijzende op de — verbleekte — glorie van het verleden, was verklaarbaar. Even verklaarbaar — als reactie op wat genoemd zou kunnen worden het koloniale défaitisme onzer dagen — zijn de pogingen van tegenwoordig om ons volk er van te doordringen dat zijn welvaart voor een niet gering deel een regelrecht uitvloeisel is van de Nederlandsche activiteit in overzeesche gebieden van vroeger eeuwen. Men kan dit laatste als een feit aanvaarden evenwel — zooals ook de „lastpost" Suriname een feit is — zonder zich blind te staren op de verdiensten der voorouders als „empire builders".

In de dagen der avontuurlijke expansiepolitiek hebben ook Engeland en Frankrijk zich machtsposities en invloedssfeeren verworven in tropische gebieden en al was ons landje zooveel kleiner, hoeveel kapitaal en hoeveel ervaring en energie had het niet — door de politieke omstandigheden — tot zich weten te trekken uit andere landen, de Zuidelijke Nederlanden, Spanje, en Portugal.

In een vreemde wereld met grimmige vastberadenheid de wildernis te ontginnen, om er een nieuw blijvend woonoord te scheppen voor het blanke ras, lag minder in de lijn van onze voorouders; hun „noeste pioniersarbeid" had met bijl en spade niet te maken. En ook al hebben de kolonisten in Noord-Amerika zich weinig aangetrokken van de rechten en belangen der oorspronkelijke bevolking, in ons groote kruideniersbedrijf in den Oost en bij onze slavenexploitatie in de West deden ethische beginselen al even weinig opgeld; „in zaken" is voor deze laatste weinig plaats, vooral wanneer, zooals in de Nederlandsche Republiek, „de publieke opinie ter beurze wordt gevormd". Onze glorierijke Gouden Eeuw, toen ons land was „een handelsstaat, door kooplieden geregeerd", heeft een natuurlijk verlengstuk gehad in den pruikentijd, toen „geldverdienen onze nationale hartstocht" was.

Dat slavernij en slavenhandel gedurende de geheele XVIIIe eeuw — de eeuw der Rechten van den Mensch — zijn gehandhaafd, is niet een blaam welke ons alleen treft, maar wel is het karakteristiek, dat bij ons geen krachtige openbare meening tegen die misstanden in het geweer kwam. Misschien zag de deftige Hollandsche koopman „wiens schepen krielden van zijn noesten slavenhandel" niets onwaardigs in zijn bedrijf en trof hem in zijn naieve zelfgenoegzaamheid de anomalie niet dat een schip „De Gulden Vrijheid" met menschelijke koopwaar van Afrika naar de West voer, maar hij was belanghebbende en op zijn kantoor kwam hij met de onsmakelijke practijk niet in aanraking; daarvoor had hij zijn schippers en agenten, zijn plantagedirecteurs en administrateurs. Er was echter ook vroeger nog een ander gezichtspunt mogelijk dan het door winstbejag bepaalde en tegenover den strijd voor de abolitie in Engeland — en den nog ouderen in Noord-Amerika — hebben wij niet veel anders te stellen dan een enkele uitlating als die van den XVIIen eeuwschen volksdichter, die den slavenhandel „een onmenschelyck ghebruyck" dorst noemen.

In het zwarte schuldboek der slavernij staat niet zooveel slechts opgeteekend van den Hollandschen slavenhande-

laar als van zijn Engelschen collega, welke laatste allicht ook niet den dienst aan boord zijner schepen iederen dag met een gebed liet aanvangen en eindigen. Hollandsche koopmanschap zag er voordeel in de waren met zoo weinig mogelijk verlies of beschadiging ter plaatse van bestemming aan te voeren en al was dan 15% een normale sterfte onder de slaven op de reis van Afrika naar de West, de schepen naar Indië kwamen met een grooter verlies aan manschappen te Batavia aan. [1])

Dat in de Nederlandsche koloniën door de planters niet, naar dezelfde regelen van goede koopmanschap, de noodige zorg aan het menschenmateriaal werd besteed, is hun door tijdgenooten van vreemde nationaliteit herhaaldelijk voor de voeten geworpen. „On reproche avec raison" schreef de Pruisische gezant in 1772 aan Frederik den Groote, „aux Hollandois, établis à Surinam, Berbice et Essequibo, et sur la rivière de Poumaron, un traitement donc la barbarie surpasse celle auquelle les esclaves sont assujettis aux Antilles". En hoelang de XVIIIe eeuw bij ons nog heeft doorgewerkt, wordt hierdoor geillustreerd dat een publicatie van 1784, welke aan de eigenaars vrijwel onbeperkte vrijheid gaf ten opzichte van de behandeling hunner slaven, nog omstreeks 1850 feitelijk het eenige slavenreglement in Suriname was; dat van die vrijheid in den regel wel geen gebruik zal zijn gemaakt spreekt van zelf, dat zij bestond is voldoende. Waar dan tegenover stonden de strenge bepalingen in de Engelsche koloniën, o.a. door Storm van 's Gravensande, in zijn brieven aan Bewindhebberen, aangehaald; dat met die bepalingen niet de hand zal zijn gelicht is moeilijk aan te nemen, maar er bestond ten minste een standaard voor wat naar beginselen van humaniteit en verstandig beleid geoorloofd was en wat niet. Het ongebreidelde en op den duur in zijn gevolgen funeste winstbejag in onze Westindische koloniën werd niet door een krachtige hooge overheid in het moederland in toom gehouden, ook al noemden de Heeren X zich deemoediglijk „een aan H. H. M. gesubordineerd college", wanneer dat zoo in hun kraam

[1]) Maandelijkse Nederlandsche Mercurius 1773 I 184/185.

te pas kwam, d.w.z. wanneer zij ongewenschte verantwoordelijkheden wenschten te ontgaan.

* * *

Het nergens elders voorkomende anachronisme der boschnegers — ruim 11% der totale bevolking — onder wie nog altijd de gedachte voortleeft aan de mogelijkheid dat de blanken hen wederom tot slaven zouden willen maken, herinnert misschien meer dan iets anders aan de wijze waarop vroeger in Suriname is huisgehouden. Toch is de overtuiging dat deze kolonie eigenlijk een weinig begeerenswaardige erfenis was van de oude Republiek, pas zeer laat tot het moederland doorgedrongen. Wolbers — maar die schreef zijn Geschiedenis aan den vooravond der gedurende tientallen van jaren in Nederland besproken emancipatie — kon in de geheele periode 1683—1804, dus van Cornelis van Aerssen tot Sir James Green, maar weinig lichtpunten zien en had van eigenlijken bloei maar zelden iets te boeken gevonden. De Raad der Amerikaansche koloniën evenwel had in 1806 tegenover Koning Lodewijk de meening uitgesproken dat Holland, „de herstelling van zijn vervallen zaken" voornamelijk van zijn bezittingen in West-Indië en op de kust van Guinee moest verwachten [1]). Het wrakke van dien op slavernij en slavenhandel rustenden steunpilaar werd in Holland dus — één jaar vóór de bekende Engelsche parlementsacte — niet ingezien en zelfs Van den Bosch was er — meer dan twintig jaar later — blijkbaar nog niet van overtuigd dat een slavenkolonie geen toekomst had.

* * *

Van Sypesteyn, de latere gouverneur, kwam er in zijn Beschrijving van 1854 tegen op dat Suriname een lastpost werd genoemd; hij meende te kunnen berekenen dat wat de kolonie aan subsidie kostte allicht zou worden ge-

---

[1]) *W. I. Gids* IV 387.

compenseerd door de invoerrechten op de Surinaamsche producten, de inkomsten van handel en scheepvaart en de in het moederland uitbetaalde en verteerde pensioenen, een redeneering waar nogal wat tegen in te brengen zou zijn. Zelfs tot aan de emancipatie evenwel bedroeg de waarde van den Surinaamschen export altijd meer dan die van den import, terwijl die uitvoer de opbrengst was van het grootendeels Nederlandsche kapitaal waarmede in de kolonie werd gewerkt en dien invoer grootendeels kon worden beschouwd als de onkosten noodig om die opbrengst te verkrijgen. Tegenover de — niet aanzienlijke — subsidie uit de openbare geldmiddelen stond dus altijd nog eenige winst, door Nederlandsche particuliere belanghebbenden in Nederland genoten. Of die winst voldoende was als rente van het in Suriname belegde kapitaal en als vergoeding voor de depreciatie der eigendommen, is natuurlijk een andere vraag.

Het is bekend dat de onbevredigende staat van zaken door en na de emancipatie in volle duidelijkheid aan het licht zou komen.

* * *

Doordat zoo vaak nadruk is gelegd op de fatale gevolgen der slavenemancipatie kan licht de opvatting ontstaan als zou de genoemde maatregel de bestaansmogelijkheid der kolonie plotseling ernstig in gevaar hebben gebracht; in een zóó tragische voorstelling van zaken evenwel schuilt overdrijving, wat de uitkomst heeft geleerd.

Ten eerste was het met de „opbrengsten" aan stapelproducten van tien miljoen per jaar uit de gulden tijden der achttiende eeuw — en zelfs met die van gemiddeld 6¾ miljoen uit het tienjarig tijdvak 1816—1825 — reeds vóór het midden der negentiende eeuw gedaan.

Stellen wij den gemiddelden uitvoer gedurende de achtjarige periode 1845—1852 gelijk 100 en berekenen wij daarnaar de gemiddelde cijfers voor volgende tijdvakken van vijf jaar, dan komen wij voor 1853—1857 tot 178, voor 1858—1862 tot 169, voor 1863—1867 tot 126,

voor 1868—1872 tot 133, voor 1873—1877 tot 135, voor 1878—1882 tot 149, voor 1883—1887 tot 160 en voor 1888—1892 tot 173. Na een aanvankelijke sterke stijging nemen wij dus een daling waar, nog vóór de emancipatie, daarna een sterke daling ná de vrijverklaring der slaven, vervolgens een kleine stijging reeds gedurende de periode van het staatstoezicht en eindelijk een gestadige stijging, ongeveer tot het peil van de vijftiger jaren. De diepste inzinking is nimmer zóó diep geweest of het indexcijfer bleef nog altijd een flink stuk boven het cijfer der als basis aangenomen periode.

Weliswaar is ten aanzien van de Surinaamsche uitvoercijfers eenige voorzichtigheid in het gebruik altijd raadzaam, maar die welke voor de hierboven gegeven becijfering hebben gediend kunnen toch worden beschouwd als voor vergelijkingsdoeleinden voldoende nauwkeurig. In het tijdperk in kwestie immers werden uitvoerrechten geheven, rechten welke voor bepaalde landbouwproducten eerst in 1887 zijn afgeschaft en voor cacao nog tot in 1893 zijn gehandhaafd.

Ook met den aftocht der plantage-arbeiders na de vrijverklaring is het niet zoo heel snel gegaan. In 1862 bedroeg het aantal slaven die op de plantages veld- en fabrieksarbeid verrichtten 16.544, in 1873 dat der inheemsche veld- en fabrieksarbeiders nog 14.186, welk getal in 1878 was teruggeloopen tot 7373, om verder geleidelijk te verminderen tot 4516 in 1893. Wel waren in de tien jaren vóór de emancipatie slechts 770 immigranten aangekomen en gedurende de periode van het staatstoezicht slechts 4625, maar het zou toch wel heel eigenaardige bezwaren hebben ingehad om reeds bij voorbaat de werkkrachten der plantages door vreemdelingen te vervangen; gedurende de twee volgende decenniën bedroeg de aanvoer van immigranten respectievelijk 6964 en 8806.

Mogen wij de officieele cijfers gelooven, dan was de districtsbevolking in 1890 nog ongeveer 10.000 kleiner dan die van 1850.

Dat de groep der belanghebbenden zelf geen krachtige

pogingen heeft aangewend om aan de moeilijkheden waarin de plantagelandbouw was geraakt het hoofd te bieden is bekend; de berichten welke tot ons zijn gekomen aangaande de wijze waarop de uit 's Rijks kas genoten schadevergoeding is besteed geworden spreken voor zich zelf. En door de vrijgemaakten kon de instandhouding van den grooten landbouw moeilijk als een levensbelang worden gevoeld.

De arbeid van den slaaf had het kapitaal in dat bedrijf vastgelegd rendabel gemaakt, soms welvaart, soms zelfs rijkdom geschapen, voor de meesters. Zelf had hij geen andere vruchten van dien arbeid genoten dan een karig levensonderhoud, nog minder dan karig wanneer het met de onderneming slecht ging: het indertijd druk besproken rantsoen van twee bossen bananen en één pond gezouten visch per week als voedsel, een schamele woning en een minimum van kleeding. Ditzelfde levensonderhoud kon de geëmancipeerde, in een uiterst dun bevolkt en zeer vruchtbaar tropenland, waar zijn ras zich twee eeuwen lang met een sober bestaan had moeten tevredenstellen, zich ook buiten den grooten landbouw wel verschaffen. Het is bekend dat op dichtbevolkte, minder door de natuur bevoorrechte eilanden als Barbados en Antigua de opheffing der slavernij in belangrijk geringere mate de arbeidsmarkt heeft gedesorganiseerd dan op Jamaica en in de Guianas.

Bij de beoordeeling van het hierboven gegeven overzicht der Surinaamsche uitvoercijfers dient nog te worden bedacht dat reeds vóór de emancipatie in de Nederlandsche gewesten de bietsuikercultuur in Europa als concurrent van het koloniale product een kans had gekregen en de Braziliaansche koffiecultuur zich had ontwikkeld, verder dat een suikercrisis in de tachtiger jaren, dus lang na de emancipatie, den grooten landbouw in Suriname nog eens een gevoeligen slag toebracht. Aan den anderen kant dat de cacaocultuur in Suriname, reeds in 1862 van eenig belang, daarna gestadig in productiviteit toenam, dat goud in 1876 en balata in 1884 in den uitvoerstaat hun plaatsen zijn komen innemen.

De geheele economische geschiedenis van Suriname is er een van „ups and downs", van inzinkingen en wederoplevingen, hetzij door van buitenaf komende, hetzij door inwendige oorzaken. Van welken tak van nijverheid men ook den gang van zaken bestudeert, steeds wordt men getroffen door het sterk fluctueeren der productiecijfers, of door het met sprongen op- en neergaan der marktprijzen.

De overgang van slavenkolonie tot gebiedsdeel met vrije bevolking is, wat de economische gevolgen aangaat, ten slotte ook niet meer geweest dan een episode.

Dat die verandering gepaard is gegaan niet alleen met inkrimping in bepaalde takken van nijverheid, maar ook met uitbreiding in andere, of met het ontstaan van geheel nieuwe, bewijst, dat Suriname volstrekt niet misdeeld is wat betreft verscheidenheid van hulpbronnen.

* * *

Het bedrag dat Nederland sedert in 1816 de kolonie weder uit Engelsche handen werd terugontvangen, aan Suriname heeft ten koste gelegd kan op ruim 130 miljoen gulden worden gesteld. In welk bedrag dan begrepen zijn de renten en aflossingen van leeningen en voorschotten, dus van in Nederland opgenomen gelden, renten en aflossingen, die de Rijksbijdragen hebben verhoogd welke van die 130 miljoen een zoo belangrijk deel hebben uitgemaakt. Per resto is Suriname tot nu toe nog schuldig gebleven ruim 14 miljoen gulden, welke schuld aan het moederland naar alle waarschijnlijkheid wel eveneens slechts zal kunnen worden afgelost uit de van datzelfde moederland genoten subsidies.

Erg indrukwekkend is het geldbedrag van hetgeen Suriname in 116 jaar aan Nederland heeft gekost ten slotte niet, ook al is er een tijd geweest waarin het jaargemiddelde voor het moederland een aanzienlijke uitgave zou zijn geweest. De cijfers vormen evenwel een opklimmende reeks; zij zijn tegenwoordig tien maal zoo hoog als 70 jaar geleden en drie maal zoo hoog als voor 20

jaar. Een werkelijk belangrijke rol hebben die kosten eigenlijk nooit gespeeld en zij doen dat ook thans niet, nu in Nederland b.v. aan de werkloosheidsvoorziening eenige tientallen miljoenen, aan het onderwijs een paar honderd miljoen per jaar uit de openbare kassen worden besteed.

Murmureeren over de uitgaven welke een overzeesch aanhangsel van het Rijk bij voortduring vereischt heeft geen zin, omdat Nederland zich slechts van dien last zou kunnen bevrijden door zich van Suriname zelf te ontdoen, wat buiten het terrein der practische mogelijkheden valt. Niet alleen omdat het onze nationale eer te na zou komen met koloniën te koop te loopen, maar niet minder omdat er geen gegadigden zouden zijn. Gegeven de Amerikaansche verhoudingen zouden alleen de Vereenigde Staten in aanmerking komen en deze hebben geen enkel zichtbaar belang bij het verkrijgen van Nederlandsch Guiana.

In plaats van Suriname te beschouwen als een zinkput, waarin telken jare zoo en zooveel Nederlandsche guldens verdwijnen, is het beter de belangstelling te richten op de ontwikkeling — onder Nederlandsche leiding en met Nederland's financieelen steun — der volkshuishouding daarginds.

Gegevens tot het verkrijgen van een overzicht over het belangrijke tijdperk dat Suriname's nieuwe geschiedenis zou kunnen worden genoemd, leveren de officieele verslagen over 1862 — het jaar vóór de emancipatie — 1913 — het laatste jaar vóór den wereldoorlog — en 1929 — het laatste jaar waarover volledige bijzonderheden zijn gepubliceerd.

Die verslagen leeren ons dat de bevolking, op het einde der slavenperiode circa 62000 zielen sterk, in 1913 was aangegroeid tot ruim 95000 en in 1929 tot ruim 150.000; in driekwart eeuw derhalve een toeneming met ongeveer 150 %. In Nederland nam de bevolking in eenzelfde tijdperk met ongeveer hetzelfde percentage toe, tot de sterkte van tegenwoordig. In Suriname werd weliswaar het accres hoofdzakelijk verkregen door een immigratie-

overschot, doch in de latere jaren heeft ook een geboorte-overschot tot de toeneming medegewerkt.

Verkeerde de bevolking op het tijdstip der emancipatie nog in de periode der sterfte-overschotten, een verschijnsel dat in de daaropvolgende 30 jaren nog 18 maal voorkwam, zoo wijzen de cijfers der 10 jaren 1904—1913 een geboorte-overschot aan van bijna zeven per 1000 inwoners, die van de 10 jaren 1920—1929 van ruim dertien per 1000 inwoners ;dit laatste cijfer komt het moederlandsche van tegenwoordig al aardig nabij.

Suriname heeft derhalve thans een bevolking welke door eigen aanwas in stand blijft en toeneemt.

Het euvel der te groote stadsbevolking (bevolking van Paramaribo) bestond reeds in den slaventijd; laten de cijfers door oudere schrijvers gegeven geen groote volstrekte waarde hebben, steeds wijzen die cijfers op een naar verhouding te groot aantal slaven in de stad. Wel was het percentage der stadsbevolking in 1913 — ongeveer 35% — iets hooger dan dat op het tijdstip der emancipatie — circa 31% — doch men bedenke dat dit percentage in de eerste 30 jaar na de vrijverklaring in bedenkelijke mate was gestegen, tot 45% toe. In 1929 was het weder gedaald tot ongeveer 31%.

De versterking der districtsbevolking door de immigratie — in de latere jaren ook door het ontstaan van een klein centrum in het gebied waar bauxiet gewonnen wordt — heeft, zij het ook langzaam ,de verhouding iets gunstiger gemaakt.

Gegeven het feit dat slaven geen burgerlijk huwelijk konden sluiten, behoeft het ons niet te verwonderen, dat in 1862 niet minder dan 64% der geboorten buitenechtelijke geboorten waren; onder den invloed van het Hindoe- en het Mohamedaansche element, steeg dit percentage tot 73% in 1913 en 78% in 1929. Zondert men evenwel uit de geboorten uit Nederlandschindische en Britschindische vrouwen, niet volgens het Surinaamsche B.W. gehuwd, dan komt men voor 1929 tot 56%.

De geweldige verandering in de maatschappelijke toestanden en verhoudingen, in 1863 ingetreden, heeft zich

dus ook uitgesproken op het gebied van den burgerlijken staat, maar de ontwikkeling is een uiterst langzame. Suriname is wel een volgens Europeesche begrippen georganiseerde rechtsgemeenschap, maar de bevolking is grootendeels opgebouwd uit een kern van vrijgelaten slaven van Afrikaanschen oorsprong, aangevuld met landverhuizers van de koelieklasse uit Aziatische landen met oeroude tradities; aan dit feit valt niets te veranderen.

Gegeven deze staat van zaken moet de taak der overheid wel in zeer sterke mate een opvoedende zijn. Onderwijs — tezamen met eeredienst en armenzorg — kostte in 1862 nog slechts ongeveer één gulden en 25 centen per hoofd der bevolking, in 1913 — dus vóór de „gelijkstelling" — was dit cijfer gestegen tot circa vijf gulden en 40 centen, in 1929 tot circa negen gulden.

Prof. Kahn, in zijn boek De Djuka, roemt het bestuur der Nederlanders over de zeer gevarieerde Surinaamsche bevolking en zegt ergens: „under their rule the various races live in harmony — a wonder in itself — and peace reigns throughout the settlement". Inderdaad, dat in Suriname orde, rust en veiligheid niets te wenschen overlaten [1]) is een niet geringe verdienste van ons bewind en een deel van die verdienste is ongetwijfeld gelegen in een verstandige drankpolitiek. In 1862 werd van de locale productie van rum en dram niet minder dan 750.000 L. (gehalte onbekend) niet uitgevoerd; in 1913 bedroeg de hoeveelheid niet uitgevoerde rum, plus de hoeveelheid ingevoerd gedistilleerd — alles 50 procents — nog slechts circa 440.000 L., of iets meer dan vier en een halve Liter per hoofd der bevolking. Voor 1929 kom ik tot ruim drie L. per hoofd, wat wel nog meer is dan het tegenwoordige Nederlandsche cijfer, maar daar staat het zooveel maal grootere moederlandsche biergebruik tegenover. Aan den anderen kant moet bedacht worden dat de Surinaamsche bevolking voor 23 à 24% uit Mohamedanen bestaat. Het aantal tapperijen — in 1913 alleen in de districten

[1]) Voorhands lijkt deze uitspraak nog wel te handhaven, ondanks de ongeregeldheden van 28 en 29 October.

238 — bedroeg in 1929 in totaal 243, waarvan 158 in Paramaribo.

De voor landbouwdoeleinden bewerkte bodemoppervlakte, in 1862 teruggevallen tot circa 17000 Hectaren, was in 1913 opgevoerd tot bijna 26000, in 1929 tot ruim 36000 Hectaren; de vermeerdering is dus eenigermate achtergebleven bij de toeneming der bevolking. Uitsluitend voedingsmiddelen voor de locale consumptie produceerde in 1862 circa 27% der totale bebouwde oppervlakte; in 1913 bebouwden de kleine landbouwers ruim 51% van het totaal, in 1929 ruim 56%. Welk percentage der arbeidskrachten in den slaventijd werd benut voor de verbouwing van voedingsmiddelen voor inheemsch gebruik valt niet na te gaan, maar belangrijk kan het niet zijn geweest. In 1913 evenwel was van de districtsbevolking ruim 52%, in 1929 ruim 49% op kleine landbouwperceelen gevestigd.

Dat de kleine landbouwers reeds lang aan de productie voor export deelnemen kan hieruit blijken dat in de jaren 1893—1912 bijna 29% der cacaoproductie van hen afkomstig was, in 1913 nog ruim 22%, in 1929 bijna 70% van de inmiddels sterk afgenomen totale hoeveelheid. Hun aandeel in de zeer sterk toegenomen productie van koffie bedroeg in 1913 nog geen 9%, in 1929 nog geen 7%. Bananen, mais, rijst, aardvruchten, cocosnoten en groenten, in de latere jaren ook sinaasappelen en andere vruchten, zijn daarentegen geheel of grootendeels producten van den kleinen landbouw. Naar de waarde leverden in 1929 de Britschindische kleine landbouwers ruim twintig, de inheemsche ongeveer zestien en de Nederlandschindische ruim zes procent, tezamen 43% van de totale productie. Eigenaardig is dat, terwijl de verslagen steeds — onder de rubrieken immigratie en kolonisatie — uitvoerige inlichtingen geven aangaande de levensomstandigheden van Britsch-Indiërs en Javanen — en van de weinige kolonisten van Hollandsche afkomst — er over de creolen — circa 26% van de landbouwende districtsbevolking — nooit opzettelijk iets wordt medegedeeld.

De hierboven gegeven bijzonderheden belichten een

der moeilijkste Surinaamsche problemen, misschien wel het moeilijkste; dat n.l. van den stand der kleine landbouwers, die door snelle toeneming in getalsterkte aan zijn aanvankelijke taak van uitsluitend of nagenoeg uitsluitend in de behoefte aan voedingsmiddelen voor de inheemsche markt te voorzien, is gaan ontgroeien en logischerwijze in toenemende mate aan de productie van stapelproducten voor uitvoer zal moeten gaan deelnemen. De wanverhouding tusschen het getal der zelfstandige producenten van inheemsche consumptie-artikelen en dat der loonarbeiders op de voor de wereldmarkt werkende ondernemingen, kan niet door uitbreiding van het plantagebedrijf verdwijnen, daar zoodanige uitbreiding aanvoer zou noodig maken van meer koelies, die op den duur weder de gelederen der kleine landbouwers versterken. Het is er ver van af dat de plantage door hooge loonen te bieden den settler van zijn grondje zou kunnen lokken; zij heeft den steun noodig van den goedkoopen arbeid van den op kosten der openbare kas aangevoerden koelie.

(*Slot volgt.*)

BOEKBESPREKING

Onze eilanden in Nederl. West-Indië en de overige eilanden van de Caraibische Zee, Venezuela en Columbia, door Fr. M. Realino, onderwijzer aan het St. Thomas-College. Curaçao. 2de druk. Uitgave van het St. Thomas-college 1931. Prijs f. 1.30.

Het is nog maar twee jaren geleden, dat ik den eersten druk van dit boekje aangekondigd heb. De juistheid mijner gunstige beoordeeling leid ik ook hieruit af.

Wederom weet ik slechts goed van deze uitgave te zeggen. De uitbreiding van den tekst met 50 % verhoogt de waarde (niet den prijs) van het werk met een gelijk percentage. De kaartjes zijn verbeterd en vermeerderd; eenige foto's zijn vervangen en haar aantal is zeer toegenomen. Ik zie in dit laatste het omgekeerde van een bezwaar.

Er is op gerekend, dat collega's van den schrijver, bepaalde gedeelten zullen willen overslaan. In den vorigen druk werd dit gezegd van „minder belangrijke gedeelten". Ik vraag mij echter af, of bepaalde gedeelten voor leerlingen niet wat te zwaar zijn, en denk daarbij in de eerste plaats aan de hoofdstukken over de geologie van de eilanden, die opnieuw bewerkt zijn, waarbij ook de expeditie-Rutten een woord mee gesproken heeft. Anderzijds verhoogt dit de aantrekkelijkheid van het boekje als kleine encyclopaedie, zooals ik het in 1929 noemde.

Drieërlei kan met deze uitgaaf bereikt worden op onderwijsgebied. Zij is geschikt als leerstof voor den Curaçaoschen leerling, die zijn naaste omgeving goed moet kennen; zij kan gebruikt als handboek voor den Nederlandschen onderwijzer; goede diensten zal zij ook kunnen bewijzen als leesstof op de scholen in het moederland. En daarnaast is het boekje een handige vraagbaak voor ieder, die wat van deze streken weten wil, en bijv. op zijn plaats op de redactietafels onzer dag en weekbladen. Daarom vermeld ik hier, dat het in Tilburg verkrijgbaar is aan het R. K. Jongensweeshuis.

B. DE GAAY FORTMAN

BOEKBESPREKING.

Joannes de Laet, *Iaerlyck Verhael van de Verrichtinghen der Geoctroyeerde West-Indische Compagnie* in derthien Boecken. Eerste deel, boek I—III (1624—1626), uitgegeven door S. P. l'Honoré Naber. Met portret, vier kaarten en platen en een overzichtskaart der Antillen. 's-Grav. Mart. Nijhoff, 1931 (dl. XXXIV van de werken uitgegeven door de Linschoten-vereeniging).

Wie was De Laet? Weinig is van hem bekend. Zijn beteekenis als Nederlandsch geograaf, schrijft Naber, is nog niet duidelijk in het licht gesteld; wel blijkt zij uit het werk waarvan de titel hierboven is afgeschreven en uit de „Nieuwe Wereldt", met weinig anders dan zeil-aanwijzingen en kustbeschrijvingen, in 1625 verschenen, op nieuw uitgegeven in 1630, vertaald in het latijn in 1633, in het fransch in 1640. De kaarten van de Nieuwe Wereldt zijn van Hessel Gerritsz. Waarbij nog valt te vermelden de serie landbeschrijvingen (1629—1642) voor de zakbibliothek der Elseviers: Spanje, Frankrijk, Noord-Nederland, Turkije, het Rijk van den Grooten Mogol, Perzië, Portugal, Polen. Een man van breede ontwikkeling moet De Laet zijn geweest; hij stond in briefwisseling met de kundigste menschen van zijn tijd; een onderzoek in die richting kan misschien nog iets voortbrengen.

Een overzicht als het door De Laet geleverde kan niet meer geschreven, en bezwaarlijk aangevuld worden, want het materiaal dat hij bewerkte is verdwenen. Hoe er met de archieven van de Amsterdamsche Kamer der West-Indische Compagnie is geleefd, kan men vernemen uit een rapport van J. Romeyn Brodhead, waarin deze verzekert, dat alle boeken, staatsstukken en papieren van welken aard ook, die van vóór het jaar 1730 dateerden en aan die Kamer hadden behoord, op een daartoe *van wege het Departement van Koloniën gegeven last, in 1821 in 't openbaar zijn verkocht*. Dat het in Zeeland niet minder vandaalsch is toegegaan, aldus lezen we verder in de Inleiding, blijkt uit een schrijven van

Frederik Muller d.d. 8 Mei 1879 aan het Aardrijkskundig Genootschap, vermeldende, dat hij in vroeger jaren honderden geteekende kaarten uit het scheurpapier der Oost- en West-Indische Kamers te Middelburg had gehaald. Waar dat scheurpapier en waar die kaarten zijn gebleven aldus Naber, vermeldde Muller uit den aard der zaak niet. De opmerking is kostelijk, en vooral is dat de toevoeging „uit den aard der zaak". Nog steeds wordt er opgeruimd, met woede en zonder oordeel; waarom anders al de vereenigingen tot bescherming van dit en van dat?

De West-Indische Compagnie kan, behalve op eenige fraaie historische prenten (met toelichtingen van Hessel Gerritsz en van Claes Jansz. Visscher) bogen op den omvangrijken arbeid van Joannes de Laet, waarvan thans de eerste drie der dertien Boecken op nieuw worden afgedrukt. De overeenkomst van den jongere, Begin en Voortgang met het oudere Jaerlijck Verhael bestaat voornamelijk daarin, dat beide van zeetochten gewagen; eerstgenoemde van reizen naar Azië, laatstgenoemde van ondernemingen naar en in de Amerikaansche wateren. Het verschil vloeit voornamelijk daaruit voort, dat de oostersche verhalen van Begin en Voortgangh rechtstreeks zijn getrokken uit dagboeken en aanteekeningen van personen van zéér uiteenloopende ontwikkeling, die dikwijls in den populairen toon vervallen, terwijl De Laet naar hartelust mocht beschikken over de archieven der Compagnie en geen reden had om alle klassen der bevolking te bereiken. Daarom heeft hij een aaneengeschakeld verhaal kunnen leveren van alles wat gedurende de jaren 1621—1636 in het Westen werd bedreven, welk overzicht blijk geeft van liefde tot het onderwerp, van goeden smaak, van wetenschappelijken zin en vóór alles, eenheid van uitvoering toonend. Tot het jaar der definitieve Nederlandsche vestiging te Pernambuco (1630) had De Laet in beginsel niet anders te geven dan reizen, omdat het bedrijf der Compagnie aanvankelijk uitsluitend op het water lag. Bij de ondernemingen der O. I. Compagnie voelt men overal den prikkel dien alleen het onmiddellijk winstbejag kan geven; bij die der West-Indische vragen aanvankelijk veroveringstochten en kaapvaart de aandacht; na 1630 komt de geschiedenis van het nieuwverworven bezit in Brazilië meer op den voorgrond, al verwaarloost de auteur geenszins het verder bedrijf te water.

Behalve in den beginne, aldus Naber, waar De Laet zijn aanloop neemt, is het verhaal streng systematisch, chronologisch ingedeeld en in kroniekstijl geschreven. Elk jaar (te beginnen met 1624 en iets van 1623) vult een boek, zoodat 13 boeken noo-

dig zijn om het eind van 1636 te halen. Daar Graaf Johan Maurits van Nassau 23 Januari 1637 optrad als Gouverneur van Brazilië, bestaat er, althans wat dit gewest betreft geen hiaat tusschen het werk van De Laet en dat van Caspar Barlaeus, die de regeering van dezen landvoogd omstandig heeft voorgedragen. Het kroniekmatige van De Laet uit zich in den stijl. Het is, doet Naber opmerken, alsof hij zichzelf wegcijfert, geen eigen meening heeft, volstrekt onzijdig wil zijn. Het Verhael is dientengevolge wel leerrijk maar zelden levendig, en deze voorzichtigheid heeft ten gevolge, dat de auteur niet kan worden beschouwd in verband met zijn boek.

Het kort overzicht van het Tweede Boeck begint aldus: „Piet Heyn steekt over via Annobom, in de Golf van Guinee, van de Congo-kust naar Brazilië. Een onderneming tegen Espiritu Santo mislukt. Hij vindt de Allerheiligenbaai door de Portugeezen bezet en de stad S. Salvador door hen belegerd; onmachtig om hulp te verleenen, vertrekt hij naar patria" (bl. 63).

Twee kaarten zijn te raadplegen bij de beschrijving; tegenover bl. 18 die van de „Baya de todos os sanctos"; en een andere tegenover bl. 20, van de stad S. Salvador, op een berghelling, aan de baai, met vele schepen. Een uitvoerige legende wijst ons de bezienswaardige punten; te midden van het ghewaldigh schieten met grof Gheschut (spelen heet dit in krijgstaal) vindt de lezer verpoozing wanneer hij op deze kaart afgebeeld en in de legende beschreven vindt „twee groote wind-asen daer mede alle swaere dingen langhs twee groote steyle sleden (van hout ghemaeckt) werden opgewonden in de bouen-Stad, leggende ontrent hondert vadem hoogte wyt uyt het water". Een goederenlift dus in 1624, langs een hellend vlak zich bewegend. De heer Naber teekent in een noot daarbij aan: „Gemoderniseerd bestaat dit transportmiddel daar nog. In 1895 zag ik er een kabelspoor en elevatoren". En dan de molens, Suyckermolens — de suiker was destijds een beter artikel dan tegenwoordig. Piet Heyn was fel op ladingen suiker. „Den 6den wierden een vremt Schip ghewaer d'welck zij naer jaechden, ende ontrent de middach veroverden, quam van Rio de Jenero ende was gheladen met hondert en vijf en dertich kisten Suycker. Ende alsoo den Ammirael uyt de ghevanghens verstondt datter in Rio de Jenero noch twee Schepen zeylreedt laghen, ende op 't kommen waren, d'een met vierhondert ende d'ander met vierhondert en vijftigh kisten, soo vondt geraden daer ontrent noch weynich tijdts te houden". Een admiraal laat zooveel suiker zich niet ontgaan en wacht op

't zoete winstje. „Den 8sten kreghen een van de selve Schepen in 't ghesichte, ende jaeghen daer naer tot op den nacht, alsoo wanneer 't selve haer ontdonckerde, ende onse Schepen quamen weder bij een, uytghenomen dat van den Ammirael en sijn Chaloupe, doch 'sanderdaeghs quam 't selve mede te voorschijn".... ondanks al de moeite was het schip in 't duister ontsnapt. En dan beweert Naber, dat het Verhael wel leerrijk, maar zelden levendig is; zonder lang zoeken kan men menige levendige bladzijde vinden.

„Des anderen daeghs vergaderde den Ammirael den Raedt en wierdt de noodighe ordre beraemt tot uytvoeringhe van den tocht op 't Stedeken Spirito Sancto. De macht bestondt meest in Bootghesellen, die luttel op landtochten bedreven zijn, ende niet ghewoon eenighe Krijghs-ordeninghe te houden, weshalve goedt gevonden werdt dry Compagnien daer van te maecken, ende als 't volck ghelandt soude wesen, de ghelederen soo instellen, datter twee Solaten aen de sijden ende twee Matroosen binnen 't ghelidt souden trecken. Des middaghs voeren met de Zeewind de Rievier op, ende zeylden tot voor de Plaetse; settent daer een slingerworp van de Strandt, d'een schip naer d'ander, zoo dat alle met een heele sijde op de Plaetse konden schieten. Daernaer brochten 't volck met de Booten aan des Ammiraels boordt, ende voeren doen ghelijckerhandt aen landt, en stelden haer volck in slachordre. Doch also daer weynich ruymte was om alle 't Volck in slachordre te stellen, soo trock den Ammirael met acht of thien gheleden een weynich opwaerts. De Inwoonders van dese Plaetse de komst van ons volck vernomen hebbende, hadden haer tot teghenweer bereydet, en een metalen Camerstuck gheplant recht op de wegh, die ons volck moste inkommen, en gaven vier soo haest als sy ons volck begaen mochten. Den Ammirael dit ziende, sprongh ter zijden af achter een huys en zoo haest den scheut gedaen wat weder voor, 't volck vermanende tot een kloecken aanval; maar alsoo de Officieren en insonderheyt de Capiteyn noch niet voor aen was, ende de ghelederen niet volghens de beraminge ghestelt waren, maer meest Bootsgesellen vooraen, soo en was der gheen ghehoor, maer begonden om te sien, bevreest zijnde voor het geschut".

Levendig is dit verhaal toch stellig; de admiraal, wegspringende zoodra er werd geschoten, en te voorschijn komend zoo haast den scheut gedaan was, de roerigheid van de bende die geen gehoor had voor de bevelen, de mennekes die eindigden met vluchten in groote confusie — 't is een en al beweging.

Boek I begint met de oprichting van de W. I. C., geeft het plan van een aanval op de Allerheiligen-baai en de samenstelling van de derwaarts gezonden vloot onder Jacob Willekens en Piet Heyn; voorts een beschrijving van de baai en haar omgeving, zoomede de verovering van de stad S. Salvador. Gouverneur van Dordt aanvaardt het opperbewind; en sneuvelt, Willekens vertrekt naar patria, Piet Heyn naar Neder-Guinee. Zij die dit vreemd vinden moeten den tekst lezen: „te beschrijven wat verder in de Bahia sich heeft toeghedragen, is seer onlustigh ende verwerret zoo dat alleen kortelijck sal seggen, dat naer de doodt van den Gouverneur de Heere van Dorth het daer seer onachtsaemlijck ende godtlooslijcken heeft toeghegaen". Heeft de lezer wel eens gehoord van Don Francisco de Sarmiento, van zijn schip, met *f* 158.000 aan zilver, behalve hetgeen verduisterd werd? „Kostelijcke juweelen van gout verder vervreemt"....

Er wordt veel gevaren in dit eerste boek: een vloot uitgerust onder Jan Dirksz Lam; een vloot onder Boudewijn Hendricks en Andries Veron; een onder Hendrik Jacobsz Kat; het jacht Windhond naar de Allerheiligenbaai; de Commandeur Pieter Schouten bekruist de Antillen, de kust van Venezuela, Haïti, Jamaica, Cuba, Florida, de Bermudas en de Eil. boven den wind; de Eendracht maakt een kruistocht door de Golf van Mexico. Philips van Zuylen verzeilt naar Neder-Guinee en vindt daar Piet Heyn, die met 4 schepen was gekomen van de Allerheiligenbaai. En dat alles in één jaar, 1624.

Zoo gaat het verder in 1625 en 1626. In de eerste helft van September 1626 ontmoet Piet Heyn de zilvervloot; meer dan 40 schepen, maar vermag haar niet aan te tasten. De tekst bij De Laet luidt: „Hadde de Vloote van den Generael Boudewijn Hendriksz daer bij moghen wesen, daer ware de schoonste occasie gheweest om den vyandt afbreucke te doen, die men in vele jaren hadde konnen aentreffen, dan het beliefde Godt doen niet". Volgens Naber, die meermalen naar het Archief Piet Heyn verwijst, luiden diens eigen woorden aldus: Hadde saeck geweest dat ik den voorszegden Heynsz daer ghevonden hadde mitsgaders den Admirael Jan Diercksz Lam, soude met Goddelicken hulpe ons will van de ganse vloot ghehadt hebben. Het doet mij wee daer op duinckend soo schoone occasij voorbij hebbe moeten gaen door het manckement van assestentie".

's Anderen daags, langs de kust van Florida, kwamen drie kano's met „Wilden" bij de schepen, „schrickelijck om aen te sien, want waren 't lichaem ende aensicht ghelerwut met veel-

derhande couleuren; daer beneffens heel naeckt, alleen de schamelheyt bedekt met een matjen ghemaeckt van basten van boomen, en achter met een staert daer een quast aen hongh". Poovere ruil voor een zilvervloot!

Behalve de reeds genoemde platen bevat het mooie boek een door C. Craandijk geteekende overzichtskaart der Antillen, met de reis-trekken van Pieter Schouten, 1624—'25, Boudewijn Hendriksz, 1625—'26, en Piet Heyn, 1626. Dan een grondt-teeckening vande Stadt en Kasteel Porto Rico ende gelegenheyt vande Haven; zoomede Porto Rico nogmaals, afzonderlijk. Geheel vooraan een portret van Joannes de Laet Antwerpianis naar het origineele portret door I. v. Bronchorst.

De Compagnie, na de tegenvallers aan de Allerheiligenbaai en voor Porto Rico ondervonden, was niet zoo terstond nij machte nieuwe gebieden te gaan veroveren. „Eerst in 1629, schrijft Naber, wanneer zij zich gesterkt voelt door den millioenenbuit van Piet Heyn, komt zij op adem, maar dan rust zij ook terstond weder een vloot uit, bemand met ruim 1000 koppen onder den Generaal Hendrik Loncq".

Tien boeken wachten ons nog na dit drietal — de Laet vervolgt zijn verhaal en Naber gaat voort met dezen tekst te voorzien van aanteekeningen, steeds nuttige, en noodige, altijd afkomstig van den deskundigen zeevaarder.

Sn.

NEDERLAND EN SURINAME

DOOR

W. R. MENKMAN

II (Slot).

Suriname was, toen het instituut der slavernij niet langer houdbaar werd geacht, eigenlijk één groot, hoofdzakelijk met Nederlandsch kapitaal werkend plantagebedrijf en het is begrijpelijk dat onder deze omstandighehet door de emancipatie te voorschijn geroepen bevolkingsvraagstuk het karakter vertoonde van een koelievraagstuk. Hoe de gang van zaken zou zijn geweest, wanneer men zich destijds op het standpunt had gesteld „geen slaven, geen groote landbouw" en getracht had de plaats van het aloude plantagebedrijf te doen innemen door stapelproducten voor de uitheemsche markt voortbrengende volkscultures, is een vraag welke thans geen beteekenis meer heeft. Hoogstens kan men een poging doen om zich voor oogen te stellen wat er aan een oplossing in dien zin wel zou hebben vastgezeten, zoowel financieel en technisch als met betrekking tot het menschenmateriaal.

Nu eenmaal het probleem is opgevat als een van voorziening in de behoefte aan veldarbeiders in loondienst, ligt het voor de hand dat overbrenging van werkkrachten uit het moederland alvast niet in aanmerking kwam; Nederland verkeerde in andere omstandigheden dan Spanje, Portugal of Italië, Suriname in andere dan Cuba, Brazilië of Argentinië. De berucht geworden kolonisatieproef der veertiger jaren van de negentiende eeuw moet dan ook beschouwd worden als los van — of hoogstens in verwijderd verband staande tot — de groote kwestie

der reeds zoo lang vóór de emancipatie voorziene ontvolking der plantages.

Het inzicht dat voor de recruteering van arbeidskrachten ten behoeve van Suriname slechts gedacht kon worden aan dichtbevolkte tropische gebieden met lagen levensstandaard (Zuid-China, Voor-Indië, Java) is dan ook de immigratiepolitiek gaan beheerschen en dat is — gegeven de praemisse waarvan men meende te moeten uitgaan — ook volkomen logisch. Aan die politiek is tot nu toe vastgehouden en een versterking der bodemvaste bevolking is er het resultaat van geweest.

De vestiging van Hollandsche kolonisten aan de Saramacca had plaats in een tijd toen in het moederland groote armoede heerschte en 15 à 20 jaar later, toen de Surinaamsche slaven werden vrijverklaard, werkten in onze minder welvarende landbouwprovincies de boerenarbeiders nog voor slechts enkele guldens per week. De weinige overlevenden der kolonisten van 1845 die in het begin onzer eeuw nog als veehouders in de buurt van Paramaribo een zeer bescheiden bestaan leidden, konden zich troosten met de gedachte dat zij het allicht in Nederland niet verder zouden hebben gebracht indien hun ouders thuis gebleven waren. Of onder de omstandigheden van tegenwoordig de animo om naar Suriname te emigreeren bij Nederlandsche plattelanders, met de vereischte antecendenten, voldoende zou zijn, lijkt voor het minst twijfelachtig.

Toch schijnt het denkbeeld dat het in Suriname nog eens met Hollandsche kolonisten geprobeerd dient te worden hier te lande nog steeds zekere aantrekkelijkheid te hebben, ook al heeft de figuur van den blanken pionier, die den strijd met de wildernis aanbindt, plaats gemaakt voor die andere van den kleinen plantage-eigenaar of boomkweeker, welke laatste overigens ook vroeger reeds aan sommigen voor den geest heeft gestaan. Het plantagebedrijf evenwel — de Surinaamsche geschiedenis heeft dat rijkelijk bewezen — heeft de neiging van te leiden tot absenteisme en kapitaalvlucht. Niets zou den tot welstand geraakten middenstandsplanter — en het is toch

niet de bedoeling hem arm te laten blijven — kunnen beletten om op gevorderden leeftijd zijn bedrijf van de hand te doen (moederlandsche bankinstellingen of hypotheeknemers) en te repatrieeren, noch om zijn zoons te doen opleiden voor posities in Nederland of Nederlandsch-Indië. Zou dus al Suriname mogelijkheden blijken te bieden voor Europeanen om het in voor eigen rekening gedreven kleine plantage-ondernemingen tot welstand te brengen — iets waarover tot dusver alle gegevens ontbreken — dan nog lijkt het zeer dubieus of daarvan een eenigszins belangrijke versteviging der economische structuur van het land zelf verwacht zou mogen worden; en het is juist kapitaalvorming door de blijvende ingezetenen waaraan Suriname zoozeer behoefte heeft

Een meer logische gang van zaken lijkt deze dat zich uit den bestaanden kleinen landbouw- — beoefend door gewezen koelies en door creolen — een middenstandslandbouw ontwikkelt, welke door uitvoerartikelen te produceeren de handelsbalans helpt verbeteren en wier leden niet de lokkende roepstem blijven hooren van een moederland waarmede zij door allerlei banden verbonden blijven en waarheen zij eenmaal hopen terug te keeren.

Men kan zich de vraag stellen waarom Suriname niet geheel of hoofdzakelijk kan zijn een exploitatiegebied voor Nederlandsche en vreemde ondernemingen, ten wier behoeve een van buitenaf aangevoerde arbeidersmacht door geregelde suppletie zoo noodig op peil gehouden of uitgebreid kan worden. Deze vraag kan slechts uitlokken een andere vraag en wel deze of een kolonie wier bevolking geen waarden schept ten behoeve der eigen gemeenschap en wier huishouding dus steeds moet worden bekostigd — direct of indirect — uit de baten welke het vreemde kapitaal moet weten te verkrijgen, het wel ooit zou kunnen stellen buiten de achterdeur eener moederlandsche schatkist, waarop bij den minsten nood een beroep kan worden gedaan.

Maar bovendien is de immigratie — bewust en opzettelijk — zoodanig geregeld geworden dat zij de permanente bevolking zou versterken en een „zwaluwimmigratie"

van vreemde werkkrachten, wier aantal zou toenemen of inkrimpen, naar gelang der behoefte van het oogenblik, zou onder de gegeven omstandigheden ook niet mogelijk zijn. De afgelegenheid der landen van herkomst, de hooge kosten van aan- en afvoer, in verhouding tot de waarde van den arbeid, de intensieve bemoeienis der overheid welke vereischt wordt in verband met de betrekkelijke hulpeloosheid der immigranten, de noodzakelijkheid van contracteeren, dit alles maakte het gekozen systeem tot het eenige practisch bruikbare. Dat systeem evenwel sluit in zich dat er een uitweg moet bestaan, los van de ondernemingen, voor de vrijgekomen contractanten en voor de nakomelingschap der immigranten. Iedere gebondenheid — ook de betrekkelijk lichte van het arbeidscontract — wordt gevoeld als een druk welke niet langer verdragen wordt dan noodig is; de koelie wiens overeenkomst is afgeloopen heeft evengoed den wensch om zijn eigen meester te zijn als de slaaf die zijn vrijheid verkreeg dat verlangen had. En de immigranten leeren in vijf jaar, evengoed als de slaven het in twee eeuwen hadden geleerd, dat Suriname een land is, waar ook zonder loonarbeid in zekere primaire behoeften kan worden voorzien. Bovendien verkeeren eerstgenoemden in de gunstige omstandigheid van het gouvernement tot voogd te hebben, het gouvernement dat noodgedrongen dit voogdijschap heeft moeten aanvaarden — evenals de positie van leverancier der arbeidskrachten voor de plantages — en dat in beide functies met de beperktheid der beschikbare geldmiddelen rekening moet houden. Een immigratie, zoodanig geregeld dat alle vreemde werkkrachten die voor het bedrijfsleven overbodig zijn worden afgevoerd, zou zoowel voor de overheid als voor de ondernemingen te kostbaar zijn.

Er bestaat in Suriname ruimschoots gelegenheid om de werking waar te nemen van die onverbiddelijke wet der geleidelijke evolutie, welke op den duur toch steeds de natuurlijke gevolgen doet optreden van gegeven oorzaken. Zou het indertijd weinig minder dan zelfmoord zijn geweest de gedurende eenige eeuwen door slaven-

arbeid in stand gehouden plantagebedrijven in den steek te laten en dan maar af te wachten hoe de vrije bevolking de hulpbronnen van het land ten eigen bate zou leeren aanwenden, thans is door een onvermijdelijken gang van zaken de toestand in het leven geroepen dat het deel der bevolking dat zich van den plantagelandbouw heeft losgemaakt aanzienlijk talrijker is dan dat andere deel dat nog in die aloude bedrijven van loonarbeid leeft — en dat het eerste deel naar getalsverhouding steeds sterker wordt.

Suriname, van oudsher een landbouwkolonie — en nog altijd overwegend agrarisch in economisch bestel — is geworden een lichaam zonder ruggegraat; de groote landbouw vervult die functie niet meer, de kleine nog niet. Eerstgenoemde levert nog steeds een grooter bijdrage in den uitvoer dan eenige andere tak van bedrijf, maar die uitvoer is in totaal te gering; laatstgenoemde produceert weinig voor export en is omvangrijker dan noodig zou zijn om in de inheemsche behoefte aan zekere consumptie-artikelen te voorzien. De plantagebedrijven moeten telkens door overheidssteun voor inzinking worden behoed, de kleine landbouwers vereischen overheidszorgen van verschillenden aard en dragen niet in verhouding bij in de kosten der landshuishouding.

Versterking van Suriname's positie als landbouwgewest lijkt vooral afhankelijk van een belangrijke toeneming in welvaart van den tegenwoordigen stand der kleine landbouwers, van een sterke verhooging van hun levensstandaard en van hun vermogen om uitvoerproducten te leveren in aanzienlijke hoeveelheden.

Door opvoeding en voorlichting de vorming van een landbouwenden middenstand — uit de bevolkingsgroep die zich thans met den kleinen landbouw bezighoudt — aan te moedigen en krachtig te bevorderen moge een uiterst moeilijke taak zijn, welke niet door het nemen van één bepaalden maatregel, noch in een vooraf bij benadering te schatten tijdsruimte, kan worden vervuld, toch behoort deze taak een zeer hooge plaats in te nemen op

het werkprogramma voor Suriname, waar zoo vaak om is gevraagd.

* * *

In het jaarverslag over 1930 van De Surinaamsche Bank stelde de Hoofddirecteur dezer instelling tegenover elkaar de tropische cultures, waarvan ten slotte in een landbouwgewest de economische vooruitgang verwacht moet worden en aan den anderen kant de mijn- en boschbedrijven, welke naar den stand der wereldmarkt op een gegeven oogenblik worden uitgebreid of opgegeven — zoodat daarop een maatschappij als de Surinaamsche niet vast kan bouwen — en welke rijkdom aan den bodem onttrekken.

Toch kunnen de laatstbedoelde bedrijven in belangrijke mate bijdragen tot den opbloei, ook van een gebied als Suriname, waar zoo lang de landbouw hoofdmiddel van bestaan is geweest. Wordt het niet den in 1873 opgetreden Gouverneur van Sypesteyn als een verdienste aangerekend, dat hij door krachtige bevordering der goudindustrie de kolonie een economische crisis hielp te boven komen?

Boschbedrijven behoeven niet per se op destructieve wijze te worden uitgeoefend, mijnontginning brengt rijkdommen te voorschijn welke, bleven zij in den bodem besloten, aan niemand ten goede zouden komen en dus geen rijkdommen zouden zijn. Ook landbouwondernemingen ten slotte kunnen slechts bestaan zoolang de marktprijzen een winstmarge laten.

Mijn- en boschbedrijven bevorderen de openlegging van het binnenland en kunnen aanleiding geven tot het ontstaan van nieuwe vestigingen (getuige Moengo) waardoor de verspreiding der bevolking in de hand wordt gewerkt; nog altijd is in Suriname een te groot aantal inwoners in de hoofdplaats opgehoopt en het is een illusie te meenen dat de landbouw een deel der stadsbewoners naar buiten zou kunnen lokken. Het is de stad die het allergrootste deel bevat van het in Suriname veel te groote aantal personen zonder beroep; ontginningsarbeid

in het binnenland is het natuurlijke débouché voor deze beroepsloozen. Om niet te spreken van de boschnegers, wier aantal een lang niet onaanzienlijk percentage vormt der totale bevolking en die alleen als houtkappers en bij het transportwezen in het binnenland voor de gemeenschap nuttigen arbeid verrichten.

Is er sprake van den opbouw van Suriname, dan mag zeker de ontwikkeling der ontginningsbedrijven buiten het landbouwgebied niet worden vergeten.

* * *

De Surinaamsche handelsbalans sloot gedurende de laatste 75 jaren slechts een tiental keeren met een uitvoersaldo, wat op een ernstigen misstand wijst, aangezien het land geen onzichtbare uitvoeren heeft van eenige beteekenis.

Zich in de bijzonderheden te verdiepen der verhouding tusschen invoerwaarde en uitvoerwaarde heeft weinig zin, aangezien de statistiek zoo weinig houvast geeft; om te beginnen oefenen de invoeren en wederuitvoeren van bosch- en mijnproducten uit Fransch Guiana af en toe een storenden invloed uit, evenals de invoer en de uitvoer van gemunt geld. Voor 1895 ziet men de waarde van den invoer aangegeven met een bedrag, ruim een miljoen gulden lager dan het volgens een vroegere wijze van berekenen zou zijn geweest, later stijgen de cijfers weder omdat men de inkoopsprijzen heeft vermeerderd met vracht en andere onkosten; sedert 1923 wordt weder als waarde aangemerkt de inkoopsprijs zonder bijkomende kosten. Met den uitvoer heeft iets dergelijks plaats gehad. Na de afschaffing der uitvoerrechten op landbouwproducten bestond er geen aanleiding meer om bij uitvoer van die producten nauwkeurig de aangegeven waarde te controleeren en deze was vaak te hoog. Voor 1929 heeft men in vele gevallen de waarde op basis van f. o. b. prijzen berekend, in plaats van de aangegeven waarde aan te nemen, waardoor een totaal werd verkregen, ruim twee miljoen gulden — circa 20% — lager dan volgens de oude wijze van berekenen.

Neemt men dit alles in aanmerking, dan blijkt de positie belangrijk ongunstiger dan zij op het eerste gezicht lijkt. Waar dan nog bij komt, dat zelfs een gereduceerd uitvoerbedrag als dat van 1929 niet zonder meer op den tegoedkant van de betalingsbalans zou mogen worden geboekt, omdat de productie grootendeels voor uitheemsche rekening plaats heeft en de f. o. b. prijzen normaliter hooger zijn dan de productiekosten.

Intusschen ligt de oorzaak der ongunstige balans niet alleen bij den uitvoer. Werden vroeger behalve eerste levensbehoeften hoogstens wat machinerieën ingevoerd voor de landbouwnijverheid — productiemiddelen dus — bij den aanvang dezer eeuw was er reeds een bescheiden aanvang gemaakt met het instellen van publieke diensten, er was b.v. reeds een telefoonnet; sedert is er een spoorweg aangelegd, een gasverlichting werd te Paramaribo geinstalleerd, de draadlooze telegrafie heeft haar intrede gedaan en straks zal er een centrale voor electrisch licht worden opgericht en een waterleiding worden aangelegd. Dit alles — en de bevrediging van moderne behoeften, als auto's, cinema, enz. — vereischt aanvoer van materialen en verhoogt dus den invoer, zonder dat er bezuinigingen door verkregen worden, of de uitvoer er direct of indirect door toeneemt; ook al heeft men dit laatste van den spoorwegaanleg wel verwacht, in die verwachting is men teleurgesteld.

Leerzaam zijn in de handelsstatistiek niet alleen de geldbedragen; ook de detailleering der artikelen kan ons nuttig zijn voor het maken van vergelijkingen. Het heeft evenwel lang geduurd voordat die laatste detailleering zoo nauwkeurig en volledig werd gegeven als mogelijk is en als zij in den staat van 1929 inderdaad is opgenomen.

In 1862 bestond de uitvoer nog voor 97% uit koloniale landbouwproducten; de waarde der ingevoerde levensmiddelen en dranken bedroeg ruim 30% van die van den totalen uitvoer. In 1913 waren de verhoudingen geheel anders; de koloniale landbouwproducten namen bij den uitvoer met 40% van de totale waarde nog maar de tweede plaats in (boschproducten 46%, mijnproducten 13%)

en aan levensmiddelen en dranken werd ingevoerd voor een bedrag circa 36% van de totale uitvoerwaarde, circa 90% van de waarde der uitgevoerde landbouwproducten. In 1929 wederom een andere verhouding; 47% van den uitvoer was geleverd door den landbouw, 36% door den mijnbouw en 16% door de boschexploitatie. Wat er ingevoerd was aan levensmiddelen en dranken vormde wederom ongeveer 90% van de waarde der uitgevoerde landbouwproducten en bijna de helft van de totale uitvoerwaarde. In laatstgenoemd jaar werd de waarde van den uitvoer gedrukt door den lagen prijs der suiker; Europeesche en Amerikaansche voedingsmiddelen evenwel welke in Suriname worden geimporteerd zijn sedert den oorlog sterk in prijs gestegen. De invoer van genoemd jaar vertoonde, vergeleken bij den vóóroorlogstijd, een belangrijke kwantitatieve achteruitgang — dus de waarde buiten beschouwing gelaten — der meeste Europeesche en Amerikaansche voedings- en genotmiddelen, de toeneming der bevolking in aanmerking genomen. De invloed van prijsstijging in de landen van herkomst wordt in Suriname sterk verhoogd door de tot de uiterste grens opgevoerde invoerrechten. Werd in 1862 nog maar ongeveer 3% geheven van de totale waarde van den invoer, in 1913 en 1929 was het procent 17 à 18% van de met vracht enz. verhoogde waarde.

Een der redenen ten slotte waardoor — ondanks een met 50% aangegroeide bevolking èn de sterk verhoogde prijzen in Europa en Noord-Amerika — de import van voedingsmiddelen in 1929 slechts circa 20% hooger was dan in 1913, is gelegen in de toegenomen eigen productie. Reeds in 1862 moet de volksvoeding beter zijn geweest dan vroeger; in den productiestaat van dat jaar immers komen niet meer dan circa 1¾ miljoen bossen bananen voor, wat niet veel was voor een slavenmacht van circa 36000 zielen, waarvan circa 31.000 in de districten. Over de onvoldoende voeding der slaven en de groote plaats welke de banaan in hun dieet innam is in de veertiger jaren der vorige eeuw heel wat geschreven. In 1913 en 1929 werden nog maar resp. circa 350.000 en circa

430.000 bossen bananen geproduceerd; de productie van aardvruchten daarentegen steeg van circa 42.000 Kg. in 1862 tot ruim 1.340.000 Kg. in 1913 ruim 2.125.000 Kg. in 1929. Rijst, waarvan op het einde van den slaventijd de eigen productie nog maar zeer gering was, werd reeds in 1862 tot een aanzienlijk bedrag geimporteerd — circa 20% van de waarde der ingevoerde voedingsmiddelen — hoewel destijds het Aziatische element der bevolking nog onbeteekenend was. In 1913 nam bij den import van voedingsmiddelen de rijst met ruim 15% nog een belangrijke plaats in, terwijl in 1929 dit procent tot nog geen 6 was gedaald. De eigen productie van dit artikel, in 1862 nog maar 32 ton, bedroeg in 1913 ruim 2225 ton, in 1929 ruim 22000 ton.

Er is in de allerlaatste jaren een klein uitvoersaldo ontstaan van rijst, met als bijkomstige omstandigheid een verlies van inkomsten voor de openbare kas; het vroeger belangrijke invoerrecht op dit artikel werd met zekere voorliefde beschouwd als de bijdrage van den Aziatischen immigrant in de belastingen.

De waarde van het ingevoerde kleine en groote vee bedroeg in 1929 slechts weinig meer dan een tiende van het bedrag van 1913, slechts anderhalf maal zoo veel als dat van 1862. De eigen veestapel is in zoodanige mate aangegroeid dat aan invoer van slachtvee bijna geen behoefte meer bestaat.

Ten slotte leert een vergelijking der invoer- en uitvoerstatistieken ons dat het land nog niet geheel voorziet in de eigen behoefte aan peulvruchten, grondnoten, cocos- en soya-olie en huiden en vellen voor lederbereiding.

Dat Suriname niet voldoende produceert — en bij lange na niet voldoende — om den import te kunnen betalen van al datgene dat uit het buitenland moet worden betrokken, dat blijkt reeds op het eerste gezicht uit de cijfers der handelsbalans, zooals die gepubliceerd worden. De landbouw is nog altijd hoofdmiddel van bestaan, in zoover dat bijna de helft der waarde van den uitvoer van den landbouw afkomstig is en een ongeveer gelijk percentage der bevolking direct door den landbouw in het

levensonderhoud voorziet. Desniettemin is wat er van de opbrengst der uitgevoerde landbouwproducten aan Suriname zelf ten goede komt nog niet eens — of ternauwernood — voldoende om de voedingsmiddelen te betalen welke uit het buitenland worden geimporteerd.

* * *

Honderd jaar geleden was Nederlandsch-Indië de lastpost, die bij het moederland in de schuld zat, terwijl uit Suriname ettelijke miljoenen per jaar door Nederlandsche belanghebbenden werden genoten. Wanneer sedert de rollen zijn verwisseld, dan is dat geen gevolg van onmacht om wat in het eene gebied is tot stand gebracht, onder gelijksoortige omstandigheden ook in het andere te verkrijgen. In Indië is men begonnen met handelsfactorijen, in Suriname met plantages en het eene lag evenzeer voor de hand als het andere. In Indië, waar men er zich zoo lang toe had bepaald een handelsmonopolie te exploiteeren, dateert de opkomst der Europeesche cultures van ongeveer denzelfden tijd dat in Suriname de daar reeds gedurende drie eeuwen bestaan hebbende Europeesche bedrijven wel niet opgegeven moesten worden, maar de bedrijfsvorm op een zeer belangrijk punt, dat der arbeidersvoorziening, radicaal moest worden herzien. Van een opzettelijke reorganisatie van het geheele maatschappelijke leven, zooals in Suriname op een gegeven oogenblik noodig was, is in Indië nooit sprake geweest.

Het is door de ongelijkheid der omstandigheden dat Suriname is achtergebleven en het heeft daarom weinig nut te wijzen op den zooveel meer bevredigenden gang van zaken in Indië. Die laatste gang van zaken is een zoodanige geweest evenwel dat de algemeene leiding in Nederland maar net de ontwikkeling daarginds kon bijhouden en er in zekere mate richting aan geven, waardoor er te weinig aandacht is overgebleven voor de Amerikaansche gebieden, die voor hun ontwikkeling juist van de moederlandsche leiding en het moederlandsche initiatief afhankelijk waren.

Tot welke gevolgen die afzijdigheid kan leiden is met

betrekking tot Curaçao op pijnlijke wijze aan het licht gekomen door het Urbina-incident, in den grond der zaak toch immers een uitvloeisel van jarenlange onverschilligheid hier te lande, welke dan ook de tekortkomingen mogen zijn geweest der plaatselijke autoriteiten van het oogenblik. Een geschiedenis van bijkans drie eeuwen was daar om te bewijzen welk een precaire aangelegenheid de Curaçaosche veiligheid is, ook de uitwendige veiligheid. En zooals het is gegaan in het groote, zoo is het ook gegaan in het kleinere, getuige de weinig volledige en weinig deugdelijke gegevens aangaande Curaçao in de koloniale verslagen, waarmede ook nadat op de twee belangrijkste eilanden een tijdperk van groote activiteit was ingetreden, genoegen is genomen. Om niet te spreken van de misstanden „op bijna elk gebied van openbare zorg'' in Curaçao, waarvan bij de behandeling der Rijksbegrooting voor 1930 de Regeering zich ten slotte toch bewust bleek te zijn.

Dat Suriname even stiefmoederlijk behandeld is geworden, zou niet mogen worden gezegd. Daar viel meer te bederven — naar men terecht of ten onrechte meende — en daar is de eigen bevolking gewoon meer van zich te laten hooren; vooral echter: de Surinaamsche belangen zijn niet in zoo sterke mate vastgeknoopt aan die eener bepaalde politieke partij in het moederland, dat de mogelijkheid eener onbevangen en onafhankelijke leiding in het gedrang komt. Toch hebben zich in de jongste geschiedenis van Suriname genoeg gelegenheden voorgedaan om met zeker recht de vraag te mogen stellen of de aangelegenheden, dit reeds een paar eeuwen Nederlandsche gebied betreffende, wel met voldoende beleid en doorzicht worden behandeld. Zoo achtte men in 1903 den spoorwegaanleg van Gouvernementswege zóó urgent dat men er een half miljoen voor over had om rechten en activa — beide van twijfelachtige waarde — van een particuliere onderneming af te koopen, doch gaf men er zich niet veel rekenschap van dat, wanneer de nog ongeëxploreerde streek waar de weg uiteindelijk moest heenleiden geen voldoende mogelijkheden zou blijken te openen, de

voor het eerste gedeelte uitgegeven miljoenen als vrijwel geheel verloren zouden moeten worden beschouwd. Zoo heeft men zich in 1906 aan een tweeden sprong in het duister — dien der bacovencultuur — gewaagd, om de zaak zes jaar later weder in den steek te laten, met prijsgeving van alle voordeelen welke de opgedane ervaringen en de gemaakte kosten misschien nog hadden kunnen opleveren. Zoo heeft men, toen de electriciteit reeds overal elders haar intrede had gedaan, aan Paramaribo een gasverlichting gegeven, waardoor de bevolking van het zooveel verkiezelijker electrische licht nog weer ruim twintig jaar langer verstoken zou blijven. En zoo heeft men nu de watervoorziening geregeld op een wijze welke zóóveel protest heeft uitgelokt, zoowel van bevoegde beoordeelaars hier te lande als uit den boezem der bevolking, dat daardoor alleen reeds ernstige twijfel aan de opportuniteit en de wijsheid van den genomen maatregel gerechtvaardigd is.

Nederland behoeft zich niet te schamen over de achterlijkheid van Suriname, vergeleken bij Nederlandsch-Indië. Wel echter behoort de Staat, die eenmaal het beheer over in verschillende werelddeelen liggende koloniën heeft overgenomen van particuliere exploitanten, die zich ieder voor zich op eigen gebied specialiseerden, zich bekwaam te toonen om een naar verschillende kanten gerichte koloniale politiek te voeren en niet Suriname, dat toch zeer speciale eigen belangen en behoeften heeft, te beschouwen en te behandelen als een lastig aanhangsel van het reeds zoo veel omvattende voogdijschap over Indië.

* * *

In Suriname wonen 150.000 menschen — en op de eilanden wonen er nog eens ruim half zooveel — niet alleen onder de Nederlandsche vlag, maar onder op Nederlandsche wijze ingericht bestuur en op Nederlandsche leest geschoeide wetgeving. Tezamen is dat maar weinig minder dan het getal der „Europeanen" in Nederlandsch-Indië.

Waren onze Amerikaansche vestigingen ook geestelijk

en intellectueel, ook naar taal en zeden Nederlandsch, dan zou onze cultureele expansie in de Nieuwe Wereld nog zoo onbelangrijk niet zijn; het is bekend evenwel, dat vooralsnog hiervan geen sprake is. In Suriname, dat in menig opzicht aan het zustergewest Curaçao tot voorbeeld kan worden gesteld, heeft de vernederlandsching nog maar een dun laagje der bevolking aangeroerd, wat niet te verwonderen is, gegeven het aanzienlijke contingent Aziaten van recente vestiging.

Het creolenelement heeft een groot aanpassingsvermogen getoond; Surinamers van de meest uiteenloopende graden van bloedvermenging nemen ook buiten Suriname — in Nederland en Nederlandsch-Indië — posities in het maatschappelijk leven in op vrijwel elk gebied, zelfs op dat der kunst. Op Curaçao — een eiland en wel een eiland met een groot verleden als stapelplaats voor den handel en een groot heden als scheepvaartcentrum — heeft een jongen uit de volksklasse meer gelegenheid om tot een middelmatig autochauffeur te worden opgeleid dan tot een bekwaam zeeman; het landbouwende Suriname evenwel leverde gezagvoerders, stuurlieden en machinisten voor de Nederlandsche, de Nederlandsch-indische en de Curaçaosche koopvaardijvloten.

Het Nederlandsch van den ontwikkelden Surinamer is zuiver, waarin misschien geen groote verdienste steekt omdat de taal hem grootendeels door de school is bijgebracht en zijn land voldoende geisoleerd is om aan vreemde invloeden weinig kans te geven. Te vaak echter heeft de geboren Hollander gemeend zich vroolijk te kunnen maken over woorden en uitdrukkingen die in Suriname gangbaar zijn, maar ons vreemd in de ooren klinken. Zoekt men dan wat dieper, dan blijkt vaak dat wat met den naam Surinamisme wordt bestempeld, nog in de XVIIIe eeuw door geletterden in Nederland werd gezegd en geschreven, of thans nog in de Vlaamsche letterkunde wordt gebruikt. Naast het op school onderwezen Nederlandsch is in Suriname het een en ander blijven hangen dat in Noord-Nederland in onbruik is geraakt en vergeten.

Soms krijgt men den indruk — ook in Suriname speelt de „raswaan" een zekere rol — alsof aan den gekleurden Surinamer zijn intellectueele status wordt misgund. Zelfs wordt het hem bijna als een aanmatiging aangerekend dat hij zich creool noemt, een titel welke alleen aan blanke inboorlingen zou toekomen. Toch wordt in Suriname het woord creool gebezigd in dezelfde gevallen waarin het woord créole in Fransch West-Indië gangbaar is en het woord criollo in Spaansch-Amerika. Met dit voorbehoud dan dat er in laatstbedoelde landen, sedert zij onafhankelijke republieken zijn geworden, geen tegenstelling van inheemsch en moederlandsch meer bestaat; wanneer echter de Duitscher in Venezuela een opvatting of eigenaardigheid als typisch inheemsch wil brandmerken, dan zegt hij „das ist Criollo". In Curaçao, waar nog heden ten dage een stand van blanke inboorlingen bestaat, hoort men nimmer van creolen spreken, wat vroeger misschien anders was; Zimmerman l'Ainé schreef in 1792 „en ben ook een halve Criool van couleur geworden"[1]). De Surinamer is een creool — zooals Joséphine de Beauharnais une créole was — naar den Spaanschamerikaanschen regel „criollo aplicase a todo lo nacido y criado en América, pero no indígena de ella".

Suriname is een Amerikaansch land en het moge een stoute gedachte zijn — gegeven de verscheidenheid der bevolking, voor een aanzienlijk deel bestaande uit thans nog aan eigen tradities vasthoudende Aziaten — dat eenmaal dat land in de volle beteekenis zal zijn Amerikaansch -Nederland, alleen de cultuur der Europeesche stamlanden heeft in de Nieuwe Wereld een toekomst.

* * *

Wij behoeven het verleden niet te verheerlijken, noch het te verachten; de geschiedenis dient om ons het heden te doen verstaan en een goed begrip der Surinaamsche problemen verkrijgt men slechts door zich rekenschap te

[1]) *West Indische Gids* I, 2, 147.

geven van de omstandigheden welke die problemen te voorschijn hebben geroepen.

„The piper must always be paid for slave labor" werd onlangs gezegd in een Amerikaansch tijdschrift en inderdaad, aan alle Amerikaansche landen in wier geschiedenis de slavernij een belangrijke rol heeft gespeeld is daardoor een stigma opgedrukt, dat onuitwischbaar is. De Surinaamsche problemen kan men wel stellen, maar zij kunnen, voor zoover zij wortelen in de exploitatiemethoden van voorheen, niet radicaal worden opgelost, evenmin door de vindingrijkheid van practische zakenmannen, als door de in een regeeringsreglement opgesloten uitnoodiging aan de bevolking om haar eigen weg te zoeken. Die problemen, welke bij het land behooren, zoo goed als het land bij Nederland behoort, zijn alleen voor ons problemen, omdat wij het zijn die den last te dragen hebben van een erfenis, welke teleurstelling heeft gebracht in plaats van het verwachte voordeel. Was Suriname in 1815 Engelsch gebleven, dan had Engeland den speelman te betalen gehad; de kolonie zelf zou ook dan passief zijn gebleven.

Men kan de waarheid onder de oogen zien evenwel zonder zich te laten ontmoedigen en scepticisme behoeft niet te leiden tot défaitisme. Even goed als een individu heeft een natie behoefte aan zekere activiteiten om belangstelling in het leven te behouden en de omstandigheden hebben nu eenmaal meegebracht dat Nederland zich begaf in overzeesche avonturen; het heeft als noodzakelijk gevolg zijn deel te dragen gekregen van the white man's burden.

De mogelijkheid om Suriname op een bepaalde wijze en met een bepaald doel de exploiteeren — zonder welke mogelijkheid er van geen Nederlandsch Guiana sprake zou zijn geweest — is verkeerd in een noodzakelijkheid, die n.l. van deel te nemen aan de leiding van het ontwikkelingsproces der Nieuwe Wereld — zij het dan ook op kleine schaal — en wij doen dat met de middelen welke ons ten dienste staan.

Amsterdam, October 1931.

DE GEOLOGISCHE GESCHIEDENIS DER DRIE NEDERLANDSCHE BENEDENWINDSCHE EILANDEN

DOOR

PROF. DR. L. M. R. RUTTEN

Met 21 figuren

De redactie van dit tijdschrift meent, dat voor de lezers een opstel over de geologische geschiedenis der eilanden Aruba, Curaçao en Bonaire van belang zou zijn en heeft me verzocht — naar aanleiding van mijne reis naar die eilanden — een dergelijk opstel te willen schrijven. Hoewel ik er geenszins van overtuigd ben, dat alle lezers van de West Indische Gids belangstelling voor dit onderwerp zullen hebben, lijkt het me toch waarschijnlijk, dat zij, die op de eilanden wonen of er gewoond hebben zich voor de voorgeschiedenis van het gebied interesseeren. Ik heb dan ook met genoegen aan den wensch der redactie voldaan. Het spreekt vanzelf, dat de geschiedenis der eilanden zoo populair mogelijk moest worden verteld; er is naar gestreefd, om onder dezen eisch de wetenschappelijke juistheid van het vertelde zoo weinig mogelijk te laten lijden.

Om verschillende redenen is het gewenscht, het eerst de geologie van Curaçao te behandelen; het zal daarna onverschillig zijn, of men Aruba of Bonaire laat volgen. Aan het eind zal getracht worden, eenige vergelijkingen tusschen de Benedenwindsche eilanden en de omringende gebieden te trekken.

CURAÇAO

„In den aanvang waren er vulkanen".

Zóó zou men een geologische geschiedenis van Curaçao kunnen beginnen, echter met de beperking, dat deze „aanvang" niet de werkelijke aanvang van dat deel der aardkorst betreft, waar nu Curaçao ligt. Het is slechts de

aanvang van dàt deel der geologische geschiedenis van het gebied, waarvan we door directe waarnemingen aan gesteenten iets te weten kunnen komen. De werkelijke geschiedenis begint veel en veel eerder, maar de gesteenten, die in die tijden gevormd en voor een deel ook weer afgebroken zijn, en die ons iets over die oudste geschiedenis zouden kunnen vertellen, liggen, voor waarneming ontoegankelijk, begraven onder allerlei jongere vormingen.

Dus: „in den aanvang waren er vulkanen". De tijd, waarin deze vulkanen bestonden, was waarschijnlijk de „Krijt-periode", dezelfde tijd, waarin ook de gesteenten der krijtrotsen van Dover, die ieder West-Indië-ganger kent en de gesteenten van den St. Pietersberg bij Maastricht gevormd werden. Zoo goed als zeker waren deze vulkanen voor een deel, mogelijk zelfs alle submarien. Het is ook zeer waarschijnlijk, dat het uiterst vlakke vulkaanbergen waren; waaróm dit zoo is, zal later, bij de bespreking van Bonaire, duidelijk worden. In fig. 1 is de toestand zóó geteekend, dat het grootste deel der vulkanen onder zee lag en alleen de hoogste, vlakke deelen boven zee uitstaken. De voet der vulkanen rust dus op den zeebodem, en de gesteenten van den ondergrond van dien zeebodem zijn ons onbekend. In fig. 1 zijn in dien onder-

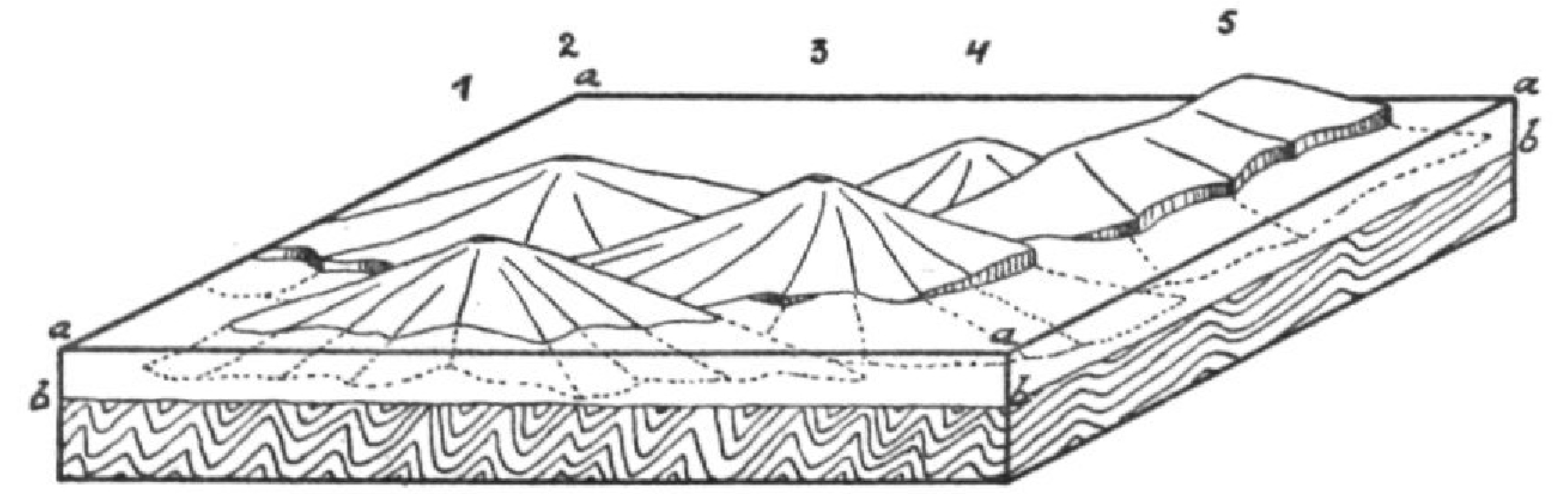

Fig. 1. aaa is zee-oppervlak. bbb is zeebodem.

grond sterk geplooide gesteenten aangegeven; het is inderdaad waarschijnlijk, dat men er geplooide gneissen en glimmerschisten in aantreft, vergelijkbaar met die, welke het kustgebergte van Venezuela tusschen Puerto Cabello en La Guaira opbouwen.

De producten der vulkanen, die in de Krijtperiode op de plaats van het tegenwoordige Curaçao lagen, bestonden voor een zeer groot deel uit lava, dat is gloeiend vloeibare gesteente-massa („magma"), die ter plaatse uit de kraters vloeide en rustig stolde. Over de ligging dier kraters weten we niets. We weten slechts, dat dergelijke vulkanen niet tot Curaçao waren beperkt. Ook, waar nu Aruba en Bonaire liggen, waar de Virginische eilanden, Portorico, Haiti, Cuba en Jamaica liggen, hebben in de Krijtperiode dergelijke vulkanen bestaan, ja, men kan zeggen, dat dergelijke, deels onderzeesche, deels uit zee oprijzende vulkanen gedurende de Krijt-periode kenmerkend waren voor het geheele West-Indische gebied. De aard der lava, die door de verschillende vulkanen geproduceerd werd, wisselde eenigszins; wat Curaçao betreft, kan men zeggen, dat zij ongeveer de samenstelling van basalt had, een gesteente, waarvan de meeste lezers wel een voorstelling zullen hebben. Men noemt in de geologie echter dergelijke oude basalten veelvuldig „diabaas", en als diabaas staat dan ook het oude, vulkanische gesteente van Curaçao bekend; het vormt over groote oppervlakten nu nog den directen ondergrond van het eiland (zie geol. kaart, fig. 15).

De vulkanen, die in het gebied van Curaçao lagen, waren zeker niet alle precies even oud. Er zullen op het tijdstip, bedoeld in fig. 1 sommige vulkanen geweest zijn, die al sterk door de afspoelende regens en de branding afgebroken waren (no. 5), andere, die weliswaar nog vulkaanvorm vertoonden, maar die toch al duidelijk door de branding aangevreten waren (no. 2 en 3), terwijl mogelijk enkele vulkanen — de allerjongste — nog geheel gaaf waren (no. 1). Van alle vulkanen was echter het lot, dat ze ten laatste door branding en regen afgebroken werden: in fig. 2 hebben de vulkanen 1—5 al het karakter van ruïnes verkregen, terwijl er inmiddels nog een nieuwe vulkaan (no. 6) ontstaan is. Er moge nogmaals op gewezen worden, dat slechts de algemeenheid van dit beeld juist is; de details zijn geheel hypothetisch en willekeurig.

Een, weer iets later stadium is in fig. 3 afgebeeld. Dit blokdiagram omvat bovendien een iets kleiner gebied: zijn voorvlak en rechter zijvlak komen overeen met de vlakken ccc en ddd in fig. 2. Men ziet daardoor in die

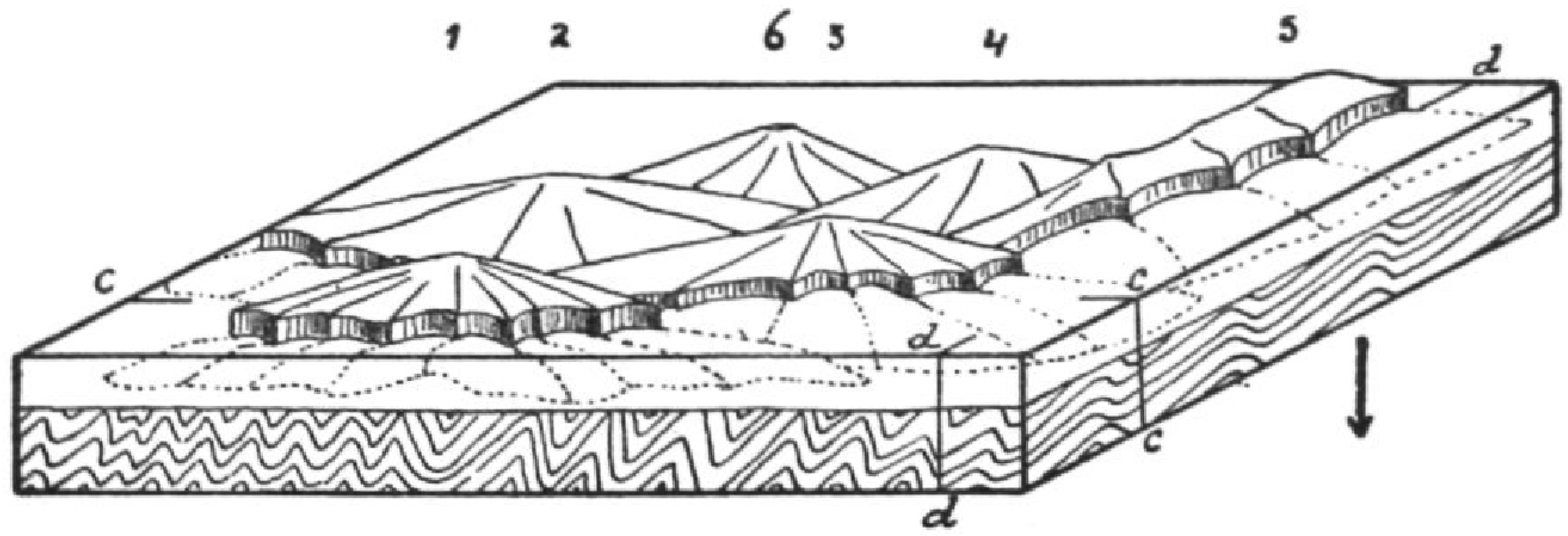

Fig. 2.

beide vlakken de vulkaanlichamen van de bergen 1, 3 en 5 „aangesneden"; van no. 1 zien we juist de kraterpijp.

Naast de afbraak der vulkanen door stroomend regenwater en brandingsgolven had er een ander proces plaats: de zeebodem, waarop de verschillende bergen rustten, daalde geleidelijk.

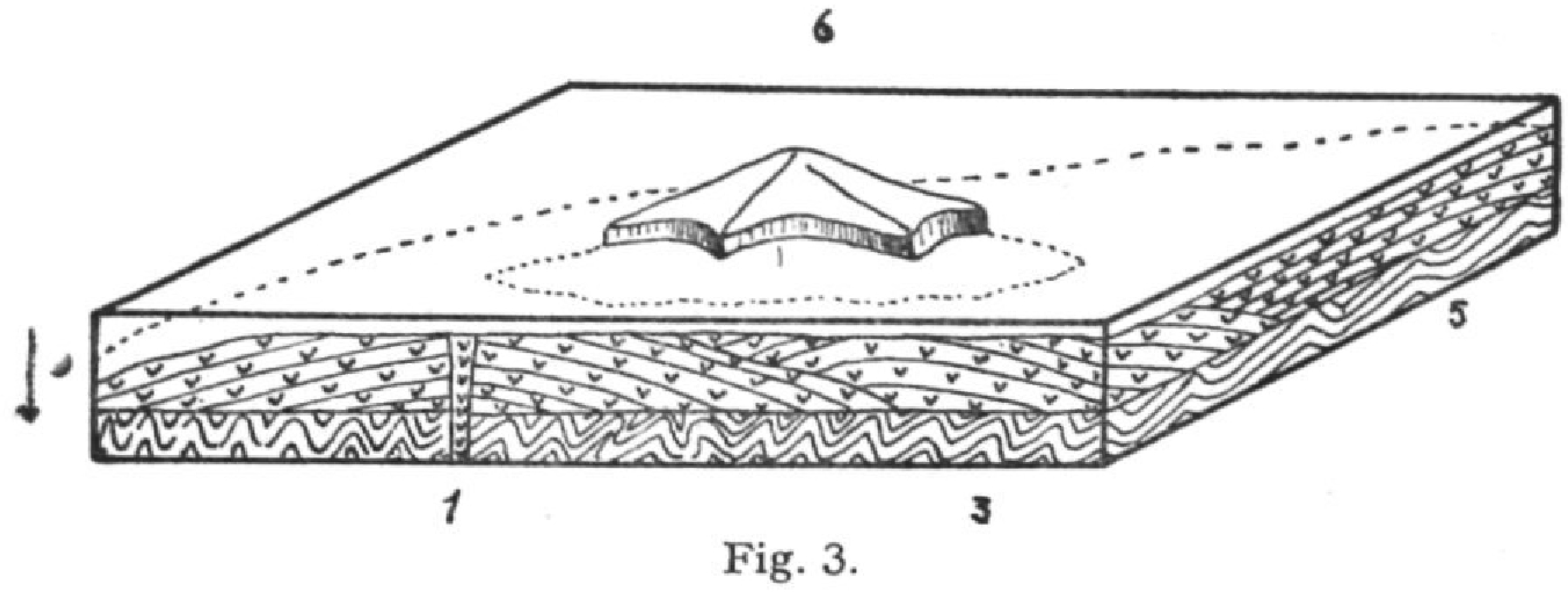

Fig. 3.

In het stadium, aangegeven door fig. 4 zijn alle vroegere vulkanen verdwenen; de zee bedekt het geheele gebied, en op den zeebodem, die steeds nog geleidelijk zinkt, ziet men jongere, horizontaal gelaagde afzettingen. Men noemt deze afzettingen, die o.a. zeer goed bij de plantage Knip in Noord Curaçao kunnen bestudeerd worden, in navolging van G. J. H. Molengraaff, de „Knip-lagen". Op enkele plaatsen bestaan de onderste deelen dezer „Knip-

lagen" uit kalksteen, die onduidelijke resten van zeedieren en rolsteenen van diabaas bevat. Deze rolsteenen bewijzen, dat de „Knip-lagen" jonger zijn dan de diabazen, dus dan het vulkanische fundament van het eiland; immers: stukken van het diabaas-gesteente werden door stroomend water afgerold en hielpen de Knip-lagen opbouwen. Verder naar boven in de „Knip-lagen" treffen we verschillende gesteenten aan, die van belang zijn voor de reconstructie van de omgeving van Curaçao tijdens het ontstaan der „Knip-lagen" en voor de ouderdomsbepaling der lagen. In de eerste plaats vindt men in de „Knip-lagen" zoogenaamde „vulkanische tuffen", dat zijn gesteenten, die zijn opgebouwd uit materiaal, dat door vul-

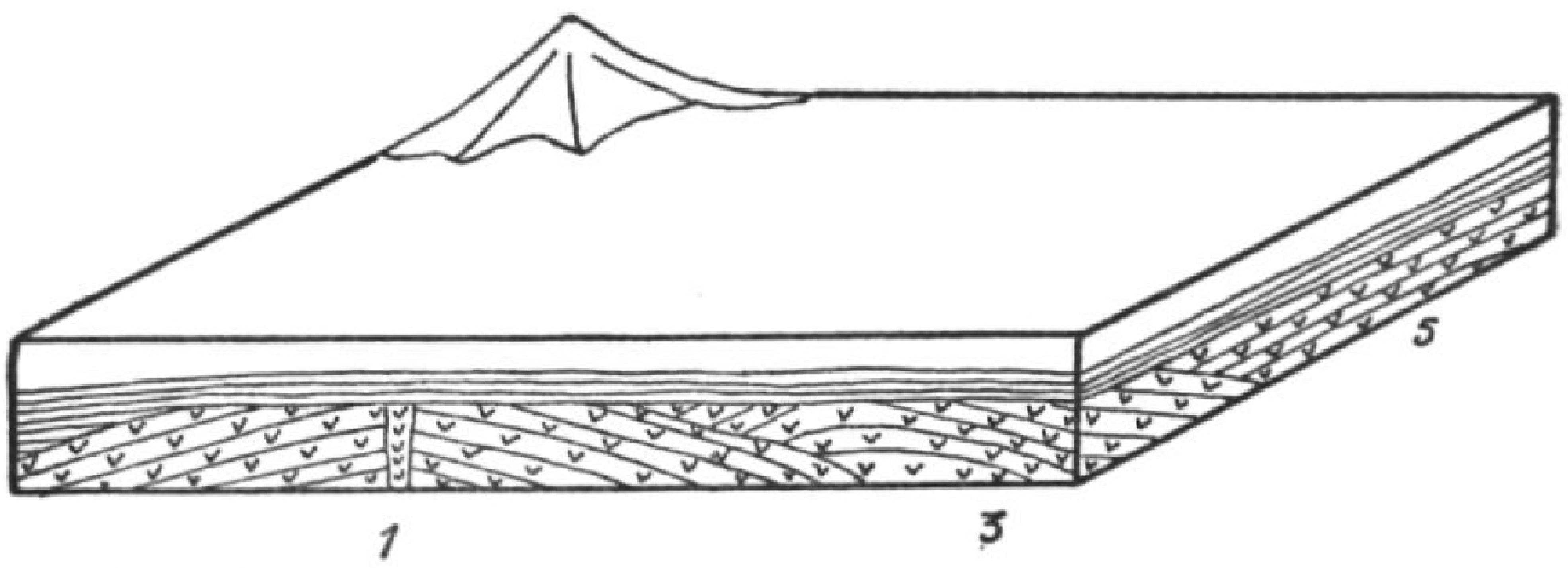

Fig. 4. In vergelijking met fig. 1—3 is de ondergrond zóóveel gedaald, dat van het hypothetische, geplooide fundament van Curaçao niets meer zichtbaar is. Op de afgebroken vulkaan-lichamen rusten de „Knip-lagen".

kanen in lossen toestand is uitgeworpen en dat later aan elkaar gekit is. Een vulkaan toch kan, behalve vloeibare lava, ook allerlei vast materiaal uitstooten: groote steenen (vulkanische bommen), zanderig materiaal (vulkanisch zand) of zeer fijn poedervormig materiaal (vulkanische asch). Evenals de gestolde lava ontstaan deze losse producten uit vloeibaar magma, maar, terwijl bij het ontstaan der lava, het vloeibare magma rustig afkoelt, wordt bij het ontstaan van vulkanisch zand en asch het stollende materiaal verstoven, hoog de lucht ingeblazen, om soms vèr van den vulkaan in zee of op het land neer te vallen. Er bestonden dus, tijdens de vorming der „Knip-lagen" in de buurt van Curaçao nog vulkanen, en in de

zeeën, die toen het gebied van Curaçao bedekten, vielen van tijd tot tijd de losse producten dier vulkanen neer. Daarom is in fig. 4 aan den horizon nog een klein vulkaantje geteekend.

Op enkele plaatsen treffen we in de „Knip-lagen" zandsteenen aan, wier korrels onmogelijk van Curaçao zelf afkomstig kunnen zijn. Wanneer zich om een eiland afzettingen vormen, is het duidelijk, dat, als men toevoer van elders uitsluit, in deze afzettingen alleen afgerold materiaal kan voorkomen van gesteenten, die in het eiland aan de oppervlakte komen. Sommige gesteentekorrels in de bedoelde zandsteenen en vele minerale korrels ,speciaal mica-plaatjes, kunnen onmogelijk van Curaçao zelf afgeleid worden. Zij vertellen, dat in de zee, waarin zich de Knip-lagen vormden, ook nog toevoer van een ander landgebied, mogelijk van Venezuela plaats had.

Ten laatste treffen we in de „Knip-lagen" zoogenaamde hoornsteenen aan, dat zijn fijnkorrelige, kiezelige gesteenten, waarin men op Curaçao soms de aanwezigheid van de kiezelige schalen van radiolariën, kleine marine, eencellige organismen kan aantoonen. Ook deze hoornsteenen vertellen, evenals de kalken aan de basis der formatie, dat de „Knip-lagen" in zee werden afgezet. Men kent dergelijke hoornsteenen van verschillende West-Indische eilanden, en voor sommige weet men, dat zij in de Krijtperiode gevormd zijn. Ook in Venezuela, en speciaal in N.W. Venezuela hebben ze groote verspreiding en lijken sprekend op de hoornsteenen uit de „Knip-lagen". De Venezolaansche hoornsteenen nu liggen óp kalksteenen, die echte Midden-Krijt-fossielen bevatten en ónder tertiaire zandsteenen: [1]) ze moeten dus zelf in het Boven Krijt zijn ontstaan. In analogie met vondsten op andere West Indische eilanden en vooral in Venezuela mogen we dus de „Knip-lagen" van Curaçao met zeer groote waarschijnlijkheid voor Boven Krijt houden, zoodat de Diabaas-vulkanen ouder dan Boven-Krijt zijn geweest. Het feit echter, dat er tijdens den „Knip-tijd"

[1]) In de geologische geschiedenis volgt op de Krijtperiode de Tertiairperiode.

nog diabaas-vulkanen in de omgeving van Curaçao bestonden, maakt het waarschijnlijk, dat er continuiteit heeft bestaan tusschen de periode der Curaçaosche vulkanen en den „Knip-tijd". En dan zijn de diabaasvulkanen van Curaçao maar weinig ouder dan Boven Krijt geweest en zeer waarschijnlijk tijdens de oudere deelen der Krijtperiode ontstaan en afgebroken.

De ondergrond van Curaçao, die tijdens de afbraak der diabaasvulkanen en de afzetting der „Knip-lagen" steeds gedaald was, begint nu een andere beweging te vertoonen: hij wordt zwak geplooid, waarbij de zeebodem op de plaatsen der plooiruggen oprijst, op de plaatsen der plooidalen nog verder zinkt (fig. 5). Als gevolg

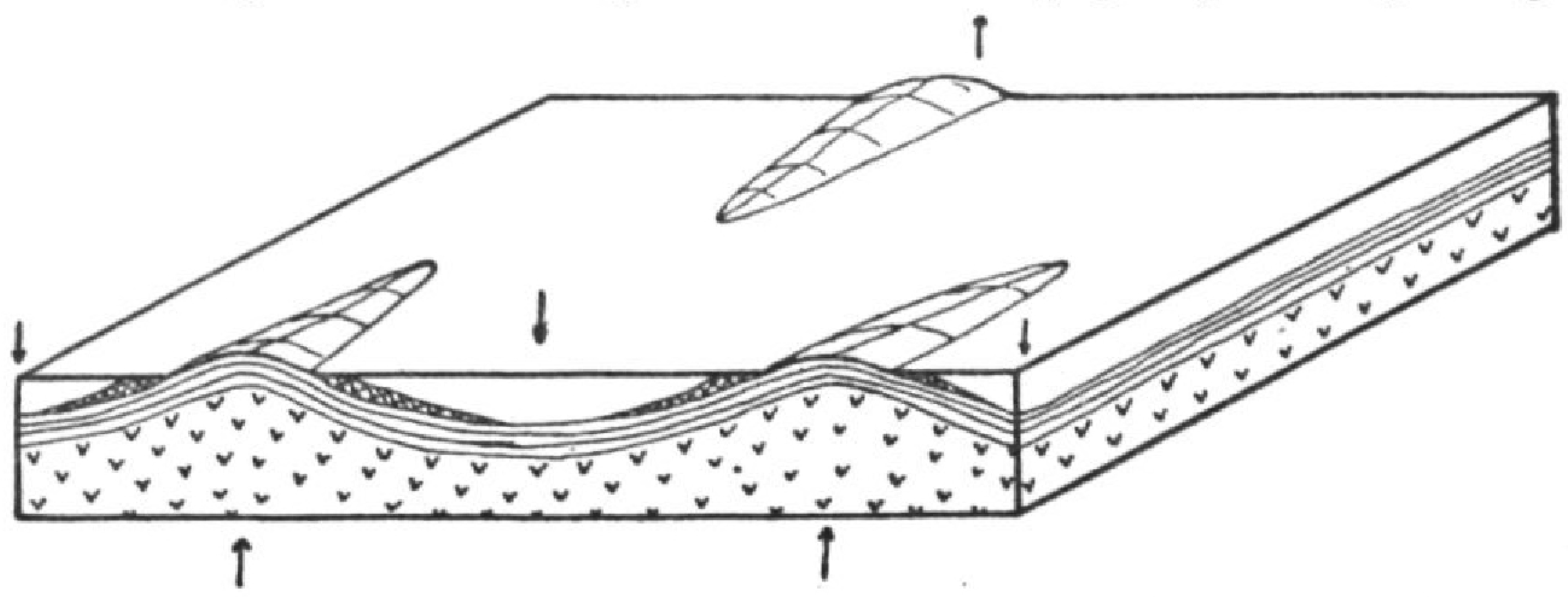

Fig. 5. In fig. 5 en alle volgende figuren zijn in het diabaas-fundament van het eiland geen structuren meer aangegeven. De „Knip-lagen" zijn in fig. 5 zwak geplooid; langs de oprijzende eilandjes zetten zich „Seroe Teintje kalksteenen" af (kruis-arceering).

daarvan rijzen op de plaatsen der plooiruggen de „Kniplagen" boven zee op, maar, nauwelijks is dit geschied, of het afstroomende regenwater begint aan hun afbraak te werken. Aan de kusten van deze eilanden van „Knip-lagen" ontstaan kalksteenen, en ín deze kalksteenen worden afgerolde hoornsteenen uit de „Knip-lagen" gespoeld. We vinden nu nog deze kalksteenen, die men „Seroe Teintje kalksteen" noemt, o.a. aan den Seroe Teintje bij Savonet (Noord Curaçao). Het feit, dat ze duidelijk óp de „Knip-lagen" liggen en dat er afgerolde stukken hoornsteen in de kalksteen voorkomen, bewijst, dat ze jonger zijn dan de „Knip-lagen". In deze kalken vindt men schalen van merkwaardige dikschalige mossels (Ru-

disten), die kenmerkend zijn voor het jongste deel der Krijtformatie. Tusschen de vorming der hoornsteenen uit de „Knip-lagen" en der „Seroe Teintje kalksteenen" ligt dus, geologisch gesproken, maar een korte tijd: beide vormingen zijn in het Boven Krijt ontstaan.

De plooiing van de aardkorst, die tot het boven water komen van sommige deelen der „Knip-lagen" had geleid, was echter na de afzetting der „Seroe Teintje kalksteenen" nog lang niet afgeloopen: de plooiruggen bleven oprijzen en de plooidalen bleven dalen. Het gevolg was, dat na eenigen tijd ook op sommige plaatsen de „Seroe Teintje kalksteen" boven het zeeniveau oprees, terwijl de oudere deelen der eilanden zóóver aangevreten werden, dat plaatselijk ook de diabaas kwam bloot te liggen (fig. 6). In de zeeën tusschen de eilanden werden nu dikke

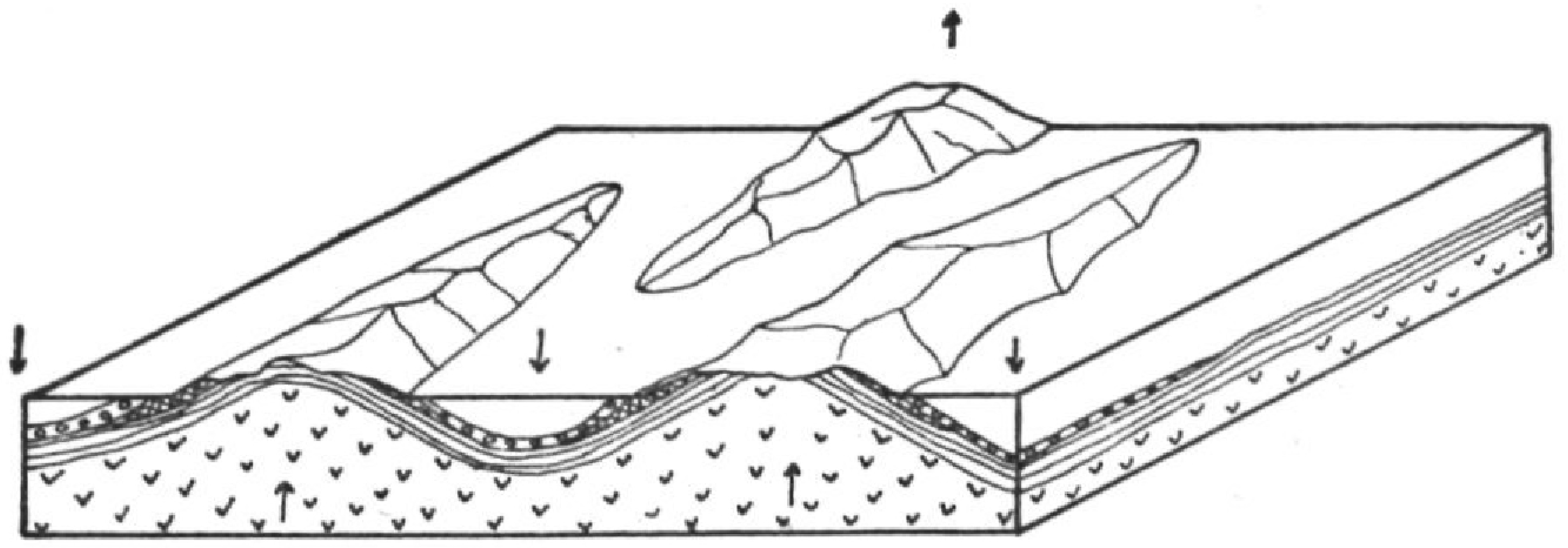

Fig. 6.

grindlagen afgezet, waarbij de bestanddeelen van het grind voor het allergrootste deel uit afgerolde diabaas, hoornsteen en „Seroe Teintje kalk" bestonden. Het is juist het karakter van deze rolsteenen, dat ons vertelt, dat tijdens hun vorming de „Seroe Teintje kalk" plaatselijk al boven zee oprees, en dat de opgeplooide eilanden al zoo sterk aangevreten waren, dat er diabaas bloot was komen te liggen.

Het feit, dat in de grindlagen soms kalksteenen met marine organismen, o.a. kalkwieren, zijn ingeschakeld vertelt ons, dat de grindlagen niet op het land, maar in zee zijn afgezet.

Een zeer groot deel van de rolsteenen, die de bedoelde

grindlagen opbouwen, zijn dus uit den ondergrond van Curaçao afkomstig. Bij nauwkeurig zoeken vindt men echter, dat er ook kleinere rolsteentjes voorkomen, die onmogelijk van Curaçao afkomstig kunnen zijn. Evenals ten tijde van de vorming der „Knip-lagen" moet er dus materiaal van elders zijn toegevoerd. Deze toevoer van vreemd materiaal werd veel belangrijker in een iets later stadium. De geheele ondergrond van het eiland ging n.l. weer langzaam dalen, zoodat het zelfs mogelijk geheel door zee bedekt werd, en, terwijl de zeebodem daalde, werden er vele honderden meters dikke lagen van zand en klei, soms ook van kalksteen afgezet (fig. 7). Het ge-

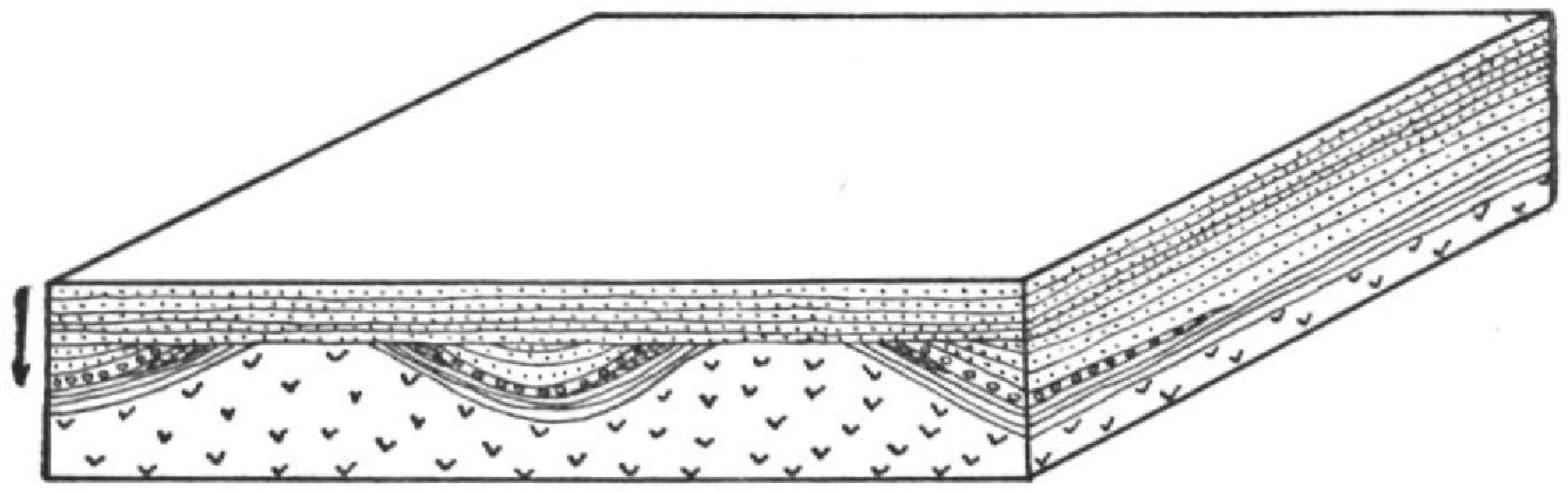

Fig. 7.

heele complex van grindlagen, zandsteenen en kleischalies met schaarsche kalksteenbankjes rekent men tot de „Midden Curaçao lagen" (Molengraaff), die aldus genoemd worden, omdat men ze het beste in Midden Curaçao, en speciaal op het gebied der plantages Porto Marie, St. Bastiaan, Jan Kok en Rif kan bestudeeren. Ze komen echter ook in Oost Curaçao, o.a. in de Plantages Brievengat en Ronde Klip voor. Het is zeer moeilijk na te gaan, vanwaar de uiterst fijne deeltjes, die de kleien der „Midden Curaçao lagen" opbouwen, gekomen zijn. Wat de zandsteenen betreft, mag men echter met zekerheid zeggen, dat hun materiaal voor een zeer belangrijk deel van elders is aangevoerd: de kwartskorrels toch, die het belangrijkste bestanddeel der zandsteenen vormen en de mica-plaatjes, die er ook veelvuldig in worden aangetroffen, kunnen niet van het eiland afkomstig zijn. Het is zeer goed mogelijk, dat dit materiaal van de noordkust

van Venezuela is aangevoerd. Een eenvoudige overweging leert, dat de toestand der zeeën om Curaçao zoowel ten tijde van de vorming der „Knip-lagen" als der „Midden Curaçao lagen" geheel anders moet geweest zijn dan tegenwoordig. Tegenwoordig toch wordt het eiland naar alle kanten door diepe zeeën omgeven, en uit deze, meer dan 1000 m. diepe troggen stijgt de bodem geleidelijk naar het vasteland van Zuid Amerika en naar de naburige eilanden omhoog. Het is tegenwoordig ondenkbaar, dat er — anders dan door den wind — „vreemd" materiaal van de omliggende landen naar de kust-zeeën om Curaçao zou worden aangevoerd. Tijdens het Krijt moet dus een ondiepe zee het gebied van Curaçao begrensd hebben, en over den bodem dezer ondiepe zee werden de geweldige hoeveelheden zand, die de zandsteenen der „Midden Curaçao lagen" samenstellen, getransporteerd. Wellicht ook grensden de zeeën, die het gebied van het eiland bedekten, zuidwaarts direct aan een vast land. In elk geval is het duidelijk, dat de zeeën om Curaçao in hun tegenwoordigen vorm, geologisch gesproken, zeer jong zijn.

Het is niet mogelijk, precies den ouderdom der „Midden Curaçao lagen" aan te geven. Ze zijn jonger dan de „Seroe Teintje kalksteen", die Boven Krijt is, en zoo straks zal blijken, dat ze ouder dan Bovenste Onder-Tertiair zijn. Ze kunnen dus Bovenste Krijt of Onderste Tertiair zijn.

Terwijl de bewegingen der aardkorst in het tot nu toe beschouwde deel der geschiedenis van Curaçao van betrekkelijk goedaardigen aard waren: dalingen van den bodem of zwakke plooiingen, volgde na de afzetting der „Midden Curaçao lagen" de periode van heftigste gebergtevorming, die we uit de geschiedenis van het eiland kennen (fig. 8). De diabazen met alle, daarop liggende lagen werden op geweldige wijze geplooid, zoodat de oorspronkelijk horizontale lagen der gesteenten op vele plaatsen vertikaal kwamen te staan. Zoo kan men b.v. in de Rooi Beroe bij Savonet zien, hoe de hoornsteenen der „Knip-lagen" op de meest grillige wijze geplooid zijn; zoo vindt men minstens even grillige plooien in de zand-

steenen en kleischalies der „Midden Curaçao lagen" tusschen St. Willebrordus en Rif; zoo vindt men ook in Oost Curaçao steilstaande lagen van „Midden Curaçao" en „Knip" bij landhuis Brievengat en tusschen dit landhuis en landhuis Ronde Klip. Met deze geweldige opplooiing ging nog een ander proces gepaard, waarvan we in Curaçao slechts de flauwste manifestaties kennen, maar dat we op Aruba in zijn volle grootheid zullen leeren kennen. Tijdens de plooiing drong er n.l. gloeiend vloeibaar mag-

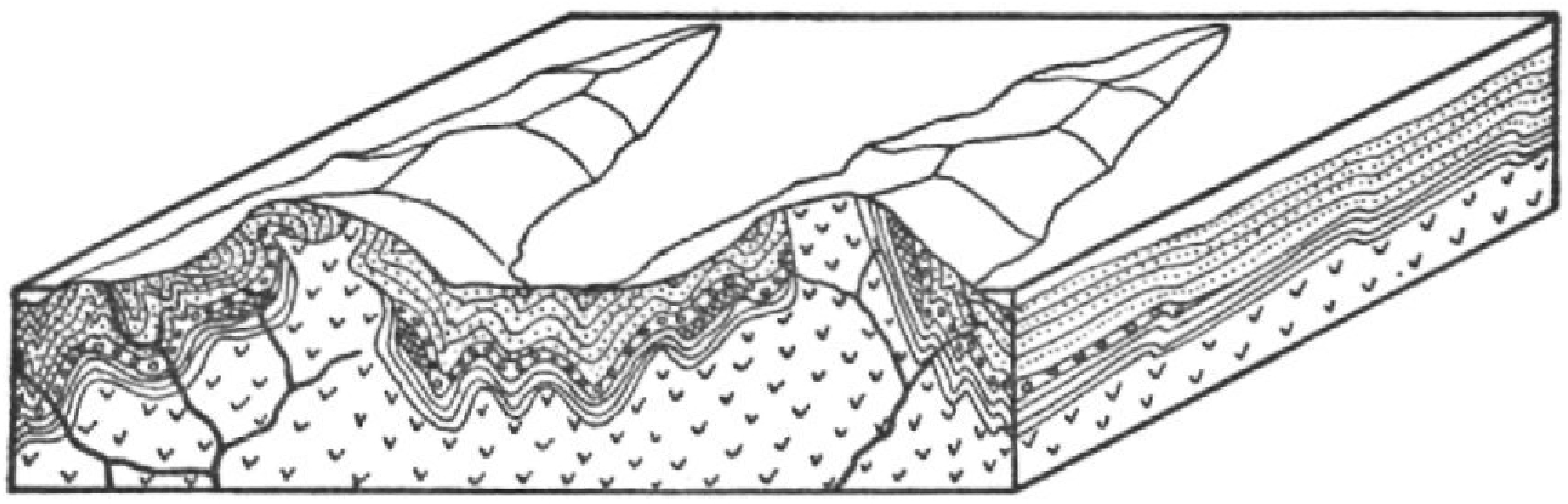

Fig. 8.

Zandsteen-, Klei- en Kalksteen-lagen der „Midden Curaçao lagen".

Grindlagen der „Midden Curaçao lagen".

„Seroe Teintje kalksteen".

„Kniplagen".

Diabaas.

Eruptieve gangen van dioritische samenstelling.

ma omhoog. Mogelijkerwijze bereikte dit niet de oppervlakte, zooals in den tijd van de diabaas-vulkanen. Voor het grootste deel stolde het zeker in de diepte, en wel zóó diep, dat we op Curaçao het gestolde gesteente meest niet kunnen waarnemen. Kleine hoeveelheden van het magma echter slaagden erin, door spleten en langs gelaagdheidsvlakken naar boven te dringen tot in de diabazen, de „Knip-lagen" en de „Midden Curaçao-lagen" en stolden in die spleten, waar zij zoogenaamde „eruptieve gangen" vormden. We kennen dergelijke eruptieve gangen van verschillende plaatsen in Noord-, Midden- en Oost Cura-

çao; ze hebben steeds geringen omvang, en zijn daarom niet in de geologische kaart van fig. 15 aangegeven. Wel zijn ze in het blokdiagram van fig. 8 schematisch aangegeven, terwijl in de volgende blokdiagrammen ook de, zeker in de diepte aanwezige massa van stollingsgesteente als een groote zwarte vlek is aangeduid. Al deze eruptiefgesteenten, die tijdens de plooiingsperiode omhoog drongen behooren tot de familie der zoogenaamde dioritische gesteenten; ze verschillen van de oudere diabazen o.a. door een grooter gehalte aan kiezelzuur.

Met de opplooiing begon weer onmiddellijk de afbraak der oprijzende landmassaas door branding en stroomend water. Evenals het afzettingsgebied der zee, waarin de „Midden Curaçao lagen" ontstonden, zich zeker tot buiten het eiland uitstrekte, evenzoo strekte het landgebied, dat zich bij de plooiing vormde, zich zeker tot buiten het tegenwoordige Curaçao uit. Op verschillende plaatsen toch loopen de plooiruggen en plooidalen met hunne lengterichting recht op zee aan en worden scheef door de tegenwoordige kust afgesneden. Dit is b.v. fraai te zien

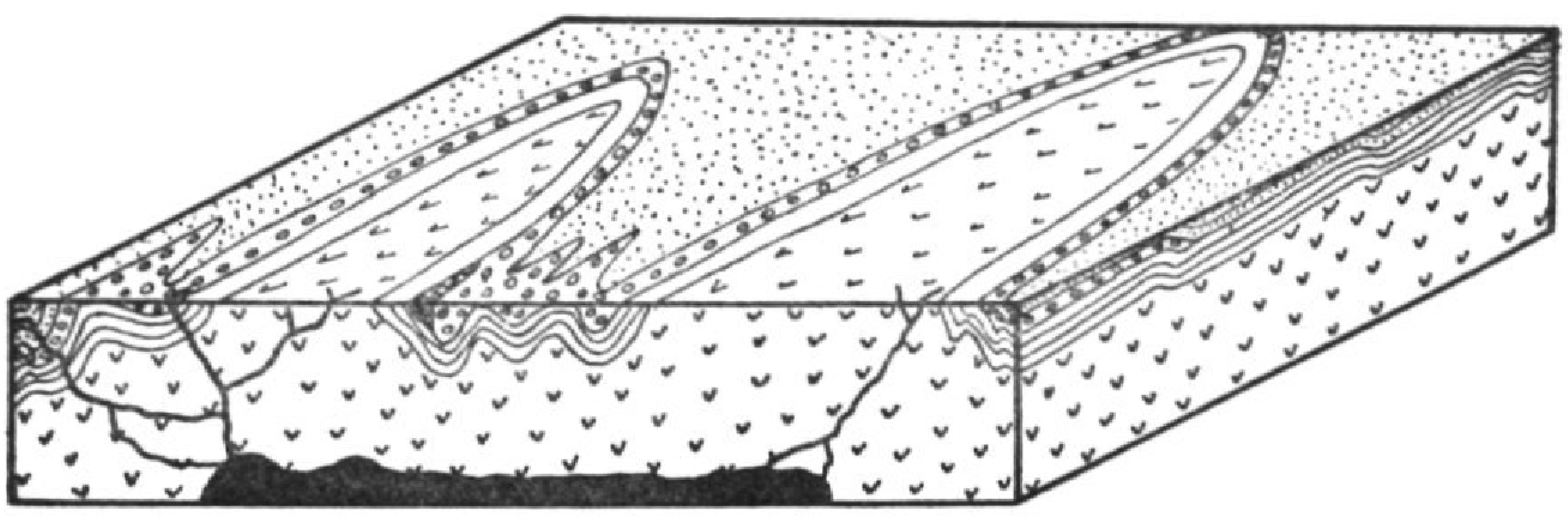

Fig. 9. Voor legenda zie fig. 8.

op de plantages St. Jan en Knip. We kunnen, omdat we de uitgestrektheid der landmassa, die na de plooiing ontstaan was, niet kennen, ook niet gissen, hoe ver de afbraakproducten van het land in het omringende zeegebied werden weggevoerd; zooveel is echter zeker, dat tegen het einde van het Onder Tertiair het plooiingsgebergte weer geheel afgebroken was en in een zoogenaamde „schiervlakte" veranderd was (fig. 9).

In het Bovenste Ondertertiair kwam een deel van het eiland weer onder zee te liggen. Maar, terwijl bij vroegere overstroomingen de bedekkende, ondiepe zee een onderdeel was van grootere ondiepe zeeën, die aan niet verre kusten grensden, was nu het gebied van Curaçao veel sterker geïsoleerd. De kalksteenafzettingen toch, die er zich vormden, zijn weliswaar in ondiep water afgezet, maar ze bevatten geen spoor van vreemd materiaal meer; m.a.w. de diepe zeebekkens, die men om het eiland vindt en die den toevoer van materiaal van elders onmogelijk maken, waren begonnen te ontstaan, al hadden ze zeker nog niet den vorm en de diepte van tegenwoordig. Den tijd, waarin deze zeebedekking plaats had, kennen we door de organismen, wier resten we in de kalksteenen vinden: een aantal n.l. is kenmerkend voor het Bovenste Ondertertiair van het heele Antillengebied en Florida. We weten, dat de kalksteenen in ondiep water werden afgezet, omdat alle organismen, die erin voorkomen bewoners van de kustzone zijn.

In fig. 10 is de toestand zóó geteekend, alsof maar een

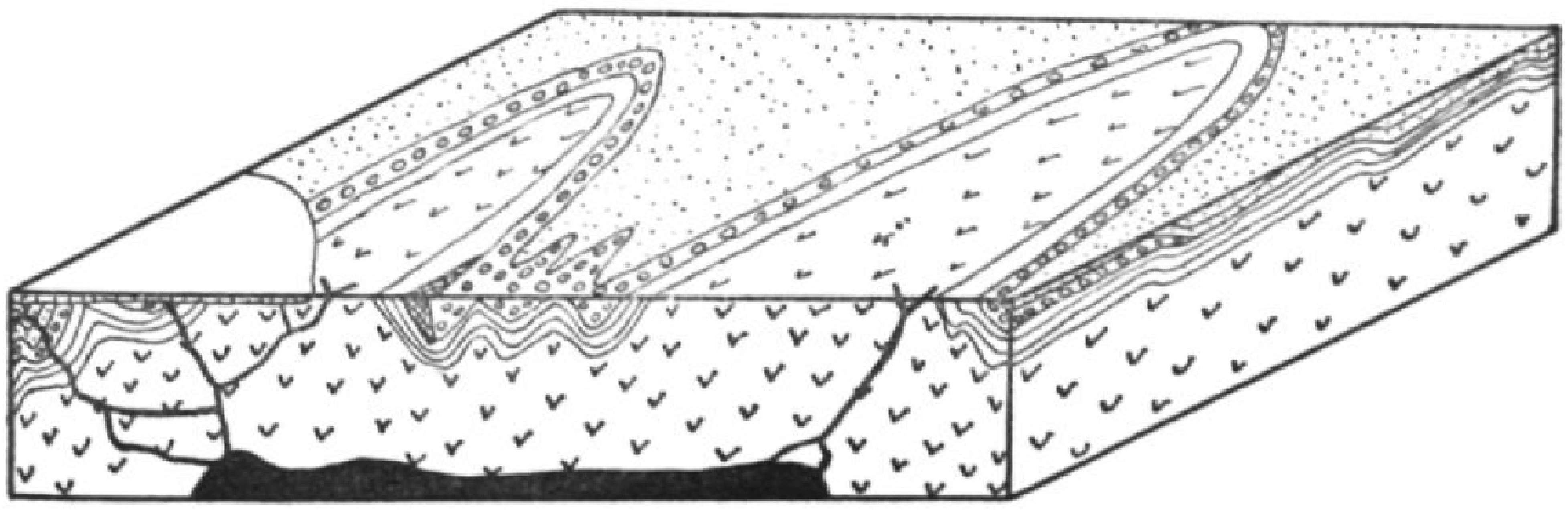
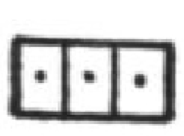

Fig. 10. Voor legenda zie fig. 8. Voorts:

 „Seroe di Cueba-kalksteen".

deel van het eiland door de ondertertiaire zee overstroomd is geweest. We vinden n.l. tegenwoordig de tertiaire kalksteenen alleen op een uiterst beperkt gebied in het N. van het eiland, aan den Seroe di Cueba, en noemen ze daarom „Seroe di Cueba kalksteenen" (Molengraaff). Het is echter zeer goed mogelijk, dat de zeebedekking veel uitgestrekter is geweest, ja, het is best mogelijk, dat het

heele eiland door zee bedekt is geweest, en dat de, als een dun overtrek afgezette kalksteenen op de allermeeste plaatsen weer verwijderd en door een toeval alleen aan den Seroe di Cueba bewaard zijn.

Terwijl, gelijk we zagen, van de geologische geschiedenis van Curaçao uit Krijt en Onder Tertiair heel wat bekend is en die geschiedenis uiterst bewogen is geweest, weten we van de geschiedenis van het eiland uit Midden en Jong Tertiair absoluut niets, en mogen alleen veronderstellen, dat die geschiedenis niet zeer bewogen is geweest. Hiervoor spreken een aantal gegevens. In de eerste plaats zijn de „Seroe di Cueba kalksteenen" maar zeer zwak geplooid: er heeft dus ná hunne afzetting geen belangrijke gebergtevorming meer plaats gehad. Ook sterke rijzingen en dalingen in Midden en Jong Tertiair zijn onwaarschijnlijk: in het eerste geval zouden zeker de dunne „Seroe di Cueba kalksteenen" door de afspoeling restloos verwijderd zijn, in het tweede geval zouden we waarschijnlijk nog wel iets van de midden of jong tertiaire afzettingen, die in de periode van daling gevormd waren, op het eiland vinden. Onze kennis van de verdere geschiedenis van Curaçao begint eerst weer voor de gebeurtenissen in de jongste geologische periode: het Quartair. Ook toen daalde het eiland onder zee, en werden er vrij dikke koraalkalksteenen, en, op sommige plaatsen ook grindlagen afgezet, wier rolsteenen uitsluitend van het eiland afkomstig zijn. Het laatste vertelt ons, dat ook tijdens de afzetting der quartaire lagen het afzettingsgebied door diepere bekkens van de omliggende landmassaas gescheiden was; de koraalresten bewijzen, dat de zee ook deze keer ondiep was (fig. 11). We weten niet, of in het Quartair het heele eiland door de zee bedekt is geweest. We treffen echter tegenwoordig nog quartaire kalksteenen aan op den Tafelberg van St. Hieronymus in N. Curaçao, die 230 m. hoog is, zoodat zeker maar zeer kleine deelen van het eiland boven zee konden uitsteken.

De geschiedenis van het eiland ná de afzetting der quartaire kalken is nog zeer ingewikkeld, en ik kan lang niet alle details van de ontwikkeling hier meedeelen. Men

moet echter niet meenen, dat de laatste geologische periode van het eiland zooveel actiever is geweest dan vroegere. Er zijn alleen veel meer gegevens beschikbaar en we kennen dientengevolge de jongste geologische geschiede-

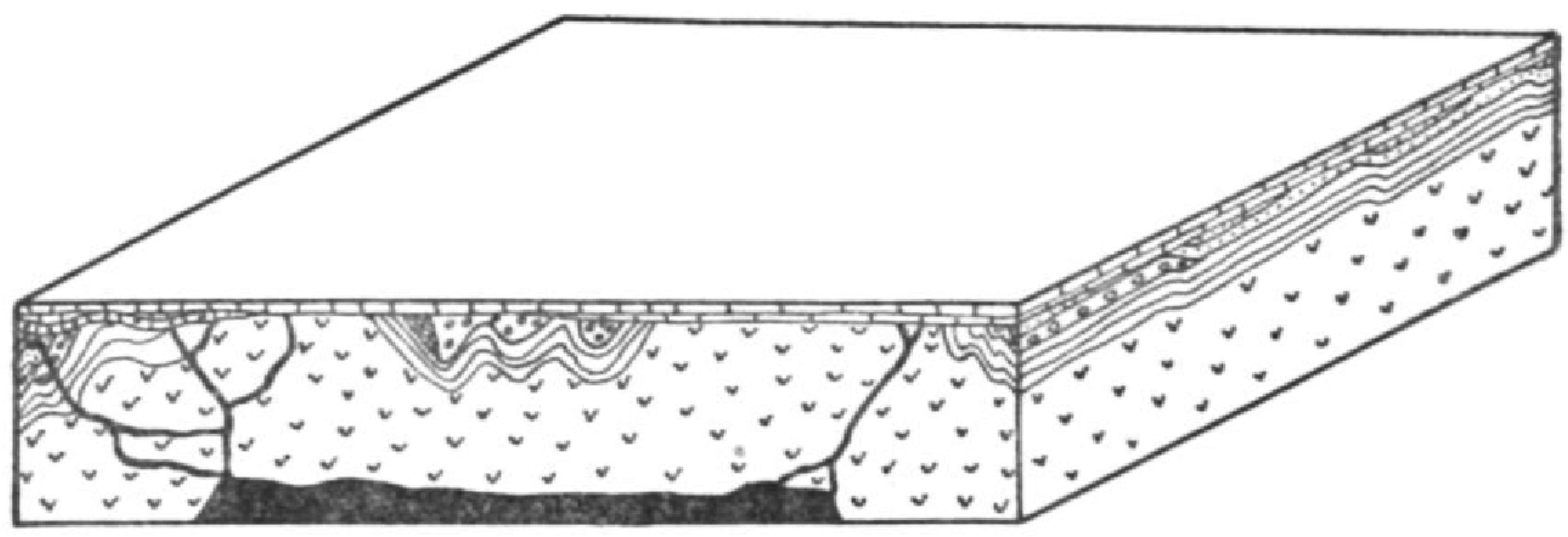

Fig. 11. Voor legenda zie fig. 8 en 10. Voorts:
Quartaire kalksteenen en grindlagen.

nis zooveel precieser dan de oudere geschiedenis, evenals men in menschelijke geschiedenis de Nieuwste en Nieuwe geschiedenis zooveel beter en gedetailleerder kent dan die der Middeleeuwen en de Oude Geschiedenis.

Na de afzetting der quartaire kalksteenen had nog eenmaal een zeer zwakke plooiing der, op den ondergrond afgezette gesteenten plaats, waarbij twee groote en uiterst vlakke „koepels'' gevormd werden, één in Noord Curaçao en één in Oost Curaçao, waartusschen een gebied ligt, dat veel minder hoog opgeheven werd (Noord en Noordoost van Bullen-baai). Fig. 12 is een zeer schematisch blokdiagram van één dier koepels kort na de opheffing. Dadelijk na het ontstaan der zeer flauwe opwelving begonnen zich van de kust naar het binnenland weer dalen in te snijden. Zoolang die dalen nog in den harden koraalkalk stonden, werden het nauwe, steile kloven (fig. 12), waarvan de St. Annabaai bij Willemstad een fraai voorbeeld is. Er is nu in den jong-quartairen tijd een periode geweest, toen de zeespiegel om Curaçao eenige tientallen meters lager stond dan tegenwoordig. Het was in dien tijd, toen dus het eiland zich het hoogst boven het zeeniveau verhief, dat de sterkste dalvorming plaats greep.

In fig. 13 is een blokdiagram geteekend, dat illustreert, wat er in dien tijd geschiedde. Eenvoudigheidshalve is een deel van het eiland gekozen, waar onder de quartaire kalksteenen alleen diabaas voorkomt. Dit is b.v. het geval

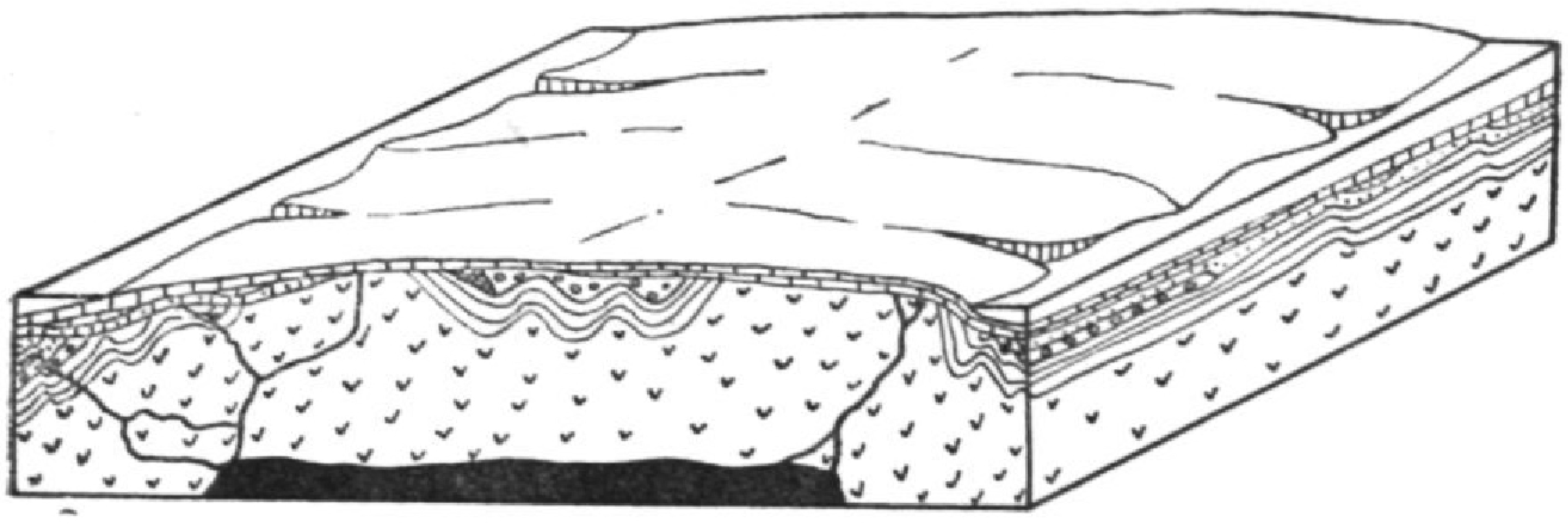

Fig. 12. Voor legenda zie fig. 8, 10 en 11.

met de onmiddellijke omgeving van Willemstad. Men ziet gemakkelijk, dat het grensvlak tusschen quartairen kalksteen en diabaas in het midden van het eiland hooger ligt of heeft gelegen dan aan de kusten, waar het onder het zeeniveau ligt: een en ander is natuurlijk het gevolg van de zwakke quartaire opwelving. Er kwam dientengevolge bij de dalvorming een tijd, toen de, zich landwaarts insnijdende dalen in het binnenland allen kalksteen weggeruimd hadden en op den diabaas kwamen. Het bovenste deel van den diabaas was waarschijnlijk in vroegeren tijd — vóór de afzetting der quartaire kalksteenen — al diep verweerd, en bovendien verweert ook nu nog de diabaas gemakkelijk tot een bruine, rulle aarde. Zoodra nu de dalen zich in het binnenland tot op den diabaas hadden ingesneden, konden ze zich in dezen gemakkelijk verder insnijden. Ook aan de zijkanten van het dal, waar óp den diabaas nog de steile kalksteenmassaas lagen, werd diabaas weggevoerd; daardoor werden de kalksteenmuren ondermijnd en stortten van tijd tot tijd naar beneden, waarbij de kalksteenpuinmassaas ook betrekkelijk gemakkelijk verder verweerden en weggevoerd werden. De dalen, die dus in het kustgebied nauwe kloven vormden, begonnen zich, zoodra ze den diabaas bereikt hadden, in het binnenland snel te verbreeden. Van der-

gelijke, breede, binnenlandsche dalen is het Schottegat met het omliggende lage land een fraai voorbeeld; voorts o.a. de groote zandvlakte N. van Savonet, die bij Boca Grandi met een nauwe kloof in zee mondt. Het gebeurde echter ook wel, dat midden in de breede dalen rotsen van kalksteen uitgespaard bleven, terwijl rondom de kalksteen weggeruimd werd (midden-voorgrond in fig. 13). Van dergelijke geïsoleerde rest-heuvels zijn de Tafelberg in N. Curaçao (230 m.) en de Ronde Klip in Oost Curaçao (129 m.) de fraaiste voorbeelden. Men noemt dergelijke heuvels wel „getuige-bergen", omdat zij getuigenis afleggen van de, in vroeger tijd grootere verspreiding van een bepaald gesteente, in dit geval van de quartaire kalksteenen.

Er ontstonden dus in de twee groote, vlakke koepels

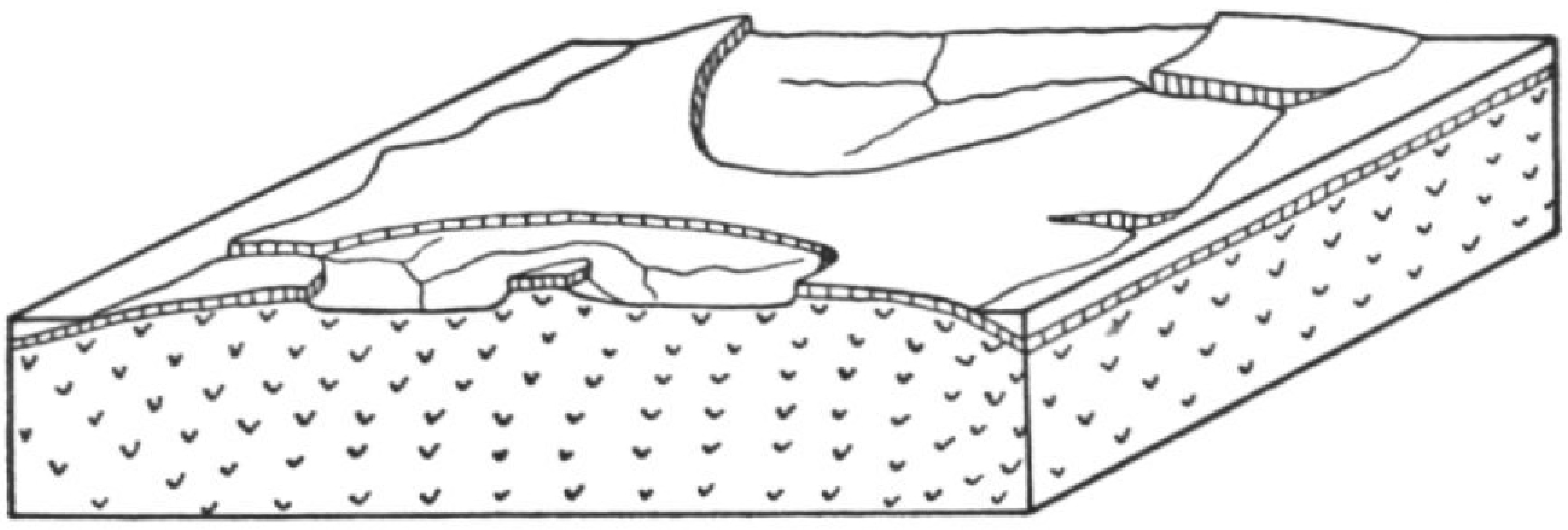

Fig. 13.

van Curaçao een aantal breede, binnenlandsche dalen met kloofvormige uitmonding (voorbeelden in West Curaçao: de vlakte N. van Savonet, de baai van St. Kruis, de baai van St. Martha, de Salinja St. Marie; in Oost Curaçao: het Schottegat, de baai van St. Joris etc.). In het midden van het eiland echter, waar de kalksteenen het minst opgewelfd waren, heeft de dalvorming zich nog niet door de quartaire kalksteenen kunnen heen-werken: hier is dan ook van zuid- naar noord-kust over de heele breedte van het eiland aan de oppervlakte alleen de quartaire kalksteen aanwezig (gebied N.E. van Bullen baai, zie geologische kaart fig. 15). Men kan zich eventueel voorstellen, dat in het midden van het blokdiagram fig. 13 juist dit middendeel van het eiland afgebeeld is, ter-

wijl dan aan den voorkant en aan den achterkant de meer opgewelfde deelen van West- en Oost-Curaçao afgebeeld zijn, elk met één groot dal.

Ook, wanneer ik bij de beschrijving van de jongste geologische geschiedenis van Curaçao onvolledig blijven wil, moet ik nu toch nog twee belangrijke gebeurtenissen noemen, die duidelijke sporen op het eiland hebben achtergelaten. De eerste gebeurtenis is de rijzing van den zeespiegel tot ongeveer 6 m. boven het niveau van tegenwoordig. Het is duidelijk, dat, toen deze rijzing plaats greep, niet alleen de zee aan de kusten verschillende tientallen meters hooger kwam te staan, maar dat zij ook door de, in de vorige periode gevormde kloofvormige dalen tot diep in het binnenland binnendrong en alle wijde binnendalen in eigenaardige baaien veranderde, die alle door zeer nauwe en kloofvormige uitmondingen gekenmerkt werden. Terwijl de laagste stand van het zeeniveau in quartairen tijd in fig. 14.1 schematisch is aangegeven, is de hoogste stand in fig. 14.2 geteekend. Zoowel aan de kusten als in de groote binnenbaaien begonnen er toen koraalriffen te groeien. Nadat deze toestand eenigen tijd geduurd had, daalde de zeespiegel weer ongeveer 6 m., dus veel minder dan hij van tevoren gerezen was (fig. 14. 3). Daarbij kwam een deel der, in de vorige periode gevormde koraalkalksteenen boven zee te liggen, en hunne oppervlakte vinden we nu als een vlak terras, ongeveer 6 m. boven den zeespiegel. We kennen dit „laagterras" uit de St. Annabaai, van groote gebieden der west- en oostkust en van den omtrek van het Schottegat, waar de geheele nederzetting der C.P.I.M. op dezen jeugdigen koraalkalk gebouwd is.

Men zal vragen, waarom ik, terwijl ik ten aanzien van bewegingen in vroegere perioden steeds van „bewegingen der aardkorst" sprak, voor de twee laatste bewegingen van „rijzing en daling van den zeespiegel" heb gesproken. In de eerste plaats liggen de kalksteenen, die tijdens den hoogsten stand van het zeeniveau gevormd zijn, nog geheel horizontaal. Indien men dus met een beweging der aardkorst te doen had, was deze zuiver vertikaal: eerst

dalend, daarna rijzend. Men kent echter sporen van dergelijke zeer jonge, schijnbare dalingen van het land ten bedrage van enkele tientallen meters, gevolgd door een rijzing van ongeveer 6 m. uit West Indië niet alleen van Curaçao, maar van tal van andere eilanden. Zoo vindt men op St. Maarten en Antigua verdronken veen-afzettingen, die op een schijnbare daling van het land wijzen, zoo vindt men op Cuba tallooze „handvormige" baaien, geheel vergelijkbaar met de binnenbaaien van Curaçao. De algemeenheid van het verschijnsel is oorzaak, dat men voor het Antillengebied voor deze laatste bewegingen veel liever een rijzing en daling van den zeespiegel dan

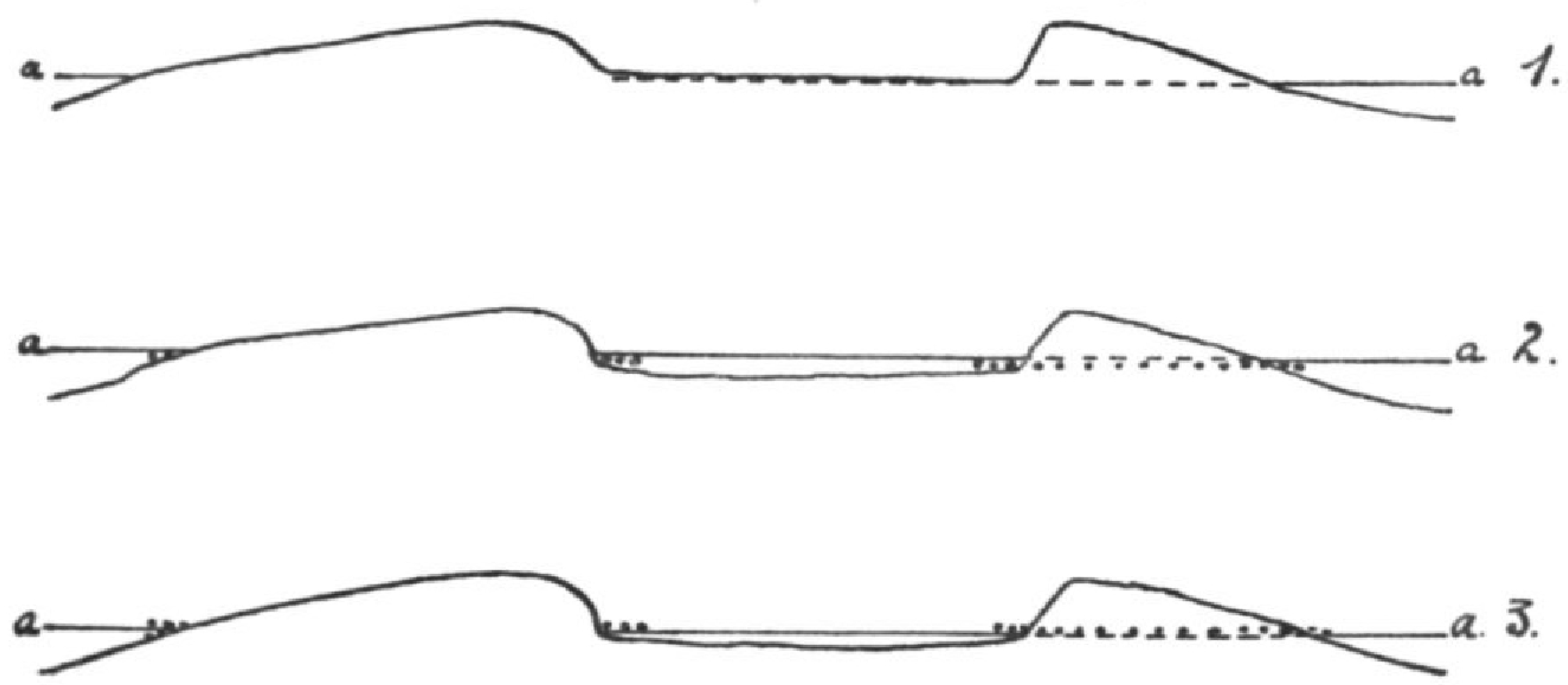

Fig. 14. Schematische dwarse doorsnede door Curaçao op de hoogte van het Schottegat.
1, 2, 3 opeenvolgende toestanden in het Jong-Quartair,
aa zeespiegel.
.... jonge koraalkalken.

een daling en rijzing van het land aanneemt, die dan immers voor al die eilanden toevallig op de gelijke wijze verloopen zou zijn.

Uit het voorgaande zal het duidelijk zijn, dat voor het opstellen der geologische geschiedenis van Curaçao alle gegevens verschaft zijn door de eigenschappen en de onderlinge liggingsverhouding der verschillende gesteenten, die we op het eiland aantreffen. In het voorgaande zijn de voornaamste gegevens, die ons de verschillende formaties verschaffen, medegedeeld, zonder dat verteld werd, wáár op het eiland elke formatie aangetroffen wordt. Om ook

hierover eenige orienteering te geven, is in fig. 15 een kleine geologische kaart van het eiland afgebeeld, waarop ieder, zie zich interesseert voor de verspreiding der ver-

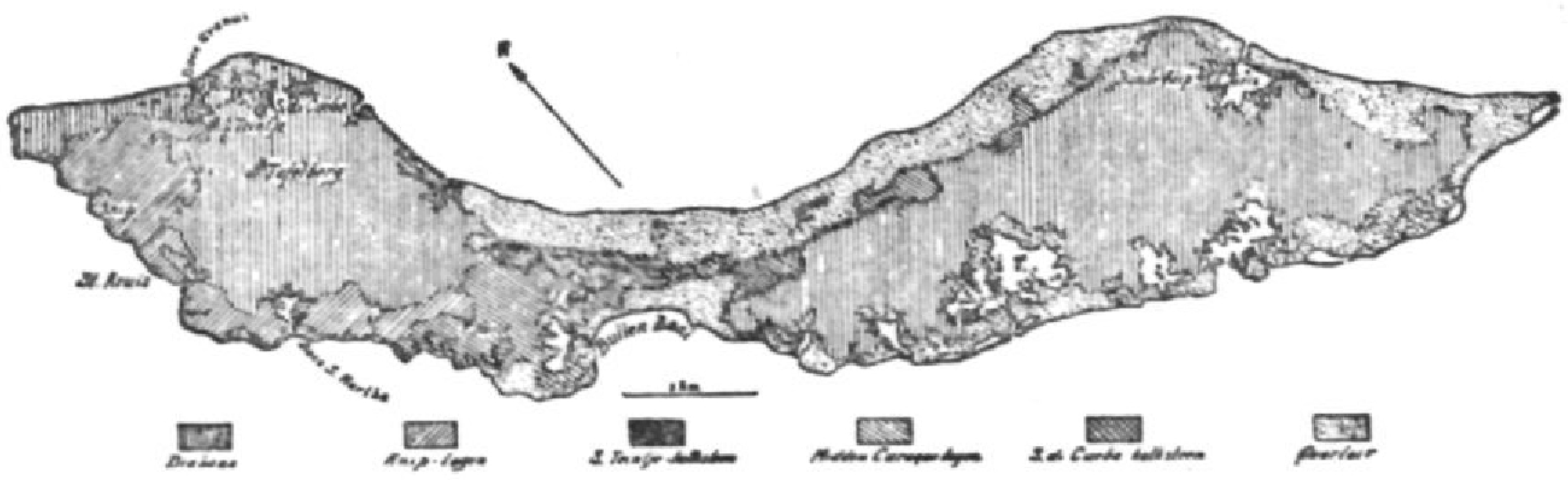

Fig. 15. Geologische schetskaart van Curaçao.
Naar G. J. H. Molengraaff, aangevuld met waarnemingen van de Utrechtsche Antillen excursie 1930.

schillende formaties, globaal kan zien, waar ze voorkomen.

ARUBA

De geologische geschiedenis van Curaçao is het eerst behandeld, omdat die van de beide andere eilanden daarmede vergelijkbaar is, terwijl de geschiedenis van Curaçao in menig opzicht vollediger en tevens ingewikkelder is dan die van Aruba en Bonaire. In verband met de vergelijkbaarheid met Curaçao zal nu de beschrijving der andere eilanden korter kunnen zijn.

We kunnen Aruba zeer kort karakteriseeren als een eiland, waarschijnlijk met dezelfde geschiedenis als Curaçao, maar dat ná de sterke gebergtevorming op de grens van Krijt en Tertiair veel — wellicht eenige duizenden meters — hooger opgeheven werd dan Curaçao, met het gevolg, dat het in den daarop volgenden tijd ook tot op een veel dieper niveau door regen en golven is afgebroken. Denkt men zich in fig. 9 den zeespiegel tot maar weinig boven den onderkant van het blokdiagram gedaald en daarna alle, boven den zeespiegel gelegen gesteenten verwijderd, dan zullen alle „Knip-lagen", „Seroe Teintje kalksteenen" en „Midden Curaçao lagen" verdwenen zijn, en men houdt een deel der aardkorst over,

waar alleen de diabazen, doorregen met dioritische gangen en een groote dioritische inpersingsmassa aan de oppervlakte komen. Men krijgt dan ongeveer het schema van fig. 16.

Naar aanleiding van het bovenstaande kan men twee vragen opwerpen: in de eerste plaats, of men, daar immers alle oudere afzettingsgesteenten van Aruba verdwenen zijn, er wel iets van weet, of ze ooit aanwezig waren; in de tweede plaats, hoé men weet, dat de diorieten en hun gangen, die op Aruba in den diabaas binnen-

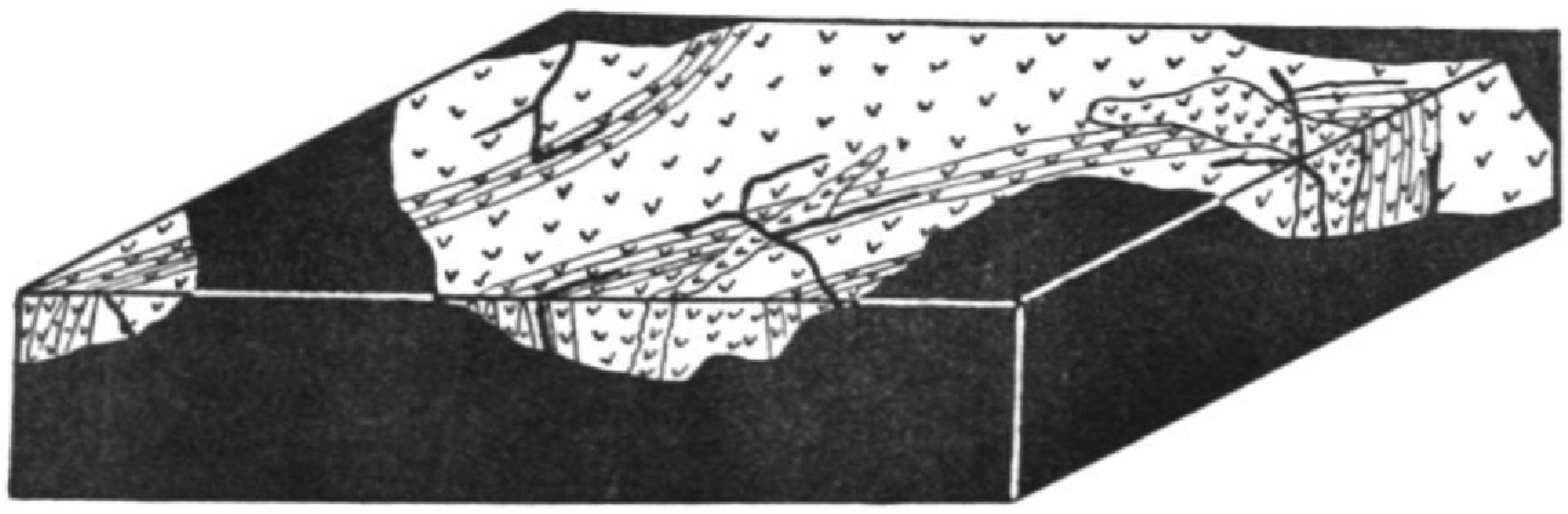

Fig. 16.

Dioritische gangen.

Dioriet.

Diabaas.

Diabaastuf.

gedrongen zijn, even oud zijn als de schaarsche dioritische gesteenten op Curaçao.

De eerste vraag kan bevestigend beantwoord worden. Men vindt weliswaar geen vaste Krijt-gesteenten meer op Aruba, maar in phosphaatafzettingen van den Seroe Colorado — een afzetting, die we later zullen leeren kennen als een quartaire kalksteen, die in phosphaat is veranderd — heeft men éénmaal een afgerold stuk van een Krijt-fossiel gevonden, n.l. een ammoniet, zooals men die ook uit het Krijt van omliggende landen kent. Er waren dus tijdens de afzetting der quartaire kalksteenen, hetzij op Aruba, hetzij zeer dichtbij, nog Krijt-afzettin-

gen aanwezig, die den fossielen ammoniet konden leveren, welke in de quartaire kalksteenen is gespoeld.

We voelen ons gerechtigd, om de diorieten en de, met dit gesteente verwante ganggesteenten van Aruba als even oud te beschouwen als de, tijdens de hevige opplooiing op Curaçao naar boven gedrongen eruptiefgesteenten, omdat beide jonger zijn dan de diabazen, en omdat ze in chemisch en mineralogisch opzicht en in alle structuren zoozeer op elkander lijken, dat aan hun ongeveer gelijken ouderdom niet getwijfeld mag worden.

We kunnen dus de geschiedenis van Aruba beginnen bij den toestand, aangegeven in fig. 16, overeenkomende met den toestand van Curaçao in fig. 9, en mogen dan aannemen, dat de voorafgaande, voor een groot deel hypothetische geschiedenis van Aruba grosso modo vergelijkbaar is geweest met die van Curaçao. Naar aanleiding van fig. 16 moet echter nog allerlei worden opgemerkt.

In de eerste plaats zijn de diabazen van Aruba niet zonder meer met die van Curaçao vergelijkbaar. Terwijl we op Curaçao vooral diabaas-lava leerden kennen en van de structuur van die lavamassaas eigenlijk weinig konden meedeelen, kennen we van Aruba naast rustig gestolde diabaasmassaas ook diabaastuffen. De rustig gestolde diabaasmassaas op Aruba zijn voor een deel oude lavastroomen, voor een ander deel echter zijn ze afkomstig van diabaasmagma, dat, nà de vorming der diabaastuffen en diabaaslavaas uit de diepte opnieuw omhoog drong en de tuffen en lava doorbrak. Een en ander is schematisch in fig. 16 aangeduid. Er is nog een ander verschil met Curaçao. Op Aruba hebben we te doen met diabaasmassaas, die na hun vorming veel dieper onder de oppervlakte der aarde gezonken zijn (de diabazen van Aruba immers zijn láter veel hooger opgeheven dan die van Curaçao) en die daarbij langen tijd vertoefden in een zone van hoogen druk en vrij hooge temperatuur. Voorts zijn de diabazen op Aruba aan veel sterkere gebergtevormende krachten onderworpen geweest dan die op Curaçao, wat zijn uitdrukking vindt in den, steeds zeer

steilen stand der lagen van de diabaastuffen. Men voelt wel dat de hooge druk en temperatuur, die de diabazen hebben ondergaan, hun stempel op het gesteente moesten drukken, temeer nog, omdat ze ook in veel inniger contact met het gloeiend vloeibare diorietmagma hebben gestaan dan op Curaçao. Het is me niet mogelijk, den aard dezer veranderingen populair uit te leggen, aangezien dat te veel ruimte zou vorderen. Ten behoeve van geologen, die mogelijk dit opstel ook zullen lezen, zij hier slechts opgemerkt, dat de diabazen bijna steeds geoeralitiseerd zijn, en dat de tuffen en diabazen in amphibolieten en amphiboolschisten kunnen zijn veranderd.

De diabazen van Aruba, hoezeer ook in andere opzichten vergelijkbaar met die van Curaçao, vertoonen dus allerlei belangwekkende verschillen; het is daarnaast niet onmogelijk — maar ik kan ook daarop niet ingaan — dat er in het fundament van Aruba hier en daar nog gesteenten, ouder dan de diabazen voorkomen.

Ook de eruptiefmassaas uit den grenstijd tusschen Krijt en Tertiair, die quantitatief de grootste verspreiding op Aruba hebben (zie fig. 18), zijn veel belangwekkender dan de verwante gesteenten van Curaçao. Het hoofdgesteente is een gesteente, dat zeker op groote diepte is gestold, dat in zijn structuur geheel op graniet lijkt, maar dat, wegens chemische en mineralogische verschillen met graniet, „kwartsdioriet" genoemd wordt. Terwijl deze kwartsdioriet de gemiddelde samenstelling heeft van het naar boven gedrongen magma, zijn er een aantal andere gesteenten, die weliswaar ook van dat magma afstammen, maar die hetzij vroeger hetzij later stolden. Tot de vroegere stollingen behoort o.a. het buitengewoon fraaie, donkere, grofkorrelige gesteente, dat men aan den Hooiberg, den Seroe Bientoe, den Seroe Warawara en nog op andere plaatsen vindt (zie fig. 18). Deze gesteenten zijn bij de verweering veel resistenter dan de kwartsdioriet, met het gevolg, dat ze op het oogenblik als kleine en groote, steile heuvels uit het landschap omhoog rijzen: de Hooiberg is er het fraaiste voorbeeld van. We noemen

deze gesteenten „Hooiberggesteenten". Andere gesteenten zijn iets jonger dan de kwartsdioriet; het zijn magmaresten, die in spleten naar boven drongen na de stolling van de hoofdmassa van het magma. Deze ganggesteenten bezitten een vrij groote verscheidenheid; het heeft echter geen zin, hier daarop in te gaan.

We weten niet, of de boven-ondertertiaire zee, die Curaçao geheel of gedeeltelijk bedekt heeft, ook Aruba overstroomd heeft. In elk geval komen er nu geen tertiaire afzettingen meer voor. Men kan zich eventueel denken, dat, aangezien Aruba veel hooger werd opgeheven dan Curaçao, ook de afbraak veel langer duurde, en dat deze pas was afgeloopen op het einde van het Tertiair. In elk geval werd in het Quartair het eiland weer geheel of gedeeltelijk door de zee bedekt, en, evenals in Curaçao, was deze zee ondiep. Men vindt nú nog de quartaire kalksteenen tot op een hoogte van 94 m. aan den Seroe Plat in N. Aruba en van 84 m. aan den Seroe Canashitoe in W. Aruba; het is dus mogelijk, dat de hoogste deelen van Aruba (omgeving van den Jamanota, 188 m.) tijdens de quartaire zeebedekking nog als een eiland boven zee hebben uitgestoken. Het is echter ook mogelijk, dat de quartaire kalksteenen hier wel aanwezig zijn geweest, maar later verwijderd zijn. Evenals op Curaçao heeft er in Aruba een zeer zwakke quartaire opwelving plaats gehad, waarná nog weer jongere kalksteenen — waarschijnlijk in verschillende phasen — zijn afgezet, en evenals op Curaçao, heeft er ná de opwelving nog weer belangrijke afbraak plaats gehad. Immers: ook op Aruba treffen we midden in het binnenland een „getuigeberg" aan, die uit kalksteen bestaat en alzijdig door lager gelegen diorietland omgeven is: de zooevengenoemde Seroe Plat. Hij vertelt ons, dat na de afzetting der kalksteenen niet alleen een groot gedeelte van deze is weggeruimd, maar dat ook nog belangrijke hoeveelheden van den gemakkelijk verweerbaren dioriet verwijderd zijn (fig. 17).

De binnenland-topografie van Aruba verschilt in principe niet van die van Curaçao. Ook in Aruba vinden we vrij diepe kloofvormige dalen, die de kustkalksteenen

doorsnijden, en achter welke, in het gemakkelijk verweerbare diorietland, lagere deelen voorkomen. In fig. 18 onderkent men gemakkelijk aan de Z.W. kust van Aruba enkele dergelijke smalle dalen, terwijl Spaansch Lagoen, waar de zee nog naar binnen dringt, zelfs eenige overeenkomst heeft met het Schottegat en de andere handvor-

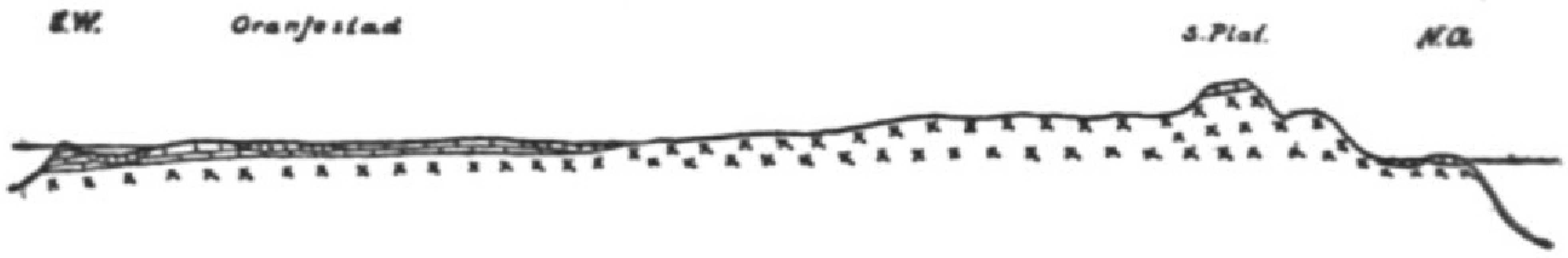

Fig. 17.

[· ·] Jongquartair puin.

[▯▯▯] Quartaire kalksteenen.

[× × ×] Dioriet.

(Hoogteschaal vijfmaal grooter dan lengteschaal).

mige baaien op Curaçao. Een verschil met Curaçao is echter, dat de binnenlandsche dalen tegenwoordig nergens zoo diep onder den zeespiegel liggen. We zagen, dat men de binnenbaaien van Curaçao in eerste instantie tracht te verklaren door een zeer jonge rijzing van den zeespiegel, gevolgd door een veel kleinere daling van den zeespiegel. Waarom vindt men nu deze, met zeewater gevulde dalen niet op Aruba? Men kan gemakkelijk twee verklaringsmogelijkheden bedenken. In de eerste plaats is het denkbaar, dat Aruba in den jongsten geologischen tijd een eigen beweging heeft uitgevoerd, die de bewegingen van den zeespiegel, tenminste gedeeltelijk, compenseerde, dat dus de kust van Aruba zélf in den jongsten tijd omhoog gerezen is. In de tweede plaats zou men kunnen denken, dat de zeer gemakkelijk tot gruis uiteenvallende dioriet na de rijzing van den zeespiegel weer zooveel puin geleverd en naar de laagste deelen van het eiland afgevoerd heeft, dat alle depressies, hoe diep ze ook waren, weer geheel opgevuld zijn met diorietpuin. Waarschijnlijk hebben beide factoren samengewerkt, om de topographie van Aruba iets anders te maken dan die van Curaçao, maar is toch de eerste factor: eigen beweging van het eiland, de belangrijkste geweest.

Een topographische merkwaardigheid van Aruba hangt waarschijnlijk samen met de jongste rijzingen en dalingen: de aanwezigheid van een submarine platform langs een groot deel der westkust, op welk platform diepten tot 10 m. voorkomen en dat zeewaarts begrensd wordt door een smal, op vele plaatsen even boven water uitstekend rif, aan welks buitenkant de zeediepte zeer snel toeneemt (fig. 17 en 18). Men kan zich voorstellen, dat, toen de zee iets lager stond, dit submarine platform een kustvlakte is geweest, en dat, toen de zee iets rees en de kustvlakte onder water liep, aan de zeezijde koralen begonnen te groeien, die, naarmate het kustplat dieper onder water kwam te staan, als een smalle koraalwal omhoog groeiden tot bijna aan den zeespiegel. Indien in den allerlaatsten tijd het zeeniveau weer iets daalde (gelijk immers ook in Curaçao het geval was), moest de koraalwal iets droog loopen en een lang, maar smal rif vormen, zooals we dat inderdaad aantreffen. Het is op de kaart (fig. 18) zeer fraai te zien, hoe op één plaats, n.l. W. van de Seroe Canashitoe de lagune achter het rif weer volgestort wordt met jong puin, dat door een der dalen uit het binnenland aangevoerd wordt.

We hebben in het voorgaande al herhaaldelijk gewezen op het voorkomen van afzettingen van diorietpuin op Aruba, en het is noodig, daarover nog iets te zeggen. Groote partijen van den kwartsdioriet vallen gemakkelijk uiteen en leveren dan een grof zand, dat uit kwarts, mica en veldspaath bestaat. Enkele partijen van den dioriet echter bieden veel meer weerstand aan de verweering en blijven in het terrein achter, soms als kleine, geïsoleerde rotsen, maar meestal als geweldige blok-ophoopingen, die voor het diorietlandschap van Aruba zoo buitengewoon kenmerkend zijn. Door de schaarsche, maar soms heftige regens wordt het dioriet-zand naar de depressies en naar zee gevoerd; eenmaal in zee aangekomen wordt het door kuststroomingen langs de kust verspreid en op gunstige plekken weer door den wind opgenomen en door hem tot duinen opgewaaid.

Dergelijke kleine duinen vinden we zeer fraai langs de

N.W. kust en de Z.O. kust van het eiland; in het N.W. langs dat deel der kust, dat N.N.O. gericht is, in het Z.O. zuidelijk van Rincon.

Details over het voorkomen der verschillende formaties van Aruba zal men desgewenscht wederom vinden op de geologische kaart (fig. 18).

Fig. 18. Geologische schetskaart van Aruba.

- Jongquartair diorietzand en duinen.
- Quartaire kalksteenen.
- Dioritische gangen.
- Kwartsdioriet en verwante gesteenten.
- Diabaas, diabaastuf, amphiboliet etc.

(*Geteekend door J. H. Westerman naar waarnemingen der Utrechtsche Antillen excursie*).

BONAIRE

We zagen, dat we Aruba konden beschouwen als een eiland, vergelijkbaar met Curaçao, maar waar het fundament sterker geplooid en veel hooger opgerezen is. Bonaire vertoont juist afwijkingen naar den anderen kant: het fundament is veel minder sterk geplooid en in zijn geheel ook minder hoog opgerezen dan in Curaçao. Er bestaat echter een groot verschil tusschen Noord- en Zuid Bonaire. Zuid Bonaire, waartoe geologisch ook Klein-Bonaire behoort, bestaat uitsluitend uit zeer jonge kalksteenen en gruis van oudere gesteenten, afkomstig van het oostelijke deel van Noord Bonaire. Er komen in den ondergrond van Zuid- en Klein-Bonaire natuurlijk ook oudere gesteenten voor, maar ze worden overal bedekt door het vernis van jongquartaire kalksteen en jongquartair puin; kortom, Klein- en Zuid-Bonaire zijn gebieden, die pas uit zee zijn opgerezen, over wier ondergrond men — zoolang men geen diepe boringen maakt — eerst iets zal kunnen te weten komen in een volgende geologische periode, als ze hooger opgerezen zullen zijn en dalen den ouden ondergrond zullen hebben aangesneden. In het volgende zullen we ons dan ook uitsluitend met Noord Bonaire bezig houden (fig. 21).

De oudste gesteenten, die we van Bonaire kennen, zijn, evenals op Curaçao diabazen. Gelijk er verschillen tusschen de diabazen van Aruba en Curaçao bestaan, bestaan er ook weer verschillen tusschen die van Bonaire en Curaçao. Het voornaamste verschil is wel, dat tusschen de diabazen van Bonaire hier en daar dunne banken van hoornsteen, die soms radiolariën bevatten, voorkomen, terwijl, evenals op Aruba, diabaas en diabaastuf met elkander kunnen afwisselen. De diabazen van Bonaire zijn dus alle of voor een belangrijk deel in zee afgezet. We weten eigenlijk niet, of we ze, wat hun ouderdom betreft, moeten vergelijken met de fundamenteele diabazen van Curaçao of met de „Knip-lagen" van dat eiland. Het feit, dat er tusschen de diabazen op Bonaire hoornsteenen voorkomen, die niet van de hoornsteenen uit de

„Knip-lagen" te onderscheiden zijn, en nog meer het feit, dat de diabazen van Bonaire naar boven toe geleidelijk overgaan in een formatie, die zeker het aequivalent is van de „Knip-lagen" in Oost Curaçao, maakt het echter waarschijnlijk, dat we alle diabazen van Bonaire met de „Knip-lagen" mogen paralleliseeren. Dit zou goed overeenkomen met de, over het algemeen geologisch lagere ligging van Bonaire in vergelijking met Curaçao. De massieveen eentonige Curaçao-diabazen zouden we dan in Bonaire nog verder in de diepte moeten zoeken en wel, zooals we nog zien zullen, vooral in het, nu door zee bedekte gebied tusschen Klein Bonaire en NW. Bonaire (zie fig. 21).

Indien de diabazen en diabaastuffen van Bonaire vergelijkbaar zijn met een deel van de „Knip-lagen" op Curaçao, zoo bestaan er toch anderzijds belangrijke quantitatieve verschillen. De „Knip-lagen" zijn nimmer zeer dik; hoogstens bereikt hun dikte een bedrag van ongeveer 500 m. Op Bonaire echter vormen de diabazen het diepste deel van een enorm dikke vulkanische formatie, wier dikte zeker 5000 m. bedraagt. We hebben, tijdens ons verblijf op Bonaire, deze vulkanische formatie het eerst goed leeren kennen in de omgeving der plantage Washikemba en ze daarom de „Washikemba-formatie" genoemd.

De geologische geschiedenis van Bonaire moet in dien tijd ongeveer als volgt verloopen zijn. Op een zeebodem, wiens ondergrond van onbekende samenstelling is, begon diabaas-magma uit verschillende kraters uit te vloeien; de bodem daalde geleidelijk, terwijl zich in bonte afwisseling diabaaslava, diabaastuf, schaarsche hoornsteenbanken en een enkel dun kalkbankje afzetten. De vulkanische afzettingen vormden op den zeebodem geen hooge kegelbergen, maar zeer vlakke vulkanen. Nadat de uitstooting van diabaasmateriaal een tijd geduurd had, veranderde het magma eenigszins; er werd nu een iets kiezelzuurrijker magma naar de oppervlakte gevoerd, dat we een „porphyriet"-magma mogen noemen. Deze porphyrieten, die deels in den vorm van lava, deels in den vorm van tuf-

fen, deels ook als inpersingen tusschen reeds gevormde afzettingen stolden, wisselden van tijd tot tijd nog weer af met diabazen, terwijl tusschen de jongste porphyriet-afzettingen wederom hoornsteenlagen voorkomen, die ons vertellen, dat ook de porphyrieten alle of voor een belangrijk deel submarien zijn afgezet. In de laatste periode van dezen vulkanischen tijd drong nog weer diabaasmateriaal omhoog en vormde kleine inpersingslichamen tusschen de porphyrieten. Deze heele periode van de geschiedenis van Bonaire is schematisch weergegeven in fig. 19.1: men ziet er, ongeveer horizontaal boven elkander liggend de diabazen en de porphyrieten en enkele inpersings-massaas van diabaas in het bovenste deel der porphyrieten. We mogen zeker deze heele vulkanische serie van Bonaire vergelijken met de „Knip-lagen" van Curaçao, zulks niet alleen op grond van het voorkomen van de diabaastuffen en de hoornsteenen, maar ook op grond van het feit, dat in de „Knip-lagen" van Oost Curaçao porphyriet-tuffen voorkomen, die in menig opzicht lijken op die van Bonaire.

Na de afzetting dezer dikke vulkanische formatie werd ze in het gebied van Bonaire tot één geweldig zadel geplooid, waarbij de hellingen der lagen echter steeds vrij gering bleven: gemiddeld tusschen 30° en 40° (fig. 19.2). Onmiddellijk na de plooiing — of voor een deel al tijdens de plooiing — had de afbraak van het gevormde zadel plaats, en deze afbraak leidde ertoe, dat er in het gebied van Bonaire weer een vrij vlak land ontstond, waar, bij een geringe daling, de zee binnendrong (fig. 19.3). Op het tegenwoordige Bonaire hebben we nu alleen maar nog te maken met de noordoostelijke helft van het groote zadel, welks asrichting ongeveer N.W.—Z.O. verliep; de zuidwestelijke helft van het zadel ligt verborgen onder den zeebodem benoordwesten Klein Bonaire, ook onder Klein- en Zuid-Bonaire. In fig. 19.4 is daarom alleen de noordoostelijke helft van het groote zadel, nu sterker vergroot, geteekend: deze figuur stelt schematisch den ouden ondergrond van Noord Bonaire, dat duidelijk een N.W.—Z.O. gericht gebied is, voor. Wanneer men fig.

19.4 met fig. 21 vergelijkt, zal dit nog duidelijker zijn. In het Z.W. van Noord Bonaire ziet men dan een strook, die geheel of bijna geheel uit diabazen bestaat; deze ziet

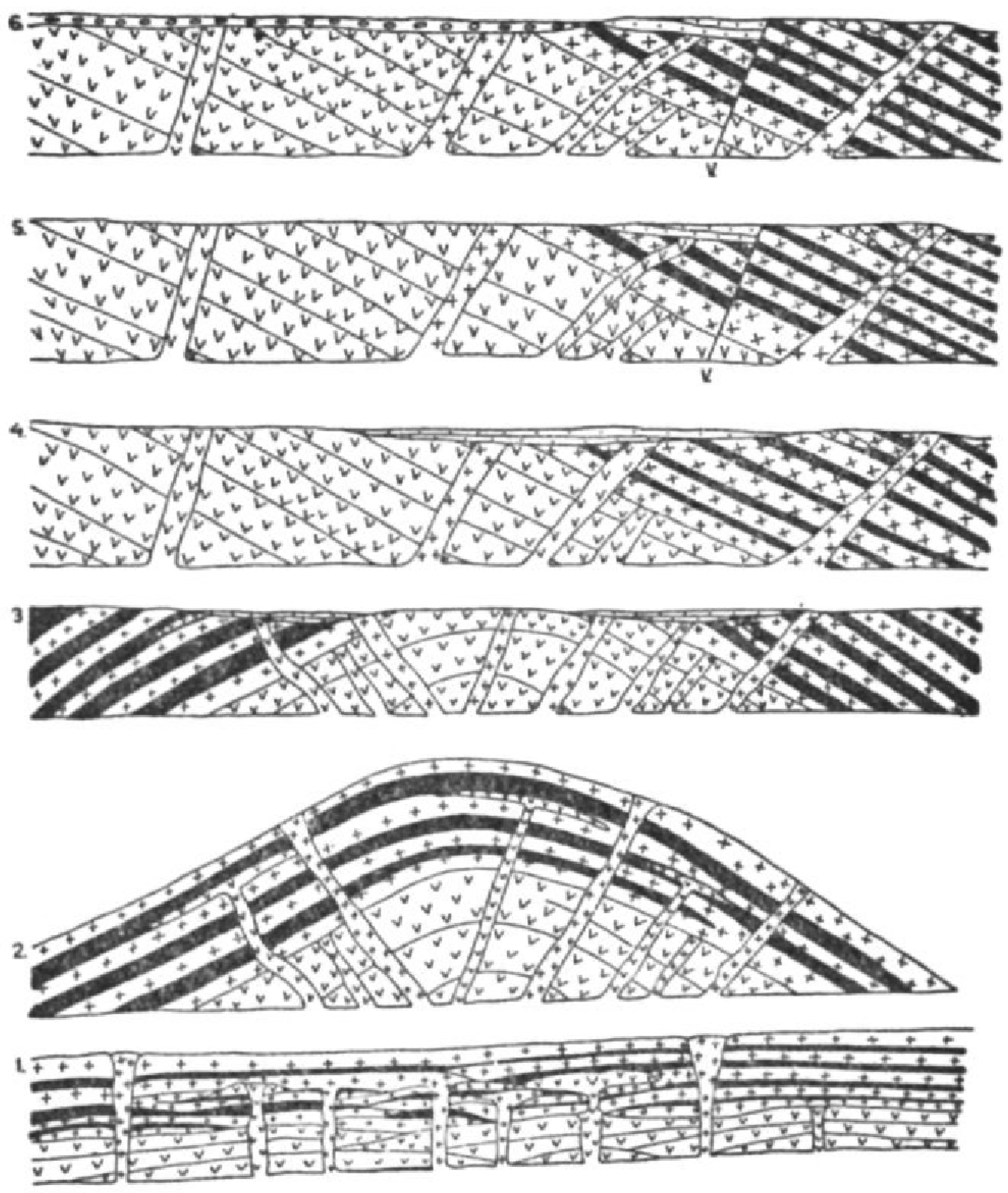

Fig. 19. Legenda voor fig. 19 en 20.

- Washikemba formatie: diabazen en diabaastuffen.
- Washikemba formatie: porphyrieten enporphyriettuffen.
- Rincon-lagen.
- Soebi-blanco conglomeraat.
- Boven-Oudtertiaire kalksteen.
- Quartaire kalksteenen.

men, met hunne noordoostelijke helling, aan den linkerkant van fig. 19.4. Daarop rusten dan de dikke porphyrieten, die rechts in fig. 19.4 zichtbaar zijn en die in fig. 21 het noordelijkste deel van de vulkanische gesteenten

innemen; hier en daar komen er nog inpersingen van diabaas in de porphyrieten voor (rechter kant van fig. 19, 4. en kleine, met een „D" aangeduide zwarte stippen in fig. 21). Het feit, dat in geheel Noord Bonaire de vulkanische gesteenten een regelmatige N.W.-richting hebben en gelijkmatig naar het Noordoosten wegduiken bewijst, dat de gesteenten oorspronkelijk zeer vlak moeten hebben gelegen. Hadden er in het gebied van Bonaire een aantal kleine vulkaantjes met steilen kegelvorm bestaan, waarbij de vulkanische gesteenten dus bij hun afzetting een vrij sterke en plaatselijk wisselende helling bezaten, dan zouden ook nà de plooiing de lagen buitengewoon grillig moeten liggen en zou men nimmer een zoo regelmatig pakket van 5000 m. dikke, steeds N.W.-gerichte lagen kunnen verwachten. De onderzeesche vulkaantjes op Bonaire zijn dus zeer vlakke vormingen geweest, en we hebben vroeger — juist om de analogie tusschen de eilanden — hetzelfde voor Curaçao aangenomen.

De zee, die ná de afbraak der vulkanische formatie Bonaire voor het eerst weer bedekte, zette een, niet dik complex van grindlagen en kalksteenen af, die men nu vooral nog in de omgeving van het dorp Rincon vindt (fig. 21). Het materiaal van het grind bestaat voornamelijk uit gesteenten van den vulkanischen ondergrond; daarnaast komen echter een aantal rolsteenen van gesteenten voor, die onmogelijk van Bonaire zelf afkomstig kunnen zijn. De gebieden, vanwaar afgerold materiaal de kusten van het toenmalige eiland kon bereiken, waren dus grooter dan tegenwoordig. Na de afzetting der „Rinconlagen" hadden er geringe bodembewegingen plaats, waarbij een deel der „Rinconlagen" door beweging langs breuken en door zeer geringe plooiing in een vrij diep niveau gebracht werd en daardoor voor latere afbraak gespaard bleef; kort daarna overstroomde de zee weer het land en werden er wederom grindlagen afgezet, die we, naar hun voorkomen bij Soebi blanco, de „Soebi blanco conglomeraten" (conglomeraat beteekent grind) genoemd hebben (fig. 19.5, 6). Deze Soebiblanco-conglo-

meraten zijn jonger dan de Rincon-lagen, want er komt afgerold materiaal van de Rincon-lagen in voor: de Rincon-lagen moesten dus plaatselijk reeds boven zee uitsteken en afgebroken worden, toen de Soebi-blanco-conglomeraten gevormd werden. Maar nog in een ander opzicht is er een belangrijk verschil tusschen de twee af-

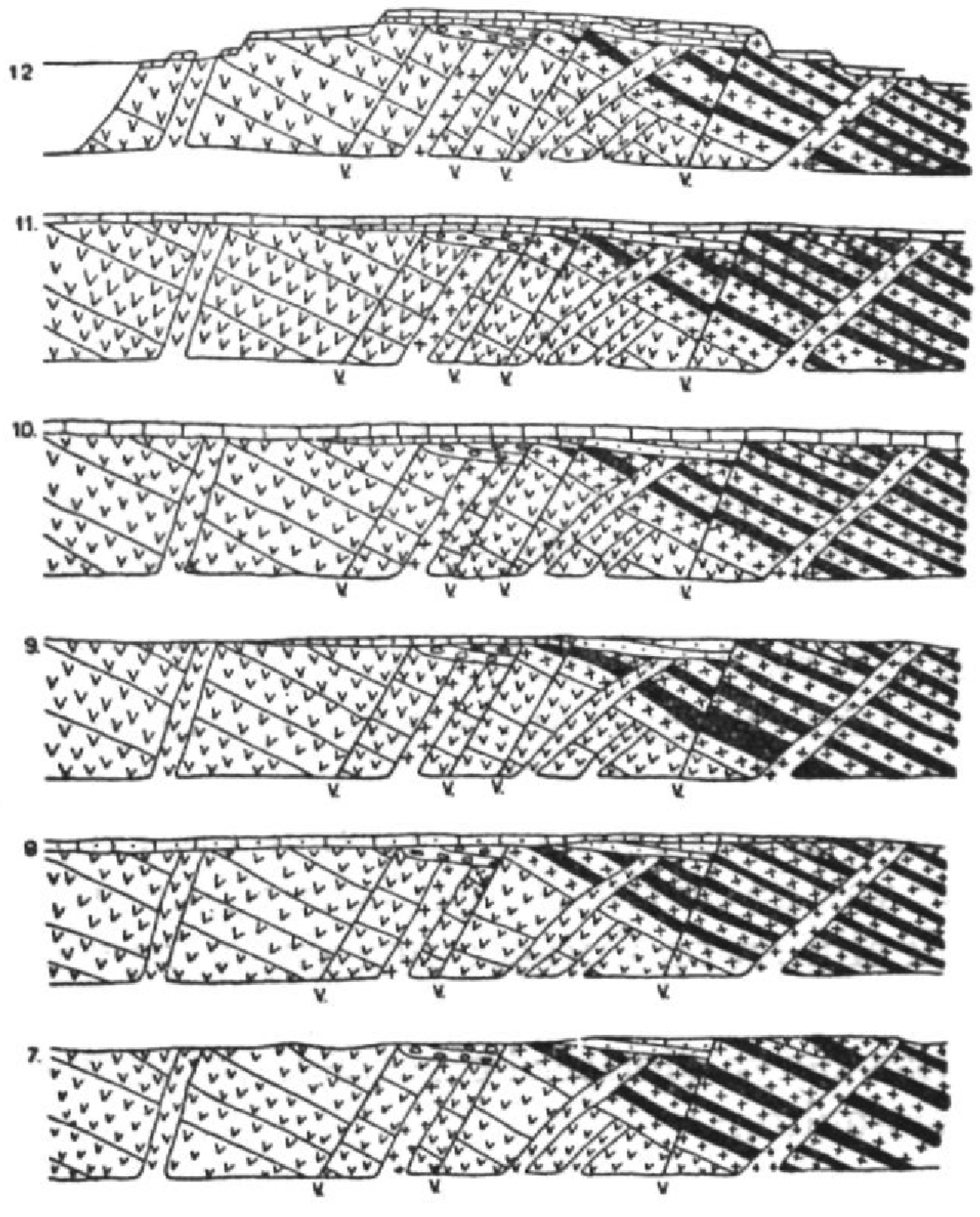

Fig. 20. Legenda zie fig. 19.

zettingen. Terwijl het materiaal der Rincon-grinden bijna geheel uit gesteenten, afkomstig uit den ondergrond van Bonaire bestaat, zijn Bonaire-gesteenten in het Soebi-blanco-conglomeraat schaarsch; het bestaat voornamelijk uit zeer groote rolsteenen van gneiss-achtige gesteenten, die, tenminste voor een deel, afkomstig kunnen zijn uit het kustgebergte van Venezuela in de buurt van Puerto Cabello.

Evenals dus Curaçao in den „Knip"- en „Midden-Cura-

çao"-tijd slechts door ondiepe zeeën van omgevende landmassaas gescheiden was, evenzoo bevonden zich tijdens den „Rincon"- en „Soebi-blanco"-tijd om Bonaire ondiepe zeeën, waardoor transport van materiaal mogelijk was, en wellicht strekte zich in den „Soebi blancotijd" zelfs Venezuela uit tot vlakbij, waar nu Bonaire ligt.

De Soebi blanco conglomeraten hebben zich waarschijnlijk vroeger over belangrijke deelen van het eiland uitgestrekt; nu vinden we ze maar nog in kleine gebieden, waar ze langs breuken naar omlaag gezakt en daardoor voor afbraak bewaard zijn (fig. 19.6, fig. 20.7 en fig. 21).

Zeer waarschijnlijk zijn de Rincon- en Soebi blancolagen samen ongeveer even oud als de Midden-Curaçaolagen: alle zijn jonger dan de „Knip" en alle worden door boven-ondertertiaire kalksteenen bedekt. Er is dus een zeer groot verschil tusschen Curaçao en Bonaire inzooverre, als daar de Midden Curaçao lagen zéér sterk geplooid zijn, terwijl hier de Rincon- of Soebi-blanco-lagen slechts weinig sporen van gebergtevorming vertoonen. We vinden op Bonaire ook op één enkele plaats een gesteente, dat beschouwd kan worden als een vertegenwoordiger van de dioritische gesteenten, die op Aruba zoo belangrijk zijn en op Curaçao nog vrij verspreid voorkomen; op Bonaire moet men, nóg meer dan op Curaçao, de hoofdmassa dezer dioritische gesteenten eerst op groote diepte verwachten.

Bij de bespreking der geologie van Curaçao hebben we gezien, dat vóór de afzetting der tertiaire kalksteenen het dieper worden der zeeën om het eiland begonnen was. Precies hetzelfde geldt voor Bonaire. Ook hier kennen we kalksteenen, die in het Boven-Ondertertiair zijn afgezet en daarna nog zwak bewogen zijn, en ook hier ontbreekt in deze kalksteenen elk spoor van vreemd materiaal. Ook hier zijn deze kalksteenen in een ondiepe zee ontstaan, gelijk de organismenresten bewijzen, en ook hier had dus in die ondiepe zee geen toevoer van materiaal van elders meer plaats. Terwijl de tertiaire kalksteenen op Curaçao

beperkt zijn tot den Seroe di Cueba, komen ze op Bonaire in veel grootere verspreiding voor, ja, het is niet steeds mogelijk, het Tertiair scherp van het Quartair te scheiden. Maar ook op Bonaire kennen we niets van Jonger Tertiair, en worden de boven-ondertertiaire kalksteenen direct door quartaire kalksteenen bedekt (fig. 20.10, 11). De vorming der quartaire koraalkalken en grindafzettingen heeft dus plaats gehad tijdens de vierde onderdompeling van het eiland ná de vorming van het vulkanische fundament. Ook op Bonaire kennen we sporen van plooiingen aan de quartaire kalksteenen: in de buurt van Goto (N.W. Bonaire) vindt men zelfs quartaire kalksteenen en grindlagen, die niet minder dan 50° helling vertoonen. Veel fraaier dan op de andere eilanden is echter op Bonaire te vervolgen, dat de laatste oprijzing van het eiland ruksgewijze is geschied: voornamelijk aan de noordzijde van Noord Bonaire vindt men n.l. een aantal „terrassen" boven elkander, waarbij elk terras bekleed is met koraalkalk en elke hooger liggende kalksteen met een ouder stadium van de laatste oprijzing, elk lager liggende kalksteen met een jonger stadium der laatste oprijzing overeenkomt.

Ten laatste ontbreken ook op Bonaire de fraaie handvormige baaien niet, die we van Curaçao en Aruba hebben leeren kennen: het groote zoutwatermeer bij Goto in N. W. Bonaire (fig. 21), dat op het oogenblik weliswaar door een kalksteendam van de zee geïsoleerd is, is er het beste voorbeeld van.

Alles bij elkaar vinden we dus op Bonaire tal van trekken terug die we bij het opstellen der geologische geschiedenis van Curaçao leerden kennen. Het is voorts nu gemakkelijk te begrijpen, dat Bonaire, Curaçao en Aruba verwante deelen der aardkorst zijn, die door de tegenwoordige oppervlakte op zeer verschillend niveau zijn aangesneden.

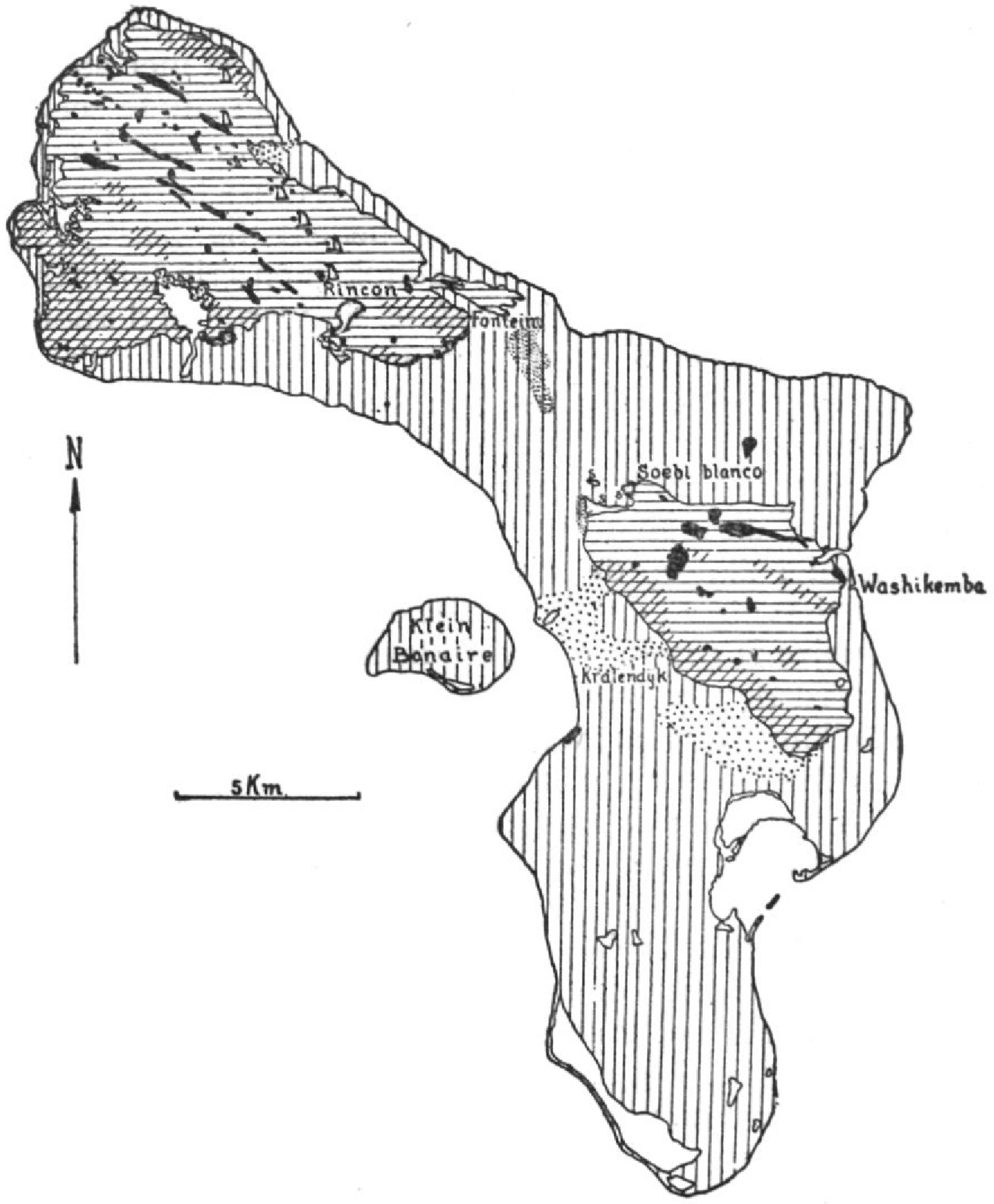

Fig. 21. Legenda

- Jongquartair puin.
- Kalksteenen, voor het grootste deel zeker quartair, mogelijk voor een deel onder Tertiair.
- Kalksteenen, Boven-Ondertertiair.
- S Soebi-blanco-conglomeraat.
- R Rincon-lagen.
- Porphyrietmassaas, voor een deel inpersingsmassaas, deels mogelijk lavalagen.
- D Inpersingsmassaas van diabaas.
- Washikemba-formatie: voornamelijk porphyriettuffen.
- Washikemba-formatie: voornamelijk diabaas en diabaas tuf.

(Geteekend door P. J. Pijpers naar opnamen der Utrechtsche Antillen excursie 1930).

GROTTEN EN NUTTIGE DELFSTOFFEN

Nadat voor elk der Benedenwindsche eilanden in het voorafgaande de geologische geschiedenis geschetst is, moeten nu nog enkele dingen van algemeenen aard behandeld worden, en wel in de eerste plaats twee onderwerpen, die de niet-geologen steeds sterk interesseeren: het voorkomen van grotten en dat van nuttige delfstoffen.

Voor den niet-geoloog is een grot altijd een zeer bijzonder verschijnsel, en de beschrijvingen uit vroegeren tijd van de grot van Hato en van grotten op Bonaire en Aruba zijn dan ook talrijk. De geoloog weet, dat in elk kalksteengebied dergelijke grotten moeten voorkomen, en hij kan zich dus over hun voorkomen op onze eilanden, waar immers quartaire kalksteenen zoo verspreid zijn, absoluut niet verwonderen. Zij danken hun ontstaan aan de betrekkelijk goede oplosbaarheid van kalksteen in vergelijking met de meeste andere gesteenten. Het regenwater, langs fijne spleten de kalken binnendringend, lost op geschikte plekken deelen van dien kalksteen op, en, als deze oplossing lang genoeg doorgaat, kunnen er in den kalksteen groote holten ontstaan, waarin onder iets veranderde omstandigheden weer kalk kan afgezet worden in den vorm van de bekende stalagtieten en stalagmieten. Het is dus te verwachten, dat er dergelijke grotten op de eilanden voorkomen; het is ook te verwachten, dat nachtdieren en speciaal vleermuizen de grotten als slaap-lokaal kiezen en dat hun mest zich in den loop der tijden zóó ophoopt, dat er lagen van vleermuizen-guano ontstaan; het is ook te verwachten, dat de primitieve bevolking der eilanden ,de Indianen, dergelijke grotten als woongelegenheid gekozen hebben en de wanden met hunne teekeningen voorzien hebben. De vleermuizengrotten en de grot met Indianen-teekeningen op Aruba zijn verschijnselen, zooals men die uit vele kalksteenlanden kent.

Een tweede vraag, die den leek bijzonder interesseert, is die naar het voorkomen van nuttige delfstoffen. Eén

delfstof is er, die op alle eilanden voorkomt, en die nu nog op groote schaal op Curaçao gewonnen wordt: phosphaat. We vinden op Curaçao groote hoeveelheden phosphaat bij Sta. Barbara, in kleinere hoeveelheden op vele plaatsen van het eiland; op Aruba heeft men vroeger in het Zuiden, aan den Seroe Colorado, phosphaat ontgonnen, en op Bonaire heeft men op verschillende plaatsen phosphaat in niet-winbare hoeveelheden aangetoond. De groote afzettingen van phosphaat zijn waarschijnlijk op de volgende wijze ontstaan. Waar men nu de, in phosphaat veranderde kalksteenen vindt, leefden vroeger aan de oppervlakte van den kalk groote kolonies van zeevogels. Hun uitwerpselen hoopten zich op tot geweldige hoeveelheden vogel-guano, een aan phosphorzuur steeds rijke substantie. Door den regen werd de guano geleidelijk opgelost, en de, daarbij ontstane oplossingen, die een zeker gehalte aan phosphorzuur bevatten, drongen in de, uit calciumcarbonaat bestaande kalksteen, die in aanraking met phosphorzuur-houdende oplossingen in calciumphosphaat werd veranderd. Onder gunstige omstandigheden werd dus de vogelguano langzaam opgeteerd, maar het gesteente erónder veranderde geleidelijk in phosphaat. Dat inderdaad het phosphaat voor een belangrijk deel vroeger kalksteen is geweest, mogen we besluiten uit het vinden van talrijke fossielen in het phosphaat, zooals koralen, slakken, mossels enz., fossielen, die oorspronkelijk een skelet of een huis van kalk hebben gehad, dat dus later in phosphaat moet zijn veranderd.

Een tweede delfstof, die in vroegere jaren nogal van zich heeft laten spreken, is het goud, dat op Aruba gevonden wordt. In laatste instantie is het afkomstig uit het kwartsdiorietmagma, dat op het eiland de groote massa van kwartsdioriet en van ganggesteenten heeft laten ontstaan. De laatste emanaties van dit magma zijn waarschijnlijk heete, waterige oplossingen geweest, die op spleten kwarts hebben afgezet, waarmee soms een klein gehalte aan goud, gebonden aan metaalsulfiden voorkomt. Op het eiland vindt men nog tal van deze kwartsgangen; op verschillende plaatsen zijn zij in den

tijd, dat het goud op het eiland ontgonnen werd, blootgelegd. Bij verweering en natuurlijke afbraak dezer gangen is het goud in het verweeringspuin terecht gekomen, en het is uit dit verweeringspuin, dat het in vroeger jaren door de bevolking op vrij groote schaal gewasschen is. Zij, die op de eilanden bekend zijn, weten, dat er in vroegere jaren ook wel eens groote stukken goud in het verweeringspuin van het eiland gevonden zijn. Het staat niet vast, hoe deze stukken ontstaan zijn, mogelijk zijn ze door het in-oplossing-gaan en later weer neerslaan van het alluviale goud om bepaalde kernen tot stand gekomen. Op het oogenblik is het goudvoorkomen van Aruba van geen beteekenis meer, en het is alleen merkwaardig, dat in 1930 de kwarts-massaas, die bij de vroegere mijntjes opgestapeld waren en die dus eigenlijk „gouderts'' waren, weggehaald werden, om als onderlaag voor den grooten weg van Oranjestad naar St. Nikolaas te dienen. Hoe rijk moet een land zijn, zou men kunnen uitroepen, waar men de wegen van gouderts bouwt!

Bij de beschouwing van de geologische geschiedenis van Aruba hebben we gezien, dat de kwartsdiorieten zeer gemakkelijk uiteen vallen, en dat daarbij zoogenaamd „zoet zand'' ontstaat, een kwartsrijk zand, zooals men dat op Bonaire en Curaçao niet vindt. In 1930 werd dit zand op groote schaal ontgonnen ten behoeve van bouwwerken der C.P.I.M. op Curaçao.

VERGELIJKING MET OMLIGGENDE STREKEN

Het kan onmogelijk mijn bedoeling zijn, om hier een uitvoerige vergelijking tusschen onze Benedenwindsche eilanden en alle omringende streken te gaan schrijven. Ik wil slechts op enkele dingen wijzen, die eenerzijds illustreeren, dat men bepaalde trekken der eilanden in de omgeving terugvindt en anderzijds enkele verschillen doen begrijpen, die er tusschen de eilanden en omgevende gebieden bestaan.

We hebben al gezien, dat één kenmerk gemeen was aan het geheele Antillengebied: een toestand van heftige

vulcaniteit in het Boven Krijt. Te dien aanzien komen de drie eilanden overeen met alle Groote Antillen, de Virginische eilanden en St. Martin. Aan den anderen kant verschillen ze daardoor van de nabijgelegen streken van Venezuela. Wel heeft in Venezuela de Krijt-formatie een zeer sterke ontwikkeling, maar ze bevat er geen of bijna geen vulkanisch materiaal. Onze Benedenwindsche eilanden liggen dus duidelijk aan de grens van het Antillengebied; direct zuidwaarts begint een gebied met een andere geologische ontwikkeling. Nog in twee andere opzichten zijn de Benedenwindsche eilanden echte „Antillen" en verschillen ze van Noord Venezuela: door de heftige gebergtevorming op de grens van Krijt en Tertiair en door het binnendringen van kwartsdioritische magmaas tijdens of kort na deze gebergtevorming. Ook deze verschijnselen kennen we wederom van de Groote Antillen, de Virginische eilanden en St. Martin, maar bovendien kennen we het voorkomen van kwartsdioritische gesteenten van een aantal eilanden tusschen Bonaire en Trinidad: van El Roque, Blanquilla, Los Hermanos en Testigos. Daardoor krijgen de eilanden van de geheele rij tusschen Aruba en Testigos iets buitengemeen verwants; men onderkent er één groote structuurlijn in, welker kenmerken men iets zuidelijker, op den vasten wal van Venezuela niet meer terug vindt. In de provincie om het meer van Maracaibo toch kennen we geen heftige gebergtevorming op de grens van Krijt en Tertiair, weten we niets met zekerheid van magmatische gesteenten, die in dien tijd omhoog gedrongen zijn. Nog in een ander opzicht ligt er tusschen de zone Aruba-Bonaire en den vasten wal van Venezuela een scherpe grenslijn. Terwijl op onze eilanden van het Tertiair alleen een klein onderdeel aanwezig is, dat nauwelijks geplooid is, vindt men in Noord Venezuela tertiaire afzettingen van duizenden meters dikte, die in verschillende tijden geplooid zijn. Het is vooral aan deze tertiaire afzettingen, voor een deel ook aan de niet-vulkanische krijtafzettingen, dat de petroleum van Venezuela gebonden is. Hoe menigeen op Curaçao heeft zich niet afgevraagd, of er nu absoluut

geen kans is, dat men ook op Curaçao nog eens rijke petroleumafzettingen ontdekt! Het voorgaande geeft antwoord op deze vraag. Tusschen de geologie der petroleumgebieden van Venezuela en die van Curaçao bestaat een groot en principieel verschil, en juist die formaties, welke in Venezuela de olie hebben doen ontstaan, ontbreken op onze eilanden. Het ware het onmogelijke van den ondergrond van Curaçao eischen, als men hem vroeg, petroleum te bevatten!

BOEKBESPREKING.

H. J. Wijtema, *Opperbestuur en algemeen bestuur over Nederlandsch-Indie, Suriname en Curaçao,* 1931.

De Koning heeft het opperbestuur over Nederlandsch Indië, Suriname en Curaçao, zegt het eerste lid van art. 60 der grondwet, terwijl het tweede lid bepaalt, dat, voor zooveel niet bij de grondwet bepaalde bevoegdheden aan den Koning zijn voorbehouden, het algemeen bestuur in naam des Konings wordt uitgeoefend door den gouverneur-generaal in de Oost en door de gouverneurs in de West. Dit academisch proefschrift behandelt dus de verhouding Kroon : Gouverneur-generaal (gouverneurs) sedert 1922. Het is de netelige kwestie, waarover destijds in de Staten-generaal zooveel is gezegd, daarvóór maar vooral daarna zoo veel is geschreven, een der cardinale verschilpunten, die de Leidsche richting en de Utrechtsche verdeeld houden. Met groote zorgvuldigheid heeft mr. Wytema dit alles bijeengezocht, gerangschikt en beoordeeld. Hij blijkt niet alleen leerling maar ook aanhanger van de Leidsche school te zijn. Den lezer wordt dit althans ras duidelijk, hoe weinig peil te trekken is op de gedachtenwisseling in de Staten-generaal, en hoe voorzichtig dit wapen bij de zoogenaamde geschiedkundige wetsuitlegging moet worden gehanteerd.

Onze belangstelling heeft dit werk in het bijzonder voor wat West-Indië raakt. Dit is niet zoo weinig, want voor een belangrijk deel geldt voor Oost en West hetzelfde, waar de grondwet geen verschil maakt. Zoo wordt het opperbestuur over alle overzeesche gebiedsdeelen gelijk aan den Koning toegekend; zoo oefenen zoowel de gouverneurs als de gouverneur-generaal het algemeen bestuur „in naam des Konings" uit. De Oost heeft echter voor den schrijver een belangrijken voorsprong gehad, omdat de herziening van het Regeeringsreglement van Nederlandsch-Indië sinds 1925 geschiedenis is, terwijl dezelfde arbeid voor Suriname en Curaçao nog op zich wachten laat. Maar dit heeft het voordeel, dat bij die taak van dit proefschrift nog voordeel te trekken zal

zijn. Mr. Wytema deelt ook nog wel in korte trekken mee, wat de commissie-Staal heeft voorgesteld, zonder nochtans erop in te gaan, omdat haar ontwerp nog geen regeeringsontwerp, laat staan: wet, geworden is.

Het heeft natuurlijk geen zin, hier den inhoud van dit proefschrift weer te geven, in zoover het een verzameling is van de verschillende opvattingen der schrijvers over dit onderwerp. Ik meen te kunnen volstaan met des schrijvers meening mee te deelen, zonder zijn bewijsgronden daarvoor en die tegen zijn tegenstanders op te sommen. Mr. Wytema maakt het ons gemakkelijk, door in een slothoofdstuk een samenvatting te geven. Hij komt in hoofdzaak en verkort tot deze slotsom:

1. Opperbestuur, dat aan den Koning toekomt, is oppertoezicht, dat uitgeoefend kan worden door terechtwijzingen en door vernietiging van bestuursbesluiten van den gouverneur-generaal of van den gouverneur.

2. Algemeen bestuur is het gansche feitelijke bestuur. En hier komt nu het verschil tusschen Oost- en West-Indië. Volgens het Indische regeeringsreglement behoort tot de bevoegdheden, door de wet aan den Koning toegekend, het recht om den gouverneur-generaal aanwijzingen te zenden, die echter niet bindend zijn en alleen de algemeene richtlijnen van het beleid van den gouverneur-generaal mogen betreffen. „Of ook voor de West zulke aanwijzingen zullen gelden, hangt dus.... uitsluitend van de toekomstige staatsregelingen voor Curaçao en Suriname", zegt mr. Wytema. Nu is men geneigd te vragen: laat de grondwet toe, dat die aanwijzingen meer bindend zullen zijn in de West-Indische regeeringsreglementen? De woorden, dat het algemeen bestuur „in naam des Konings" wordt uitgeoefend, is voor dezen schrijver niet meer dan een aanwijzing van den rechtsgrond voor het gezag van het koninkrijk der Nederlanden tegenover de bewoners van Oost- en West-Indië.

En wat de politieke verantwoordelijkheid betreft:

1. De gouverneur-generaal en de gouverneur is voor zijn geheele beleid rekenschap verschuldigd aan den Koning, die hem wegens onvoldoend geachte rekenschap kan ontslaan.

2. De Minister van Koloniën is voor de daden van den landvoogd in zoover verantwoordelijk, dat hij hem kan terechtwijzen, zijn bestuursbesluiten kan (doen?) vernietigen en hem voor ontslag kan voordragen. Hij kan ten volle aan (door?) het parlement verantwoordelijk worden gesteld voor de richting van het in Indië, Suriname of Curaçao gevoerd beleid.

De politieke verantwoordelijkheid van den gouverneur-generaal en van den West-Indischen gouverneur is m.i. het zwakke punt in des schrijvers redeneering. Hij zegt op bladz. 67 en 68 uitdrukkelijk, dat er een vrij ruim gebied is, waar de landvoogd en niet de kroon te besturen heeft. Dat de gouverneur-generaal voor „die details" aan niemand verantwoordelijk zou zijn, noemt hij „een onduldbare toestand". En dan komt hij met de verantwoording, schuldig — voor de Oost — aan den volksraad, die toch een recht van interpellatie heeft, en met de.... eigen verantwoordelijkheid van den landvoogd. Men behoeft geen „democraat" te zijn, om deze oplossing onbevredigend te vinden.

Meermalen is van de regeeringstafel gezegd, dat op het Plein de bedoeling voorzat, om, in afwachting van de nieuwe staatsregeling, den geest der grondwet van 1922 uit het bestuur der West-Indische gebiedsdeelen tot zijn recht te doen komen. De praktijk schijnt anders te zijn geweest. Ondanks de — papieren — geldelijke onafhankelijkheid is de laatste tien jaren zelfs van de Willemstadsche troon meer en meer naar Den Haag gekeken, en dat niet alleen om verschillen met het koloniale „vertegenwoordigend" lichaam op te lossen. Wil de toekomst worden, zooals mr. Wytema die denkt, dan zal, er misschien meer nog dan op papier, in de praktijk veel moeten veranderen.

B. DE GAAY FORTMAN

Amsterdam 11 October 1931.

BIBLIOGRAPHIE

Exposition Coloniale Internationale de Paris. Commissariat Général. Guadeloupe, Guyane, Martinique, Saint-Pierre et Miquelon. 1931.

De Indische Mercuur. 23 September 1931. Verslag omtrent den stand der cultures, alsmede inzake den uitvoer der voornaamste producten van Suriname, 2de kwartaal 1931, door G. Stahel.

Mededeelingen over het luchtverkeer in en naar Nederlandsch-Indië, uitgegeven door de Vereeniging „Comité Vliegtocht Nederland-Indië". September 1931. Het luchtverkeer om de Caraïbische Zee en de mogelijkheden voor een Nederlandsch luchtverkeer in West-Indië, door U. F. M. Dellaert, Havenmeester van Schiphol en D. J. de Vries, Chef van de Afdeeling Buitenland van de K. L. M. (Met portretten, schetskaart en foto's).

Het Koloniaal Weekblad, 8 October 1931. De afstand van Essequebo, Demerary en Berbice in 1814, door H. A. Ritter.
Idem. 19 November 1931. Oost en West. Een vereeniging van nationale verdienste, door H. A. Ritter.

L'Illustration, 5 September 1931. La Martinique, Texte et peinture de J. B. Wilkinson.

La Quinzaine Coloniale, 25 September 1931. La transformation industrielle de la banane, door P. Ammann.

Le Monde Nouveau, Juli/Augustus 1931. La colonisation et la question des races, door E. Moresco.

Verslag over 1930 van de Curaçaosche Bank. Curaçao 1931.

Beredeneerd Verslag van de werking en den toestand van de naamlooze vennootschap „De Spaar- en Beleenbank van Curaçao", gevestigd op Curaçao over haar een en tachtigste huishoudelijk jaar van den 13 Juli 1930 tot en met den 30 Juni 1931. (Curaçao 1931).

Onze Vloot, October 1931. Het verblijf van Hr. Ms. Jacob van Heemskerk en Hr. Ms. Kortenaer in West-Indië.

Ons Zeewezen, 15 November 1931. Uit de Geschiedenis van Curaçao (1679—1685) door L. C. Vrijman (Geïll.).

Onze eilanden in Nederlandsch West-Indië en de overige eilanden van de Caraïbische Zee, Venezuela en Columbia, door Fr. M. Realino; onderwijzer aan het St. Thomas-College, Curaçao. 2e druk. Uitgave van het St. Thomas-college, 1931. (Verkrijgbaar aan het R. K. Jongensweeshuis te Tilburg).

Succulenta. Maandblad van de Nederlandsche vereeniging van Vetplantenverzamelaars, XIII. N. 3. P. Hummelinck. Over het gebruik van cactussen op Bonaire.

Medisch Missie Maandblad, October en November 1931. De Melaatschheid, door Dr. E. H. H[ermans]. I. Historisch en geographisch overzicht.

Les aventuries d'un Négrier. Histoire véridique de la vie et des aventures du capitaine Théodore Canot, trafiquant en or, en ivoire et en esclaves sur la côte de Guinée, telle qu'il la raconta en l'année 1854 à Brantz Mayer. (Parijs, Plon, collection Choses Vues).

Europeesch Export Extract, October 1931. Het Koloniaal Instituut (Met afbeeldingen).

Onze Aarde, October 1931. Barbados-rum, door J. Sibinga Mulder.
Idem, November 1931. Jamaica, de oudste kolonie van het Britsche rijk in Amerika, door C. K. Kesler.

De Rijkseenheid, 14, 21 en 28 October, 4 en 11 Nov. 1931. Een Raad van Experts voor Nederlandsch-Overzee, door A. J. W. Harloff.
Idem, 18 November 1931. Een Raad van Experts voor Nederlandsch -Overzee (Slot), door A. J. W. Harloff. — Suriname. Uit 's lands vergaderzaal.
Idem, 25 November 1931. De Surinaamsche suiker en het amendement-v. d. Heuvel c.s.
Idem, 9 December 1931. Het opperbestuur des Konings, verdedigd tegen Mr. H. J. Wytena, door Prof. Mr. J. A. Nederburgh. I. — Fransch Guyana, Suriname's nabuur. Zal het bagno verdwijnen? door Fred. Oudschans Dentz. — Curaçao en Suriname, door Ch. M. H. Kies.

Tropisch Nederland, 21 September 1931. De bevolking van onze West. VII. De Britsch-Indiërs, door C. K. Kesler.
Idem. 5 October 1931. De opening van den Kolonialen Raad op Curaçao, 12 Mei 1931. — De bevolking van onze West. VIII. De Britsch-Indiërs, door C. K. Kesler (Geïll.).

De Indische Gids. October 1931. Bespreking door Ht. van „West-Indië. Beschouwingen van een toerist", door Carel J. Brensa.

British Guiana. Report for. 1930. London 1931. [Colonial Reports-Annual. No. 1542] With map.

Ons Suriname. Zendingsblad uit de Ev. Broedergemeente. October 1931. Ons Zendingsfeest 1931. — Die naar Suriname gingen. (Met portretten).

Suriname roept. Geïllustreerde oproep van het comité Amsterdam om geldelijke hulp voor het leprozengesticht „Bethesda" in Suriname.

Neerlandia. Novenber 1931. Nederlandsche herinneringen aan Essequebo, door Fred. Oudschans Dentz. (Met een afbeelding). — Bespreking van Carel Brensa's „West-Indië. Beschouwingen van een toerist", door Mr. B. de Gaay Fortman.

Landbouwkundig Tijdschrift, maandblad van het Ned. Genootschap voor landbouwwetenschap" 43ste jaargang (1931). Landbouwweeknummer. Het groot en het klein landbouwbedrijf in Suriname, door Ir. D. S. Huizinga.

Tijdschrift van het Koninklijke Nederlandsche Aardrijkskundig Genootschap. November 1931. De benoeming van Generaal C. M. da Silva Rondon tot eerelid.

Echo's uit de Missien. 25 October 1931. Jubileumnummer. Missie Suriname. De Missie-arbeid der Zusters Penitenten Recollectinen der onbevlekte Ontvangenis van de Congregatie van Roosendaal, in Suriname (1856—1931). Met foto's, portretten en schetskaartje van Suriname.

„Petrus Donders", November 1931. 75 jaar in de Surinaamsche Missie 1856—19 Nov.—1931. [De Zusters Franciscanessen van Roosendaal]. — Mijn eerste reis naar de Indianen, door A. Verschure. — Javaansche Missie in Suriname, door A. Nederveen.

De Stille Plantage, door Albert Helman. (Lou Lichtveld). Rotterdam 1931. Nijgh en van Ditmar N. V.

Handbook of the Netherlands and Overseas Territories. Published by the Economic Section of the Ministry of Foreign Affairs at the Hague. The Hague. Government printing office. 1931.

Die werke der Maria Sibylla Merian, bibliographisch zusammengestellt von Max Adolf Pfeiffer, Meissen 1931.

Tijdschrift voor Geschiedenis. Jaarg. 1931, afl. 4. De totstandkoming van art. 59 [het koloniale artikel] der Grondwet van 1840, door J. Z. Kannegieter.

Kon. Akademie van Wetenschappen. Proceedings. Vol. XXXIV, no. 7 (1931). Some remarks on the geology of the surroundings of „Ronde Klip" (East Curaçao, by P. J. Pijpers (with map). — Some remarks on the geology of N. Curaçao, by L. W. Vermunt and M. G. Rutten (with maps).

Geographical Review, published by the American Geographical Society of New-York. October 1931. Did Columbus discover the islands Antigua and St. Martin, by L. L. Hubbard (with maps).

Algemeen Landbouwweekblad voor Ned. Indië, 10 October 1930. Rijstbemestingsproeven.

Vrij Nederland, 30 October 1931. Onze West-Indische Kolonie Suriname.

Handelsberichten, 12 November 1931. Suriname's in- en uitvoer over 1930, door J. A. J. Meijer.

Journal de la Société des Américanistes. Nouvelle Série. Tome XXIII. Fasc. 1. Short Aparai vocabulary, by F. J. D. Rice. — Nécrologie. Herman Frederik Carel ten Kate, par P. Rivet. (Met zeer uitvoerige bibliographie).

„Ardea". Tijdschrift der Nederlandsche Ornithologische Vereeniging. Jaargang XX, afl. 3. 1931. Over de vogels van de Hollandsche Benedenwindsche Eilanden (Antillen), door M. G. Rutten (Met 1 kaart, plaat II en 8 tekst-illustraties).

Bruin's Kaart van Nederlandsch Oost- en West-Indië, met vliegensvluggen plaatsbepaler. Uitgevers N. V. de erven J. J. Tyl, Zwolle. Tweede druk, (1931).

R. Hernekin Baptist. Four handsome negresses, London, Cape 1931.

R. Hernekin Baptist. Vier knappe negerinnen. Vertaald door E. Straat. Amsterdam, Querido, 1931.

Le livre d'or de l'exposition coloniale internationale de Paris, 1931. Publié sous le patronage officiel du Commissariat Général de l'exposition. Edité par la Fédération française des anciens coloniaux. Librairie ancienne. Honoré Champion, 5 & 7 Quai Malaquais, Paris, 1931.

Leidsche Geologische mededeelingen. Deel V. Feestbundel uitgegeven ter eere van Prof. Dr. K. Martin. 1851—24 Nov. 1931.

Uitgave v. h. Rijksmuseum van geologie en mineralogie te Leiden.

Deel II. Hoofdstuk I. Our palaeontoligical knowledge of the Netherlands West-Indies in 1930, by L. M. R. Rutten.

Hoofdstuk II. De geologie van Nederlandsch West-Indië. Curaçao by G. J. H. Molengraaff. — Surinam, by R. Yzerman. — Bonaire, by P. J. Pypers. — Aruba, by J. H. Westerman. — Saba, St. Eustatius (Statia) and St. Martin, by G. A. Molengraaff.

Jaarverslag van de Kamer van Koophandel en Nijverheid op Curaçao over het jaar 1930. Curaçao 1931.

De vruchtencultuur in Suriname, door C. L. Tomson. (Overdruk uit „Het Vaderland" van 19 Nov. en 3 Dec. 1931, Avondbladen).

De Groene Amsterdammer, 5 December 1931. Albert Helman. De Stille Plantage, door E. Elias.

D. E. Zuidhof. De Wereld in Rechte Lijnen. Acht wandkaarten, met atlas. Joh. Enschedé en Zonen, Haarlem.

West-Indische Kalender 1932. Op initiatief van de West-Indische Kamer uitgegeven door de Amsterdamsche boek- en steendrukkerij v/h. Ellerman, Harms & Co N.V. Dertiende jaargang.

A. N. V. Kalender Groot Nederland, 1932. Onder redactie van C. van Son, Administrateur v.h. Algemeen Nederl. Verbond. Uitgave: Schefferdrukkerij, Dordrecht.

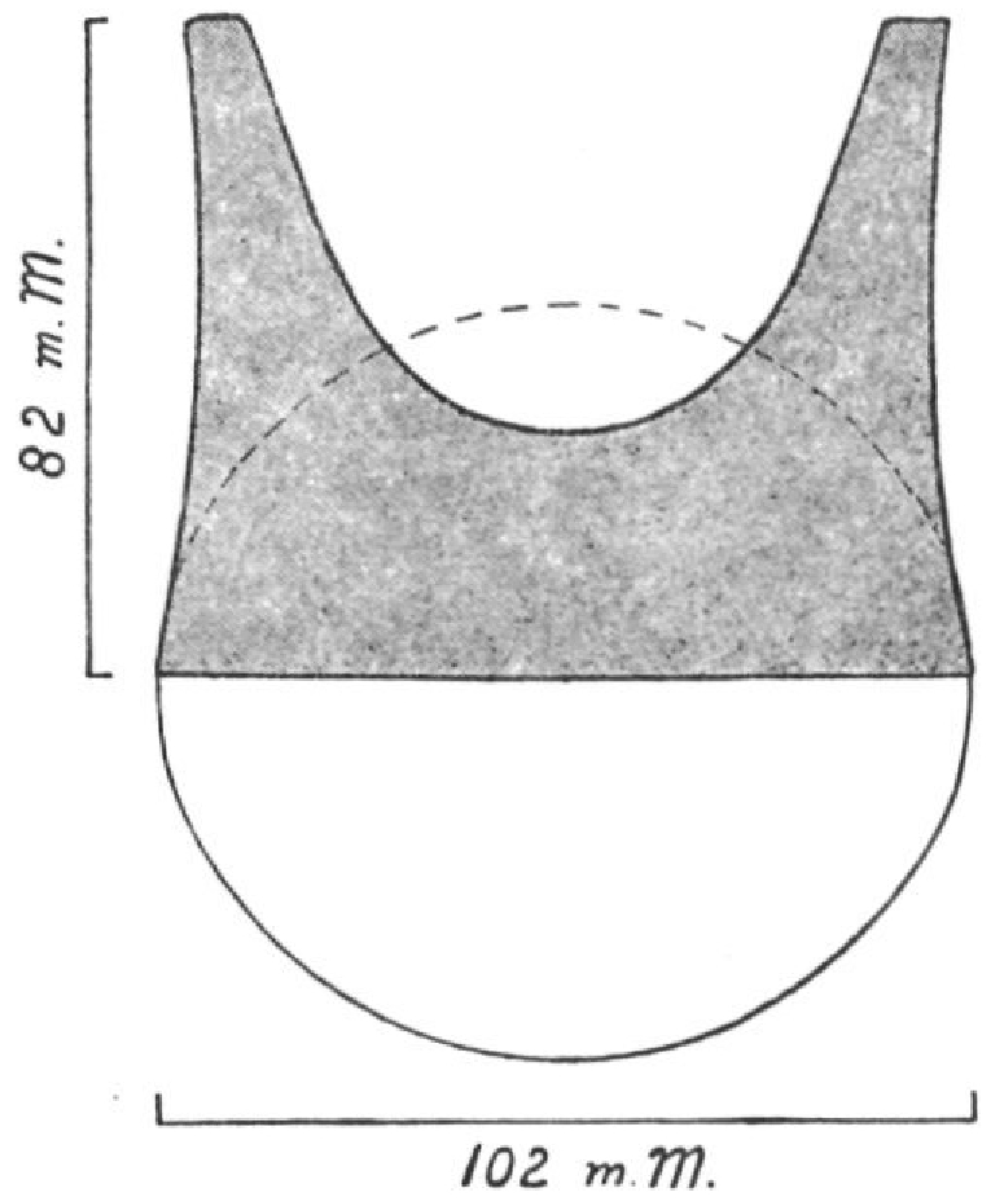
OUDHEDEN UIT SURINAME. OP ZOEK NAAR DE AMAZONEN

DOOR

C. H. DE GOEJE

I. EEN STEENEN VIJZEL EN EEN AMAZONEN-STEEN IN SURINAME IN DEN GROND GEVONDEN

Het zal een jaar of dertig geleden zijn, dat de hiernaast afgebeelde vijzel en het op plaat I afgebeelde steenen voorwerp, in het bezit kwamen van Dr. H. D. Benjamins, toenmaals te Paramaribo wonende. De vijzel werd te koop aangeboden door een negervrouw, wier man hem in de goudvelden in den grond had gevonden. Dr. B. verzocht den man bij hem te willen zenden voor nadere inlichtingen, doch eer het daartoe komen kon, stierf de man. De kikvorsch werd bij een andere gelegenheid, door een andere negervrouw, te koop aangeboden, en ook hiervan heette het, dat haar man het voorwerp in den grond had gevonden in de goudvelden. Wellicht in een geheel andere streek dan waar de vijzel was gevonden.

De Vijzel

Bij den vijzel kan men zich een geschiedenis denken, of niet denken. Maar bij den steenen kikvorsch behoort reeds een geschiedenis, en een romantische; want zonder twijfel is dit voorwerp een z.g. Amazonen-steen, pierre verte of *muyrakytã*, en deze Amazonen-steenen bezitten bijzondere deugden, en zijn volgens de overlevering afkomstig van een natie van vrouwen, van de Amazonen van Zuid-Amerika.

De vijzel:

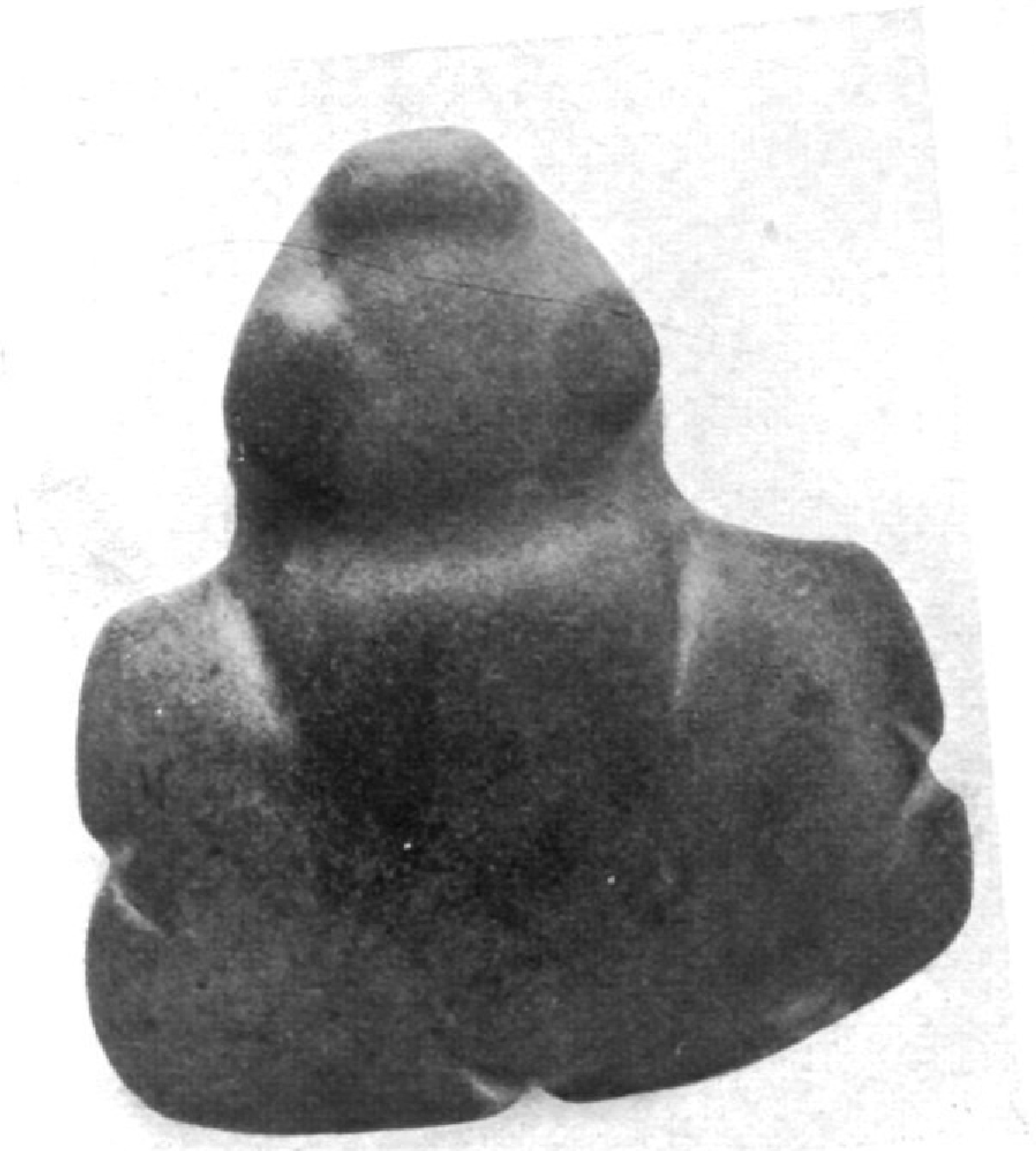
Volgens makroskopisch onderzoek *) steensoort gabbro, z.g. ophitisch type; kleur groenzwart, soortelijk gewicht 2.99. Zuiver afgewerkt, behoudens dat de wellicht cirkelvormig bedoelde omtrek, een weinig ovaal is, zooals op de teekening is aangegeven. De sterk verweerde oppervlakte getuigt van een langdurig verblijf in den bodem, misschien wel vele eeuwen.

De tegenwoordige bewoners van Suriname maken zulke voorwerpen niet, doch de steensoort komt in Suriname veel voor, en er is nog een dergelijke vijzel uit Suriname bekend. Deze, hoog 130 m.M., middellijn 105 m.M., steensoort graniet, werd aangetroffen in „een zeer rijke eluviale ertsmassa aan een flauw hellenden heuvelkant in de concessie der Sara-kreek Mij." „Het object is goed afgewerkt en de buitenkant eenigszins verweerd. Het lijkt mij evenwel gewaagd om aan te nemen dat de Indianen in hun steenen tijdperk hier reeds met het vergruizen van gouderts en bezig waren". [117]). In deze ontkenning ligt de mogelijkheid opgesloten, dat het een vijzel voor gouderts geweest zou kunnen zijn.

Op dit tijdstip, nu er nog zoo heel weinig bekend is van de archaeologie van Zuid-Amerika, kan deze vondst slechts een bijdrage zijn, geen sluitsteen. Vermeld moge nog worden, dat een dergelijke vorm ook te zien is in de afbeelding van een kleineren vijzel van dioriet, gevonden in Santa Catharina (Zuid-Brazilië) [74]), en in die van een eveneens kleineren, zeer ruw afgewerkten vijzel, gevon-

---

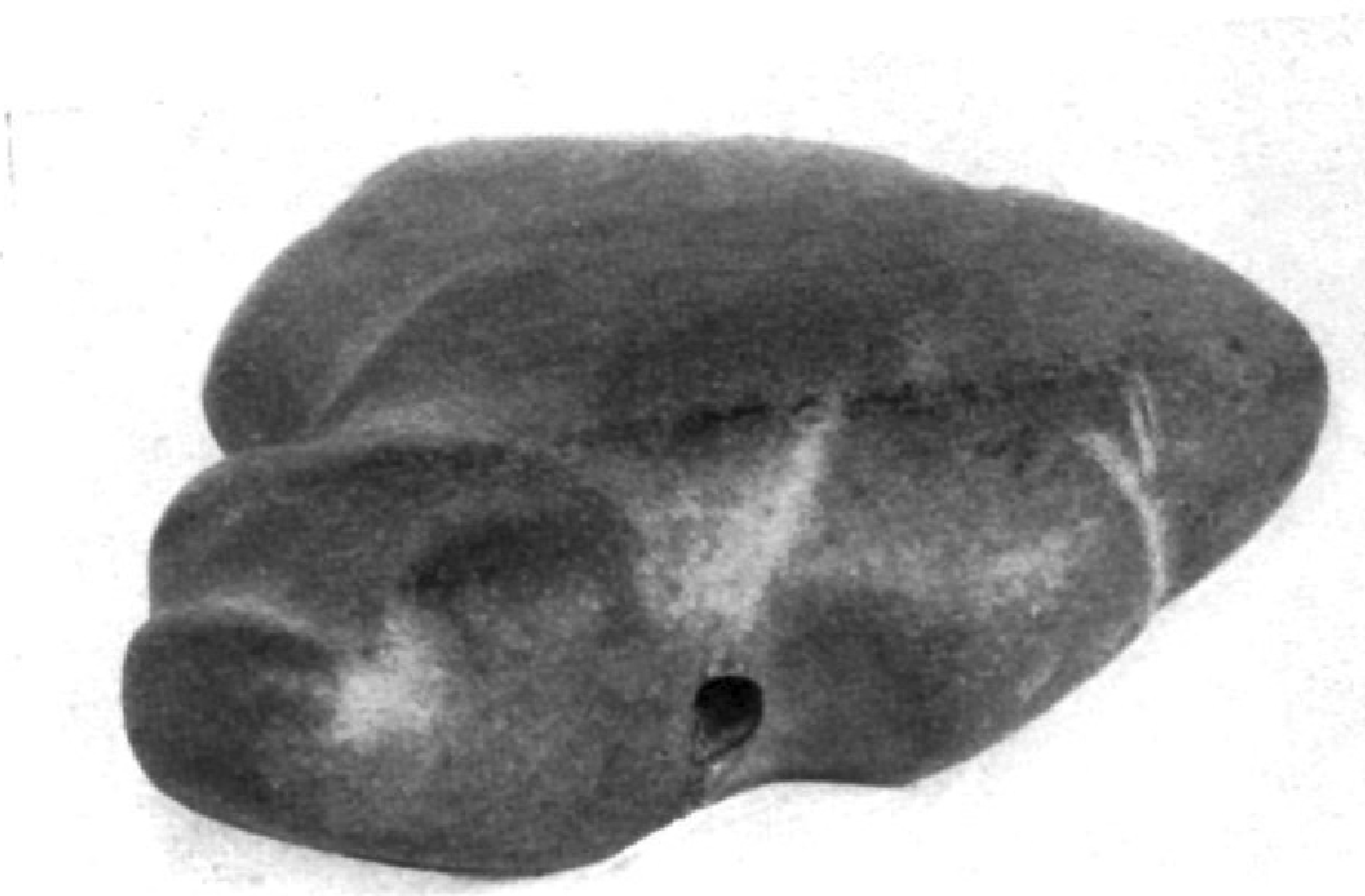
*) De gegevens over het gesteente zijn welwillend verstrekt door Prof. Dr. B. G. Escher te Leiden.

1

2

3

den op Cuba [47]). Over dit voorwerp zal verder niet worden gesproken in dit opstel.

De Amazonen-steen:

Volgens makroskopisch onderzoek steensoort vermoedelijk een felsoporfier (ook wel petrosilex genoemd); eerstelingen van kwarts schijnen afwezig; wel echter wijst een enkel regelmatig rechthoekig gaatje op de oorspronkelijke aanwezigheid van veldspaat-eerstelingen; felsofier-zuur uitvloeiïngsgesteente met grondmassa van felsietisch ontglaasd glas (felsiet, petrosilex); kleur olijfgroenachtig grijs, hier en daar iets naar het bruine gaand; soortelijk gewicht 2.66; hardheid tusschen 5 en 6; oppervlakte niet bijzonder verweerd, doch misschien is een vroeger polijst er door het verblijf in den bodem afgegaan. Het voorwerp is wellicht in den grond gekomen doordien het met den eigenaar of de eigenaresse begraven is geworden, wat blijkens de berichten en vondsten (hoofdstuk II) dikwijls voorkwam.

Het voorwerp is van twee zijden doorboord; de kanalen ontmoeten elkaar onder een hoek van 160° (voor de Indiaansche techniek van steen bewerken zie [56b]), [119])). Deze doorboring, en de platte achterkant, wijzen erop, dat het vervaardigd is om aan een snoer op de borst te dragen. Sommige der in hoofdstuk II te vermelden beschrijvingen passen volkomen op onzen Amazonen-steen, en de lezer kan nader kennismaken met die steenen, doordien mijn vriend Nob. A. Mordini te Barga, Italië, vergunning gaf tot afdrukken van foto's der verzameling *muyrakytã*'s van den heer C. E. de Oliveira te Pará, Brazilië. Op plaat II zijn ze op natuurlijke grootte afgebeeld; nos. 4 en 6 hebben een gat in de dwarsrichting, no. 4 op 23 m.M. beneden uiterste punt kop, no. 6 op 18 m.M. id. Met uitzondering van no. 5, gelijkt van alle het materiaal op elkaar; kleur olijfkleurig tot bruin. Ze zijn gevonden aan de beneden-Amazone, no. 1 nabij Faro, nos. 2 en 4 nabij Obidos, no. 3 nabij Alenquer, nos. 5 en 6 nabij Santarem. Voor nog meer afbeeldingen zie men de werken [35]), [49b]), [70]), [74]), [77b]), [96a, b]); in [35]) zijn een of twee kikvorsch-steenen afgebeeld, die uit Suriname afkomstig zijn.

Vele Amazonen-steenen zijn van jade of nefriet, en de Braziliaansche botanicus en ethnograaf Barbosa Rodrigues is daardoor, en in verband met nog andere dingen, tot de onderstelling gebracht, dat het volk dat de Amazonen-steenen bezat, gekomen was uit Centraal-Amerika, en in nog vroeger tijd uit Azië [96b]).

Van zóó ver, is wellicht geen enkele der Amazonen-steenen gekomen, want petrografisch onderzoek van jade voorwerpen uit Centraal-Amerika en Mexico heeft aan het licht gebracht, dat hun materiaal verschilt van het jade uit Burma en China [120]). Het is zelfs niet uitgesloten, dat de grondstof der jade *muyrakytã*'s uit Brazilië of Guyana afkomstig is, en voorts zijn vele dezer voorwerpen van een andere steensoort vervaardigd [53]) [104]) [96b]), wat ook het geval is bij onzen Amazonen-steen, waarvan de grondstof wellicht zelfs in Suriname voorkomt.

Waarschijnlijk echter, is dit voorwerp indertijd gekomen uit dezelfde streek als de steenen der collectie de Oliveira, en is het afkomstig van het volk der Amazonen.

II. WAT VEROVERAARS, MISSIONARISSEN, ENZ. VERNOMEN HEBBEN OVER AMAZONEN-STEENEN EN AMAZONEN

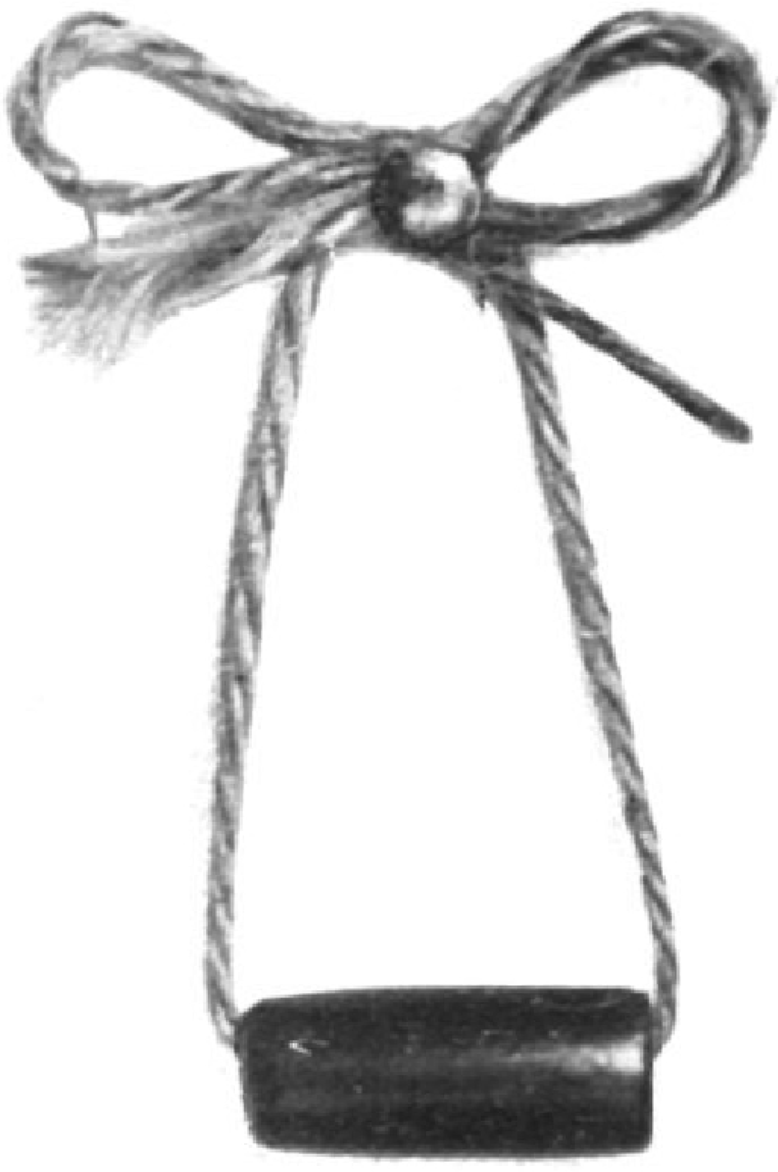
Antillen, eerste reis van Columbus, 16 Januari 1493 bij het wegzeilen van Hispaniola (Haiti):

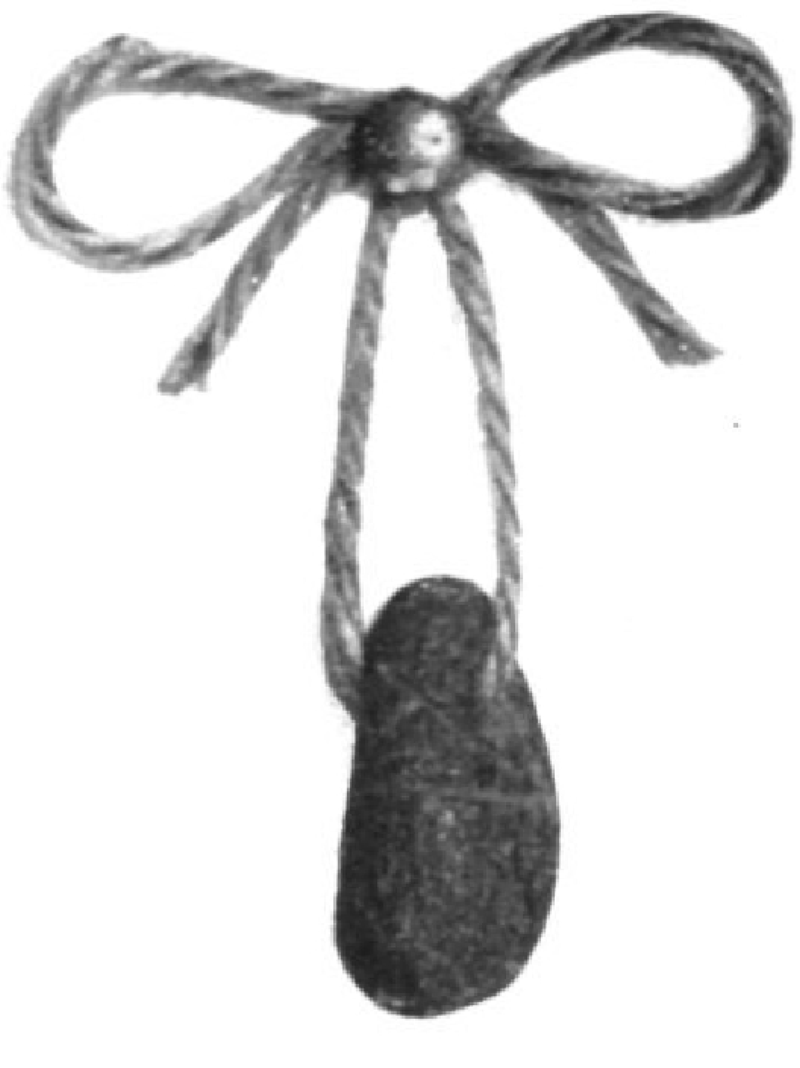
„zeiden hem de Indianen dat hij langs die route zou komen aan het eiland Matinino [Martinique] [0]) waarvan gezegd werd dat het bevolkt was met vrouwen zonder mannen, hetgeen de admiraal zeer verlangde te zien, om, zoo zeide hij, vijf of zes harer te brengen bij de koningen [Ferdinand en Isabella]; maar hij was in twijfel of de Indianen de route goed kenden; en hij kon zich niet ophouden wegens het gevaar van het water dat de karveelen maakten; maar men zeide dat het zeker was dat ze er waren, en dat op zekeren tijd van het jaar de mannen bij haar kwamen van het genoemde eiland van Carib [Dominica?], dat men zeide dat op tien of twaalf mijlen afstand van hen lag; en als ze bevielen van een zoontje, zonden ze het naar het eiland der mannen, en als het een dochtertje was, lieten ze het bij zich blijven" [23a]);

3

5

2

6

11—19 April 1496 op Guadeloupe:

„dit vrouwelijk opperhoofd die zij hadden gepakt, vertelde dat dit geheele eiland van vrouwen was en dat degene die belet hadden dat de sloepen aan wal kwamen, vrouwen waren, uitgezonderd vier mannen, die toevallig er zich bevonden, van een ander eiland; want op een zekeren tijd van het jaar plegen die te komen om er zich te vermaken en bij haar te liggen, hetgeen eveneens de vrouwen deden van een ander eiland, dat ze „Matrimino" [Martinique] noemden, waarvan alles bericht werd wat men leest van de Amazonen" [23a]).

In de mythe M (hoofdstuk III) zal men zien hoe zekere heilige steenen of kralen, en goud, hiermede in verband staan; en over bijzondere steenen bij de oude bewoners van Hispaniola meldt Don Fernando Colombo het volgende:

„Eveneens heeft het meerendeel der hoofdlieden drie steenen voor welke zij en hun volken een groote vereering hebben. De eene, zoo zeggen zij, doet de graanvruchten en groenten gedijen; de andere helpt om de vrouwen zonder smart te laten baren; en de derde doet hun regen of zon hebben naar gelang ze die behoeven" [23b]).

Andere berichten, weinig talrijk, en wellicht niet van één oorsprong, zijn de Amazonen-verhalen uit Californië, Mexico en Centraal-Amerika, die wij hier niet verder zullen bespreken [10]) [36]).

Veel stelliger dan deze, zijn de berichten over een vrouwen-natie, die zou wonen ergens ten Zuiden of Zuidoosten van Bogota in Columbia: twee berichten van omstreeks 1537 [81]), een bericht van 1638 [115]). Wellicht hebben hierop ook betrekking de berichten van vóór 1639 onderzocht in Quito en Grenada [1]) en omstreeks 1700—40 in Venezuela [24a]), en eveneens wees hierheen de vraag van den hoofdman Aparia aan Francisco de Orellana toen deze de Rio Napo was afgezakt (1541) „of hij de Amazonen (*coniapuyara* [g])) had gezien" [51]).

„En", zoo vertelt G. de Carbajal „Over deze vrouwen kregen wij voortdurend berichten op deze geheele reis, en voor we het

rijk van Gonçalo Piçarro verlieten werd het voor zeker gehouden dat dit rijk dier vrouwen bestond: En onder ons noemden wij ze amazonen" [81]).

Maar het talrijkst zijn wel de berichten uit Guyana en Brazilië. Ze volgen hier alle, omdat als men ze vergelijkt, en daarbij vooral op de namen let, blijkt dat er een werkelijkheid in ligt, die tot dusver nog niet is opgemerkt geworden. Wij beginnen dan in het Oosten en Zuiden van Brazilië, gaan in een boog naar de boven-Amazone, deze rivier een stuk af, met uitstapjes in het binnenland; dan terug, en naar de Orinoco, vervolgens naar de Kleine Antillen en door Britsch Guyana, Suriname en Fransch Guyana naar den mond van de Amazone, en de rivier op tot daar waar de vrouwennatie gewoond zou hebben.

1. Aan de Araguaya teekent Ehrenreich (1888) bij de Karaja's de in hoofdstuk III (I) vermelde Amazonenmythe op.

2. In Zuid-Brazilië, nabij Paraguay, verneemt Nimuendaju (1905—13) een mythe van dwergen, van een alleenlevende vrouwennatie en van misvormde, zonder echtgenooten levende mannen [76a]).

3. Aan de boven-Paraguay, ten Noorden van het moeras van Xarayes, H. Ribera (1543):

„Ces Indiens, sans varier dans leurs réponses, lui dirent unanimement qu'à dix journées de là, dans la direction nord-ouest, il existait des femmes qui possédaient de grandes villes, qu'elles avaient une quantité considérable de métal blanc et jaune, que leurs vases (assientos) et leurs ustensiles de ménage étaient tous de ce dernier métal. Leur chef est une femme de la même nation; elles sont guerrières et redoutées des naturels. Avant d'arriver chez elles, il existe une nation d'Indiens très-petits, qui font la guerre aux femmes dont il est question, ainsi qu'à ceux qui donnaient ces informations. A certaine époque de l'année elles se réunissent aux Indiens, leurs voisins, et cohabitent avec eux; si les enfants qui résultent de ces rapports sont des filles, elles les gardent avec elles; elles nourissent les garçons jusqu'à ce qu'ils cessent de téter; puis elles les renvoient à leurs pères.

De l'autre côté du village des femmes, il existe de forts grands établissements. On a raconté au capitaine [H. Ribera] ce qui a

rapport aux femmes sans qu'il l'ait demandé. Les Indiens lui dirent, en montrant le rivage d'un lac très-considérable, qu'ils nomment la maison du Soleil, que ces femmes habitaient du côté où le soleil se couche, de sorte qu'elles sont au nord-ouest, entre les flancs de la montagne de Sainte-Marthe et le lac ci-dessus mentionné.

Au delà des peuplades qui sont après les villages des femmes, il existe d'autres nations très-considérables; ce sont des négres" [113]).

[Er is wel gemeend, dat dit verhaal betrekking zou hebben op de Zonnemaagden van het oude Peru, en op het meer van Titicaca [36]); de Zonnemaagden waren echter nonnen, en voor het meer zie men hoofdstukken IV en V].

4. In Bolivia, Baraze (1702):

„Enfin ce fut par leur moyen qu'il eut quelque connoissance du Payis des Amazones. Tous lui dirent que vers l'Orient il y avoit une Nation de Femmes belliqueuses: qu' à certain temps de l'année elles recevoient des hommes chez elles; qu'elles tuoient les enfans mâles qui en naissoient; qu'elles avoient grand soin d'élever les filles, & que de bonne heure elles les endurcissoient aux travaux de la guerre" [60]).

5. Aan de boven-Amazone, te Coari, verneemt de la Condamine (1743) van een ouden man:

„que son grand pere avoit, en effet, vû passer ces femmes à l'entrée de la rivière de Cuchiuara [d]), qu'elles venoient de celle de Cayamé, qui débouche dans l'Amazone du côté du Sud entre Tefé & Coari; qu'il avoit parlé à quatre d'entr'elles, dont une avoit un enfant à la mammelle: il nous dit le nom de chacune d'elles; il ajoûta qu'en partant de Cuchiuara, elles traverserent le Grand Fleuve, & prirent le chemin de la riviere Noire. J'obmets certains détails peu vraisemblables, mais qui ne font rien au fonds de la chose. Plus bas que Coari, les Indiens nous dirent partout les mêmes choses avec quelques variétés dans les circonstances; mais tous furent d'accord sur le point principal.

En particulier ceux de Topayos [h]), dont il sera fait mention en son lieu plus expressément, ainsi que de certaines pierres vertes connues sous le nom de pierres des Amazones, disent qu'ils en ont hérité de leurs pères, & que ceux-ci les ont eues des *Cougnantainsecouima* [g]), c'est-à-dire en leur langue, des femmes sans mari, chez l'esquelles, ajoûtent ils, on en trouve une grande quantité" [24a]).

6. Het verhaal van den ouden Indiaan te Coari wordt later bevestigd aan Ribeiro de Sampaio (1774—5) [104]) [103]).

7. De Orellana ontmoet aan de Amazone-rivier, iets benedenstrooms van de plaats nabij de monding der Trombetas, waar hij is aangevallen door de „Amazonen", twee booten met Indianen; een Indiaan, die blijkbaar verder bij hem is gebleven, vertelt:

„dat het land waarvan deze vrouwen meesteressen zijn, over meer dan driehonderd mijlen bevolkt is met vrouwen die geen mannen bij zich hebben; van deze alle is koningin en gebiedster een enkele vrouw, die zich *Conori* [g]) noemt: die ten zeerste gehoorzaamd, geëerbiedigd en gevreesd is in haar koninkrijken en daarbuiten en die welke eraan grenzen; en aan wie veel provincies onderhoorig zijn, die haar gehoorzamen en haar tot meesteres hebben en dienen als vazallen en schatplichtigen: die bevolkt zijn evenals deze streek waarover een groote heer, genaamd *Rapio* heerscht. En een andere die een andere vorst heeft, die *Toronoy* heet, een andere *Yaguarayo* [h]), een andere *Topayo* [h]), een andere *Qüenyuco*, een andere *Chipayo* [h]), een andere *Yaguayo*.

Al deze heeren en vorsten zijn groote heeren en heerschen over veel land, en zijn onderhoorig aan de amazonen (als men ze amazonen mag noemen) en dienen haar en hare koningin *Conori*. Deze staat van deze vrouwen is op het vasteland [men meende vroeger wel dat het gedeelte begrensd door Amazone-Rio Negro-Orinoco een eiland was], tusschen de rio Marañon en de rio de la Plata welks eigenlijke naam is *Paranaguaçu*.

Aan de linkerhand, voor deze Spanjaarden en hun kapitein Françisco de Orellana die de rio de Marañon afzakten, zeggen ze dat er een groote heer is grenzende aan het land der amazonen: welke vorst zich *Caripuna* [i]) noemt, en die veel land onderwierp en heeft en aan wien veel andere heeren onderworpen zijn, die hem gehoorzamen, en zijn land is zeer rijk aan zilver" [81]).

Dit verhaal, dat vrijwel door allen die zich met het Amazonenvraagstuk bezig hielden, over het hoofd is gezien, is zeer belangrijk. Een ander gedeelte, dat de vrouwen nader beschrijft, doet sterk denken aan Peru, en is wellicht een aldaar vernomen verhaal, dat bij vergissing hier is ingelascht. Verder zegt dan deze Indiaan:

„dat uit verre landen, uit provincies waar deze vrouwen oor-

logvoeren, ze met geweld Indianen naar hun land halen, vooral die van een grooten heer dien ze den Witten Koning noemen, om zich met hen af te geven voor haar voortplanting; en zij houden ze een tijdje bij zich, tot ze zwanger zijn; en nadat zij bemerken ontvangen te hebben, zenden zij ze naar hun land terug: en indien ze vervolgens van zonen bevallen, dooden ze die of zenden ze naar hun vaders, en als het een dochter is waarvan ze bevallen, voeden ze die aan haar borsten en onderrichten haar in de zaken van oorlog". ....„dat wij deze vrouwen achter ons hadden gelaten, in een zeer bevolkte rivier die uitmondde in die welke wij bevoeren aan de rechterhand, zooals wij kwamen" [81]).

8. Yves d'Evreux in Maranhão (1613—4):

„c'est vn bruit general & commun parmy tous les Sauuages qu'il y en a, & qu'elles habitent en vne Isle assez grande, ceinte de ce grand fleuve de Maragnon, autrement des Amazones, qui a en son embouchure dans la mer cinquante lieuës de large, & que ces Amazones furent iadis femmes & filles des Tapinambos [h]), lesquels se retirerent à la persuasion & souls la conduite d'vne d' entr'elles, de la société & maistrise des Tapinambos", enz. [32]).

9, 10. Laureano de la Cruz (1637) [21]) en daarna d'Acuña (1639) [1]) [22]) [97a]) vernemen van een vrouwennatie niet ver van deze plek, doch ten Noorden van de Amazonerivier, aan de Rio de los Condurises [g]), die volgens de kaart (van 1716) [1]), de Yamunda zou zijn. Hoog aan deze rivier zouden de Guacara's [k]) wonen, die de gunsten van deze vrouwen genieten; de vrouwen wonen op hooge bergen, waarvan een, *Yacamiaba* [1]) geheeten, boven alle andere uitsteekt, en door den wind die erlangs strijkt, kaal is.

11. Bij de Trio's vernam schrijver dezes (1904), dat een vrouwennatie woont aan de Akalapi [41a]); er is een riviertje Akalapi in Zuidwest-Suriname.

12. Verderop, vernam Coudreau (1887) van Oyanas den naam *Orichiana* [f]) als een der stammen van het Westelijk deel van het Tumakhumakgebergte [26b]).

13. Aan de boven-Paru vond Crévaux (1880) een dorp zonder mannen; het blijkt dat eenige dezer vrouwen door haar mannen verstooten zijn, en hij concludeert:

„Les Amazones légendaires n'étaient que des femmes répudiées" [27]).

14. Meer naat het Westen iets dergelijks, waarvan Farabee (1913) vertelt:

„On our way up the Takutu we heard many times of a tribe of women living at the head of the river on the British side. Later we learned from Mr. John Ogilvie that some ten Wapisiana women live together in a large house they built for themselves on Sand Creek. They are elderly women whose husbands are dead and whose children are married. As there are many more women than men among the Wapisianas, there was little hope of their finding other husbands; so they went together, cleared their fields and built their home. They cannot be spoken of as a tribe of women and have no connection with the story of the Amazons still current along the Amazon and lower Negro" [33a]).

15, 16. Niet zoo ver van deze laatste streek, is door Koch-Grünberg bij de Taulipangs (1912), door Brett bij de Akawois (± 1840) een Amazonenmythe opgeteekend, vermeld in hoofdstuk III (J, L). Zij verwijzen naar de Parima of Rio Branco [e]), doch hebben te uitsluitend mythenkarakter, dan dat aan deze plaatsbepaling waarde kan worden gehecht.

17. Wij sluiten weer aan bij bericht no. 12. Aan de Marowijne, Purchas (1608):

„a Chareebee .... assured me of certaine transparent stones, which hee described by a green eare-ring which I shewed him, affirming they were somewhat bigger, and that they lay in a little gutter at the head of the River, which ran in a Valley betweene two Hills" [46]).

Groene steenen? of het bergkristal dat men in Suriname Marowijnesteen noemt?

18. Aan de Cougary, bronrivier van de Yari, is er een stam der Namykuane's, waarvan Harcourt (1608) reeds hoorde [46]), en die La Haye (1729) [118c]) bezoekt, waar de vrouwen en meisjes groene steenen dragen, die de mannen krijgen van een vrouwennatie, op acht dagen reis naar het Westen [24a]).

19. Nabij Para verneemt de la Condamine van een Indiaan, dat men de Irijo (even bezuiden de Araguary;zou wellicht de Yari bedoeld zijn?) opvaart, en waar de rivier

onbevaarbaar wordt, vele dagen naar het Westen door bosch en gebergte moet marcheeren, om het land der Amazonen te bereiken [24a]).

20. Wij keeren terug naar de boven-Amazone. De Castelnau te Tefé (1847):

„De vieux habitants de l'endroit me parlèrent d'une tradition populaire parmi les Indiens, et d'après laquelle des femmes avaient autrefois formé des républiques indépendantes sur les bords de l'Amazone; qu'elles appartenaient à la nation aujourd'hui éteinte des Solimões [c]), et que c'était à elles que l'on devrait rapporter ces haches en pierre verte que l'on trouve assez fréquemment lorsque les berges de la rivière viennent à s'effondrer, et dont on me donna plusieurs échantillons. Cette tradition est d'autant plus curieuse que je n'ai rencontré personne dans la contrée qui sût que l'histoire des Amazones était populaire en Europe, et que le fleuve n'est connu des habitants de ses bords que sous le nom de Solimões.

On me donna aussi à la Barra des fragments de jade qui avaient été trouvés dans le sable du Rio Negro; c'étaient de petits cylindres en forme de grains de chapelet et en tout semblables à ceux que l'on rencontre souvent dans les tombes antiques du vieux monde. Les Indiens leur attribuent de grandes vertus médecinales. Il nous a été impossible de savoir de quelle localité venait ce minéral. Les Indiens disaient seulement qu'il n'était pas du pays. Peut-être faudrait-il en rechercher l'origine dans les premières émigrations de la race rouge. Il est difficile de ne pas admettre qu'un peuple plus civilisé que les Indiens actuels n'ait habité autrefois cette région. Enfin plusieurs me parlèrent d'une grande statue qui avait été transportée à Santarem;"

....„à Santarem .... je trouvai effectivement une statue de grandeur naturelle et représentant un être humain; son travail grossier indiquait un état peu avancé de l'art, la tête était fortement prolongée en arrière, comme les crânes que l'on trouve souvent dans les tombeaux péruviens. D'après la tradition du pays, elle représente une Amazone, et sa position pourrait peut-être confirmer cette manière de voir. En effet, elle semble cacher ses mamelles avec ses mains, et elle tient entre ses pieds l'emblème du sexe masculin. Cette statue me fut immédiatement offerte par son propriétaire; je l'ai apportée en France, et elle est aujourd'hui au Musée du Louvre [maintenant au Musée du Trocadéro]. Elle avait été trouvée plantée en terre par sa base au milieu d'une forêt épaisse [sur les frontières de la Nouvelle-Grenade près des

sources de la rivière Uaupès [71d]; comp. les monolithes de San Agustín [85b]]. ....La tradition des Amazones a été attaquée avec tant de force dans le dernier siècle, que l'on ose à peine aujourd'hui en défendre la vérité. Cependant il est difficile d'admettre qu'elle soit due à une pure invention des premiers voyageurs, car elle est encore aujourd'hui populaire parmi les Indiens. Il me paraît d'ailleurs impossible de soutenir, ainsi qu'on a voulu le faire, que les Conquistadores, si habitués à combattre les indigènes, les aient tout à coup pris pour des femmes, à cause de leur absence de barbe." ....„Plusieurs personnes de Santarem me parlèrent de figurines de tatous, de crocodiles, etc., trouvées à Obydos".

Hierbij een opmerking: Een jonge man der Trio's of Waiwais, die goed in zijn vleesch zit, alle lichaamshaar zorgvuldig heeft verwijderd en het hoofdhaar geolied, naar achteren gekamd en daar saamgebonden, maakt voor den Europeaan inderdaad een ietwat vrouwelijken indruk, en hetzelfde is bij andere stammen opgemerkt [102], [119], [97a]. Maar is het denkbaar dat een Indiaan zich daarin zou vergissen? en de Amazonenverhalen zijn vrijwel alle van Indianen afkomstig. Deze verklaring mag wel terzijde worden gelegd, en evenzoo de vroeger wel eens geuite meening, dat het alles fantasie zoude zijn, hetzij van de Indianen of van de Europeanen.

21. Spix en Martius spreken uitvoerig over Amazonen en Amazonen-steenen, naar aanleiding van hun bezoek aan de Rio Negro (1819) [107] [68].

22. Aan de Uaupes, zijrivier van de Rio Negro, zijn samenleving en godsdienstige gebruiken ingericht volgens de wetten van Jurupary, en in de geschiedenis van Jurupary komen meermalen vrouwen voor die de macht in handen hebben [26a] [110a, b] [96b 56b]. Het is echter niet zeker of deze verhalen wel betrekking hebben op de Amazonen van Brazilië en Guyana.

23. A. von Humboldt (1800):

„Nous trouvâmes, entre les mains des Indiens du Rio Negro, quelques-unes de ces pierres vertes connues sous le nom de pierres des Amazones, parce que les indigènes prétendent, d'après une ancienne tradition, qu'elles viennent du pays „des femmes sans

maris (*Cougnantainsecouima*) [g]) ou femmes vivant seules (*Aike-ambenano*) [l]) A San Carlos et dans les villages voisins on nous a nommé les sources de l'Orénoque qui se trouvent à l'est de l'Esmeralda; dans les missions de Carony et à l'Angostura, les sources du Rio Branco, comme le lieu qui offre le gisement naturel des pierres vertes.... La superstition attache une grande importance à ces substances minérales; on les porte comme amulettes au col, parce qu'elles garantissent, selon la croyance populaire, des maux de nerfs, des fièvres et de la piqûre des serpens venimeux. Aussi ont-elles été, depuis des siècles, un objet de commerce parmi les indigènes, au nord et au sud de l'Orénoque. Les Caribes, qu'on peut considérer comme les Boukhares du Nouveau-Monde, les ont fait connoître sur les côtes de la Guyane, et, les mêmes pierres, semblables, à la monnoie qui circule, ayant passé successivement de nation à nation dans des directions opposées, il se peut que leur quantité n'augmente pas, et qu'on ignore leur gisement plutôt qu'on ne le cache. Au milieu de l'Europe éclairée, à l'occasion d'une vive contestation sur le quinquina indigène, on a proposé gravement, il y a peu d'années, les pierres vertes de l'Orénoque comme un puissant fébrifuge" [53]).

24. Aan de Orinoco, S. Gilij (1780): een Kuaki-Indiaan vertelt:

„Aan de boven-Cuccivéro [d]) is er een natie, de *Aikeam-benano* [l]) die uitsluitend uit vrouwen bestaat. Ze is in de hoogste mate oorlogszuchtig; en inplaats dat ze katoen spinnen, gelijk onze vrouwen, maken ze voortdurend blaasroeren en ander oorlogstuig. Een keer per jaar laten ze de mannen toe; en deze zijn de *Vokeari* [k]), een naburige natie en die dezelfde taal hebben als de Tamanaken. Zoodra ze zwanger zijn, geven ze hun als loon een blaasroer en zenden hen naar hun land terug. Als ze bevallen dooden ze de mannelijke kinderen, en behouden de vrouwelijke om hun natie te doen voortduren" [40]).

25. Walter Raleigh (1595):

„I made inquiry amongst the most ancient and best travelled of the Orenoqueponi *), and I had knowledge of all the rivers between Orenoque & Amazones, and was very desirous to understand the truth of those warlike women, because of some it is beleeved, of others not. And though I digresse from my purpose,

*) Orinoco-lieden.

yet I will set downe that which hath bene delivered me for trueth of those women, & I spake with a casique or lord of people, that told me he had bene in the river, and beyond it also. The nations of these women are on the South side of the river in the provinces of Topago [h]), and their chiefest strengths and retreats are in the Islands situate on the South side of the entrance some 60 leagues within the mouth of the sayd river. . . . . but they which are not far from Guiana doe accompany with men but once in a yere, and for the time of one moneth, which I gather by their relation, to be in April: and that time all kings of the borders assemble, and queenes of the Amazones; and after the queenes have chosen, the rest cast lots for their Valentines. This one moneth, they feast, dance, and drinke of their wines in abundance; and the Moone being done, they all depart to their owne provinces. If they conceive, and be delivered of a sonne, they returne him to the father; if of a daughter they nourish it, and reteine it: and as many as have daughters send unto the begetters a present; all being desirous to increase their owne sex and kind: but that they cut off the right dug of the brest, I doe not finde to be true. It was farther tolde me, that if in these warres they tooke any prisoners that they used to accompany with those also at what time soever, but in the end for certaine they put them to death; for they are sayd to be very cruell and bloodthirsty, especially to such as offer to invade their territories. These Amazones have likewise great store of these plates of golde, which they recover by exchange chiefly for a kinde of greene stones, which the Spanyards call Piedras hijadas, & we use for spleene stones: and for the disease of the stone we also esteeme them. Of these I saw divers in Guiana: and commonly every king or casique hath one, which their wives for the most part weare; and they esteeme them as great jewels" [45]) [90]).

26. L. Keymis (1596):

„. . . .this old man shewed mee, whence most of their golde commeth, which is formed in so many fashions, whence their spleene-stones, & others of all sorts are to be had in plentie" [45]).

27. Britsch Guyana, Dudley (1594—5):

„Morucco I learned to bee full of a green stone called *Tacarao* [t]) which is good for the stone" [30]).

28. Roth (1913):

afbeelding van een „piai's chest ornament (Arawak)", „flat and oval, made of some resinous material, and ornamented on one side with the incised figure of a female frog" [97a]).

29. Richard Schomburgk (1843):

„Unter den Macusis und Arawaaks fanden wir die Sage von den Amazonen am allgemeinsten verbreitet. ....Ein Arawaak-Häuptling erzählte mir, dass sein Bruder, der an dem obern Mazaruni lebte, sie einigemal besucht und von den *Wirisamoca* [r]), wie er die Amazonen nannte, auch einen jener grünen Steine zum Geschenk erhalten hatte. ....Eine höchst interessante Erscheinung sind jedenfalls die grünen Amazonensteine (Lapis nephriticus), die Pedras hijadas der Spanier, über die alle Angaben der Indianer darin übereinkommen, dass sie von den Amazonen herrühren. ....Durch die Caraiben wurden sie längs der Küste von Guiana und in Demerara eingeführt, wo sie unter den Namen *Macuaba-* [t]) oder *Calicot*-Steine [v]) bekannt sind. Am Orinoko führen sie den Namen *Macagua* [t]), offenbar dasselbe Wort, wie jenes. Früher sollen sie von den Caraiben sehr häufig nach Demerara gebracht worden sein, jetzt werden sie äusserst selten. Ich hatte nur ein einziges Mal Gelegenheit, einen dieser Steine, der im Besitz eines dortigen Kaufmanns war, zu sehen. ....Wie man mir mittheilte, waren sie früher auch nach Demerara oft in Form von Fischen und andern Thieren, so wie mit auf den Flächen eingeschnittenen Figuren gebracht worden" [99]).

30. Van Heuvel (1840?):

„Nach den von Mahanarwa *) erhaltenen Angaben bewohnen sie einen Ort am Flusse Wara [d]), der ganz von Felsen eingeschlossen ist, zu welchem nur ein einziger Eingang, eine einzige Oeffnung führt. ....den Stamm, welchen die Amazonen jährlich besuchen, es sind die Teyrous oder Tairas [j]) in Cayenne, ein Zweig stamm der Caraiben" [52]).

31. Op de Kleine Antillen, Breton (± 1650) in zijn Karaïbisch woordenboek:

Tácaoüa [t]), pierre verte, *tacoúlaoüa* [t]), celle cy est plus blassastre: elles seruent pour la grauelle, pour faire accoucher les femmes, & pour le mal caduc. Les femmes des Sauuages les pen-

*) Beroemd hoofdman der Karaïben.

dent à leur col, comme vn de leur plus pretieux bijous qu'elles reçoiuent des hommes qui leurs apportent de terre ferme; celles qui sont contrefaites s'appellent *macónabou* [bb]), elles n'ont aucune vtilité.

pierres vertes pour les hommes *tlimáparacoüa bálou balou* [u]).

pierres vertes qui seruent de bijoux aux femmes, *tácaoüa, tacoúlaoüa* [t]), les contre faites s'appellent *macónabou* [bb]).

Oüelléchi-bútali [f]), *choulinama* [c]), le pays & la riuiere des Amazones. [16a,b]).

32. Suriname: Fermin (1769):

„J'ai vu dans les ornemens des Indiens, des Jades verds & gris, mais j'ignore s'ils sont naturels du pays. Ce sont des pierres, plus dures que le jaspe, susceptibles d'un bien poli, & faisant feu avec l'acier; quoiqu'huileuses à la vue & au toucher. Elles sont extrêmement dures à travailler; aussi les Indiens en font un si grand cas, qu'ils regardent ces sortes de pierres comme des bijoux très précieux, dont ils se parent, quand ils sont disposés de se montrer avec tous leurs beaux atours" [34]).

33. Stedman vertelt alleen van een steen van groene of gele kleur dien de Indianen soms door een gat in het kraakbeen van den neus steken [108]).

34, 35. Van Coll vernam van een Karaïb, dat de Amazonen weggeloopen vrouwen van Karaïben waren, die naar de Amazone-rivier waren getrokken. Zijn vader was daar geweest [22]). De Penards vernamen hetzelfde [83a]).

36. Fransch Guyana. Grillet en Bechamel (1674), nabij Cayenne:

„nous vîmes plusieurs Canots de Galibis en Mer, qui alloient vers la Riviere des Amazones" [43]).

37. De Gomberville (1682), een belangrijk bericht dat steeds over het hoofd is gezien:

„Toutes ces differentes Nations ont porté avec elles leur Coutûmes particulieres dans le païs des Galibis, dont elles ont apris non seulement la Langue, mais encore leurs Dances & leurs Chansons sur quoi il est à propos de remarquer ici une chose, dont aucune Relation n'a parlé, qui est que la Paix & la Guerre dépendent souvent de recevoir ou refuser les Chansons & les Dances que les Galibis portent à leurs voisins. Ils declarerent la

Guerre pour ce sujet en 1644, aux Palicoures, aux Aracarestz, & à leurs Alliez, situez entre la Riviere de Cayenne & celle des Amazones: Mais depuis quelques années, ils ont jugé à propos de faire la paix avec eux pour pouvoir, sans obstacle sur leur route, continuer le commerce des pierres vertes qui sont leur plus grande passion. Ces pierres ne sont autre chose que le Jade, Yiade, ou Ejade, dont elles ont la couleur, la dureté, & le poli. ....Elle est fort recherchée des Orientaux, ...Les Naturels de l'Amerique Meridionale l'estiment encore davantage: car non seulement ils en font leurs richesses & leur parure; mais ils considerent ces pierres à cause de la vertu qu'ils leur attribuent contre l'Epilepsie ou le haut-mal, à quoi ils sont sujets. On n'en fait pas moins de cas en Europe, & sur tout à Paris, pour la colique nephretique, les maux de reins, la gravelle & la pierre, dont on croit qu'elle guerit indifferemment tous ceux qui en portent, si elle touche la chair. ....Et peut-être les sauvages de l'Amerique Meridionale ne sont pas exempts de ces maladies, qu'à cause qu'ils en portent presque tous, soit en collier, soit en bracelet, soit en pendant d'oreille. Les Galibis sur tout n'épargnent rien pour en avoir, & donnent même pour cela jusqu'à leurs plus chers Esclaves, pourvû que la pierre soit percée & que la figure leur en plaise; en quoi ils sont la plûpart fort bizarres, & difficiles, ...la valeur n'en diminuë point parmi eux, parce qu'à mesure qu'il leur en vient de nouvelles, par le commerce qu'ils ont de Nation à Nation, soit qu'ils fassent des voyages exprès vers la Riviere des Amazones pour en avoir à meilleur compte, en s'aprochant du Lieu de leur origine: La coutûme qu'ils ont d'ensevelir avec les morts ce qu'ils avoient le plus estimé pendant leur vie, empêche que ces pierres ne se multiplient parmi eux, & que le prix par consequent n'en diminuë. Ils ne s'en servent pas seulement de pendans d'oreilles, de colliers & de bracelets; ils s'en pendent encore de petites rondes, ovales, ou en forme de poires, sous le nez, dont leurs meres ont soin de percer le cartilage pendant qu'ils sont jeunes, afin de leur pouvoir donner cet agrément; & en attendant qu'ils en ayent recouvré de propres à cet usage, ils y mettent des grains de crystal que les Européens leur portent. ....Outre les vertus qu'on attribuë à cette pierre, aussi bien dans l'Amerique que dans l'Europe, elle a encore cela de particulier qu'après le Diamant, il n'y en a point de plus dure; ce qui a donné lieu aux Galibis & aux autres Ameriquains, qui en font cas, de croire que c'est une espèce d'argille qu'on tire molle du fonds de quelque endroit (qu'ils ignorent) de la Riviere des Amazones, & que ceux qui la pêchent lui donnent aisément la figure qu'il leur plait pendant qu'elle est

en cet état, qui ne dure (à ce qu'ils disent) qu'autant de temps qu'il en faut pour la laisser secher. Ce qui les confirme dans ce sentiment est qu'ils ne voyent (à ceux dont ils reçoivent ces pierres de la premiere main) ni outils pour les travailler, ni rien de cette matiere qui ne soit percé, & qui ne représente quelque Oiseau ou quelque autre Animal. Ils en ont même de figure cylindrique de la grosseur du doigt, & percées dans leur longueur souvent de cinq ou six pouces; ce qui est pour les Lapidaires un problême assez curieux, & même assez difficile à resoudre. ....Quoi qu'il en soit, il est constant que les Galibis, qui vivent en une parfaite intelligence avec les François à Cayenne, estiment ces pierres autant qu'on fait ici les diamans: Et comme ils ont pour amis tout ce qu'il y a de Peuples depuis leur Païs jusques bien avant dans la Riviere des Amazones, où ces pierres se trouvent; il ne faut point douter qu'elles leur servent d'un puissant attrait pour suivre les François...." [1]).

38. De la Condamine (1743) verkrijgt Amazone-steenen in Cayenne [24b]).

39. De Chevalier de Marchais (1725) wijdt een lang verhaal aan de Amazonen-steenen, waaruit hier zij aangehaald:

„Ils en font des colliers qui sont toujours composé d'onze ou de treize pièces. Celle du milieu a toujours la figure d'une grenouille ou crapaut, les autres sont plates, ou rondes comme des cilindres. Elles sont percées dans leur milieu afin de pouvoir être enfilées & faire un collier dont les hommes & les femmes se parent le col: le crapaut leur tombe sur la poitrine.

Ces pierres sont specifiques pour guerir l'épilepsie ou le mal caduc, ou du moins pour en ôter & suspendre tous les accidens tout autans de tems qu'on les porte sur soi & qu'elles touchent la peau. On en a en Europe tant de preuves incontestables de cette vérité, qu'il seroit inutile de m'arrêter à la prouer.... Une autre proprieté de la même pierre, & qui n'est point équivoque, mais autant sûre qu'aucune chose puisse l'être, c'est de guerir la retention d'urine, ou du moins d'en surprendre les cruels efforts autant de tens qu'on la porte sur les reins & qu'elle touche la peau." [57]).

40. Barrere (1793):

„....Pierres vertes. A propos de ces Pierres, les Galibis n'ont

rien de plus précieux que les *Takouraves* [t]). C'est ainsi qu'ils les nomment; & les prisent plus que nous ne faisons l'Or & les Diamants. Ce n'est pas chez eux seulement qu'on en fait cas: elles sont autant estimées par toutes les autres Nations de la Guiane, qu'elles sont recherchées par les Turcs, les Persans, & les Polonois, qui en ornent toutes sortes d'ouvrages. Cette Pierre est de couleur d'Olive, d'un verd un peu plus pâle, & presque d'un gris de perles. J'en ai rapporté de la Guiane de toutes ces couleurs. La figure la plus ordinaire qu'on donne à cette Pierre, est cylindrique, de la longueur de deux, trois, jusques à quatre pouces sur six ou sept lignes de diamètre, & percées dans toute leur longueur. J'en ai vû qui étoient quarrées, ovales, à qui on avoit donné la forme d'un croissant, & empreint la figure d'un crapeau, ou de quelques autres animaux. Cette Pierre est connuë par les Lapidaires sous le nom de Jade. Elle est fort polie, & si dure, qu'on ne sçauroit la travailler qu'avec la poudre de Diamant. On m'a assuré qu'elle étoit factice; qu'une Nation appellée Tapouyes [h]), qui habitent à cent cinquante lieuës, ou environ, de Para, s'occupent à les façonner; qu'ils en font même des mortiers, de petits sièges, & autres ustanciles de ménage. On ajoute, que la matière de ces Pierres est une vase molle, blanchâtre, qu'ils pétrissent, & à laquelle ils donnent la figure & les empreintes qu'ils veulent. Ils mettent tremper, pendant un certain tems, tous les morceaux préparés dans une rivière, au bout duquel ils les retirent. C'est cette eau, disent-ils, qui donne la couleur, la dureté, & le poli qu'on remarque à toutes ces Pierres" [7]).

41. Een bericht van 1690 vermeldt van de Aruans:

„Les femmes ....se mettent des coliers de verroteries.... d'autres en ont de pierres vertes" en „Mais soit que les Jesuites aient soin de les enterrer quand ils sont morts ou qu'ils les brulent comme je l'ai marqué ci dessus, ils ont toujours soin de bruler les pierres vertes du défunt afin qu'elles n'aient plus d'effet après sa mort, ou si non ils les enterrent avec eux.

Les pierres vertes que j'ai veu et dont j'en ai apporté trois jusqu'a paris sont fort transparentes et en forme pour la plupart de grenouilles et lezards et elles viennent de fort loin car les Aroanes les reçoivent une fois par an quand ils vont dans l'isle des Dames Amazzoniennes a faire la traitte et a coucher avec elles" [72]).

42. Op het eiland Caviana in den mond der Amazone vindt Nimuendaju in een grafveld meermalen voorwer-

pen van groene steen, die blijkbaar als sieraad zijn gedragen [62b]).

43. Aan de Amazone:

„Diego de Ordas kwam [1531] aan de rio Marañon met het plan om daar zijn ontdekking te beginnen, wijl hij eenige dagen tevoren in de rivier vier Indianen had gepakt, in een kano, bij wie ze twee smaragden vonden, de eene zoo groot als de hand, en ze zeiden dat een zeker aantal dagen stroomopwaarts er een rots van dat gesteente was" [51]).

44. Zoo komen we weder in de streek der berichten 7—10, en laten nog even Yves d'Évreux vertellen wat hij bij de Indianen (Tupi's) van Miary, 6 mijlen van St. Luiz, vernam:

„Les François les appellent Pierres vertes, à cause d'une montagne non beaucoup esloignee de leur antique habitation, en laquelle se troue de tres-belles & precieuses pierres vertes, lesquelles ont plusieurs proprietez specialement contre le mal de rate, & flux de sang: & m'a t'on dict qu'on y trouue des Emeraudes tres-fines: Là ces Sauuages alloient chercher de ces pierres vertes: tant pour en mettre en leurs levres [z]), que pour en faire trafic auec les nations voisines. Les Tapinambos [h]) & les Tapouis [h]) font grand estat de ces pierres" [32]).

45. De la Condamine (1743):

„à l'embouchure de la rivière de Topayos [h]) .... Je fis en ce lieu l'acquisition de plusieurs pierres vertes, connues sous le nom de pierres d'Amazones: elles sont fort estimées des Indiens, qui ont peine à s'en défaire, & elles deviennent tous les jours plus rares. C'est un vrai jade, pareil à celui d'orient, mais dont on ne connoît plus la carrière, non plus que l'art avec lequel les anciens Indiens ont su travailler cette matiëre, malgré son extrême dureté, & y percer des trous, quelquefois de six à sept pouces de long, sans aucun outil de fer. J'ai remis les plus belles de ces pierres au cabinet du Jardin du Roi" [24b]).

46. Barbosa Rodrigues (1872):

„In het dorp Santarém bestaan nog afstammelingen van de Indianen der missie in Puêrary, die mij verzekerden dat de verdwenen missie dezen naam dankte aan de groene of gele kralen

die toenmaals gevonden werden in het Lago Verde [Groene Meer] en aan de oevers van een rivier die wegens deze omstandigheid dezen naam aannam, welke in de Tupi-taal beteekent, „rivier der kralen", of „water der kralen". Het is een overlevering, dat deze kralen jaarlijks daar gebracht werden door de Tapayunas [h]) die ze gingen zoeken aan de rio Yamundá, tusschen de Uaboys en Kunurys [g]) die ze verkregen van andere Indianen of van de Amazonen" [96b]).

47. Op een expeditie van Engelschen, die in 1621 de Amazone-rivier opvoer:

„they met with such a frequent report amongst the Indians, of certaine Lands or Islands, not farre from them, inhabited by Women only, that hath left a beleefe in all the Company, of the truth and certainty thereof. The fame of these Women was, that by their vse & practise in the warres, they are fearefull and terrible to their enemies and neighbours. And they admit (at certaine months & seasons) the societie of man: with other manners, and ceremonies, not yet perfectly knowne vnto any Christians" [46]).

48. F. de Orellana werd, toen hij de rivier afzakte die sedert „rivier der Amazonen" heet, ter hoogte van de monding der Trombetas aangevallen door Indianen (1541), en zijn reisgenoot de Carvajal zegt hiervan:

„dat deze Indianen zich zoo verdedigden, omdat ze vazallen waren van de Amazonen, en dat hij en de anderen tien of twaalf harer zagen, die aan het front der Indianen streden, als kapiteins, en zoo moedig, dat de Indianen niet durfden omkeeren; en wien vluchtte voor de Spanjaarden, doodden ze met stokken. Deze vrouwen leken hun hoog van gestalte, stevig, en blank, met overvloedig hoofdhaar rond het hoofd gewikkeld, naakt, de schaamdeelen bedekt, met boog en pijlen in de hand, en de Spanjaarden doodden er zeven of acht van" [51]).

49. Aan de Yamunda wordt dan aan Barbosa Rodriguez (1875) het meertje Yasi Uara [d]) gewezen, nabij Faro, waar vroeger de Amazonen en de mannen van den stam der Ikamiabas [i]) elkaar ontmoetten, en waar de *muyrakytã*'s groeiden (zie hoofdstuk III), en hij vindt in die streken verscheidene *muyrakytã's* [96a, b]). Vol enthousiasme

schrijft hij er een heel boek over. Kundig, werkzaam, en gevoelsmensch. Zijn boek is prettige lectuur en nog altijd van waarde.

50. Na den Braziliaan, de Franschman. Henri Coudreau, moedig onderzoeker, die kort daarna in diezelfde streek, aan de Trombetas, het leven zal laten. Verstandsmensch die geen neiging heeft tot een vlucht in de wolken, doch dikwijls bekoort doordien hij de humoristische zijde der dingen opmerkt. Hij bezoekt ook het meertje (1899), geeft er zelfs een fotografie van, en zegt:

„Le Lago Espelho da Lua (Yaci Uaruá pour les conteurs de légendes) est un tout petit lac quelconque, comme il s'en trouve des centaines dans le bassin de l'Amazone; il communique avec le Lago de Faro par un petit igarapé sans importance aucune. Il s'y trouve, au fond, m'ont dit les habitants des baraques voisines, de l'argile, des pierres: des pierres et de l'argile ne différant en rien de toutes les argiles et de toutes les pierres vues sur les bords du Lago de Faro ou sur les rives du Yamundá. Pour ce qui est du *muirikitan*, de la fameuse „pierre des Amazones", les gens du voisinage n'en ont jamais vu et n'en ont entendu parler que par „des messieurs venus de la ville". Si jamais, comme le veut la légende, les Amazones découvertes ou inventées par le senor Orellana et cultivées depuis par tant d'amateurs de merveilleux, si jamais les Amazones ont fabriqué la pierre sacrée et invoqué la Lune sur les bords de ce mauvais petit lac, il faut bien reconnaître que le temps a effacé très complètement toute trace de leur passage" [26c]).

Het is lang geworden, maar wij hebben er de voldoening van, dat we aan één zijde van het Amazonen-vraagstuk, aan de materieel-historische zijde, thans werkelijk houvast hebben gekregen.

Vrij zeker is er in den omtrek der Amazone-rivier een centrum van verbreiding geweest van Amazonen-steenen, al is het ook mogelijk dat niet alle Amazonen-steenen van daar zijn gekomen.

Uit die streek haalden de Karaïben van Guyana, en wellicht nog Indianen van andere stammen de steenen; de Karaïben voeren daarbij vermoedelijk langs de kust, en vervolgens de Amazone-zivier op.

Waarschijnlijk kregen ze de steenen van een in die streek wonend volk, dat in elk geval wist (gelijk hierna zal blijken), met welk doel de steenen waren vervaardigd, en daarom lijkt het niet uitgesloten dat dit volk de steenen zelve vervaardigde, misschien de grondstof van elders betrekkend (vgl. [71c]), p. 277, [49b]), [70])).

In die streek woonden Indianen van het in de geschiedenis welbekende volk der Tupi-Guarani's, en volgens de jongste onderzoekingen is in den omtrek der Tapajoz vermoedelijk het oude centrum van dit volk geweest [h]). Het Karaïbisch (ook het Ojana) heeft Tupi-woorden opgenomen [ee]) [ff]). Het is zeer wel mogelijk dat het een Tupistam was, van wie de Karaïben de steenen kregen.

Volgens de verhalen is het de vrouwennatie geweest, van wie ze de steenen kregen. Een kleine bijzonderheid, in het verhaal van Raleigh (25): dat de vrouwen-natie ook met krijgsgevangenen verkeerde, alvorens ze te dooden, herinnert aan het gebruik bij de Tupi's, om de voor ritueel opeten bestemde gevangenen, tijdelijk een echtgenoote te geven [71b]).

Dan echter raken we het spoor bijster.

We zullen het wedervinden op een geheel ander terrein.

III. DE MYTHEN

A. *Ontstaan der vrouwennaties; sage van de Karaiben van Suriname* (verkort) Penard [83a]).

In den ouden tijd behandelden de Karaïben hunne vrouwen zeer slecht, en ten slotte trokken de vrouwen, dit leven moede, weg (naar de Amazone-rivier, onder leiding van een vrouw die uit het Zuiden was gekomen [22]).

De mannen haar achterna; zij vonden ze in een dicht woud, doch de vrouwen boden gewapenden weerstand.

Nu begonnen de mannen te smeeken „Wat zullen wij zonder vrouwen doen", riepen zij uit, „hoe zullen wij het geslacht voortplanten en den Dubbelgeest [p]) dienen?

Een deel der vrouwen, hierdoor bewogen, volgde hen; de meeste echter bleven weigeren, doch stonden toe dat de mannen haar eens per jaar zouden bezoeken. Verwekten ze een zoon, dan mochten ze dien behouden; werd een dochter geboren, dan moest de man onmiddellijk vertrekken.

B. *Dezelfde gebeurtenis, zooals ze aan de andere zijde, aan de Amazone-rivier, wordt verteld. De Ikamiabas* [l]) (Rio Yamunda) Barb. Rodr. [96a,b]).

Indertijd zakten de Yamunda [o]) af [j]) eenige vrouwen die de mannen van hun stam verlaten hadden. Deze volgden ze, en trachtten ze te vatten. Maar de mannen ontmoetten vele hindernissen: doornen, wilde dieren, troepen brulapen die hun uitwerpselen lieten vallen, de Kurupira [boschgeest].

Eindelijk kregen de vrouwen medelijden met hun vroegere minnaars en bloedverwanten, en, gekomen aan het Yacy-taperé [maan-huis] gebergte, maakten ze halt en ontvingen hen voor de laatste maal als haar heeren. En zij legden hun deze voorwaarden op: de mannen zouden slechts eens per jaar ontvangen worden; de hieruit geboren zoons zouden zij krijgen, doch slechts de geboorte van een dochter werd hun als verdienste aangerekend, en daarvoor werden ze beloond met een *muyrakytã* [lj]) (die de vrouwen verkregen op de wijze als in de volgende mythen wordt vermeld).

Daarna verdwenen de vrouwen in de aarde, geleid door een gordeldier dat haar den weg opende.

C. *Yacy-Uarua. Hoe de Ikamiabas (Amazonen) de Amazonensteenen krijgen.* (Rio Yamunda) Barb. Rodr. [96b]).

Men zegt, dat er in het brongebied van de Yamundá, in het gebergte Yacy-taperé een schoon meer is, gewijd aan de maan en genaamd Yacy-uarua [d]). Elk jaar, bij een bepaalde phase van de maan, kwamen de Ikamiabas die in het gebergte woonden, een groot feest aanrichten, gewijd aan de maan en aan de „moeder van den *muyrakytã*" die op den bodem van dat meer woonde.

Als het feest eenige dagen had geduurd en het water stil was, doken de Ikamiabas die rondom, het meer waren, erin, en ontvingen van de moeder van den *muyrakytã* de kostbare talismans, van die vormen welke zij verlangden. Ze ontvingen ze in nog zachten toestand; spoedig nadat ze uit het water kwamen, verhardden ze zich.

Met deze steenen begiftigden ze de mannen waarmede ze in betrekking stonden.

D. *Als voren; ander verhaal.* (Rio Yamunda) Barb. Rodr. [96b]).

De ouden zeggen, dat in vroeger tijd de vrouwen vastten *) en

---

*) Vasten doen de Indianen vóór een religieus feest, en in het algemeen steeds wanneer zij zich willen behoeden tegen demonen.

daarna een groot feest, met dansen, aanrichtten, en vervolgens, als het meer als een spiegel was, en de maan weerkaatste, alle erin sprongen, onderdoken, en aan haar moeder den *muyrakytã* gingen vragen.

De moeder van den *muyrakytã* gaf ze haar in allerlei vormen, als: kikvorsch, bijl, rond, en van verschillende groenachtige kleuren.

Zoolang ze in het water waren, waren ze zacht, en als ze eruit kwamen bleven ze als van steen.

E. *Als voren; sage van de Uaboy-Indianen.* (Rio Yamunda) Barb. Rodr. [96b]).

In het meer Yacy-uarua, waarin de moeder van den *muyrakytã* woonde, waren deze talismans in levenden toestand, en alleen aldaar verkregen de vrouwen ze.

Daartoe verwondden ze een deel van het lichaam, en lieten op die welke ze wenschten te bezitten een druppel bloed vallen [JJ]).

De *muyrakytã* stierf, en zij, onderduikende, bemachtigden hem gemakkelijk.

Er waren er van verschillende vormen en kleuren.

Met deze beloonde de vrouw die een dochter had gekregen, den minnaar die er de vader van was.

Nog thans is het een algemeen geloof, dat deze steen levend is.

F. *Oorsprong van de Uaupes-Indianen.* (Rio Ukaiary) Barb. Rodr. [96b]).

In den ouden tijd vertelden onze grootmoeders, dat in den beginne hun woonplaats was aan een groote rivier met wit water *).

Deze rivier was verbonden met een meer, waar vroeger het huis was van de moeder van den *muyrakytã*.

De moeder van den *muyrakytã* onderwees haar hoe hij gemaakt werd.

Op een keer, 's ochtends, ging de moeder van den *muyrakytã* uit, in het bosch, om te wandelen, in de gedaante van de groote slang.

Een man die was gaan jagen, meenende dat het een werkelijke slang was, doodde de moeder van den *muyrakytã*.

Toen de moeder van den *muyrakytã* stierf, wies de rivier en

---

*) Wit water, in tegenstelling van zwart water, dat door overblijfselen van planten een donkere kleur toont. Daarnaar kregen Rio Negro en Rio Branco hun naam.

liep het geheele land onder, waarvan het merk bleef op de Serra da Velha pobre [gebergte van de arme oude vrouw].

De menschen, zoo zegt men, die niet stierven, zochten zich woonplaatsen op de hooge landen.

De Solimoes [c]) wies en vloeide het land in door de Rio Negro, waar hij bleef.

Dit vertelden in den ouden tijd onze grootmoeders.

G. *De bovennatuurlijke tweelingen* (*deel der Jurupary-mythe*) (verkort) Barb. Rodr. [96b]), Strad. [110b]).

Jurupary vertelt: In den eersten tijd der wereld was er een volk dat de jonge meisjes opgesloten hield in een soort klooster. Een harer, Dinari, ontvlood, en werd de echtgenoote van een vogelman, behoorende tot den stam der Yakamis [1]). Ze kreeg twee kinderen, een jongen Pinon, en een meisje Meenspuin. 's Nachts zag ze, dat het lichaam van Pinon sterren droeg, die als een slang van het hoofd tot de voeten om hem geslingerd waren; het meisje droeg zeven sterren op het hoofd [s]) [kk]).

Pinon bevrucht vele vrouwen, waaruit het menschengeslacht stamt. Hij wordt door een oer-medicijnman onderwezen, en alle tegenwoordige medicijnmannen hebben van Pinon geleerd. Om zijn zuster rein te houden, brengt hij haar naar den hemel, waar ze *Ceuicy*, het zevengesternte, wordt [s]). De moeder, Dinari, is door de moeder der visschen naar het Westen gevoerd en, veranderd in een *pirarara*-visch in een bergmeer geplaatst.

H. *De heilige legende van Izy of Bokan*. (Uaupes) (eerste gedeelte) Barb. Rodr. [96b]).

Er woonde in het Tunahy-gebergte bij de rivier Içana, een stam die bij het begin der wereld vernietigd werd door een zware epidemie, waaraan te nauwernood ontsnapten de vrouwen, eenige weinige oude mannen, en een medicijnman.

De vrouwen leefden treurig, omdat ze zonder mannen waren, en aldus de stam zou uitsterven.

Een keer waren ze aan den oever van het meer Muypa, waar *Ceuicy* [s]) placht te baden, en beraadslaagden hierover, toen ze verrast werden door een medicijnman, die, op order van de zon die de wereld regeert, haar verboden had bij elkaar te komen en te baden in het meer.

Hij berispte ze, maar kondigde haar aan, dat ze een nieuw geslacht zouden hebben.

Zij hielden het voor scherts, en de medicijnman zeide haar dat

hij ging bewijzen wat hij zeide; maar dat ze daartoe eerst een zuiveringsbad moesten nemen.

Zij gehoorzaamden terstond, en gingen met hem naar het bad.

Toen ze uit het water kwamen, voelden ze dat ze zwanger waren. [Een andere lezing vermeldt, dat zij bevrucht waren door den medicijnman, die iets geheel anders was dan hij scheen te zijn [110b]); nog een andere lezing vermeldt, dat ze door de Groote Slang bevrucht waren [96b]).]

Daarna, zoo zegt men, zagen ze hoe de medicijnman vlug het gebergte beklom, en zich van het punt genaamd Dubá, in het meer stortte, juist op het oogenblik dat *Ceucy* haar verdwijnen aan den hemel ten einde had gebracht.

Na tien maanden bevielen al de vrouwen op denzelfden dag en op hetzelfde uur.

Onder de pasgeborenen was een mooi meisje.

Dit meisje wies op in reinheid, tot ze twaalf jaar oud was. [Volgens een andere lezing heette dit meisje Ceuicy, naar haar hemelsch voorbeeld [110b]).]

Een tijd later schonk ze het daglicht aan een schoon kind, gelijkende op de zon, dat men tot hoofdman uitriep, met den naam Izy [of Bokan; in andere lezingen Jurupary genoemd. Er volgt nu de Jurupary-mythe].

I. *De strijdbare vrouwen* (Karaja, Rio Araguaya) (verkort) Ehr. [31a]), en [56a]).

De vrouwen van een dorp waren gewoon op zekere tijden naar een lagune te gaan, waar een groote kaaiman woonde. Een harer werd fraai versierd en met muskus ingewreven, en bleef aan den oever zitten, terwijl de andere vruchten verzamelden. Zoodra ze weg waren, riep de versierde vrouw den kaaiman, en deze bracht haar visschen en legde na afloop zijn kop in haar schoot. En dan kwamen de andere vrouwen en bereidden het eten, en na afloop van het feest keerden alle naar huis terug.

Op den duur verwonderden de mannen zich, dat de vrouwen steeds met ledige handen thuis kwamen. Zij lieten ze bespieden, en gingen daarop naar het meer en doodden den kaaiman.

De vrouwen bemerkten dit, daagden de mannen ten strijd uit, en doodden de meesten.

Daarop zakten de vrouwen de rivier af, en men heeft niets meer van ze gehoord.

Zoolang deze kaaiman leefde, spraken alle kaaimans. Sedert spreekt geen hunner meer *).

*) Talrijke Indiaansche mythen vertellen van den tijd toen de dieren

J. *De Worisiana* [f]) (*Amazonen*). (Akawois, Britsch Guyana) (verkort) Brett [17]), en [56a]).

Er was eens een trotsche hoofdmansvrouw, To-eyza, die een minnaar had, Walyarima [tapir-geest [n])]. Zij was ontevreden over haar ondergeschikte positie, en op de plaats waar de vrouwen baadden, overreedde zij haar, om in opstand te komen tegen hare echtgenooten, zeggende, dat Walyarima haar zou helpen. Walyarima zwom de rivier over, werd opgewacht door de mannen, en gedood. De vrouwen trokken weg, en doodden velen der mannen die haar achtervolgden. Sedert laten ze de mannen nog slechts als minnaars toe; wordt een meisje geboren, dan behouden zij dit; wordt een jongen geboren, dan zenden ze dien weg.

K. *De vrouwen die in waterdieren veranderden*. (Karaïben en Arawakken, Guyana) (verkort) Pen. [83b]), Roth [97a]), Ahl. [2]).

In den ouden tijd, toen de dieren nog spraken, waren er twee zusters, die een liefdesbetrekking hadden met een tapir. Haar broeders bespiedden ze, en doodden den tapir [n]); eene zuster veranderde in een zeekoe (manati), de andere in een bruinvisch. [Volgens een andere lezing zetten de broeders het vleesch van den tapir aan de zusters voor, die er onwetend van aten; toen ze het ontdekten, veranderde de eenen zuster in een water-koe (manati), de andere in een bosch-koe (tapir)] [11]).

L. *De Amazonen*. Taulipangs, Zuidwest van Britsch Guyana) (verkort) Koch-Gr. [56c]).

Ulidzan [f]), de vrouwen zonder mannen, waren vroeger menschen. Thans zijn zij *Mauari*'s [natuurgeesten]. Nu en dan laten zij mannen toe; wordt een zoon geboren, dan dooden ze dien; dochters laten ze leven. Als een harer oud wordt, dooden en begraven ze haar. Ze zijn niet gehuwd. Ze zijn zeer mooi en hebben lange haren.

M. *Mythen der Indianen van Haiti*. (gedeelten, zeer verkort). Pane [82]), Martyr [69]); [89]).

(1) Zij gelooven, dat het eiland Haiti een levend vrouwelijk

---

of geesten menschen waren, of toen de dieren als menschen spraken, of de menschen „gelijk de dieren" onsterfelijk waren. Dikwijls blijkt dat zoo'n mythe handelt over een tijd toen de vaste materie nog niet ontstaan was. Het geloof, bij de Arawakken, dat hun familie (clan) afstamt van het dier waarvan de familie den naam draagt, heeft stellig ook betrekking op een dergelijken voortijd.

wezen is, en een bepaalde grot wijzen zij aan, die het voortplantings- en afvoerorgaan is.

(2) De menschen zijn ontstaan in twee grotten, Cacibagiagua [x]) en Amaiauna [bb]). Een hoofdman, Guagugiona of Vagnoniona, bracht de vrouwen en zuigelingen naar het eiland Matinino [o]), waar de zuigelingen veranderden in kikvorschen, en ging daarna zelf naar het land Guanin [bb]). Hij is afgedaald naar een schoone vrouw, die hij zag op den bodem der zee, en kreeg van haar witte kiezelsteenen, die ze *siba* [x]) noemen, en schelpen met goudglans, die ze *guanino* [bb]) noemen. Zij maakten er halssnoeren van, die de hoofdlieden tot den huidigen dag als heilig beschouwen. — De in de grotten achtergebleven mannen vonden wezens die op vrouwen leken. Eenigen hunner, de *caracaracole*'s [aa]), die volgens een verhaal de vier goddelijke tweelingen waren, grepen deze wezens voor hen, en deze werden vrouwen, en zoo is Haiti bevolkt geworden.

N. *De Massuano* [b]) *of wondertocht van vijftig Indianen naar de Amazone*; sage van de Karaïben van Suriname. (verkort) Penard [83b]).

Eertijds, voor nog de grootvader van mijn grootmoeder geboren was, kwamen de Indianen veel talrijker voor dan thans en leefden ook veel gelukkiger. Kinderen gehoorzaamden aan hunne ouders en de macht der booze geesten lag aan banden gelegd door onovertroffen Piaaiers [medicijnmannen]. De wouden waren overstroomd van rondtrekkende boschvarkens en het krioelde van visch in de wateren.

Eene zaak slechts baarde hun groote zorg, de vrees namelijk voor hun voortbestaan. Zij duchtten, wat de toekomst heeft bewaarheid, als volk te zullen uitsterven en meenden daarom op een nieuwe soort vermaagschapping te moeten zinnen.

Eenige jongelieden sloegen daarom raad en besloten een gezamenlijken tocht te ondernemen naar de *Woli-jana* (Vrouwen-Indianen), die ver in het Zuiden aan de Amazone woonden.

Toen gingen de piaaiers aan het werk en weldra hadden zij hunnen geest van den voorgenomen tocht verwittigd en van hem de toestemming erlangd, onder voorwaarde echter dat zij zijne bevelen stipt zouden opvolgen.

Een groot afscheidsfeest werd nu gegeven ter eere der vertrekkenden, en ten getale van 50 gingen zij opgewekt den weg op.

In den beginne liep de tocht door het land van bevriende Indianen, die de reizenden overal met open armen ontvingen en erg hun grooten lever prezen. (De lezer moet weten, dat bij de

Indianen moed lever wordt geheeten). Eindelijk had men het laatste dorp van de bevriende Indianen achter den rug en bevond men zich voor een uitgestrekt en donker woud. Daarachter hielden zich vijandige Indianen op.

De Piaaiman deed allen kond, dat zij genaderd waren tot het land der *Alawata-jana* of Brulaap-Indianen en ze dus bij elkander moesten blijven. Deze wezens konden zich naar willekeur veranderen in Indianen en dan ook weer Brulapen worden. Aan hun hoofd stond de *Alawata-tamulu* of Grootvader der Brulapen, een monsterachtige aap met zwaren baard en wiens geluid klonk als het rollen van den donder.

De Piaaiman gebood den Indianen dat elk van hen een spoor van een bebe of Zanghoutboom zou afhakken dat als schild zou moeten dienen; ook behoorden zij vlokjes katoen, als voorzorgsmaatregel, in de neusgaten te stoppen en niemand mocht lachen, maar allen even ernstig wezen precies gelijk Brulapen die hun leelijken zang zoo ernstig voordragen. De piaaiman gaf er de reden van, want, zeide hij, hoevele Brulapen hebben wij niet in ons leven opgepeuzeld! zeker zullen de geesten der opgegeten brulapen trachten hunne vrienden op ons te wreken.

De Indianen gehoorzaamden allen, uitgezonderd twee, die verklaarden, dat de schilden te zwaar waren en dat zij bovendien niet geloofden aan de praatjes van den piaaiman, de brulapen toch, welke zij om zich heen zagen, verschilden in geen opzicht van de gewone *Alawata*'s. Zij maakten dus geen schilden doch trokken spottend achter de overige Indianen op, die met vlokjes katoen in de neusgaten en stukken bebe beladen voorop gingen.

Daar weerklonk opeens een verschrikkelijk gebrul door het woud. Millioenen Brulapen verschenen, allen onder aanvoering van hun Grootvader, die reeds van verre den verschrikten Indianen toeschreeuwden: „Gij zijt het niet waar? die zooveel van brulapenvleesch houdt, en die mijn kinderen, terwijl ze hun lied opzingen durft beloeren en met pijlen doorboren. Verdelgt hen", was de korte lastgeving aan die hem volgden.

De Brulaapgeesten vereenigden zich toen in de boomen, die hun takken vlak boven de Indianen uitspreidden en begonnen toen deze laatsten — sit venia verbo — zoo afschuwelijk met faecaliën te bestormen, dat ze als het ware er onder begraven werden.

Ofschoon de schilden der gehoorzame Indianen wel vreeselijk zwaar werden, raakten ze zelven toch niet onder het vuil bedolven.

Anders verging het den ongehoorzamen. Reeds half dood,

werden zij door de Brulapen in stukken gesneden en in een pot gestopt. Een der *Alawata*'s riep toen spottend uit: „dat is me een vette jaap, wij zullen er heden mee doen precies als .... Indianen met Brulapen doen."

Toen ontvloden allen haastig deze onverkwikkelijke plaats en bereikten weldra de open savanna, waar zij veilig waren.

Hier meende de Piaaiman een waardig woord te moeten spreken, waarbij het treurig lot der twee ongehoorzamen beschreven werd en voor den vervolge op de stipste gehoorzaamheid aangedrongen. Van de 50 Indianen bleven nog 48 over.

[Zoo gaat het verhaal verder: de reizigers komen bij de *Woko*-(powieshoen)-, de *Kwata* (aap)-, de *Djaki* (visch)-, de *Konolo* (ara)-, de *Pataka* (visch)-, de *Wengosi* (mier)-, de *Leri* (vleermuis)-, de *Kodoku*(visch)-, de *Kambo* (braadrooster)-, de *Tamameneke* (werktuig)-, de *Omulu*(luis)-, de *Kusa*(krab)-, de *Siko* (zandvloo)-*jana* (Indianen, menschen), bij het muskieten- en wespenvolk. Telkens geeft de medicijnman aan hoe men zich moet gedragen, en zijn er twee ongehoorzaam, die dit met hun leven moeten bekoopen].

Van de 22 Indianen bleven er nog 20 over.

Allen trokken vijf dagen lang voort doch den zesden dag kwam de zon niet meer op. „Wij zijn genaderd, zeide de piaaiman, in het *Emambe*, bewoond door de *Kokojana* of Nacht-Indianen.

In dit land heerscht een eeuwig duister. De Indianen die zich bewegen willen, gaan altijd met toortsen rond. Zij dulden geen vreemdelingen bij zich en verdragen hen even weinig als dag en nacht nooit samen gaan. Voorziet u dus van toortsen, dan zullen ze ons aanzien voor eigen stamgenooten."

Allen gehoorzaamden, uitgezonderd twee, die wederom verklaarden niet te gelooven aan de praatjes van den piaaiman.

„Gij zult ons wel verlichten met uwe toortsen", voegden zij spottend hunnen kameraden toe.

Doch ziet, nauwelijks waren zij een eind weegs het bosch in of daar verschenen honderden Indianen die allen flambouwen omhoog hielden. De kinderen, ja de honden droegen nog kleine toortsen. Als zij de Indianen zagen aankomen riepen zij hun toe: „Welkom, vrienden van den nacht!" De beide ongehoorzamen trachtten zich bij het hooren dezer woorden uit de voeten te maken, maar het was reeds te laat. Van alle kanten weerklonk het luide: „Indianen zonder flambouwen in het land van den Nacht zijn vrienden van den dag!" Daarop grepen zij beide ongehoorzamen aan en staken hun de oogen uit. „Nu moet gij wel van den nacht

gaan houden" spraken zij, „want den dag zult gij nimmer meer aanschouwen! weg met u!"

En ze liepen weg, alle Indianen, zoo snel ze maar konden, de twee blinden medevoerend. En deze laatsten werden door den piaaiman hard berispt en gewezen op de gevolgen hunner ongehoorzaamheid.

Nij vijf dagen bereikten zij het land der *Paiwali-* of *Pajawalujana* of Drank-Indianen:

„Deze *Itoto*'s" [niet-Karaïben, vijanden] zeide de Piaaiman „drinken onophoudelijk, maar zonder te slapen of dronken te worden. Wie maar kan drinken, is hun vriend maar gelijk dronkenschap weg voor drank wekt evenzoo verfoeien deze Indianen alle dronkaards en verdragen geen slapers. Wacht u dus van veel te drinken en uit te slapen.

Allen gehoorzaamden, uitgezonderd twee, die vertrouwende op hun vermeende weerstandsvermogen, zooveel dronken, dat zij hun slaaplust niet bedwingen konden en zelfs in de hangmatten der *Itoto*'s gingen liggen. Maar nauwelijks hadden de Drank-Indianen dat gemerkt of ze gingen in woede op hen af en wilden hen dooden. De piaaiman echter was zoo goed hen te wekken en door hunne kameraden gesteund, konden zij nog met de anderen wegvluchten. ofschoon vallend en rollend als echte dronkaards.

„Alle ongehoorzaamheid moet voorbeeldig gestraft worden", zeide de piaaiman op een onzekeren toon tot zijn volgelingen, maar toch dronkenschap is iets, dat zelfs den allerbesten, zelfs mij, kan overkomen". En dat nu allen toestemmend knikten, daar zij slechts waggelend konden vooruitkomen, wien zal het verwonderen.

Vijf dagen wederom duurde de nieuwe tocht. Toen stonden de reizigers voor een uitgestrekt watervlak. Ze zagen het voor de zee aan.

„Neen", zeide de piaaiman, „dat is de zee niet, hier zijn we bij de zoete wateren der *Masuwana* of Amazonen. En de rook, dien gij ginds ziet opstijgen, is van de barbakotten *) der *Wolijana* of Vrouwen-Indianen. Deze Indianen bestaan uit vrouwen alleen, die in eigen dorpen bij elkander wonen. Zij zijn te allen tijde tot aan de tanden toe in de wapens en kunnen met bijlen, knotsen, schilden, boog en pijlen enz. even behendig omgaan als wij, mannen. Van tijd tot tijd laten zij ons toe tot een bezoek, maar het aantal mag nooit grooter zijn dan twintig. Vele gevaren hebben wij moeten doorstaan alvorens dit schoone oord te bereiken. Het

*) Roosters waarop vleesch en visch in den rook wordt gedroogd.

aantal landen die wij gepasseerd zijn zonder ze door te trekken is zoo groot als dat der sterren aan den hemel. Inderdaad we hebben er wat voor gedaan! Houden we ons dus kranig."

Door luide kreten gaven nu de reizigers hun aanwezigheid te kennen aan de Amazonen. En ziet.... daar naderden ontelbare gewapende vrouwen. Weest welkom! was het eerste bescheid van haren kant en.... alle vrees was geweken.

Toen zij in het dorp waren aangekomen werd aan ieder hunner eene hut aangewezen, waarin hij door de bewoonster ervan met alle zorg omgeven werd. Hij mocht geen hand naar eenig werk uitsteken of ook maar een oogenblik de plaats verlaten. Rusten moest hij den heelen dag door in de hangmat en daar eten en drinken naar hartelust. Mocht hij het gebod van uit te gaan overtreden, dan werd hij ongetwijfeld aanstonds gedood. Stilletjes kon hij ook niet weg, want de geheele omtrek was met assche bestrooid, die den indruk van elken voetstap duidelijk achterliet. Maar uitgaan hoefde hij ook niet, wijl de Amazone zelve dagelijks ging jagen en visschen en hem in overvloed van alles voorzag.

O. *Als voren.*

(1) Volgens andere sagen moesten ze om in den *Massuano* te komen een breeden stroom over langs een brug van slangevellen en daaronder zwommen twee monstervisschen, begeerig om elken mistred met gedeeltelijke verslinding en daarna met vierendeeling en verspreiding van elk deel des slachtoffers naar de vier windstreken, (te beginnen met het zuiderkruis) te bestraffen. Voor ouden van dagen was het overtrekken bijna niet meer mogelijk, maar kinderen en zuigelingen vooral vlogen erover.

(2) Alle dooden rijzen op aan de *Mazwano* [83a]).

P. *De tocht voor het zoeken der steenen bijlen.* (Arawakken, Britsch Guyana) (verkort) Roth [97a]).

Er was een korjaal [boot] vol menschen, met een zeer ouden man, een medicijnman, die het bevel voerde. Zij gingen op weg om te zoeken naar eenige steenen bijlen.

Zij namen kassave-stekken mede om die in het land der steenen bijlen te planten en zoo zich voedsel te verschaffen voor de terugreis; zij trekken over de zee; bezoeken vele naties; bij de *huri*(visch)-natie wordt een hunner gedood; een miereneter is hun te slim af; aan een volk dat niet kan pagaaien, leeren ze deze kunst; bij de vleermuis-natie wordt een hunner gedood; ze zien een boot met inwendigen pagaaier, een hunner gaat er onvoor-

zichtiglijk, in en de boot verdwijnt met hem; ze komen bij een bananen-planting, mogen er elk twee eten, een hunner is gulzig en wordt in een tijger veranderd; ze komen bij kassave-koeken, een hunner neemt ervan, hoewel gewaarschuwd, en wordt door de *Yawahu*'s [natuurgeesten] aan wie de kassave behoort, in een geest veranderd; bij een brulapen-volk, waar een hunner lacht tegen het verbod, en door de brulapen tot peperpot wordt gemaakt. Dan komen ze bij het volk der vrouwen, waar ze worden uitgenoodigd voor de voortplanting te zorgen. Ten slotte in het land der steenen bijlen, waar al de menschen steenen zijn, en eenigen daarvan nemen de reizigers mede. Ze komen thuis; de oude man waarschuwt dat zij eenigen tijd niet bij hun vrouwen mogen komen; een hunner is ongehoorzaam, en verstijft in die positie.

(*Wordt vervolgd*).

DE TEGENWOORDIGE TOESTAND VAN SURINAME OP HET GEBIED VAN DEN LANDBOUW

DOOR

J. BOONACKER

Toen in de tachtiger jaren der vorige eeuw de cacaocultuur een voor Suriname loonend cultuurbedrijf beloofde te worden kon men de toekomst van Suriname's landbouw met meer vertrouwen tegemoet zien dan in langen tijd het geval was geweest. Immers de cacaocultuur bleek in die jaren zoowel voor den grooten als voor den kleinen man een bedrijf te zijn, dat behoorlijke winsten afwierp. Het aantal cacaoplantages nam langzamerhand toe, terwijl daarnaast eerst door den van het staatstoezicht ontslagen neger, later en in sneller tempo door den vrij geworden Britsch-Indischen immigrant zg. gronden werden aangelegd, waarvan de beplanting hoofdzakelijk uit cacao bestond. Het was een hoogst eenvoudige cultuur en de bereiding van het product stelde aan de kennis van den planter geen al te hooge eischen. Daarnaast bestonden nog een 5-tal suikerondernemingen, die wel niet al te modern waren ingericht, maar die toch in vele jaren op vrij behoorlijke winsten konden rekenen. Kortom er was eenige verbetering te bespeuren in den oeconomischen toestand van het land en men had alle reden op goede hoop voor de toekomst.

Hoe anders is de toekomst echter geworden dan men zich die had voorgesteld! Nog voor het einde der vorige eeuw begonnen in de cacaoaanplantingen ziekten op te treden, die aanzienlijke schade aanrichtten en de cacaoproductie snel deden teruggaan. De bekende krullotenziekte tegelijk met herhaalde thripsaanvallen verzwakten de cacaoboomen in die mate, dat de daarop gevolgde in-

stervingsziekte een groot deel van den aanplant kon verwoesten. In het begin van deze eeuw begon de cacaocultuur dan ook spoedig hare belangrijkheid voor Suriname te verliezen en thans neemt deze cultuur nog slechts een ondergeschikte plaats in.

Toen het zoo slecht met de cacaocultuur begon te gaan zijn er goed bedoelde pogingen in het werk gesteld om de teelt van andere gewassen in te voeren en aan te moedigen. De meest belovende dezer pogingen was ongetwijfeld de invoering van de bananencultuur grootendeels met steun van het Gouvernement. Aanvankelijk scheen dit behoorlijk opgezette cultuurbedrijf zeer goede uitkomsten te zullen opleveren. Maar het duurde ook al weer niet lang of er deden zich ernstige ziekteverschijnselen in de aangeplante variëteit voor, waarvan al heel spoedig bleek, dat zij de gunstige verwachtingen zouden te niet doen. En met voor de Panamaziekte immune variëteiten konden slechts korten tijd proeven worden genomen, want niet lang na het in ernstige mate optreden dezer ziekte trok de moederlandsche regeering haren steun in en hiermede behoorde de cultuur van bananen voor Suriname al weer tot het verleden. Dit bananendrama speelde zich in korten tijd af nl. tusschen de jaren 1906 en 1912.

Toen de vooruitzichten van de bananencultuur tengevolge van het optreden der Panamaziekte minder zeker begonnen te worden waren enkele ondernemers zoo verstandig, alhoewel dit in strijd was met de voorschriften, in de bananenvelden Liberiakoffie uit te zetten, waarvan in vroegeren tijd reeds was aangetoond, dat de teelt op de lage, zware kleingronden zeer goed mogelijk was en van welk gewas een 3-tal ondernemingen reeds aanzienlijke aanplantingen bezaten. Dit was het begin van de tegenwoordige koffiecultuur, die op het oogenblik met uitzondering van wat overbleef van de sukercultuur de eenige cultuur is van het grootbedrijf.

Te zelfder tijd dat men de bananencultuur ter hand nam begon men ook zijn aandacht te schenken aan de cultuur van den heveaboom, waartoe de hooge rubberprijzen van die dagen gereede aanleiding waren. Het parti-

culier initiatief nam hierbij de leiding, terwijl later een Gouvernementsrubberonderneming volgde. Maar al spoedig bleek de Hevea Brasiliensis in de Surinaamsche polderlanden niet al te best op haar plaats. Niet alleen liet de groei in het algemeen te wenschen over, ook ziekten begonnen zich te vertoonen. Een dezer, de Zuid-Amerikaansche bladziekte, trad zelfs met zulk een hevigheid op, dat de Heveacultuur op de meeste ondernemingen moest worden opgegeven en de rubberplantage van het Gouvernement in een koffieonderneming moest worden omgezet.

Ten slotte valt nog te vermelden een poging om de katoencultuur in Suriname te doen herleven. Deze poging, een 7-tal jaren geleden van Amerikaansche zijde in het district Nickerie ondernomen, leed schipbreuk hoofdzakelijk tengevolge van het gebrek aan plaatselijke kennis en ondervinding van de leiders, die gewend aan drogere klimaten, geen voldoende rekening hielden met de eischen, die in Suriname aan de ontwatering dienen gesteld te worden. Tevens bleek op deze onderneming, waarbij voor het eerst althans op belangrijke schaal met mechanische tractie werd gewerkt, dat directe tractie op de zware Surinaamsche kleigronden minder op haar plaats is. Uit deze mislukte proefneming mag men dan ook mijns inziens allerminst de gevolgtrekking maken, dat herleving van de katoencultuur in Suriname tot de onmogelijkheden behoort.

Aan deze lange lijdensgeschiedenis heeft zich nu nog toegevoegd de algemeene malaise, die tot gevolg heeft gehad een sterke daling van de koffie- en suikerprijzen. Zoodanig zelfs, dat zij de laatste twee jaren vrij belangrijk beneden den Surinaamsche kostprijs kwamen te liggen, waarmede de groote landbouw, die op het oogenblik wordt uitgeoefend op 4 suikerondernemingen en een 40-tal koffieplantages, in een bij uitstek noodlijdend stadium is gekomen. Van bestuurswege zijn maatregelen genomen tot het verleenen van steun aan de koffieondernemingen, maar de vorm, waarin deze steun tot nu toe verleend wordt, schijnt zich niet in de sympathie van de ondernemers te mogen verheugen. Aan de suikercultuur is eerst tegen het

komende jaar eenige steun in uitzicht gesteld door een matige verlichting der lasten. Of deze hulp afdoende is en nog tijdig genoeg komt om de geheele stopzetting van 1 of meer der 4 suikerfabrieken te voorkomen moet ten sterkste in twijfel worden getrokken.

Voor den kleinen landbouw was de snelle achteruitgang van de cacaocultuur bijkans een nog grootere slag. Waar de plantages zich met steun van het Land door de bananencultuur eenige jaren konden staande houden was de kleine landbouw geheel op zichzelf aangewezen. Dat de kleine man toen het hoofd boven water heeft kunnen houden heeft hij in de eerste plaats te danken aan de rijstcultuur, welke cultuur hem om te beginnen zijn dagelijksche kost verschafte en hem daarnaast ook in staat stelde op bescheiden voet de andere onmisbare levensbehoeften te verkrijgen. Het in deze door den Britsch-Indiër genomen initiatief werd spoedig gevolgd door den zich als landbouwer nederzettenden Javaan, terwijl ook de inboorling op den duur wat meer belangstelling voor den rijstbouw aan den dag ging leggen. Toen in de oorlogsjaren het Bestuur terecht het belang inzag van een verhoogde rijstproductie ging het er toe over den rijstboeren steun te verschaffen door leiding te geven bij de inpoldering, ontwatering en bevloeiing op coöperatieven grondslag en soms te deelen in de kosten van dien aanleg. Hierdoor kwamen vooral in het district Nickerie verschillende rijstpolders tot stand. Het gevolg van een en ander was, dat de productie van rijst gestadig toenam en de laatste jaren een hoogte bereikte, die het zoeken van afzetgebieden buiten Suriname noodzakelijk maakte. Men slaagde hierin nog niet al te best, wat wel voor een groot deel te wijten is aan de onvoldoende kwaliteit van het afgewerkte product, anderdeels aan de weinige activiteit daarbij aan den dag gelegd. Door den onvoldoenden afzet is thans ook de rijstcultuur in een ongunstige positie gekomen.

In enkele daarvoor in aanmerking komende streken is de kleine landbouwer zich ook gaan toeleggen op de teelt van Liberiakoffie. Dit kon in hoofdzaak alleen daar geschieden waar in de nabijheid een fabriek voor de afwer-

king van het product was gevestigd, voornamelijk dus op de vestigingen en vestigingsplaatsen aan de Beneden-Commewijne en aan de Beneden-Suriname, in welke districten bijna alle koffieplantages zijn gelegen. Voor den kleinen landbouwer in andere gedeelten van Suriname is het vervoer van het ruwe product, de koffie in de bes, naar de ver afgelegen koffiefabrieken te moeilijk en te kostbaar. Het spreekt vanzelf, dat de kleine landbouwer nog meer het nadeel van de lage koffieprijzen voelt dan de groote landbouw, omdat de het product afwerkende fabriek nog eenige winst op de afwerking maakt en de kleine man financieel onmachtig is zijn product langen tijd te bewaren om bij opgaande koffieprijzen zijn voordeel te doen. Maar aan den anderen kant staat de kleine landbouwer weder sterker omdat hij geen vast werkvolk in dienst heeft, uit bijcultures inkomsten kan trekken en zich tevens in vele gevallen kan bezig houden met de teelt van melk-, slacht- en pluimvee.

In het district Coronie heeft de teelt van den kokospalm belangrijke proporties aangenomen. De kokospalm groeit daar bij uitstek goed en heeft er over het geheel weinig last van ziekten of plagen. Wel heeft de hartrotziekte er in sommige tijden veel sterfte in de boomen veroorzaakt, maar ten slotte heeft een goed doorgevoerde bestrijding erger kwaad kunnen voorkomen. De kokosteelt is in Coronie dan ook de voornaamste cultuur van het kleinbedrijf gebleven, dat daar hoofdzakelijk in handen is van inboorlingen. Naast de kokoscultuur legt men er zich toe op de varkensfokkerij, terwijl ook de laatste jaren meer aan den verbouw van rijst wordt gedaan. De afvalproducten, verkregen bij de bereiding van kokosolie, en de bij de pelling van rijst overblijvende zemelen, zijn van waarde voor de voeding der varkens. Alhoewel ook de prijzen van kokosnoten, kokosolie en varkens den laatsten tijd sterk zijn gedaald zou ik niet durven beweren, dat het kleinlandbouwbedrijf in Coronie niet meer loonend is, al moet erkend dat de goede jaren voorloopig voorbij zijn. In andere districten wordt de kokospalm ook aangetroffen, doch de larve van een Castnia doet daar zooveel

schade, dat de teelt van het gewas zich daar alleen als een niet belangrijke cultuur heeft kunnen handhaven.

Er zijn nog verschillende andere gewassen te noemen, met de teelt waarvan de kleine landbouwer zich als bijcultuur onledig houdt. Zoo worden overal kleine aanplantingen van mais, pinda, erwten en boonen in verschillende soorten aangetroffen. Maar deze gewassen hebben niet de beteekenis voor den kleinen landbouw van de drie hiervoren besproken producten.

Ook de teelt van vruchten neemt op de meeste perceelen een bescheiden plaats in. Het belang, dat deze teelt in de toekomst voor den kleinen landbouwer kan krijgen wordt over het algemeen niet ingezien of erkend. Er zijn verschillende grondsoorten in Suriname, die goede citrusvruchten en ananassen van uitstekende kwaliteit voortbrengen. Coronie en het Paragebied b.v. leveren ananassen van uitmuntende kwaliteit, terwijl bijna alle niet te zware gronden saprijke, geurige sinaasappelen en behoorlijke grapefruit geven. Maar de cultuur van deze vruchtensoorten kan niet tot ontwikkeling komen, zoolang men daarvoor geen buiten Suriname gelegen afzetgebieden heeft weten te vinden.

Wij hebben in deze korte schets willen weergeven hoe de landbouw zich in de laatste decenniën in Suriname heeft ontwikkeld en hoe de toestand op het oogenblik over het algemeen is. In een volgende bespreking willen wij een poging wagen om aan te geven langs welke lijnen men naar onze meening den grooten zoowel als den kleinen landbouw tot meerdere ontwikkeling kan brengen.

DE SINAASAPPEL-CULTUUR IN SURINAME, HARE MOGELIJKHEDEN EN FINANCIEELE PERSPECTIEVEN EN HET BELANG DAARVAN VOOR DE KOLONIE

DOOR

H. G. DU PUIS

Nu de tijd nadert, dat in de Staten-Generaal de Surinaamsche begrooting behandeld zal worden, lijkt het mij thans het geschikte moment de aandacht te vestigen op een vraagstuk hetwelk voor de Kolonie van groot belang is.

Het is een verheugend verschijnsel, dat, gezien de besprekingen in diverse bladen, het Surinaamsche vraagstuk zich in eenige meerdere belangstelling mag verheugen, een belangstelling, welke dat vraagstuk ten volle verdient.

Minister de Graaff heeft bij herhaling te kennen gegeven, dat hij serieuze plannen voor verbetering van den economischen toestand in Suriname steunen wil; landbouw en vruchtencultuur werden hierbij afzonderlijk genoemd.

Deze verklaringen zijn gebleken ernstig gemeend te zijn, door het feit, dat de heeren van Dijk en Boonacker door de Regeering belast werden met de opdracht een onderzoek in te stellen naar de mogelijkheid van toepassing van mechanische bewerking van gronden, in verband met plannen voor het verbouwen van massaproducten voor export, zooals rijst, mais en dergelijken.

Naar mijn overtuiging komt bevordering der vruchten-cultuur, (ik heb hierbij het oog op citrus-vruchten, en in het bijzonder Sinaasappels) zeer zeker in aanmerking, om door de regeering ter hand te worden genomen.

Dit vraagstuk is niet nieuw, gezien de vele pogingen bij de regeering en particulieren door verschillende personen gedaan om in die richting iets te bereiken. Door den heer J. A. Liems, die van de cultuur en hare eischen, en den export der vruchten veel ervaring heeft opgedaan, doordat hij jarenlang daarin practisch is werkzaam geweest, is vooral in de laatste jaren in tijdschriften en dagbladen aangetoond dat bovengenoemde cultuur bij oordeel-

kundigen opzet en goede leiding, met betere resultaten dan welke cultuur ook in Suriname beoefend kan worden.

Door mij werd in 1930 met Minister de Graaff een bespreking gehouden betreffende genoemde cultuur, gevolgd door een onderhoud met Gouverneur Rutgers. Het is mij ondanks de vele juiste en overtuigende gegevens, welke ik tot mijn beschikking had, niet mogen gelukken Hunne Excellenties voor mijn plan te winnen.

Dit heeft mij echter niet kunnen doen besluiten mijn pogingen te staken. Integendeel ben ik door het oordeel, dat ik ook van andere bevoegden mocht ontvangen, meer dan ooit overtuigd van het groote belang, hetwelk een dergelijke cultuur in alle opzichten voor de Kolonie heeft, om de financieele perspectieven, welke zij biedt.

Als belangrijke factoren, welke het onmiddellijk gevolg zijn van een dergelijke onderneming, wil ik noemen den arbeid daaraan verbonden (het arbeiders-vraagstuk) wat de cultuur zelve aangaat, het maken van kisten, het inwikkelen en verpakken der vruchten door ongeschoolde arbeiders voor den export.

Zelfs wanneer men zijn bemoeiingen niet verder zou uitstrekken dan tot den inkoop en export van de voorradige Sinaasappels, zou het bedrag aan geld, te betalen aan de kweekers, en de loonen voor de arbeiders, een belangrijk bedrag vertegenwoordigen. Om dit aan te toonen wil ik enkele cijfers noemen.

Door het landbouw-proefstation in Suriname zijn tellingen verricht ten einde een overzicht te verkrijgen van den oogst van dit jaar. Van een aanplant groot 768 boomen, de eenige waarvan ik cijfers heb, geeft deze telling een opbrengst van 1.300.000 vruchten of wel een gemiddelde van 1700 vruchten per boom; dit is een aanmerkelijk verschil met hetgeen Gouverneur Rutgers aan de Koloniale Staten mededeelde, n.l. dat de productie per boom op slechts 300 vruchten gesteld mag worden. Van denzelfden aanplant werden in 1929 en 1930 resp. ruim 650.000 en 154.000 vruchten verkregen, hetgeen neerkomt op een gemiddelde van 900 vruchten per boom per jaar over deze 3 jaren .

Bij inkoop van bovengenoemde 1.300.000 vruchten tegen 1 cent per stuk vereischt dit een te betalen bedrag van *f* 13.000.— Voor genoemd kwantum vruchten zijn voor export noodig pl.m. 9.000 kisten, welke bij een prijs van *f* 0.60 per stuk, *f* 5.400.— kosten. Voor inwikkelen, verpakken en vervoer naar de haven reken ik *f* 0.55 per kist, hetgeen uitkomt op *f* 5.000.— In totaal is dus het bedrag aan geld, hetwelk door den export van deze vruchten in het land wordt uitgegeven, *f* 23.400.—

Wanneer ik nu het door de geheele Kolonie jaarlijks op te brengen aantal vruchten stel op 4.000.000 stuks, waarvan ik aanneem

dat er 3.000.000 voor export in aanmerking komen (beide zeer lage ramingen) beteekent dit een bedrag van pl.m. ƒ 64.000.— hetwelk in Suriname als inkomen van de belanghebbenden mag worden beschouwd.

In samenwerking met den heer Liems heb ik een begrooting gemaakt voor aanleg en onderhoud van een Sinaasappel-aanplant groot 300 akkers (pl.m. 130 H.A.). Bij deze begrooting werden de uitgaven aan den zeer ruimen kant genomen, terwijl de inkomsten zoo voorzichtig mogelijk werden geraamd.

ONKOSTEN UITGAVEN GEDURENDE DE EERSTE NEGEN JAREN.

1e jaar	ƒ 33.950.—	
2e „	„ 38.000.—	
3e „	„ 38.200.—	
4e „	„ 35.700.—	
5e „	„ 34.500.—	
6e „	„ 34.500.—	
7e „	„ 34.500.—	
8e „	„ 34.500.—	
9e „	„ 34.500.—	
		ƒ 318.350.—

KAPITAALS-UITGAVEN GEDURENDE DE EERSTE NEGEN JAREN.

1e jaar inclusief aankoop plantage	ƒ 78.000.—	
2e „	„ 2.800.—	
3e „	„ 6.800.—	
4e „	„ 3.300.—	
5e „	„ 2.500.—	
6e „	„ 4.000.—	
7e „	„ 4.000.—	
8e „	„ 4.000.—	
9e „	„ 4.000.—	
		„ 109.400.—

RENTE-BEREKENING OVER DE JAARLIJKS BENOODIGDE GELD-BEDRAGEN, TEGEN 6%, DE RENTE VAN ELK AFGELOOPEN JAAR BIJ DE SALDI VAN HET VOLGENDE JAAR GEVOEGD, ZOODAT OOK HIEROVER RENTE BEREKEND IS.

In totaal over negen jaren	„ 175.250.—
	ƒ 603.000.—

INKOMSTEN DOOR WINST, GEMAAKT OVER DE OPBRENGST DER IN HET 7E, 8E EN 9E JAAR TOT GEDEELTELIJKE PRODUCTIE GEKOMEN BOOMEN.
DE WINST IS BEREKEND OP NETTO 1 CENT PER VRUCHT

7e jaar, opbrengst	720.000 vruchten	. . . . . . ƒ	7.200.—
8e „ „	2.160.000 „	. . . . . . „	21.600.—
9e „ „	4.320.000 „	. . . . . . „	43.200.—
		ƒ	72.000.—

Terugkomende op hetgeen ik zeide betreffende den inkoop van de beschikbare sinaasappelen van de kweekers, waarbij ik aanneem dat het aantal 4.000.000 zal bedragen, is de volgende berekening interessant ten opzichte van de voorgaande begrooting voor een plantage.

Rekenende dat van deze 4.000.000 vruchten er 3.000.000 voor export in aanmerking komen beteekent dit, bij een netto winst van 1 cent per vrucht, een totale winst van ƒ 30.000.—

Uit de door mij gemaakte berekening van het benoodigde bedrag voor aanleg van een Sinaasappel-plantage, blijkt, dat inclusief aankoop van grond en rente, dit voor negen jaren ƒ 603.000.— is; verminderd met de winst, gemaakt uit de opbrengst der gedeeltelijke productie in het 7e, 8e en 9e jaar ad. ƒ 72.000.— resteert ƒ 531.000.— of gemiddeld per jaar pl.m. ƒ 60.000.— Hiertegenover staat de winst ontstaan door combineering van plantage met inkoop-systeem, ad. ƒ 30.000.— per jaar.

Bovengenoemde combinatie heeft een belangrijke vermindering van het door mij berekende rentebedrag tengevolge, doordat de jaarlijksche winst uit het inkoop-systeem geraamd op ƒ 30.000.—, de exploitatierekening der aan te leggen plantage ten goede komt. Ongetwijfeld zal men het met mij eens zijn, dat voornoemde winst als compensatie tegenover de jaarlijks benoodigde gelden voor een plantageaanleg, belangrijk is.

Ten overvloede wil ik er op wijzen, dat een aanplant als door mij bedoeld, eenmaal tot volle productie gekomen, een waardevol bezit vertegenwoordigt.

Met het voorgaande geloof ik voldoende te hebben aangetoond, dat een Sinaasappel-cultuur, opgezet en behandeld op de in deze begrooting aangeduide wijze, niet alleen levensvatbaarheid heeft, maar beschouwd mag worden als een object, dat in de toekomst behoorlijke resultaten opleveren zal.

Bovendien blijkt uit dit alles, zooals ik reeds tevoren zeide, het groote belang voor de desbetreffenden en ook voor de Ko-

lonie, wanneer de eersten jaarlijks op regelmatige wijze hun product tegen een behoorlijken prijs van de hand kunnen doen, waardoor voorkomen wordt, dat, zooals nu het geval is, verreweg het grootste deel der vruchten ongebruikt blijft rotten aan de boomen.

Met het oog op de beschikbare plaatsruimte heb ik uit het plan alleen de totale bedragen genoemd; hen die daarin ernstig belangstellen, wil ik gaarne van de details inzage verstrekken.

Heemstede, Novb. 1931.

BOEKBESPREKING

A Historical Chart and Decorative Map of the Island of Curaçao.

A brief commentary on the print entitled: A Historical Chart and Decorative Map of the Island of Curaçao.

W. M. Hoyer fecit. P. F. Leon Antiquary Editor.

Kaartbespreking of plaatbespreking had misschien beter hierboven kunnen staan, want men begrijpt, dat de „chart" hoofdzaak en de „commentary" bijzaak is.

Het is niet altijd gemakkelijk, om iets uit handen van Curaçaoenaars te krijgen, en toch is het dikwijls goed werk, wat zij leveren. Zoo komt voor de buitenwereld de met intellectueele gaven wèl toegeruste Curaçaoenaar niet altijd tot zijn recht.

Nu ontpopt zich de heer W. M. Hoyer als historicus. Wij weten niet, of hij dezelfde is als de gelijknamige, die in 1918 bij Bethencourt e hijos twee boekjes over het Papiementsch uitgaf, maar ongetwijfeld is hij de schrijver van „Algun página tumá fo'i historia di Curaçao", einde 1928 in *La Union* begonnen, welke opstellen hoofdzakelijk een navertellen waren van wat anderen tevoren beschreven hadden. En het waren nog niet eens de beste en nieuwste schrijvers, die gebruikt waren.

Nu laat de heer Hoyer zich van een anderen kant zien. Om niet met andere woorden hetzelfde te zeggen, wil ik bij de beschrijving van de kaart Euwens in de *Amigoe* van 12 December l.l. volgen.

Den witten rand niet meegerekend is deze penteekening 53 c.M. breed en 43 c.M. hoog. Het bovenste middenstuk wordt gevormd door een verkleinde kaart van het eiland Curaçao, die, van de Oost- naar de Westpunt gemeten, toch nog 33 c.M. lengte heeft. Alle baaien en inhammen, alle groote plantages staan er op aangeheven. Bovendien vindt men binnen den omtrek van het eiland nog een 25-tal figuurtjes, zeer minutieus afgewerkt, die enkele

historische datums of typische bijzonderheden daar ter plaatse of voortbrengselen van ons eiland verzinnebeelden.

In den bovenrand staat middenin het officieele wapen van Nederl.-West-Indië, geflankeerd links door de baai van Westpunt en rechts door de Caracasbaai, bekend door de landing der Engelsche troepen in 1805 onder Admiraal Murray. In dienzelfden rand vindt men het Zuidelijk deel van den ouden vestingmuur met de „*Steenen Padtspoort*", die in 1862 zijn afgebroken. Aan beide zijden ziet men in den staanden rand de portretten van twee Curaçaoënaars, Luis Brion en Manuel Piar, die zich in den Venezolaanschen vrijheidsoorlog beroemd hebben gemaakt. Aan elke zijde daaronder in denzelfden smallen rand wordt de herinnering bewaard van enkele oude bouwstukken, die reeds verdwenen zijn, o. a. de bastions „*Bloedfort*" en fort „*Schrikkenburg*" van den vroegeren vestingmuur. Met veel genoegen vonden we hier ook de reproductie van het oude „*Plezierhuis*" op den Berg van Otrabanda,

Het middenstuk onderaan is een verkleinde reproductie van een teekening, die het panorama van de stad voorstelt op het historische moment van de overgave van ons eiland aan de Engelschen in het jaar 1800 met de beknopte verklaring van de beteekenis der onderdeelen dezer teekening. Dit panorama: „*'t Eyland Curaçao Anno 1800*" wordt geflankeerd, links door het bekende wapen van de „Geoctroyeerde West-Indische Compagnie" en rechts door het officieele zegel, dat hier van 1726 tot 1789 bij Gouverneur en Raden in gebruik was. Aan dienzelfden kant staat een gezicht op het Schottegat en het Indianendorp „*Santa Ana*", dat zich daar bevond bij de verovering van het eiland in 1634. Daaronder de Protestansche kerk met het Gouvernementshuis in 1800. Aan de andere zijde een landelijk gezicht op „de Roode Weg" in den omtrek van Habaai, waar in 1800 bij het beleg van de stad de Fransche troepen gekampeerd lagen. Daaronder een gezicht op den ingang der haven met de forten in 1827.

Van de overige blanco ruimte is een dankbaar gebruik gemaakt door rondom het eiland een aantal groote schepen met volle zeilen te groepeeren, verschillend van bouwtype, van jaar en nationaliteit, die alle een bijzonder historisch feit in beeld brengen: het schip van Alonso de Ojeda, den ontdekker van het eiland (1499); dat van Kapitein van Walbeeck, die het eiland in 1634 voor de Hollanders veroverde; de Fransche oorlogsschepen bekend uit de aanvallen van de Baas in 1673, van d'Estrées in 1678, van Bresseau in 1800; die van den Engelschen Admiraal J. Bligh in

1804, van Lord Murray in 1805, van Brisbane, die op Nieuwjaarsdag 1807 het eiland bij verrassing innam. Als een groote merkwaardigheid is hier terecht een plaats afgestaan aan de „*Curaçao*", het allereerste stoomschip, dat van Rotterdam uit den Atlantischen Oceaan overstak en ons eiland in 1827 bezocht. Zelfs het SS. „*Maracaibo*", bekend uit den beruchten aanval van Urbina op 8 Juni 1929, is niet vergeten.

Tot zoover pater Euwens.

De kaart schijnt vooral bestemd te zijn voor toeristen en daaraan zal het gebruik van de Engelsche taal te wijten zijn, waartegen redelijkerwijs geen ander bezwaar te maken is dan dat daarboven de Nederlandsche taal noode gemist wordt. Uit dat oogpunt bezien mag de kaart ongetwijfeld geslaagd geacht worden. Velen zullen zich gaarne den niet goedkoopen prijs van *f* 10.—, ingelijst en met toelichting, getroosten, om haar te bezitten, en zelf beschouw ik haar als een belangrijke aanwinst voor mijn Curaçaoverzameling.

Heeft de kaart ook wetenschappelijke waarde? Ongetwijfeld reeds om de verkleinde reproductie van de plaat „'T Eyland Curaçao Anno 1800". Ik weet niet, of het origineel een gedrukte of geteekende kaart is. Euwens schrijft, dat het er een in kleuren is, langen tijd in het bezit gebleven van de nakomelingen van den gouverneur Lauffer, nu naar Amerika verkocht; waarschijnlijk dus een exemplaar, dat eenig in zijn soort is.

Maar hoe staat het in dit opzicht met het Pleizierhuis, waar Bolivar in 1812 eenige dagen moet vertoefd hebben, met de forten Schrikkenburg en Bloedfort, alles reeds lang verdwenen. Uit de mededeeling, dat de heer Hoyer de beschikking had over een zeldzame verzameling oude prenten en curiosa, leid ik af, dat ook hiervan origineelen aanwezig zijn. Alleen vraag ik dan en dat geldt ook voor de kaart van 1800 en van alles, wat nog niet verdwenen is, of een fotografische reproductie de waarde van de prent niet zou verhoogd hebben. Gaarne erken ik de verdiensten van den heer Hoyer als teekenaar, maar dat hij zich eenige vrijheden veroorloofd heeft — wat zijn recht is, nu het geheel zich niet anders dan als penteekening aandient — zal men wel niet betwisten.

Hulde intusschen aan teekenaar en uitgever voor het geheel, ook voor het toelichtende boekje, dat heel aardig de op de prent vermelde geschiedkundige gebeurtenissen, wat uitvoeriger meedeelt.

DE GAAY FORTMAN

OUDHEDEN UIT SURINAME. OP ZOEK NAAR DE AMAZONEN

DOOR

C. H. DE GOEJE

(Slot)

IV. DE AMAZONEN-MYTHEN ZIJN INWIJDINGSVERHALEN

Wederom is het geluk ons goedgezind: twee ijverige en begrijpende onderzoekers, wijlen F. P., en A. Ph. Penard te Paramaribo, hebben materiaal verzameld, waaruit vrijwel met zekerheid is vast te stellen hoe deze mythen ontstaan zijn.

Legt men namelijk de Karaïbische mythe N, naast het verhaal van een Karaïb over wat hij in den geest schouwde bij inwijding tot medicijnman, terwijl zijn lichaam in zwijm lag *), dan blijkt glashelder dat de mythe eveneens het verhaal is van een dergelijk beleven.

De mythe vertelt van een „tocht'' waarbij de reizigers

*) Den toestand waarin hun een ander wereld-aspect verschijnt, noemen de Indianen droomen of sterven, of opstijgen ten hemel; Penard bezigt het woord begeestering, in het Negerengelsch heet het *winti*; men kan ook spreken van extase of trance, Deze Indiaansche inwijding vordert veelal een zware voorbereiding met veel ontzegging; een oud bericht over de Cumanagoto's (Venezuela) zegt zelfs dat er scholen zijn hiervoor [13]). Zie over inwijding en medicijnman o.m. [41d,f]), [83c,d], [44a,b]) [56d]), [76]), [109]), [97a]), [2]). Niet alles wat de medicijnmannen zeggen en doen is hoogste werkelijkheid; de Indianen zeggen trouwens zelve dat deze vermogens zijn achteruitgegaan, en dat er onbekwamen en bedriegers zijn onder de medicijnmannen [41d]). En er is het verhaal van een (Noordamerikaanschen) Indiaan, die in zijn autobiografie vertelt, hoe hij heeft voorgewend geesten te zien [88]). Het schamper oordeel van zoo vele Europeanen van vroeger tijd over den medicijnman lijkt mij echter, vooral na de recente onderzoekingen van Penard en Gusinde, wetenschappelijk onhoudbaar.

komen door het land der *Alawata-jana*, die zich naar willekeur kunnen veranderen in Indianen en in *alawata's* (brulapen), aan wier hoofd de *Alawata-tamulu* staat, en zoo verder door de landen der *Woko-jana* onder den *Woko-tamulu*, enz. — Het verhaal der inwijding vertelt van een „tocht" waarbij de leerling komt in de hemelsche gewesten en trekt door de dorpen der oerwezens onder hun *-yumu*'s (vader-geesten) en *-tamulu*'s (grootvader-geesten) die de *-yana*'s (gewone individuen) uit zich doen voortkomen.

In de mythe worden de reizigers bedreigd met wedervergelding van wat zij misdaan hebben. — Desgelijks in de verhalen van wat bij de inwijding of na den dood wordt beleefd.

In de mythe zijn het een aantal Indianen die den tocht maken, onder leiding van een ervaren medicijnman. — Desgelijks bij de inwijding.

In de mythe komen de reizigers aan een groot water en komen hun vrouwen tegemoet, die gewapend zijn, en een mythe spreekt van de moeder dier vrouwen, die tevens de moeder der Amazonen-steenen is. — Bij de Karaïbische inwijding komt de noviet aan de hemelsche wateren, en komen hem de slangachtige waterwezens tegemoet, en daarna aanschouwt hij Amana °), de verblindend schoone gebiedster in dit rijk der wateren.

In de mythen en korte berichten bieden de Amazonen gewapenden weerstand aan wie hun rijk wil betreden zonder daartoe het recht te hebben. — Een inwijding moest gestaakt worden, omdat het gebod tot onthouding overtreden was, en dientengevolge demonische machten allen met den dood bedreigden.

— Deze vondst heeft ver strekkende gevolgen. De mythe P is kennelijk een zelfde soort verhaal als N, en bij P en N sluiten zich aan de mythen B, A, C, enz. De belangrijkste mythen van Guyana en Brazilië en daarbuiten, hangen er eveneens mede samen: de zondvloedmythe met F, de mythe der goddelijke tweelingen met G, de Arawaksche Harliwanlimythe en de mythe waarin de held een been verliest, met K.

Dit voert tot de slotsom, dat al die mythen ontsproten

zijn uit datzelfde wereld-niveau of wereld-aspect, dat de medicijnman in zijn begeestering schouwt. Eenige overeenstemmingen, die hier volgen, bevestigen dit nog nader.

In eenige verhalen vermeestert de held het vederkleed van een koningsgier, en stijgt daarmede ten hemel. — Bij de Karaïbische inwijding wordt de noviet door een koningsgier-grootvadergeest naar boven geleid; het treden in den toestand van begeestering wordt veelal een „opstijgen ten hemel" genoemd; degene die het doormaakt, voelt zich licht worden.

In de mythe O, en in de verhalen van wat de Šipaia [76b]), de Guarayo [19]), de Manicaca [103]) na den dood doormaakt, moet de ziel een smalle brug overgaan; de onreine ziel glijdt eraf en wordt in het water door monsters verslonden. — Desgelijks in het Karaïbische, en in een Arawaksch [41b]) inwijdingsverhaal.

In de mythe I wordt de voornaamste der Amazonen bediend door een kaaiman, in de mythe K veranderen twee vrouwen die een tapir liefhebben (gelijk in J de aanvoerster der Amazonen), in zeekoe, en bruinvisch of dolfijn. — De Karaïbische maagd Amana heeft tot waakdier een kaaiman en tot lievelingsdieren zeekoe, dolfijn en otter.

Van de hemelsche wateren spreken vele verhalen van andere volken. Tapoeiers: Na den dood gaat de ziel naar het rijk van den „duivel", komt bij een moeras en wordt door den „duivel" naar de overzijde gevoerd [6]). Cumanagoto's: Na den dood gaat de ziel naar een lagune, en wordt er door een slang over gebracht [13]). Scheppingsverhaal der Guarayo's: in den beginne was alles water, waarin een slang leefde, die zich tot mensch maakte en de aarde schiep [19]). Taruma's: de goddelijke broeders vischten de eerste vrouw, die de moeder van het menschengeslacht werd, op uit een meertje; haar vader was de waterslang [33a]). Kariri's: hun voorvaderen waren gevormd uit een groot meer in het Noorden [73]).

De verhalen, die men schier overal van de Indianen kan hooren, over volken met fantastische lichamen of zonderlinge eigenschappen, die soms in de buurt der Ama-

zonen heeten te wonen (vgl. daarbij [36]) p. 25) zijn waarschijnlijk van soortgelijken oorsprong; enkele zijn kennelijk splinters van een der mythen.

Niet zelden bevat een verhaal mythische elementen en aardsche elementen, die schijnbaar samenpassen. De Indianen weten dat de andere wereld waarvan de mythen vertellen en waartoe de ingewijden toegang hebben (— velen zijn min of meer ingewijd of van nature helderziend! —) oorsprong of naaste oorzaak is van de wereld der zichtbare en tastbare dingen. Doch vermoedelijk zien ze lang niet altijd op welke wijze beide met elkaar in verband staan, en in hun drang om alles een plaats te geven in hun wereldbeeld, knoopen ze aan elkaar wat niet organisch samenhoort. Men zie bij *Tunayana*'s [m]) en *kami-kami*-tijgers [l]). Zoo laat zich ook verklaren dat de Karaïben de hemelsche wateren en het hiernamaals identificeeren met het hun bekende groote water, ver weg, de Amazone-rivier. Dat de mythen J en L verwijzen naar de streek der Parima (Rio Branco) berust wellicht op iets dergelijks; de naam beduidt wellicht „bovenzinnelijk water'' [n]); in diezelfde streek plaatste men het legendarische meer Parime met Manoa, de stad van den gouden koning El Dorado [58]) [100]) [90]).

Het verhaal van de vrouwen-natie op Martinique kan ontstaan zijn uit de mythe M, die men localiseerde, doch misschien werkten daartoe mede geruchten over de vrouwen der oude bevolking, wier mannen door de Karaïben waren gedood, en die zich daarna met de Karaïben vermengden *).

— De ontdekking, dat deze mythen rechtstreeks komen uit een ander wereld-aspect dan het onze, voert onvermijdelijk tot de slotsom, dat al die wijzen van mythe-verklaring, welke aanknoopen aan een wereld-aspect als dat van den modernen Europeaan, slechts een zeer beperkte waarde hebben. Geheel en al onjuist behoeven ze niet te

---

*) Volgens overlevering der nakomelingen, en onderzoek van hun taal, het Eiland-Karaïbisch. Men heeft de uitkomsten van dat onderzoek wel eens in twijfel getrokken: mijn eigen onderzoek (nog niet afgesloten) stelt echter de twijfelaars in het ongelijk.

zijn. Het is bijv. mogelijk, dat de Jurupary-mythe en de Klokketen-mythe (waarover nader in hoofdstuk VII) voor de mannen van den stam een welkom middel waren om hun overwicht tegenover de vrouwen te bewaren, en dat de mythen daaraan een weinig zijn aangepast. Voorts kan het zijn, dat mythen die bijv. betrekking hebben op een „zon"-beginsel en een „maan"-beginsel, zijn aangepast aan de verschijnselen van zon en maan aan het uitspansel. En nog iets, dat tot dusver, voor zoover mij bekend, niet de aandacht trok: de mythen doen soms sterk denken aan een beschrijving van bevruchtingsdaad, embryonaal leven en geboorte; ook hier is het mogelijk dat er soms een aanpassing heeft plaatsgevonden aan uiterlijke verschijnselen.

— Onderzoek der mythen van Zuid-Amerika, schonk mij de overtuiging, dat er zin steekt in de verhalen. Soms is te bemerken, dat de oververtellers dien zin niet hebben gevat; in andere gevallen lijkt het, dat het verhaal wel veranderd is in het oververtellen, doch dat contact met bovenzinnelijke belevingen, het behoedde voor ontaarden.

V. VERKLARING DER MYTHEN. NATUURMOEDER EN WATERWEZENS; LEVENDE STEEN

Bederf ons het sprookje niet, met je ontlederij! — Zoo zeggen velen; en wie kan dit niet mede-voelen?

Voor het onderzoek moet helaas de heiligschennis worden begaan, het levende, kleurrijke, te herleiden tot grauwe begrippen; of, in een beeld: de levende *muyrakytã* moet uit haar element gehaald worden, met de zekerheid dat ze daarbij verhardt en sterft. Wij zullen het bescheiden doen.

Den „tocht" door de hemelsche gewesten, dien de Karaïb beleeft bij de inwijding, mogen we dan wellicht zoo opvatten, dat zijn bewustzijn achtereenvolgens verschillende innerlijke toestanden gewaarwordt. Een daarvan is „het onderduiken in de hemelsche wateren", waarmede in de mythen overeenkomt de aankomst in het rijk der Amazonen.

Een dergelijke phase van innerlijk beleven vinden wij uitgedrukt in de Arawaksche taal in het woordje *üya*, dat blijkens de wijze waarop het wordt gebruikt, aanduidt het beleven van iets bewegelijks, half geest, half materie, dat deel is van de eigen ziel, of ligt op den overgang van lichaam en ziel. Hetzelfde woordje *üya* duidt echter ook aan datgene waardoor plant, dier en mensch zich onderscheiden van doode materie [gg]). Deze taal heeft ook een woord (*ebesoa*), dat aanduidt „zichzelve metamorfoseeren".

Men bekijke voorts wat in de nooten [o])—[s]) wordt gezegd over de waterwezens, en vergelijke een en ander met de verschijnselen van het vegetatieve leven: de voortdurende metamorfose, groei en afsterven: tijd-wezen dat zich openbaart in de ruimte en immer in het vloeibare en vochtige. Een vermoeden kan dan opkomen, dat den Indiaan het innerlijk wezen der natuur, in het bijzonder van het vegetatieve leven en al het vloeibare, in beeld is verschenen als een water met waterwezens, vrouwelijk en ook weer slangachtig, en gevoelig voor de maan. Misschien zouden de menschen der Oudheid in de Watergodin het wezen van Isis, Kybele of Artemis hebben herkend, en in de Amazonen, de lagere waterwezens, nixen, nymphen, incubi's, Undinen, of zelfs Amazonen.

Een verschijnsel dat wellicht ook voortkomt uit dit sterke beleven van het vegetatief-vloeiende, is, dat vrouwen, ook wel mannen, soms zich bezeten voelen door de neiging zich in het water te storten. Het volksgeloof in Brazilië zegt dat de *uyara* of watermoeder [r]) ze tot zich trekt. Men zou het voor ongegrond bijgeloof kunnen houden, ware het niet, dat er een betrouwbaar lijkend verhaal hierover is van een ooggetuige [48]).

Curiositeitshalve moge hier nog worden aangehaald wat Fritz zegt van de Jurimaguas [c]):

„The women ordinarily occupy themselves in painting jars, cloth and cotton coverings with much skill. They said that when they were heathen, they were accustomed to call by enchantments the snakes to their houses, especially that which is called Madre del agua, for the purpose of copying the marks and figures upon their skin" [37]).

Het volksgeloof meent ook wel, dat de bruinvisch of dolfijn, of een bepaalde soort daarvan, een watergeest belichaamt. Wederom zou men kunnen meenen te doen te hebben met een kinderlijk bijgeloof, ontstaan doordien dit dier als zoogdier iets bijzonders toont. Maar we vinden hetzelfde in mythe K, en deze hangt samen met mythe J, en dan blijkt dat dit slechts het beeld was, waarmede iets dat dieper gaat, werd uitgedrukt. Neemt men bij deze mythen nog de mythe L, dan wordt het wel zeer duidelijk: de mythische Amazonen zijn watergeesten of water-elementalen, zooals de Indianen die hebben waargenomen.

Er is ook een erotische zijde aan, zie o.m. J, K,[n]), doch in de meeste verhalen zijn de Amazonen allerminst wezens van hartstocht of zinnelijk begeeren. Ze worden ons geschilderd als gestrenge uitvoersters van het wezen der levende natuur, dat voortplanting wil. Zij beloonen den minnaar die hun een kind of dochter schenkt, met iets dat voor zijn echtgenoote van waarde is, niet rechtstreeks voor hemzelf!

— Langs denzelfden eenvoudigen weg krijgen wij eenig inzicht in den aard van dit geschenk, van den Amazonensteen of *muyrakytã*:

Het maakt dikwijls den indruk, of het andere wereldniveau voor den Indiaan de eigenlijke werkelijkheid is, en de stoffelijke wereld die ons de realiteit bij uitnemendheid lijkt, voor hem is, wat Goethe uitdrukt met „alles Vergängliche ist nur ein Gleichnis". Bij een vorige gelegenheid werd er reeds op gewezen, dat in het Warau het woordje „water" wellicht beduidt „het levende wezen der wereld in dat aspect hetwelk zich vooral toont in het vloeibare" [41f]), en wij mogen daarbij thans ook wel denken aan de „hemelsche wateren". In die taal, en ook in het Tupi, lijkt het of verschillende woorden voor vaste materie, verschillende verdichtingstoestanden aanduiden van dat hemelsch-vloeibare [hh]) [11]). De opvatting dat de aardsche materie in elk geval levend is, ontmoetten we in mythe M, en in de opvatting der Passé's, die de rivieren en stroomen beschouwen als de bloedvaten van de aarde [68]) [103]). Even-

eens in het verhaal dat het huis dat de halfgod Jurupary voor zich laat bouwen „in drie dagen gereed is.... omdat de steen nog *iaquira* (groen, nog niet hard) was" [110b]).

Steen, misschien in het bijzonder groene steen, witte of doorschijnende steen, en kristal schijnt voor de oude Indianen een soort materialisatie te zijn geweest, van het „hemelsche water", en de deugden daarvan in zich te hebben.

„Es sahe einmal ein Indianer bey meine Sachen einen grossen Krystall liegen; er trat sogleich zurück, und fragte mich, ob ich auch ein *Semmeti* [medicijnman] sey", vertelt de Herrnhutter missionaris Quandt [87]).

Van Dr. Benjamins kreeg schrijver dezes een bergkristal groot 45 × 30 × 20 m.M., dat zich, met rinkelende zaden en andere zaden en steentjes bevond in een Indiaanschen rammelaar uit Suriname [22]); volgens de Arawaksche mythe kreeg de eerste medicijnman Arawanili, den rammelaar van *Oriyu*, de watergodin [q]), die de steentjes opdook uit zee [17]), een verhaal dat aansluit bij mythe M. De Karaïben vertellen, dat de steentjes van den rammelaar uit het water moeten zijn opgehaald; ze vermenigvuldigen zich, gelijk de geesten aan wie ze toebehooren. [2]) [83d]). Bij de Taulipangs heet het, dat bij de inwijding een kristal valt in den zak van den noviet, gevolgd door meerdere; in elken steen is een helpende geest aanwezig, die overgaat in het lichaam van den noviet [56d]). Magische handelingen waarbij steentjes een rol spelen, zijn aangetroffen bij verscheidene stammen [6]) [56d]) [97a]), ook bij de Andoke (Zuid-Columbia) [121]), en een uitgebreide magie met steenen hebben de Chibcha-volken (Columbia) [14]) [85a]).

Bij de Karaïben zijn de roode polijststeenen ook ietwat heilig [t]). Vele stammen dragen in de onderlip de *tembeta* [z]), een stift of schijf, veelal van groenachtige steen, waaraan ze groote waarde hechten [71c]), en van de Botokuden [84]) en Kariri's [73]) is ons overgeleverd, dat een godheid hun geboden had dien te dragen. Een mager en gemoderniseerd overblijtsel van de *tembeta*, is de speld die de Karaïbische vrouwen in Suriname door de onderlip dragen,

en zoo verrassend door den mond te voorschijn kunnen brengen, en weer door de lip naar buiten steken *).

De kikvorschvorm van onzen Amazonen-steen is stellig ook niet willekeurig gekozen, want van de Cumanagoto's (Venezuela) is overgeleverd „De pad is hun de god der wateren, en daarom dooden zij ze niet, en houden alleen in hun huizen een pad onder een pot, en slaan haar als het niet regent [13])."

Dat herinnert aan den steen der bewoners van Haïti die regen of zon naar behoefte kon geven. De *muyrakytã*, de naam schijnt het reeds aan te duiden [y]), was een middel tegen moeilijke bevalling, en ook de bewoners van Haïti hadden hiervoor een steen. In de tooverspreuken der Taulipangs zijn het de geesten van regen en wind, die bij een moeilijke bevalling te hulp worden geroepen [56d]). Nog een steen der bewoners van Haïti deed de zaadgewassen en groenten groeien. De *muyrakytã* was voorts een middel tegen verschillende kwalen, die alle gemeen hebben dat er een verschijnsel van verstijving of verharding is, of anders uitgedrukt een tekort aan de eigenschappen van vloeiïng en weekheid: ziekte van de milt (opgezette milt? ook tegen koorts), graveel, nierkoliek, vallende ziekte, slangebeet.

Het wordt nu begrijpelijk wat de zin van deze magie is: De storingen worden opgeheven, als de zuivere vloei- en groeimacht van de natuurmoeder of watergodin sterker gaat werken, en de *muyrakytã* is uitnemend geschikt om dit, als het ware door inductie, teweeg te brengen, omdat ze als steen, groene steen, kikvorsch, misschien nog door magische behandeling na de vervaardiging, de deugden der watermoeder in zich heeft. Zeer zeker: d e A m a z o n e n-s t e e n o f m u y r a k y t ã i s e e n g a v e u i t h e t r ij k d e r A m a z o n e n.

„En gelooft ge dat van deze steenen een bijzondere werking uit kan gaan?" — „Van het geloof der Indianen

*) Ook bij andere volken zijn dergelijke dingen niet onbekend. Dat wat Karutz onder den naam van „Das Lebenselement" beschrijft, doet sterk denken aan de „hemelsche wateren" [44]). En zie voor steen o.m. Lévy-Bruhl [41]) en Rothery [48]).

zal heel wat afgetrokken moeten worden. Doch wat het beginsel betreft: mag men het onmogelijk achten, dat een ding verbonden blijft met zijn voorgeschiedenis, en personen die niet ertegen zijn afgesloten, daar een werking van ondervinden?"

VI. HET GOUD. DE TWEE WERELDBEGINSELEN

Er is nog een ander Indiaansch halssieraad, even belangrijk als de *muyrakytã*, namelijk de *karukuri* [aa]), een halvemaanvormige plaat van een goudalliage, die in Guyana en op de Antillen op de borst werd gedragen (men had ook neus- en oorhangers met denzelfden naam), volgens de berichten vooral door hoofdlieden en mannen, gelijk de groene steen volgens eenige berichten door vrouwen werd gedragen. In het bericht van Raleigh (no. 25) heet het ook, dat de vrouwennatie de groene steenen in ruil gaf tegen deze gouden platen.

Ziehier twee beschrijvingen van Breton (± 1650):

„*calloúcouli* [aa]), c'est vn metail qu'on a enuoyé en France pour le cognoistre, & contre faire, mais inutillement, nos Sauuages ont toûjours discerné la fraude; l'argent, l'or mesme ne les touche pas à son égard: ce metail a cet aduantage que la roüille, ny le vert de gris ne l'attaque point, ny l'huile, ny le rocou *), ny l'ordure mesme ne le salit pas tant, qu'en passant la main dessus vous ne le nettoyez, ils en font des croissans qu'ils pendent à leur cols: & c'est le plus riche de leur bíjous, ils en font des pailles larges comme le doigt qu'ils attachent à leur nez percé, vn homme qui a vn *calloucouli* croit riche: pour vn *calloucouli* vous auriez d'eux vn esclaue, cette denrée est rare, & precieuse chez eux, toutes les autres ne leur sont rien à l'ésgard de celle-cy" [16a]).

„Ils font très grand état de certaines lames en forme de croissant ou demi lune qu'ils appellent *karakoulis*. Ce métal ne semble pas beaucoup différent de la rosette ou airain. Mais il est plus clair et plus pur, ne se rouille jamais, ne se rougit point, ne se ternit point, ne prend point le vert et quelque temps qu'il puisse être en terre, il ne perd point son lustre. Ce n'est pourtant ni or ni argent ni l'un ni l'autre mêlés (ensemble) encore que de sa couleur il revienne à celle de l'or et argent mêlé. Ces *karakoulis* sont fort rares parmi eux-mêmes; ils disent qu'ils les ont des Allouaques qui sont

*) Roode verf waarmede de Indianen zich de huid inwrijven.

leurs ennemis. Car il y en a d'entr'eux quelques-uns qui nonobstant leur inimitié commune contractent amitié avec quelques Allouaques et lorsque leur nation va faire la guerre contre eux, ils vont visiter ceux avec lesquels ils ont contracté et leur font des présents en échange desquels les Allouaques leur donnent de ces *karakoulis*. D'autres disent qu'ils les ont encore de plus loin" [91]).

De oorsprong van dit goudalliage, dat tot op de Groote Antillen werd aangetroffen [63]), is gemakkelijk te vinden, want daar wijst men naar het Zuiden, op de Kleine Antillen naar de Arawakken van het vaste land, in Venezuela naar het Westen [25]); de Arna's, een Chibchastam, hebben een gouden sieraad aan den neus, ook wel aan de ooren, genaamd *kurikuri* [aa]) [116]), en de Chibcha's in Columbia, die groote goudbewerkers waren, bereidden een alliage van natuurlijk zilverhoudend goud en koper, en maakten daar voorwerpen van [95a,b]). Naast dit alliage was er ook wel zuiver goud, dat hier en daar in dit gebied gevonden en bewerkt werd, ook in Columbia.

Daar komen uit Europa de ontdekkingsreizigers en veroveraars, wier geheele wezen is toegespitst op het verwerven van schatten. Reeds op 13 October 1492, den dag nadat hij op Guanahani (Bahama-eilanden) voor het eerst de Nieuwe Wereld betrad, meldt Columbus:

„en ik lette erop en deed er moeite voor te weten te komen of er goud was, en zag dat eenigen hunner een stukje droegen dat hing in een gat dat ze in den neus hadden; en uit teekenen kon ik begrijpen dat er in het Zuiden een koning was die groote vazen ervan had en die er zeer veel van bezat" [23a]).

De ziellooze goudbegeerte der blanken, der „goudeters" zooals de Indianen ze spottend noemden [25]), blijkt overal uit de verhalen der oude reizen, waarvan er niet weinige ondernomen zijn om de goudschatten der Indianen te zoeken [58]).

Voor de Indianen echter, was het goud iets geheel anders. Van de *karukuri*'s meldt du Tertre (± 1660):

„De sçavoir d'où ces Alloüagues les prennent, c'est la difficulté; car ils disent que les Dieux qu'ils adorent, lesquels font leur re-

traite dans des rochers sourcilleux, & dans des montagnes inaccessibles, leur donnent pour les obliger à porter plus d'honneur, & une plus grande reverence à leur souveraineté" [114]).

In Mexico beteekende het woord voor goud „uitwerpselen der zon", bij de Kagaba's in Columbia hing het samen met een woord voor „het zonnige" [85a]). Bij de Arhuacos (Columbia) zeide de heilige leeraar:

„That to worship the sun is right, that it is holy and quickens all life; that gold represents the sun on the earth and it is holy" [75]).

In Suriname:

„Volgens onze Indianen is de zon geheel van goud, terwijl het goud dat men op aarde aantreft, verharde zonnestralen zou zijn". [83a])

Maar met de zon, bedoelen de Indianen een bepaalde geestelijke macht. Zon, maan en sterren zijn voor hen wezens met een ziel [83a]) [109]) [46]); in de mythen verschijnen de zichtbare hemellichamen eerst nadat zich reeds een goed stuk godengeschiedenis heeft afgespeeld.

Van dat geestelijk zonnewezen, tezamen met de natuurmoeder, spreekt de groote mythe der Apapoçuva-Guaranis: *Ñanderuvuçu*, ons aller Groote Vader, schepper en ook echtgenoot van *Ñandecy*, ons aller Moeder, en die in zijn borst de zon draagt, die zijn omgeving verlicht [76a]). En het verhaal der Karaïben, *Tamusi* de Schepper van al het goede, zoon en echtgenoot van de hemelsche maagd *Amana*, wiens verblijf, de hoogste hemelen, verlicht is door het stralende licht van het hemelsche sieraad *kalukuli* [83d]).

We zien hier het hemelsche voorbeeld van de gouden plaat *karukuri*, die de Indianen op de borst droegen, en klaarblijkelijk gaat het om een ander beginsel dan om dat hetwelk onder het beeld der natuurmoeder wordt uitgedrukt. Een soortgelijke tegenstelling komt tot uiting in het grammaticaal geslacht van het Arawaksch: vrouw tegenover man, en, parallel daaraan, de natuur (met inbegrip van het menschelijk lichaam, dieren en natuurgees-

ten) tegenover den mensch [41c]), terwijl in de Arawaksche mythe de zon ook geldt als mannelijk.

Dat toont wel overtuigend, dat zulke Indiaansche opvattingen langs natuurlijken weg tot stand zijn gekomen, instinctmatig als vanzelfsprekend zijn gevoeld, in een soort natuurlijk helderzien, of door de ingewijden als beeld zijn geschouwd. Men bemerkt nu wel, dat deze dingen een hoog waarheidsgehalte hebben, en hun oorsprong allerminst is fantasie van den „onwetenden wilde''.

Wat wij vonden laat zich aldus formuleeren: bij elkaar behooren groene steen (Amazonen-steen, *muyrakytã*)-Natuurmoeder, en goud (*karukuri*)-Zonnegeest.

VII. AMAZONEN-OORLOG

Nu wij de twee beginselen hebben opgemerkt, ligt de weg open om iets te begrijpen van al die mythen waarin een held strijd heeft te voeren tegen demonen, of met de familie van zijn vrouw [n]). Bij die mythen sluiten zich onmiddellijk aan de Jurupary-sage van het Uaupes-gebied, en de nauw daaraan verwante Klokketen-mythe en overeenkomstige verhalen, uit Vuurland. En deze laatste lijken zoo zeer op de Amazonen-verhalen, dat het uiterst waarschijnlijk wordt dat de in de berichten hardnekkig vermelde bijzonderheid, dat de vrouwennatie oorlogszuchtig is, zijn voornaamsten oorsprong heeft in zulke mythen.

Jurupari brengt in opdracht van de zon (ook de Inca's, die de beschaving aan het oude Peru brachten, hadden een opdracht van de zon!), orde in een verslapte samenleving, en stelt ceremoniën in, waarvan de vrouwen op straffe des doods, geen kennis mogen nemen. De pogingen der vrouwen om achter het geheim te komen, leiden tot herhaalden strijd.

In de Klokketen-mythe wordt verteld, hoe vrouwen de regeering hadden, en religieuse ceremoniën hielden, onder leiding van de maanvrouw. Dat bemerkt haar echtgenoot, de zonneman, die met de mannen den strijd tegen de

vrouwen aanbindt, waarbij de als geestelijke wezens vermomde vrouwen, veranderen in de dieren die thans nog in hun uiterlijk die vermomming toonen. Sedert dien staan maanvrouw en zonneman als maan en zon aan het uitspansel, en vreest men de maanvrouw wegens haar matelooze, vooral tegen de mannen gerichte, woede. De inspireerende geest van den medicijnman kan haar soms niet naderen; zijn de betrekkingen tusschen medicijnman en maanvrouw gunstig, dan krijgt de inspireerende geest bij zijn bezoeken steeds een geschenk [44a, b]).

Men herkent in de maanvrouw gemakkelijk de „moeder der Amazonen" of „hemelsche maagd", die ook een zeker verband heeft met de maan (hoewel in sommige mythen de maan een hermafrodiet is [96b]) gelijk ook wel in de Oude Wereld [4])). We vinden er het strijdmotief, het geschenkmotief, en het motief dat de Amazonen veranderen in natuurgeesten of dieren, en op mythe K lijkt sterk de bijzonderheid, dat de zonneman twee meisjes betrapt op de ongeoorloofde ceremoniën, en deze daarop in het water springen en in duikervogels veranderen.

— Het geheel doet denken aan den strijd van Herakles, van Theseus, of van Achilleus tegen de Amazonen, en lang vóór al dit materiaal beschikbaar was, heeft reeds de geniale Bachofen vermoed, dat de overeenstemming tusschen de Amazonen-sagen van Nieuwe en Oude Wereld, voortkwam uit overeenstemming in wezen [4]).

Natuurlijk zijn zulke dingen, die diep verbonden zijn met inzichten omtrent het wezen van wereld en mensch en het schouwen der ingewijden, niet door domweg oververtellen van het eene naar het andere werelddeel verspreid; en zelfs al namen wij dat aan, dan zou het ontstaan ervan nog op verklaring wachten. Veeleer moet worden ondersteld, dat de diepere dingen der wereld die zich in het schouwen der ingewijden van verschillende volken en tijden hebben geopenbaard, zich dikwijls toonden in eenigermate gelijksoortige beelden.

VIII. MOGELIJK IS ER TOCH EEN NATIE MET VROUWENREGEERING GEWEEST. SAMENHANG MET DE OUDE AMERIKAANSCHE BESCHAVINGEN

Om het kort te maken: de mythen van hoofdstuk III zijn bijna geheel verhalen van bovenzinnelijke Amazonen; de berichten van hoofdstuk II over een oorlgszuchtige vrouwennatie en haar koningin, hebben grootendeels op hetzelfde betrekking.

Een enkel maal kan een Amazonen-verhaal gevoed zijn door een bericht over vrouwen „waaraan iets bijzonders was'' [36]: vrouwen die samenwoonden (II nos. 13, 14, wellicht ook nos. 5, 6), vrouwen die aan den strijd deelnamen (II no. 48, noot [c]), en vele andere berichten), vrouwen die geen echtgenoot of minnaar toelieten en geheel als man leefden [38] [36]), nonnen, een vrouwelijk hoofd van den stam die zich van vrouwen omgaf [81] [10] [36]).

Doch dit alles is nog niet het Amazonen-verhaal gelijk het vrij eenstemmig wordt verteld in Guyana en Brazilië, en wij zouden geneigd zijn aan die verhalen bijkans elken historischen grondslag te ontzeggen, ware het niet, dat de Amazonen-steenen getuigen van een volk, ergens in den omtrek der beneden-Amazonenrivier, dat bijzondere aandacht schonk aan de goddelijke natuurmoeder. Het zou volstrekt niet vreemd zijn, als dit volk hieraan ook nog op andere wijze uiting had gegeven, bijv. in ceremoniën die door beeld of daad, als het ware door inductie („Anbahnungszauber'', „Analogiezauber''), de vruchtbaarheid der natuur bevorderden, gelijk bekend is van de Uaupesstammen [56b]) en de oude Mexicanen.

Het verhaal dat de vrouwen-natie jaarlijks bezoekers ontving, zou hierop betrekking kunnen hebben. Misschien is een overblijfsel van iets dergelijks, het gebruik bij de niet ver van daar wonende Ojana's: voor bepaalde dansen komen de dansers uit een ander dorp; er worden in die dagen losse betrekkingen aangeknoopt, en ze krijgen bij vertrek een geschenk mede [26b]). Hoe ernstig dit soort feesten bedoeld was, valt te meten aan het feit dat bij de Uaupesstammen en Vuurlanders op bepaalde overtredin-

gen de doodstraf stond, en dat de Karaïben er een „godsdienstoorlog" voor voerden (bericht no. 37).

Van de Uaupes-stammen weten we, dat religieuze en sociale opvattingen één geheel vormen; mogelijk dat bij het volk der Amazonen-steenen de vrouwen ook een sociaal overwicht hebben gehad. Het bij de meeste Indianenstammen bestaande moederrecht is een voorbeeld van een sociale instelling die wortelt in wereldbeschouwing *) [4]. De Jurupari-sage vertelt van vroegere macht der vrouwen; de oude veroveraars vonden bij stammen van Venezuela-Columbia verscheidene door vrouwen bestuurde dorpen [81] [36]; in de buurt van ons gebied kan men bij de Ojana's wel eens zien dat een oude vrouw orders geeft, en bij de Palikurs is er een sterk sociaal overwicht der vrouwen [76c].

— Nog iets omtrent het volk der Amazonen-steenen of zijn buren of opvolgers, vertellen archaeologische vondsten uit die streek. Beeldjes, verwant aan de Amazonensteenen (afgebeeld [77b] [96b]) en rijk versierd aardewerk [77b] [96b] [62a] toonen verwantschap met de beschavingen in het Westen van Amerika, in de eerste plaats die van Columbia en Centraal-Amerika. Tot Columbia volgden we reeds de magie met steen, en ook het kikvorschbeeld is ten minste tot Columbia te volgen [39] [65] [14], en welbekend was in Columbia en Mexico het verband van groene steen (jade, smaragd) met een watergodin.

In bericht no. 24 vervaardigen de Amazonen blaasroeren, en begiftigen daarmede hun minnaars; de palm waarvan de buitenhuls van het blaasroer wordt gemaakt (paxiuba of Indiaansche palissade, Ireartea) is een element in de Jurupari-sage, en zie: de kaartjes van het voorkomen van het blaasroer wijzen er op, dat dit vanuit Centraal-Amerika verbreid is geworden [77a] [106] [96b] I, p. 10. Hetzelfde geldt voor eenige cultuurgewassen [105], en

*) Vgl. de toespraak van een Winnebago (N. Am.) tot zijn zoon: „Women are sacred. If you make your wife suffer, then you will die in a short time. Our grandmother Earth is a woman, and in abusing your wife you are abusing her. Most certainly will you be abusing your grandmother if you act thus. Since after all it is she who is taking care of us, by your action you will be practically killing yourself" [88].

ook wijst het alliage van natuurlijk, zilverhoudend, goud en koper, naar Columbia.

— Onze tocht tot opsporen der Amazonen, waartoe de vondst van den Surinaamschen goudzoeker de onmiddellijke aanleiding gaf, is ten einde. Wij kunnen tevreden zijn met de uitkomst, die het vier eeuwen lang hangende vraagstuk voor een goed deel oplost. Een woord van waardeering over het voortreffelijk werk van zoovele voorgangers, vooral Barbosa Rodrigues en Friederici, mag hierbij niet ontbreken. Het belangrijkste wat hier geheel nieuw is ontdekt, de bovenzinnelijke oorsprong van de Amazonen, is reeds voorgevoeld door Bachofen en von Hellwald, en door de Penards.

IX. EPILOOG

Ontroerend einde: Tupi-Guarani-stammen, overtuigd dat het einde van deze aarde nabij is, verlaten hun woonplaatsen om zich te begeven naar „het land waar geen kwaad is", het hemelsche Paradijs van het hiernamaals, dat ze op aarde zoeken. Velen gaan daarbij ten gronde.

Het oudste bericht dat vermoedelijk op een dergelijken tocht betrekking heeft, is van 1539—49 [71a]), het jongste van 1912, toen Nimuendaju, slechts 13 Kilometer van de groote stad São Paulo een troep Guarani's aantrof, die in vol vertrouwen dat hun plan zou slagen, op weg waren naar den oceaan in het Oosten, aan de overzijde waarvan zij meenden dit „land zonder kwaad" te zullen vinden [76a]). Het Oosten is het gebied van *Ñandecy*, ons aller Moeder [8]) den oceaan noemen zij „eeuwig water", „alleen-eeuwige hemel"; wat zij zoeken, is hetzelfde als het Rijk der Amazonen.

Opgedroogd en vertroebeld is de oude natuur-bron van wijsheid, doch de kracht ontbreekt hun, om zich los te maken van haar fascineerenden invloed.

De Amazonen-steenen, de *muyrakytã*'s, verdwenen; werden begraven of verbrand met de Indianen; verhuisden naar Europa als geneesmiddel of rariteit; hier en daar zijn er enkele in een museum.

De gouden borsthangers, de *karukuri*'s, zijn, voor zoover mij bekend, zelfs in geen museum meer te vinden; een gevaarlijker vijand belaagde ze: de gouddorst van den Europeanen.

Losgekomen zijn deze, van dat fascineerende van het innerlijk der dingen, hooren niet meer de stemmen van Loreley en Erlkönig; van buiten bezien ze de dingen, vrij er tegenover staande. Nieuwe mogelijkheden. Ook nieuwe gevaren; want ze zijn bezeten door deze wijze van de wereld te bezien; ze handelen ernaar.

Als een „land waar geen goed is", komt het over de Indianen; treft de veroveraars zelve; houdt thans het geheele blanke ras in een booze hypnose.

Aldus zou men het kunnen zien: de menschheid is op een weg uit den moederschoot der natuur naar den geest. Den Indiaan valt het moeilijk zich los te maken uit de natuur; de Europeaan staat in het gevaar, dat hij vergeten zal den geest te zoeken.

ABRÉGÉ DE L'ARTICLE PRÉCÉDENT: LES AMAZONES

I. Figure p. 449. Mortier en pierre, trouvé dans le sol dans la zone aurifère du Surinam. Matériel gabbro, texture ophitique, couleur noir verdâtre, poids spécifique 2.99; surface effritée.

Un mortier en granite qui lui ressemble a été trouvé dans une couche eluviale riche en or, du Sara Creek Cy., Surinam [117]). Des mortiers de forme analogue, quoique plus petits, ont été trouvés en Santa Catherina (Brésil; mortier en diorite) [74]) et dans l'ile de Cuba [47]); le dernier n'est que rudement achevé.

Planche I. (grandeur nature). Objet en pierre en forme de grenouille, trouvé dans le sol dans la zone aurifère du Surinam. Matériel probablement porphyre pétrosiliceux, dureté 5 à 6, couleur grise un peu verdâtre (vert d'olives), légèrement mêlée de brun, poids spécifique 2.66; surface lisse; le poli, s'il y en a eu, a disparu. Il a été percé des deux côtés, les trous se rencontrant sous un angle de 160°; évidemment l'objet a été fabriqué pour pouvoir le porter en collier. Sans doute cet objet est un *muyrakytã*, pierre des Amazones ou pierre verte.

Planche II. (grandeur nature). *Muyrakytãs* de la collection de M. C. E. de Oliveira, à Pará; ces objets ont été trouvés: le no. 1 près de Faro, nos. 2 et 4 près d'Obidos, no. 3 près d'Alenquer, nos. 5 et 6 près de Santarem. Couleur des nos. 1, 2, 3, 4 et 6 passant de l'olive au brun. (Chez les nos 4 et 6, la perforation transversale pour la ficelle

se trouve derrière la tête; comme chez le grenouille du Surinam: dans le dessin, chez le no. 4 à 23, chez le no. 6 à 18 millimètres au-dessous de l'extrémité supérieure de la tête) *) (voir pour d'autres dessins de *muyrakytãs*, les oeuvres [35]) [49b]) [70]) [74]) [77b]), [96a,b]).

II. Dans plusieurs parties de l'Amérique, les anciens explorateurs rencontraient le bruit qu'il existerait une nation de femmes belliqueuses. La présente étude s'occupe pricipalement des récits de la Guyane et du bassin de l'Amazone. C'est dans cette région que circulaient les pierres vertes douées de vertus spéciales, et les Indiens disaient que ces pierres provenaient des femmes-Amazones. Voir les citations ou les oeuvres cités dans le texte hollandais, et pour les noms les Notes explicatives [a])— [kk]).

En combinant toutes les informations, il semble bien certain que les Caraïbes (Galibis), les Aruans et peut-être des Indiens d'autres tribus, faisaient des voyages au fleuve des Amazones et le montaient une certaine distance, et puis arrivaient chez un peuple, probablement tribu tupi [h]) dont ils obtenaient les *muyrakytãs*. C'est encore une question ouverte, si ce peuple fabriquait ces objets (peut-être le matériel leur venait d'une autre contrée, comp. [71c]) p. 277 [49b, 70]) ou s'il les trouvait dans des tombeaux, ou dans des anciens lieux de sacrifice (les Chibchas jetaient leurs sacrifices d'émeraude, de corail et d'or dans un lac). Au cas que ce peuple n'était pas le fabriquant de ces pierres, il n'ignorait pas tout-à-fait dans quel but elles avaient été fabriquées. Raleigh raconte que les femmes Amazones se liaient aussi avec leurs prisonniers, avant de les tuer, et cela rappelle la coutûme des Tupis de donner une épouse au prisonnier destiné à l'anthropophagie rituelle [71b]). Peut-être les tribus de l'intérieur avaient des contacts par voie directe avec les tribus de l'Amazone; il est bien possible que tous les *muyrakytãs* ne soient pas de la même origine; mais il semble assez bien établi qu'il y a eu dans la région de l'Amazone entre le Yamunda et le Tapajoz un centre de dispersion de ces objets.

III. Mythes sur les femmes indépendantes et sur les pierres dites „des Amazones"; voir les oeuvres citées dans le texte hollandais.

IV. Voilà la solution de l'énigme des mythes des Amazones: ces mythes sont des récits de visions de l'initié indien dans l'extase clairvoyante.

Les mythes N et P, racontant d'un voyage au pays des Amazones, sont essentiellement la même chose que le récit d'un Indien caraïbe (noté récemment par M. Penard) sur son „voyage par les régions célestes" lors de son initiation, tandis que son corps fut tombé évanoui.

---

*) L'auteur, et la Rédaction du West-Indische Gids, tiennent à exprimer leur vive reconnaissance à M. de Oliveira, ainsi qu'à M. Mordini, pour avoir donné la permission de publier ces photographies très intéressantes.

Dans le mythe, les voyageurs passent par le pays des *alawata-yana*, les singes hurleurs, dont le chef est l'*alawata-tamulu*, grandpère de ces singes, et ensuite par le pays des *woko-yana*, les hoccos (galinacés) sous leur chef le *woko-tamulu*, etc. etc. — Dans l'initiation, le Caraïbe passe par les villages des esprits créateurs de chaque espèce d'animaux, etc., sous leurs *-yumu*'s (esprits-père) et *-tamulu*'s (esprits-grandpère) qui font surgir de soi, les *-yana*'s, les images des individus.

Dans le mythe, comme dans les visions de l'initié, les esprits menacent de représaille les hommes qui sur terre ont maltraité les animaux etc. Dans tous les deux, les Indiens qui n'obéissent pas aux instructions de leur chef, l'homme-médecin, se trouvent en danger de mort par les esprits dangereux.

Dans le mythe les voyageurs arrivent à un lac ou à un fleuve, et des femmes armées vont à leur rencontre, et les mythes C, D, E, F parlent de la mère de ces femmes, mère aussi du *muyrakytã*, habitant au fond du lac, et qui peut prendre la forme d'un serpent aquatique, du Grand Serpent. — L'initié arrive aux eaux célestes, et les esprit de l'eau vont à sa rencontre; ensuite il est conduit au fond de l'eau ou il rencontre *Amana* [o]), la vierge-mère, de beauté resplendissante, participant à la nature du serpent comme les *okoyumu*'s [p]) d'ordre inférieur, ses sujets.

Puis, les aventures des hommes poursuivant leurs femmes rebelles qui deviendront les Amazones (mythes A et B) sont à peu près la même chose. La fin du mythe P, disant qu'après leur séjour chez les Amazones, les hommes vont dans le pays des haches en pierre et en remportent quelques-unes, nous rappelle les *muyrakytãs* dont les Amazones récompensent leurs amants.

Le mythe N, dit que pour atteindre le pays des Amazones, il faut passer sur un pont étroit; les gens mauvais tombent dans l'eau, et y sont dévorés par des monstres. Le même motif se trouve dans le récit d'une initiation Arawak [41b]), dans les tribulations de l'âme après la mort, montrées à l'initié caraïbe [83d]), et dans les récits Šipaya [76b]), Guarayo [19]) et Manacica [103]) de l'au delà.

Dans le mythe I, la femme principale est servie par un caïman; dans les mythes K deux femmes qui avaient une liaison avec un tapir (ainsi que dans J la femme principale) [n]) sont métamorphosées en lamantin et en marsouin ou dauphin. — L'initié caraïbe voit la vierge-mère Amana, précédé de son chien de garde, l'esprit-caïman, et accompagné par ses animaux favoris, lamantin, dauphin et loutre.

Dans quelques mythes le héros s'empare du plumage du vautour pour monter au ciel. — Le novice caraïbe est conduit aux cieux par un esprit-vautour.

Dans plusieurs récits de l'au delà et de la création il est fait mention des eaux célestes [6]) [13]) [19]) [33a]) [73]).

Le mythe F mène aux mythes du déluge, le mythe G aux mythes des jumeaux divins, le mythe K au mythe arawak d'Harliwanli et aux mythes de l'homme dont le jambe fut coupé. Plusieurs récits sur les Amazones, ainsi que des récits racontant de tribus phantastiques, semblent être des fragments de nos mythes.

En considérant l'ensemble de ces faits, il semble extrêmement probable, que non seulement les récits du voyage au pays des Amazones, mais que la plupart des grandes mythes de l'Amérique du Sud, doivent leur origine en premier lieu aux visions clairvoyants des hommes-médecin. Pourtant il semble possible que certains mythes aient été adaptés en besoin de donner un appui à certaines institutions sociales, ou qu'on les ait modifiés de telle sorte qu'ils expliquent les phénomènes du ciel, ou qu'ils fassent allusion à des phénomènes de la procréation chez l'homme.

V. Il me semble que la vierge-mère est l'image sous laquelle s'annonce à l'Indien clairvoyant le principe créateur de la vie végétale. Les anciens l'identifieraient peut-être avec Isis, Cybele ou Artemis, et les esprits de l'eau avec les nymphes etc., ou même avec leurs Amazones.

Le fait que les Indiens ont une disposition naturelle pour la clairvoyance, fait soupçonner que leur constitution psycho-physique est un peu différente de celle de l'Européen de nos jours. Alors il ne faut pas s'étonner si cela se manifeste encore d'autre manière. Ainsi au Brésil et ailleurs il y a la croyance populaire de l'attraction fatale exercée par l'*uyara*, la Mère des Eaux [r]), induisant des personnes à se jeter dans l'eau; un témoin oculaire qui me semble digne de foi nous a décrit ce phénomène.

L'image des eaux célestes semble correspondre à l'*üya* des Arawaks, principe semi-spirituel, essence de la vie des plantes, des animaux et de l'homme [gg]). Pour l'Indien le cristal, la pierre diaphane ou colorée, ou la pierre en général, ou même le monde physique entier, est surgi de cette essence vitale ou éther. Voir les ouvrages cités dans le texte hollandais, et les indications contenues dans certains mots des langues warau et tupi [hh]) [ii]).

C'est précisement cela qu'expriment les mythes C, D, E en disant qu'au fond du lac la *muyrakytã* est molle et vivante, et qu'elle se meurt et durcit hors de son élément.

La pierre des Amazones était pour les Indiens un correctif contre la fièvre et le mal splénique (malaria, hypertrophie de la rate?), la colique néphrétique, la gravelle, l'épilepsie, l'accouchement pénible. Or, tous ces maux ont de commun des phénomènes de raidissement ou de durcissement, et cela fait soupçonner que pour les Indiens la pierre des Amazones avait la force magique d'amollir et de liquéfier c. à d. qu'elle participait des vertus des eaux célestes et de leur souveraine.

Peut-être le choix de la couleur verte ou verdâtre n'était pas fortuite, ainsi que la forme de grenouille. Il a été rapporté des Cumana-

gotos: „Le crapaud leur est le dieu des eaux, et pour cette raison ils ne le tuent pas; seulement ils tiennent dans leurs maisons un crapaud sous un pot, et ils le châtient quand la pluie fait défaut. Les Indiens de Haiti avaient trois pierres: l'une avait la vertu de faire croître les grains semés, l'autre de faire accoucher les femmes sans douleur, et la troisiéme de procurer la pluie et le beau temps selon besoin. Dans les formules magiques des Taulipang, les esprits du vent et de la pluie sont invoqués au cas d'un accouchement pénible.

Il semble que la même essence de la vie végétale est connu chez des peuples d'autres parties du monde; voir Karutz „Das Lebenselement" [54]), et pour la force mystique inhérente à certaines pierres Lévy-Bruhl [61]) et Rothery [98]).

VI. Il y a plusieurs indications que les Indiens regardent l'or comme représentant de l'esprit-soleil, et il semble qu'ainsi que les pierres vertes participent aux vertus de la déesse des eaux, ou déesse de la nature, les *karukuri*, les plaques en forme de demi-lune d'un alliage d'or, portées autrefois aux Antilles et dans toute la Guyane, participent aux vertus du dieu solaire. Cette dualité nous rappelle vivement la polarité dans la langue arawak: le genre féminin (femme et nature) et son antithèse, le genre masculin (homme et l'être humain). Quelquefois on trouve noté que les femmes portaient la pierre verte, et il semble que le *karukuri* était l'emblème du chef, ou était porté par les hommes. Comp. encore Raleigh, et les mythes M du Haiti.

VII. Plusieurs mythes racontent d'un héros qui combat les démons ou qui souffre de l'hostilité de la famille de sa femme. Le même motif se retrouve dans les mythes de Jurupary (Uaupes) et dans les mythes analogues sur la cérémonie du Klókketen etc. (Terre de Feu), et cela nous mène tout droit aux récits du combat entre les Amazones et leurs ci-devant maris et à la réputation de peuple guerrier dont jouissaient les Amazones.

VIII. Nos recherches ont montré que non seulement les mythes sur des femmes indépendantes, mais aussi en grande partie les informations reçues par les voyageurs, se rapportent aux Amazones des visions, c. à. d. à des esprits élémentaires etc. Pourtant il semble possible que çà et là des bruits sur des femmes réelles qui faisaient ménage ensemble, de femmes participant à la guerre, de femmes refusant le mari, de religieuses, de femmes-chef, aient contribué à la formation des récits.

Il faut penser aussi à la possibilité que le peuple de la basse Amazone qui fabriquait les pierres des Amazones se sentait étroitement lié à la déesse de l'eau, et que cela se reflétait dans leurs institutions sociales, et dans leurs rites. Chez la tribu Ouayana, qui n'habite pas loin de la basse Amazone, ce sont des hommes d'un autre village qui viennent exécuter les danses réligieuses, et les femmes du village dans lequel la fête est célébrée, reçoivent fort bien leurs hôtes, et quand ils s'en vont, on leur donne un cadeau.

Sont apparentées à nos pierres des Amazones les statuettes en pierre trouvées dans la même région; ces statuettes, ainsi que la poterie trouvée dans cette région, indiquent une parenté avec les civilisations de l'Ouest, notamment de la Colombie et de l'Amérique centrale. D'autres indications d'une parenté entre la culture de l'Ouest et celle de la Guyane se trouvent dans la répartition de la sarbacane et des plantes cultivées, de la magie avec des pierres, des objets en forme de grenouille, des pierres vertes en connexion avec la déesse des eaux, et de la dispersion des *karukuri*.

IX. On sait que plusieurs des migrations de tribus Guarani, avaient pour but de chercher „la terre sans mal". Or, dans le récit de M. Nimuendaju sur une de ces migrations, il dit qu'on cherchait cette terre dans l'Orient, de l'autre côté de l'océan qu'ils appelaient „eau éternelle" ou „seul ciel éternel". L'Orient est la région de *Ñandecy*, notre Mère, et cela ressemble beaucoup au lac des Amazones avec leur mère, mère aussi du *muyrakytã*.

NOTES EXPLICATIVES

[a]) ***u*** dans les mots indiens = oe hollandais, ou français.

[b]) ***massuano*** (caraïbe) 1° nom de la nation des femmes, 2° le lac blanc où se trouve le Paradis des femmes, 3° la place des âmes ressuscitées. Probablement c'est le nom Amazone, nom d'origine européenne, que porte le grand fleuve appelé autrefois Santa Maria de la Mar Dulce [67]), depuis le voyage de F. de Orellana (1541).

[c]) ***yurimagua, zurimagua*** tribu tupi de l'Amazone. „In former days the Jurimaguas had been very warlike and masters of almost the whole River of the Amazons; and their women (as I have heard) fought with arrows, as valiantly as the Indians; such an encounter, it seems to me, was that which Orellana had, which led to his giving to this great river the name of the Amazons; but now [1689] they are much intimidated and wasted by the wars and enslavements that they have suffered from their neighbours of Pará" [37]); *solimões* nom de la nation des femmes (Castelnau) [20]); *surima, solimões* nom de la rivière que nous appelons Amazone, ***šulinama*** (caraïbe des Iles) le pays et la rivière des Amazones; ***zurinas*** tribu indienne sur la rive gauche de l'Amazone à la hauteur du Rio Negro (d'Acuña [1])), ***surinama*** rivière et colonie du Surinam, ***surama*** (arawak) la rivière Saramacca, ***sarinau*** nom d'un affluent du Litani, Surinam.

[d]) ***yasi uara*** (Barbosa Rodrigues), *wara* (van Heuvel), ***kuširero,*** affluent de l'Orénoque (Gilij), lac ou rivière de la nation des femmes, ***kušiuara*** une des bouches du Rio Purus, rivière d'ou sortirent ces femmes (de la Condamine). En tupi: *yasi* lune ***uara*** miroir.

[e]) ***parima, parimə*** nom du Rio Branco et du lac légendaire d'El Dorado; ***paru*** eau *ima* esprit [n]) ? ***palumö*** nom d'une rivière dans le Sud du Surinam.

[f]) *woliyana* (caraïbe), *olisiana* (ouayana), *worisiana* (akawoi), ***ulidzan*** (taulipang), ***wirisamoka*** (nom donné par un Arawak) nation des femmes; ***ueleši-bata-li*** (caraïbe des Iles) pays des Amazones. Dans les langues caraïbes *wori*, *oli* etc. femme, ***ana, an*** gens, peuple, ou ***am*** suf-

fixe du pluriel des êtres animés, ***moka*** enfant, ***bata*** place, *li* suffixe de possession (ou indiquant les choses). *Uraximina, oriximina* ancien nom du Rio das Trombetas et nom actuel d'une ville près de son embouchure.

[g]) ***koñapuyara*** nom de la nation des femmes donné par un chef indien à Orellana. Martius [68]) le traduit par „ein Weib, das sich dem Mann versagt", en supposant que c'est un mot tupi; dans ce cas on pourrait aussi y voir: ***kuña*** femme ***puru*** suffixe indiquant des vertus surnaturelles *(y)ara* „celle qui est"; ***kuñantainsekuima*** nom noté par de la Condamine, est probablement tupi ***kuña*** femme ***eta*** pluriel ***imenu*** mari ***eyma*** sans (Martius); ***cundurise, cunuris*** nom d'une nation dans le bas Yamunda et ancien nom de ce fleuve; *conori* nom de la reine de la nation des femmes au sud de la basse Amazone (de Orellana [81]) IV p. 389).

[h]) 1°. ***tapuya***, *tapajos*, ***tupi***, ***topin-amba*** nom de la tribu Tupi = homme [112]); *tapay-una* nègre; *topago* (Raleigh), *topayos*, ***tapajoz*** tributaire de droite de l'Amazone.

„En analysant la culture matérielle des tribus tupi-guarani nous avons trouvé qu'au point de vue ethnographique et historique leur centre de dispersion a été vraisemblablement le bassin du Tapajoz ou tout au moins les contreforts du plateau brésilien. Rien ne prouve cependant que ces contrées aient été le lieu d'origine de cette vaste famille linguistique.... Tout laisse supposser que les Indiens qui ont formé dans la suite la famille tupi sont venus du nord de l'Amérique du Sud" (Métraux [71c]) p. 311, 312).

2°. *topayo, chipayo, yaguarayo* chefs indiens, tributaires à la reine *Conori* [g]); comp. ***tupi*** etc. et ***šipaya, guarayo*** noms de tribus tupi.

[i]) ***karipuna*** dans les récits de P. Maroni et de S. Fritz, nom des Indiens de la Guyane qui s'appellent eux-mêmes ***kalíña***; ce sont les Galibis ou Caraïbes de la terre ferme; leurs parents et alliés les Caraïbes des Antilles, s'appelaient ***kalínago***, et ***kalíponam*** dans le language des femmes. Le même nom apparait dans le récit qu'un Indien de la basse Amazone fit à de Orellana ([81]) IV p. 389). Le nom noté par Colomb: ***kaniba***, a passé dans les langues européennes et est devenu le mot cannibale. Il y a aussi, au sud de l'Amazone, un tribu de la famille pano, qui est connue sous le nom de ***karipuna***.

[j]) ***teyrou*** ou ***taira*** (van Heuvel) nom de la tribu de la Cayenne, dont les hommes visitent la nation des femmes; ***taira*** nom d'une tribu de la Guyane française [11]) [26b]). Evidemment ces mots sont le même que ***tele'uyu*** ou ***terewuyu***, le nom que les Caraïbes de pur sang se donnent eux-mêmes [83e]) [2]). Comp. tupi *tahïra* fils par rapport au père.

Bien que les voyages des Caraïbes à la rivière Amazone, dont ils rapportaient les pierres des Amazones, se fissent probablement en longeant la côte, ils fréquentaient aussi la route du (Corantyn et) Essequebo au bassin de l'Amazone par le Rupununi-Mahu-Takutu [100]), route suivie en 1718 par un habitant du Surinam, Gerrit Jacobs [122]), en 1739—40 par Nicolas Horstmann [118a]), en 1769 par G. Jansse, commandant du poste hollandais d'Arinda [118b]) et en sens inverse en 1793 par le colonel portugais Barata. Les tribus de l'Amazone avec lesquelles les Caraïbes avaient des relations étaient les Manacs et les Tarumas [1]) [2]) [12a]) [37]) [67]) [83a]) [103]) [118a,b]). Or, dans le haut Essequebo il y avait des villages caraïbes [100]) et encore plus haut des villages tarumas,

et il y a des sentiers de cette rivière à la Mapuera et peut-être aussi au Yamunda.

k) *guakara* (d'Acuña), *vokeari* (Gilij) nom de la tribu dont les hommes visitaient la nation des femmes; il est assez probable que ce nom n'est autre chose que le mot caraïbe *wokiri* homme (comp. *wo-ki-ri* homme, *wo-ri* femme) f). *Uakare, Akarai*, nom de la chaîne où se trouvent les sources de l'Essequebo, de la Mapuera et du Yamunda. *Tumukurake* ancien nom de la chaîne des Tumukhumak.

l) 1°. *ikamiaba* (d'Acuña) nom d'un pic dénudé, le plus haut sommet des montagnes où habite la nation des femmes (la description rappelle vivement les pics de granite dénudés près de la frontière entre le Surinam et le Brésil), *aikeambenano* (Gilij) la nation des femmes. La traduction de Martius *jakañemo-aba* „sich vor den Mann fürchten", me semble douteuse, ainsi que celle de Gilij „nazione di sole donne"; en tamanaque la traduction serait plutôt *aika* femme *benano* sans-étant, indiquant alors les hommes abandonnés. Le mot pourrait être une corruption du mot *Kaliña* (les Trios disent *Akaina*), nom dont les Caraïbes se désignent eux-mêmes;

2°. Mais dans le mythe des jumeaux divins, enfants de la Grande Mère, le père est un oiseau agami (Psophia) ou un aigle, ou la Mère pond des oeufs, ou les jumeaux sont nés avec des becs d'oiseau (version bakaïri), et cela rendrait acceptable de voir dans ce nom les mots tupi *yakami* agami, *aba* homme. Il me semble qu'il se trouve là la clé de la croyance qu'on rencontre chez les Indiens et les Nègres de Bois de la Guyane, qu'il y aurait des bandes de tigres très féroces, appelés „tigres-agami". Car dans le mythe bakaïri le mari de la Grande Mère est un tigre dont la mère est un oiseau, et les jumeaux tuent les tigres, comme ils tuent les agamis dans la version où le mari est un agami. Fait bien curieux: M. Barrington Brown, dont le récit de voyage est digne de foi, a eu une visite des tigres-agami dans son campement; 8) il a entendu leurs cris, mais ne les a pas vu;

3°. On pourrait aussi soupçonner dans le nom *ikamiaba* etc., le mot arawak-maipure *kamu* soleil, parce que dans certains mythes le mari de la Grande Mère est le soleil. *Kamo Dekuano* montagne du soleil, nom d'une montagne dans le haut Essequebo.

m) *tunayana* (*tuna* eau, mot des langues caraïbes) nom de la prétendue nation indienne qui dormirait sous l'eau 8) 41a) 26b) 97a). Il semble possible qu'en premier lieu des visions, comme les ont les Indiens, aient été l'origine de cette croyance. Mais le mythe des Caraïbes poursuivant des Tarumas qui soudain disparurent sous l'eau 17) montre que l'observation de l'habitude des tribus de l'intérieur de se cacher dans la forêt et de faire sombrer leurs canots, a contribué aussi à la légende. Et voilà encore M. Farabee qui a rencontré une famille que l'on disait être de la tribu tunayana, et qui met leur village sur sa carte! 34b)

n) „Let *Walyarima* be our signal cry". Le vaillant missionnaire M. Brett, qui traduisait *Walyarima* par „jaguar noir", serait bien choqué, s'il apprendrait qu'il résulte de la comparaison des mythes et des langues, que cette phrase signifie „que notre cri de guerre soit Esprit de la Volupté" *Walya, waila* tapir; or le tapir est le symbole de la volupté 83a) *ima, ime* est probablement le même mot que le mot caraïbe *yumu, imo* esprit ou esprit-père (on le rencontre dans un grand nombre de noms,

comme *Makuna-ima* le demi-dieu, *Pia-ima* le démon, *kena-ima* assassin surnaturel, etc.). Dans nombre de mythes le héros, avant d'ascendre au ciel, est obligé de combattre le tapir, où il perd une jambe, où il punit ses femmes adultères et ses frères, leurs complices, où il est menacé par la famille de sa femme (souvent des serpents d'eau ou des caïmans). Ce n'est autre chose qu'une allusion au fait, que pour devenir un initié, il faut avoir vaincu les désirs de la chair attachant l'âme à la terre. Notamment tout approchement sexuel pendant l'initiation est dangereux [83d]). Comp. aussi ce que Martyr [69]) raconte d'une tribu de la Colombie: „ils croient que la chasteté plaît par dessus tout à ce Dieu créateur (le fils divin de la mère des eaux Dabaiba)".

Notons encore que les Caraïbes et d'autres tribus appellent „mâchoir du tapir" les Hyades, qui chez nous font part de la constellation du Taureau, grand animal herbivore comme le tapir.

[o]) 1°. *amana, amaña* (caraïbe) souveraine des eaux célestes; femme-serpent comme les *okoyumu* [p]) d'ordre inférieur, d'une beauté resplendissante. Vierge qui n'a jamais été née (elle n'a pas de nombril), esprit de bonté et de miséricorde, changeant la peau comme les serpents et restant éternellement jeune, esprit des temps, du chant, de l'harmonie, du langage, de la pensée, de la vérité et de la vertu. Son chien de garde est l'esprit-caïman [83d]).

2°. *manati* (caraïbe) mamelle; lamantin;

3°. *Amana* rivière de la Guyane française; affluent du Marowini; affluent de l'Orénoque;

4°. *Nhamunda, Yamunda* affluent de l'Amazone près du pays de la nation des femmes; (car.) *amuya* beauté de femme, *amuyako* jeune fille.

5°. *Matinino, Madanina* l'île des femmes (la Martinique);

6°. (langue tupi-guarani) *maña* mère, esprit-mère, *amana* pluie, averse, *aman atouppane* qui sont les nuées d'eau en leur langue (Thevet [71b]) *tupan* Dieu ou dieu du tonnerre), *amã-bera* foudre, *amã-çunu* tonnerre, *tïrïtïrï maña* mère du tremblement, nom d'un crocodile qui fait trembler la terre;

7°. *amana* (maipure) caïman.

[p]) *okoyumu* (caraïbe) nom générique des esprits de l'eau; voir [2]) et [97a]); *okoyu* serpent *yumu* esprit-père, ou *oko* deux *yumu* esprit (Penard).

[q]) *oriyu* (arawak) le même qu'*okoyumu* et qu'*amana* chez les Caraïbes; *ori* serpent *yu* esprit-mère.

[r]) 1°. *uyara, oyara, yara, wahïyara, wahuyara, waugara* (tupi-guarani) le même qu'*oriyu* chez les Arawaks; *uy* eau *yara* maître(sse) [ii]). C'est le Mãe d'Agua, et aussi le Cobra Grande des légendes brésiliennes [3]) [64]) [78]) [80]) [110c]) [112]), le Mama-di-l'Eau de la Guyane française [15]), le Watra-Mama du Surinam [12b]) [108]). Comp. encore la croyance des Maynas: „una peña alta y tajada.... decian estaba en lo alto della el Iñerrè (nombre con que llamaban en su lengua à Dios) en una cueva, donde tenia por mujer á un culebron grande de los que llaman Madre del Agua [Yacu Mama] [67]).

2°. *pira-iauára* marsouin ou dauphin, dont une variété, le boto vermelho, est considérée comme incarnation d'un esprit de l'eau (aussi dans la Guyane [97a]) sect. 179); *pira* poisson *iauara = uyara?* (confondu avec *iauara* tigre ou chien, et ensuite traduit par „peixe cachorro"?)

[s]) *seuisi* (Rio Negro etc.) nom des Pléiades, voir le mythe G [dans

ce mythe la vierge divine porte sept étoiles; pourtant l'oeil nu ne peut distinguer que six étoiles dans les Pléiades]. Cette constellation annonce dans la Guyane le commencement de la saison des pluies, et le temps où la semence va germer; aussi les Pléiades sont pour ainsi dire la constellation par excellence; le nom de l'année est généralement le même que le mot étoile, et parfois le même mot désigne les Pléiades. Peut-être le mot *seuisi* n'est autre chose que tupi *še-si* ma mère, comp. *ñande-cy* notre mère, la Grande Mère dans le mythe Apapocuva-Guarani.

[t]) *takua* (caraïbe) 1°. otolithe. Les enfants le portent dans un collier, soit en guise de parure, soit qu'il serve de curatif, comme les os de l'oreille du lamantin contre les convulsions. [Au Brésil on tue le dauphin rouge [r]) pour en tirer les yeux, les dents et le membre génital, auxquels on attribue des vertus extraordinaires [110c])].

2°. nom du caillou rouge que les femmes emploient pour polir leur poterie. Ces cailloux viennent de l'intérieur du pays, et on y est fortement attaché [2]) (Joest, Int. Arch. f. Ethn. V 1893 suppl., en donne un dessin coloré); *takurave* (Barrere), *takaua, takulaua* (caraïbe des Iles), *makuaba, makagua* (Schomburgk) la pierre des Amazones. *Chaquira* s'appellent les corails et ornements que les Indiens et Indiennes portent en collier [81]). *Taquiari* nom de deux pics de granite énormes au nord du Siparuni, affluent de l'Essequebo (arawak *siba* pierre *uni* eau). C'est dans cette contrée que se trouvait la montagne *Calikko* [v]) ou montagne de cristal où l'expédition de Nicolas Horstmann devait chercher l'éméraude, et ne trouvait que du cristal [118a,b]).

[u]) *tlimaparakua balu-balu* (caraïbe des Iles) pierres vertes pour les hommes: *tepu-li* sa pierre *m-* ne pas *apara-kua* tuant *balu-balu* les eaux? donc: amulette pour apaiser l'esprit des eaux?

[v]) *kaleku* (arawak) cristal employé par l'homme-médecin; cristal ou caillou blanc dans son hochet; *kalikot* (Schomburgk) la pierre des Amazones; *caulpiri* (Dudley) a white stone.

[x]) *siba* (habitants de Haiti), probablement = *siba* pierre (arawak).

[y]) *muyrakytã* (tupi?) pierre des Amazones: *membi-r-a* accoucher *k-yta* pierre dure?

[z]) *tembeta* (tupi) labret: *t-* le *embe* lèvre *ita* pierre.

[aa]) *karukuri* etc. (caraïbe des Iles, arawak, caraïbe et autres tribus de la Guyane) 1°. nom des plaques en forme de demi-lune d'un alliage d'or que portaient les hommes sur la poitrine, 2°. nom des pendelets d'or ou d'argent qu'on portait aux oreilles, au nez, à la lèvre inférieure, 3°. nom générique de l'or et du laiton. Le mot peut s'expliquer de la langue arawak [41d]), mais il est très probable que c'est le même mot que arna *kurikuri* et kechua *kuri*. *Karakarakole*, nom de certains hommes dans le mythe M.

[bb]) 1°. *kaona, kauni, guanin* nom de l'or, ou d'un alliage d'or, chez les anciens habitants des Grandes Antilles, *guaninos* coquilles aux reflets feues comme l'orichalque (mythe M. Martyr); *kauanam, kauanaim* (caraïbe des Iles) or, laiton. Probablement ce mot n'est autre chose que *ka-auna* avec-valeur, comp. caraïbe d. I. *aoya* garder, arawak *iauna* valeur, prix; *ma-kona-bu* (*ma-* sans) se disait des pierres des Amazones contrefaites.

2°. *vnnaton* (yao) demi lune en or [46]); *Uraxamina* [f]) ou *Onatoma* R., nom du Trombetas sur la carte ajoutée à [1]).

cc) *tuob*: un Indien que Colomb supposait être un Caraïbe, appelait l'or par ce nom [23a]); = *topu* roche, pierre (caraïbe).

dd) *arara* „which is either copper or very base gold'' (Dudley [30])) = *hororo* montagne, terre (Arawak).

ee) Les correspondances entre le caraïbe et le tupi se trouvent dans trois couches.

1°. Affinité entre les éléments primordials du tupi-guarani, des langues caraïbes, du kariri, du warau, des langues arawak-maipure, et peut-être plusieurs autres familles linguistiques.

2°. mots commun au tupi et à plusieurs langues de la famille caraïbe (entre parenthèses le mot tupi):

puyai homme-médecin (***paye***), ***tokai*** carbet de l'homme-médecin (***tokaya*** enceinte, poulailler, embûche), ***maraka*** hochet de l'homme-médecin (***maraka***), ***urapa*** arc (***wirapara***), ***apukuita*** pagaye (***apokoita*** ramer), ***mauru*** coton (***amaniu***), ***matapi*** couleuvre à manioc (***tipiti***), ***pakara*** panier (***pakara***), ***kasiri*** boisson de manioc (***kasiri***), ***parana*** la mer (***para*** la mer, ***parana*** fleuve), ***pau*** île, bosquet (***kapau***), ***awosi*** lourd (***posi***), ***embaka*** éveiller (***paka***), ***mona*** voler (***muna***) et un grand nombre de noms d'animaux et de plantes. Il y a aussi plusieurs correspondances avec l'arawak.

3°. mots de la langue caraïbe (galibi), peut-être empruntés au tupi:

amana mère des eaux (voir [1])), ***kurupi*** esprit des forêts (***kurupira***), ***awasi*** maïs (***awati***), ***nimo*** fil de coton (***inimu***), ***pamakali*** natte (***pamakali***), ***besu*** petit gâteau de manioc (***beyu***), ***koi*** vite (***kuri-kuri*** tout-de-suite), ***amu*** autre (***amu***), ***kwai*** calebasse (***kuya***), ***turi*** flambeau (***turi***), et plusieurs noms d'animaux et de plantes.

ff) mots de la langue ouayana, peut-être empruntés au tupi: ***kuni*** vieille femme (***kuña*** femme) ***tilaka*** maison (***maloka***, ***oka***), ***apika*** petit banc (***apyka*** s'asseoir), ***pamakali*** natte (***pamakali***), ***arua*** miroir (***warua***), et plusieurs noms d'animaux et de plantes.

gg) arawak *üya* 1°. propriété des plantes, des animaux et de l'homme, par laquelle ils diffèrent des choses inanimées, 2°. ombre, image, arome; s'effrayer ***abukunua*** (bouillir) l'*üya*, faire mal à qn. ***akaritin*** (faire souffrir) l'*üya*, être fou ***auadin*** (errer) l'*üya*, cuire ***a-iya-bodin*** (*bodı* raide), ***üya-loko*** l'âme (*-loko* dans) [41c]).

hh) warau eau *ho* = fluide de vie? il semble que les mots suivants indiquent des métamorphoses de ce fluide: ***ho-ro*** écorce, ***ho-yo*** pierre, ***ho-ta*** terre, ***ho-ko*** lumière du jour; ***ho-a-rani***, la déesse des eaux = ***ho***-mère [41f]).

ii) tupi eau *hĩ* = fluide de vie? *hĩ-wa* arbre frutier, fruit, ***i-ta*** pierre, *hĩ-we* terre, ***hĩ-waka*** ciel; ***uy-ara*** la déesse des eaux = ***hĩ***-maître.

jj) Le ***muyrakytã*** se trouve au fond du lac, chez sa mère, la mère des Amazones, et là il est vivant et mou. Pour l'obtenir, l'Amazone blesse une partie de son corps et laisse tomber une goutte de sang sur le ***muyrakytã***, qui en meurt. Comp. 1°. le mythe du garçon qui a été tué par les poissons (ou par „la mère des poissons''); des gouttes de son sang, tombées sur le sol, est germé la liane ***inéku*** (caraïbe) ou ***haiali*** (arawak), la liane dont les Indiens de la Guyane se servent pour enivrer les rivières [17]) [83b]) [97b]) [56c]); 2°. les esprits de l'eau, les *okoyumo* haïssent le sang menstruel [2]), ou ils sont attirés par ce sang [97a]).

kk) La fin de notre monde viendra quand *kiliyu-yumu*, la constellation du serpent boa, se lèvera avant le coucher des Pléiades. Alors les

Pléiades seront avalés par l'esprit-serpent, et *Tamusi* (le Dieu-lumière) se trouvera dans la nécessité de créer un nouveau monde, comme il l'a fait déjà plusieurs fois (croyance caraïbe) [83c]).

INDEX BIBLIOGRAPHIQUE

(Les ouvrages marqués * font mention des Amazones ou des pierres des Amazones; les numéros 21, 29, 93, 96a, 101 ne m'étaient pas accessibles).

1* C. D'ACUÑA, Relation de la Rivière des Amazones, trad. de Gomberville. Paris 1682. p. 180—184, commerce avec les Hollandais 164, de Gomberville 32—36, Grillet et Béchamel 245.

2 W. AHLBRINCK, Encyclopaedie der Karaïben. V. Kon. Ak. Wet. Lett. XXVII 1 Amsterdam 1931. *Iriritura, okoyumu, püyei* (38 cailloux), *sipu* (Essequebo, aussi p. 344), *takua*.

3 F. J. DE SANTA ANNA NÉRY, Folklore brésilien. Paris 1889.

4 J. J. BACHOFEN, Das Mutterrecht. Basel 1897². Amazones de l'Amérique p. 127.

5* C. BARAZA voir no. 60.

6 C. BARLAEUS, Nederlandsch Brazilië (1647). 's Gravenhage 1928.

7* P. BARRERE, Nouvelle relation de la France Equinoxiale. Paris 1793. p. 175—177.

8 C. BARRINGTON BROWN, Canoe and Camp life in British Guiana. London 1877². tigres-agami p. 74, *Tunayanas* 247.

9* A. BASTIAN, Zur Amazonen-Sage. Z. f. E. II Berlin 1870.

10* E. BEAUVOIS. La Fable des Amazones chez les Indigènes de l'Amérique Précolombienne. Le Muséon V Louvain 1904.

11 S. BELLIN, Déscription géographique de la Guiane. Paris 1763.

12a H. D. BENJAMINS, Iets over den ouden handel met de Indianen in Guiana. W. I. Gids 6 's Grav. 1924.

12b* Id. et J. F. SNELLEMAN, Encyclopaedie van Nederlandsch West-Indië. 's Grav.—Leiden 1914—7. watra-mama.

13 RUIZ BLANCO, Conversión en Piritú. (1690). Madrid 1892².

14 G. BOLINDER, Die Indianer der tropischen Schneegebirge. Stuttgart 1925.

15 F. BOUYER, La Guyane française. Paris 1867 p. 44—51.

16a* R. BRETON, Dictionnaire Caraïbe-Français (1665). Leipzig facs. 1892.

16b* Id. Fr.-Car. (1666) 1900.

16c Id. voir no. 91.

17* W. H. BRETT, Legends and myths of the aboriginal Indians of British Guiana. London. *Arawanili* p. 15, *Tunayanas* 115, *haiari* 172, Amazones 180.

18* G. DE CARBAJAL, compagnon de voyage de F. de Orellana, et auteur du récit de ce voyage, voir nos. 51, 81.

19 F. J. CARDUS, Las Misiones Franciscanas entre los infieles de Bolivia. Barcelona 1886.

20* F. DE CASTELNAU, Expédition dans les parties centrales de l'Amérique du Sud. Paris, 1851, V.

21* MARCELLINO DA CIVEZZA, Saggio di Bibliografia geografica storica etnografica Sanfranciscana. Prato 1879 p. 397 (cité par Friederici no. 36).

22* C. VAN COLL, Gegevens over land en volk van Suriname. Bijdr. T. L. V. Ned. Indie's Grav. 1903. Amazones p. 596—602, hochet 525.

23a* Raccolta di documenti e studi pubblicati dalla R. Commissione Colombiana. Roma 1892. Part. I Vol. I p. 100, 228, 213.

23b* Vita di Cristoforo Colombo, descrita da Ferdinando, suo figlio e tradotte da Alfonso de Ulloa. Londra 1867² p. 185.

24a* DE LA CONDAMINE, Relation abrégée d'un voyage fait dans l'intérieur de l'Amérique méridionale. Paris 1745. p. 102, 134.

24b* Id. Journal du voyage à l'Equateur. Paris 1751 p. 194.

25 F. COREAL, Voyages aux Indes occidentales. Amsterdam 1722. I p. 133—4.

26a* H. COUDREAU, La France équinoxiale. Paris 1887. II p. 184—202.

26b* Id. Chez nos Indiens. 1893. *Olisianas, Tunayanas* p. 91, fêtes 183, *Tairas* 257, 591.

26c* Id. Voyage au Yamunda. 1899. p. 10, 32.

27* J. CRÉVAUX, Voyages dans l'Amérique du Sud. Paris 1883. p. 263.

28* G. CRULS, A Amazonia Mysteriosa. Rio de Jan. 1925. (Roman)

29* GONÇALVES DIAS, dans Revista trimensal XVIII, Rio de Jan. 1855 (sur les Amazones). Id. Oeuvres Posthumes (?).

30* R. DUDLEY, Voyage West-Indies. London, Hakluyt Soc. 2 III.

31a* P. EHRENREICH, Beitr. z. Völkerkunde Brasiliens. Berlin 1891.

31b* Id. Die Mythen und Legenden der Südamerikanischen Urvölker. Z. f. E. Suppl. Berlin 1905.

31c* Id. Die allgemeine Mythologie und ihre ethnologischen Grundlagen. Leipzig 1910.

32* YVES D'ÉVREUX, Voyage dans le Nord du Brésil (1615). Leipzig & Paris 1864. p. 25, 39.

33a* W. C. FARABEE, The central Arawaks, Philadelphia 1918.

33b Id. The central Caribs. 1924.

34* P. FERMIN, Description de Surinam. Amsterdam 1769. II p. 351.

35* H. FISCHER, Ueber die Herkunft der sogenannten Amazonensteine, sowie über das fabelhafte Amazonenvolk selbst. Arch. f. Anthr. 12. Braunschweig 1880.

36* G. FRIEDERICI, Die Amazonen Amerikas. Leipzig 1910.

37 S. FRITZ, Journal travels. London, Hakluyt Soc. 2 LI.

38 MAGALHÃES DE GANDAVO, Historia da Provincia de Santa Cruz (1576). Lisboa 1858.

39 Genève. Dans le Musée d'Ethnographie à Genève se trouvent des objets (dont quelques-unes ont la forme d'un grenouille) avec la suscription „Idoles de pierre (stéatite) des Indiens de la tribu des Mucurubas, Venezuela".

40* S. GILIJ, Saggio di storia Americana. Roma 1780. I p. 145—55.

41a* C. H. DE GOEJE, Bijdrage tot de ethnographie der Surinaamsche Indianen, Int. Arch. Ethn. XVII suppl. Leide 1906.

41b Id. Manuscrit arawak sur l'initiation (inédit).

41c Id. The Arawak language of Guiana. V. K. Ak. Wet. Lett. XXVIII 2 Amsterdam 1928.

41d Id. A. Ph. Penard over inwijding en wereldbeschouwing der Karaïben. W. I. Gids 11 's Grav. 1929.

41e Id. Het merkwaardige Arawaksch.

41f Id. Het merkwaardige Warau. 12.
42* DE GOMBERVILLE voir no. 1.
43 J. GRILLET et F. BECHAMEL Journal du voyage dans la Guyane en 1674, voir no. 1.
44a M. GUSINDE, Die geheimen Männerfeiern der Feuerländer. Leopoldina, Amerikaband, Leipzig 1926.
44b Id. Die Feuerland-Indianer. I. Mödling bei Wien 1931.
45* Hakluyt's Voyages. London 1927. vol. VII, Raleigh p. 295—6, 302, Keymis 380.
46* R. HARCOURT, Voyage to Guiana. London, Hakluyt Soc. 2 LX.
47 M. R. HARRINGTON, Cuba before Columbus. New York 1921 part I vol. II p. 356.
48 C. F. HARTT, Contribuições para a ethnologia do valle do Amazonas. Arch. Mus. Nac. Rio de Jan. VI 1885 p. 162—6.
49a F. HEGER, Klangplatten von Nephrit aus Venezuela. C. r. Congr. Int. Am. 1924, Göteborg 1925.
49b* Id. Muyrakitãs. Ann. XX Congr. Int. Am. 1922 I Rio de Jan. 1924.
50* F. VON HELLWALD, Ueber Gynaikokratie im alten Amerika. Das Ausland 1871 nos. 47—52.
51* A. DE HERRERA, Historia general etc. Madrid 1615. Dec. VI lib. IX cap. II.
52* VAN HEUVEL, El Dorado. New York 1840 (? cité par Schomburgk, no. 99).
53* Voyage de Humboldt et Bonpland. Paris 1819. part. I tome II p. 481—8.
54 R. KARUTZ, Moralische Völkerkunde. Stuttgart 1930—2. 11/12.
55* KEYMIS, voir no. 45.
56a* TH. KOCH—GRÜNBERG, Indianermärchen aus Südamerika. Jena 1920.
56b Id. Zwei Jahre unter den Indianern. Berlin 1910. I p. 326.
56c* Id. Vom Roraima zum Orinoco. Berlin, Stuttgart 1916—29, II p. 124, 68.
56d Id. III p. 190—216, accouchement 263—9.
57* J. B. LABAT, Voyage du Chevalier des Marchais. Paris 1730. IV p. 417—9.
58 F. A. VON LANGEGG, El Dorado. Leipzig 1888.
59* R. LASCH, Zur südamerikanischen Amazonensage. Mitt. K. K. geogr. Ges. Wien 53, 1910.
60* Lettres édifiantes et curieuses. Paris 1717—31. X p. 241—2.
61 L. LÉVY—BRUHL, L'âme primitive. Paris 1927. p. 16—23.
62a* S. LINNÉ, Archäologische Sammlungen des Gotenburger Museums vom unteren Amazonas. Atti XXII Congr. Int. Am. 1926. Roma 1928 I p. 596.
62b Id. Les recherches archéologiques de Nimenduajú au Brésil. J. S. A. Paris XX 1928 p. 79.
63 S. LOVÉN. Über die Wurzeln der Tainischen Kultur. Göteborg 1924.
64 B. DE MAGALHÃES, J. DA SILVA CAMPOS, O Folk-lore no Brasil. Rio de Jan. 1928.
65 G. MARCANO, Ethnographie précolombienne du Venezuela. Paris 1889 (et Mém. Soc. Anthr. IV) p. 54—5.
66* DES MARCHAIS, voir no. 57.

67 Pablo Maroni, Noticias auténticas del famoso Rio Marañón (1738) publ. par M. Jiménez de la Espada. Bol. Soc. geogr. Madrid XXVI—XXXIII 1889—92.

68* C. F. P. von Martius, Beiträge zur Ethnographie Amerika's. Leipzig 1867. I p. 69, 74—75, 729—32, Passés 508.

69* P. Martyr Anghiera, De Orbe Novo (1530). Paris 1907.

70* M. Melo, Um Mirakitá Pernambucano. Ann. XX Congr. Int. Am. 1922 I Rio de Jan. 1924.

71a A. Métraux, Migrations historiques des Tupi-Guaraní. J. S. A. Paris XIX 1927.

71b Id., La religion des Tupinamba. Paris 1928. labret p. 28, Amana 225.

71c Id. La civilisation matérielle des tribus Tupi-Guarani. Paris 1928. labrets 163, otolithes 163, pierres vertes 277.

71d Id. Contribution à l'étude de l'archéologie du cours supérieur et moyen de l'Amazone. Rev. Museo La Plata XXXII, Buenos Aires 1930 p. 167 et planche III.

72* A. Mordini, Manuscrit de 1690 découvert à St. Georges de l'Oyapoc. XXIV Congr. Int. Am. Hamburg 1930 (voir W. I. Gids 13 's Grav. 1931).

73 F. de Nantes, Catecismo da Lingua Kariris (Lisboa 1709) Leipzig facs. 1896. labret p. 212, lac 194.

74 L. Netto, Investigações sobre a archeologia brasileira. Arch. Mus. Nac. Rio de Jan. VI 1885.

75 F. C. Nicholas, The aborigines of the province of Santa Marta, Colombia. American Anthropologist vol. 3 New York 1901.

76a* C. Nimuendajú Unkel, Die Sagen der Apapocúva-Guarani. Z. f. E. 46 Berlin 1914. femmes sans mari p. 364.

76b Id. Bruchstücke aus Religion und Überlieferung der Šipaia-Indianer. Anthropos XIV—XVII. Mödling 1919—22.

76c Id. Die Palikur-Indianer und ihre Nachbarn. Göteborg 1926.

77a E. Nordenskiold, The ethnography of South-America seen from Mojos in Bolivia. Göteborg 1924 map 7 et p. 80.

77b* Id. Ars Americana I. Paris 1930.

78* J. C. de Oliveira, Lendas Amazonicas. Belem 1916.

79 F. de Orellana, voir nos. 40, 51, 81.

80 O. Orico, Mitos Amerindios. São Paulo 1930.

81 G. F. de Oviedo y Valdés, Historia general de las Indias (1535—47). Madrid 1851—5 t. IV p. 310, 362, 405, 541—574, II p. 247.

82 Roman Pane, voir nos. 23a, 89.

83a* F. P. en A. Ph. Penard, De menschetende aanbidders der zonneslang. Paramaribo 1907—8, I Amazones, pierres des Amazones, p. 140—53, soleil, or 150—1, voyage au pays des Makusis 74, tapir I 218, II 57.

83b* Id. Indiaansche legenden en verhalen (nos. 9, 10, 11, 13—17). De Surinamer, Paramaribo 4—18 Februari 1909.

83c A. Ph. Penard, Iets over onzen Caraïbischen Pujai, Indiaansche legenden, enz. De Periskoop, Paramaribo 1925—7. boa et Pléiades 11 Sept. 1926 no. 98.

83d Id. Het pujai-geheim der Surinaamsche Caraïben. Bijdr. T. L. V. Ned. Indië 's Grav. 1928. cailloux p. 660, 666, *karukuri* 631, 651, continence 653, *Amana* 649. (Un habitant de Paramaribo,

racontait à un groupe de Caraïbes visitant la ville, le contenu de cet article, et leur lisait les formules et les exorcismes qui s'y trouvent en transcription phonétique. Ils constatèrent que tout avait été rendu de manière exacte; seulement, ils étaient d'avis que l'auteur aurait supprimé certaines particularités pour des motifs de décence. Ensuite ils s'informèrent comment il fallait faire pour se procurer cet ouvrage. De Periskoop, 9 Nov. 1929).

83e Id. De Caraïbische taal. De Periskoop, Paramaribo 3 Maart 1928.

84 H. PLOETZ et A. MÉTRAUX, La civilisation des indiens Žè. Rev. I. Ethn. Tucumán I 1930 p. 127, 210.

85a K. TH. PREUSS, Forschungsreise zu den Kágaba-Indianern. Anthropos XIV—XV 1919—20 p. 1048.

85b Id. Monumentale vorgeschichtliche Kunst. Göttingen 1929. I p. 113—4.

86* PURCHAS voir no. 46.

87 G. QUAND, Nachricht von Suriname. Görlitz 1807 p. 259.

88 P. RADIN, Crashing Thunder. New York & London 1926 p. 111, 125, 136—7, 60.

89* C. S. RAFINESQUE, The American nations. Philadelphia 1836.

90* The discoverie of the large and bewtiful Empire of Guiana by Sir Walter Raleigh, ed. and Introduction V. T. Harlow. London 1928, Aussi no. 45.

91 J. RENNARD, Les Caraïbes, La Guadeloupe. Paris 1929 p. 55.

92 J. RIBEIRO, A tradição e as lendas „folk-lore". Rio de Janeiro (1928?)

93* F. X. RIBEIRO DE SAMPAIO, Diario da viagem da capitania do Rio Negro 1774—5. Lisboa 1825. (cité no. 104 p. 58, no. 103).

94* H. DE RIBERA, voir no. 113.

95a P. RIVET, L'origine de l'industrie de l'or en Amérique. W. I. Gids 6 's Grav. 1924.

95b Id. L'orfèvrerie Colombienne. Proc. XXI Congr. Int. Am. 1924. The Hague 1924. (avec bibliographie très complète).

96a* J. BARBOSA RODRIGUES, Relatorio sobre o Rio Yamundá. Rio de Jan. 1875.

96b* Id. O Muyrakytã e os Idolos symbolicos. 1899[2].

96c Id. Poranduba Amazonense. 1890. (et Ann. Bibl. Nac. XIV 1886—7).

97a* W. F. ROTH, An inquiry into the animism and folk-lore of the Guiana Indians. XXX ann. rep. Bur. Am. Ethn. esprits de l'eau, *Tunayana,* dauphin section 177—194, cristal 291, grenouille 292. tigres-agami 337, Amazones 333—4, pierres des Amaz. 241.

97b Id. An introductory study of the arts, crafts and customs id. XXXVIII section 600.

98* G. C. ROTHERY, The Amazons in antiquity and modern times. London 1910.

99* RICHARD SCHOMBURGK, Reisen in Britisch Guyana. Leipzig 1848. II p. 329—32.

100 ROBERT H. SCHOMBURGK's Reisen in Guiana und am Orinoko. Leipzig 1841. p. 133—44, 191.

101* HERBERT SMITH, Brazil Amazonas and Coast. New York 1879 p. 573 (cité no. 31b).

102 J. F. SNELLEMAN, Walter E. Roth W. I. Gids 8. 's Grav. 1926.

103* R. Southey, History of Brazil. London 1817—19.
104* C. F. B. de Souza, Pará e Amazonas. Rio de Jan. 1874. I p. 55—68.
105 H. J. Spinden, The origin and distribution of agriculture in America. Proc. XIX Int. Congr. Am. 1915. Washington 1917.
106 N. G. Spinden, The blowgun in America, Indonesia and Oceania. Proc. XXIII Int. Congr. Amer. 1928. New York 1930.
107* J. B. von Spix und C. F. P. von Martius, Reise in Brasilien. München 1831. III p. 1055, 1093, 1087, 1099.
108 J. G. Stedman, Reize naar Surinamen. Amsterdam 1799. pierres vertes II p. 168, watra-mama III p. 129.
109 K. von den Steinen, Unter den Naturvölkern Zentral-Brasiliens. Berlin 1894 p. 339—47.
110a E. Stradelli, L'Uaupés e gli Uaupés. Boll. Soc. geogr. Ital. III 1890.
110b Id. Leggenda dell'Jurupary.
110c Id. Vocabulario Nheêngatú-Portuguez. Rev. I. Hist. Geogr. Bras. 104 Rio de Jan. 1929.
111* W. Stricker, Ethnographische Untersuchungen über die kriegerischen Weiber (Amazonen) der alten und neuen Welt. Arch. f. Anthr. 5 Braunschweig 1872.
112 C. Tatevin, La langue Tapïhïya. Vienne 1910. p. 57, 116, 215.
113* H. Ternaux—Compans, Voyages etc. Amérique. Paris 1837. V p. 157—8, VI 490—1.
114 J. B. du Tertre, Histoire générale des Antilles. Paris 1667—71.
115* Viaje del Capitán Pedro Texeira aguas arriba del Rio de las Amazonas (1637—8), publ. M. Jiménez de la Espada. Bol. Soc. geogr. Madrid XIII 1882 p. 437.
116 E. Uricoecha, Memoria sobre las Antiguëdades Neo-Granadines Berlin 1854.
117 J. H. Verloop, Gegevens over de goudindustrie in Suriname. Hilversum. (même ouvrage: A brief outline of the Surinam gold industry. Amsterdam 1911).
118a J. A. J. de Villiers, Storm van 's Gravesande. London, Hakluyt Soc. 2 XXVII.
118b Id. Storm van 's Gravesande, 's Gravenhage 1920.
118c Id. Journal du voyage du sergent La Haye 1728—9. J. S. A. Paris XII 1920.
119 A. R. Wallace, A narrative of travels on the Amazon and Rio Negro. London 1889². p. 191—2.
120a H. S. Washington, The jade of the Tuxtla statuette. Papers geophys. lab., Carnegie Inst. Washington no. 438, 1922.
120b Id. The jades of Middle America. no. 473, 1922.
121 Th. Whiffen, The North-West Amazons. London 1915. p. 184.
122 J. W. IJzerman, Twee reizen van Paramaribo, een naar de Parima in 1718 en een naar de boven-Corantijn in 1720. T. K. Ned. Aardr. Gen. XXVIII Leiden 1911.

DE FAMILIE VAN HALEWIJN VAN DE WERVE IN SURINAME

DOOR

FRED. OUDSCHANS DENTZ

Dat de oude Riddermatige hofstede „De Werve", thans een buitenplaats van dien naam aan de Laan van Nieuw Oosteinde te Voorburg, waarvan de oudste gegevens van 1297 dagteekenen, in welk jaar beschreven staat dat Flores V (waarschijnlijk) in 1262 Hubrecht, heer van de Werve met deze bezitting verblijdde, eenmaal in het bezit is geweest van een geslacht, dat in Suriname een rol heeft gespeeld, is velen niet bekend. Het is in het bezit geweest van het geslacht Halewijn.

De eerste maal werd het 13 Nov. 1641 beleend aan Franciscus Halewijn, Domheer van Utrecht. Op 10 Juli 1673 verleent de Prins van Oranje-Nassau, aan het huis met inbegrip van de goederen en levende have, sauvegarde. Daarna volgt een overdracht op 24 Mei 1689 luidende: François van Halewijn, heer van Watervliet, Werve ende Heest aan François van Halewijn, den jongen, heere van Horvette, Maarschalk van 't Over Quartier 's lands van Uijtrecht, zijn zoon. Donatie inter vivos (schenking onder levenden). Na hem volgt 8 Nov. 1734: Jacob Staats van Halewyn, heere van Horvettes en Werve bij dode van François van Halewyn, zijn vader [1]).

Deze laatste is nu de man in Suriname's geschiedenis bekend. Hij was gehuwd met Maria Emelia de la Rivière en had één dochter Jacoba Emelia. Onder het bestuur van Gouverneur Mauricius werd hij op 9 Januari 1742 in Nederland als Raad Fiscaal van Suriname aangesteld. Aan dit ambt was geen bezoldiging verbonden, alleen genoot de Raad Fiscaal de helft van eenige boeten, maar aangezien hij ook het exploiteursambt uitoefende, had hij wel een inkomen van ƒ 20.000, dus meer dan de Gouverneur. In

[1]) Niet uitgegeven geschriften van J. B. van Loenen (zie het Vaderland van 1 Januari 1932).

den loop der jaren was het ambt derhalve in aanzien gestegen, had de Raad Fiscaal veel invloed gekregen en was het fiscalaat ver boven zijn beteekenis uitgegroeid. Scheen Van Halewyn in den beginne geneigd met Mauricius mede te werken aan de verbetering van de rechtspleging, toen de Gouverneur evenwel in 1745 het exploiteursambt van het fiscalaat gescheiden had, waarvoor Van Halewyn een vergoeding van ƒ 5000 ontving, ging de bedekte vijandschap in openlijke over en werd Van Halewyn mede een der ambtenaren, die tegen den Gouverneur oppositie heeft gevoerd en hem het leven hebben vergald. Bij de bevolking was Van Halewyn zeer gehaat. Mauricius noemt hem in eenige zijner geschriften bij zijn bijnaam „de lange neus".

Ter gelegenheid van het bezoek aan Paramaribo van den wetenschappelijken reiziger ridder C. M. de la Condamine gaf Mauricius een maaltijd ten gouvernementshuize, waarbij eveneens de Raad Fiscaal van Halewyn genoodigd was. In zijn „Receuil" teekende Mauricius aan: Het is om te toonen dat de Heer van Werven reeds in dien tijd (1744) mijn bedekte vijand was. Ik erinnere mij tegenwoordig dat hy bij dieselfde gelegenheid bij mij etende met Condamine, de raaden, welke meest geen Fransch verstonden, zeer charitabel trachtte in 't denkbeeld te brengen, dat het Condamine niet was, maar een andere spion, die er zich voor uitgaf".

Mr. Jacobus Staats van Halewyn overleed op 22 Augustus 1746. Op zijn grafzerk in de Hervormde kerk te Paramaribo lezen wij: „Hier leyd begraven M(r Jac)obus Staats van Halewyn He(er) Van Werven Horvettes Watervliet & & in (zyn)n (Edel)e leven Raad Fi(sca)al Van de Colonie van Suriname (Riv)ieren en Distri(c)te(n) Van Dien & & & geboren tot Gorinchem Den 23 January 1692 In Den Heere ontslapen Op den 22 Augustus 1746 oud 54 Jaren 7 maanden." Een fraai wapen versiert deze grafzerk [1]).

De weduwe hertrouwde in 1749 met Domine Joannes Pfaff, de eerste predikant van de Evangelisch Luthersche gemeente te Paramaribo, die wegens wangedrag uit zijn ambt werd ontslagen. Na hun huwelijk vestigden zij zich te 's-Gravenhage. Evenals Van Halewyn waren de weduwe en haar tweede echtgenoot Ds. Pfaff vijanden van Mauricius en zij brachten vele beschuldigingen tegen hem in. Behalve van eenige kleine plantages was Mevrouw Pfaff eigenaresse van plantage „Sorgvliet". De Domine keerde in 1757 naar Suriname terug. Wat het huis „Te Werve" aangaat, op

[1]) Inventaris en Naamregister der Grafzerken in en om de Nederlandsch Hervormde Kerk van Paramaribo, door Fred. Oudschans Dentz, De Navorscher, afl. 2, 3 en 4 van 1912. Daarin No. 69.

26 Sept. 1765 beleenden de Staten van Holland en West Friesland het aan Maria Emelia de la Rivière, echtgenoote van Anthony Levyn van Pabst [1]), na opdracht van die leenen, gedaan door hare dochter Jacoba Emelia van Halewyn tot een onversterflijk leen [1]).

Behalve de genoemde Mr. Jacobus Staats van Halewyn is nog in Suriname geweest Mr. Simon van Halewyn, Heer van Abbebroek, burgemeester van Dordrecht en bewindhebber der W. I. Comp., die in 1693 tot levenslange gevangenisstraf werd veroordeeld, in 1696 uit Loevestein vluchtte en naar Suriname toog. Hij was gehuwd met Agneta de Witt, dochter van den Raadpensionnaris Jan de Witt. In Suriname hertrouwde hij met Susanna van Kinkhuyzen, dochter van den secretaris der kolonie.

---

[1]) Klaarblijkelijk onjuist. De predikant heette Joannes Pfaff, tevoren herder en leeraar bij de gemeenten Zaandam en Gouda, op 29 Oct. 1742 in Paramaribo aangekomen.

EEN PAAR OPMERKINGEN

DOOR

C. K. KESLER

In het Januari-nummer van dit tijdschrift komt een zeer lezenswaardig artikel voor onder den titel „Nederland en Suriname". Met het grootste gedeelte van wat de, op dit gebied zeer deskundige, schrijver met betrekking tot de verhouding van beide onderdeelen van Grooter Nederland vermeldt, kan men het onvoorwaardelijk eens zijn. Er zijn echter enkele punten, zij het een paar van ondergeschikt belang, waar het moeilijk valt, de beschouwingen van den schrijver voetstoots te aanvaarden. Het eerste is dat, waar deze de kwestie der watervoorziening aanroert. Het is ongetwijfeld waar, dat de wijze, waarop deze geregeld is, tot protesten aanleiding gegeven heeft. En het moge ook waar zijn, dat er h.t.l. beoordeelaars geweest zijn, die het er niet geheel mede eens waren, hoofdzakelijk kwamen die protesten toch uit Suriname. Wat eenigszins onbegrijpelijk is, als men in aanmerking neemt, hoe ongelukkig en gebrekkig die watervoorziening daar geregeld, of eigenlijk niet geregeld, was. Goede huizen hebben daar plaatijzeren tanks, waarin zich het op de daken neervallende hemelwater langs goten en aanvoerbuizen verzamelt. Het neervallende hemelwater — en nog heel wat meer, wat blijkt, als men ze in een huis, dat men gaat betrekken, eens grondig inspecteert en ze daarna laat schoonmaken. Menschen van onzen tijd, die gewoon zijn aan de haast ideale toestanden op het gebied van watervoorziening, die hier algemeen zijn, althans in grootere plaatsen, zouden moeite hebben, te gelooven, wat er bij zoo'n schoonmaak wel te voorschijn komt. Het minste is wel een laag modder, van onbekende samenstelling natuurlijk — een laag van allicht een voet dik.

Maar die vergaarplaatsen van regenwater en allerlei daarin rondzwevende ongerechtigheden wil men behouden en men protesteert er tegen, dat in de plaats van die middeleeuwsche zaken een moderne waterleiding zal komen. Waarom? Omdat dat niet

voor niets kan geschieden; omdat men voor een emmer zuiver water een kleinigheid zal dienen te betalen, terwijl men thans regenwater met allerlei erin, wat er niet in behoort, voor niets kan krijgen.

En nog om een andere reden, n.l. omdat de gebenedijde regenbakken waardeloos zullen worden. Daartegen wordt vooral door huiseigenaars geprotesteerd. Liever ongebreidelde voortwoekering van allerlei volksziekten, die met onzuiver of althans suspect water in verband staan, dan een verlies van enkele guldens, dat ten slotte toch wel op de huurders verhaald zal worden! Het kost eenige moeite, aan te nemen, dat de schrijver werkelijk meent, dat „ernstige twijfel aan de opportuniteit en de wijsheid van den genomen maatregel gerechtvaardigd is". En het heeft geen zin, nog eens uitvoerig het voor en tegen van die waterleiding tegen elkaar te gaan afwegen. De toekomst zal wel bewijzen, zooals dit in Amsterdam en overal hier ter lande bewezen is, dat degenen, die de volksgezondheid gewichtiger achten dan een tijdelijk verlies van enkele honderden guldens aan toch meer dan driekwart versleten materiaal, het bij het rechte eind hadden.

Hier heeft zijn historische zin den schrijver in den steek gelaten. En nog op een andere plaats, waar hij schrijft over de zuiverheid onzer taal in Suriname en over den naam „creolen", dien de inlanders zich daar met een zekere voorkeur toekennen.

Wat de schrijver omtrent die twee punten in het midden brengt is voor een groot deel ongetwijfeld waar. In Suriname — en hierin vormt het een groote tegenstelling met Curaçao — spreekt men over het algemeen onze taal zuiver. En dat is te danken aan het goed georganiseerde onderwijs; ook daarin kan men zonder voorbehoud met den schrijver medegaan. Dat echter de geboren Hollander „te vaak" gemeend heeft, zich vroolijk te kunnen maken over woorden en uitdrukkingen die in Suriname gangbaar zijn, maar ons vreemd in de ooren klinken, laten wij liefst voor zijn eigen rekening. Zooals wij boven schreven, het schijnt, dat zijn historische zin hem hier in den steek laat.

Over die onwelwillende Hollanders, die zich „vroolijk maken" over zekere woorden en uitdrukkingen willen wij liefst niet spreken. Ze zullen er wel zijn; er zijn onder alle klassen en onder alle nationaliteiten nu eenmaal zulke lieden te vinden. Maar, dat zij ongelijk hebben, als zij een open oor hebben voor dit verschijnsel, is hun niet kwalijk te nemen. Indien een woord of uitdrukking — wij zullen hier geen voorbeelden geven, maar er zijn er inderdaad genoeg — op voor ons zonderlinge wijze gebruikt wordt, dan

mogen wij dit toch wel als Surinamisme bestempelen, al is het misschien waar, dat het in vroegeren tijd, in de XVIIIe eeuw door geletterden in Nederland werd gezegd en geschreven, of thans nog in de Vlaamsche letterkunde wordt gebruikt.

De taal is toch een levend organisme, dat voortdurend zich ontwikkelt, oude woorden en vormen verliest of uitstoot, en nieuwe vormt of aanneemt. Dat is overal het geval en wanneer Suriname met „archaismen", indien men „Surinamismen" liever niet wil, achterblijft bij het Moederland, is het toch niet kwaad, daarop te wijzen, zonder zich er vroolijk over te maken.

Men zou gaan denken, dat de schrijver geheel en al een voorstander is van behoud van het oude, al is dat ook in andere deelen van Groot-Nederland meer speciaal hier, waar de taal gevormd en vervormd wordt, in onbruik geraakt en vergeten.

Dat blijkt niet het geval te zijn, althans niet met betrekking tot wat hij opmerkt omtrent het woord „Creolen". Niemand, ook schrijver dezes niet, zal ontkennen dat dit woord in Suriname en, naar het schijnt, ook in Fransch West-Indië en in Spaansch-Amerika thans in een andere dan in de oorspronkelijke beteekenis gebruikt wordt. In den gedachtengang van den schrijver zou dus o.i. deze beschouwing passen, dat die beteekenis niet de juiste is. Joséphine de Beauharnais was ongetwijfeld „une créole". Haar geslacht was uit Frankrijk op Martinique gekomen en de familie Tascher de la Pagérie, waaruit zij afstamde was onvermengd Fransch van oorsprong. Zij was dus een *blanke*, geboren in de West en dus „une créole". Laat men die voorwaarde van blanke afstamming los, dan is er niets tegen, ieder, die in de West geboren is, creool te gaan noemen, naar den door den schrijver gegeven Spaansch-Amerikaanschen regel. Toch geeft deze nog eenige moeilijkheid, want de bijvoeging „pero no indigena de ella" schijnt Indianen uit te sluiten. Wij zouden geneigd zijn te zeggen: Zoek nu maar eens uit, wie wel en wie niet „creool" genoemd moet worden. Intusschen, het schijnt ons toe, dat dit alles met „raswaan" (een ongenaam klinkend woord tusschen haakjes) niet veel te maken heeft en verder, dat deze verdediging van een nieuwe beteekenis, in de West toegekend aan een eeuwenlang bestaand woord, wel eenigszins in strijd is met streven naar behoud van het antiquarische en verdediging daarvan.

UITSTERVENDE AROWAKKEN?

Van de Chipaya-indianen, die hij in de eerste helft van 1931 in Bolivia heeft bezocht, geeft Dr. A. Métraux, directeur van het volkenkundig instituut van de universiteit te Tucumán (Argentinië) een droevig beeld, in het Augustusnummer van het tijdschrift „Sur", dat om de drie maanden te Buenos Aires verschijnt. Hun taal zegt hij, biedt voor de volken- en oudheidkunde van Amerika een vraagstuk van den eersten rang, dat voorloopig door Dr. Rivet werd opgelost in dien zin, dat hij den arowakschen oorsprong vaststelde. Hun algeheele verdwijning is nog slechts een kwestie van enkele jaren; de groepjes die nog van het vroeger talrijke volk van de Uro-Chipayas zijn overgebleven, worden door de hen omringende Aimará-indianen geabsorbeerd of vernietigd. Om hun verdwijning zal, meent hij, niemand zich bekommeren. Hun leven is eentonig, ontbloot van alles wat aantrekt van wat bij den leek sympathie en belangstelling zou kunnen wekken. Zij bewonen de meest ongastvrije en arme streken. Een dertigtal blijft of zwerft rond in de buurt van het Titicaca-meer; enkele families waren op het eiland Pansa del Poopó, en een 240-tal houdt zich op in de woestijnen van de provincie Carangas; deze drie overgebleven groepen weten niets van elkander af. Hun leven op de hoogvlakte, op een hoogte van 3700 meter, is alles behalve aangenaam; hunne nederzettingen zijn arm en ellendig.

Ik heb niet den minsten twijfel, zegt Dr. M. in zijn in de Spaansche taal gesteld artikel, dat zij de laatste overblijfselen zijn van oer-oude stammen, die, lang voordat zich daar andere volken vestigden, de Andes-gewesten hebben bewoond. Zij maken een klein levend museum uit van „la America precolumbiana" en bieden den mensch van de twintigste eeuw het schouwspel, dat de Spaansche veroveraar Almagro en de zijnen moeten hebben gezien, toen zij hunne marschen naar het zuiden uitstrekten.

Dr. Métraux is op zijn onderzoekingstocht van bijna vijf maanden er in geslaagd bij hen belangrijk taalkundig materiaal te verzamelen en alle heidensche ceremoniën bij te wonen die deze indianen nog in het geheim vieren. Hij trekt de slotsom, dat zij hunne oude vóórcolumbische beschaving bijna ongerept hebben bewaard.

L. C. v. P.

BOEKBESPREKING

Woordenlijst en samenspraak. Hollandsch-Papiamentsch-Spaansch, samengesteld door W. M. Hoyer. Derde druk. 1931.

De West-Indische encyclopædie van 1916 geeft reeds een uitgebreide litteratuur over het Papiamentsch. W. M. Hoyer vermeerderde twee jaar later die litteratuur met zijn *Papiamentoe i su manera di skirbie.* In 1928 is het wetenschappelijke werk van den Chileenschen professor Lenz over *El Papiamento. La Lengua Criolla de Curazao*, 341 bladzijden groot, verschenen. In hetzelfde jaar was reeds uitgekomen van pater A. van de Veen Zeppenfeldt *Praktische handleiding der Papiamentsche spraakkunst.* En nu de derde druk van het bovengenoemde werkje, dat in dit verband mag genoemd, omdat aan de woordenlijst en de samenspraak een vijftal bladzijden over de uitspraak, een grammaticaal gedeelte dus, voorafgaat. Bij den eersten druk, ook al van 1918, vergeleken, — den tweeden bezit ik niet — is dit gedeelte aardig uitgebreid. Een vergelijk met Zeppenfeldt levert eigenaardige verschillen op.

Het ligt voor de hand dat dit boekje bedoeld is als leerboekje, en wel voor Papiamentsch ten dienste van Nederlanders en Spaansch-sprekenden, en voor Spaansch ten dienste van Curaçaoënaars en ook Nederlanders, maar blijkbaar niet voor Nederlandsch ten behoeve van „Spanjaarden" en Curaçaoënaars, want hoe het Nederlandsch moet worden uitgesproken wordt noch in het Spaansche noch in het Papiamentsche gedeelte over de uitspraak gezegd.

De samenspraken vooral leenen zich voor het beoogde doel, en ook wel de lijsten van woorden in rubrieken ingedeeld, waarbij het Nederlandsch punt van uitgang is, al doet de rubriek „werkwoorden" wat vreemd aan.

Het verschijnen van een derden druk wijst er op, dat dit boekje gevraagd wordt, wat te begrijpen is bij de versterking van het Nederlandsche element onder de bevolking.

Zoo gaarne zou ik echter zien, dat er ook eens een goed boekje kwam met woorden Papiamentsch-Nederlandsch. Meer gevorderd in een taal, kweekt men de kennis daarvan aan door in die taal te lezen. En nu ontbreekt, voor zoover ik weet, de gelegenheid om onbekende woorden, die men bij het lezen van Papiamentsch tegenkomt, na te slaan. Zelfs mis ik het herhaaldelijk bij het lezen van de couranten in het Papiamentsch. Het andere, hierboven genoemde boekje van Hoyer geeft een zeer groote hoeveelheid Papiamentsche woorden in aplhabetische volgorde.... maar zonder de vertaling.

DE GAAY FORTMAN.

DE BENOEMING VAN GENERAAL C. M. DA SILVA RONDON TOT EERELID

Uit het Tijdschr. v. h. Kon. Nederl. Aardr. Genootschap van November 1931.
(Met toestemming der redactie).

Op voorstel van het Bestuurslid, den heer C. H. de Goeje, gedaan in de vergadering van het Huishoudelijk Bestuur van 11 Juni 1931, besloot het Bestuur, den Braziliaanschen generaal C. M. da Silva Rondon te benoemen tot Eerelid van het Genootschap.

Het Eerelidmaatschap werd aan generaal Rondon verleend als erkenning van zijn verdiensten op geografisch gebied, in het bijzonder wegens de resultaten van zijn wetenschappelijke reizen in het gebied tusschen de Amazone en Suriname en de daarover handelende publicaties.

Den 3den September j.l. werd het diploma van eerelid op plechtige wijze aan Generaal Rondon uitgereikt door Hr. Ms. Gezant te Rio de Janeiro, Dr. J. B. Hubrecht.

Tot dit doel had de Gezant, behalve den generaal zelf en zijn voornaamste medewerkers, een aantal vooraanstaande leden der Nederlandsche kolonie en de daarvoor in aanmerking komende Braziliaansche autoriteiten op een receptie ten zijnen huize uitgenoodigd, alsmede den Franschen en den Engelschen ambassadeur en den Gezant van Venezuela.

Het verloop van deze plechtigheid, die in de geheele Braziliaansche pers weerklank heeft gevonden, werd in een artikel van het te Rio de Janeiro verschijnende dagblad „O Globo'', getiteld: *„Holland-Brazilië''* als volgt beschreven.

„Hedenavond heerschte een zeer groote drukte bij en in het mooie Nederlandsche legatiepaleis, Avenida Vieira Souto. Ieder oogenblik arriveerden leden van het corps diplomatique en van onze hoogere kringen, welke binnen door den Hollandschen Gezant, daarin bijgestaan door Mevrouw Hubrecht, met innemende hoffelijkheid werden ontvangen.

Aanwezig was generaal Rondon, wien ter eere deze receptie werd gegeven. Nadat de thee aan de in den eeresalon verzamelde gasten van den Heer en Mevrouw Hubrecht was rondgediend, hield de Hollandsche Gezant een vlotte en goed gestyleerde „speech'', waarin hij gewaagde van den geografischen arbeid van Rondon en den weerklank, dien deze gevonden had in alle beschaafde centra der wereld. Hij memoreerde, hoe Holland steeds met groote belangstelling de exploraties van den grooten Braziliaanschen ontdekkingsreiziger had gevolgd, zoo-

dat het spreker een bijzonder genoegen was hem thans het diploma van het eerelidmaatschap van het Koninklijk Nederlandsch Aardrijkskundig Genootshap te overhandigen.

Een luid applaus volgde op deze rede, waarop de generaal het woord nam.

In een buitengewoon belangwekkende voordracht verhaalde de beroemde geograaf en militair van de verrichtingen van Portugeezen, Spanjaarden, Hollanders en andere nationaliteiten in de zône tusschen Nederlandsch Guyana en de Amazone-rivier. In duidelijke, heldere taal talrijke details verklarend en belangrijke feiten verhalend, maakte hij, ook door den overtuigenden toon van zijn stem, diepen indruk op alle aanwezigen.

Z.Exc. eindigde met de voordeelen aan te toonen, die een spoorlijn van Paramaribo naar Obidos, welke langs een betrekkelijk gemakkelijk tracé zou aan te leggn zijn, zou kunnen hebben, en hij beschreef dit project met de zekerheid van een uitstekend kenner van die schijnbaar verlaten gebieden, waaraan de mensch, steeds droomende van onmetelijke rijkdommen in dergelijke streken, den naam heeft gegeven van „Eldorado". De spoorwegverbinding van de hoofdstad van Nederlandsch-Guyana met Obidos zou de ontwikkeling verzekeren van een zeer rijke streek, welke de scheiding, doch tevens de vriendschappelijke verbinding zou zijn tusschen ons land en het Nederlandsche grondgebied. Met een: „Zoo zij het" besloot de Generaal onder luid applaus zijn rede.

Vervolgens werd, als practische demonstratie, de film „Aan de grenzen van Brazilië" gedraaid, en wel het gedeelte, hetwelk betrekking heeft op het aan Guyana grenzende gebied. Het was een openbaring voor ieder der aanwezigen, dit voorbijtrekken te zien van beelden uit de dieren- en vogelwereld, van panorama's van adembeklemmende woestheid en rijke natuurtafereelen in streken, die slechts schijnen te wachten op den ondernemingslust en de krachten van den mensch, om in cultuur te worden gebracht.

De zeer elegante en gedistingeerde receptie, door den Heer en Mevrouw Hubrecht ter eere van generaal Rondon gegeven, en welke een karakter droeg, dat men bij dergelijke feesten wel zelden aantreft, heeft ons het bestaan onthuld van een uitgebreid gebied, waarop betrekkingen tusschen Brazilië en Nederland mogelijk zijn."

Uitvoeriger kan men over generaal da Silva Rondon lezen in het „Algemeen Handelsblad" van 26 Sept. 1931 Avondblad, en in „De Telegraaf" van 5 Oct. 1931, Avondblad. Redactie W. I. G.

BIBLIOGRAPHIE

Condemned to Devil's Island. The Biography of an Unknown Convict, by Blair Niles. Illustrated by Beth Krebs Morris and from photographs by Robert Niles, Jr. New York 1928.
Free, by Blair Niles, New York 1930.

Ontwikkeling onzer kennis der gele koorts, door H. van Dalen. Akademisch proefschrift. (Universiteit van Amsterdam). 1931.

Nederlandsch Tijdschrift voor Geneeskunde. 7 November 1931, Bontius en Piso over de dysenterie in beide Indiën, door Dr. M. A. van Andel.

Missionary Monthly (en Heidenwereld). November 1931. Wat Ds. Gispen mededeelde over Curaçao. De „Moenroe Doctrine".

Koloniaal Missie Tijdschrift. 15 December 1931. Mgr. Innocentius Verriet O. P., Apostolisch Vicaris van Curaçao, door Redactie.

De Indische Mercuur. 25 November 1931. Oordeel van een West-Indischen suikerfabrikant [Moody Stuart] over het Chadbourne plan, door Dr. H. C. Prinsen Geerligs.
Idem 9 December. Berichten van de Afd. Handelsmuseum van de Kon. Ver. „Koloniaal Instituut". No. 65. Rotenon-winning uit de Surinaamsche Nekòe-wortel, Lonchocarpus spec., door Ir. W. Spoon (met afb.).
Idem. 16 December 1931. De Surinaamsche suikercultuur.
Idem. 20 Januari 1932. Bacovencultuur en Wetenschappelijk onderzoek, door Prof. Dr. F. A. F. C. Went.

Idem. 10 Februari 1932. De groote landbouw in Suriname.

Het Familieblad voor Duinoord. 13 en 20 November 1931. „Baas Boonekamp en Suriname". Een ethnographische schets van A. Weruméus Buning.

Partijschappen in Suriname. Een wenk in verband met den partijgeest in Suriname, door J. R. Sleur. Paramaribo, 1931.

Ons Suriname. Zendingsblad uit de Evang. Broedergemeente. November 1931. Hoe de Broedergemeente een Zendingsgemeente werd. Toespraak door Ds. Th. Müller (vervolg). — De Bhakti-godsdienst van de Hindoes. Toespraak door P. M. Legêne. — De reis naar en de eerste dagen in Suriname.

Idem. December 1931. De Boschlandzending op de Kerkconferentie

te Paramaribo. — In het Boschland aan de Boven-Suriname. Grepen uit een Reisverslag der broeders J. Clausen en H. Engel (met schetskaart en illustraties). — Begint het te dagen onder de Aukaner-Boschnegers? — Zorgelijke dagen te Paramaribo.

Idem. Januari 1932. Wat de Surinamezending in 1932 uit Nederland verwacht. (Met afbeelding.)

's Gravenhage in beeld. 1 Januari 1932. Zwerftocht door West-Indië IV. Curaçao (Geïll.).

Ons Land. 1 Januari 1932. Zwerftocht door West-Indië. IV. Curaçao. (Geïll.).

Het Koloniaal Weekblad. 24 December 1931. Het vraagstuk der Bovenwindsche eilanden; woorden en daden, door W. R. Menkman.
Idem, 31 December 1931. Albert Helman. „De Stille Plantage", door C. K. Kesler. — Emigratiefonds van het Nationaal Verbond tot bevordering der kolonisatie in Suriname, door J. J. B. J. Jérôme Boúvy.

Idem. 25 Januari 1932. Het jaar dat voorbijging. Ned. Oost- en West-Indië in 1931.

De Rijkseenheid, 16 en 23 December 1931. Het Opperbestuur des Konings, verdedigd tegen Mr. J. H. Wytema, door Prof. Dr. I. A. Nederburgh.
Idem. 30 December 1931. Communisme in West-Indië. — Verbetering van den smaak van de Surinaamsche Liberia Koffie. — Het Opperbestuur des Konings, verdedigd tegen Mr. H. J. Wytema, door Prof. Dr. I. A. Nederburgh.
Idem. 13 Januari 1932. De gebeurtenissen in Paramaribo, door Mr. A. van Traa. Met naschrift der Redactie.
Idem. 27 Januari 1932. Werkloosheid in Suriname.

Idem. 24 Februari 1932. De onregelmatigheden te Paramaribo.

De Hernhutter (Suriname), 22 November 1931. 17de Jaarfeestviering der stadszending. Paramaribo.

Europeesch Export Extract. December 1931. Het Koloniaal Instituut door A. Sr. (Met afbeeldingen).

Vrij Nederland. 11, 18 en 25 December 1931. De Nederlandsche Kolonie Suriname. (Met afbeeldingen).
Idem. 1 en 15 Januari 1932. Slavernij in Suriname, door Z. Kamerling. — De Nederlandsche kolonie Suriname.

Idem. 22 Januari en 5 Februari 1932. De Nederlandsche kolonie Suriname, door R. E. Kalthoven.

The South American Handbook, 1932. Published by Trade and Travel Publications Ltd. London.

Tentoonstelling Moeder en Kind. 1932 Amsterdam. Brochure samengesteld door den secretaris, Dr. Joh. G. Salomonson.

Nederlandsche Staatsalmanak voor iedereen. Jaargang 1932. Zalt-Bommel 1931.

Onze Aarde, December 1931. De Mangrovewouden langs de zeekust der Nieuwe Wereld, door Prof. Dr. J. C. Th. Uphof. (Geïll.).

„Petrus Donders". Januari 1932. Corantijnreis, door N. Dieben. — Eerw. Frater Moorrees, door A. Nederveen. — Onze Javaansche stichting te Meliapur, door Sr. Julia. — Wisi.

Idem. Januari 1932. Corantijnreis, door N. Dieben C. s.s. R. — Eerw. Frater Fr. Moorrees, door A. Nederveen C. s.s. R. — Een bange nacht. (Van Coronie naar Paramaribo, schipbreuk, 7 man te water, 1 verdronken), door J. Kooyer C. s.s. R. — Wisi (toovermiddel), door A. Kuipers C. s.s. R.

Handboek voor de koffiecultuur. Eerste deel. De ziekten van de koffie, door Dr. W. Bally. Met 14 gekleurde platen en 98 figuren. Uitgegeven door het Algemeen Landbouw Syndicaat. Amsterdam, 1931.

Carter, H. R. Yellow fever. An epidemilogical and historical study of its place of origin. Edited by L. A. Carter and H. W. Frost. Baltimore, 1931.

Tropisch Nederland, 25 Januari 1932. De bevolking van onze West. IX. De Chineezen. (Geïll.) door C. K. Kesler.

Idem. 8 Februari 1932. X. De Javanen.

Overzicht der meteorologische waarnemingen verricht op de meteorologische stations in Nederlandsch West-Indië in het jaar 1930, samengesteld door het Koninklijk Nederlandsch Meteorologisch Instituut. 's Gravenhage, 1931.

Suriname. Handelsstatistieken 1929—1930. Staat houdende overzicht van den in- en uitvoer van goederen. Z. pl. en j.

Financial situation of British Guiana. Report of a commission appointed by the Secretary of State for the colonies. June 1931. Presented to Parliament. London 1931.

Les Colonies françaises. 340 photographies. Z. pl. 1931.

Nederlandsche Overheidsuitgaven. Lijst van officieele uitgaven verschenen in Nederland en Nederlandsch Oost- en West-Indië, bewerkt door het Ruilbureau der Koninklijke Bibliotheek. II. 1930. 's Gravenhage, 1931.

Landbouwkundig Tijdschrift. December 1931. (Extranummer). Het groot en klein landbouwbedrijf in Suriname, door Ir. D. S. Huizinga.

Handelsberichten (Het niet-ambtelijk gedeelte: De Nederlandsche Mercuur) 7 Januari 1932. De Surinaamsche koffiecultuur, door mr. dr. van Gybland Oosterhoff.

De Indische Verlofganger. 8 Januari 1932. S. Kalff †.

Idem. 5 en 12 Februari 1932. Surinaamsche romantiek, door wijlen S. Kalff. (Met portret van Gouverneur van Aerssen van Sommelsdijck).

De Groene Amsterdammer, 16 Januari 1932. Een vergeten talent. Prenten van het Surinaamsche land en volk, door Albert Helman. Met 5 illustraties. [Handelt over Benoit's „Voyage à Surinam". Brussel 1839].

Idem. 6 Februari 1932. Amerikaansche blikken op Suriname, door Albert Helman. (Geïll.).

De keerzijde. Schetsen uit het godsdienstige leven van de Hindoes, door P. M. Legêne. Zeister Zendingsgenootschap. 1931.

Het Curaçaosch Wetboek van Burgerlijke Rechtsvordering, zooals het is vastgesteld bij Koninklijk besluit van 16 April 1931 no. 50, Publicatieblad no. 45, gewijzigd bij verordening van 27 Augustus 1931, Pb. 1931 no. 63, met verwijzing naar de overeenkomstige artikelen van het Nederlandsche Wetboek van Burgerlijke Regtsvordering en naar verwante bepalingen der Curaçaosche wetgeving, bewerkt door Mr. B. de Gaay Fortman, 's Gravenhage. Algemeene landsdrukkerij, 1931.

Het Curaçaosch Faillissementsbesluit 1931, zooals het is vastgesteld bij Koninklijk besluit van 9 Juli 1931, no. 96. (Publicatieblad no. 58) met verwijzing naar de overeenkomstige artikelen van de Nederlandsche Faillissementswet en naar verwante bepalingen der Curaçaosche wetgeving, bewerkt door Mr. B. de Gaay Fortman, 's Gravenhage, Algemeene Landsdrukkerij, 1931.

Neerlandia. Februari 1932. Surinaamsche brieven. V. (Handelt over de nieuwjaarsviering te Paramaribo). — Rolprentvertooning door Ir. E. F. Suringar (van de rolprent „Philips gloeilampenfabrieken te Eindhoven"). — Mevrouw Van Grol—Meijers †. (Met portret).

Phytopathologische Zeitschrift, herausgegeben van Dr. E. Schaffnit. Band IV. Heft I. Berlin 1931. Zur Kenntnis der Siebröhrenkrankheit (Phloëmnekrose) des Kaffeebaumes in Surinam. Mikroskopische Untersuchungen und Infectionsversuche. Von Gerold Stahel. (Mit 8 Textabbildungen).

Koloniaal Instituut te Amsterdam. Mededeeling No. XXVIII· Afdeeling Handelsmuseum No. 10. Inlichtingen en onderzoekingen van de Afdeeling Handelsmuseum in 1931. Met afbn. (Amsterdam, J. H. de Bussy. 1932).

GESCHIEDENIS VAN DE NEDERLANDSCHE BOVENWINDSCHE EILANDEN IN DE 18DE EEUW

DOOR

PROF. DR. L. KNAPPERT

HOOFDSTUK VII

INHOUD

§ 1. Een van de eerste berichten van den nieuwen gouverneur gold het gewone kwaad: een bark van St. Eustatius, De drie vrienden, kapitein Jacob Valaan, met bestemming naar Grenada was door enkele Spaansche piragua's [1]) genomen en naar Portori-

[1]) Piragua, een lang en smal vaartuig, grooter dan de kano, uit één stuk, met opstaande kanten van hout of riet, voortbewogen door zeilen of riemen.

co opgebracht, ofschoon zij de „Duitsche" geus geheschen, geen goederen aan boord, ja zelfs gebrek aan levensmiddelen hadden, „eene publieke violeering der vrijze zee". Dit was geschied bij Krabbeneiland, [1]) begin October 1753, toen juist ter reede van St. Eustatius 's lands schip Valckenburg lag, kapitein Hinlópen, en dus te ver van het tooneel van den roof; het zeilde 3 November door naar Curaçao [2]). De Spanjaarden dwongen den schipper om den 17den October te Portorico den verkoop der bark (die 1260 pesos opbracht) bij te wonen. Het volk was slecht behandeld en zelfs hadden de Spanjaarden een ossehuid aan boord gebracht, waarover de schipper zich in het bijzonder beklaagde [3]). De gouverneur van Portorico, kolonel Don Philipe Remires de Estenor, beweerde van zijn kant, dat de bark op Krabbeneiland hout was komen rooven, zooals ook de Engelschen vaak deden, waartegen weder Jan de Windt, dat de Hollanders alleen krabben waren komen visschen voor hun honger. Er kwam eindelijk nog bij (wij wezen vroeger op een dergelijk geval) [4]) dat de kolonel drie naar Portorico gevluchte slaven, Tom en Xavier, timmerlieden en Jasmijn, kok, weigerde uit te leveren volgens de bepaling dat zij, in een roomsch land gekomen, daardoor vrij waren [5]). Aan de Denen, die zeer veel last hadden van het vluchten hunner hard behandelde slaven, plachten de Spanjaarden te antwoorden dat de slaven waren gekomen om gedoopt te worden en nu als christenen niet konden worden uitgeleverd [6]).

De Franschen maakten het vooral niet beter. Zij ontkenden ons

---

[1]) Krabbeneiland (Buque, Bieque) ten Z.W. van St. Thomas, in 1682 Deensch, in 1687 genomen door de Engelschen, daarna een poos Spaansch, in 1717 nog met 46 planters, sinds verlaten. Pitman *a.w.* pag. 383. Westergaard, *a.w.* register op Crab island. Hesseling, *Negerhollands* blz. 14 vlgg.

[2]) Er is een schip Valckenburg onder kapt. van der Waayen in het eskader voor de Oostzee, 1743, De Jonge, *Zeewezen* IV 169 noot 2. In 1750 een kapitein Jan Hinlópen, leerling van de zeevaartschool, in 1747 door Willem IV opgericht, *aldaar* IV 291 noot 2. Zie ook *beneden* § 5.

[3]) Kan het zijn, omdat uit ossehuiden de karwatsen gesneden werden, die de Spanjaarden op hunne galeiën gebruikten? Ik geef de verklaring gaarne voor beter.

[4]) *Boven* VI § 25 in fine.

[5]) „.... en consequencia de Rs. (reales) disposiciones conque me hallo, porque del mismo hecho de benir en barca de la religion quedan libres." D.i. ten gevolge van koninklijke besluiten waaraan ik mij te houden heb; want door het feit zelf van te komen in de bark van den godsdienst (de kerk? of het Sp. eiland?) worden zij vrij. Remires aan De Windt d.d. Portorico 25 Oct. 1753, port. no. 7, fol. 547—548 Spaansch, 549—553 Nederl.

[6]) Westergaard *a.w.* pag. 161. Voorts voor het geval zelf Jan de Windt aan X 21 Nov. 1753 port. no. 7, fol. 519—522. *Verklaring* van schipper Jacob Valaan 2 Nov. 1753 aldaar 523—528. *Oorkonde* van De Windt dat die verklaring beëedigd is, 529. *Verklaring* van Antonio de Molina Portor. 10 Oct. 1753, 530 vlg. Spaansch, 533—539 Ned. *Beklag* van De Windt 8 Oct. 1753, 540 vlg. Spaansch, 542—546 Ned. Brief van Remires zie vorige noot.

recht van negotie op Dominique, S. Lucie en S. Vincent. De bark van Jan de Windt, de Marianne, schipper Willem Edny, met vleesch geladen, maakten zij daarom bij Dominique prijs. Klachten bij generaal Bompar baatten niet, vermits deze beweerde dat de bark bij Marie Galante had gelegen op te dichten dus verboden afstand. Ook had de schipper negers, paarden, windassen en droge waren geland met het kennelijk doel die te verkoopen. Engelschen en Franschen waren nu eenmaal overeengekomen dat de Hollanders op die eilanden niet mochten handelen. „U gevoelt", schreef de beleefde generaal hoffelijk, „dat ik niet doen kan wat U mij de eer doet mij te vragen en dat ik U hierin geene bewijzen van mijn achting kan geven." En daarbij bleef het [1]).

§ 2. In ditzelfde jaar 1754 bracht de post uit patria een gedrukt vertoog in vele exemplaren, waarin een aantal belanghebbenden in de Republiek beweerden, dat de suiker, door vreemde natiën op St. Eustatius aangevoerd, door de Engelschen werd ingekocht als product van het eiland zelf. Dat was schadelijk voor den Hollandschen suikerhandel en de raffinaderij. Daarom wilde men in Holland zoowel dien handel als ook het raffinadeeren op ons eiland verbieden. Daartegen verzetten zich echter de Statianen nadrukkelijk. Zij wezen op St. Kruis, waar de Engelschen vrij mochten handelen en alles floreerde. Het was waar, dat St. Eustatius zelf weinig suiker opbracht, maar dat de Franschen des te meer aanvoerden en dat dit een groot gewin beteekende. Daarom moest alles vrij blijven [2]). Er was dus een dubbele kwestie, de handel en de raffinaderij. Een jaar vroeger hadden Engelsche kooplieden en raffinadeurs bij het Parlement geklaagd, dat de planters op Jamaïca naar de Engelsche behoeften te weinig voortbrachten. Kon men hen niet tot grooter productie dwingen, dan mocht de regeering althans den invoer van suiker uit andere landen, nu nog verboden, toestaan. De suikerprijzen in Engeland waren toen het dubbele van die op het vasteland. Maar de regeering kon daartegen weinig doen en de Engelsche verbruikers ble-

---

[1]) De Windt aan X 20 Juli 1754, port. no. 7, fol. 584—588. *Copie* brief De Windt aan Bompar 14 Juin 1754. Idem van Bompar aan De Windt, Martin. 5 Juillet 1754 *aldaar* 589—595. *Klacht* van De Windt 13 Jan. 1755 *aldaar* 618 vlg. Ontwijkend antwoord van B. 19 Jan. *aldaar* 620 vlg. De Fransche vonnissen over deze en andere schepen (*boven* VI § 9) uit naam van Louis Jean Marie de Bourbon, duc de Penthièvre, de Chateau Villain et de Rambouillet, gouverneur et lt.-general pour le Roy en son province de Bretagne, aldaar 625—682. Hij was de zoon van den graaf van Toulouse, die een zoon was van Louis XIV en Françoise de Montespan. In genoemde § 9 hoofdst. VI staat de Marianne, kapt. Thom. Durepos, op naam van Olivier Oyen.

[2]) Adres van 81 burgers aan den commandeur 30 Maart 1754 port. no. 7 fol. 572—577 (orig. handteekeningen). De Windt aan X 12 April 1754 *aldaar* fol. 562—568. Comm. en Raden aan X 13 April 1754 *aldaar* fol. 570—571.

ven voor en na van de W. Indische planters afhankelijk [1]). Dat suikergebrek werd echter ook veroorzaakt door den uitvoer uit Engeland naar het vasteland, ook naar ons en van ons naar Duitschland. In 1712 was dat nog geweest voor een bedrag van £ 250.000, maar sinds sterk gedaald omdat Hollandsche suiker veel goedkooper was geworden [2]). En dit kwam weer door de Surinaamsche suiker, waarvan de invoer naar Holland van 5000 okshoofden in 1700 tot 36 à 50.000 in 1724 gestegen en die van goede kwaliteit was[3]). Natuurlijk drukte dit den uitvoer uit Engeland. En nu leverde wel is waar, gelijk wij zeiden, St. Eustatius zelf weinig suiker, maar de planters van met name Barbados verkochten direct aan ons, die het naar Europa brachten als product des eilands. Want wel is waar stond de Engelsche suikerwet van 1739 directe verscheping van suiker uit de Engelsche koloniën toe, maar alleen voor in Engeland gebouwde schepen en die waren niet altijd voorhanden, totdat in 1742 ook koloniale schepen die toestemming kregen [4]). Maar wanneer Engeland suiker direct op St. Eustatius kocht, bedreigde dat den uitvoer naar en den handel en de raffinaderij in ons land. Nu kochten de Hollanders ook voor hoogen prijs Deensche suiker, zooveel soms dat de schepen der Deensche W. I. Compagnie niet genoeg lading vonden. En Deensche planters mochten alleen in die schepen uitvoeren. Totdat men in Kopenhagen wijs werd en het voordeel van den vrijen handel inzag. In 1724 stond men suikerinkoop en suikeruitvoer aan de schepen van alle natiën toe en sinds (wij hoorden het De Windt zeggen) bloeiden de plantages op St. Kruis door stijgende opbrengst en uitvoer [5]). Natuurlijk. In Holland wilde men alle suiker uit de eigen koloniën voor zich hebben en daartoe den vrijen handel verbieden; op St. Eustatius had men juist voordeel van den vrijen handel.

Wat de raffinaderij aangaat, er was een tijd dat de Hollandsche raffinaderijen geheel Europa voorzagen, maar in den loop der 18de eeuw werden ze door buitenlandsche verdrongen, waarom men hier om bescherming, om ontheffing van lasten vroeg [6]). Zoo was b.v. de Deensche W. I. Compagnie in September 1729 begonnen haar eigen suiker te zuiveren d.w.z. volgens eene nadere bepaling van 1733 suiker uit de Deensche koloniën [7]). De Engelsche

[1]) Pitman *a.w.* pag. 124, 126, 162.
[2]) *Aldaar* pag. 160, 177.
[3]) *Aldaar* pag. 169, 197.
[4]) *Aldaar* pag. 167, 180, 183.
[5]) Westergaard *a.w.* pag. 135, 194, 195.
[6]) Luzac, *Hollands rijkdom* IV 384 vlg.
[7]) Westergaard *a.w.* pag. 136, 213.

planters mochten hun eigen suiker niet raffineeren wat reeds een tijdgenoot „a manifest violation of the most sacred rights of mankind" noemt. Het verbod was te harder, omdat zij de kunst zeer goed verstonden, zooals op Jamaica bleek, waar men voor eigen gebruik zuiverde [1]). En nu wilde men dat voor St. Eustatius ook gaan verbieden ten voordeele der Hollandsche fabrieken! Vandaar het algemeen verzet. Bij missive van 2 December 1754 berichtten de Heeren dat zij „zich nog niet finaal over de suiker konden expliceeren" [2]). Enkele maanden later deden zij het, tegelijk met andere beschermende maatregelen.

Wij hebben indertijd bericht, dat bij de vernieuwing van het octrooi der W. I. Compagnie op 8 Augustus 1730 de vrije vaart op de slavenkust alleen Nederlandschen schepen (dus niet alleen compagnies schepen) werd toegestaan [3]). Daarmede kwam aan het lorredraaien door Nederlandsche schepen een einde. Maar niet aan den aanvoer van slaven door andere natiën, met name door de Engelschen, die hen dan op ons eiland verkochten. Bewindhebberen wilden nu ook hier dien vrijen handel binden, al zeide De Windt, dat men wel vreemde slavenhaalders kon weren, maar daarom nog niet allen vreemden handel en hij noemde als voorbeeld de rum, die Engelsche schepen op ons eiland inkochten, daarmede naar Amerika zeilden, vanwaar ze dan naar Afrika ging [4]). Tevergeefs. Den 29sten October 1755 zagen de opgezetenen tot hun ontsteltenis overal aangeplakt: Ingevolge orders van Heeren Bewindhebberen, wij Jan de Windt, gouverneur enz. Saluut. Doen te weten. Het is verboden eenige slaven van vreemde natiën aan te voeren veel minder te veilen op poene van confiscatie der negers. Voorts. Alle waren, vruchten, producten, niet uit Holland, maar uit vreemde koloniën aangebracht en naar vreemde koloniën vervoerd betalen behalve het gewone waaggeld nog 3 % dus 5 %. En geen suiker mag van St. Eustatius naar vreemde eilanden worden uitgevoerd dan in de oorspronkelijke fusten [5]). Dit plakkaat bracht groote verbittering en maakte de gemoederen „driftig". Verscheidene kooplieden op ons eiland besloten gebouwen en andere vastigheden te verkoopen en naar elders uit te wijken [6]). Gouverneur en Raden besloten erover aan de Heeren te schrijven („ongeriquiriert" zooals het elders [7]) in een dergelijk ge-

[1]) Bryan Edwards *a.w.* II 570, 575 noot.
[2]) Aldus De Windt aan X 8 Febr. 1755, port. no. 7, fol. 612.
[3]) *Boven* II § 33. III § 4 in fine (waar ‚alleen' moet zijn ‚allen').
[4]) Jan de Windt aan X 8 Febr. 1755, port. no. 7, fol. 613.
[5]) Gouv. en Raden, Fort Oranje 29 Oct. 1755, port. no. 7, fol. 704.
[6]) Jan de Windt aan X 30 Nov. 1755, port. no. 7, fol. 702—703.
[7]) Port. no. 7, fol. 562.

val heet, eene ootmoedige verontschuldiging dat zij ongevraagd hunne meening aan de voeten der Heeren dorsten neerleggen). Wanneer, aldus betoogden zij, ons eiland door uitsluitend de eigen natie van slaven wordt voorzien, dan zal het verbod ons geen kwaad doen. Als er maar aanvoer is. Ook het bevel, dat suiker, koffie en katoen voortaan door vreemdelingen noch in- noch uitgevoerd mag worden zal ons niet schaden zoolang de hooge prijzen in patria stand houden, omdat wij dan immers ruim zooveel voor Fransche suiker kunnen bieden als de Engelschen. Maar vallen die prijzen in Holland tot een lage markt, dan kunnen wij dat niet langer, zal de negotie verflauwen en zullen U.E.Gr. A. schade lijden. Daar kwam het op aan! [1]) Melasse en kiltum zijn voor Holland van geen belang. Maar het staat te vreezen dat door uw plakkaat de Engelschen hunnen handel naar de Deensche eilanden zullen verleggen, waar zij veel facieler behandeld worden. Want de Denen laten den invoer van melasse en kiltum reeds vrij en zullen weldra algeheelen vrijhandel instellen. Dan zullen ook de Franschen daar liever aangaan, voor wie bovendien de reis veel korter zal zijn. En is eenmaal de handel daar gevestigd, dan komt hij hier nooit terug. Bovendien zal Fransche handel alleen hier nooit gedijen, als hier geen Engelschen meer mogen komen. Want die brengen de meeste contanten aan en voorts visch, vleesch, meel, planken, paarden, hetgeen de Franschen animeert om hier te komen. Wij zelven kunnen ook niet zonder dien toevoer. Dus smeeken wij onderdanig de belasting weer op 2 % te brengen. Wij doen dat in uw belang. Aldus dit ernstig vertoog, geteekend door Jan de Windt, Abr. Heyliger jun., Jac. Cuviljé, Maarten Dubois Godet, Pieter Runnels en John Heyliger [2]).

§ 3. Temidden van de lasten en de akeligheden van den oorlog treffen enkele vreedzamer bemoeiingen ons des te aangenamer. Zoo deed de assistent Theod. J. de Vos eene poging om de brieven sneller bezorgd te krijgen. Op Curaçao ontvingen de assistenten 6 st. voor de bezorging van een brief uit patria en 3 st. voor een brief van de eilanden. De Vos vroeg thans voor zich datzelfde recht, hij meende dat familiebrieven toch wel enkele stuivers waard waren, terwijl handelsbrieven op rekening der correspondenten zouden komen. Van zijn kant zou hij dan, zoodra een schip

---

[1]) Den 28sten October 1754 had De Windt juist per Leonidas, schipper Corn. van der Schaaf, in lading voor Vlissingen 6000 pes. overgemaakt (de lading zelve was 6068-6-5 pes.), port. no. 7, fol. 698, 617 en 15 Dec. 1755 zou hij per Statiaansche Vriendschap, schipper Jan Decker, ook naar Vlissingen een gelijk bedrag zenden, *aldaar* fol. 709. Alles compagnieswinst.

[2]) Het stuk staat ongedateerd, maar is van 1755, port. no. 7, fol. 705—708.

ten anker kwam, met een sloep den brievenzak van boord laten halen en illico daarop de brieven volgens adres aan ieders huis doen bezorgen, zoodat men niet meer op het believen van den kapitein zou behoeven te wachten. Hij stelde dit niet voor uit naastenliefde, maar omdat hij hoopte op eene aangename bijverdienste in dit „ongelooflijk geld verslindend kostbare land". Want (wij kennen de schrielheid der Heeren) zonder beter tractement beweerde hij zijn plicht niet te kunnen betrachten, gevaar te loopen tot het breken van zijn eed en het inslaan van verboden wegen en plegen van allerlei schelmerij [1]). Het is mij niet gebleken, of de Heeren op dit niet geheel belangelooze voorstel zijn ingegaan. Twee jaren later, herinneren wij ons, wekte hij hun ernstig misnoegen door een toch zeer onschuldige daad [2]). In 1768 benoemden zij in zijne plaats Anthony Beaujon [3]). Verbetering in het brievenvervoer ware geen weelde geweest. Nog in 1772 beklaagt de vice-commandeur van St. Maarten zich, dat hij geen schepen voor costy heeft kunnen afladen, omdat, o.a. door gebrek aan kapitaal, de negotie zoo gering was, en dat hij daardoor ook zijn rapporten en staten niet had kunnen overzenden. Hij zou ze nu maar in een dicht vat toekuipen en via St. Eustatius aan de Heeren doen toekomen [4]). En twee jaren later kreeg men op verzoek van kooplieden in patria op Curaçao op het fort een brievenzak, die behoorlijk verzegeld kon worden, daarin gingen dan de brieven voor St. Eustatius om te worden meegegeven aan naar dat eiland varende schepen [5]). Dat er echter ook direct brievenvervoer uit Holland naar de Bovenwindsche was, is ons reeds menigmaal gebleken.

Zijn wij door dit bericht den tijd vooruit geloopen, wij keeren tot de eerste jaren van De Windt's regeering terug door de vermelding van een ander werk des vredes. In 1756 nl. gelastten Bewindhebberen zoowel hem als Abr. Heyliger Pzn. op St. Maarten om, wanneer prof. Lambergen ten behoeve van het botanisch onderwijs te Groningen om toezending van zaden, bollen, wortels, heesters en boomen vroeg, aan dat verzoek aanstonds te voldoen.

---

[1]) Th. J. de Vos aan X 14 Jan. 1757, boek 4, fol. 487—490.

[2]) *Boven* VI § 24 in fine, noot 5.

[3]) Heeren X aan Jan de Windt 12 Nov. 1768. Jan de Windt aan X 30 Jan. 1769, boek 5, fol. 1.

[4]) Abr. Heyliger Pzn. aan X 27 Mei 1772, boek 5, fol. 17. Van alle uitgaande stukken moest hij het origineel zenden aan de Kamer op de Maze, waaraan volgens resolutie van 17 April 1773 de voorziening dezer eilanden was aanbevolen, het duplicaat aan de presidiale Kamer te Amsterdam, het triplicaat aan de pres. Kamer in Zeeland, Heyliger aan X 7 Aug. 1773, boek 5, fol. 153.

[5]) Kamer Amsterdam aan Jean Isai Claris Rodier de la Brugière, directeur van Curaçao, 7 Juli 1774.

Tiberius Lambergen, sinds 1753 te Groningen hoogleeraar in de geneeskunde, chemie en botanie, heeft voor den kruidtuin der hoogeschool veel gedaan. In een Latijnsch vers op den buitenmuur van de door hem verbeterde stookkas staat, dat hij in den hortus plantte wat Lybië, Peru en Java voortbrengen [1]). Bij Peru zullen wij dan ook maar aan onze eilanden denken. De commandeurs hebben zoo goed mogelijk aan de opdracht voldaan, De Windt zond zaden aan het adres van den advokaat Mr. W. Röell [2]) en nog den 20sten October 1774 hebben de Heeren de opdracht vernieuwd, thans ten bate dus van prof. Wynoldus Munniks, die immers in dat jaar Petrus Camper in het bestuur van den hortus was opgevolgd. Ook Abr. Heyliger op St. Maarten heeft zijn best gedaan, maar hij vond, dat men de schippers moeielijk kon vragen om de planten op hun dek te nemen, omdat de houten bakken, waarin de heesters stonden, zoo zwaar waren. Bovendien moesten ze tweemaal daags begoten worden, wat veel water eischte. Intusschen had hij alle plantagedirecteuren aangeschreven en zijn eigen slaven door de bergen gezonden. Maar alles vergeefs, nademaal de droogte de zaden en vruchten niet tot wasdom liet komen en zelfs het gras verdorde [3]).

Vermelding verdient ook, dat men op ons eiland de overwinning vierde des konings van Pruisen bij Rossbach, 5 November 1757. Geheel in overeenstemming met de naïeve opvatting der kerkelijken in patria, die in Frederik den Groote een verdediger zagen van den protestantschen godsdienst, schreef ook ds. van Essen: „Heere Zebaoth zegene de wapenen van dezen grooten held voor het hard gedreigd protestantendom" [4]).

In dezen tijd valt ook het proces van Bernard Tronchin, echtgenoot van Sara Aertsen [5]) tegen eene beslissing van Comm. en

[1]) Jonckbloet, *Gedenkboek d. hoog. te Gron.* blz. 398. Missive van X aan De Windt 20 Aug. 1756.

[2]) De Windt aan X 30 Jan. 1769, boek 5, fol. 1. In het burgerboek van Groningen komt de naam Röell niet voor. Ook in de lijst van advocaten in de stadsrekeningen 1762—1780 vindt men den naam niet. Doch er was een mr. Wilhelm Röell, geb. 1700, overl. te Amsterdam 1775 als oud-hoogleeraar in de medicijnen (Van der Aa, *Biogr. Woordb.* XVI 406) die bewindhebber der W. I. C. is geweest (*Wapenboek Ned. Adel* II 117). Het kan zeer goed zijn, dat De Windt hem de zaden zond en dat hij ze doorzond naar Groningen. Ik betuig mijnen hartelijken dank aan dr. H. P. Coster, gemeente-archivaris van Groningen, voor zijne inlichtingen, ook voor die in volgende noot.

[3]) Abr. Heyligers Pzn. aan X 27 Mei 1772, boek 5, fol. 18. 22 Juni 1776, *aldaar* fol. 205. In het Gron. senaatsarchief komen geene brieven voor op deze zaadzendingen betrekking hebbende; ook de acta van den Senaat en die van de med. fac. geven geen licht.

[4]) Van Essen aan classis d.d. St. E. 18 Jan. 1758, oud-class. archief, afd. S. E. blz. 21. Ranke, *Französ. Geschichte* Leipz. 1869 IV 383. Mijne *Gesch. Ned. Herv. Kerk* II 112 vlg.

[5]) Op blz. 574 van den vorigen jaargang, V § 15 schreef ik bij vergissing dezen naam

Raden d.d. 10 Augustus 1761. Het was een kwestie van versterfrecht en wel over de erfportie van halve broeders en zusters. Volgens het schependomsrecht (dat ook in Zeeland gold), nader verklaard in de politieke ordonnantie van 1580 en van toepassing in geheel Ned. W. Indië, behoorden Bernard (uit naam zijner echtgenoote) en een zwager (Daniel Aertsen) op te komen in de erfenis van een volle broeder en zuster (Lodewijk en Anna A.) met voorbijgaan van moeder (Helena A. geb. Cuviljé, hertrouwd met Andries Turp) en halfzuster (Helena Turp). Doch Comm. en Raden hadden de helft der erfenis toegewezen aan Bernard en zijn zwager, van de andere helft $\frac{1}{3}$ aan hunne halfzuster. De Staten-Generaal, om revisie gevraagd, gingen om advies bij Heeren X, dezen op hun beurt, 8 Februari 1762 bij Comm. en Raden. Hun antwoord d.d. S. E. 24 Mei 1762 luidde dat bij hen wel het schependomsrecht gold, maar dat het gebruik geworden was, dat halve broeders en zusters, van welke zijde ook den overledene bestaande, met de halve hand erfden. Tornde men aan dat gebruik dan zou men op grooten tegenstand stuiten. Maar de Staten-Generaal beslisten 18 April 1763, dat men zich toch aan dit gebruik niet mocht houden en Comm. en Raden hadden eenvoudig te gehoorzamen, wat zij dan ook hebben gedaan, al was hun gebruik vrij wat barmhartiger dan het harde recht [1]).

§ 4. Inmiddels gingen kaapvaart en zeerooverij voort onzen handel te fnuiken. De Engelsche admiraal John Moore, die met 6 à 7 schepen bij Antigua lag, nam alle vaartuigen die op de Fransche eilanden voeren en aldus verloor St. Eustatius in de eerste maanden van 1758 43 barken, 15 schoeners, 1 snauw en 3 andere booten, met hunne lading geschat op 441.491 pesos. Welk een handel die dat verdroeg! Bewindhebberen klaagden 3 Mei en 28 Juli 1758 bij H.H. Mog. maar zonder baat. Wat vermochten zij tegen de machtigen? Wel mocht de Raad 20 Mei 1758 aan Heeren X schrijven: „de ongebondentheyt van die natie verwijd zich alle dagen zoo kragdadig dat wij met veel smarten konnen zeggen dat wij zwaarder als haar vijanden aangetast worden". En van den prijsrechter op Antigua zegt de Raad: „Hij handelt meer in het karakter van een magistraat te Algiers of van diergelijke nesten

als Hartsen. De daar genoemde Anna Catharina was eene dochter van Johannes Aertsz. of Aertsen. De thans in den tekst genoemde Sara was eene dochter van Lodewijk en Helena Cuviljé. Ik dank deze aanwijzing aan den heer lt. M. R. H. Calmeyer te 's-Gravenhage.

[1]) Comm. en Raden aan X 24 Mei 1762, boek 4, fol. 686—688. Sinds bleek mij dat M. H. van der Valk het gansche geval heeft behandeld in het *Tijdschr. v. rechtsgeschiedenis* X (1930) blz. 447—450. Over schependoms- en aasdomsrecht Fockema Andreae, *Oudn. Burg. Recht* II 294—299. 306. Huig de Groot, *Inleid. Rechts.* II, 28, § 4.

van zeeroovers dan als een oprecht en billijk rechter van het Engelsche Hof van admiraliteit". Ook dit was waar, en hoe duidelijk ziet men dat de vernietiging des eilands van 1781 waarlijk niet alleen was om onzen handel op Amerika, maar het eindelijk gevolg van jarenlange afgunst op een welvaart, die kwetsbaar was voor een deel door ongeoorloofden handel, maar meest door onvoldoende bescherming der vaderlandsche, telkens zwakker wordende regeering. Toen in 1759 de Engelschen enkele onzer schepen namen waarop een aantal *vrije* negro's en mulatten van Curaçao, die zij daarna op St. Christoffel in het openbaar opveilden en aldus weder tot slavernij deden vervallen, sprak De Windt in even machteloozen toorn van „ongehoorde hostiliteyten" [1]). Het is waar dat men af en toe iets deed. In 1759 vertrok een smaldeel van vier schepen onder schout-bij-nacht Joost Sels (zijn vlaggeschip de Damiaten van 64 st.) naar de West ter begeleiding van koopvaarders. Gevochten is er niet, maar helaas overleed de voortreffelijke schout-bij-nacht 8 September 1759 op Curaçao [2]). Doch wat baatte dit zwakke vlootvertoon. De Engelschen namen onze schepen in het gezicht der forten, zeer wel wetend dat die door het slechte geschut toch niets konden doen. De kanonnen barstten vaak bij het eerste schot, waardoor op een keer de kanonnier Jacob Kage een jammerlijken dood vond. In 1760 was St. Eustatius, mag men zeggen, formeel geblokkeerd, de Engelsche oorlogsbodems met eenige particuliere kapers roofden alle vaartuigen van of naar de Fransche havens, sleepten ze weg, plunderden het scheepsvolk onder het oog der commandeerende officieren en daarna hield men hen nog maanden lang in de boeien [3]). Welk eene minachting spreekt er meteen uit voor het verwaarloosde eiland.

§ 5. Met vergefelijk leedvermaak was men daarom, schoon uit de verte, getuige van Engelsche tegenslagen als toen drie Fransche oorlogsbodems het Britsche fregat Warwick, kapitein Molineux Shuldham, dat beoosten Martinique kruiste, veroverden en opbrachten [4]). Zelven waren wij niet zonder vlek of rimpel. De Engelschen beweerden (en niet zonder grond!) dat er van ons eiland uit ongeoorloofde handel gedreven werd op de Fransche eilanden, dat onze schepen daar laadden en losten en aldus de producten voor en van die eilanden met hun vlag dekten. Ja, dat de Windt daaraan met eigen schepen mededeed. Het is mogelijk. Een ander

---

[1]) John Moore aan De Windt 9 Dec. 1757. Kamer Amsterdam aan De Windt 22 Aug. 1758. Lias W.I. op data.

[2]) De Jonge, *Zeewezen* IV 342.

[3]) Jan de Windt aan X 1 Sept. 10 Nov. 1760, boek 4, fol. 627, 631.

[4]) Jan de Windt aan X 24 April 1756, port. no. 7, fol. 719.

verwijt weerde hij af. Den 23sten Maart 1761 kwam 's lands oorlogsschip de Glindhorst, kapitein Jan Hinlópen, ter reede en bracht brieven van de Heeren d.d. 11 December 1760 mede. Zij berichtten daarin dat de Engelschen hadden geklaagd, dat de Windt hun schip Marianne, kapitein Charles Herring, had willen in beslag nemen. Het zou niet onverdiend geweest zijn, maar de commandeur protesteerde op het nadrukkelijkst dat hem dit zelfs nooit in de gedachten gekomen was [1]). In 1762 klaagde de gezant Yorke weder over onze eilanders, omdat zij aandeelen hadden in een kaper met commissie van den gouverneur van Martinique. Heeren X beweerden wel, dat dit alles op louter gissingen steunde, maar onwaarschijnlijk is het allerminst [2]). Toch waren deze handelingen onschuldig, vergeleken bij de geweldplegingen op groote schaal der Engelschen als eene voorbereiding voor de barbaarsche daad van 1781.

Het verbaast ons niet, dat het meerendeel der Statiaansche kooplieden geruïneerd werd. Anderen, die met zware kosten en met wel zeer merkwaardige ingenieurskundigheid uit de zee stukken land hadden aangewonnen, om daar pakhuizen op te bouwen, zagen zich thans door de stremming van allen handel van geld en interest beroofd. Allen zagen hun ondergang tegemoet, „wat ook uw inkomsten zal doen cesseeren". Aldus de commandeur, om daardoor de belangstelling in hun droevig lot te wekken [3]).

Den 10den Februari 1763 maakte de vrede van Parijs een einde aan den grooten Engelsch-Fransch-Spaanschen oorlog. Engeland kwam er uit te voorschijn als de overheerschende koloniale en maritieme mogendheid, het kreeg Canada, de forten aan de Ohio en den linkeroever van den Mississippi (behalve Nieuw-Orleans), een aantal W. I. eilanden, Senegal, Fransch Hindostan in zijn bezit. Frankrijk had tijdelijk afgedaan. Het was duidelijk, van wien wij in de West voortaan alles te vreezen hadden, zoo wij geen vrede hielden met den oppermachtigen buurman, die zijne minachting voor ons niet verheelde [4]). Intusschen gingen thans onze Bovenwindsche eilanden hunne laatste bloeiperiode tegemoet, waaraan hun gedrag tijdens den Amerikaanschen opstand, in 1775 begonnen, een smartelijk einde zou maken.

---

[1]) De Windt aan X 23 Maart 1761, boek 4 tusschen fol. 654 en 658 (deze bladen zijn bij vergissing ongepagineerd). Jan van Goor Hinlópen *boven* § 1. In 1773 stond hij aan het hoofd van een eskader naar Marocco (vlaggeschip de Nassau), De Jonge, *a.w.* IV 364.

[2]) Kam. Amsterdam aan De Windt 20 Juli 1762, 342 W.I.C. 475.

[3]) Brief van 10 Nov. 1760 als boven § 4 in fine, boek 4, fol. 632.

[4]) Vergel. Blok, *Gesch.*[2] III 496 vlgg.

§ 6. St. Maarten had middelerwijl zijne eigene moeilijkheden gehad. De vice-commandeur Abr. Heyliger Pzn. was lang ziek geweest en had door den dood zijne vrouw en een zoon verloren [1]). Voorts hadden de Engelschen weder het Fransche gedeelte des eilands bezet, waaruit zij 1745 verdreven waren en lieten nu zoowaar ook eischen hooren voor ons gedeelte. Van dergelijke pogingen in genoemd jaar hebben wij vroeger gesproken [2]). Thans, 21 December 1758, kwam hun aanvoerder Benjamin Gumbes, van twee kaperkapiteins Mac Lane en Richards en een groot aantal manschappen vergezeld, naar een afgesproken plaats om met Heyliger te spreken. De plantage van kapitein Salomonsz., die meer dan dertig jaar Nederlandsch bezit was geweest, en tusschen deze en de frontieren nog de plantages van Daniel van der Poolen zaliger en van zijn zoon eischte de Engelschman voor zich op [3]). Zoolang dat Fransche gedeelte telkens van meester wisselde zouden zulke twisten aanhouden, vandaar de menigvuldige adviezen om het onder ons bestuur te brengen. Doch wij zagen reeds herhaaldelijk dat de Heeren naar dien verstandigen raad geen oor hadden.

Men kan ook niet zeggen, dat zij Heyliger voldoende in staat stelden zich tegen deze en dergelijke brutaliteiten te verweren. Het is waar, hij kreeg eindelijk de lang begeerde vlaggen voor de Oesterpan, Simsonsbaai en fort Amsterdam [4]), maar de weinige soldaten die men hem via St. Eustatius zond, waren bovendien van slecht allooi: zij waren gewoon om, zoodra zij van kleeding voorzien waren „de haesepat" te kiezen en te deserteeren. In 1756 had de vice-commandeur de beschikking over.... 1 sergeant, 4 soldaten en den neger-tamboer Adam [5]). Nu had men op St. Eustatius ook niet veel te missen [6]). De Heeren waren ook op dit punt niet al te scheutig en hadden bovendien last van de inhaligheid der schippers. Zoo bracht kapitein Jan Dekker van de Statiaan-

---

[1]) Abr. Heyliger Pzn. aan X 14 Juni 1757, boek 4, fol. 491—494.

[2]) *Boven* VI § 5.

[3]) Abr. Heyliger Pzn. aan X 28 Mei 1759, boek 4, fol. 598—605. Benjamin Gumbes aan Heyliger 7 Dec. 1758: „This serves to acquaint you that I should be glad you would meet me at the frontier on Wednesday the 13 as I intend to posses one of my people with the plantation capt. Salomonsz hath in the English land as also once more to show you the English bounds both in the High and Low Lands." Boek 4, fol. 606. De verdere briefwisseling *aldaar* fol. 608—624.

[4]) De vlaggen staan in de Rekening Courant der W.I.C. met Abr. Heyliger d.d. 31 Dec. 1755 ieder voor 20 pes.-1-0, boek 4, fol. 587.

[5]) *Aldaar* fol. 494, 536.

[6]) Enkele jaren later bestond het garnizoen op S. E. uit 1 commandant (Abr. Ravené), 1 sergeant, 7 korporaals, 1 constabel, 2 constabelmaats, 2 tamboers en 22 soldaten, monsterrol van 30 April 1766, boek 4, fol. 740, 741.

sche Vriendschap in 1760 24 militairen over en vroeg boven het passagegeld zes stuivers per dag en per hoofd voor de 25 dagen dat het schip voor Rammekens (met tegenwind?) gelegen had, dus *f* 252. De Windt vond dit terecht „exorbitant" [1]).

Ook over St. Maarten had Yorke, in 1760, klachten. „Bosvelt" had met de wapenen het Engelsche schip Rose, schipper Butterfield, in de haven van St. Maarten genomen en schip en lading doen verkoopen [2]).

§ 7. Ds. Jos. Jacques was na bijna twintigjarigen dienst 8 December 1758 overleden [3]). In 1762 vonden de Heeren een opvolger in Barak Houwink, proponent, die zou overgaan d.w.z. met het eerstvolgende schip zou uitkomen [4]). Hij kwam 30 Januari 1763 behouden aan en de vice-commandeur vond dat hij aan de goede van hem ingekomen rapporten voldeed. Hij kreeg *f* 300 voor reiskosten vergoed [5]). Houwink was het, die voorstelde om eene nieuwe kerk te bouwen, waarvan wij reeds den mahoniehouten kansel vermeldden en waarvoor de Heeren in 1772 aan Heyliger toestemming gaven 2000 pes. uit Compagnies kas voor te schieten. De kap d.i. het klankbord ontbrak toen nog [6]). Ook van zijne moeielijkheden met ds. Runnels hebben wij gesproken [7]). Houwink en Runnels waren tijdgenooten aan de Groninger hoogeschool en vrienden geweest, vandaar Houwinks toestemming aan R. om om den anderen Zondag in de Hollandsche kerk te preeken. Nu was Houwink in het huis van den vice-commandeur gelogeerd en ook R. kwam daar dagelijks. Uit de toen gevoerde gesprekken bleken zijne reeds vermelde kettersche gevoelens, waarom Houwink hem zijne kerk verbood. Sinds preekte hij in eene door de Engelschen getimmerde kapel. Heyliger hield hem voor remonstrantsch, maar (en wij gelooven dat gaarne) „de vrome ingezetenen, die de verschillen niet weten tusschen gereformeerd en remonstrant ne-

---

[1]) De Windt aan X 1 Sept. 1760, boek 4, fol. 626.

[2]) Kam. Amsterdam aan De Windt 13 Maart en 24 October 1760, 342 W.I.C. 475. Vermoedelijk Jacob van Bosveld, ben. directeur van Curaçao, in dienst 12 Maart 1761. De Rose zal wel een kaper geweest zijn, waartegen Bosveld ook later streng optrad, Hamelberg *a.w.* I 178.

[3]) C. en R. d.d. St. M. 26 Mei 1759, boek 4, fol. 595. Zij vragen om vervulling van „des overledens facantie". De *boven* deel XII blz. 428 opgegeven sterfdatum Mei 1759 blijkt onjuist.

[4]) Zoo heet het van Abr. Wijngers, tot tweeden predikant op Curaçao benoemd, dat hij overgaat en van ds. J. C. A. Quast „gaat over per Johanna Jacoba schipper Jan Siebes", Kamer Amsterdam aan Rodier 18 Aug. 1767, 23 Oct. 1770, 343 W.I.C. 476.

[5]) Abr. Heyliger aan X 29 Oct. 1763, boek 4, fol. 698—700.

[6]) *Boven* deel XII blz. 589. Heyliger aan X 27 Mei 1772, boek 5, fol. 15.

[7]) *Boven* deel XII blz. 583 vlg., waar in noot 4 de op het eind geciteerde bladzijde 429 moet zijn.

men zijn leer voor lief aan [1]). In deze twisten vond Houwink aanleiding om overplaatsing naar Curaçao te vragen. Want ds. R. Wildrik aldaar, door twee officieren van 's lands oorlogsschip Maartensdijk schandelijk mishandeld, had 30 Juli 1764 overplaatsing naar St. Eustatius gevraagd, waar ds. van Essen immers overleden was [2]). De Kamer stond het verzoek toe, hij zou hetzelfde tractement genieten als van Essen, en 13 December 1765 kon hij zijn behouden aankomst op 25 November d.a.v. melden [3]). Hij had van te voren, 8 Augustus 1765, om vergoeding van reisgeld gevraagd [4]), waarop de Heeren hem *f* 200 toestonden, maar uit zuivere gratie nademaal hij op eigen verzoek was overgeplaatst [5]). Maar Houwink vroeg 28 Augustus 1765 om hem toch maar op St. Maarten te laten blijven [6]). Ook dit stonden zij goedgunstig toe, maar herinnerden hem er aan, dat zij hem niet zouden overgeplaatst hebben, zoo hij zelf niet over zijne gemeente geklaagd had. Intusschen vernamen zij met genoegen, dat de toestanden daar zich ten goede gekeerd hadden [7]). In 1772 heeft Houwink toen (al of niet met ziekteverlof) eiland en post verlaten. Hij is niet teruggekeerd, misschien overleden, in 1774 heet hij „van zijn dienst afgestaan" [8]), 20 September 1774 meldden de Heeren de benoeming van den proponent Conrad Schwiers, 31 Maart 1775 zijn aanstaand vertrek; zijne intrede op 11 Juni hebben wij vermeld [9]).

§ 8. Van den stijgenden bloei en van de toenemende beteekenis van St. Eustatius is velerlei getuigenis. Reeds vroeger rekenden wij daartoe, dat Jan de Windt in 1763 drie wel toegeruste en bemande schepen naar Berbice kon zenden om den grooten, ten slotte in stroomen bloeds gedempten, slavenopstand te helpen beteugelen [10]).

---

[1]) Heyliger aan X 11 Aug. 1764, boek 4, fol. 702—706.

[2]) *Boven* deel XII blz. 426. *Resolut.* van X Jovis 3 April 1766, fol. 234v. Kamer Amst. aan Rodier 10 Juli 1764, 342 W.I.C. 475.

[3]) *Resolut.* X Mercurii 9 April 1766, fol. 283v.

[4]) *Resolut.* X Sabbathi 5 April 1766, fol. 252v.

[5]) *Aldaar* fol. 253v. Jan de Windt aan X 31 Juli 1766, boek 4, fol. 744.

[6]) *Boven* deel XII blz. 429 staat 28 Aug. 1765 foutief als datum waarop hij voor Curaçao vroeg.

[7]) *Resolut.* X Mercurii 9 April 1766, fol. 282v, 283r, met missive aan ds. Houwink d.d. 10 April 1766.

[8]) *Boven* deel XII blz. 429. Van het ziekteverlof spreekt Abr. Heyliger Pzn. 27 Mei 1772, boek 4, fol. 15.

[9]) *Boven* deel XII blz. 426, 429.

[10]) *Boven* hoofdst. III § 8. In boek 5, fol. 19—126 der stukken van St. Eustatius R.A. vindt men brieven van L. Storm van 's-Gravesande te beginnen met een d.d. Essequebo 27 Aug. 1772, dan een van 24 Sept. fol. 41—51 met nadere berichten over den opstand enz. Eene nota in de inhoudslijst van boek 5 zegt, dat deze stukken

Eene andere aanwijzing vind ik in de toenemende ontevredenheid der burgerij over den verouderden regeeringsvorm. De raadsleden hadden zitting voor het leven, zoodat maar weinige eilanders kans op een zetel hadden of zich in regeeringszaken konden oefenen. De raadsheeren waren bovendien van alles tegelijk, land-, politie-, krijgs- en justitieraden, weesmeesters, ouderlingen en diakenen, zoodat zij de gansche regeering in handen hadden zonder instructie of reglement. Het was als in patria: een echt 18de eeuwsch contract van correspondentie of cabale [1]). Er waren onder die raadsheeren aftandsche grijsaards, die al 22 jaren op het kussen zaten. Daartegen groeide nu het verzet. In een adres aan Heeren X betoogden thans een aantal ingezetenen dat hun eiland lange jaren in zijne kindsheid geweest, maar sedert tot een belangrijk centrum van handel en industrie geworden was, waardoor ook de litigeuse zaken in belangrijkheid zeer waren toegenomen. En hoe modern klinkt het dan verder: „Onze klachten hebben tot heden niets gebaat. Thans komen wij nog eens tot u met dat innerlijk en wel gegrond vertrouwen, dat de zorg van H. H. Mog. zich ook nog eens zal uitstrekken over het welzijn van hunne getrouwe onderdanen in deze verre gewesten." Hoe treffend is dit geloof. Voorloopig waren de burgers nog zeer bescheiden in hun eischen. Zij vroegen niet meer dan dat men 2 à 3 jaren in de regeering zou zitten en zich daarna aan eene nieuwe verkiezing zou moeten onderwerpen [2]).

Nog weer een dergelijke aanwijzing hebben wij van Jan de Windt. Gelijk eens Abr. Heyliger Pzn. had gewaagd van den grooten toeloop van aanzienlijke vreemdelingen naar St. Maarten, die hij aan zijn tafel wel moest ontvangen, zoo betoogde ook de commandant van St. Eustatius, dat hij wel gedwongen was vele verteringen te maken, om de continueel aankomende vreemdelingen van rang en karakter de vereischte politesse te bewijzen als strekkende tot het mainteneeren van goede harmonie en om teffens een noodzakelijken luister aan het gouvernement bij te brengen. Daar nu zijn salaris ten uiterste sober was, betaalde hij dit alles uit eigen middelen om maar de interessen der Bewindhebberen op het krachtigst te menageeren [3]). En ziedaar wat de Heeren beviel, de noodzakelijke luister, die hun nochtans niets kostte. En-

---

voortaan weder in afzonderlijke kohieren zullen geïnsereert worden. Maar die van Suriname vermits het geringe getal derzelve blijven in de kohieren van S. E.

[1]) L. Knappert, *Het zedelijk leven onzer vaderen in de 18de eeuw*, 1910, blz. 16—29.

[2]) Adres van bewoners van St. Eustatius aan H.H. Mog. 4 Juli 1763. Geen onderteekening. Los papier in boek 4 na fol. 743.

[3]) Jan de Windt aan X 10 Aug. 1769, boek 5, fol. 9, 10.

kele jaren later intusschen heeft de Windt het nog eens over zijn „ophouden van het respect van het gouvernement", maar dan vraagt hij meteen, zij het „nederig", om zes okshoofden beste roode wijn en drie pijpen madeira, waarmede hij zich vergenoegen zal [1]).

§ 9. Den 31sten Augustus 1772 woedde op ons eiland die vreeselijke orkaan, die zulke ontzaglijke verwoestingen aanrichtte. Doch gaat men na *wat* verwoest en daarna „in beteren staat hersteld" werd, dan bespeurt men ook hier hoezeer St. Eustatius in beteekenis was vooruitgegaan. Het fort zelf was hersteld voor 6000 p., terwijl, wanneer men het materiaal uit Holland had aangevoerd, zooals de wijze en voorzienige Heeren hadden gewild, de kosten wel 10.000 p. zouden bedragen hebben. Er waren in dat fort thans kamers voor de onderofficieren en konstabels, een keuken, een kamer voor de bedienden van den commandant; er waren geweerkamers, eene crimineele en eene civiele gevangenis. Er was een raadhuis, een fraaie kerk, een pastorie — alles wel deerlijk geteisterd, maar binnen het jaar hersteld (met uitzondering van de kerk die later gereed kwam [2]). Moge alles voortaan, zegt De Windt, door de hand des Heeren gespaard worden, tot welzijn van U. E. Gr. Achtb. interessen (dat was altijd het eerste) en tot behoud der arme en ongelukkige inwoners (dat kwam daarna) [3]). Maar in 1781 zou alles voor goed en geheel, doch nu door menschenhand vernield worden!

Nog den 1sten Juli van het onheilsjaar 1772 hadden Bewindhebberen den commandeur geschreven goede zorg voor het archief te dragen, het te doen inventariseeren en het in een of twee kamers zorgvuldig te bewaren, opdat bevoegden er beter gerief van hebben mochten. Ook den vice-commandant van St. Maarten hadden zij soortgelijke opdracht gegeven. Heyliger lichtte hen toen in, dat men op zijn eiland nimmer een afzonderlijk gebouw voor de charters, papieren en resoluties gehad had. Alle compagniesstukken lagen altijd bij den vice-commandeur, alle notarieele en scabinale acten op de secretarie bewaard. Dat was een sterk en welgetimmerd huis, in twee vertrekken door een gang verdeeld, op kosten van den secretaris opgebouwd [4]). Deze laatste, Albert van Heyningen, had dat inderdaad begin 1771 gedaan en verheugde zich na den orkaan daarover zeer, omdat anders alle papie-

---

[1]) Jan de Windt aan X 19 April 1773, boek 5, fol. 129.
[2]) *Boven* hoofdst. V § 23.
[3]) Jan de Windt aan X 19 April 1773, boek 5, fol. 127—129.
[4]) Abr. Heyliger Pzn. aan X 7 Aug. 1773, boek 5, fol. 147, 148.

ren juist als op St. Eustatius zouden zijn verwaaid en vernield [1]).

Commandeur Jan de Windt overleed den 19 Januari 1775 des morgens ten drie uren, na tien weken „aan eene kwijnende ziekte" gelegen te hebben, in den ouderdom van 58 jaar. In hem verloren de Heeren een braaf en zorgvuldig officier, de kolonie een menschlievend opperhoofd en ik — het is Abr. Heyliger die het zegt — een groot vriend van onze kindsche jaren af [2]). En ook ds. Wildrik getuigde en schreef: „met onzen deftigen gouverneur Jan de Windt is de welvaart van dit eiland ten grave gedaald. Hij was een groot vriend van mij" [3]). Twee en twintig jaren had de voortreffelijke man het gezag over onze eilanden gevoerd. Wel hem, dat hij haren ondergang niet heeft moeten beleven! Den 25sten Maart 1775 volgde Mevrouw Aletta de Windt geb. van Rinkom, 65 jaar oud, haren echtgenoot in den dood. Zij was eerst getrouwd geweest met commandeur Coesvelt en 11 November 1741 met De Windt in het huwelijk getreden [4]). Teenstra zag nog 14 Januari 1829 op het gereformeerde kerkhof den marmeren zerk die hun graf dekte [5]). De weduwe had nog 23 Januari den dood haars echtgenoots gemeld en de Heeren, van haar eigen overlijden toen nog niet wetend, hadden haar een brief van rouwbeklag gezonden [6]).

§ 10. Abr. Heyliger Pzn. trad als commandeur a. i. op en verzocht meteen De Windt te mogen opvolgen. Inderdaad kon hij daarop aanspraken doen gelden. Als vice-commandeur van St. Maarten had hij 28 jaar dienst, een groot aantal ingezetenen op St. Eustatius ondersteunden zijne sollicitatie uit „ongedwongen genegenheid" en het zou wel hard zijn zoo een jongere hem zou vóórgaan. Ook omdat het gouvernement diende bekleed te worden door een man „kundig in de wetten onzer landen, de wetten der natiën en in zeezaken". Hij herinnerde er aan, dat hij in den laatsten oorlog veel schade had geleden, toen de Engelschen 14 van de 15 door zijn Huis afgeladen schepen hadden opgebracht en in Engeland opgehouden, zoodat hij ze had moeten rantsoeneeren voor 64000 pond sterling in twee jaren, om ze niet te laten vergaan. Ook in de West zelve waren vele schepen van hem genomen (hetgeen voor ons een bewijs te meer is voor den uitgebreiden handel der eilanden). Nog herinnerde hij er aan, dat hij na den grooten orkaan van 1772 zijn eigen huis tot raadshuis had ingericht, om-

[1]) Alb. van Heyningen aan X 15 Jan. 1776, *aldaar* fol. 192—199.
[2]) Abr. Heyliger Pzn. aan X 25 Jan. 1775, *aldaar* fol. 155.
[3]) Wildrik aan classis 14 Octob. 1775, oud-class. archief afd. S. E. blz. 32.
[4]) *Boven* hoofdst. V § 15.
[5]) Teenstra *a.w.* II 332. Over den tegenwoordigen schandelijk desolaten toestand van het kerkhof *boven* hoofdst. V § 24.
[6]) Heeren X aan Mevrouw de Wed. Jan de Windt 4 April 1775.

dat de herbouw van het toen verwoeste te duur zou geweest zijn, nu alle ambachtslieden „zulke exorbitante prijzen vragen" en ook de materialen zooveel kosten door de onlusten tusschen Engeland en Amerika, waarvan het eiland immers alle houtwaren betrok [1]).

Zóó vast was men op St. Maarten overtuigd dat thans eindelijk de keuze op Heyliger zou vallen, dat de secretaris Albert van Heyningen zich alvast „verstoutte" naar het vice-commandeurschap te dingen. Hij was nu bijna 35 jaren secretaris op 1000 pes., maar had zelf eene nieuwe secretarie gebouwd (gelijk wij reeds zagen), terwijl voor zijne rekening twee klerken à 660 pes. en alle bureaukosten kwamen. Voorts moest hij twee paarden houden om van Philipsburg over de bergen naar fort Amsterdam te komen, waar de Raad soms driemaal 's weeks vergaderde, ofschoon, nadat de vice-commandeur op eigen kosten een „commoot" huis had laten bouwen, alle civiele zaken in de groote zaal van dat huis werden afgedaan. Mocht hij inderdaad tot opvolger van Heyliger benoemd worden, dan hoopte hij dat zijn zoon zijn tegenwoordig ambt mocht verwerven. Deze zoon schreef daarover ook zelf aan de Heeren [2]).

Voorts vroeg Joh. de Graaff, die nu 24 jaren dienst had als secretaris van St. Eustatius, en zoo deed ook Joh. Salomonsz. Gibbes, raadslid op St. Maarten, met de belofte dat hij de Heeren zou dienen „als een getrouwe knecht", terwijl zij naar hem konden informeeren bij Nic. Doeckscheer te Amsterdam en „onzen vorigen predikant Barak Houwen" (sic) [3]).

§ 11. Jacob Simon Dörner, na den dood van Jan Aertsz. in 1768 pakhuismeester, was door Jan de Windt benoemd op voorwaarde dat hij aan zijne behuwdzuster, eene arme weduwe, ½ der inkomsten zou uitkeeren voor de paspoorten aan vreemde schepen, die van ons eiland naar elders vertrokken t. w. 2 schellingen. Sinds was die weduwe overleden en de commandeur a. i. eischte thans die 2 schellingen voor zijn zoon Abraham, ongehuwd en bemiddeld. Dörner, zelf gehuwd en met vier kinderen, vond dat met reden ongepast en vroeg terugbetaling van wat Heyliger hem onthield [4]). Men mag hopen dat dit geschied is.

[1]) Abr. Heyliger Pzn. aan X 25 Jan. 1775, 22 Juni 1776, boek 5, fol. 155—158, 204—207.

[2]) Alb. van Heyningen aan X 28 Jan. 1775, 15 Jan. 1776, boek 5, fol. 160, 192—199. Alb. van Heyningen jun. aan X 24 Jan. 1776 *aldaar* fol. 202, 203.

[3]) Joh. de Graaff aan X 31 Jan. 1775, boek 5, fol. 162, 163. Hij teekent duidelijk met twee ff, waarnaar mijne vroegere spelling dient verbeterd te worden. Niet dus Van der Graaff zooals o.a. Colenbrander, *a.w.* I 120. Joh. Salomonsz. aan X 30 Sept. 1775, *aldaar* fol. 200, 201. Hij hield het er dus voor, dat ds. Houwink nog in leven was, verg. *boven* § 7 in fine.

[4]) Dörner aan X 2 Mei 1775, boek 5, fol. 166—168.

Heyliger had andere beslommeringen. Hij moest de hand houden aan een bevel der Heeren van 7 October 1774, dat alle onbetaalde koloniale ongelden, hoofdgelden en andere lasten recht van voorkeur zouden hebben boven alle andere schulden en dat dus de Heeren dat recht ook zouden hebben ten opzichte der boedels van dienaren der Compagnie, die bij hen in de schuld stonden [1]).

Van vrij wat grooter, van alles overwegend belang was wat de Heeren den commandeur a. i berichtten dat nl. H. H. Mog. bij resolutie van 18 Augustus 1775 het verbod van uitvoer van ammunitie naar de Engelsche koloniën weder voor een jaar hadden vernieuwd [2]). Wat baatten zulke resoluties bij de machteloosheid der Algem. Staten! Amsterdam was bij den sluikhandel, waarover wij spreken gaan, voor millioenen betrokken en zijn pensionaris Van Berckel, „notre ami d'Amsterdam", zooals de Fransche gezant ten onzent Vauguyon hem noemde [3]), een machtig regent, niet van zins zich aan Engelsche klachten te storen. Intusschen moeten wij, onze chronologische orde in acht nemend, vooraf nog vermelden dat de commandeur a. i. nog den boedel van wijlen Jan de Windt te beredderen kreeg. Er waren daarin van onderscheiden personen schuldbekentenissen aan de Compagnie gevonden, alle aangegaan in de jaren 1724 tot 1729 tot een gezamenlijk bedrag van 132630 pes. of 318.312 guldens en Heyliger moest nagaan of ze nog, hetzij bij de schuldenaars of bij hunne erfgenamen, konden geïnd worden [4]). De lezer herinnert zich het groote proces tegen Joh. Lindesay over leveranties aan Fransche kooplieden op crediet tot een bedrag dat toen, 1728, op 60.000 pes. werd geschat, maar thans aanzienlijk grooter blijkt geweest te zijn [5]). Het was Heyligers laatste ambtswerk als commandeur a. i. want reeds had Z. D. H. de stadhouder den 29 April 1776 de benoeming van Joh. de Graaff tot commandeur geteekend [6]), den man onder en voor een deel door wien het groote onheil over onze eilanden komen zou. Alexander Le Jeune werd secretaris-vendumeester.

§ 12. De geschiedenis van die ramp zullen wij niet al te uitvoerig verhalen. Want terwijl wij tot nog toe uit onuitgegeven

---

[1]) Abr. Heyliger Pzn. aan X 10 Aug. 1775, boek 5, fol. 171, 172.

[2]) Heeren X aan Abr. Heyliger 29 Aug. 1775. Den 20sten Maart 1775 was het verbod voor zes maanden uitgevaardigd, 16 Mei op St. E. aangeplakt (boek 5, fol. 174). den 18den Aug. over een jaar uitgebreid en het zou nog eens vernieuwd worden 22 Oct. 1776 en 21 Maart 1777, *Groot Plakkaatboek* IX 107.

[3]) Colenbrander, *De patriottentijd* 1897, I 130 noot 2.

[4]) Heeren X aan Abr. Heyliger Pzn. op St. Eustatius 15 Sept. 1775.

[5]) *Boven* hoofdst. II §§ 27—30.

[6]) Heeren X aan Joh. de Graaff 15 Mei, aan Abr. Heyliger 17 Mei 1776.

archivalia moesten putten, beschikken wij voor de gebeurtenissen van 1776—1781 over eene rijke literatuur [1]). Op allerlei wrijvingen van reeds jaren te voren hebben wij gewezen. Thans deden Amerikaansche kapers op St. Eustatius hun victualiën op en ondernamen van dat eiland uit hunne kaapvaarten. Er waren Amerikaansche agenten, zooals Abraham van Bibber, die bepaaldelijk voor de verscheping dier goederen zorgden. De Graaff, nauwelijks benoemd, opende de haven voor alle Amerikaansche schepen en de genoemde agent Van Bibber schreef aan den „Council of safety" van Maryland 5 November 1776: „Zend al uw schepen naar dit eiland want de Hollanders hebben ontdekt, dat gehoorzaamheid aan de wet den koopman zou ruïneeren. Eerst dacht ik dat de nieuwe gouverneur de wet zou handhaven, maar nu sta ik met Z.Exc. op den besten voet en heb goede beloften van hem ontvangen [2])". En ziedaar, waarom zoo grove schending der neutraliteit mogelijk was. Commandeur en Raden waren dienaren der Staten en der Compagnie en in hun woorden — wij zagen het dikwijls — onderdanig genoeg, maar vóór alles waren zij kooplieden, van dat soort, dat, volgens eene bekende anecdote, desnoods met gezengde zeilen door de hel zou varen als er winst te behalen viel. Zij waren er trotsch op, dat, gelijk de straks te noemen schout-bij-nacht Lodewijk graaf van Bylandt bericht, van 1778—1779 alleen 3182 schepen van St. Eustatius uitzeilden of dat, volgens een ander bericht, in 1779 12.000 balen tabak en 1500.000 ons indigo uit Amerika naar ons eiland kwamen om tegen scheepsbenoodigdheden en andere goederen uit Europa te worden ingeruild. Het was een goudmijn voor alle eilanders. Isaäk van Dam handelde in het bijzonder met de opstandelingen in buskruit en maakte er, naar het heet ,120% winst op. Bepaaldelijk over dien kruithandel had Sir Joseph Yorke, de reeds genoemde Engelsche gezant bij de Republiek, klachten ingediend en de Staten-Generaal hadden die 20 Mei 1776 aan Heeren X doorgezonden, die wel niet anders konden doen dan allen uitvoer verbieden [3]).

[1]) J. Franklin Jameson, *St. Eustatius in the American Revolution* in *The American Historical Review* VIII, no. 4, pag. 683—708 (July 1903). Colenbrander, *Patriottentijd* 1897 I sparsim. Beide met bronnen en literatuur. *De Nederlandsche Jaarboeken*. De Jonge, *Zeewezen* IV 440—469. Ik wijs nog op *Engelsche tierannij*, Amst. 1781 (ik bezit een nadruk). *Schotsche catechismus* z. j. en daarin vraag 33 en 34 over Rodney (ik bezit een orig. ex.; niet in de Thysiana). A. Loosjes Pzn., *Sint Eustatius genomen en hernomen* in 5 zangen, Haarl. 1782 vergel. *Boekzaal* 1782, II 181—188. Daarin: „dat wij Nederlanders ons zoodanig wapenen dat wij in staat zijn onze eigen bezittingen te beschermen en niet af te hangen van de edelmoedigheid van onverpligte vrienden", blz. 188.

[2]) Franklin Jameson *a.w.* pag. 690.

[3]) Heeren X aan De Graaff 22 Mei 1776. Yorke aan Eden 27 Febr. 1776: „I hear

Den 17den December 1776 zond Craister Greathead, president van St. Kitts, weder andere klachten aan De Graaff. De Amerikaansche gewapende sloep Baltimore Hero had 21 November van dat jaar een Engelsche brigantijn „op rooversche wijze" onder de batterijen van St. Eustatius genomen en naar dat eiland opgebracht. Ja erger. Vijf dagen vroeger was de brik Andrew Doria, kapitein Isaiah Robinson, met de vlag der rebellen van dertien strepen in top voor St. Eustatius ten anker gekomen. De commandant van het fort, ons welbekend, Abr. Ravené, een geboren Statianer, groette met de vlag waarop de Doria had geantwoord met elf schoten. Ravené had toen aan De Graaff nadere orders gevraagd, waarop deze had gelast: twee schoten minder dan het nationaal saluut (dus ook elf) en aldus was geschied [1]). Bovendien had hij den kaptein op het gracelijkst ontvangen. Greathead wist dit alles van John Trottman, een student van Barbados, oud 17 jaar, die, als matroos voor de Doria geprest, op St. Eustatius gedrost was met twee Engelsche zeelui en één Franschen matroos. Met hun vieren waren zij toen naar St. Kitts gegaan en hadden de juiste toedracht gemeld. Maar De Graaff weigerde verontschuldigingen aan te bieden. Nog betuigde Greathead aan Lord George Germain, gouverneur generaal der Engelsche bezittingen, dat de genoemde Baltimore Hero zelfs voor de helft eigendom van den agent van Bibber was [2]).

§ 13. Yorke eischte nu in eene streng geformuleerde memorie, door zijne regeering gesteld en 21 Februari 1777 aangeboden, De Graaff's onmiddellijke terugroeping. Schoon over den toon van dit stuk verontwaardigd, gaven de Staten toe en Bewindhebberen

---

with infinite satisfaction the way from Amsterdam that two English frigates are cruising off St. Eustatia. Be assur'd that is the best way of preventing smuggling .... at a moment when gunpowder bears so exorbitant a price in the West-Indies, three times wat it costs here". Bij Colenbrander *a.w.* I 115 noot. Het derde schip maakte het verlies van de twee vorige goed.

[1]) Men houdt dit gemeenlijk voor de eerste maal dat de Amerikaansche vlag in eene vreemde haven gegroet werd. Maar reeds 25 October 1776 had het fort op het Deensche St. Kruis een Amerikaanschen schoener met het kanon gegroet, Franklin Jameson *a.w.* pag. 691. Reeds in October 1777 kende men op St. Maarten de resolutie van H.H. Mog. van Mei dat men geen eerbewijzen mocht geven aan de vlag der Eng. koloniën in N.-Amerika, waaruit zou kunnen afgeleid worden erkentenis van independentie en souvereiniteit van voorz. kolonies, boek 5, fol. 384.

[2]) Niet minder erg was dat Henry Godet, waagmeester op ons eiland, een bark ter kaapvaart gewapend en uitgerust had, die echter na een gevecht van drie uren door de Engelschen vermeesterd was, Alex. le Jeune aan X 23 Juli 1777, boek 5, fol. 229, 230. Of, dat volk van een Amerikaansch vaartuig, ter reede aangekomen, gemonteerd met 12 st., zich des nachts aan boord begaf van een Iersche brigantijn, ook ter reede liggende, en haar lichtte om er mede naar Amerika te zeilen. Des morgens van Zondag 27 Juli 1777 heeft een Engelsche kaper haar echter genomen, Le Jeune aan X 28 Juli 1777, boek 5, fol. 333, 334.

ontboden hem 25 Maart naar patria. „Eersame", schreven zij, „UE. bekomt hiernevens extract uit de Resoluties van H.H. Mog. In voldoening van dezelve zal UE. soo spoedig doenlijk, na de noodige orders op UE. gouvernement gestelt te hebben, herwaarts moeten overkomen, om behoorlijk informatie aan ons te geven voor al 't gunt gedurende UE. commandement op St. Eustatius met relatie tot de Amerikaansche colonie en derzelver scheepen zoude zijn gepasseert en ter uwer kennisse gekomen en voor ons open te leggen de waarheyd der feyten waaruyt schijnen geresulteert te zijn de klagten in de hierbij gevoegde memorie van Ridder Yorke" [1]. Maar De Graaff verontschuldigde zich om zijn hoogen leeftijd en omdat hij kort te voren de kinderpokken had gehad; ook was hij 26 jaren in de West geweest en durfde geen winter in Nederland aan. Doch in het voorjaar van 1778 ging hij toch, Pieter Runnels als zijn plaatsvervanger achterlatend [2]. In het vaderland aangekomen, verdedigde hij zich in eene uitvoerige memorie [3]. Bewijzen voor zijn schuld waren inderdaad moeielijk bij te brengen, gezwegen nog van het feit dat hij rijk was, inboorling der kolonie, aan invloedrijke familiën verwant en daarom ontzien moest worden. Hij betoogde dan dat de aanklager en niet de aangeklaagde de waarheid der klacht moest bewijzen; dat de ingenomen ammunitie niet voor de rebellen bestemd was; wees men er hem op dat de insurgenten op St. Eustatius schepen hadden uitgerust, hij legde eene beëedigde verklaring der Amerikaansche kapiteins over, die uitgingen van het principe „Every thing fair in love and war" en dat de schepen aan Amerikanen in Boston of Philadelfia behoorden en ook geheel door hen waren uitgerust; heette het dat die Engelsche brigantijn onder de batterijen van St. Eustatius genomen was, de Graaff sprak van *bijna* onder het geschut; veroordeelde men zijn saluut aan de Andrew Doria, hij betoogde dat hij met twee schoten minder dan dat schip geantwoord had; bovendien had hij het voor een koopvaardijschip gehouden.

De commissie uit de praesidiale kamer Amsterdam, de heeren Bicker en Warin vonden dan ook geene termen tot verdere procedure en de Staten vereenigden zich met hun advies. Maar dit was wel zeer partijdig vóór De Graaff, want de Engelsche klach-

[1]) Heeren X aan De Graaff 25 Maart 1777.

[2]) Aldus voor het eerst genoemd in missive van 2 Aug. 1778.

[3]) *Missive van repraesentant en bewindhebberen der W. I. Comp. met eene Deductie en Bijlagen van den commandeur De Graaff op St. Eustatius* 1779. Doch groote stukken daaruit reeds in Nederl. Jaarb. 1777. Engelsch bij B. F. Prescott, *The Stars and Stripes*, 1876.

ten waren juist. De Watergeus en De Hoop b.v., geladen met ammunitie, waren wel 26 Mei 1777 in de richting Vlissingen gezeild, maar van plan om in volle zee op Amerikaansche schepen over te laden. Althans aan dit eerste schip was dat niet gelukt. Want uit het relaas van secr. Le Jeune, in de noot genoemd, blijkt ook, dat het deze Watergeus was, waarvan vice-admiraal Young aan Phil. Stephens, secretaris der admiraliteit d.d. Antiqua 8 Augustus 1777 berichtte, dat er een Hollandsch schip was aangehouden en naar Antigua opgebracht, zoogenaamd opweg naar Vlissingen, met 1750 ton buskruit dat op een Amerikaansch schip zou worden overgeladen [1]). Het plan was dus niet gelukt, maar hoe bezwarend was dit alles voor De Graaff! En de vlag der Doria was dan toch gegroet, gelijk nu nog iedere Amerikaan weet [2]). Niet voor niets hangt zijn portret nog in het Statehouse te Concord, New Hampshire, geschenk van een Amerikaansch burger in 1857 en copie van een portret te Suriname in het bezit van De Graaff's kleinzoon. Niet voor niets heette reeds in 1780 een Amerikaansch schip de „Governor De Graff" [3])! Grove tarting van Engeland was het ook om hem als commandeur terug te laten gaan [4]). Het was bovendien, zou men zeggen, niet de juiste politiek der deerlijk verzwakte Republiek tegenover den machtigen nabuur. En De Graaff, in zijne verblinding, was vinnig tegen de Engelschen en, toen de gouverneur van St. Kitts Matthew Burt zich daarover beklaagde, schreef hij hem uit de hoogte terug en weigerde de uitlevering van wie zich aan Engelsch goed vergrepen hadden of liet hen — van ouds beproefde methode op ons eiland! — ontsnappen. Aldus ontsnapte van Bibber, aldus ontkwamen begin 1780 nog vier anderen uit het fort, zoodat Heeren X hem beter toezicht moesten gelasten [5]).

Volgens besluit der Britsche admiraliteit van 5 Februari 1777 moesten Engelsche kruisers alle Hollandsche schepen op wapens

---

[1]) Franklin Jameson *a.w.* pag. 690. Het wantrouwen der Engelschen tegen De Graaff was zóó groot geweest, dat zij ook de voor hem beëedigde manifesten of vrachtlijsten van de in den tekst gen. Watergeus, kapitein Chatelain, niet geloofden en daarom van hun menschen hadden gezonden om het compagnies waagboek over de goederen in dat schip te hooren beëedigen! Boek 5, fol. 226—228 (van Le Jeune).

[2]) Men leze de uitvoerige beschrijving van Fred. A. Fenger in zijn reeds vaak aangehaald *Alone in the Caribbean* pag. 297 ss., van de zeven verroeste kanonnen, overgebleven, naar hij hoorde, van de batterij van elf, die de Doria hadden gegroet. Eene foto tegenover pag. 292.

[3]) Franklin Jameson *a.w.* pag. 695 notes 3 en 4. Een foto van het Statehouse te Concord in *Nat. Geograph. Magazine* LX (Sept. 1931) pag. 258.

[4]) De eerste brief van X aan hem weder naar St. E. is van 5 October 1779. Hij had om den titel van gouverneur gevraagd, maar hem niet gekregen, X aan Runnels 18 Mei 1779, 111 W.I.C. 74.

[5]) Heeren X aan De Graaff, 10 Mei 1780, 112 W.I.C. 75.

en ammunitie doorzoeken en, zoo ze gevonden werden, opbrengen. Wel is waar kreeg onze schout-bij-nacht Lodewijk graaf van Bylandt order om op het naleven der neutraliteit strenger toe te zien, maar ook hij werd, o.a. door Lord Macartney, gouverneur van Grenada, ervan beschuldigd, dat hij op zijn vlaggeschip Amerikaansche rebellen uiterst vriendelijk ontving. Van Bylandt was nl. in December 1777 met acht schepen uitgezeild om den geoorloofden handel te beschermen [1]), hij bleef tot 1779 om en bij St. Eustatius en „kweet zich verdienstelijk van zijn moeielijke opdracht". Aldus Colenbrander [2]), die dus gunstiger oordeelt dan Macartney doen kon. In elk geval werd de toestand door al het gebeurde wel zeer gespannen. De uitbarsting was dicht ophanden. Vóór wij echter tot het relaas daarvan — het einde dezer studie — overgaan, moeten wij van enkele binnenlandsche aangelegenheden op onze eilanden gewag maken, wel is waar van geringe beteekenis vergeleken bij het groote drama, maar waaraan hun geschiedschrijver daarom toch niet mag voorbijgaan.

(*Wordt vervolgd*).

---

[1]) Men vindt deze schepen genoemd bij De Jonge, *a.w.* IV 382 noot 2. Vlaggeschip was de Prinses Royal Frederika Sophia Wilhelmina, 56 st. 330 m.

[2]) Colenbrander *a.w.* I 125. Over Lodewijk graaf van Bylandt 1718—1793 ook uitvoerig Regt in *N. Ned. Biogr. Woordb.* IV 383—386. Doch ook hij alleen: „in 1777 een eskader onder Van Bylandt naar de West. Teruggekeerd" enz. Over zijn optreden op St. Eustatius kan ik zoo aanstonds nieuwe bijzonderheden meedeelen.

NEDERLAND EN SURINAME
een nabetrachting

DOOR

W. R. MENKMAN

De opmerkingen van den Heer C. K. Kesler, in het Maartnummer van dit tijdschrift, geven mij gelegenheid tot iets dat niet alle dagen voorkomt; de belangstelling voor de West is niet zóó groot dat, wie iets over Suriname of Curaçao publiceert, er van zelf sprekend op rekenen moet dat debat zal volgen.

Van de verdenking — met betrekking tot de waterleidingkwestie — behoud van het bestaande te willen bepleiten, hoe slecht dat bestaande ook moge zijn, zou ik mij niets behoeven aan te trekken, omdat ik het gehad heb over „de wijze waarop" men die aangelegenheid dacht te regelen; de voordeelen eener goede drinkwatervoorziening erken ik natuurlijk even grif als ieder ander. Toch is het de moeite waard nog even op deze kwestie in te gaan, aangezien de Heer K. blijkbaar het belang van deugdelijk en zuiver drinkwater op den voorgrond stelt en wie de discussies van indertijd in de Staten-Generaal heeft gevolgd den indruk kan hebben behouden dat ook onze Hoogmogenden aan dien kant van het vraagstuk de meeste aandacht hebben gegeven. Prof. Flu evenwel [1]) heeft indertijd den nadruk gelegd, niet op de slechte hoedanigheid van het regenwater als drinkwater, maar op het gevaar dat verbonden is aan de tegenwoordige wijze van wateropvangen — en dan nog meer speciaal voor de in primitieve omstandigheden levende armere bevolkingsklasse —, een gevaar dat niet ontstaat door het drinken van het water; hij bepleitte — ter voorkoming

[1]) *West-Indische Gids IV*, 577.

van gele koorts en ter bestrijding van filaria — een centrale watervoorziening met gesloten leidingen en een verbod om in of bij de woningen hemelwater op te vangen. In dezen geest viel ook het rapport uit van wijlen den Heer J. W. Jenny Wijerman, die zich voorstelde dat er behalve in de huizen ook op straat water zou worden afgeleverd en wel uit standpijpen, tegen betaling en zoo noodig ook gratis; er werd in dat rapport zelfs gesproken van de tusschenkomst van Chineesche winkeliers bij deze distributie. Wie dit een gelukkige oplossing mocht vinden van het allerbelangrijkste deel der waterkwestie — de voorziening van de armere volksklasse — moet het maar zeggen.

En verbod om zich zelf te helpen aan het hemelwater — dat niemendal kost — en maatregelen om den menschen alle middelen om dat water op te vangen te ontnemen, men moet er niet licht over denken. Wanneer in Rotterdam de gebruikers niet tevreden zijn met de voorziening van Gemeentewege, dan staat het hun vrij zelf voor water te zorgen, wat althans groote industrieën, als bierbrouwerijen, dan ook doen; in Paramaribo echter zou iedereen gedwongen zijn zich te bedienen van het door een particuliere onderneming geleverde water. Wat de bevolking van Paramaribo in haar geheel zou hebben op te brengen voor een tot dusver vrijwel om niet te verkrijgen onontbeerlijke levensbehoefte — water is iets anders dan gas of electriciteit — werd op eenige tonnen gouds per jaar geschat, waarvan een niet wel vooraf te berekenen deel uit de openbare kas zou moeten worden betaald; de concessionaris maakt — terecht natuurlijk — het voorbehoud dat de gratis verstrekking een zeker fixum niet mag overschrijden. En dat in een tijd van de allergrootste zuinigheidsnoodzaak, voor Overheid en bevolking beide.

In het hooger genoemde rapport deelde de Heer Wijerman mede dat de Minister van Koloniën die in 1928 aan het bewind was, zich op het standpunt had gesteld dat exploitatie van Gouvernementswege vooralsnog niet wenschelijk was, gegeven de toestanden en „de opvattin-

gen" in Suriname. Welke opvattingen de niet over eigen Surinaamsche ervaringen beschikkende Bewindsman op het oog had is gemakkelijk te raden; de geciteerde uitlating typeert dan ook voldoende de sfeer waarin de aangelegenheid in kwestie is behandeld geworden. Wanneer er echter sprake is van een uitsluitend in het belang der volksgezondheid — en niet wegens waterarmoede — te ondernemen voorziening, dan behoort niet de vrees voor het onsterfelijke lanti sa pai de gedachten te bepalen. Op dit terrein lag regelrechte Overheidszorg meer dan in eenig ander geval voor de hand en het was aan Regeering en Gouvernement om urgentie en practische mogelijkheid, draagkracht der bevolking en gelegenheid tot compensatie der openbare kas te beoordeelen; aan verhooging der Landsuitgaven — grooter of kleiner, naar de omstandigheden — ontkomt men toch niet.

De kwestie der watervoorziening eener tropische stad van 45 à 50,000 inwoners is er een welke een voorzichtige behandeling vereischt; heeft niet indertijd Trinidad een water riot beleefd? De bevolking van Paramaribo beschouwt de vrije beschikking over het hemelwater misschien als een soort natuurrecht en wanneer de wet haar dit recht ontneemt, dan zal dat óók geschieden — onder de gegeven omstandigheden kan het niet anders — om een particuliere onderneming het bestaan mogelijk te maken.

De oppositie tegen het waterleidingplan — gesteund o. a. door een medicus die in Suriname de functie van Geneeskundig Inspecteur heeft bekleed [1]) — leek mij nuttig en gerechtvaardigd en ik heb gemeend haar in herinnering te mogen brengen bij de bespreking van die gevallen waarin ernstige twijfel aan de juistheid van het Surinaamsche beleid gegrond leek; als voorbeeld van in andere aangelegenheden gebleken goed inzicht noemde ik de drankpolitiek. Bij de ongeregeldheden op Curaçao van Juli 1922 speelde dronkenschap een rol, in verband met de wanordelijkheden te Paramaribo van October 1931 is nergens over drankmisbruik gesproken. In 1910 was het

[1]) *De Telegraaf*, 11 Februari 1931 Ochtendbl.

Surinaamsche Gouvernement van Killinger's plan tijdig op de hoogte, in 1929 werden de Curaçaosche autoriteiten door Urbina's actie absoluut verrast; het verschil berust op meer dan toeval alleen.

Wat de rest van des Heeren Kesler's opmerkingen betreft, wil ik allereerst iets zeggen over den raswaan. Ik heb getracht aan dat woord zijn onaangenamen klank te ontnemen door het tusschen aanhalingsteekens te gebruiken, in gedachten verwijzende naar het brochuretje van den Heer C. M. Hamaker Sr. [1]), waarin die waan als psychologisch en algemeen menschelijk verschijnsel wordt behandeld.

Ik heb gezegd dat geboren Hollanders zich te vaak „hebben vroolijk gemaakt" over eigenaardigheden in het Nederlandsch der Surinamers, in welken voltooid tegenwoordigen tijd een zeker voorbehoud was gelegen; mijn Surinaamsche herinneringen zijn van ouden datum en misschien is het tegenwoordig anders. Grif kan worden toegegeven dat er geen kwaad in steekt op die eigenaardigheden te wijzen, zonder zich vroolijk te maken; vooral wanneer men dan meteen de oorzaak tracht op te sporen. Wanneer de 18e eeuwer Gijsbert Jan van Hardenbroek [2]) vertelt „dat men niet alleen daar ging, maar ook te Zeist" en den Prins laat vragen „weet je waar wij gaan?", dan zou men denken dat er een hedendaagsch Surinamer aan het woord is. Intusschen, de Heer K. heeft gelijk, het is beter zich niet te begeven op het glibberige pad van het voorbeelden noemen. Hoofdzaak is dat verschil wordt gemaakt tusschen de eigenaardigheden welke de ontwikkelde Surinamer zegt en die van zijn minder gevorderden landgenoot, die nog niet geheel los staat van het Neger-Engelsch. En wanneer Suriname op het gebied van taalevolutie bij het Moederland mocht achterblijven, dan is dat misschien wel een voordeel, gegeven de verslonzing van het Nederlandsch h. t. l. in onzen tijd.

Ten slotte de elders al eens eerder besproken creolen-

---

[1]) Ned.-Indonesisch Verbond. Serie: van Onderzoek en Opbouw. No. 1.

[2]) *Gedenkschriften III*, 469.

kwestie; ik heb allerminst een nieuwe beteekenis willen verdedigen van een eeuwenoud woord. In de bewaard gebleven 18e eeuwsche brieven uit de Nederlandsche plantagekoloniën wordt vaak gesproken van creolen of criolen en dan worden steeds en onveranderlijk bedoeld de in het land geboren negerslaven; dat speciaal de donkere Surinamers zich na 1863 creolen zijn gaan — of blijven — noemen lijkt dus niet onlogisch. Waar vindt men iets over blanke creolen?

Op de eilanden is het anders geweest. Ik citeerde reeds een briefschrijver die door zijn verblijf op St. Eustatius in kleur op een creool was gaan lijken; een andere 18e eeuwer — de Gouverneur Godin [1]) — schreef over blanke creolen. Teenstra noemde in 1836 [2]) de inheemsche bevolking — die anti-Hollandsch en pro-Engelsch was — eenvoudig „creolen".

J. Deniker [3]) geeft een plaatje van „une créole de la Martinique" en daarop zien wij een duidelijke kleurlinge. Over Haïti sprekende zegt deze schrijver dat „la plupart des métis chez lesquels prédomine le sang européen préfèrent 's appeler créoles". Keizerin Joséphine was een créole, niet omdat zij blank of gekleurd zou zijn — ik heb wel eens gelezen dat men haar in de Parijsche salons „la petite négresse" noemde — maar omdat zij zelf en haar vader en moeder van Martinique geboortig waren; trouwens ook de Beauharnais' wieg had daar gestaan.

Bryan Edwards [4]) geeft een beschrijving van het uiterlijk der creolen van het in zijn tijd ruim vijf kwart eeuw Engelsche Jamaica, waaruit van een Britsch type niet veel blijkt, maar hij zegt er niet bij of er vermenging met de Spanjaarden, dan wel met negers heeft plaats gehad.

Baralt ten slotte [5]) geeft in het eerste deel van zijn werk (tot het laatst der 18e eeuw) een beschouwing over

---

[1]) *West-Indische Gids I*, 1, 388.
[2]) De Ned. W. I. Eilanden.
[3]) Les races et les peuples de la terre.
[4]) History — of the — West Indies.
[5]) Resúmen de la Historia de Venezuela. 1841.

de verschillende klassen der bevolking van zijn land. Hij gewaagt van de moeilijkheden welke aan Spanjaarden in den weg werden gelegd om naar het vasteland van Zuid-Amerika te emigreeren — zoodat er tot de laatste 20 jaar der 18e eeuw nog maar weinige waren — en dat de criollos op hen neerzagen, omdat zij arm aankwamen en niet tot de hoogere standen van het Moederland behoorden, wat echter niet belette dat zij gemakkelijk konden huwen met de dochters der kolonisten. De oudere generatie zal zich, bij de geringe immigratie van blanken, wel niet geheel van vermenging met gekleurden hebben kunnen onthouden, hoewel Columbus op zijn derde reis reeds vrouwen overbracht, naar Hispañola wel te verstaan. Van het element der kleurlingen zegt Baralt dat zij „después „de muchas generaciones, se confudían con el de la raza „de los conquistadores y participaban de sus privilegios. „Es numerosa en Venezuela etc".

Nergens dus voldoende houvast ten opzichte van de betrekking tusschen de begrippen creool en blank, of creool en gekleurd. De raszuiverheid van in de Amerikaansche landen gevestigde Europeesche geslachten zal wel een even precaire kwestie zijn geworden als die van de „limpieza" der bewoners van het Iberisch schiereiland in de 15e en 16e eeuw ten aanzien van Joodsch en Moorsch bloed [1]). Op kleine Hollandsche en Engelsche eilanden in West-Indië leven nog — in gering aantal — zuiver blanke nakomelingen van oude kolonisten, die van geslacht op geslacht althans in het huwelijk vermenging met personen van ander ras hebben vermeden, maar die blanken noemen zich geen creolen; ik heb op Curaçao in acht jaar tijds dien naam niet hooren gebruiken, voor welke bevolkingsgroep dan ook.

Van de reeks der factoren waaruit het conflict is ontstaan tusschen Spanje en hare Amerikaansche koloniën was raswaan er een; die waan echter speelde ook bij de patriotten van ruim een eeuw geleden onderling een rol. Bolivar en zijn standgenooten, die zich als klasse door

[1]) Mr. I. Prins. Marranen.

raszuiverheid onderscheidden, werden door hunne tegenstanders „blanquitos" genoemd [1]); criollos — in den zin van menschen van het land — waren die tegenstanders zelf ook.

Ik geloof niet door een ruimere beteekenis aan het woord creool te geven dan die van blanke inboorling met de historische gedachte in strijd te geraken.

Wat de Indiaan met het geval te maken heeft is mij niet helder; hij is praecolumbiaansch en dus indígeno bij uitnemendheid. De rijstbouw is door de Europeanen in de Nieuwe Wereld ingevoerd, wel een paar eeuwen geleden; inlandsche rijst echter wordt op Porto Rico arroz criollo genoemd, want het gewas is niet oorspronkelijk Amerikaansch.

[1]) *W. I. Gids IV*. 434.

BOEKBESPREKING

Een raad van experts voor Nederlandsch-overzee door A. J. W. Harloff, oud lid van den raad van Nederlandsch-Indië. — D. A. Daamen's uitgeversmaatschappij, 's-Gravenhage. (1931).

Het ligt voor de hand, dat dit boekje — een overdruk van een reeks in *De rijkseenheid* verschenen opstellen — van dezen Oost-Indischen deskundige in hoofdzaak op Nederlandsch-Indië is ingesteld. Maar titel en inhoud wijzen er nadrukkelijk op, dat de bedoeling is geweest ons Nederlandsch West-Indië als subject en object te doen meespreken. Alleen uit transatlantisch oogpunt kan het geschrift hier aangekondigd worden.

De schrijver betoogt het belang voor Nederland van een raad hier te lande voor de overzeesche gewesten, die, met volledige handhaving van de ministerieele verantwoordelijkheid, tot taak zal hebben, den minister voor te lichten ten aanzien van alle overzeesche zaken en aldus de regeering in staat te stellen haar beleid te bepalen. Als men bedenkt, dat een enkele West-Indische niet-geheel-ondeskundige minister van Koloniën tot nu toe zijn kennis niet verder uitstrekte dan tot Suriname en dat de West-Indische afdeeling van het departement volstrekt niet alleen bezet is met ambtenaren, die Suriname en Curaçao kennen, dan zal men moeilijk kunnen beweren, dat voor de West althans die deskundige voorlichting overbodig kan genoemd worden. Trouwens, wanneer de heer Harloff de noodzakelijkheid van zijn Raad bepleit, doet hij dit, als hij spreekt van in vroeger jaren gemaakte misgrepen, die zich eerst later, en toen op niet meer te herstellen wijze, wreekten, aan de hand van het geval-Urbina.

De schrijver stelt zich voor een Raad voor Overzee van 12 bij uitstek actueel-deskundige leden plus een voorzitter met beslissende stem bij staking van stemmen. De leden mogen niet korter dan 10 jaar in Oost- of West-Indië gediend hebben of daar werkzaam zijn geweest en bij hun benoeming niet langer dan één jaar geleden die gebieden verlaten hebben. Deze eisch kan in

buitengewone gevallen ten aanzien van ten hoogste drie leden vervallen. Door de keus der leden moet in de grootst mogelijke verscheidenheid kennis der gewichtigste Oost- en West-Indische belangen gewaarborgd zijn. Alle Nederlandsche onderdanen zijn benoembaar. Het lidmaatschap van den raad is onvereenigbaar met dat van de staten-generaal. Verlofgangers en anderen, die in eenig opzicht bijzondere kennis bezitten omtrent den actueelen toestand van Oost- en West-Indië kunnen op uitnoodiging van den raad zitting nemen met raadgevende stem in zaken, hun arbeidsveld betreffende. Ook al om de actueele deskundigheid te bewaren wordt een zittingsduur van 4 jaar voorgesteld met herbenoembaarheid van den voorzitter.

Het aantrekkelijke in dezen opzet is de zorg voor werkelijke deskundigheid van den raad. De schrijver geeft daarvoor alle denkbare waarborgen, al is hij wat toegeeflijk voor den voorzitter. Maar juist daarom begrijp ik niet, dat hij niet inziet, dat voor de West deze raad juist om zijn ondeskundigheid niet aanvaardbaar is. De aanwezigheid van twee West-Indische deskundigen op de 13 leden geeft geen waarborg van eenig belang voor deskundige adviezen van den raad op West-Indisch gebied, want of de 11 gaan af op de 2 — onderling nog van uiteenloopende deskundigheid — of de kans op overstemming van de 2 door een meerderheid van ondeskundigen ligt voor de hand.

Wat het geheele ontwerp betreft lijkt ons de in de toelichting gewenschte plaatsing der afgetreden gouverneurs-generaal en gouverneurs in het college beslist onjuist. Het zal veelal de voortzetting van hun werk zijn, dat in den raad in debat komt en zij zullen meestentijds daartegenover niet vrij staan.

In beginsel sta ik, wat de West betreft, aan de zijde van den heer Harloff. Er moet iets gedaan worden, om in den door hem geschetsten nood te voorzien. Maar dan is voor de West de eenige oplossing in zijn geest een afzonderlijke raad voor Suriname en Curaçao te zamen. Die raad kan veel beperkter zijn; van de eischen voor het lidmaatschap zullen er misschien eenige moeten verzacht worden, ofschoon ik daaraan liefst het minst zou willen tornen. En vooral moet aan een vertegenwoordiging der bovenwindsche eilanden worden gedacht.

Harloff's plan is niet nieuw. Hij vermeldt zelf de geschiedenis van zijn onderwerp. Het viel mij op, dat daarbij niet vermeld wordt, wat Van Kol in Februari 1920 bij de behandeling der Surinaamsche begrooting in de eerste Kamer zei. Het moge hier, als voor de West van bijzonder belang, worden ingevoegd.

In het Voorloopig verslag was opgemerkt, dat noodig was een lichaam, dat den minister in zijn zware, moeilijke en te veel omvattende taak zou kunnen bijstaan. Tal van vragen toch waren door den minister geëndosseerd aan den gouverneur. Het jaar te voren had de minister Idenburg tegen dezelfde gedachte bezwaren geopperd, meenende, dat zij in de kolonie minder aangenaam zou worden gevonden. Minister De Graaff had geantwoord, dat het denkbeeld op het-eerste gezicht iets aantrekkelijks had, maar dat hij toch in technische gevallen deskundigen zou kunnen raadplegen. Hierop verduidelijkte de heer Van Kol zijn bedoeling aldus: „mijn bedoeling is, dat personen, die op de hoogte zijn van de algemeene politieke toestanden in Suriname en Curaçao, die trouw de pers volgen, die de vroegere literatuur kennen en die een uitvoerige studie van de koloniën hebben gemaakt, in één woord: een Koloniale Raad in Nederland." En wat het bezwaar van den heer Idenburg betrof: in de Koloniale Staten was het denkbeeld juist door een paar leden verdedigd. Van Kol wees nog op de „West-Indian Council", die reeds ongeveer een eeuw lang den Engelschen minister van advies diende tot uiterste tevredenheid.

Ik vraag mij intusschen af, of een ander vraagstuk, rakende het bestuur van ons West-Indië niet voor het minst tegelijk om oplossing vraagt. Ik bedoel wat in de Eerste Kamer dit voorjaar gezegd en naar aanleiding daarvan door den minister van Koloniën opgemerkt is over de aanstelling van een hoofdambtenaar ten departemente, natuurlijk onder verantwoordelijkheid van den minister, werkzaam. In het *Koloniaal weekblad* heb ik indertijd dezen ambtenaar vragenderwijs als „directeur-generaal" aangeduid, meer om zijn werk dan om zijn titel te kenschetsen. Deskundig zou hij moeten zijn bij uitstek, en bij al te snelle opvolging van gouverneurs zorgen voor de noodige continuïteit in het bestuursbeleid ginds.

DE GAAY FORTMAN.

MEETKUNSTIGE AARDRIJKSKUNDE

„Al die bochtjes zijn niet noodig."

Na „De rechte lijn" van Fabricius zijn, in snel tempo, de rechte lijnen elkander gevolgd; en nu ontwaart men ze overal, in den bouw van fabrieken, waren- en andere huizen, in de binnenhuiskunst, meubels en het overige, allerwege. De doelmatigheid komt, indien ze komt, in de tweede plaats. Ook aan den lijve is de rechte lijn mode; zie onze modeplaten: voor- en achterzijde rechte lijnen. Dat is niet altijd zoo geweest; ik stam uit den tijd — het zij den lezer in vertrouwen medegedeeld — toen de queue de Paris nog mode was, toen het scheen of de vrouwen onder haar kleeding iets hadden te verbergen wat het beeldje van Brassempouy onverhuld laat zien [1]), m.a.w. of zij leden aan steatopygie, als de vrouwen der Hottentotten. Een modeplaat uit den tijd van 1860—'70 verraadt, dat in de lendestreek het kleedingstuk, jurk en mantel, een heel eind horizontaal achterwaarts uitstond in den vorm van een zadel. Het was niet mooi maar er zat teekening in.

Nu is de rechte lijn ook tot de aardrijkskunde doorgedrongen. Ik hoor, dat dit niet nieuw is; maar wat is nieuw? In 1927 is verschenen bij J. B. Wolters, Gron.—den H., een aardig boekje „Cremer, Ligthart en Noordhoff, Samen op reis. Oost-Indië en de Werelddeelen; aardrijkskunde voor de lagere school. Herzien door J. L. Hooftman; 5de deeltje, zesde druk. Reeds hier vinden we „De werelddeelen als vierkanten. De verdeeling in kleine vierkantjes laat de dichtheid van bevolking zien. Elk vierkantje is de woonplaats voor 1 millioen menschen." Misschien moeten we nog verder teruggaan in de retroacta om het begin te vinden. Voor mij was de methode nieuw toen ik in handen kreeg „De wereld in rechte lijnen". Verder luidt de titel „diagrammen van ligging en grootte van de provinciën van Nederland, de landen van Europa, de werelddeelen, de eilanden van Oost-Indië", door D. E. Zuidhof. Uitg. Joh. Enschedé & Zoon, Haarlem (zonder jaar, blijft dus

[1]) Dr. H. van Cappelle. De Negroïden van Menton, hun tijdgenooten en hun nakomelingen; in Onze Aarde, Jan. 1932.

steeds nieuw). Nu moeten we onderscheiden: er is verschenen het bovengenoemde atlasje met 23 kaarten: 1 diagram van Nederland; 2 afstanden in Nederland; 3 diag. van Nederland en omgeving; 4 Nederland en omgeving. Hoe ver? 5 diag. van Europa; 6 Europa; 7 diag. v. d. Zeereis v. Indië naar Holland; 8 De reis van Indië naar Holland (over zee en door de lucht); 9 diag. van Oost-Indië; 10 Oost-Indië; 11 diag. van Europa en Oost-Indië; 12 Europa en Oost-Indië; 13 diag. van Java; 14 afstanden op Java en in Nederland; 15 diag. van de werelddeelen; 16 de werelddeelen; 17 West-Indië; 18 De Oost op Europa gelegd; 19 en 20 diag. van de verdeeling van land en water, de hoogten der werelddeelen, en de hoeveelheid water en land op de aardkorst; 21 diag. van hoogten en diepten op aarde; 22 diag. van eenige minder belangrijke hoogten; 23 diag. van staten en koloniën op de wereldkaart. Daarenboven verschenen er wandkaarten van 90 bij 70 cm.; deze zijn klaar om te worden opgehangen in de klas, in huiskamer, kantoor, wachtkamer of vergaderzaal. De bedoeling van den ontwerper is, dat in de school niet te veel wordt gesproken over deze kaarten; zij moeten zelf spreken tot het kind. Op een origineele manier (zoo staat er in den prospectus) worden verschillende begrippen tot helderheid gebracht, waaraan bij onze gewone kaarten bezwaarlijk de noodige aandacht kan worden geschonken, die bij geen enkele tot nu toe gevolgde methode voor het aardrijkskunde-onderwijs tot hun recht komen, van hoeveel belang zij ook zijn. Het is dan ook des ontwerpers bedoeling niet een methode te geven die andere methodes voor dit onderwijs moet vervangen. De kaarten beoogen een aanvulling te zijn. Op een zeer eenvoudige manier worden landen, provinciën, residenties en werelddeelen voorgesteld. Door eigen aanschouwing, zonder hulp van anderen, kan de leerling zien waar de verschillende rijken gelegen zijn, welke landen er omheen liggen, hoe groot ze zijn, hoeveel menschen er wonen en of ze dicht bij elkander huizen, ja dan neen, en meer dergelijke dingen. Fraai Hollandsch is dit alles niet; maar laat ons niet daarover vallen. Misschien is 't waar, dat de leerling, zonder hulp van anderen kan zien de dichtheid der bevolking van een land „en meer dergelijke dingen." Meent de ontwerper inderdaad dat de leerling daarvoor iets voelt? Hoe naief. Hij is teruggekomen op de methode, zooals hij ze noemt, in De Boeg van Maart 1932, een maandblad door J. B. Wolters, Gron., Den H., Batavia uitgegeven. En het slot van dit artikel luidt: „dat hier geen nieuwe methode gegeven wordt, die de tot nog toe door u gebruikte methode wil

verdringen — dit werk worde beschouwd als een aanvulling, een noodzakelijke aanvulling bij iedere bestaande methode".

Wie de heer Zuidhof is, wordt niet vermeld. Vermoedelijk een onderwijzer; want hij beweert, dat zijn kaarten willen „in een leemte voorzien"; aldus luidt de geijkte term in menige voorrede; zoo spreekt iedere onderwijzer die een boekje laat vliegen. En nu vraag ik in gemoede, heeft ooit iemand behoefte gevoeld aan een landkaart met uitsluitend verschillend gekleurde vierkanten, driehoeken, veelhoeken en zoo voort, alles in de rechte lijn? Ik durf er hard aan twijfelen. De ontwerper denkt er anders over. „Niet alleen voor jonge menschen zijn deze kaarten bestemd, maar ook voor hen die zich niet meer tot de leerlingen rekenen en dan ook beslist niet hooren tot wat men gewoon is daaronder te verstaan. Hij denkt b.v. aan hen die zich door middel van de krant op de hoogte houden van wat er om hen heen zoo al gebeurt. Ze lezen een bericht uit Tsjecho-Slowakië. Ja, ze weten wel zoo'n beetje waar dat is, maar heel goed toch niet." Op school heb ik weinig aardrijkskunde geleerd [1]), maar Tsjecho-Slowakië weet ik wel te vinden, omdat we vandaar onze ontbijtbordjes betrekken en omdat mijn voormalige vriend dr. Hendr. P. N. Muller van Werendycke pas vandaar is teruggekeerd.

Tot dusver heeft mij uitstekend gediend Justus Perthes Taschenatlas der ganzen Welt, waarvan in 1930 de 66ste druk verscheen, 17 bij 10 cm., met 24 kaarten en bijna 100 bladzijden statistische gegevens; kost maar 4 Mark; handiger atlasje heb ik nooit gezien; met den kleinen Larousse erbij komt men een heel eind ver. Neem nu eens van „De wereld in rechte lijnen" kaart 5, diagram van Europa. Het is heel kunstig om zoo iets te maken; maar al die gele, zwarte, groene en roode lijntjes schitteren voor mijn oogen, die nog heel goed zijn. Wie belang stelt of belangen heeft in den O. I. Archipel zal een lijnteekening vinden van de zeereis naar Batavia, en, bij de vergelijking van eenige snelheden, den ouden tijd herdacht, toen Houtman 446 dagen noodig had voor de reis naar Indië, die men thans in 7 dagen heeft gedaan. Nu spitsen de leerlingen hun ooren, want daarvan weten ze alles, de namen en de afstanden, snel, sneller, snelst; Koppen met de Postduif, Garwood's wereldrecord met zijn motorboot, Campbell's wereldrecord met zijn auto, alles op kaart 7. Weldra komt er nog bij Codos en Robida, 11.000 kilometer, van Hanoi (Annam) naar Parijs, in 77 uren.

---

[1]) De Rotterdamsche H.B.S. als kindje, in Rotterdamsch Jaarboekje 1916.

Ook is er een lijnteekening van den O. I. Archipel die ik reeds noemde en daarop prijkt de figuur die Celebes voorstelt; waarlijk, het eiland heeft zijn gratie wel geheel verloren; gratieus zijn deze lijnkaarten niet, maar de jeugd zal zich daaraan niet ergeren, ik bedoel de jongens, want meisjes geven weinig om aardrijkskunde en deze meetkunstige geografie zal dat weinige niet doen groeien.

Ze is een en al proza, deze uitvinding van den heer Zuidhof. In onze landkaarten zit teekening, forsch is het roofdier dat op Groot Brittanje losschiet, elegant tracht Italië zich vrij te maken van het Alpengebied en zuidwaarts te zeilen. Alle kustvormen zijn verdwenen van deze hoekige landen, zooals Jantje uit de Groene ze teekent, en de kustvormen zijn notabele dingen in de aardrijkskunde. „Al die bochtjes zijn niet noodig" — heeft de lezer indertijd niet genoten van J. K. Jerome's verhaal over Het Nieuw Utopia? het land waar mannen en vrouwen dezelfde kleeding dragen, één van snit, één van kleur, de mannen kenbaar aan een even nummer op hun kraag, de vrouwen aan een oneven. Deze meetkunstige landkaarten behooren in de scholen van dat Utopia.

Behalve het atlasje „De wereld in rechte lijnen" zijn er verschenen wandkaarten, in hoofdzaak herhalingen van de kaartjes in den atlas. Nummer 8 stelt West-Indië voor, en ons spiedend oog zoekt het eerst Suriname. Daar ligt het, althans in het meest vierkante vierkant dat met een liniaal kan worden geteekend, staat de naam. Lang geleden — in 1899 — toen Bos, de maker van den in den lande beroemden Bos' atlas nog leefde, heeft dr. Benjamins dezen gevraagd zich te ontfermen over het zuiderdeel van Suriname, dat tot dusver nooit tot zijn recht kwam, omdat 't steeds werd weggelaten. En in het T.A.G. van 1898 is dezelfde strijder voor Suriname's belangen begonnen met de serie artikelen over de grenzen van Suriname, voortgezet, zooals de lezer van den W. I.-Gids misschien weet, in dezen gids, op ongeregelde tijden tot heden toe. Over die grenzen van Suriname is nogal eens geharrewar geweest, en het is leerzaam de eerste der drie kaarten in het T.A.G. te bekijken waar de zuidelijke grens is afgebeeld, volgens kaarten van de 18de en 19de eeuwen; 16 verschillende zuidergrenzen tel ik; dit is koren op den molen van den man die in aardrijkskunde bochtjes niet noodig vindt, en die dan ook geen lid zou kunnen zijn van het gezelschap — De Goeje is o.a. van de partij — dat erop is uitgetrokken om een 17de zuidergrens te construeeren, maar dat thans rust, pecunia causa. Een andere

kaart in het T.A.G. geeft de Corantijn te zien naar Robert Schomburgk (1846) en dezelfde rivier naar Barrington Brown (1876). Wat 'n fantasieën bij deze geografie!

En dan valt door haar vroolijke kleuren dadelijk in het oog de kaart van een deel van Spaansch Guiana naar Manuel Antonio Flores (1777); de heer Zuidhof is deze klippen ontgaan en teekende een Suriname met uitsluitend rechtlijnige grenzen. Hoe nu de Eerste Heemsteedsche Courant van 5 Juni 1931 kan schrijven dat op deze kaarten buitengewoon gemakkelijk allerlei gegevens over verschillende landen zijn af te lezen", begrijp ik niet; dit gebiedsdeel van Nederland bevat geen gegevens, en er valt dus niets af te lezen, dan vier rechte lijnen die samen een kwadraat maken: de grenzen van Suriname vereenvoudigd. De „voetangels en klemmen" ontloopt men op deze gemakkelijke manier.

Ten slotte nog een paar regels uit den prospectus. „De kaarten zijn daarom van belang dáár, waar in de richting van de arbeidsschool wordt gewerkt, die aan het zelf verwerken der leerlingen, het zelf zoeken en studeeren meer waarde hecht dan aan het uit het hoofd leeren van wat verteld is."

Om lezers die niet op de hoogte zijn voort te helpen citeer ik een alinea uit „De komende school (Grundfragen der Schulorganisation) door Dr. Georg Kerschensteiner (pas overleden, Sn.) vertaald onder toezicht van en met een inleiding voorzien door dr. A. de Vletter. Zeist, Ploegsma, 1919." II De Arbeitsschule (De Vletter is nu aan het woord). Het middel voor de karaktervorming acht K. de Arbeitsschule. Wat is daaronder te verstaan? In de volgende bladzijden zullen wij het telkens over de Arbeitsschule hebben, wij zullen doel en methode daarvan uitvoerig bespreken, de voor- en nadeelen tegen elkaar opwegen, ...toch is het gewenscht reeds nu in zekeren zin een defenitie te geven. De grief tegen de huidige school is, dat deze is een boekenschool, een luisterschool, een doceerschool, waar niets gebeurt by doing, maar waar all is made for listening, zooals de Amerikanen zeggen; waar de leerlingen in hun stijve banken, in eerbiedig opzien tot het orakelend wonder dat onderwijzer heet of leeraar, stil zitten luisteren, glimlachen bij de geestigheden uit den orakelenden mond en enthousiast kijken bij de geestdriftuitingen van dezelve." In de 13 jaren die verliepen sedert het verschijnen van dit boekje, zijn de tijden wel veranderd. Ik ga nu voorbij het onvoldoende Hollandsch en de stijve banken; maar hoe anders is het tegenwoordig! Iedereen die wel eens met de school in aanraking komt, weet hoe moeilijk het is, zelfs voor goede leer-

krachten, orde te houden in de ongetemde bende, door de ouders slecht opgevoede kinderen. „Mit Worten lässt sich trefflich streiten”, en wat er verder volgt over een systeem.

Nu, we zullen 't beste hopen èn voor de werkschool èn voor de rechtlijnige kaarten, maar veel vertrouwen heb ik in geen van beide. SN.